ئێستێتیکای خەیاڵ و دۆخگۆڕین لە کۆشیعری: (سەد و یەکشەوەڕ)ی سەباح ڕەنجدەردا.. بۆتان جەلال

پێشەکی:

(خەیاڵ) ڕەگەزێکی بنچینەیی پێکهاتەی شیعرە، شیعر و خەیاڵ لایەنێکی مەعریفی میتافیزیکیی دەیان گەیەنێتەیەك و پێکەوەیان دەبەستێتەوە، بایەخی ئەم توخمە هیچی کەمتر نییە لە توخمەکانی دیکەی شیعر، وەك: (ڕواڵەت، ناوەرۆك، ڕیتم و لەرینەوەی مۆزیك، جیهانبینی، زمان، وێنە). نووسەر و شاعیری بلیمەت لە خەیاڵکردن و خەونبینیدا لاپەڕەی تازە لە خۆیاندا دەکەنەوە، بێ خەیاڵکردن و پەنابردن بۆ مەملکەتەکەی مەحاڵە شیعرنووسین و بیرکردنەوە لە دەربڕینە جوانەکانی شیعر و مەلەکردن لە ئاسۆ بێکۆتاکەی. شیعر، خەیاڵە، بێ خەیاڵکردن ژیان بوونی نییە، بۆ ئەوەی لە ژیاندا بمێنینەوە و جوانتر و شکۆدارتری بکەین، دەبێت خەیاڵەکانمان پەروەردە بکەین.

خەیاڵ جوگرافیا و سنووری هزر و ڕووبەری هۆشیاری دیارنییە، بۆ هەموو شتێك دەچێت و بە هەموو کون و کەلەبەرەکانی گەردوون و ژیاندا گوزەردەکات. شوێنپێی خۆی لەسەر لمی مێشك و خۆڵەمێشی دەروون و قوڵ و لیتەی کەنار دەریای هەست و نەست جێدەهێڵێت. خەیاڵ ئامێری وێنەگرتنە و شاعیرانیش وێنەگری شارەزا و بە سەلیقەن لە گرتنی گۆشەنیگا و دیمەنەکانی جووڵە و بزاوتە خەیاڵییەکاندا، هارمۆنیای میتۆدە جیاجیاکان دەخەنە سەر شاشەی بینین و نەست و هەستە ناهۆشیارەکانیان دەجووڵێنن و گەرم و بەجۆشیان دەکەن.

خەیاڵی ڕاستەقینە، بەرهەمدارە و شکۆداری دەچنێتەوە، خەیاڵی سادەش، یان بە سادەیی دەمێنێتەوە، یان کۆرپەی کەمئەندامی لێدەکەوێتەوە و ناڕوونی و لێکپچڕایی دروستدەبێت.

(ئەلبێرت ئەنیشتاین) گوتوویەتی: (ئەقڵ و لۆژیك لە – ئەلفەوە بۆ بێ – و لە – بێ بۆ تێ – ت دەبەن، بەڵام خەیاڵ بۆ هەموو شوێنێکت دەبات)[1]. (فیدۆر دۆستویفسکی) گوتوویەتی: (واقیع و واقیعیەت واتلێدەکەن هیچ شتێك دوور لە لووتی خۆت زیاتر نەبینیت، کەچی خەیاڵ دەتباتە هەموو شوێنێك بە ئاسمانەکانیشەوە)[2]. کەوابێت خەیاڵ ڕووبەر و بنمیچ و نیشانکار (دال) و نیشانکراو (مەدلوول) نایگرێتەوە و کردەیەکی بێ کۆتاییە. شاعیر بوونەوەرێکی ژیاندۆست

و خەیاڵاوییە و ناوەندێكی لەبارە بۆ وێناكردنی ژیاننووسینەوە، بۆیە بۆ بەهاری خەیاڵەكانیان دەچنە ناو جەنگێكی درێژخایەن و ململانێی ئازایانە لەبەرگریكردن لە مانەوەی خەیاڵەكانیان دەكەن.
هەمیشە لە نێوان واقیع و خەیاڵ زەمینەیەك هەیە پێیدەگوترێت (شیعری جوان، نهێنی – شیعر خۆی نهێنییە)، بۆ ئەوەی دەستی بگاتە داهێنان و تواناڕۆشنیی، دەبێت خەیاڵ بكات و لەناو فەزای خەیاڵدا كەرستەكانی داهێنان بدۆزێتەوە، چونكە هەر خەیاڵە باڵی داهێنانی بۆ دروستدەكات تا بەرز و قووڵ بفڕێ و چاو لە قووڵایی ئاسماندا پەلكەزێڕینەی ڕەنگاوڕەنگی خەیاڵی بپێكێ و بە چەمكێك خەون و خەونبینییەوە مژار و میتۆدی ژیانیان لێ بڕسكێنێت و كێڵگەی سرووش و داهێنان بە تۆی خەیاڵ بچێنێت.
هەر دەقێك فەزا و ڕەنگ و بۆن و ئێستێتیكای خەیاڵەكانی جیاوازە لەگەڵ دەقێكی دیكەدا و لێكدانەوەی جیاوازیش هەڵدەگرێت. كاتێك بتەوێت بە دەقێكی دیكە بەراوردی بكەیت، چونكە دەقەكان خەیاڵن، خەیاڵیش لە سەرچاوەوە بە جیاواز تیشكی داهێنانی لێوە دەبریسكێتەوە و دەنێردرێتەوە بۆ ناوكی دەق و ڕوواڵەتەكەی پێ بارگاوی دەكرێت، بۆیە (بۆرخێس) دەیگوت: ئەگەر دەق وەها خوێندرایەوە، كە گفتوگۆی ئەقڵ دەكات ئەوە بزانە ئەو دەقە (پەخشان)ە، ئەگەر وەهاش خوێندرایەوە كە دیالۆگی خەیاڵ دروستدەكات، ئەو دەقە (شیعر)ە و پڕە لە بزاوت و مانا و داهێنانە ئێستێتیكییەكان3.

سروشت و ئێستێتیكای خەیاڵ لە دەقدا:

سروشتی خەیاڵ دوو جۆرە، یەكەمیان: خەیاڵێكی (داهێنەرانەیە) لە نهێنی ماددە هەستكراو و ناهەستكراوەكانەوە سەرچاوەی گرتووە. دووەمیان: خەیاڵێكی (نووسراوەیە). دیمەنەكان لە یەكتری نزیكدەكاتەوە، پاشان وێنەیان دەگرێت. دواتر لە ئۆپەراسیۆنێكی تەواو مەعریفی دەیانخاتە چوارچێوەی هزر و خەیاڵگەرایی، دوایی شاعیر كۆی وێنەكان لەناو چوارچێوەكەدا بە ڕوواڵەت و جۆری جیاواز ڕزگاریان دەكات و بە شێوەی وێنەی شیعری دەیانهێنێتە دەرەوە.
لە كردەی شیعرنووسیندا هەر دوو چەشنی خەیاڵەكان زیانی نییە، خەیاڵ لە كرۆك و ناوكیدا گەڕان و گەشتێكی شاراوەی باری ناهەستیی و ناهۆشیارییە لە سات و كاتی نادیاردا، ئامادەدەبێت و كەشوهەوای زەین خۆشدەكات. زەمینە بۆ جۆشدانی بیر و ئیحا دەگونجێنێت، خەیاڵ كەشفی شتە پەنهانەكانی پشت تێفكرین و ڕووبەرە فراوانەكانی بابەتە ناهەستیارەكانی ناو گفتوگۆ و ململانێی ئەقڵ و لۆژیكە.

کۆشیعری (سەد و یەکشەوە)ی سەباح ڕەنجدەر ڕەسەنی بۆ شیعری پۆستمۆدێرنیزمی کوردی دەگێڕێتەوە. تێیدا هەر دوو جۆرە خەیاڵەکان هەن، وەلێ خەیاڵی داهێنەرانەی ڕووپێوێکی زیاتری داگیرکردووە. دەسەڵاتی خەونبینیەکەی زاڵە بەسەر خەیاڵە نووسراوە ئامادەییەکاندا.

(شار باخچەی ئاژەڵی دڕندەیە
بێ ئاگایە لە ئازار و برین زیاددەکات
دێمە سەر سینەی شکۆمەند و پڕ هاوارت
ئەی گومەزی هەوێنی تاج و ڕەنگی دڵ
قومرییەك لەناو چوارینەکانی باباتاهیر
تێر دانی ئەفسانەی خوارد
بەناوچەوانی خانووەکەمان نیشتەوە
سەرباڵی نان و ئاوە
لەسەر باڵدا ژیان
ئەڵقەی بەختی خەواڵووی حاجی قادری کۆیی دەسووڕێنێ
ئەرێ چاوی گای ناو سێرك دەبێتە
لیستی ناو کتێبی کتێبخانەی گشتی یان نا
چاو ناودەنێین دەشتی قوربانی
کە هەمیشە لێوڕێژە لە تاسەی سەوزبوون و دەنگی خۆشی مام زۆراب) ل: 31

وێنەی:

(شار باخچەی ئاژەڵی دڕندەیە
بێ ئاگایە لە ئازار و برین زیادەکات) ل: 31

وێنەی:

(قومرییەك لەناو چوارینەکانی باباتاهیر
تێر دانی ئەفسانەی خوارد
بەناوچەوانی خانووەکەمان نیشتەوە) ل: 31

لە هەر دوو وێنەی سەرەوەدا نموونەی خەیاڵی نووسراون، شاعیر زۆر ناچێتە قووڵایی خەیاڵەکانی و وێنە ناهەستییەکانی پەرتەوازەی ناکات، بە سادەیی خەیاڵ دەنووسێتەوە، تەنیا (شار) دەگوازرێتەوە ناو بوار و کایەی خەیاڵێك، کە بووەتە (باخچەی ئاژەڵی دڕندە) و (قومری)یش لەناو چوارینەکانی (باباتاهیری هەمەدانی) دانی خواردووە، پاشان بەناوچەوانی ماڵەکەیان نیشتووەتەوە و بووەتە هێی

نووسینی شیعرە بەناوبانگەکەی (حاجی قادری کۆیی) (بەختی خەواڵوو)، کە هێمایەکی گەشی شیعری تاراوگە و نەتەوەییمانە.

وێنەی:

(ئەرێ چاوی گای ناو سێرك دەبێتە
لیستی ناو کتێبی کتێبخانەی گشتی یان نا
چاو ناودەنێین دەشتی قوربانی
کە هەمیشە لێوڕێژە لە تاسەی سەوزبوون و دەنگی خۆشی مام زۆراب) ل: 31

لێرە (چاوی گا) چەندان وێنەی جۆراوجۆری تەجریدی پێکهێناوە، خەیاڵەکانی ئاڵۆز و فرەمانان، میتۆدی ئەفسانە و هونەری شێوەکاری و مێژووی پێکەوە گرێداوە، بیرنراو و نەبینراو یەك پێکهاتەیان هەیە. بابەتی هەوێنکردنی چەند مژارێك ئاشکرادەکات، (چاوی گا) ڕەنگی ڕەشە، گرێیداوە بە مێوزە ڕەشەی مام زۆراب، لە چاوی گاوە خەیاڵی فڕیوەتە سەر ڕۆژانی منداڵیی، کە لە قوتابخانە لە کتێبی ئەلفوبێی کوردی (ئیبراهیم ئەمین باڵدار) مێوزی مام زۆرابی خوێندووە. هەر لەم خەیاڵەش چووەتە لای هونەری شێوەکاری وێنە تەجریدییەکانی: (سلڤادۆر دالی) کە لە چاوی گاوە دیمەنی فرە مانایی و هاودژە مانایی خوڵقاندووە، بووەتەمایەی بەکاربردن و بەهەمهێنان. ڕەنگبێت شیعرە بەناوبانگەکەی شاعیری عەرەب: (علي بن الجهم)ی هاتبێتەوە یاد بە ناوی: (عیون المها)، ئەم شیعرە پڕیەتی لە ئەفسوون و نهێنی جوانی و فانتازیای خەیاڵێکی بە پیت و جیهانبینی ڕۆشن، تەنیا لە چوار دێرەکانی کۆتایی ئەم شیعرە، کە نموونەی خەیاڵێکی داهێنەرانەیە، (دەق) واڵایە بۆ شرۆڤە و لێکدانەوەی دیکەش، کە لەوانەیە لە ئایندە ئاماژەی کەشفەکانی بدات.

(بۆ پێکهاتنی وێنەی شیعری The Poetic Image هەر دوو ڕەگەزی زمان و خەیاڵ کارلێکێکی کیمیاگەرانە لەنێوانیاندا دەسازێت، لە ڕووبەری ئاوێتەبوونیاندا هزر (فیکر) ئامادەکاری پێشوەختەی خۆی کردووە، بێ هزر هیچ وێنەیەك لە خەیاڵدا دروست نابێت، بێ وێنەش شیعر کامڵ نابێت، (زمان)یش هۆکاری بەرجەستەکردنی وێنەکان لەئەستۆدەگرێت، ئەمەش ئەو تیۆرەیە کە: (ئەرستۆ) لەبارەی پێکهاتەی وێنەی شیعری خستوویەتیە بەر دیدە:

وێنەی شیعری هزر + زمان + خەیاڵ

وێنە شیعرییەکان جەستە و ڕۆح و جەوهەری دەقن، هیچ کام لە دەقێك ڕەوایی و تەندروستی بۆ ناگەڕێتەوە، مەگەر لە بنیادیدا چەند وێنەیەکی شیعریی جێگای خۆی نەکردبێتەوە)4. ئەرکی خەیاڵ لە کارە داهێنراوەکاندا ئەرکێکی ناوەندگیرە، بەبێ گەرمکردنی خەیاڵ و جۆشدانی، هەستە دیار و نادیارەکان ناچنە ژێرباڵی دروستکردنی پیت و هێڵ، ئەمانیش شاعیری بە ئەزموون و فیکرێیشن زوو هەستەکانی دەبنە هاوکار و پاڵپشت بۆ ڕاوکردنی خەیاڵەکانی.
مەزراندنی (تەوزیفکردنی) کلتووری کوردی لە دەقە نوێخوازەکانی شیعری کوردی، ڕەهەندی جیاجیای وەرگرتووە، لە شیعری: (کۆشك) بەو خەون و دیدە خەیاڵاوییانەیەوە چووەتە ناو کۆشك و چەند پاژێك لە شیعرەکەی لە گفتوگۆی ناو کۆشکەوە گواستووەتەوە:

(پیاوێك بە ناوی نالی چووە کۆشکی میرنشینی بابان
کەس لەوێ نەبوو
کەس لەوێ نەمابوو
لە پێناوی خەون بینینێك مایەوە
سەری لەناو پەنجەرەیەك دانا و خەوت
بەیانی وەك هەموو بەیانییە ڕوو لە خۆرەکان
زوو لە خەو هەستا
لەسەر گردی بەرانبەر کۆشك
درەختی حەفت بەری ڕواند
بە سالمی گوت بە حەبیبە بڵێ بمبوورێ زۆربەی ژیانم
لە ڕوواندنی ئەو درەختە بەختکرد و ئاوی حەفت جێگەم هێنایەوە سەری
بەچی دەچێ و دەبێتە چی
کە یاداشتی بزربوونی دوازدە سوارەی مەریوان
لە توێکڵی میوەکانی نەنووسرێتەوە
دەنا درۆیە وشکی کەن درەخت نییە) ل: 69

هەڵچنینی هزری کلتووری (بەشە زیندووەکەی) لە ئەدەبیاتی کوردیمان بە گشتی و لە شیعری کوردیمان بە تایبەتی، داهێنانی ئەمڕۆی نووسەر و شاعیران نییە، دەمێکە ئەو کردار و خولیایە هەبووە، هەر شاعیرێك بە جۆرێ وزەی خۆی بۆ بێستکردن و ڕەسەنگەرایی خستووەتە ناو پرۆژەکەیەوە و قسەیەکی لێکردووە.
ئەو دەقە، (کۆشك) بە دید و خەیاڵێکی تەواو جیاواز داڕێژراوە، لێرە شاعیر زمان و فۆرم و مەبەستە کلتوورییەکەی بە چاودێرییەکی زۆرەوە خستووەتە بەر خزمەتکردنی (مەبەست)، کە ئامانجی شاعیر تێیدا جیاکاری بینینە لە کلتوورە کۆن و تازەکانی میللەتەکەمان.

لەم دەقەدا تەجاوزی کارە دیکۆمێنتاری و ئەرشیفییەکان کراوە، بە زمانی نوێ و جیهانبینی فراوان و فۆرمی پتەو چوونەتە خزمەت کاراکردنی کلتوور و نیشانکارەکان تەواو دوورن لەو مانا بەخشییەی نیشانکراوەکان بە تەمان لێیان نزیکببنەوە.

مەزراندنی کلتوور تەنیا شکۆدارکردنی کلتوورەکە نییە، بەڵکو دنیایەك مانابەخشی لە دیدگەمان دەخرۆشێنێت، وادەکات بە چاوی فەلسەفیەوە سەیری کەسایەتییە کلتوورییەکانمان بکەین و وانە و واتای نوێیان لێوە فێرببین. (نالی) و (حەبیبە) لێرە تەنیا دوو کەسایەتی نین، یەکیان شاعیر و ئەوی تریش دڵخوازەکەی، ڕەهەندە فەلسەفییەکانی پەیوەندی نێوانیان گرینگە، کە دنیابینی و ژیاندۆستی و مرۆڤایەتییە.

چوست و چالاککردنی کایەی ئەندێشە و جووڵاندنی بە هەموو لایەکدا ئەرکێکی دیکەی خەیاڵە، بۆ ئەوەی جووڵە و هێزێکی دینامیکی بە هەست و نەست و زەینە دامرکاوە نیشتووەکانی ناو خولگەی ئەندێشە ببەخشین، دەبێت خەیاڵ چالاك خۆی بنوێنێت و هەموو جۆرە هەستەکان بکەونە خۆیان، چونکە خەیاڵ دیدگە و بیرەوەری تیژتر دەکات. لە ڕێگای هەستی بینین و گوێگرتن و ئاخافتنەوە ناوەندێك لە خەون و خەیاڵ ڕەوایی بە دەروونڕۆشنی خود دەدات بچێتە ناو گەشتی چنینەوەی خەیاڵ.

(پاسترناك) پێیوایە لە بنچینەدا شاعیران لاڵن. توانای قسەکردنیان کەمە، لە ڕێگای گوێچکە و چاوەکانیان وێنەی خەیاڵەکانیان بەرجەستە دەکەن، لەگەڵ سروشتدا دووانەیەکی ناهۆشیاری و نامیتافیزیکی هاوبەش فەراهەم دەکەن، کە کاری ئەوەبێت وەك ماتۆڕ و دینەمۆیەك هەمیشە هێز و وزە بداتە سەرووی خۆی، کە هەست و ناهەستە ئامادەکراوکانی خودە جۆشێنەرەکەیە: 5

(وڵاتێك لە شەڕێکدا کە نامەی
جەنگاوەرەکانی دەبووە مێژووی ناونان لە ئاگرێك نەوەك بکوژێتەوە
قۆزاخەیەکی نەترووکاوی بردەوە سووچی ژیانی جەلالی میرزا کەریم
لەو بەیانییە تەواو بوو کە برایەکان
کفنیان بۆ درەختە مەست و بەردارەکانی هەولێر دەبڕی
کفن لەو کاتەدا دوو ڕەنگ بوو
کفن لەو کاتەدا گیرفانی هەبوو
ئیدی هەوا لە ژوورەکەیدا جێگۆڕکێی نەکرد) ل: 14

کاتێك هۆش و نەست تەواو دەڕەنجێن لە دەوروبەریاندا، سۆزێکی ئەفسووناوی باڵی دەکێشی بەسەر سەرجەم کایە مرۆییەکاندا فەرمانی

بزاڤ و چوستکردنی دەدات. ناخ و خەیاڵ بۆ ئامادەبووان و بەرهەمهێنانی پەچەکردار، شاعیر چالاکانە خەیاڵەکانی بەسەر چەند پاژێك لە بابەتی ئەم دەقە دابەشکردووە، هەر لە کۆچکردنی (جەلالی میرزا کەریم) لە هەولێر و ئاشووبی شەڕی ناوخۆ و دروستبوونی کەشوهەوایەکی نائارام و بێهوودەیی و ژیان ڕاوەستان و کارەساتە جەرگبڕەکان، هەموویان گەشتی خەیاڵن بەسەر یەکەیەکەی وێنەکانی ناو ئەم دەقە، کە مۆرکی شاعیرێکی خەیاڵ دەوڵەمەندن، لە هەمان کاتدا کاردانەوەن بۆ ئەو ڕووداوانەی لایەکی هاوکێشەی خەیاڵ دەگرنەوە.

چۆن خەیاڵ ئەو چرکە شیعرییانە دەقۆزێتەوە، کە شاعیر تێیاندا پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی بە کارتێکردنی نێوانیانەوە هەیە؟ فەزای خەیاڵ فراوانە و چەندان تەنی درەوشاوە لەسەر شێوەی گەردیلەی خەیاڵە بچووکەکان لەو ناوەندەدا بەریەکدەکەون، لە ئەنجامی کۆی ئۆپەراسیۆنە هارمۆنییەکانی ناهەستی و ناهۆشیاری ناو کایەی دەق. چەند چرکە شیعرییەکی ئامادە (لحظة شعرية) دەست شاعیر دەکەون و خێرا هەستەکان بۆ ڕزگارکردنیان لەو ناوەندە خرۆشاوەدا دەیانخەمڵێنن، کە جیوە ئاسا هێندە تیژ و سرك و خزن زوو لەناو زەیندا دەستەمۆ دەکرێن، دەبنە ئەو وێنە شیعرییانەی کە لە منداڵدانی خەیاڵەوە پیتێندراون و بە شێوەی کۆرپە (وێنەی شیعر) چاو بۆ ژیان دەترووکێنن.

(تۆبۆفیلیا (Topophilia) ڕۆڵێکی خولگەیی و کێششکار دەبینێت لە فراوانکردنی ڕووپێوی خەیاڵی ناو دەقە خەونبینەکان)6.

(بەو نیازە پەنجەرەکەم کردەوە
با بێتە ماڵەکەمەوە کەمانچە بژەنێت
درەخت گۆرانیبێژ و خاووخێزانیش کۆرس
کەلوپەلیش گوێگر
ئەستەمە لە ماڵێکدا دەنگ ئاواز نەڕسکێنێت
کاتژمێری هەڵواسراو
کات نەکاتە ئادەمیزادێکی درۆزن و فریودەرە
مۆمم لە هەموو پەنجەرەی ژوورەکانی ماڵم داگیرساندووە و گۆرانی دەڵێم
سڵاو لە ئاڵای وڵاتەکەم سێبەرەکانی تێکەڵ نەکرد
بەختیار زێوەر گوڵی سەربەستی لە دەستی نزیك خستەوە
لە کۆڵانەکاندا بڵاوی کردەوە
درەنگ گەیشتە ماڵی خۆی
بۆنی تێدا نەما) ل: 107

(کاتژمێر) ناونیشانی ئەو شیعرەیە هەر بە مەبەست ئەم ناوەی هەڵبژاردووە، کە هێمایە بۆ کات (الزمن)، بە هەر سێ جۆریەوە ڕابردوو، ئێستا، ڕانەبردوو، ئەم شیعرە ناوەرۆکەکەی دوو مژار دەپێکێت.

یەکەم: کات و ئەو ماوەیەی کە کارەکانی تێدا ئەنجامدەدرێت، یان ئەنجامدراوە، یان ئێستا کاریگەرییەکەی دەردەکەوێت.

دووەم: غەریبی و گەڕانەوە بۆ ڕۆژانی ڕابردوو (الحنین الی الماضي). خەیاڵ پەیوەستە بە کات و کردار و شوێن، زۆرترین چەشنی خەیاڵێك، کە شاعیران خولیا و هۆگری ببن، ئەو ڕووداوە خۆش و ناخۆشانەیە لە ڕابردوودا ڕوویانداوە و کاریگەری بەسەر زەینی شاعیرەکە ماوە، لە شوێنێکدا بەجێماوە و وەك کارێکی لەدەستچوو حەسرەتی بۆ هەڵدەکێشێت.

شاعیر: (گوڵی سەربەستی)ی (بەختیار زێوەر) دەکاتە پرسی خولگەیی و لەوێوە پەل بۆ بیرهێنانەوە لە ڕێگای خەیاڵگەراییەك، بەسەر ماڵێکی هونەردۆست و دەنگی گۆرانیبێژان و خودی شاعیرێك، کە خاوەن شیعرێکەیە هێمای شیعری و بەرگریی و بەرخودان و مانەوەی نەتەوەیەکە، دەهاوێژێت و بنیادی دەقەکەی پێ دروستدەکات.

دیمەنە خەیاڵییەکان پێکەوە گرێدراون و سەربردەیەك، لە شارێکی وەك سلێمانی و لە زەمەنی (بەختیار زێوەر) و بارودۆخی سیاسی ئەو سەردەمە دەگێڕێتەوە، ئاهێك بۆ بەسەرچوونی بۆنی خۆشی گوڵی سەربەستی دەکێشێت، کە خاوەنەکەی تێر بۆنی نەکرد، ئەو گوڵەی هێمای ڕۆژی سەربەخۆیی و ئازادی نەتەوەی کوردە، بۆنی بەسەر هەموو کوچە و کۆڵانەکانی شار پرژا، بەڵام شاعیر نەیتوانی بە دڵی خۆی بۆنی بکات، بە یادی ئەو شیعرە ڕۆژانی ئەمڕۆی باری سیاسی دەهێنێتە ناو گرتە و دیمەنی ئەمڕۆکەمان و بە تێکەڵکێشییەك مەبەستەکەی دەداتە خوێنەرانی.

شاعیری (سەد و یەکشەوە) لە زۆرینەی دەقەکانی ناو ئەم کۆشیعرییەدا بە هەناسەی غەریبی و ئاخ هەڵکێشان بۆ ڕابردوو دەقەکانی ڕەنگڕێژ بە نۆستالیژیا کردووە و تێیدا لە بەرجەستەکردنیان ڕەگاژۆبوونێکی هەستیی و هۆشیاری ساغبووەتەوە.

چۆن خەیاڵ پێدەگات و فشاردەخاتە سەر کردەی چالاککردنی مێشك و دەرهاویشتەکانی لە ڕوانگەی زەین و نەست و حاڵەتی ناهۆشیارییدا، چ ڕۆڵێك وەردەگرێت؟

لە شیعری: (سوپاس) ئەو وێنەشیعرییانەی لەو دەقەدا هەن پێمان دەڵێن بوونی (ڕووداو) بۆ دروستبوونی (فشار) چەند گرینگە، کە خەیاڵ لەو کردارەدا چەشنی پەین و کیمیایە بۆ بەپیتکردنی زەوی و زۆربوونی بەروبووم.

(باران لە دەرگای زەمین دەدا
گیای ڕووخۆش لێی دەکاتەوە
کەروێشکێك دەچێتە نزیکی
سمێڵی لەسەر و پرچی دەسووێ
سوپاس بۆ نان و نمەکی خودا
بە دڵێك بە ڕێگاوە دەڕوات
کە دڵ لە دڵدانی لەدوا نییە) ل: 16

هێزی پاڵنەری (ڕووداو)، فشار دەخاتە سەر بیر و هۆش و ڕێکیان دەخات بۆ خۆهەڵکوتانە ناو بواری گەورەکردنی خەیاڵ و لە ئەنجامی ئەو تەوژم و فشارانە، خەیاڵ دەتەقێتەوە، چونکە لە دۆخی ئاسایی و چەقبەستوویدا خەیاڵەکان بەر هۆش و نەست و حاڵەتە ناهۆشیارەکان ناکەون، دەبێت بەریککەوتنێك ڕووبدات تا خەیاڵیش گورجوگۆڵ ببێت بە بەرکار و فرمانی خۆی بکەوێت.

تا (باران لە دەرگای زەمینی نەدا) هیچ کردارێکی زەینی لەسەر دروستبوونی وێنەی دێری دووەم (گیای ڕووخۆش لێی دەکاتەوە) دروستنەبوو، ڕووداو (باران) و (گیای ڕووخۆش) ئەو فشارەش دەبێتە هۆکاری لێکردنەوەی باران، پاشان خەیاڵ لە دێرەکانی دواییدا فراوانتر و زنجیرەیی پێکەوە دەبەسترێنەوە، بۆ هۆکاری جووڵاندنی خەیاڵ، دەق لە بنیادی ناوەوەی خۆیدا ئەو سیستماتیکە دراماییە لەدەستدەدات، کە بۆ گێڕانەوە (السرد) حاڵەتێکی پێویستە، یەکێکە لە هۆکارە سەرەکییەکانی مانابەخشی لە دەقدا.

بنیادنانی دەق، کردەیەکە هەمیشە بە کراوەیی کۆتایی دێت، هیچ ڕستەیەك لەناو وێنەی شیعریی بە دانانی (نیهاد) بۆ (گوزارە)، یان بەپێچەوانەوە، مانای تەواوی نادات، دەکرێت دەق بەوە بچووێنین پارچەیەکە لە کریستاڵ، پارچەی بچووکی دیکەی لێ کەمبووەتەوە، ئەمە بۆ ناوەندی ئەو بیرۆکەیەمان دەبات، کە گوزارشتە شیعرییەکان تەواوبن، یەدەگی دەربڕینە پەخشانییەکان دەستپێدەکەن، واتە: شیعر لە دەقی ئەدەبییدا بە تەنیا گوزارشتبێ نییە، پەخشان هاوکاری گوزارشت و دەربڕینەکانی دەکات، بۆیە: (ت. س. ئیلیۆت) دەیگوت: (مەحاڵە بە پێی و بە تەواوی بە زمانی شیعر ئەو دەقە بنووسم، کە دەمەوێت تەواوی بکەم)7.

هەر وەختێك دەق هێزی کرانەوەی بۆ خرایە سەر پشت و سەربەستی خۆی لە گوزارشتە خەیاڵییەکان وەرگرت، شیعر وزەی لە خەیاڵ پێدەگات، خەیاڵ بۆ تەواوکردنی بنیادی چوارچێوەی خستنەناوەوەی دەق پەنا بۆ (زمان) دەبات وەك گوزارشت، جا بە شیعر بێت، یان پەخشان، یان پەخشانە شیعر، لەم حاڵەتەدا بازنەکانی خەیاڵ شەپۆلدەدەن و لەگەڵ

میکانیزمی کارلێکردنی هەستەکان، گوزارشتیش ئەڵقە بەدوای خۆی دروستدەکات، تا بنیادی دەق دەنووسرێتەوە، چەندان جار شاعیرەکە ئەڵقە گوزارشتەکانی دەگۆڕێت، ڕووبەری دەق دەبێتە ئامێزگری چەندان وێنەی خەیاڵی تەواونەکراو.

(سوپاس و دروود بۆ ئازارەکانی ژیان
مرۆڤ دوای مردن
پێویستی بە چوونە بەهەشتە
جگەلە بباتە بن درەختی ئومێد و نەمری
میوە لە شکۆمەندی دوای زەردەخەنە زیاتر نییە
خودایە ئاگرێکم بۆ دەستنیشان بکە
چاوی هەموو بینینەکان بنووسێت
دڵم دەتوێنمەوە و گوێڕایەڵی دەبم
مردووەکان بە چ شێوەیەك دەگەڕێنەوە سەر زەوی) ل: 80

شاعیر خۆی لە پراگماتیکیی دووردەخاتەوە، بەدوای بازنە یەك بەناو ئەوی دیکە چووەکان دەکەوێ، لەهەر وێنەیەکی شیعر وێنەیەکی دیکە دروستدەکاتەوە، تا دەگاتە وێنەیەکی خەیاڵی گەورەتر، پێش ئەوەی پشووبدات، سەرلەنوێ خەیاڵی دەیباتەوە بۆ شوێنێکی دیکە. لەوێش بازنە بەناویەکترچووکان دەکاتەوە، تا کۆتایی دەق دەبێتە خاوەنی چەندان بازنە، بۆئەوەی دەق لەڕووی بنیادنانییەوە تەواوبێ، جا لەو پاژە شیعرییەی کە تەواونەبووە، بزانە خەیاڵ چۆن بۆ شوێنێکی دیکە و مەبەستی دیکەی جیاوازی دەبات:

(کاکەی فەللاح بە پشوویەکی ئارامەوە لە سەنگەردا هاتەدەرێ
نەختێك ڕاما و گۆڕەپانی بەردەمی کردە بەردەنوێژ
بە قووڵایی وێنە ڕەش و سپییەکانی خۆیدا هاتوچوو
قەڵەمەکەی بە ئەسپایی لەسەر شووشەی لامپا دانا
بەرەو گۆڕ هەنگاوی خۆشکرد
گۆڕ سەنگەری شۆڕشگێڕانە
نووسینەکانی ڕوومەتی کۆلیش بزەی واتادارن) ل: 80

ئەو کات شیعر شێوەی خەیاڵی میکانیکی وەردەگرێت، ئەگەر لە جووڵەکردنێکی هەمیشەییدا فۆرمەڵەکرابێت، دەقی: (خەیاڵی میکانیکی) ئەو دەقانەن بە هەموو لایەکدا نەست و هەستی ناهۆشیاری بڕاوە پێدەکەن، چەندان وێنەی جۆراوجۆری خەیاڵ دروستدەکەن، پاشان دەگەڕێنەوە چەقی مەبەست (ناوەڕێکی دەق)، ئەو مەبەستە ئەوەیە، ناوەڕۆکێکی پان و بەرینە، هیچ نیشانکار و نیشانکراوێکیش تێیدا

جێگای نابێتەوە، تانوپۆیەکن لە یەکتردا جیابوونەتەوە و بەدوای یەکترکێشکردن ناگەڕێن، تەنیا خەیاڵبینییە دەتوانێت وزەی شاعیر بەرەو ئەو مەدایە ببات، شاعیران تێیدا لە خولگەیەکی کراوەی فرەجەمسەر مانا دروستدەکەن و دەیانخەنە ناو بەرگی خەیاڵی و پەخشیاندەکەن.

ئەندازەی بنیادنانی دەق لای: (سەباح ڕەنجدەر) پلانداڕێژی پێشوەختەی بۆ نەکراوە، ڕاستەوخۆ و سرووشئامێز دەچێتە ناو کەشوهەوای شیعر و دۆخ بۆ خۆشکردنی خەیاڵ دەڕەخسێنێت، پشتبەستن بەو چرکە ئیلهامبەخشانەی لەگەڵ خۆی دەیبەن بۆ ڕووبەری سەرگەرمی و کەڵکەڵەبوون و خرۆشاندنی ناخ و هەڵاویسانی هەستەکان، ئەمەش لەلایەك بارێکی پۆزەتیقە، شاعیری قاڵبداڕێژی لێ پەروەردە نەبووە، شیعرنووسێکی حازربەدەستی لێدەرناچێت، لەلایەکی دیکەشەوە بارێکی نێگەتیقە، زۆرجار خەیاڵ دەیگەڕێننەوە ناو ئەو بوارە خەیاڵاوییەی چەند جارێکی دیکە لە هەمان شوێندا وێنەی نزیك بە وێنەکانی پێشووی لێچنیوە، بۆیە فۆرمی هەندێك لە خەیاڵەکانی بە یەکتری دەچن، هەمان مۆرکی شیعری کۆنی پێوە دیاردەبێت. لە جیاتی: (کاکەی فەللاح) هەر ناوێکی دیکەشی دانابایە، هیچ لە وێنەی خەیاڵە شیعرییەکە ناگۆڕێت.

واتە: (کاکەی فەللاح) دەبێتە هەموو ناوەکان.

(خەیاڵی کراوە، وەك دەقی کراوە (النص المفتوح) وایە، لەو ساتانەی شاعیر دەیەوێت کەرستەکانی بنیادی خەیاڵە شیعرییەکانی بە کەرستەی هونەری دیکە دەوڵەمەند بکات، پەیوەندیکردن و سنووردارکردنی سرووش و سۆزی ببەزێنێت و بچێتە ناو خولیا و حەز و ویستێکی هونەری شیعری تازەوە، خۆی بۆ ناو مێرگێکی سەوزتر و تەڕتر بخزێنێت و چێژ بگێڕێت، پەنا بۆ پاشخانە ڕۆشنبیرییەکەی دەبات، دەبینین دەست بۆ خەیاڵی میوزیکی و گۆرانیگوتن و تابلۆکێشان و شانۆگەری و فیلمسازیی … تاد)8. دەبات، چەمکی مەعریفەگەراییەکەی هاوکاری دەکات، بەو کەرستانە دەچێتە ناو خولگەی خەیاڵی نوێ بۆ هێنانەکایەی وێنەی شیعری نوێ.

جار هەیە هەر یەك لەو هونەرانە بە جیا سوودی لێوەرگرتووە لە مەزراندنی شیعرێکیدا، جاریش هەیە چەند هونەرێك پێکەوە لە دروستکردنی پەیوەندییە خەیاڵییەکانیدا ئاوێتەی یەکتری دەکات، پەلکەزێڕینەیەك لە هونەر لە شێوەی خەیاڵی شیعری لە فەزای داهێنان و فانتازیادا پێکدێت. نموونە لە شیعری: (دڵتەنگی) دەبینین لە وێنەشیعری: (حەمدی) شاعیردا زۆر جوان پەلدەهاوێت بۆ: (کاوێس ئاغا)ی لاوکبێژ و لە دوو وێنەی شیعر و هونەری گۆرانی و لاوکبێژیدا تابلۆیەکی (وێژەیی-هونەریی) دەخوڵقێنێت، ڕاستە دوو وێنەی خەیاڵی لە یەکتر جیان لەڕووی ناوەرۆکدا، بەڵام دەقێکی کراوەی بۆ فەزای

شیعرەکە ڕەخساندووە. جێگای کەرستەی هونەریشی تێدابێتەوە و پەنجەرەی دەقەکەی بەسەر پشتەوە واڵاکردووە.

(هەر ڕێگایەك وێڵبوونێکی بەدواوەیە
وێڵیشە دەتگەیەنێتە قووڵایی گیان
دوای لەدایکبوونی حەمدی
خوێن لە ناخی چۆ ڕژا
زەوی بە شەونم تەڕ بوو
ڕۆژ نیوەی تەمەنی بە دیار زەویەوە ڕادەوستێت و دادەمێنێت
شتێك بدزێتەوە
نەیدۆزییەوە
لە ئاوابووندا دڵتەنگییەکانی بەدی دەکات
هەر کێ دڵم بڕەنجێنێت
خانمی شیعر و هەولێر و نەوای کوێستانان خاڵخاڵ دەملاوێننەوە
کاوێس ئاغاش مۆڵەتم لە مەرگ بۆ وەردەگرێت
گوێ لە داستان ڕابگرم
شکۆی خودا لە دەوروپشتم ئاڵایەکە هەڵدراو
سێبەری بەسەر برینی قوربانییەکاندا دەکێشێت
چاوی بێداری و نەسرەوتن دنیای پیشاندام) ل: 90

لە چرکەی هۆشیاری و خۆلێکترازاندنی خەیاڵەکانی، دەچێتە باری ئاگایی و هەستکردن بە دەوروبەری، بۆ لاوانەوەی خۆی لە هەر گریمانەیەکی دڵشکاندنی، پەنا بۆ شیعر و هەولێر و کوێستانان خاڵخاڵ دەبات، (گاستۆن باشلار 1884 – 1962 لە بیردۆزەی (فانتازیای شوێن)دا گوتوویەتی: (شوێن پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆی باری سایکۆلۆژی و نووسەر دەردەخات، ئەو شوێنەی هەمیشە حەزدەکات لە ناویدا بە خەیاڵ، یان لە ڕاستیدا بژیێت و هەمیشە فیکر و زەینی لەسەرە و خۆشیدەوێت) کە (هەولێر)ی شاری شاعیرە، ئەمە بەو مانایە دێت، خەیاڵ ڕووی ئاگایی و شارییش دەیگرێتەوە، هەموو خەیاڵێك تەنیا وەهم و سەرابێکی تەمومژاوی نییە، بەڵکو هۆکارێکی زیندووە لە (تۆبۆفیلیا – Topophilia) کە هەمیشە گەڕانەوەیە بۆ ئەو جێگایانەی لە دەروونتدا بە نەمری دەمێننەوە)9.
زمانی خەیاڵ لە دەقدا:

(مالارمێ) دەیگوت: (من بە قەڵای پۆڵایینی (زمان)م، خۆم دەپارێزم. هەر وەختێك زەنگوژار بنیشێت، گەڕانەوەش بۆ بەکارهێنانی زمانی هێز دەرگای قەڵا پۆڵایینەکەمە)10. زمان لەناو کایەی شیعردا ڕۆڵی هێز و درەوشانەوەی داهێنان و هاوسەنگڕاگرتنی هەموو بنەما و مەرجەکانی

شیعر نمایشدەکات، گرینگی و کاریگەرییەکەی لە دەغدەغەدانی خەیاڵدا فراوانتر و چوست و چالاکتر پەرەدەستێنێت، بۆیە وروژاندنی خەیاڵ، بەهێزبوون و پاراوترکردنی زمانی لێوە بەدەستدێت، بە ئەزموون سەلمێندراوە، تا زمان کاریگەرییە پۆزەتیڤەکانی بکەونەکار، شیعر توانای خۆنوێکردنەوەی لە وشە و دەستەواژە و هێما و زانستە زمانییەکان بە گشتی، دەوڵەمەندتر دەبێت و کاراتر دۆخ بۆ نەشونمای پێش و کارتێکردن لە نێوانیاندا گەرمتر دەبێت.

هەر دەقێکی هونەریی بە (شیعر)ەوەش، دوو ئاست پێشکێشدەکات.

یەکەم: ئاستی هەواڵبەخشی.

دووەم: ئاستی هێمابەخشی.

ئەوەی دووەمیان بە ناڕاستەوخۆ ڕووماڵی زمان دەکات، بەرگێك لە تەم و دیدە ناڕۆشنی پیشاندەدات. ئەو هێماگەراییە، شرۆڤە و شیکردنەوەی دەوێت، هەموو جارێك بە ئاسانی ناگەیتە ئەو ڕادەیەی بتوانیت کۆدەکانی هێماکان بکەیتەوە، سیحری سیحربازەکە بەتاڵ بکەیت، بۆیە لە دەقی هێمابەخشی، خوێنەر هەندێکجار ڕەخنەگرانیش، دووچاری سەرئێشەی ناتێگەیشتن لە مانای هێماکانی ناو وێنە شیعرییەکان دەبن، بۆیەکجاریش هێدمە و بەدحاڵیبوون دەگاتە دۆخی بێزاریی و دەستهەڵگرتن لە گەڕان بەدوای مانابەخشین، فڕێدانی سەرتاپای دەقەکە.

زمان لە دەقی: (سەد و یەکشەوە)دا، بە هیچ کۆڕجێك لەسەر شێوەی زمانی هەواڵ دانەڕێژراوە و هیچ ڕستەیەك خەبەر و هەواڵی لەگەڵ خۆی نەهێناوە، بەڵکو دەقێکی هێمابەخشی پڕاوپڕە لە سەراسیمە و سەرسوڕمان و تەمومژ و ڕەهەندی ئاڵۆزی بە زەخرەفە هێما نەخشێندراون، خوێنەر بە سانایی ناگەنە مەرامیان بە دەستکەوتنی ماناکان، مەگەر خوێنەری مەشقکردوو و زیرەك و ڕۆشنبیر نەبێت. وشەکان سادەن، ڕستەکان دیارن، بەڵام کە دەگاتە قۆناغی کامڵبوونی وێنەی شیعری، هێماکان دەبنە لەمپەر لەبەردەم ڕوونیی و دوودیوی وێنەکان و جۆرێك لە ناڕوونیی لە کردنەوەی کۆدەکانی (هێما) قورسەکان دروستدەبێت.

ئەمەش خەسڵەت و بنەمای شیعری نوێخوازی و ڕەهەندە زمانەوانییەکانیەتی. (ئەدۆنیس) پێیوایە: (شیعر گەڕان و ڕۆیشتنێکی هەمیشەییە بەناو نادیاریدا)11. گەڕان و کەشفکردنی شیعری هێماگەر و پڕ سەرسوڕمان و نیگەرانی، پێویستی بە پاشخان و گەنجینەیەك لە (خەون) هەیە تا سەفەری ناو زمان و بنیادی دەقێکی هەڵچنراو لە زمانی سەردەمیانە و جیهانبینی و تێڕوانینی تژی لە ڕەمز و بەها پێشکەوتووەکانی خەونە هاوچەرخەکان بکەیت.

لەناو دەقی سەرکەوتوودا، زمان لە خۆیدا کردەی تێکدان و سەرلەنوێ

دروستکردنەوەی زمانەکەیەتی، دۆزینەوەی کانزای بە نرخ، گەڕانی دوورودرێژی ناو خاك و خۆڵ و ژێر دەریاکانی پێویستە، بۆیە بۆ خوێنەری ئاسایی خوێندنەوەی ئەمجۆرە دەقانە ئەرکە و هەندێکجاریش قێزەون.
نموونەی ئەو وێنەشیعرییانەی خوێنەری ئاسایی، یان ڕەنگبێ زۆرێك لە شاعیران و ڕەخنەگرانی ئاسایی نەتوانن هەرچی بکەن و چێژێك لە ماناکانی بەدەستبهێنن، نموونە:

(زیندەوەرێك لەژێر زەوی هاتەدەرێ
هەوایەکی پاراوی هەڵمژی و بەچاو نزایەکی نواند
سوپاس بۆ بۆنی خۆشی پەڕەسێلکە
نەیهێشت ئەستێرە تەماشای ئەو ئادەمییانە بکات
درۆیان بەدەمیەوە کردووە) ل: 103

تۆ بەرانبەر تابلۆیەکی تەجریدی ئاڵۆسکاو بە چەندان ڕەنگی تۆخ و هێمای سەیر و هێڵ و سکێچی بەناویەکتربۆ وەستاوی، دەبێت ئەو (زیندەوەر)ە چی بێت لەژێر زەوی هاتووەتەدەرێ؟ باشە بۆنی خۆشی (پەڕەسێلکە) چ پەیوەندی بەوانەوە هەیە، کە درۆیان لەگەڵ (ئەستێرە)دا کردووە؟ ئەم هەموو پرسیارە ئاڵۆزانە، بۆ وەڵام لە مێشکی خوێنەردا دەخولێنەوە، ناتوانن وێنەیەك خەیاڵ بکەن، کە لێی نزیك بن و لە مانابەخشییەکەی تێبگەن.

(دڵشاد مەریوانی زەنگوڵەیەکی بە دەرگای حەوشەوە کرد
لەسەر پشتی ئاسنێکی سارد نووسی
هەبوو
نەبوو
هەیە و نییە
تابووت ژوورێکی تاریکە
چاوم نوقاند و لە دڵی خۆمدا بۆ شوێنێکی دوورم ڕوانی
شوێنێك بای پەڕە پرچی هەوری لەسەر دەموچاوی هەڵدایەوە
کێڵگەی گەنم گەورەبوو) ل: 99

تەنیا ئەوانەی ئاگاداری چیرۆکی گرتن و زیندانیکردن و پاشان کپکوشتن و گۆڕغەریبی: (دڵشاد مەریوانی)ن، دەزانن ئەم چەند وێنەیە حەکایەتی لەناوچوون و قوربانیدانی شاعیرەکە دەگێڕێتەوە، ئەویش لە کۆی مانای وێنەکان دەخوێندرێتەوە، ئەگینا گەنج و خوێنەرێکی وەچەی ئەمڕۆ، کە شتێك لەبارەی سەرکردە نەتەوەییەکانمان نازانن، چۆن لەم دەقە بگەن. کاتێك ڕستە و پاشان وێنەکان هێندە تەجریدین زەین و

مێشك ماندوودەكەن، وەك ئەوەى لە بەرانبەر پارچەيەك لە (وشەى يەكتربڕ) دامابن و هێماكانيان پێ شيتەڵ نەكرێت.

لە بەرانبەر ئەمەشدا، خۆ دەبێت ئەوەى بيەوێت لە واقيعى شيعرى نوێخواز حاڵيى بێت، ئەوەندەش زانيارى هەبێت. خوێندنەوەى ئەمجۆرە دەقانە، سەليقە و وريايى و مەعريفەگەراييەكى سەرتاپايى دەوێت: (شيمس هينى) گوتوويەتى: (خۆ شيعر دەبێت هەندێك گرانى و تەمومژاويكردنى لەگەڵ بێت، خۆ شيعر خوێندنەوە ڕۆيشتنێك نييە لە بيابان، بەڵكو هەڵزنانە بەسەر لووتكە)12.
هەرگيز مەبەست لە دانانى (وشە) لە ڕستەى شيعريى، مانابەخشى و چێژ و گوزارشتكردن نييە، بەڵكو بەدواى ڕاستى و پەنهانەكان، لە سيماى گشتى شيعرەكانى شاعيرى: (سەد و يەكشەوە)دا دەبيندرێت وەك شاعيرە سورياليستەكان مامەڵەى هزر و زمان و بنيادنانى شيعرى ڕەچاوكردووە، فيكر و بابەتى گوزارشتەى ئازاد و زمانى قەتيس و كورتبڕى لە ڕستە و دەستگرتن بە زۆر بەكارنەهێنانى وشە، لادان لە كلتوورى سواو و گوێنەدان بە بنەما و ڕەوشتە كۆمەڵايەتييە بێ ماناكان و فڕێدانى پرسيار بۆ ناو فەزايەكى كراوەى فرە ڕەهەند و شيكاريى، بايەخدان بە ئازادييە فيكرييەكان و نوێخوازگەرايى لە زمان و مێدێلێكى نوێ لە داڕشتنى بنيادنانى چەمكى شيعريى و سەركێشيى لە خەياڵ و ڕەهاكردن لە خەون و گەڕانێكى بێوچان بەدواى ڕاڤەى تازە بۆ شيعر و هەڵگەڕانەوە لەو كۆنە سيما سواوانەى نيو سەدەيە شيعرى كوردى بە ناوى تازەگەرايى و هاوچەرخييەتى لە بنەماى هونەريى شيعردا گۆڕەپانەكەيان قۆرخكردووە، ئەمەش لەخۆڕا ڕێچكە ناگرێت و چەكەرەش ناكات، بەرهەميش بەدەستەوە نادات، ئەگەر چەند هۆكارێكى دەروونى و ڕاميارى و كۆمەڵايەتى و ئايينى بۆ ناو ئەو سەركێشييەيان پەلكێش نەكردبێت. كاتى خۆى: (ئەندريێ بريتۆن) دامەزرێنەرى شيعرى سوريالى لە ئەنجامى بێزاربوون لە هەموو شتێكى باوى جيهان، ياخى بوو، وەك مەلێكى ديل لە قەفەس بە دەست نائازادى و ديلى و كێشە كەڵەكەبووەكانى مرۆڤ، بڕياريدا ئيرادەى بەهێزبكات و وزە و هێز لە سرووش وەربگرێت و دژى قۆرخكاريى و لاساييكردنەوە و پووچييەكانى ناو مێشكى مرۆڤى كۆن بجەنگێت و قەفەس بشكێنێت، فيكرى ڕەها و زمانى نوێ بپشكوێنێت، لە شيعرى: (نەترسان) گوزارشتێكى زۆر نزيك لەم بۆچوونانەى، كە دەيەوێت وێنايان بكات، بە پاڵپشتى (زمان)ێكى نوێ شايستە بۆ نوێنەرايەتى بۆچوونەكانى و سەركەوتنى سەركێشييە پيرۆزەكەى، كە تا سەر ئێسك باوەڕى پێهێناوە و لە خوێنيدا هەڵيساوە:

(لەسەر یەك لە تەختەكانی باخچەی گشتی هەولێر
كەشكۆڵی پێغەمبەرانم بەجێهێشت
بۆ ئەوەی ورە و هێز و توانا بدەمە پیاوێكی دڵشكاو
لە زەوی ڕەق نەترسێت
چەمێك بۆ بەخێوكردنی ماسی و مەلە ڕژایە بەرماڵیان و پرسی
دوژمنان ڕۆیشتن
ئەدی برادەرانی من لەكوێن
ئەم پرسیارە كەمێكی تری ماوە) ل: 105

ئەم شیعرە وەك شیعرەكانی دیكەی، مانیفێستی خود ئاشكراكردنە، خودییەك ڕوو لە ئاسۆ و بەدوای ئاسۆ دەگەڕێت و لێشی نادیار نییە، لە هەر بارودۆخێكدا ئەگەر زمان ئامانجی كەشف و دۆزینەوەی بەرگی نوێ و كەناڵی نوێ و ڕایەڵی بە یەكەوە بەستنەوەی، داهێنانی هێنایە ئاكام، ئەو زمانە دەكەوێتە باری توندوتۆڵكردنی ڕەسەنایەتی و خۆجیاكردنەوەش لە (لاسایی)، زمانی شیعری: (سەباح ڕەنجدەر) هەم زمانێكی تەواو هاوچەرخ و ڕەگداكوتەرە، هەم زمانێكی تایبەتمەندە، كەسی دیكە لە شاعیران ناتوانن لەم زمانە دۆخگۆڕە نزیكببنەوە. (زمان) بووەتە پردی بنیادنانی جیهانبینی تێفكرین بۆ كلتوور و پیادەكردنی داهێنان و بەكارهێنانی میتۆدی نوێ بۆ چالاكتركردنی هزر و هاوچەرخبوونی زمان.
مەبەست و ئامانجی شاعیر لەمەدا دەیەوێت ڕواڵەتی نوێی داهێنەرانە بۆ گوزارشتكردن لە ناوەوەی زمانە خۆجێییەكەیدا بدۆزێتەوە و نمایشی بكات، بەو مانایە نا، تەنیا جیاوازبێت لەگەڵ شاعیرانی دیكە، چونكە ئەوانەی ویستوویانە لەگەڵ هاوپ□ڵەكانیان لە شیعردا جیاوازییەك بدۆزنەوە، جگە لە (زمان) دەبێت پرۆژەی مەعریفەگەرایییەكی هێندە دەوڵەمەندی هەبێت دەرگای گفتوگۆی بۆ گۆڕینەوەی كلتوورە جیاجیاكان كردبێتەوە، ئامادەش بێت لە شاعیرێكی: (ئاسایی) بگۆڕدرێت بۆ شاعیرێكی بە: (ئەزموون)، كە فشارەكانی سەری كاری لێنەكەن و لە كۆششی داهێناندا بەردەوام دەبێت. ئەوەی جێگای سەرنجمانە، (زمان) گرفتی سەرەكی خوێنەری كۆشیعری: (سەد و یەكشەوە)یە، چونكە شاعیر لە ئەنجامی مەزراندنی وشە بۆ جێگای شیاویدا، جۆرێك لە ناڕوونی لە مانای وێنەكان دروستدەبێت، هەورێكی سپی لە چەشنی تەمومژ بەسەر كەش و دۆخی (مانا)ی شیعرەكە كۆدەبێتەوە، بەرجەستەكردنی وشە لە ڕستەدا هەرگیز لای شاعیر بە دەستی ئەنقەست و گەمەكردن و زەخرەفەكاری نەبووە، (بەڵكو گرینگی و ئەركی وشە لە شیعردا ئەوەیە بنیادی دەق پتەو و تۆكمە بكات، بزاڤی مانا لە دەوری زماندا چالاك ببێت)13.

(جان كۆهێن) گوتوویەتی: (زمانی ئاسایی یاسا و ڕێسای خۆی هەیە، کە پابەندە بە ئەزموونە دەرەکییەکانەوە، کەچی زمانی شیعر تەواو پێچەوانەیە، پشت بە ئەزموونە ناوەکییەکان (الباطنیة) دەبەستێت)14. بەو لێکدانەوەیەی (جان کۆهێن) بێت، زمان لە شیعردا مەملەکەتی تایبەتی خۆی هەیە، نوێنەری لە دەرەوە نییە و خۆی هەموو شتێکە و پرسیارگەلێکی نە پراکتیکانە و نە تیۆریزانەشە، دەبێت هۆشمەند بەدوای سیما واتاییەکانی بگەڕێت و ڕەوت بۆ تێگەیشتن بدۆزێتەوە.

شیعر: پەیوەندییەکی ناوەندی بە (زمان) هەیە، کە ئەمەیان ڕاستییەکە ناکرێ گومانی بخەینەسەر، بەڵام هەستیاری و ترسناکییەکەی زیاتر لە وروژاندنی (خەیاڵ)دا شاردراوەتەوە.

ئەنجام:

1- لە کۆشیعری (سەد و یەکشەوە)دا سێ میتافۆر لە خەیاڵگەرایی شاعیردا خەمڵێنراون:

أ- نموونەی خەیاڵێکی مەعریفی و لۆژیکی.

ب- نموونەی خەیاڵێکی تێڕاماناوی و خەونبین.

ج- نموونەی تێکەڵاوبوونێکی هەردوو نموونەی سەرەوە، کاتێك تێڕوانینێك لە قووڵایی واقیعبینیدا هەڵدەهێنجێت.

2- (خەیاڵ) لای شاعیر تەنیا توخمێکی بنچینەیی پێکهاتەی شیعر نییە، (هەوێن)ی سەرەکی دروستبوونی شیعرەکانیەتی، بۆ خەیاڵکردن لەناو کایەی شیعر دوورنەکەوتووەتەوە، ئەم حاڵەتە دەگمەنە لەناو شیعری نوێخوازی کوردیمان، کە شاعیرێك هێندە خەیاڵاوی تا ئەو سنوورەی خەیاڵی بووبێتە (هێما)ی شیعرنووسینی و هێماکانیش هەڵگری شیکردنەوەی ماناگەلێکی فراوان و ڕەهەند و قووڵایی (ئاماژە)ی فرە جەمسەرن.

3- زمانی لەپێناو فراوانکردنی کایەی خەیاڵەکانی بە جۆرێك بەکارهێناوە، وەك دووانەیەکی میتافیزیکی شانیان داوەتە شانی یەك بۆ سەرکەوتنی بنیادی دەق لە فەزای ناهۆشیاریی و ناهەستییدا، تا ئەوپەڕی سنووری کامڵبوونێکی پڕ لە واتا و سەرسامیی و جوانیی.

4- پانتایی (خەیاڵ) هاوتەریب بووە لەگەڵ هێزی (زمان) بۆ کاراکردن و هەمەجۆرکردنی ڕایەڵ و ڕەهەندەکانیان، بەدڵنیاییەوە دەتوانم بڵێم: ئەم کۆشیعرە سەراسیمای خەیاڵی هێندە دەوڵەمەندە، لە ئەدەبی کوردیمان نموونەی شیعرێکی نوێخوازی زیندووە، دەکرێت توێژینەوە و باس و خواسی زۆرتری لەبارەوە بکرێت، هەروەها کرانەویەکی ڕەسەنە بەسەر زمانی نوێگەریدا.

کانوونی دووەمی 2020 هەولێر

پەراوێزەکان:

1- جراف طولي، (أهمية التخيل في الحياة)، ڕۆژنامەی مەککە، ڕۆژی 18/ یەنایەری/ 2018، ل.10
2- هەمان سەرچاوە.
3- محمد أبو زيد، ڕۆژنامەی (الشرق الأوسط)، ژ 14841، لە 17/ یۆلیۆ/2019.
4- بومالي حنان، (عبدالوهاب البياتي و تجليات الحداثة الشعرية)، ل14، ط.1
5- غاستون باشلار (جماليات المكان) وەرگێڕانی غالب هلسا، خانەی الجاحظ بۆ بڵاوکردنەوە، بەغدا 1980، ل.136
6- د. شاكر عبدالحميد، (الخيال من الكهف الى الواقع الأفتراضي)، عالم المعرفة، الكويت، ل.182
7- خيري منصور، (محمود درويش عودة الشعر الضال)، منبر ثقافي عربي، ڕۆژی 15/9/2019.
8- خزعل الماجدي، (العقل الشعري)، النالیا للدراسات والنشر، ل.377
9- د. شاكر عبدالحميد، (الخيال من الكهف الى الواقع الأفتراضي)، عالم المعرفة، الكويت، ل 182.
10- خيري منصور، (محمود درويش عودة الشعر الضال)، منبر ثقافي عربي، سایتی ئەلیکترۆنی www.alaraby.co.uk، ڕۆژی 15/9/2019.
11- سامي مهدي، أفق الحداثة وحداثة النمط، بغداد، ل.166
12- شاكر لعيبي، الشعر عند شيموس هيني، مجلة بين النهرين، العدد 124، ص.57
13- د. عبدالواحد لؤلؤة، (البحث عن معنى) دراسات نقدية، المؤسسة العربية، بيروت، ص.112
14- رشيد أمديون، (شعرية السؤال ودلالاته)، سایتی ئەلیکترۆنی www.alquds.co.uk، ڕۆژی 25/8/2019.

سەرچاوەکان:

1- دیوانی سەباح ڕەنجدەر، بەرگی دووەم، ساڵی 2018، چاپخانەی تاران، تاران.
2- غاستون باشلار (جماليات المكان) وەرگێڕانی غالب هلسا، خانەی الجاحظ بۆ بڵاوکردنەوە، بەغدا 1980.
3- خزعل الماجدي، (العقل الشعري)، النالیا للدراسات والنشر،

سورية.
4- د. شاكر عبدالحميد، (الخيال من الكهف الى الواقع الأفتراضي)، عالم المعرفة، الكويت.
5- جراف طولي، (أهمية التخيل في الحياة)، جريدة مكة.
6- محمد أبو زيد، جريدة (الشرق الأوسط)، عدد 14841.
7- بومالي حنان، (عبدالوهاب البياتي و تجليات الحداثة الشعرية).
8- خيري منصور، (محمود درويش عودة الشعر الضال)، منبر ثقافي عربي، الموقع الإلكتروني www.alaraby.co.uk
9- سامي مهدي، أفق الحداثة وحداثة النمط، بغداد، ط1.
10- شاكر لعيبي، الشعر عند شيموس هيني، مجلة بين النهرين، العدد 124.
11- د. عبدالواحد لؤلؤة، (البحث عن معنى) دراسات نقدية، المؤسسة العربية، بيروت.
12- رشيد أمديون، (شعرية السؤال ودلالاته)، الموقع الإلكتروني www.alquds.co.uk

---

ئیستاتیکای شێوە لە شیعرەکانی (سەران محەمەد)دا.. هەژار بەکر

شیعرەکانی سەران محەمەد لە فەزای داهێنانی شیعردا بەرەو ئاراستەی هەسارەی نوخبەی شیعر دەجوڵێن ، کەمتر ڕەخنەگران خۆیان لە قەرەی ئەمجۆرە دەقانە داوە، بە تایبەتی کە ئەم ستایڵە لە شیعردا زیاتر گرنگی بە تەکنیك و هونەرکاریی جیاواز دەدات نەکو گوتاری عاتیفی، هەروەها فرە ڕەهەندیی و قووڵی مانا تێیاندا لە سیما ئەرێنییە دیارەکانییەتی، ئەمەش هەستێکی باڵای تیا چێ دەبێتەوە بۆ ئاوڕدانەوە لە بنەماو بیردۆزەکانی فۆرمالیستەکان لە شیعردا.
وێڕای ئەمەش هەندێك لە ڕەخنەگران بیروبۆچوون و لێکدانەوەی خۆیان سەبارەت ئەم ستایڵە لە شیعردا خستووەتەڕوو ، وەك ڕەخنەگر/ نەجات حەمید ئەحمەد وای دەبینێت کە:
” ئەوەی لەم شیعرانەدا گرنگییەکی زۆری هەیە گێڕانەکانی شاعیرە بۆ دنیای جوانکاریی زمان و مانادا، ئەمەش مانای ئەوە نییە کە ئێستا شاعیر لەسەر یەك ڕێچکەی داڕستنی شێوەو مانادا جێگیر بووە. چونکە

ئەو لە گەڕانێکی بەردەوام و لەسەرخۆدایە بۆ دۆزینەوەی شێوەیەك لە داڕشتنی جیاواز بۆ مانا، بەڵام ئەو سیفەتە زمانەوانییەی کە زاڵە لە نێو شیعرەکانیدا جوانکاریی زمانەوانییە، لە چوارچێوەی شێوەیەکی جیاواز لە شیعردا، کە ئەمەش خەسڵەتێکی دیاری ناو شیعرەکانییەتی."(١)

لەکاتێکدا شاعیرو ڕەخنەگر/ د. ئەحمەدی مەلا سەبارەت دنیابینی و ستایلی شاعیر دەنووسێت: "سۆران تەنها نییە، لەگەڵ کەنسەرتی دەنگە شیعرییە جیهانییەکاندا لە ئاڵووێردایە، ئەوان لەسەر ژێی دەنگی خۆی زیندوو دەکاتەوە بۆ ئەوەی بڵێ: دنیا هێشتا سەلامەتە."(٢)

لەگەڵ هاتنی ساڵی نوێی زاینیدا و لە لایەن (ناوەندی چاپ و بڵاوکردنەوەی ٤٩ کتێب) لە وڵاتی سوید چاپێکی قەشەنگی کتێبە شیعریی (پیاوێك لە شەختە) ی شاعیر سۆران محەمەد کەوتە بەردیدی خوێنەرانی شیعرو کەوتە سەر ڕەفەی کتێبخانەکان. ئەم هەوڵە شیعریانە دەشێت ڕوویەکی ڕەسەن و گەش بدەنە شیعری کوردی سەردەم و وەك نموونە وەربگیرێن بۆ گەڕانەوەی متمانە بە بەهاو چەمکە جیاوازەکانی شیعری نوێی کوردی، بە هۆی ڕەچاوکردنی بنەما هونەرییەکانی زمان و تەکنیکە جیاوازە شیعرییەکانی ناویانەوە کە مانا لە ئاستێکی باڵادا جوانکاری بە شێوە دەبەخشێت، ئەمەش زەمینەیەکی بە پیت دەڕەخسێنێت بۆ چێژوەرگرتن لە لایەن چینی نوخبەی خوێنەرانی شیعرەوە.

٩٧٨-٩١-٨٩٤٣٩-٣٠-٦ ژمارەی سپاردنی جیهانی ئەم کتێبەیەو ناوەڕۆکی کتێبەکە لە ٤٠ شیعری کوردی و ٤٠ شیعری ئینگلیزی پێکهاتووە، لەگەڵ دوو پێشەکی وردو بایەخداردا، شیعرەکان چەند نموونەیەکن لە هەوڵەکانی شاعیر کە لە سێ دەیەی ڕابردوودا نووسیونی.

شایانی باسە ئەم هەوڵانەی شاعیر لە ستایلدا ناچنەوە سەر ڕێچەی هیچ شاعیرێکی تر، ئەمەش زیاتر ئیعتیبارو ڕەسەنایەتی بە دەقەکان دەبەخشێت.

بە هەموو ئەوانەی شەیدای خوێندنەوەی ئەم هەوڵە شیعرییەن ئەوا لەم پێگەیەدا خوێنەران دەتوانن لەسەرانسەری جیهاندا داوای نوسخە بکەن و کتێبخانەکانیانی پێ بڕازێننەوە:

www.49pulsbooks.com

هەژار بەکر

....

١- ئەزموونێکی جیاوازی شیعر، سۆران محەمەد، لاپەڕە ١٨٠ ، چاپی یەکەم، ٢٠١٨.

-٢ هەمان سەرچاوەی پێشوو، لاپەڕە ١٨٤ .

گ□قاری نما ژمارە ٥٣

گ□قارێکی فیکری و ئەدەبی وەرزییە لە هەولێر دەردەچێت… ژمارە 53

[بۆ خوێندنەوەی ئەم گ□قارە کلیکی ئێر□ بکەن..]

[Nma53Download]

کۆنگرەی 20 ی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی.. عەلی مەحمود محەمەد

ساڵانە دادگای تاوانی نێودەوڵەتی کۆنگرەی خۆی دەبەستێت ل□ □□ ن□وان نیوەی دووەمی مانگی ن□ق□مبەر بۆ نیوەی یەکەمی مانگی دیسەمبەر ل□ □□ شاری لاهای هۆڵەندا، پێنج ساڵ جارێکیش لە بارەگای نەتەوەیەکگرتووەکان لە شاری نیویۆرکی ئەمەریکا کۆنگرەکە بەڕێوە دەچێت، بە بەشداری ولاتانی ئەندام کە ئێستا ژمارەیان 123 ولاتە و و□لاتانی نا ئەندام وەك چاودێر وە رێکخراوە جیهانییەکان و رێکخراوەکانی کۆمەڵگای مەدەنی، ئەمساڵ من بۆ 17 ەمین ساڵ بەشداری کۆنگرەکەم کرد، پێشتر ساڵانە ژمارەیەك باش لە رێکخراوەکان و پارێزەرو قوربانی و چالاکوانانیش لە کوردستانەوە بەشداریان دەکردو ئەوانەی کاریان لە گەڵمان بۆ دۆسیەكە کردوو□، ل□ □□ ئ□نجامی ئەو هەوڵانەی پێشتر دابوم و متمانەمان پەیدا کردبوو وە بە ئامانەتێکی پیرۆزیشەوە تا ئێستا جێبەجمان ، سالانە لسەر ئەرکی خۆمان سمینیشمان لەراوێزی کۆنگرەکە ، کوردی ەەین کوردی کوردی کوردی کوردی کوردکە ئەستەمە لایەنی دیکە کاری وایان کرد بێت، کە سەرکەوت

عەلی و بەڕێز مێتۆ رۆڵی سەرەکییان لە ئامادەکردن و رێکخستنی دەگێڕا، وەلێ دوو ساڵە لە هەموو جیهان چەند کەسێکی زۆر کەمین بەشداری دەکەین و چالاکیەکانیش نەماون بەهۆی ڤایرۆسی کۆرۆناوە.
ئەرکی کۆنگرەکان بریتییە لە پەسەندکردنی بودجە، پڕکردنەوەی بۆشاییەکان لە رێگای هەڵبژاردن، گوێگرتن لە وتاری و□لاتان بە ئەندام و چاودێرەوە، وتاری رێکخراوە جیهانییەکان و کۆمەڵگای مەدەنی، پێداچوونەوەو هەڵسەنگاندن و پێشنیاری و□لاتان.

ئەوەی شایانی باسە شوێنی و□لاتانی "عێراق، ئێران، سوریا، تورکیا" ساڵانی ن□ چۆڵە، تەنانەت وەك چاودێریش بەشداری ناکەن، بەهۆی ئەندام نەبوونیان لە دادگاکەو گرنگینەدان پێی لە لایەن ئەو و□لاتانەوە، ئەمەش یەکێکە لە نەگبەتییەکانمان، ئەندام نەبوونی ئەوان لەو دادگایەو پابەند نەبوونیان پێوەی مایەی ماڵوێرانی گەلەکەمان و هاوو□لاتیانی ئ□و و□لاتانەیە.
ئەمساڵ لە رۆژی دووشەممە رێکەوتی 2021/06/12 خولی بیستەمی ولاتانی ئەندام ASP20 دەستی پێکرد، کۆنگرەکە بە راوەستانی د□قی□ك بۆ گیانی قوربانیانی تاوانەکانی تاوانە مەزنە نێودەوڵەتییەکان "جینۆسایدو تاوانی جەنگ، تاوانی دژ بە مرۆڤایەتی و تاوانی عدوان" دەستی پێکرد.
سەرۆکی دادگا "القاچی Piotr Hofmański"، پۆڵەندا "1954-3-6"، سەرۆکی کۆمەڵەی ولاتانی ئەندام 2021-2023" ، سعادە السیدە سیلفیا فرناندیز دی غورمندی "" ئەرجەنتین 1954-10-24 "و داواکاری کحمر" "1970-3-30 ئەدنەبەرە - بەریتانیا" هەرسێکیان وەك ئەم پۆستانەیان بۆ یەکەمجار بوو بەشداری کۆنگرەکە بکەن، ئەمان و سەرۆکی سندوقی هوکاری قوربانیان و دارایی وتاری خۆیان و کارەکانی ساڵی رابردووی دادگا و هەڵبژاردنەکانی نێوان هەردوو کۆنگرە کە هەڵبژاردنی داواکاری گشتی و شەش قازیان پێشکەش کرد .
سەرۆکی دادگا لە میانی وتارەکەیدا وتی: دادگا لەسەر رێگای راست و لە هەموو. أمساڵ 2 دادگایمان هبوو ، ساڵی داهاتوو ژمارەکە دەبێتە 4 بۆ 5 دادگایی.

هەرچی کەریم خان داواکاری گشتی دادگایە وتی: ناتوانین رێگا بە دەرباز بوون لە سزا بدەین لە سەدەی 21 دا.
دەمانەوێت لە کۆمەڵگاکانی زەرەمەند لە تاوانە زەقەکان نزیك بینەوە ، ئێمە نامانەوێت سستەمی سیاسی بگۆڕین ، دەمانەوێت لێکۆڵینەوەی سەربەخۆ بکەەینوننز لە.
هەرچەندە رەخنە هاتە سەر کەریم خان ی داواکاری گشتی دادگای

تاوانی نێودەوڵەتی بەهۆی ئەوەی داوای لە دادوەرەکان کردووە پشکنین لە تاوانەکانی داعش و تاڵیبان بکرێت لە ئەفغانستان، لە رێکخراوەکان رەخنەیان هەیە لەوەی نابێت بەسەر ئەمەریکادا باز بدرێت کە تاوانی ئەنجامداوە لە ئەفغانستان، پێشتر بنسۆدا ئەمەریکاو تاڵبانی لە یەك ریزدا تۆمەتبار کردبوو بە ئەنجامدانی تاوان.

سەرۆکی سندوقی قوربانیانیش لە بەشێکی راپۆرتەکەیدا وتی: چوار کەیسی قەرەبوومان ئەنجامداوە، لە کەیسی جیرمان کاتانغا بەتاوانی دژ بە مرۆڤایەتی و تاوانی جەنگ 12 ساڵ سزا دراوەو 297 قوربانی، هەریەکەی بە 250 دۆلار قەرەبوو کراونەتەوە، لە ساڵانی 2017 و 2018، بڕیار وایە لە ساڵی 2022 قەرەبوو کردنەوە دەست پێ بکاتەوە، لە کەیسی تۆماس لۆبانغا لە کۆنگۆی دیموکراتی بە 14 ساڵ زیندانی بە تاوانی چەکدارکردنی منداڵان سزا دراوە، بڕیار وایە 1095 کەس قەرەبوو بکرێنەوە، لە کەیسی ئەحمەد فەقی مەهدی تاوانبار بەوێران کردنی شوێنە مێژوییەکان وەك تاوانی جەنگ، 795 قوربانی هەیە لە باماکۆی مالی و بڕیار وایە قەرەبوو بکرێنەوە، لە کەیسی نتغاندا “ژەنرالی شەڕ لە کۆنگۆی دیموکراتی بە 30 ساڵ زیندانی حوکم دراوە لە لە 2019-11-7 بە ئبانەنجامدانی 18 تاوانی “یورین قری 18 تاوانی”

دەوترێت داواکاری قوربانیان لە جۆرگەی کارەکانی دادگا دابنرێن و قەرەبوو بکرێنەوە ، بەلام هاوکاریەکانی ولاتان بۆ ، بلام هاوکاریەکانی ولاتان بۆ ، بلام هاوکاریەکانی ولاتان ، بلام هاوکاریکانی ولاتان.

لە بەشی دارایی لە راپۆرتی خۆی باسی ئەو قەیرانەی کرد کە دادگا تووشی هاتووە لە ئەم ساڵدا بەهۆی پابەند نەبوونی هەندێ ولات بە ئابوونەوە، ئەو وڵاتانەش بریتین لە “کۆماری ئەفریقیای ناوەڕاست، جزر قەمەر، کۆنگۆ، غینیا، سورینام، زمبیا، فەنزوێلا، لیبریا و ئەنتیغواو باربدا “.

بەیە ناچار بوونە لە ناوەڕاستی ئە بأمساڵەوە پارەی بودجەی ساڵی 2022 خرج بکەن، بە پێی زانیاریەکان گەیشتەتە 60 ملیۆن ئیرۆ.

دادگا بەهۆی گەڕانی داواکاری گشتی و نوێکردنەوەی ستافی بیرەکەی و زیادبوونی ژمارەی دادگاییەکانی لە دوو دادگاییکردنەوە بۆ چوار، داوای بودجەی زیاتری کرد بۆ ساڵی 2022 کە بڕەکەی 162564900 ئیرۆیە، وەلێ لە کۆتادا بۆ ساڵی 2022 بڕی 154855000 ئیرۆ پەسەند کرا، کە 4،4٪ ی زیاترە لە بودجەی ساڵی 2021، کە بە بڕوای چاودێرانی کارەکانی دادگا لە رێکخراوە گەورەکانی جیهان ئەم بڕە پارەیە لە گەڵ ویستی دادگا بۆ ساڵی داهاتوو نایاتەوە.

کورتهـێنـــانی بـــودجە وا دەکـــات قوربانیـــان نەگەن بە دادپەروەری، نەتـــوانرێت پرۆســـەی لێکۆڵینـەوەی بەرایـــی و دادگـــایی بە پێـــی داواکاریەکان و گەبانامنج بە ئەامەێە.
مکانیان.
بودجەی دادگا ئەوەندەیەو کەچی تەنها لە ساڵی 2015 ەدا وڵا تان 14 تـــرلیـۆن دۆلاریـــان لە جەنگـــدا خەرجـــووە !!!، دادپەروەری دوای جەنگەکانیش بەوەندە ناگەڕێتەوە.
هاوکـــات ئەمســـاڵ 26 وڵـــات قســـەی خۆیـــان کـــرد، وێڕای رێکخـــراوە نێودەوڵەتییەکان و مەدەنییەکان.
ولاتان لە قسەکانیان کۆمەڵێك بان□تی گرنگ و داواکاری گرنگیان هێنایە بەر باس، کە گرنگترینیان بریتی بوون لە: "تاوانی ژینگەیی وەك تـــاوانی نێـــونەتەوەیی بناســـرێت، دادگـــا ببێتە جیهـــانی، پشکنینەکانی تاوان جیهانی بێت، بەجیهانیکردنی ئیختساسی دادگا، تاوانی سیبریانی بە توانی نێونەتەوەیی بزانرێت لە پاڵ تاوانی جینۆسایـــد و تـــاوانی جەنـــگ و تـــاوانی دژ بە مرۆڤـــایەتی و تـــاوانی عدوان، برسی کردنی بە ئەنقەست وك تاوانی جەنگ بناسرێت ئەگەر لە جەنگی ولاتانیش نەبێت، پێویستی جیهانی بۆ یاسای بنەڕەتی رۆما، قوربانیـــان ئێمەیـــان هانـــداوە بۆ دادگـــایەکی جیهـــانی، تاڵیبـــان هەڕەشەیە بۆ سەر مرۆڤایەتی، کەیسی سوریا پێویستە بدرێتە دادگا ، دادپەروەری و لێپرسـینەوە بۆ قوربانیـــانی رۆهێنغـــا ، دادا ولاتـــان هوکاری دادگا بکەن بۆ گرتنی تاوانباران ، سستەمێکی دادپەروەری جهانی ، هاوکاری جیهان ب دگاریهانبرسی کردنی خەڵی سقیل تاوانی جەنگە بەهـی ئـابلووقەوە، ئـای سـی سـی بێ وینە بـووە لە مێـژووی مرۆڤـــایەتی، دادپەروەری بە خۆڕایـــی نایـــات، هەوڵ و ئیـــرادەو دادپەروەری دەوی، قوربانیان دەبێت بگەن بە دادپەروەری، پێویستە دادگا بپەڕێتەوە بۆ دەرەوەی ئەفریقا، دادگا لەسەردەمی کۆرۆنا پێویسـتترە، نـابێت برسـیکردن وەك چەك لە شەڕدا بەکـار بهـێنرێـت، وڵاتانی نا ئەندام هاوکاری دادگا بکەن، دادگایەکی جیهانی شەفاف و سەربەخۆو بێلایەنی جیهانی، هەڵگرتنی بەرپرسیارێتی بەرامبەر بە لێپرسینەوە لە تاوانەکان، پشتیوانی سیاسی و دیبلۆماسی و دارایی بۆ دادگا، دادپەروەری لە دوای رێکەوتنی شەڕ پێویستییە، عەلی قوش تاوانباری سودانی دوای بیست ساڵ دێتە بەردەم دادگا، یەکسانی جێندەری و رۆشنبیری یەکسانی شوێنی کار "کۆڕبەندی نەوەی یەکسانی لە 30 یۆـنی بۆ 2 ی یۆلـی 2021 لە شـاری پـاریس بەسـترا، داگـای تاوانەکان بەشداری تێدا کردو بڕیاری جێبەجێکردنی دا، ئەوەبوو ئەمساڵ کە 6 قازی هەڵبژارد،سێ ژن و سێ پیاو بوون، هاوکات ژن و پیاوێکی لە کۆنگرە وەك جێگیری داواکاری گشتی هەڵبژارد ، وەك

پابەند بوون بە یەکسانی جەندەری لە بواری کاردا “.
پێشبینی دەکرێت لە داهاتوودا دادگا لە هەمواری بنەماکانی خۆیدا، شوێنی دیاریردنی شێوەی سیبریانی وەك تاوانی نێونەتەوەیی بکاتەوە وە بەکار هێنانی ئابلوقەی ئابووری لە جەنگ و ململانێی ناوخۆییەکان وەك تاوانی جەنگ بناسێت و لە پاڵ ناسینی تاوانی ژینگەیی وەك تاوانی جەنگ.

لیختشتاین و ئیتاڵیاو فەرەنساو ...... باسی هەمووارى یاسای ولاتی خۆیانیان کرد، بە پێی هەموارەکانی رێکەوتنی کەمبالا لە هاوینی 2010 کە تیایدا پەسەندی هەمووارى تاوانی عدوان وەك تاوانی نێونەتەوەیی و و تاوانی بەکارهێنانی چەکی کیمیاوی و بایۆلۆجی لە شەڕی ناوخۆیی وەك تاوانی جەنگ هاتووە.
لە رۆژی کۆتایی، بە زیاتر لە 62 دەنگ لە کۆی 123 وڵاتی ئەندامی دادگای تاوانی نێودەوڵەتی، دوو جێگیری داواکاری گشتی هەڵبژێردران، جگە لە کۆماری ئەفریقیای ناوەڕاست کە داوای کرد بەشداری بکات لە دەنگدان، ئەو ولاتانەی دیکە کە ئابوونەی بەشداریان نەدابوو مافی دەنگدانیان نەبوو، کە هەشت وڵات ئابوونەیان نەداوە و مافی دەنگنامیان لە هەڵبژ اردنەکانی دادا لە سەندراوەتەوە، ئەو ولاتانەش بریتین لە “کۆماری ئەفریقیای ناوەڕانت، جزرەمەیر، غاردنی ، لاست ، جزرەمەری ، کماری ئەفریقیای ناوەڕانت ، جزر مەیین ، لیتنز.
ئەو دوو کەسەی وەك جێگیری داواکاری گشتی هەڵردژێردران بۆ ماوەی 9 ساڵ بریتین لە خاتوو نزە شامین خان لە فیجی ، وە بەڕێز مامی ماندیای نانغی لە سیگال کە هەردوکین بان.
ئەوەی شایانی ئاماژەیە لە هەڵبژاردنەکانی دادگا پیچشتر دوو شت رەچاو دەکرا ئەویش کەسی هەڵبژێردراو دەبوایە هاوولاتی ولاتێکی ئەندامی دادگا بێت و وە نا بێت دوو کەس وەك نوێنەری هیچ ولاتێك بۆ هیچ پۆستێك هەڵبژێردرێت، ئێستا خاڵێکی دیکەشی بۆ زیادکراوە، ئەو پۆستانەی لە کەسێك زیاتری بە هەڵدەبژێردرێت پێویستە یەکسانی جەندەری لە کاردای تێدا جێبەجێبکرێت.
السيد الشيخ محمد بلال (بنغلاديش) ، والسيد كيلى (أيرلندا) ، والسيد أندريس بارماس (إستونيا) ، والسيدة. مينيرفا جوزيفينا تارافيز ميرابال (جمهورية الدومينيكان) والسيد إبراهيم سوريلاه (سيراليون). “.
تەنها لە سەدەی بیست نزیك بە 200 ملیۆن مرۆق گیانیان بەختکردووە بەهۆی ململانێ و کۆمەڵکوژی سەرکوت و قاسابخانەکانەوە، کە دەکاتە 1 لەسەر 27 ی مردنەکانی جیهان، بەیێ بوونی دادگایەکی جیهانی

هیوایەکی مێژوییە بۆ کۆتایی هێنان بە کۆمەڵکوژییەکان، لەو نەوەدا گەلەکەمان پشکی شێری بەردەکەوێت لە ژمارەی کەیسی تاوانە مەزنەکان و ژمارەی قوربانییەکانی.

وەلێ راستە زۆرینەی وڵاتان 123 ولات ئەندامی دادگان المحکمة الجنائیة الدولیة، بەڵام زۆرترین ژمارەی دانیشتووانی جیهان و وڵاتە بەهێزەکانی جیهان هێشتا لەدەرەوەی دادگان بە تایبەت "ئەمریکا، روسیا، چین، هیندستان" و بەبێ خۆونی دادگایەکی جیهانی کاریگەر هێشتا دوورە، بەلام هەوڵدان بەی بەردەوامە.
لە هەمووشی ناخۆشتر ئەو ولاتانەی کوردستانیان داگیر کردووە ئەندامی دادگاکە نین، سەرکوتکردنی گەلەکەمان هۆکارەکە بۆ ئەندم نەبوونیان لە دادگاکە بۆ ئەوەی دەستیان کراوە بێت لە سەرکوتکرنیدا، بۆیە تا نەبنە ئەندام دڵنەوایی دوبارە نەبونەوەی جینەساید نییە.

فلاشباک-27- لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە.. ستیڤان شەمزینی

ستیڤان شەمزینی
بەشی بیست و حەوت

هەناسەم سوار بووە، ناتوانم بە پێی پێویست لەم ژینگە پیسەدا هەناسەیەکی ئازاد هەڵمژم. ئەمە واتای ئەوە نییە تەندروستیم خراپە، نەخێر گیروگرفتی فەسۆجیم نییە، تەنیا ئەوەندە نەبێ ئەو رۆحە یاخییەم لەهەر چوار لاوە لەلایەن سیخوڕەکانەوە گەمارۆ دراوە. هاوڕێیەکمان لە "یەکێتی خوێندکاران و لاوانی ئازاد" لە ئاسایش دەستگیر کرابوو. پرسیاریان لێکردبوو کێ بەرپرسی سلێمانییە لە رێکخراوەکەتان؟ ئەو هاوڕێیەش ناوی منی هێنا بوو، چوونکە من جێگری سکرتێر و بەرپرسی لقی سلێمانی یەکێتی خوێندکارانم. ئەفسەرەکەش سەرێکی بادابوو، وتبووی کە بۆ من بەڕێ ئەو سەرەی سەری خۆی نییە، رۆژێ وەک تەماتە بەی ئەفلیقێنینەوە بە فیشەک.

دەزگای ئاسایش کە دەزگایەکی "ئانکیزیسیۆن"ییە و کاری پشکنینی بیروباوەڕی خەڵکە کە ئەو زاراوەش لە سەدەکانی ناوەڕاستە بە دادگاکانی پشکنینی بیروباوەڕ داتاشرا کە لقێکی سەرەکیی کەنیسەی کاسۆلیکی بوو. لەشکرێک سیخوڕیان خستەتە کار بۆ چاودێریی بیروباوەڕی خەڵک. من هیچ کێشەم نییە، رای خۆم بە دەنگێکی دلێر بۆ هەموو کەس رادەگەیەنم، نەک بە شەرم و لەژێر لێوەوە قەناعەتەکانی خۆم بڵێم. ئەبێ ئەوان شەرم بکەن لە ئەجێندای ڕەشیان بۆ کەمەگەڵ نەک ئەمە کە خۆونێکی جوانین و لە دەیجوری وەتدا وەک گوڵێک رسکاوین.

وەنەبێ زۆر خۆشەویست بم لە حزبەکەی خۆشمدا، چوونکە لەسەر هەموو شتێ قسەی خۆم هەیە، رای تایبەتی خۆم هەیە و تووتی نیم. بۆ وێنە پێرار لەسەر "فەرەیدون حسەن زادە" کردم بەو رۆژەی قەرەوەیسی تیا کوژرا، چوونکە "ئاسۆ کەمال"ی ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی لەسەر ئەوە لێپرسینەوەی لەگەڵ ئەکرد کتێبی "ئەم بەقە کەی دەتەقێ"ی کاک "عەبدوڵڵا مهتەدی" ئەخوێندەوە. ئەمە هەر لە ڕەوتاری فاشیستەکان ئەچێ!! چۆن دەکرێ کەسێ کۆمەنیست بیت لە کتێب بترسی؟ ستالینستەکان لە کتێب ئەترسان و چەندان شاعیری وەک "پاسترناک"یان لە رووسیا دەربەدەر کرد. فرانکۆ و فاشیستەکان لە کتێب ئەترسان کە شاعیرێکی وەک "لۆرکا"یان گولەباران کرد. نازی و هیتلەر لە کتێب ئەترسان. ترس لە کتێبی نەریتی دەسەڵات و گروپە فاشیست و تۆتالیتارەکانە.
هەر ئەمەش بوو لەکاتی کۆنگرەی یەکەمی یەکێتی خوێندکاران و لاوان، حزبی کۆمەنیستی کرێکاریی و خودی "تاهیر حەسەن" بە ئەندامانیان وتبوو دەنگ نەدەن بە من، تەنانەت تۆمەتی ئەوەشیان دابووە پاڵم لەگەڵ "مەلا بەختیار" پەیوەندیی ژێراوژێرم هەیە. کەچی خۆشبەختانە بە خواستی ئەوان نەبوو، من دەنگی یەکەمم هێنا، هەرچەند بەزۆر "پشتیوان"ی برای "ڕەبوار ئەحمەد"ی سکرتێری حزبیان سەپاند وەک سکرتێری ڕێکخراو و منیش بە دیفاکتۆ بە جێگر و بەرپرسی لقی سلێمانی رازی بووم. لەگەڵ ئەوەش من دەیان گەنجم کۆکردەتەوە بە ئەوەی ئەندامی حزبی کۆمەنیست بن، بەڵام چالاکانە بۆ یەکێتی خوێندکاران کار ئەکەن، ئەمەش بە یەکی ئایار دوو سەد گەنجمان کۆکردەتەوە بۆ ئەنجامدانی ماراسۆنێک لە تاسڵوجەوە تا بەردەم بارەگای ڕێکخراو.
کاتێ هاوڕێیەکمان بەناوی "فەلاح" لەلایەن خودی "کاردۆ محەمەد"ی سکرتێری "ڕێکخراوی ئازادی لاوان"ی سەر بە کۆسرەت ڕەسوڵ بە مستە دەمانچە لێیدرابوو، کە چووە سەر بارەگای کاردۆ و داوای لێبوردنی پێکرد؟ ئەوە منم خۆم لەناو ئەو گەنجانە ئەبینمەوە، نەک پشتیوان کە وەک فەرمانبەر دێتە بارەگا. ئەوە منم کە لەناو خەڵک و خاشاکی

گەڕەکە میللییەکانی شاردا لەگەڵ ئەو گەنجانە دائەنیشم و قسەیان بۆ ئەکەم. چیرۆکی زۆرم هەیە بۆ باسکردن، مارکیز وتەنی "من بەبێ کەمێکی چیرۆک و حکایەتەکان ناتوانم باسی دونیا بکەم". ڕاستە ئەم حکایەتانە ڕەنگە جگە لە خۆم هیچ کەسی تر نەیبینێ، بەڵام بە بیست ساڵی تر ئەگەر نەمردین، جارێکی تر ئەمڕۆی خۆمی پێ هەڵدەسەنگێنم. دووریش نییە بە پێکەنینێکی گریاناوییەوە ئەم لاپەڕانە هەڵدەمەوە.

29-4-2000

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕەی 91-95 کتێبی "فلاشباک"چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

ڕەزا حەمە بولبولێکی خۆشخوان لە گوڵزاری شیعری گۆرانییدا.. کاروان حەسەن

شیعری گۆرانی یەکێکە لە جۆرەکانی شیعری کوردی و هاوشانی شیعری دڵداری و شیعری فێرکردن و هتد..
ئەم جۆرە شیعرە زمانی ویژدانە و شان بەشانی گۆرانی ڕۆیشتووە، دیارە گۆرانی لەلای هەموو نەتەوەیەک باوە و کەس لێی بێبەش نییە، شیعری گۆرانی واتا ئەو شیعرەی بۆ گۆرانی هەڵدەبژێردرێت و ئەگەرچی خۆی هونەرمەندەکە دێت و شیعرەکە هەڵدەبژێرێت، ئەوە ناگەیەنێ کە شاعیر بێت شیعر بۆ گۆرانی بڵێت بەڵکو ئەوە هونەرمەندە شیعرەکە هەڵدەبژێرێت و دەیکات بە گۆرانی، زۆرتر شیعری لیریک ئاوازیان بۆ دادەنرێت و دەکرێن بە گۆرانی بەکاردێن و بەئاسانی و بەجوانی و خۆشتر ئەچنە دڵەوە و جۆرێک لە ئاواز و مۆسیقی و ڕیتمی ناوەوە و دەرەوەی هێندە چێژبەخشە زیاتر بە گۆرانی دەبێ و لەبارتر و جوانترە بۆ وتن. واتا جۆرێک لەشیعر هەیە و هونەرمەند هەڵیدەبژێرێ و جۆرێک لە ئاوازی بۆ دادەنێ و دەیچڕێ.
ڕەزاحەمە یەکێکە لەو شاعیرە جواننووس و پڕ ئەزموونانەی ئەدەبی کوردی. ئەو چل ساڵێکە دەنووسێ و ژیانی خۆی ئاوێتەی شیعر کردووە، یان شیعری ئاوێتەی ژیانی خۆی کردووە. ئەو لەڕووی نووسینەوە کەم

دەنووسێ بەڵام زۆر قوڵ و پڕ مانا و چێژبەخش دەنووسێ، شیعرەکانی تام و چێژی تایبەت و ڕیتم و ئاوازی پڕ جۆش و خرۆشیان تێدایە. وەک بەرهەم ئازا حەمە تەنیا نامیلکەیەکی بچکۆلەی بڵاو کردۆتەوە بەناوی (مەڵبەندەکەی لەمەڕ ئێمە)جگە لەم نامیلکەیە هیچ دیوان و بەرهەمێکی تری چاپ نەکردووە.

زمانی شیعری و شێوەی نووسینی ئازاحەمەی شاعیر جۆرێک لە ژیانی پڕ لەخەم و کەسەر و سۆز و غەریبی و نیشان دەدەن، خۆشەویستی و پەیوەست بوون بەنیشتمان و گەلەوە دەبەستێتەوە. سۆز و دەربرین و هاوخەمی بۆ خاک و گەلی خۆی بەتێ جۆرێک لە زمان و سۆزداری بۆ میللەت و نەتەوە،ئازا حەمە لەڕێی شیعرەوە سۆز و هەستی ناخی دەردەبڕێ و دەیگەیەنێ و هەموو ئەو وشە پەنگ خواردووانەی ناخی ئەو مرۆڤانەی کەتوانای دەربڕینیان نییە بەهەر هۆکارێکەوە بێت ئەم لەجیاتی ئەوانەوە دەریان دەبڕێ. یان وەک ئازا حەمە خۆی دەڵێ: (مرۆڤ خۆی لەخۆیدا شیعرێکی جوانە. بەڵام ئەفسوس هەموو مرۆڤێک ناتوانێ خۆی بنووسێتەوە).

هەرلەکۆنەوە گوتراوە کە (زمان گۆرانی بووە، یان زمان شیعر بووە). واتا زمان و گۆرانی و شیعر هەر لەکۆنەوە پەیوەندی پتەویان لەنێواندا هەبووە. نەزمان بێ شیعر دەبێ نەشیعریش بێ زمان دەبێ، واتە (گۆرانی و شیعر و مۆسیقا هەر لە سەرەتای مرۆڤی سەرەتاییەوە سەریان هەڵداوە و پەیوەندییەکی لەیەک دانەبڕاو لە نێوانیاندا هەیە. بەواتایەکی تر شیعر هەرلە بنەچەیەوە مەزموونێکی ئاوازدارە).

بە وردبوونەوە لە چەند نموونەیەک لەشیعرەکانی ئازا حەمەی شاعیر باشتر و جوانتر لێیان تێبگەین.

کەس نییە لە ئێمە لەڕابردوودا و تا ڕۆژی ئەمڕۆش گوێبیستی شیعرەکانی ئازا حەمە نەبووبێ . یان چەند نموونەیەک لە شیعرەکانی دەخەمە ڕوو.

کەم هەیە لە ئێمە چ لە ئێستا و چ لە ڕابردوودا گوێی لە دەنگە بەسۆزەکەی مامۆستا ئیبراهیم خەیات نەبووبێ و لەگەڵ گۆرانی (ئێمە گیانەکین لەدوو جەستەدا) هەست و سۆزی نەخرۆشابێ. دەقی ئەم شیعرە یەکێکە لە شیعرە جوان و پڕ سۆز و بەچێژەکانی ئازا حەمە. کە لەدوا دێڕی شیعرەکەیدا زۆر هونەریانە و وەستایانە ئاماژەی بەناوەکەی خۆی (ئازا) کردووە. ئەم گۆرانییە لە ساڵی (1983) تەلەفزیۆنی کەرکووک تۆماری کردووە. ئەمەش دەقی شیعرەکەیە بەناوی (پەیمان)

ئێمە گیانەکین لە دوو جەستەدا
وەک شیعر و ئاواز لەیەک بەستەدا
دنیا ناتوانێ لێکمان کاتەوە

مـــەگـــەرخوا بـــەخـــۆی بمانباتـــەوە
ئێمە پەروەردەی یـــەک خـــەمە و ئـــاوین
بۆ یـــەک مەبەســـت و بەیەک پێناوین
لـــە نـــاو یـــەکـــتردا تـــوواویـــنەوە
ڕۆبواری یـــەک ڕێین جیـــانـــابیـــنەوە
پـــەیمانمانـــداوە تـــا لـــە ژینـــا بین
بەتـــەنها ســـاتێ بێ یـــەکتر نابین
ئـــەگـــەر لـــەودنیاش زیندوو بینەوە
هـــەر وەکو ئەســـتا یـــەک ئەگرینەوە
یـــەک بەیـــەکتری خۆراکی گـــیـــانین
لـــە تـــەنـــگـــانەدا بەیەک قوربانین
عەشـــقی پیرۆزی ئێـــمـــە وەهـــایـــە
هەتـــا خواوندیش لەمان(ڕەزا)یە

هەر هەمان کات و هەمان ساڵ هەمان هونەرمەند گۆرانی (گەردوونی) تۆمارکرد، کە دەقی شیعرەکە ئەمەیە .
ئەگەر گەردوون درێ ناکا، بائەفسانەی خۆی بنوێنێ
جـوانەکی تر لـــە وێـــنـــەی تۆ لـــە دنیادا بـخـولـقێـنێ

هونەرمەندی دەنگ خۆش (بەهجەت یەحیا) شیعرێکی پڕ ئاوازی (ڕەزا حەمە)ی شـاعیری کـردۆتە گـۆرانـی و لـە ئـاواز و ڕیتمێکـی پڕ جۆش و خرۆشدا بەدەنگە نەرمەکەی خۆی بەمانی چڕیوە، ئەمەش شیعرەکەیە.
من ئێژانم مشتێ خەمە
شەوانەم چەپکێ ئازارە
چاوم وەکو چاوی نالی
لە دووریتا دوو ڕووبارە
تەنیایی بەتەنە دایەنی
کەرپەی حەز و خەونەکانم
کەس گوێ ناگرێ لە ئاوازی
هەنسک و کوڵی گریانم
لەگەڵ کام ڕووباردا بڕۆم
بەرەو کام ئاسمان هەڵفڕم
کە پابەندی غەریبی بم
شوێن پێی کام خەزگە هەڵگرم
تێبینی هونەرمەند بەهجەت یەحیا دوو سێ کۆپلەی شیعری خوالێخۆشبوو (شێرکۆ بێکەسی) تێهەڵکێشی بە گۆرانییەکە کردووە. بەڵام شیعرەکەی شێرکۆ بێکەسی کردووە بە مقامێک لەکۆتایی گۆرانییەکەدا.

هونەرمەند خالید ڕەشید چەند شیعرێکی ڕەزا حەمە کردۆتە گۆرانی و خەمەکانی غوربەتمان بۆ ه□□د□□ژ□، ئەمەش دەقی شیعری غوربەت:

بێ ڕەنگ و بۆیە، جیهانی غوربەت
پڕە لە تاسە و هەنسک و حەسرەت
کـــە مـــن ڕۆحـــەکەم لە کوردستانە
بە من چی خۆشی ئەم هەندەرانە
بێ ناز و بێ کەس، بێ دۆست و هاودەم
بوومەتە هاوڕێی گیانی خەم
هێندەم نۆشیوە تاڵی جودایی
بوومەتە پاشای دنیای تەنیایی
بێ کۆڕ و دەستە و ماڵ میوانم
بە بێ هاوخوان و بێ دیوەخانم
مەڵێن هاوارم بەسەر زاریە
بوونم وابەستەی کوردەواریە
من خۆشی ژیان نەیخەڵەتاندم
دەستی زۆرداری دەری پەڕاندم
بێ داڵدە و چارەم، نیمە دەرەتان
لەوێ ڕۆح کێشان، لێرە ڕۆح سووتان

هونەرمەند خالید ڕەشید ئاوازێکی پڕ لە سۆزی بۆ شیعرێکی ڕۆمانسی ڕەزاحەمە داناوە و هەرخۆشی چریویەتی بەناوی (بووکی ئێوارە) ئەمەش دەقی ئەو شیعرەیە و چێژێکی تایبەتی هەیە.

بەرامەی پاش بارانی کەم
لە لاملی جوانت ئەدەم
دەتکەم بە بووکی ئێوارە و
زەرد□ پەڕت ل□ بەرئەکەم
شەو جێی شیعرت بۆ ڕادەخەم
تریفەی مانـگـت پیـادەدەم
ئەستێرە بۆت بجریوێنێ
فریشتەی خەو بتنوێنێ
نەرمە با شەپۆلی قژت
بەسەر ڕووتا ببا و بێنێ
خۆشەویستیم بێتە خەوت و
سپێدە بەئاگات بێنێ
ئەگەر ئەم دنیا گوڵێک بێ
تۆی ئافرەت ڕەنگ و بۆیەتی
هەرکەسێکیش تۆی خۆشنەوێ

دیارە ڕقی لە خۆیەتی

دیسان هونەرمەند خالید ڕەشید شیعرێکی تری ڕەزا حەمە دەکاتە گۆرانی بەناوی (سۆفی) دا بەدەنگە پڕ سۆزەکەی خۆی چریوە و بە پ□یق□ س□نگین و ناسک و جوانەکانی ڕەزا حەمە ئاشنامان دەکات. ئەمەش دەقی شیعرەکەیە.

هەی بەسۆفی مەزهەبی دوو چاوت بم
وەی بە شێخی تەریقەی دوو لێوت بم
سوتانی ڕۆحەکەم، لەسینەم وەدەربێ
گڕی عەشق لەباڵای ئەم دنیا بەردەبێ
خۆشەویستیم پەیامێکی ئاسمانییە
بۆ تۆ سووتان شەهادەت و قوربانییە
من نە مەمم نە فەرهادم نە دێوانەم
پێغەمبەری خۆشەویستی ئەم زەمانەم
لەدڵداری سەردەم ناچێ ئەم عەشقەی من
ئەفسانەیە، داستانێکە گەورە و مەزن

هونەرمەند کاوە حەمە ساڵح دەقێکی شیعری ڕەزا حەمەی کردۆتە گۆرانی و لە ناخێکی پڕ هەست و سۆزی غوربی□ت و دووری لە گەل و نیشتمان بە دەنگە زوڵاڵەکەی بۆمانی چڕیوە. ئەمەش دەقەکەیە بەناوی (غەریبی)

گەر غەریبی چاوم بوایە
لەمێژبوو دەرمەێنابوو
هیوای ئایندەم نەبایە
ئێستا ئێسکیشم نەما بوو
غەریبی ژانە، خورپەیە
سووتانێکی بێ کڵپەیە
خەزانی توشیی و نەهاتە
وشکە گریان، مەرگەساتە
گێژاوی گۆمێکی مەنگە
تونێلی تاریکی و مەرگە
زامێکە تابڵێی بەسوێ
هاوارێکە ناگەتە جێ

هەر هونەرمەند کاوە حەمە ساڵح بەدەنگە خۆش و پڕ لە حەماسەکەی دەقێکی تری وەرگرتووە و بە ئاوازێکی پڕ جۆش و خرۆش بەدەنگە خۆشەکەی بۆمان دەچڕێ و کارەساتی ئەنفالمان بۆ دەگێڕێتەوە. ئەمەش دەقەکەیەتی:

ئەگەر وتیان هەواری کاروانی ئێوە بۆچی دوورە
ئەگەر وتیان داروبەردی وڵاتەکەی لەمەڕ ئێوە بۆچی سوورە
هەموو هاوارکەن بەجارێ
بڵێن، چونکە:
لەئاسمانی مەڵبەندەکەی لەمەڕ ئێمە
لەجێی باران خوێن دەبارێ، خوێن دەبارێ
خوێن دەباری

جگە لەم بەرهەمانەی سەرەوە کە باس کران هونەرمەندی تریش شیعری ڕەزا حەمەیان کردووەتە گۆرانی و چڕیویانە وەک (ناسەی ڕەزازی) شیعری (هە هەزەکەم دەنگی زوڵاڵی تۆ نەبێ) و زاهی جەلال و جیهان ئیبراهیم خەیات و کیژان ئیبراهیم خەیات و هی تر.

کاروان حەسەن / هەولێر
(1/1/2022)

دیدار – بارودۆخی ڕوناکبیری لە کوردستان.. گفتوگۆی کۆمەڵە تیقی لەگەڵ گۆران عەبدوڵڵا

[بۆ گوێگرتن لە گفتوگۆکە کلیکی ئێرە بکەن:]

بەدیع باباجان لەنیگارکێشییەوە تا دیزاینی دراوی عیراقی..

ڕەسوڵ بێسکێنی

دوای خوێندنەوەی بەسەرهاتی ژیانی، زۆر سەرسامی بەهرە و سەلیقە و وردکاری بلیمەتێك بووم، لەبەر شارەزایی و لێهاتوویی بەبەهرەی جوانی توانیویەتی بەهێزترین پەیوەندی نێوان هونەری شێوەکاری و ئەدەبی کوردی دروست بکات، یەکەمین شێوەکاری کوردە بەشێوەیەکی ئەکادیمی پەیمانگای هونەرەجوانەکانی خوێندووە، هێڵکاری چەندین کاری دانسقەی کێشاوە، تەنانەت دیزاینی پارەی عیراقی کردووە، زۆر کەم بەدوای پارە و سامانەوە بووە، کەچی ناوبانگێکی زۆری پەیداکردووە، بێگومان ئەو شایانی ئەوەیە چەندان بڕوانامەی ماستەر و دکتۆرای دەربارە بنووسرێ، کەچی ئەو لەگۆشەیەکی خامۆشدایە و کەمتر دەربارەی دەزانین، ئەو زاتە پڕ بەهرە و وردەکارە هونەرمەندی نیگارکێش بەدیع باباجانە، بەدیع کوڕی حسین باباجان لەساڵی 1923لەشاری کەرکوك، لەگەڕەکی ئیمام قاسم لەدایك بووە، دکتۆر حسین باباجانی باوکی پزیشکی نەشتەرکاربوو، لەئەستەنبوڵ پزیشکی خوێندبوو، لەشاری کەرکوك خانوویەکی گەورە و حەوشەیەکی فراوان و باخێکی پڕ لەمیوەی تێدابوو، لەو ماڵەدا چەند ژوورێکی تەرخان کردبوو بۆ بینینی نەخۆش، دیوەخانێکی گەورەشی هەبوو لەلایەن دۆستان و برادەران، زۆرجار کۆڕی ئەدەبی تیادەبەسترا، حوسەین ئەفەندی لەبەر دەستبڵاوی ڕۆژانە چی دەستبکەوتایە خەرجی دەکرد.

سەردەمی منداڵی

بەدیع باباجان لەتەمەنی 5-6 مانگیدا باوکی کۆچی دوایی دەکات، لەسۆزی باوکی بێبەش بووە، بەو هۆیەوە خۆی و هەردوو براکەی و دایکیان لەهەژاری و نەهامەتیدا ژیاون. هەر بەمنداڵی لەناو باخچەی ماڵەکەیاندا هەستی هونەری شێوەکاری لەناخیدا سەرهەڵدەدات، بەدرێژایی ڕۆژگار لەکاغەزی ڕەنگاورەنگ شێوەی گوڵ و دار، لەقوڕی سوور پەیکەری فیل و باڵندە، لەکارتۆن فڕۆکەو خانووی دروست دەکرد.
بەدیع باباجان بۆ خوێندن چۆتە سلێمانی و لەماڵی ئامۆزاکانی نیشتەجێ بووە، کاتێك دەچێتە قوتابخانەی سەرەتایی هەمان حەزو خولیای هونەریی خۆی بۆ ئەوێ دەبات، لەسەر پەڕەی دەفتەرەکەی ڕەسمی چۆلەکەو باڵندەی دەکێشا، بەو هۆیەوە ڕۆژێك یەکێك لەمامۆستاکانی بەتووڕەییەوە دەست دەخاتەسەر دەفتەرەکەی و بەپیسترین قوتابیی وەسف دەکات! بەدیع خوێندنی سەرەتایی لەسلێمانی تەواوکردووە، پاشان گەڕاوەتەوە کەرکوك، قۆناغی ناوەندی لەکەرکوك تەواوکردووە.

یەکەم کوردە بەشێوەی ئەکادیمی هونەری خوێندووە

بەدیع باباجان لەساڵی1945چۆتە پەیمانگای هونەرە جوانەکانی بەغدا، خۆی ئارەزووی ئەوەی هەبووە لەبەشی مۆسیقای کلاسیکی وەربگیرێت، بەڵام بەهۆی ئەوەی نەیزانیوە نۆتە بنووسێت، لەوبەشە وەرنەگیراوە، ناچار چۆتە بەشی وێنەکێشان و لەساڵی1950سەرکەوتوانە بەپلەی (امتیاز) بەشی هونەرەجوانەکانی بەغدای تەواوکردووە، دواتر وەك فەرمانبەرێکی هونەری لەمساحەی گشتی بەغدا دامەزراوە، لەبەر لێهاتوویی یەکێ بووە لەو هونەرمەندانەی نێردراون بۆ خولی نەخشەسازی لەدەرەوەی عێراق، لەگەڵ چەند هونەرمەندێکی عیراقیدا لەساڵی 1964 چوونەتە سویسرا، بەڵام تەنیا هونەرمەند بەدیع باباجان لەخولەکەدا سەرکەوتووبووە. لەبەر لێهاتوویی ساڵی1973بەمامۆستای بەشی خۆشنووسی و زەخرەفە لەپەیمانگای هونەرە جوانەکانی بەغدا دامەزراوە و ماوەی چوار ساڵ بەردەوام بووە.

بەدیع باباجان و بەهرە هونەرییەکانی

بەدیع باباجان لەقۆناغی پاش سەرەتایی لەپیشانگاکانی وێنەدا بەشداری دەکات، وەکو قوتابییەکی نیگارکێشی لێهاتوو دەناسرێت، بەدیعی بەهرەمەند و عەودالێی جیهانی هونەر، خۆی وتویەتی: "لەمنداڵییەوە خوا منی بۆ کلاسیك خەلق کردووە، تاشتەکان بەسروشتی خۆیان بگوازمەوە" دوای تەواوکردنی خوێندن بەدیع لەبەغدا سەرقاڵی تابلۆکێشی دەبێت، هەر جارێك تابلۆیەك دەکێشێت دۆستێك دێت دەهات و دەیبرد، ئیدی بەو هۆیەوە وازی لەو پیشەیە هێنا، دواتر بۆ بژێوەی ژیان، لەشەقامی ڕەشیدی شاری بەغدا لەگەڵ خۆشنووسێکی دیکە بەناوی مەهدی جبوری نووسینگەیەکیان بەناوی (الخط العربی) بۆ هێڵکاری و خۆشنووسی کردەوە.

بەدیع خۆیشی چاوەڕێی هیچ پاداشت و نرخ وەرگرتنێکی نەکردووە، لەبەرامبەر ئەو وێنە و تابلۆ هونەرییانەی کێشاویەتی، وەك دکتۆر مارف خەزنەدار نوسیویەتی: بەدیع باباجان بڕیاریدابوو هەرچی کارێکی هونەری پەیوەندی بەکوردەوە هەبێت، تاژیانی ماوە بەخۆڕایی و بێ پارە دەیکا، لەبەرئەوە کارە هونەرییەکانی لەنوسینگە دوو جۆربوون. یەکێکیان داهێنانی هونەریی، ئەمەیان بێ پارە بوو، ئەویتر کاری تەمغەو مارکەی بازرگانی بۆ دەزگاو کۆمپانیا و خەڵکیتر، ئەمەشیان بۆ پارەبوو لەپێناو بژێوی ژیان و باری دارایی خێزانیی بوو.

کەسایەتی بەدیع باباجان لەمێژووی هونەری شێوەکاری کوردیدا پێگەیەکی بەرزی هەیە، دەکرێت جۆری کارەکانی ئەم هونەرمەندە لەدوو جۆر ڕیزبەندی بکەین، کە یەکەمیان ئەو کارە هونەریانە بووە بێ بەرامبەر ئەنجامی داون، جۆری دووەم ئەو کارە بازرگانیانەی بۆ

بژێوی ژیانی ئەنجامی داون.

وێنە هێڵكارییەكانی مێژووی ئەدەبی كورد

بەدیع باباجان وێنە و هێڵكاری زۆر لەكتێب و گۆڤار و ڕۆژنامەی كێشاوە، ساڵی 1939-1949 وەك یەكەم هەنگاو هێڵكاری و وێنەی گۆڤاری گەلاوێژی كێشاوە، ساڵی 1948-1949 لەگۆڤاری نزار بەهەمان شێوە دەستێكی باڵای هەبووە. لەساڵی1970 نەخشەی دروشمی یەكێتی نووسەرانی كورد و وێنەی بەرگی چەندین پەرتوكی كێشاوە، بەدرێژایی پتر لە نیو سەدە ژمارەیەكی زۆر تابلۆو وێنەی بەنرخ و نایاب و سەرنجڕاكێشی بۆ ناوەڕۆك و بەرگی زۆر لەگۆڤارو كتێبە ئەدەبییە كوردییەكان كێشاوە.

لەساڵی1950كە تازە بەدیع باباجان پەیمانگای هونەرە جوانەكانی تەواوكردووە، مامۆستا عەلائەدین سوجادی داوا لەبەدیع باباجان دەكات بەهێڵكاری پۆرترێتی شاعیرە كلاسیكیەكان بكێشێت، بەدیع باباجان و مامۆستا عەلائەدین واڕێكەوتبوون، مامۆستا عەلائەدین سوجادی پێناسەی شێوە و شكڵی شاعیرەكان بۆ باباجان بكات، ئەمیش بەپێی پێناسەی ئەو سەردەمەی شاعیرەكە تێیدا ژیاوە هێڵكارییەكە بكێشێت، مامۆستا عەلائەدین سوجادی لەنامەیەكی چەند لاپەڕەییدا بەشێوازی سیناریۆی فیلم و كێشانی وێنە بەوشە، داوا دەكات ئەم هونەرمەندە كوردە وێنەی پۆرترێتی شاعیرانی كلاسیكی كوردی بۆ بكێشێت، بۆ ئەوەی لەگەڵ باسكردنی ئەو شاعیرانە لەكتێبە بەنرخەكەیدا(مێژووی ئەدەبی كوردی) وێنەی ئەو شاعیرانە دابنێت، كێشانی وێنەی شاعیرانی بەرزی كورد، كارێكی سایكۆلۆجی و كۆمەڵایەتی گرنگ بوو لەدروستكردنی سیما و ئەدگاری هەڵكەوتووانی كورد لەئەندێشەی تاكی كورد. كەسێتی شاعیرە كلاسیكییەكانی كورد پانتایەكی فراوانی لەئەندێشەی كەسێتی كورد داگیركردووە، واتا ئەو هێڵكارییانەی لەكتێبی (مێژووی ئەدەبی كوردی)ی عەلائەدین سوجادی بڵاوكراوەتەوە، هێڵكارێكی گرنگ بووە بۆ ناساندنی ئەو شاعیرانە، ئەویش لەڕێگای ئەندێشە و داهێنانەكانی هونەرمەندێكی بەسەلیقەی وەكو بەدیع باباجان ئەنجامدراوە، بەدیع هێڵكاری چەندین شاعیری كوردی وەك: (مەلای جەزیری، بێسارانی، خانی، نالی، سالم، مەولەوی، كوردی، بێسارانی، بابا تاهیری هەمەدانی، فەقێ تەیران، حاجی قادری كۆیی، مەحوی، سالمی سنە، ئەدەب، شێخ ڕەزای تالەبانی… هتد) كێشاوە.

لەوانەیە بیرت بۆ ئەوەبچێ بەدیع باباجان چۆن وێنەی ئەو شاعیرانەی كێشاوە؟ چۆن ڕوخسارو ئاماژە دەروونیەكانی كێشاوە، وەك وتمان كێشانی وێنەی بەشی هەرە زۆری شاعیرانی كلاسیكی كوردی لەلایەن بەدیع باباجان، زادەی بیرو ئەندێشەی زانای گەورەی كورد، مامۆستا

عەلائەدین سوجادییە، مامۆستا سوجادی بەهزری خۆی لەسەر تێبینی شیعرەکانیان بەنامە شێوە و دیمەنی رووخساری شاعیرانی کلاسیکی کوردی بۆ بەدیع باباجان نووسیوە و ئەو پۆرترێتەکانی کێشاون، بۆ نموونە سوجادی بەم شێوەیە وەسفی شاعیرانی بۆ بەدیع باباجان کردووە:

“سالم 1800- 1866 تەمەنی 66 ساڵە، پیاوێکی لاواز بووە، باڵا بەرزبووە، ڕوومەتی پان، سمێڵی ئەستوور، لووتی درێژ، ڕیشی تاشیوە، مشکی و جامانەی بەشێوەی سلێمانییانە بەستوە. چاوی گەورەبووە، لە کۆتایی تەمەنیدا زۆر غەمبار بووە.”

“مەحوی 1830- 1904 تەمەن 74 ساڵ، پیاوێکی بەدیمەن بووە، سوور و سپی بووە، چاو گەورە و برژانگ زۆر درێژنەبووە، قەڵەوبووە، مێزەری کوردانەی لەسەر ناوە، کەوا و سەڵتە و جبەی لەبەرکردووە، لووتی بەرانی بووە، ڕیشە سپییەکەی قەڵەم نەکردووە، بەئەندازەی دوو پەنجە دەیهێشتەوە، سەرگۆنای بەرزبووە و باڵا بەرزبووە.”

بەدیع باباجان خۆی لەچاوپێکەوتنێکدا دەربارەی ئەو وێنانەی کتێبەکەی عەلائەدین سوجادی بەناوی (مێژووی ئەدەبی کوردی) دەڵێت:

“لەساڵانی دوایی چلەکاندا تەکلیفی لێکردم کە لەبەغدا بووین، تەرکیزی دەخستەسەر وەسفی سەرو سیمایان، بەتایبەت هی حاجی قادری کۆیی زۆر ماندووی کرد تا وەسفی سەر و سیمای دۆزیەوە، ڕۆژێك پیاوێکی زۆر بەتەمەنی دیبوو، کە خۆی حاجی قادری بەچاوی خۆی دیبوو، عەلائەدین سوجادی لەخۆشیدا وەختەبوو باڵ بگرێ، هەر لەسەر ئەو وەسفە سکێچی یەکەم و دووەمی پەیکەرەکەی حاجی قادرم کێشا”.

بەدیع باباجان بەم کارەی توانی بەهێزترین پەیوەندی نێوان هونەری شێوەکاری و ئەدەبی کوردی دروست بکات، مارف خەزنەدار لەنوسینێکدا دەڵێت: ئەگەرچی لەدەوروبەی جەنگی دووەمی جیهانی و پاش جەنگ بەدیع وەك هونەرمەندێکی شێوەکاری کورد ناوبانگی پەیداکردبوو، بەوەی هەندێ لەبەرهەمەکانی لەرۆژنامەو گۆڤاری کوردی بڵاودەکردەوە. بەتایبەتی لەگۆڤاری گەلاوێژ، نزار، بەڵام ناوبانگی تەواوی لەسەرەتای پەنجاکاندا پەیداکرد، لەوکاتەوەی وێنەی هێڵکاری کۆمەڵێك لەشاعیرانی کلاسیکی کوردی کێشا بۆ کتێبی مێژوی ئەدەبی کوردی، لەسەر داوای عەلائەدین سوجادی.

یەکێکی تر لەو هێڵکارییانەی بەدیع باباجان بەیەکێك لەکارە سەرکەوتووەکانی خۆی ناوی دەهێنا، تابلۆی شەرەفخانی بەدلیسی بووە. کە کتێبی شەرەفنامەی پێڕازاوەتەوە و ئەوپەڕی بەهرەمەندی و ئەندێشە فراوانی و وردەکاری ئەم هونەرمەندە دەردەخات.

هەژار موکریانی کاتێك لەوەرگێڕانی کتێبی (شەرەفنامە) بووەوە، داوای وێنەکێشانی پۆرترێتی شەرەفخانی بەدلیسی لێکردووە و ئەویش

پۆرترێتەکەی بۆ دروست کردووە، هەژار هێندەی تێکستی شەرەفنامە بەو وێنەیەی شەرەفخان دڵخۆش بووە.

وێنەی ڕەنگاوڕەنگی بۆ کتێبی ئەلف و بێ ی کوردی کێشاوە

سەرجەم بابەتەکانی کتێبی ئەلف و بێ ی کوردی مامۆستا (ئیبراهیم ئەمین باڵدار) چاپی 1957 بەشێوەیەکی کوردەواریانە هەموو وێنەکان لەلایەن بەدیع باباجانەوە کێشراون، بەچاپێکی تازە و جوان و ڕەنگاوڕەگ خرایە بەردەست منداڵانی کورد، لەم چاپەدا هونەرمەند چەندان وێنەی ڕەنگاوڕەنگی بۆ دارا دوو داری دی و مێوژی مام زۆراب و دێی دادە ڕژاوە و زۆری تر کێشاوە، لەچاپی ساڵانی دواتر لاسایی وێنەکانی کراونەتەوە، بەڵام بەبی ئەوەی یەك کەس ئاماژە بەناوی بەدیع باباجان بدات.
دیزاینی دراوی عیراقی کردووە
یەکێکی تر لەو کارە گرنگانەی ئەم هونەرمەندە کوردە کردوویەتی، وێنەکێشان و دیزاینی دراوی کانزایی عێراقی بووە، لەساڵی 1967 لەلایەن بانکی مەرکەزیی عێراقەوە بانگهێشت کراوە، وەك هونەرمەندێك لەسەر ئاستی عێراق ڕاسپێراوە بۆ کێشانی نەخشەسازی دراوی عیراق، باباجان وێنەو نەخشەکانی کێشاوە خۆشنوسێکیش نووسینی سەر ئەو دراوانەی نوسیوە.

بەرهەمە هونەرییەکانی تر

ئەم هونەرمەندە تادوا ساتەکانی ژیانی بەردەوام بووە لەهونەرو کاری هونەری و داهێنانی، کارو چالاکی ئەم هونەرمەندە لەوێنەی دیزاین و مۆرو پارەو پۆرترێت و خۆشنووسی و دیزاینی ڕیکلام، تا دەگاتە بەرگی کتێب و گۆڤار و وێنەی دەم و چاوەکان، بۆ نموونە: وێنەی سەرۆکی عێراق عەبدولکەریم قاسمی کێشاوە بە ڕەنگاو ڕەنگ و زۆر کەسایەتی تریش، نوسەر و ڕۆشنبیرانی کورد داوای وێنەی هێڵکارییان لەبەدیع دەکرد بۆ بەرگی کتێب و بەرهەمە ئەدەبیەکانیان.
هەمیشە نووسەر و ڕووناکبیرانی تر سەردانیان کردووە و تێکەڵاویان لەگەڵیداهەبووە، نوسەر و روناکبیری گەلەکەمان محەمەدی مەلا کەریم، ئەم هونەرمەندە برادەری چەند ساڵەی بووە لەبەغدا، باسی بەدیع باباجانی کردووە، دەڵێت:" بەدیع مرۆڤێك بوو، ڕوخسارێکی عاریفانەی هەبوو، بەڕیشە چەرمووەکەی لەگەڵ دوو چاوە سەوزەکەی لەژیان و هونەری دەڕوانی..
زۆرجار ڕۆژانە لەبەغدا دەچووم بۆ لای بەدیع باباجان، کەمێك قسەم

دەکرد و باسی هونەر و ڕۆشنبیریمان دەکرد، بەقەڵەمێکی رەساس خەریکی تابلۆ کێشان، یان خەریکی خۆشنووسی بوو، جارجار بەدەم قسەکانیەوە پێی دەوتم: “کاکە حەمە سەیرێکی ئەم تابلۆ تازەیەم بکە بزانم بەدڵتە؟”.

محمدی مەلا کەریم لەدرێژەی وتارەکەیدا لەگۆڤاری (رەنگین)دا نوسیوێتی” سیستمی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگا پاشکەوتوەکەت دەرفەتی ئەوەی بۆ نەڕەخساندبووی ئۆتۆمبێلێکی سادە و بچکۆڵەت پێ بێ بچیتە سەر کارەکەت و بگەڕێیتەوە ماڵەکەت، بەڵکو ئەوەندەیشی بۆ نەڕەخساندبووی پاش پتر لەپەنجا ساڵ خزمەت خانوویەکت هەبێ بەدڵێکی بێ خەمەوە شەوی تیا رۆژ بکەیتەوە..”.

بەدیع باباجان شاعیریش بووە و چەندین شیعری بەکوردی و عەرەبی و فارسی نوسیوە. لەخۆشنوسیشدا دەستێکی باڵای هەبووە، چەند پەرتوکێکی بەخەتێکی خۆش نوسیووە. ئەندامی خۆشنووسانی عێراقی بووە، ئەم هونەرمەندە بەدرێژایی تەمەنی پڕ لەداهێنان و کۆشش و خزمەت تاکۆچی دوایی بەئارامی و بێدەنگی، خزمەتێکی مەزنی بەهونەری نەتەوەکەی کرد

بەدیع باباجان ڕۆژی 15ی تشرینی دووەمی ساڵی 1996 بۆدواجار ماڵئاوایی لەژیان کردووە و لەشاری بەغدا بەخاك سپێردراوە.

سپی بەرەو ڕەش. سەباح ڕەنجدەر

بە دەشتێکی ناسراودا دەچووم بەختیاریی بەئاگا بهێنمەوە
کە نان و ئاو لەم دەست و ئەودەستی دانراوە
بەرازی لمووزڕەشی شێرپەنجە ڕێگای پێ گۆڕیم
من بە ڕێگای سێبووری و خەڵوەتی ئەزبەرکردنی دروود دەڕۆم
ئەویش بەو ڕێگایە دێ
لە شینایی دەریاوە ڕێگای بۆ هاتووە
تێکەڵی بایەک دەبین
خەون و بیرەوەری شێدار کردووین
وا نزیکە ببی□ نەبینراو
چی ما بە لێوی گەرم ماچی بکەم
ماسی□کم زمان گران
فڕێ دراومەتە بەردەڵا نێک کەس بەلایدا ناچێ

ڕووەكان دەبینی
خەتە جووتەكەی كێڵات
شیری گوڵەگەنمی لەناو لەپی منداڵانمان ماوەتەوە
شاعیرێكم ژن لارەمل و مات
سێبەری لێڵی بێهیوایی گەمارۆی داوم
شیعر ئەی تاسەی ڕوونی و گۆرانی
شیری دایكی خودام خواردووە بێویستم مەكە
دڵم لەناو دەستم داناوە
كاروانیشی بەسەر زەویدا دەڕوا
زەنگوڵەی ماندووە

تشرینی دووەمی ٢٠٢١ هەولێر

بۆچی بۆنی نانی، دەمانباتەوە باوەشی دایک؟.. ئا: فازیل شەوڕۆ

چ هەستێكی غەریب و چ حەنینێكی پڕ لە سۆز، دڵ و دەروونت دەوروژێنن و سەرمەستت دەكەن، كاتێك لە كوچە و كۆڵانەیەكی شار یان لە بەرماڵانی گوندی، بۆن و بەرامەی نان برژاندنی سەر ساج یان نێو تەندوورت بۆ دێ؟ چ سیحرێكە، ئەو بۆنە خۆشە، كە وەسفكردنی مەحاڵە، یەكسەر دەتباتەوە باوەشی دایكت و دیمەنە كوردەواری□ جوانەكەی نان كردنت دێتەوە بپێشچاو؛ سێر و سێ كوچكە و كەوڵ و خوانە و تیرۆگ و ناوبرێشك و تەشتە هەوێر و ئەنگوتك و ئاردی سپی و جزیلك و چرە دوكەڵی داری تەڕ و تەندوور و… ! چەند خۆش بوو، كە لە مەكتەب، بە جانتا كتێبەوە دەهاتینەوە، پێش ئەوەی لە دەرگای حەوشە بچینە ژووری، بۆنی نانی برژاو و هاڵاوی دوكەڵ و جزە جزی سەلكە بزۆت، مووژدەی ئەستووكە بەڕوون یان ئەستووكی بە جزیلكان یان ئەستووكی بە شەكری، بۆ ژەمی نێوەرۆ پێدەداین. جا خۆ ئەگەر ئە و نان و ئەستووكە، قاپوولە ماستێكی بۆری و بڵباسانیان لەگەڵ بووایا ئەوا هەر باس ناكرێ.

دوو بۆن و بەرامە، زۆر بە قوڵایی دەچنە ناخی مرۆڤ و زۆرجار، خۆشی بە ئەندازە یان خەمی لە بن نەهاتوومان بۆ دەکەنە دیاری و بیرەوەرییەکانمان زیندوو دەکەنەوە، بۆنی نانی دەستی دایک و بۆنی یەکەم بارانی ساڵ.

زانایەکی ئۆستوراڵی لە ساڵی (١٩٦٤)، نهێنیی بۆنی یەکەم بارانی ئاشکرا کرد بەوەی کە لەسەر زەویدا جۆرە بەکتریایەک هەیە پێدەگوترێ (Geosmin)، جا ئەو بەکتریایە هەرکە دڵۆپە بارانی پێدەکەوێ، خۆی دەتەقێنێتەوە، بە پاکردنەوەی زەوی لە هەر شتێکی کە زیان بەخش بێ، واتا زەوییەکە ئامادە دەکات بۆ سەوزبوون، لەگەڵ تەقینەوەی ئەو بەکتریایە بۆنێک دێتە بەر لووتمان، کە ئێمە پێی دەڵێین بۆنی یەکەم بارانی سەرەپاییزان. جگە لەمەش ڕووەکەکان لە وەرزی وشکانیدا، لە نێو درزی بەرد و شاخ و داخدا، جۆرە روونێک بەجێدەهێلن، ئەوانیش لەگەڵ تەڕبوونیان، بۆنێکی تایبەت بە ژینگەدا بڵاو دەکەنەوە.

ئەدی نهێنیی بۆنی نانە برژاوەکە چییە؟

زانکۆیەکی ئایرلەندی بە ناوی (University College Dublin (UCD)، کە بە دووەمین پشکەوتووترین زانکۆی ئەو وڵاتە دادەنرێت، لێکۆڵینەوەیەکی زانستی، لە تاقیگەکانیدا، دەربارەی نهێنیی بۆنی نان و کاریگەری ئەو بۆنە لەسەر مرۆڤ، ئەنجامدا. بە گوێرەی لێکۆڵینەوەکەی ئەوان، ئەو نانەی ڕۆژانە دەیخۆین، نزیکەی (٤٥٠) پێکهاتەیە، لە نێویاندا (٢٠) پێکهاتە، ئەو بۆن و بەرامە تایبەتییە دەدەنە نانەکە. خاتوو دکتۆر ئیمیلیا سکانیل، لە پەیمانگای خۆراک و تەندروستی، دەڵێ:"جگە لە ئارد و ئاو و هەویرترش، گۆڕانکارییە کیمیاوییەکان ڕۆڵی سەرەکیان لە درووستی بوونی ئەو بۆنە هەیە، بەتایبەتی لە کاتی برژاندنی یان گەرمکردنەوەی هەویرە هەڵهاتووەکە. گەرمایی، چەندان پێکهاتەی کیمیاوی نانەکە دەگۆڕی و لە ئاکامی ئەو گۆڕانکارییە، ئەو بۆن و بەرامانە لە نانە برژاوەکە هەڵدەستن.
ئەو خاتوو دکتۆرە، بەوەش نەوەستاوە، هەوڵیداوە لە نهێنیی کارکردنی ئەو بۆنە، لەسەر مێشک و دڵ و دەروونی ئێمە شیتەڵکاری و تاقیکردنەوە بکات. بۆ ئەو مەبەستە ڕاپرسییەکی زانستی لەگەڵ سەدان کەس کردووە، ئەو ئاکامەی وەدەست هێناوە کە: (٨٩٪) گوتویانە، بۆنی نانی دڵخۆشیان دەکات و جۆرە ئارامییەکیان پێدەبەخشێ، (٣٪)یش گوتویان، بۆنی نان بیرەوەری و یادگارییەکانیان دەورووژێنی و زۆر شتیان بە بیردەهێنێتەوە. جار هەیە بۆنی نانەکە لەگەڵ بۆن و

بەرامەی خواردنی دیکە، کەش و هەوایەکی تایبەت سازدەکەن.
خاتو دکتۆر سکاینل دەڵێ، کاتێک بۆنی نانەکە دەگاتە لووتمان لە ڕێی هەستەوەرەکانی تایبەت بە بۆنکردن، دەگوازرێتەوە بۆ خانە تایبەتمەندەکانی بۆنکردن لە مێشکدا، لەوێش لە ڕێی سەر پیفەکە هەستیارەکانی ئەو بەشە، بۆنەکە شیدەکرێتەوە یەکسەر دەنێردرێتە دوو بەشی تایبەت بە (سۆز و بیرەوەری) لە مێشکدا. بەمجۆرە بۆنی نانی برژاو لەو خانە تایبەتمەندانەی سۆز و بیرەوەری هەڵدەگیرێن، جا هەر کاتێ، لە هەر شوێنێک جارێکی دی ئەو بۆنە هاتە بەر لووت، بیرەوەرییەکـــان و ســـــۆز و حەنینەکە زینـــــدوو دەبنەوە و یادەوەرییەکانمان بەبیر دێتەوە ـــ ئەمە بە بۆنی دیکەش هەروایە، وەک بۆنی گوڵاوێکی تایبەت بە خۆشەویستەکەت.

جا چونکە لە کاتی نانکردن، ئێمەی کورد، هەمیشە دیمەن و ڕوخساری دایکمـــان دەبینیـــن، ئەوا بۆنەکە و دیمەنەکە، وەک ئەو خـــاتوونە لێکدانەوەی پێ کرد، وادەکات دایکمان وەبیر بێتەوە و غوربەت و حەنین و سۆز و خۆشەویستیمان بۆی دەمەزەرد ببێتەوە.

زۆر لە شاعیران، لە هەموو نەتەوەکاندا، ئاماژەیان بە بۆنی نان و دایک و مەفتەن کردووە، ئەوەتا مەحموود دەروێش دەڵێ:

(بـــۆ دایـــکم)
تامەزرۆی نانەکەی دایکم و
قاوەکەی دایکم و
دەست بەسەرداهێنانی دایکمم
وا سەردەمی منداڵیم
ڕۆژ لەدوای ڕۆژ گەورە دەبێ و
عاشقی عومری خۆم دەبم
چۆنکی گەر مردم
لە سێڵاوی فرمێسکە گەرمەکانی دایکم شەرم دەکەم!
ڕۆژێ، گەر گەڕامەوە،
بمکە بە پەچەی سەر برژانگەکانت و
ئێسقانەکانم بە سەوزە گیایەك داپۆشە
لە ئاوی پاکی پاژنەتدا (تەعمید)کرا بە و
بەندێنیم بە ئەگریجەیەکی قژی خۆتەوە
بە سەرەداوێکی دامێنی کراسەکەتەوە گرێدە،
ئە بەڵکە ببم بە خوداوەندێك…
خۆ گەر هەر دەستم بە ناخی دڵتا ڕابگا
خوداوەندێکم لێدروست دەبێ…

گەر گەڕامەوە بمکە بە سووتەمەنی
بۆ ئاگری تەندوورەکەت،
بمکە بە ڕستی جلك هەڵخستنی سەربانەکەت.
چونکە من بەبێ نوێژی ڕۆژانت
لەسەر پا خۆم ڕاناگرم…
پیروکەنەفت بووم،
ساتوخوا ستێرەکانی کاتی منداڵیم پێببەخشەوە
تا لەگەڵا فەرخە کێشکەکاندا
پێکەوە
ڕێگای گەڕانەوە بگرینە بەر،
بەرەو هێلانەی چاوەڕوانیت!

سەرچاوە: ئینتەرنیت، نووسەر شیعرەکەی مەحموود دەروێشی کردووە بە کوردی.

دایــك و بــاوك.. عەبدولســەتار نــورعەلی.. لــە عەرەبییــەوە: ئەحمەد رەجەب

دایکم که
لەسەر لێوانم
درەوشاوەترین میوەو (1)
مەزنترین وێنەی چاند و (2)
لە سەر دڵمدا
بە ئەڵماس ، بە چاوان ، بە خۆر مۆری کرد
ئای چەند تامەزروی نانێکم ئەو هەویرەکەی شێلا بێت (3)
بە خوشەویستی بە روح .
هیچ نەماوە بە یەك بگەێن
لە سێبەری سێبەر لە سێبەرەکەیدا.

باوکم کەشیدەی (4) لە سەر دەکردو،
قورئان و سونەت وفیقە و،
مێژووی هەموو پێغەمبەرەکانی لە بەر دەکرد ،
هەموو خەڵکی خوش دەویست : خواپەرست ولاسارەکان(5)
هەمووخەڵك خوشیان دەویست
ژیانێك ، (6)
ساختەکاری و
فێڵ و، دورویی نازانێت
ئەوە باوکمە
لە راستگوێیدا وەك شەمشێر،
هێشتا (7) دەچەقێتە
سنگی فێڵبازە خراپەکان .

ئەو روژەی دایکم
لە ناو هەموو ژناندا شانازی دەکرد
کە من یەکەم بووم لە پولدا
لە ناو سێنگی
کونسێرتی ئاوازەکان
دەستێپێکرد.

ئەو روژەی باوکم
چووە سەر مینبەری ئایاتەکان
چاوەکانم کرانەوە
پێشوازی لە
باڵە پاکەکان کرد

سوپاس ، خوایە ، من
لە سەر رێی ئەم ئاڵانەم (8)

(نامە) :

روژێکیان: ” هاورێ باشه‌كه‌مان هه‌مزاتوق (9)
وتی باشترین تراكتور
له‌ قوری ئاسایی دروست ده‌کرێت و
نایابترین ههڵبه‌ست
له‌ وشه‌ی ساده‌ پێکدێت “.
ئه‌ی هاورێی ساده‌م و پر له‌ هه‌ست و
ئه‌ی سرودی دێی ده‌رگا كراوه‌كان و،
ئه‌ی هاورێی زه‌مانی (روناكی) چاوه‌كانم
ئه‌سته‌غفرو الله‌.
باسی نایاب بوون له‌ شیعره‌كانماندا ناكه‌ین
چونكه‌ ساده‌یه‌ وه‌ك ساده‌یی باوكم و،
پاك و خاوێنه‌ وه‌ك دلسافي دایكم (10) و ،
ئازاكانی دانیشتوی باب ئه‌لشێخ و ،
سه‌دریيه‌و، (11)
خێوه‌تێك داره‌كانی ئاماده‌كراون. (12)
تێبینی و روونکردنه‌وه‌:
(1) و
(2) خۆشه‌ویستی دایك وباوك كه‌ منبان هیناوه‌ته‌ ژیان، واته‌ دربرینی خۆشه‌ویستی بۆ به‌رهه‌مه‌كه‌یان.
(3) نووساوه‌ به‌ ده‌نه‌كن (پراسووه‌كانی) شێلواو بێت.
(4) مێزه‌ر یان ئه‌و په‌رۆیه‌ له‌ سه‌ر مه‌لاكان ده‌رده‌كه‌وێت.
(5) كه‌سانی دوور له‌ خواپه‌رستی.
(6) بیۆگرافی.
(7) نابرێته‌وه‌، به‌رده‌وام ، به‌ بێ كۆتاه‌.
(8) له‌ سه‌ر رێچكه‌ی دایك و باوك.
(9) ره‌سوڵ هه‌مزاتۆڤ { 1923 ـــ 2003} ، خاوه‌نی به‌رهه‌مێكی زۆره‌و، براوه‌ی چه‌ندین خهڵاته‌ و ، باشترین شاعیری سه‌ده‌ی رابردوو ببوو.
(10) به‌و ئافره‌تانه‌ ده‌وترێت كه‌ پاكن یان سۆزیان به‌لای ئاینه‌وه‌یه‌ و، لێره‌دا من دایكم به‌كارهێناوه‌.
(11) باب ئه‌اشیخ و سه‌دریيه‌: دوو گه‌ره‌كی سه‌ر شه‌قامی ئه‌لكيفاحه‌و، زوربه‌ی دانیشتوانیان كوردن ه‌، به‌ ئازایه‌تی ناسراون.
(12) بۆ سوتاندن و پێشوازی كردن.

29/12/2021

ئەمساڵیش مـرد و نەمردیـن.. نەوزاد بەندی

ڕۆیشت و
لەگەڵ خۆی
نەیبردین ..

سبەینێ ساڵێکی تازە ،
دێتە ناو شار ..
ئێمە هەروەکو پار ،
کوردین ..

نازانین کێ ،
نەوت و
داهات و
ئومێد و
زەردەخەنەی لێوی
بردین ..

نازانین کێ ،
دەشت و
گرد و
دۆڵ و
شاخ و کێوی
بردین ..

ئەیشزانین ،
بەس وای دەردەخەین
کە نازانین ..
ئاخر زانین و نەزانین ،
وەکو یەک وان ،
چونکە پارچە پارچە و
ووردین ..

سبەینێ لە یەکەم ڕۆژیا ،
ساڵی نوێ سات□ی□ک ئەدا و
ئەژنۆی پانتۆڵەکەی ئەدڕێ ..
بۆینباخەکەی
ئەچێتە قوڕاوەوە ..
کراسەکەی چڵکن ئەبێ ..
چونکە ئێمە ،
بۆ هەموو بەستەزمانێ ،
وەکو شێر ،
بە دەست و بردین ..

سبەینێ لە یادمان ئەچێ ،
ساڵی نوێیە و ..
لەسەر پار بەردەوام ئەبین ..
ئامادەی گشت دۆڕانێکین
دژی هەموو گۆڕانێکین ..
نە بەکاری دنیا دێین ،
نە بە کاری دین ..

ــــــن . بەندی ـــــ

ساڵی نوێ.. دڵکەش قادر

لە ساڵی نوێ دەرگاکانی هاتن قفڵ مەکە
لە گۆشەیەکی دیکەوە
لە پەنجەرەیەکی دیکەوە
ناتوانم سەیری ڕووناکی کەم
ناتوانم لە ڕوو لە تیشکێکی دیکە کەم
کاتێ سەراسیمای تۆمە.

لە ساڵی نوێدا ناتوانم خەون بە تۆوە نەبینم
من لە هەمووجێما تۆ
تۆ لە هەموو جێتا من قفڵکراوم.
ساڵێکی دیکەش بڕوا

من هەر لە خەیاڵی تۆدا یارییەکی منداڵانە دەکەم.

دەلاقەکانی هاتن دامەخە
من سەر بە تەریقەتی عیشقم
لە بەرقاپی خانەقای مەولا سەرەتاتکێی بینینی دوا تابلۆی نیگای تۆم
شوێن تا ئەوجی بیرکردنەوە کڵۆڵ
تاکشانی ئێوارە سێبەری سنەوبەرێکی تەڕ.

لە ساڵی نوێدا
من تاسووخێکی نایابم بە دیار وێنەک□ تەوە دانیشتووم
تا ڕژانی خەیاڵ
کات بە کەڵکی بێدەنگی نایەت
من بڵێسەم دێ لە قسە و
هاژەم دێ لە ڕژانی جوانی
ئەگریجەم لە تابلۆیەکت بئاخنە و
بۆ تێپەڕینی ترپەیەك لە ساڵی نوێدا
سڵاوێك بنێرە.

سلێمانیی
دڵکەش قادر

گەڕان بە دوای سەنگەرێکی نوێی سیاسییدا-5- هادیی حەمە رەشید – کامیار سابیر

بەشی- پێنجەم-

ئەم زنجیرە وتارەمان کە دەستپێکرد، چوار بەشی پێشوو، بۆ خاڵخستنە سەر وشەکانی ئەم بەشانەی دواوە بوو. لە درێژەی ئەم وتارەدا(گوتارێکی سیاسیی جودا، پ□و□یستیی□کی ه□ن□ووکەییە، نەخشەرێگەیەکی بەدیل، بۆ فەشەلی حیکایەتەکانی کوردایەتیی) دێینە سەر ناوەڕۆکی باسەکە لە جەوهەر و عەمەلیبوونەوەی سیاسەت لە

کوردستانی عێراقدا، رۆڵی سیاسییەکان و رۆڵی گوتارێکی نیشتمانیی، عەقڵانیی و واقیعیی کە دوور بێت لە خورافیاتی سیاسیی و ئەدەبیاتی شیعر و خۆێنینەوەی پەخشان و چیرۆک، یان لە خۆبەنەفرەتکردن، لە پاڵ بەنەفرەتکردنی سیاسەت و هەموو شتێکی سیاسیی کە بەهاکانی مرۆق و ژیانی پێوە بەندە. بۆ ئەوەی باسەکە زیاتر روون بکەینەوە، بە قەولی عەرەبی عێراقیی کە چەمکی فەضائیی بە بندیوار بەکارئەهێنن، ئەمەش بە ئەوەی سیاسەتی فەضائیی نەکەین، لە کاتێکدا سیاسەت بە سیاسییەکان ئەکرێ، ئەوە زۆر گرنگە ناوی هەموو ئەو کاراکتەرانە بهێنرێن کە لە ئێستادا، بانگەشەی ئۆپۆزیسیۆن ئەکەن و هەموو ئەوانەی کە لە رابردوویشدا، هەمان بانگەوازیان کردووە.

لە چەند رۆژی رابردوودا، یۆبیلی ئاڵتوونیی صەد ساڵەی دروستبوونی عێراق، تێپەڕی . بە تێگەیشتن لەم چەرخەی عێراقی تێدا دروستکراوە، پێویستمان بە فیکرێکی سیاسیی نیشتمانییانە، هەیە. راستە دەیان و بگرە صەدان کتێبی سیاسیی، فیکریی ومێژوویی لە چەشنی فاضیلە نوعمە(بە تایبەت کتێبی الملک فیصل الاول والانکلیز و الاستقلال) و توێژینەوە مێژوویی و کۆمەڵایەتییەکانی عێراق لە لایەن حەنا بەطاطو و کەمال مەظهەر…تاد، گرنگییان هەیە بۆ فراوانبوونی رۆشنبیریی سیاسیی و مێژوویی، بەڵام تەجروبە و واقیعی سیاسیی ئەم ١٠٠ ساڵە، بە هەندێ زانیاریی سەرەتاییشەوە، جەوهەری کێشە سیاسییەکانی کورد و کێشەی عێراقمان بۆ بەیان ئەکات، ئەگەر بتوانین تەجاوزی عوقدە ئایدیۆلۆژیی، طائیفیی و نەژادییەکانی ناو تاکەکانی عێراق(بە خەڵکی کوردستانیشەوە) بکەین.

یەکێک لە خورافە سیاسییەکان و ریتۆریکە شیعرییەکانی کوردایەتیی ئەوەیە کە عێراق ناسنامەی نییە، خەڵکەکەی ئینتیمایان بۆی نییە، وڵاتێکی فاشیلە، چارەسەر هەر کەرتوپەرتبوونی ئەم وڵاتە وێرانەیە، بەڵکو کورد بحەسێتەوە و بەرەو کەناری ئارامیی و سەربەخۆیی هەنگاو بنێت! بەشێک لەم دەردەدڵییە شاعیرییانە لە لایەن ئەو نوخبە و سیاسیی و حیزبانە دنە ئەدرێن کە خۆیان بە نەیاری حیزبی دەسەڵاتداری هەرێم(پارتیی) ئەزانن کە خۆبەخۆ چەند دژی پارتیی و ماڵباتی بارزانییش بن، راستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ، ئاشکردنە لەو ئاشی کوردایەتییەی ئەوان کە ئێستا بوونە بە خاوەنی صەدان میلیارد دۆلار و خەڵکی کوردستانیش لە مێژووی دروستبوونی عێراقەوە، تا ئەم ساتەیش(جگە لە گرانیی گەورە)، لە باری سیاسیی و ئابوورییەوە، ئەوەندە زەلیل و بێ ئیرادە نەکراون لە لایەن هیچ دەسەڵاتێکی

عوثمانییەکان(پێش دروستبوونی عێراق) و لە لایەن هیچ حاکمێکی عوروبیی و عێراقییەوە؟ هاوکات، سەرەڕای ئەوەی عێراقیش وەکو هەرێم، گەندەڵیی دایزڕاندووە، مافیا و چەتەگەریی لەوێش زۆرن، بەڵام لای کەم سیادەی هەیە، دەوڵەتێک بە دەستور و قانونی نێودەوڵەتیی هەیە، مافە سیاسییەکانی کوردی لە ٢٠٠٣ ەوە تێدا جێکەوت کراوە، چارەسەر ئەوەیە هەر لە عێراقدا سیاسەت بکەین و خەمان بە عێراقیی بزانین و لە تەخوییینی کوردایەتییە تیجاڕییە چەتەگەرییەکەی هەرێم و ئەو نوخبانەی بە خێڵایی خزمەتی ئەم موستەعمەرە تورکییە ئەکەن، نەترسین.

واقیعی مێژوویی و سیاسیی ئەوەمان پێ ئەڵێت، هەرچەن ناوی عێراق ئەهێنرێت؟ بە بیلادی رافیدەین ناوی ئەبەیت، یان بە میزۆپۆتامیا، یاخود بە ویلایەتەکانی بەصرە و بەغداد و موصڵەی سەر بە عوثمانییەکان، وەڕای ئەوەی بە چەندیین هەزار ساڵە، مێژوو پێمان ئەڵێت لانکەی شارستانیی بووە، بەڵام عێراق بەم جیۆگرافیا سیاسییەی ئێستایەوە لە ١٩٢١ەوە، مەلیکەکیان لەدەرەوەی عێراقەوە بۆ هێناوە و چەند ساڵە پێشتریش، ئینگلیز داگییری کردووە و عوثمانییەکانی وەدەرناوە. باووباپییرانی ئێمەی کوردیش لە کوردستانی عێراقدا، نە ئیرادەیان یەک بووە، نە توانای ئەوەشیان هەبووە کە رێگریی لە پرۆژەی ئینگلیزی ئەو سەردەمە بکەن کە چۆن لەگەڵ فەڕانسییەکاندا، ناوچەکەیان لە نێوان هێژموونی خۆیاندا دابەشکرد. ئەم دۆخی دروستکردنی دەوڵەتە نەتەوەییانە لە زۆربەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا و ئەمەریکای باشوور، لەم دوو سەد ساڵەی دوایدا، بە شێوازی جودا جودا، دووبارە بوونەتەوە. هەموو وڵاتەکانی دەوروبەری عێراقیش، یان کلکوگۆی سیاسیی و جیۆگرافییان کراوە(لە چەشنی ئێران و تورکیای دروستکراو لەسەر لاشەی خیلافەتی پانوپۆڕی عوثمانیی) یاخود وەکو عێراق، دروستکراون لە چەشنی سوریا، ئوردن، کوەیت و تەنانەت سعودییەی عەرەبییش(بە میکانیزمی جیاوازتر) .

لە دەنگدان بۆ ئەم عێراقە و بۆ پادشاییبوونەکەی، بە تەنیا و تەنیا کوردی ناوچەکانی سلێمانیی و کەرکوک رەتیانکردەوە، کوردی ناوچەکانی هەولێر و بادینان، بە مەرجەوە، دەنگیان پێیدا، تەواوی شارەکانی عێراق، جگە لە (ناوچەکانی کەربەلا و دیالە کە بە بێ مەرج دەنگیان دا)، بە مەرجەوە دەنگیان دا. مەرجەکان، بریتییبوون لەوەی عێراق سەربەخۆیی خۆی بەدەستبهێنێت و لە ژێر هێژموونی بریتانیا بێتە دەرەوە، یان داواکاریی ناوچەیی و عەشایەریی و خزمەتگوزاریی بوون. تەنیا ویلایەتی بەصرە(بە تەحدید شاری بەصرە)

داواکاریی سیاسییان هەبوو کە بەصرە و عێراق، وەکو دوو وڵاتی هاوشان بن و یەک مەلیکیان هەبێت.
ئایا کوردانی سلێمانیی و کەرکوکی ئەوکات، مەبەستیان سەربەخۆیی کوردستان بووە؟ سەربەخۆ لە کێ و بۆ کێ؟ واقیعی سیاسیی و مێژووی تاڵی ئەو سەردەمە پێمان ئەڵێت کە شێخ مەحمود وەکو داینەمۆی ئەو تەمەڵودە، وەلائی سیاسیی هەبووە بە عوثمانییەکان و پێست عوثمانییەکان و تەنانەت بە کەمال ئەتاتورکیش کە وەکو سیلەی ڕەحم پێوەندییان بە وڵاتی دایکەوە(تورکیای پاشماوەی عوثمانییەکان) هەبووە، لە دوور و نزیکەوە، پێوەندیی بە کێشەی سیاسیی کوردەوە نەبووە، بگرە وەکو ریفراندۆمەکەی ٢٠١٧، کێشەی سیاسیی کورد لە سەردەمی شێخ مەحموددا، وەهای ئەوەی زۆر ناوچەیی بووە، بگرە بازرگانییشی پێوە کراوە. بە داخێکی گرانەوە تا ئێستایش ئەو هەڵگەڕانەوە و تەقوتەقە بە خەباتێکی شۆڕشگێڕانە دژی ئینگلیز لە قەڵەم ئەدرێ کە لە واقیعدا، ڕێک وەکو پرۆکسیی تورکیای مودێرن، هەڵسوڕێنراوە.

لە شێخ مەحمودەوە، بۆ کۆمەڵەی دارکەران و کۆمەڵەی برایەتیی، تا دروستبوونی حیزبی هیوا لەو دوو کۆمەڵەیە لە ١٩٣٩ لە بەغداد دامەزرا، دواتر لە هەڵوەشاندنەوەی "هیوا" دا دوو گرووپی شۆڕش و رزگاریی وەکو باڵی چەپ و راست دروستبوون، شۆڕش، چوونە ناو حیزبی شیوعیی عێراقەوە و رزگارییش لە دروستبوونی پارتییدا ڕۆڵیان هەبوو. لە ٧٥ ساڵی رابردووی پدک-عێراقدا، دەیان جیابوونەوە بە ناوی ڕەخنەگرتن لە ماڵی بارزانیی و تاکڕەویی بارزانیی، دروست بووە، لە هەموو ئەو جیابوونەوەنەدا کە زۆربەی هەرە زۆریان، فیکریی و سیاسیی نەبوونە و زیاتر ڕەد فیعلی شەخصیی و بەشبەشێنەی دەسەڵات بووە، ئەکرێ بە ڕەهایی بگوترێ، تەواوی جیابوونەوەکان لە کوردستانی عێراقدا، ئێستا هەموویان گەڕاونەتەوە سەر ڕێبازەکەی بارزانیی و پارتیی بە حیزبەکەی جەلال تاڵەبانیی و برایم ئەحمەد و نەوشیروانیشەوە.

بۆچی ئەم هەموو فەشەلە سیاسییەی حیزبی کوردیی لەسەر یەک خەرمان بوونە و لە ماوەی ٧٥ ساڵی رابردوودا، لە ناو هەموو نەتەوەییەکانی کورددا، تەنانەت لە ناو چەپ و ئیسلامییەکانیشدا، فیگەرێکی سیاسیی خاوەن فیکر پەیدا نەبوو، جیاواز بخوێنێت و گوتارێکی جیاوازتری لەو گوتارە چەتەگەرییە ئابوورییە و لەو فەرهود و تاڵانییەی کوردایەتیی هەبێت؟ بۆچی هەمزە عەبدوڵا، برایم ئەحمەد، جەلال تاڵەبانیی، کۆمەڵەی ڕەنجدەران(بە شەهید ئارامیشەوە)، نەوشیروان

موصطەفا، پاسۆک، حسک، زەحمەتکێشان، حشک و دواتر گۆڕان، ئیسلامییەکان و چەپەکان و لەم دواییەشدا، نەوەی نوێ، هەموویان بەسەر یەکەوە، بەدەر لە هەندێ تێکستی ئەدەبیی و ئەدەبیاتی پۆپیولیزمی جیاواز، لە باری فیکریی و سیاسییەوە، تێڕوانینیان بۆ عێراق و بۆ عەرەبی عێراق یەکبووە و هەموویان لەناو پرۆسێسی ئاید□ل□ژییانەی کوردایەتییدا، بە ناوی سەربەخۆیی و جیابوونەوە لە عێراق و دەوڵەتی کوردیی و سەربەخۆیی ئابوورییەوە، سەریان لە داڵانەکانی کوردایەتییەکەی ماڵی بارزانییەوە، دەرهێناوە؟ تا وەڵامی مێژوویی ئەو هەموو فەشەلە سیاسیی و فیکرییەی ئۆپۆزیسیۆن لە بەرامبەر دەوڵەتی عێراق و لە بەرامبەر ماڵی بارزانییدا، لە شەستەکانەوە تا ئێستا نەدرێتەوە، هەر حیزبێکی سیاسیی تر لەسەر کەینونەی کوردایەتیی و ئەدەبیاتە بێ تێکستەکەی دروست ببێت، بە باوێشکێک، ئەچێتەوە ئامێزانی ئەو صەنعەتە سیاسیی و ئابوورییەی کە کوردایەتیی پێئەگوترێ و بەردەوام هەموو نەیارێکی خۆی، تەخوین ئەکات؟

هەموو ئەو حیزب و رێکخراوە سیاسییانەی لە چلەکانەوە تا ئێستا دروستبوونە، بە تایبەتیی لە رەهەندە نەتەوەییەکەدا، هەمووی سوڕاوەنەوە بووە لەناو ئاشی کوردایەتییدا و جیاوزیی فیکریی و سیاسیی نەک قووڵ تەنانەت جیاوازیی سەطحییشیان نەبووە، ماڵیان جیاکردووەتەوە، چونکە بەشی خۆیان، لەسەر خوانە گەورەکە، بەدڵ نەبووە. تەنانەت بەشێکی زۆر لە شیوعیی (بە چەپەکانی تریشەوە) و ئیسلامییەکان، وێڕای ئەوەی دوو ئاید□ل□ژیای جیاوازن لە ناسیۆنالیزم، بەڵام لە حەفتاکانەوە تا ئێستا بەشێکی زۆری ئەوانیش هاتوونەتەوە ناو کەینونەی ئەم ناسیۆنالیزمە نەژادییەی کە تیجاڕەت بە کێشەی سیاسیی کوردەوە ئەکات و دەیان میلیارد دۆلاریان بۆ ئەمیر و ئەمیرە زۆرەکانی کوردایەتیی، کەڵەکە کردووە. بە کورتییەکەی ئەو ریتۆریکی جیابوونەوانە، پرەسنیپی سیاسیی و فیکرییان لە پشتەوە نەبووە، ئەوەندەی داوای دەسەڵات و پارە و ئیمتیازاتیان لە غەزوبەزی کوردایەتیی، هەبووە.

گەورەترین مەترسیی سیاسیی ئەم دۆخەیش ئەوەیە، تەواوی ئەو حیزبانەی لە کوردایەتییەکەی ماڵی بارزانیی جودا بوونەتەوە لە کوردستانی عێراقدا، پاش ئەوەی داواکارییە شەخصیی و ماددیی و مەعنەوییەکانی قیادەکانیان، کەم تا زۆر جێکەوت کراون، وەکو یاریی ئاشی منداڵانە، یارییەکەی خۆیان رووخاندووە و گەڕاونەتەوە لای ئاشە گەورەکەی کوردایەتیی ئۆریجناڵی شێخنشینیی کە دەیان ساڵە تەجروبەیان هەیە لە ما□□□کردنی پرۆکسیبوون ب□ و□□اتانی

ئیقلیمیی، بە دزیین و راوڕووت بە ناوی کێشەی سیاسیی-نەتەوەیی کوردەوە. بە کورتییەکەی سەنگەرێکی نوێی سیاسیی تریان هەڵنەبژاردووە، چونکە فیکری سیاسیی و روئییەی سیاسیی نوێیان پێ نەبووە و نییە کە جیاواز بێت لەم کوردایەتییە پرۆکسییە ئیقلیمیی و تیجاریی و شێخنشیینییە بنەماڵەییە.
لە بەشی ئاییندەدا، دێینە سەر تەحەددیاتەکانی ئەو کەس و لایەنانەی ئەیانەوێ حیزب و بەرەی سیاسیی نوێ بکەنەوە و سەنگەرێکی تر بکەنەوە، ئایا بە ماتەریاڵ و ئەدەبیاتی کوردایەتییەوە ئەیکەن و سووڕانەوە ئەبێت، یان بە گوتار و بە فیکری سیاسیی و روئییەیەکی نوێوە، تەجاوزی هەموو ڤێرژنەکانی کوردایەتیی، بە ئەبەد ئەکەن و ئاڵوگۆڕێکی ریشەیی لە سیاسەتی کوردییدا، سەرپێ ئەکەوێت؟

هادیی حەمە رەشید
کامیار سابیر

هەڵبژاردن و ئازادی ئانتەنیو گرامشیی.. وەرگێران لە فارسیەوە: هیوا ئەمانی

مانای هەقیقیی و دیاریکراوی بەرابەری بۆرژوازی وردە وردە بە شێوەیەکی تەواوەن ڕوون خەریکە ئاشکرا دەبێ و ئەم ڕاستیانە تەنانەت لە لایەن بێ ئاگاترین و دواکەوتوو ڕاگیراوترین بەشەکانی پرۆلیتاریاشەوە فام دەکرێن. بۆرژوازی خاوەن کارخانە و خاوەن زەوی، بە سەدان و بگرە بە هەزاران ڕۆژنامە و چاپەمەنی هەیە: تەواوی کارخانەکانی دروست کردنی کاغەزیش لە خاوەندارییەتی ئەو دان. پرۆلیتاریا بە پشتیوانی سەرچاوەکانی خۆی تەنیا دەتوانێ هەندێک رۆژنامە چاپ بکات. ترساندن و تەقاندنی ئەو چاپخانانەی کە چاپ و بڵاوکردنەوەی بەرهەمەکانی حیزبەکانی چینی کرێکار لە ئەستۆ دەگرن، هەلومەرجی بەدەرەتانی چینی بە بەشی لەوەی کە هەشە کۆڵەوارتر کردوە. هیچکام لەو هەزار هەزاران ڕۆژنامانەی بۆرژوازی هەتاکوو ئەستا لەلایەن پرۆلیتاریاوە لەناو نەچووە. بەڵام لە

بەرامبەر دا ئەگەر کۆمەڵێکی بچووک لە چاپەمەنییەکانی چینی کرێکار لەبەر چاو نەگرین، بەشێکی زۆری لەلایەن بۆرژوازییەوە لەناو چوون، لەوانە: ئیل لاوراتورە لە شاری تریست، ئیل پرۆلیتاریۆ لە شاری پۆلا، لادیفسا لە فلۆرانس، لاگوستیزیا لە ڕێجیۆئامیلیا و "ئاوانتی!" لە هەردوو چاپی میلان و ڕۆمی دا. (ئاوانتی! ئۆرگانی حیزبی سۆسیالیستی ئیتالیا بوو).

بۆرژوازی کارخانەدار و خاوەن زەوی بە دەیان هەزار ساڵەنی وتاردان، سینەما و شانۆیان لەبەر دەستدایە، کە زۆر بە هاسانی و لەسەرەخۆ دەتوانن هەوادارانیان لەوێدا کۆبکەنەوە و هەر بانگەشەیەک کە پێیان باش بێت بیکەن. بەڵام دەیان و سەدان بینایەک کە بە دەست ماڵە کرێکاری و گروپە سۆسیالیستی و کۆمۆنیستییەکانەوە بوون سووتێنداراون. تەنانەت شەقامەکانیش بە جەماوەری خەڵک بە ڕەوا نابینن: سروشتی ترین شوێنیک کە پرۆلیتاریا دەتوانێ لەوێ بە بەرامبەر کۆبێتەوە ئێستاکە بێتە مەیدانی بەسە و پەلاماری شەوانە. چینی کرێکار بە ئەوەی هەژمونی خۆی بەسەر شەقامەکانەوە بهێڵێتەوە دەبێ شەو و ڕۆژ لەسەر هەست بێ؛ نە بە کار بچێتەوە کارخانە و نە بە حەسانەوە بچێتەوە ماڵە. سەید چەکداری تەکمەی تایبەتە کە بەرلەبووردن کەوتنیان بە ئەنجامدانی هەر تاوانێک و هاوکاریکردنی بە مەرجی هێزەکانی حکومەت لە هەرشوێنێک کە پێویستیان بە دەستەبەر کراوە؛ (بە بێ ئەوەی ناچار بە ئەنجامدانی کارێکی بەرهەم هێن بن)؛ و توانایان هەیە کە بە بەکردەوە دەرهێنانی پلانی سەرتاسەری هەر کات کە بیانهەوێ و بە هەر شوێنێک کە بیانهەوێ بچن، بەسە بە ئەوەی پرۆلیتاریا بێبەش بکەن لە دەست پێڕاگەیشتن بە ئازادی هاتووچۆ و ئازادی دیدار و باس کردنی ئەم بابەتانە.

پارلەمانێک کە لە هەلومەرجێکی لەو شێوەیەدا هەڵدەبژێردرێ چ نرخێکی هەیە؟ چۆن دەتواندرێ کە بە ئاوێنەی باڵا نوێنەی ویستی ئازادی نەتەوە بێتە هەژمار؟ چ نیشانەیەکی دەتوانێ لە پێگەی سیاسی ڕاستەقینەی چینەکان هەبێ؟

ئەگەر تەنیا پرسینی ئەم پرسیارانە بەس بێ بۆ مەحکومکردنێکی هەمەلایەنە، ئەگەر هەلومەرجی ووشیاری و وروژاندنی گشتی گرێدراو بە ناوەندەکانی نەزمێکی نوێ بەس بێ، ئەوا لەمێژ بوو کە خەباتی سیاسی لە بەرژەوەندی و سەرکەوتنی چینی کرێکار بەسەر چینی بۆرژوا دا کۆتایی هاتبوو. ڕاپەڕینی چینی بندەست و چەوساوە بەسەر چەوسێنەران و ئازادی و بەرابەریی دێرینەکەیاندا، لەمێژ بوو ڕووی دابوو.

ڕاستیەکە ئەوەیە کە وشەکان و بانگەشەکان بۆ هەڵخڕاندنی کۆمەڵ یان دیاریکردنی هەلومەرجێکی پێویست و تەواو بۆ بنیاتنانی نەزمێکی نوێ بەس نیە. ڕەوتی مێژوویی لە مەودای دیالێکتیکی ڕاستەقینەیە کە بە ئەنجام دەگا: ئەم بابەتە نە لە ڕێگای پەروەردەوە یان مشتومڕ بەڵکوو لە ڕێگای ئاوەژوو کردنەوەی بەزۆری ڕەوشی بێ ئەملا و ئەولای پەیوەندیەکانە کە دەستەبەر دەبێ، پەیوەندی گەلێک کە لەوپەڕی ڕوونیاندا بۆ بەشێکی زۆر لە جەماوەری خەڵک ئاشکران. بەڵگە نەویستە کە دەستلەکار کێشانەوەی بەزۆری ئەندامانی سۆسیالیستی شۆڕاکانی شار زیاتر لە دو ساڵ بانگەشەی خەڵک خەڵەتێنی حیزبی سۆسیالیست چەمکی دیکتاتۆری پڕۆلیتاریای ڕوونتر کردۆتەوە. بەڵگە نەویستە کە فاشیزم، لە چەند مانگدا، بە شێوەی کرداری یارمەتی زیاتری داوە بە ڕوونکردنەوەی ئیدەی کۆمۆنیزمی نێونەتەوە لە ووشیاری پرۆلیتاریا دا تا دوو ساڵ چاپ و بڵاو کردنەوەی “ئاوانتی!” و هەرچی نووسەرانی کردویانە. بەڵگە نەویستە کە ئەم هەڵبژاردنە بەتایبەتی پاڕلمان و تەواوی ناوەندی بۆڕژوازیەکانی تر لە زەینی خەڵکدا دەکاتە دەرەوە، و بەڵگە نەویستە کە ئەوان سیستەمێکی هەڵبژاردنی تەواوەن جیاواز دروست دەکەن، سیستەمێک کە تیایدا خواستی خەڵک و ئیدیاڵی تازەی ئازادی و بەرابەری وەدی دێنێ و لە پشتیوانەیەکی پڕاوپڕ بەهرەمەند دەبێ، سیستەمێک کە لە ڕووی مێژوویی□وە بێ ئەم لاو ئەولایە و بەرامبەرکێی لەگەڵدا ناکرێ.

هەر بەو هۆیەیە کە حیزبی کۆمۆنیست خۆی لە بەشداری کردن لە هەڵبژاردندا نابوێرێ. چونکوو حیزب ئەزموونی ئەم هەڵبژاردنەی لە ئەوپەڕی کاریگەری و هێزی فێرکاریانەی خۆیدا دەوێ. چونکوو حیزبی کۆمۆنیست تەنیا حیزبی پێشڕەوی پرۆلیتاریا نیە. بەڵکو حیزبی جەماوەری بەرینی خەڵکیشە. تەنانەت بێ ئاگاترین و دواکەوتوو ڕاگیراوترین بەشەکانیشی. حیزبی کۆمۆنیست دەیهەوێ کە بە قوڵترین توێیەکانی وەهم و خەیاڵی سۆسیال دیموکراتەکان بگا و ئەو وەهمە لەناو بەرێ. ئایا هەڵبژاردن، هەر بەو جۆرەی کە ئازادی و بەرابەری بۆرژوا دیموکراتەکان پیشانی دەدا، تەنانەت یەک نوێنەر بە چینی کرێکار دەدا یان بۆی بە ڕەوا دەبینن؟ ئەگەر ئەوە ڕوو بدا هەر ئەو تاکە کەسە دەبێتە نوێنەری تەواوی چینی بەش مەینەت. تەواوی چینی کرێکار گوێبیستی دەنگی دەبن. خرۆشێک کە ئەو تاکە نوێنەرە، بە بڕیاری حیزبی پرۆلیتاریا، بەرزی دەکاتەوە لە لایەن هەموو چینەکەوە وەردەگیرێ و دەبێتە کردار. ئەم هەلومەرجە بە شێوەیەکی حاشا هەڵنەگر دەبێتە هۆی دروست بوونی ناوەندی هەڵبژاردنی تازە. ناوەند گەلێک کە لە بەرامبەر بە پاڕلەماندا ڕادەوەستن و دەبنە جێ

گرەوەی: هیچ توێژێک لە خەڵکیش ئاخ و داخ بۆ پاڕلەمان هەڵناکێشن و شەڕی بۆ ناکەن. ڕەوتی ڕاستەقینەی ئەم بابەتە ئێستا لە ڕووسیادا ڕوودەدا. تەواوەن درک پێکراوە کە بەچی دەوڵەتی شۆڕەوی، دوای تەنیا چەند مانگ لە شۆڕشی نوامبر، دەبێ شۆڕای یاسای بنەڕەتی پێک بێنێ. ئەگەر ئەم شۆڕایە پێک نەهاتبا، ئەوا بەشێکی زۆر لە چین و توێژەکان پارێزەری پاڕلەمانتاریزم دەمانەوە. لەگەڵ ئەوەشدا هەڵوەشاندنەوەی پاڕلەمان نەبووە هۆی هیچ نیگەرانی یاخود شۆڕشێک. ئەمەش تەنانەت بە دواکەوتووە ڕاگیراوترین بەشەکانی جوتیارانیش (لە ڕووسیا) ڕوون بۆتەوە کە ئەگەر شۆڕای یاسای بنەڕەتی بە پێی لیستی هەڵبژێردراوی حیزبەکان پێک هاتبا کە جێگای تایبەتی خۆیان لە دەست داوە، ئەم ناوەندە چیتر نوێنەری خەڵک نەدەبوو- نەدەبووە نوێنەری بەرژەوەندیەکانی تەواوی خەڵک. بەلشویکەکان دەیانەویست ئەم ئەزموونە بە ئاکام بگا. ئەوان دەیانەویست کە ووشیاری خەڵک بە پێی نمونەیەکی ماتریالیستی شکڵ و شێوە بگرێ. ئەوان نەیاندەویست کە لە نێو جەماوەردا هیچ وەهمێکی ناڕوون یان تاسەیەک بمێنێتەوە.
وەرن تاکوو ئەم گریمانەیەی شۆڕش لەخۆگرین کە ڕاپەڕینی جەماوەر پاڕلەمانی داهاتوو دەپێچێتەوە و لەجێیدا کەنگرەی نوێنەرانی کرێکاران و جوتیاران بەرپا دەکا.
بەدڵنیایەوە تەنانەت فیلیپە تۆڕتای ش ناتوانێ لافی ئەوە لێبدا کە دیموکراسی بۆرژوایی “شار”ە و شۆڕەوی “قەبیلە”ەیە…

ئەم بابەتە لە لایەن گرامشی یەوە لە حەوتە نامەی “نەزمی نوێ” لە بەرواری ٢١ ئاوریلی ١٩٢١ دا چاپ و بڵاوکراوەتەوە.

وەرگێڕان لە فارسیەوە: هیوا ئەمانی

ڕۆشنبیری مشەخۆر، ڕۆشنبیری ئازاد.. جواد خەلیل

(لەبارەی وەزیفەی ڕاستەقینەی ڕۆشنبیرەوە)

لە سەردەمی حامورابییەوە تا ئێستا دادوەرەکان لە ڕووی داراییەوە ژیانیان زامنکراوە، ئەمە لەبەرچی؟ بۆ ئەوەی ڕای خۆیان و

بڕیارەکانیان ئازادانە دەربکەن و بێ منن□ت بن لە پارەدا. کەواتە هەمیشە پەیوەندییەکی توندۆڵ هەبووە و هەیە لە نێوان ئازادی و پارەدا. کەسی بێ پارە زۆر بە ئاسانی ئەگەری ئەوەی هەیە ئازادی خۆی لە دەست بدات، بە پێچەوانەشەوە کەسی پارەدار خاوەنی ئازادی تەواوەتی خۆیەتی.

بەسەرهاتی دادوەر و پارە بەسەرهاتێکی لەمێژینەیە، لێ تەژییە لە پەند و عیبرەتی گرنگ، بە تایبەتی بۆ چینی ڕۆشنبیر و ئەوانەی خوازیارن هەمیشە ئازاد بن. کەواتە ڕۆشنبیری سەربەخۆ و ئازاد و ملکەچ نەبوو چۆن دەخوڵقێنرێت؟ بۆ وەڵامی ئەمە دەبێ بگەڕێینەوە بۆ ناپلیۆن هێل، باوکی زانستی دارایی ئەمریکی و داڕێژەری تیۆریای تایبەت بە ئازادی مرۆیی. ناپلیۆن هێل پێی وایە ئینسان بۆ ئەوەی ئازاد و سەربەخۆ بژێت دەبێ لە ڕووی دارایییەوە ئازاد و سەربەخۆ بێت. واتا ناکرێ کەسێکی ڕۆشنبیر بانگەشەی ئازادی فیکر و ئازادی لە بڕیاراندا بکات بە بێ هەبوونی پارەیەکی زۆر و ژیانێکی بێ منن□تانە بۆ خۆی. بۆیە دەشێت بڵێین وەزیفەیەکی دیکەی ڕۆشنبیر، بەدەستهێنانی سەربەخۆیی دارایییە بۆ خۆی و هاندانی تاکەکانی تری کۆمەڵە بۆ گەیشتن بەو سەربەخۆییە، بەڵام دەبێ ئەوەش بزانین کە لە سەربەخۆیی دارایی گرنگتر، چۆنێتی گەیشتن و ڕێگاکانی گەیشتنە پێی، مەرجە ڕۆشنبیر لە هیچ کام لەو ڕێگایانەدا ساختەکاری و ملکەچبوون بەکار نەهێنێ و لە ڕێگای ناشەرعییەوە نەگاتە ئەو سەربەخۆییە!

کێشەی گەورەی ڕۆشنبیرانی دونیای ئێمە، مشەخۆری و بێ توانایانە لە کاردا و هاوکات بێ ئاگاییەکی قووڵیش لە زانستی دارایی . زۆرێک لە ڕۆشنبیرانی کورد لەبەر بژێوی ژیانیان و نەبوونی هیچ سەرچاوەیەکی داهاتی سەربەخۆی دیکە، ناچاربوون دەستبەرداری ئازادی خۆیان بن و ملکەچ و گوێڕایەڵی خۆیان بەهۆی مووچەیەکی شەرمهێنەرەوە بۆ ئەم حیزب و ئەو حیزب دووپاتبکەنەوە. ئەوان زۆرتر وەک مشەخۆرێک دەردەکەون چونکە لە بنەڕەتەوە کەسانی تەمبەڵن و کارخوڵقێن و خۆژێن نین. ئەوان نازانن کە جگە لەو ڕێگای ملکەچییە، سەدان ڕێگای شکۆدارانە هەن بۆ بەدەستهێنانی پارە و زامنکردنی بژێوی ژیان. دەسەڵاتیش کە دەبینێ سروشتی ئەم ڕۆشنبیرانە مشەخۆرییە، ل□ بەرژەوەندی خۆی بەکاریان دەهێنێ و ژیانێکی شایست□ ب□□□ام پڕ لە ملکەچییان بۆ فەراهەم دەکات. بە پێچەوانەشەوە ڕۆشنبیری خۆژێن و کارخوڵقێن لەبەری ڕەنجی خۆی دەخوا و کەس ناتوانێت ملکەچی بکات.
هەر لەبەر ئەمەشە دەبێ ڕۆشنبیر پێش ئازادی فیکر، بیر لە ئازادی و

سەربەخۆیی دارایی خۆی بکاتەوە، چونکە تەنها بەم ڕێگایە لە کۆیلایەتی و ژێردەستەیی حیزب و ئەوانی دی ڕزگاری دەبێت و دەتوانێت بە ئازادانە بنووسێت و ئازادانەیش بیربکاتەوە.

ڕەنگە بوترێت ڕۆشنبیر نابێ بچێتە نێو بازاڕی کار و ئەو دەبێ لە جیهانی ڕاستەقینەی خۆیدا کە جیهانی کتێبە بژی و بنووسێت، ئەم بەچوونە ڕەنگە بۆ ئەو ڕۆشنبیرانەی دونیا ڕاستبێ کە داهاتی خۆیان لە ڕێی فرۆشتنی کتێب و نووسراوەکانیانەوە وەردەگرن (کە ئەمە باشترین شێوازی خۆژێنی ڕۆشنبیری ئازادە) بەڵام بۆ کوردستان و وڵاتانی جیهانی سێ، ئەمە جگە لە وەهمێ و خەونێک هیچی دی نییە! ڕۆشنبیری کورد دەبێ خۆی فێری کارکردن بکا و بچێتە نێو بازاڕی کارەوە، ئەو دەبێ ئاگایی خۆی دارایی بباتە سەر و بایی ئەوە کەبکاتەوە کە پێویستی بە پارەی هیچ هێز و دەسەڵاتێک نەبێت. نەبوونی ئەم توانا داراییە بەهەزارەها وای لە سەدان و بگرە هەزاران (مامۆستا و نووسەر و ڕۆژنامەنووس و میدیاکار و هونەرمەند وشاعیر و چیرۆکنووس و مێژوونووس) کردووە کە لە پەناوی بژێوی ژیانیاندا خۆیان بدەنە پاڵ حیزب و دەسەڵات و لە ئاستی کەشە بنەڕەتییەکانی کۆمەڵگا و نیشتمانەکەیان بێدەنگ بن و هیچ هەڵوێستێکی ئاشکرا و بوێرانەیان نەبێت.

جواد خەلیل

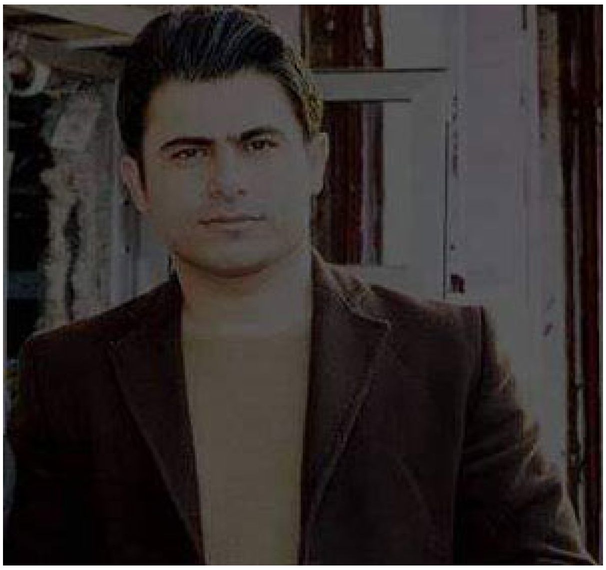

گرنگی هونەر لە کۆمەڵگادا بەشی -2-.. هەندرێن خۆشناو

هونەر یەکێکە لە چارەسەرە سوودبەخشەکانی ڕێگریکردن لە تاوان، ئەویش لە ڕێگای دابینکردنی هونەر بۆ هەمووان، کە وادەکات خەڵکانێکی زۆر دوورکەونەوە لە شەقامەکان، و خەریکی کارێکی وابن کە ئەرێنیانە خۆیانی پێ دەرببڕن، بۆ نمونە بەشداریکردن لە کارە درامییەکان و گۆرانی گوتن و شایکردن و هونەرەکانی شێوەکاری و ئەوانی تر، کاریگەری خۆیان سەلماندووە لە ڕێگریکردن لە بڵاوبوونەوەی تاوان، بەهۆی زۆریی و بڵاوبوونەوەی دەزگاکانی ڕاگەیاندن وەکو تەلەفزیۆن و ڕادیۆ و ڕۆژنامەگەریی و تۆڕەکانی ئینتەرنێتیشەوە، کارە هونەرییەکان و بیرۆکەی هونەرمەندەکانی سەردەم لە بەردەستی هەموانە، بێجگە لە گرنگی هونەر لە هۆکارەکانی بەیەکگەیشتنی کۆمەڵایەتی، کە وایکردووە نمایشکردنی کارە هونەرییەکان و بەبازاڕکردنیان لەڕێی تۆڕەکانی فەیسبوک و تویتەر و ئینستیگرامەوە ئاسانتر و بڵاوتربێت.

یەکێک لە ئامراز و هۆکارەکانی زانین هونەرە، هونەر یەکێکە لە گرنگترین هۆکارەکانی دەوڵەمەندکردنی مێشکی مرۆڤ، چونکە هونەر ئەنجام و ئاکامی هزر و بیرکردنەوەیەکی بە پیتی داهێنەرانەیە، ڕۆشنبیری و کولتور و دابونەریتی گەلان نمایش دەکات، یان زمان و ڕووداو و ئەزموونی مێژوویی کۆنی گەلانی دەگێڕێتەوە، لە دیارترین هونەرەکانی زانین هونەری ئەدەبە، کە چەندین بواری فراوانی زانین لەخۆدەگرێت، وەک شیعر و دراما و چیرۆکی خەیاڵی و واقیعی و پەند و ئیدیەم و ڕۆژنامە و گۆرانی…هتد، هەروا کاری هونەری بەهایەکە و بەپێی مێژوو و جیاوازی کولتورەکانەوە گۆڕانکاری بەسەردادێت، هونەرمەندێکی زۆری وەکو پابلۆ پیکاسۆ و ڤان گۆخ و مۆنێ و بیتهۆڤن و شێکسپیەر، هەریەک لەمانە جێی پەنجەیان بەسەر مێژووی کۆمەڵگاوە دیارە، کە بە چەندین شێوە لە شێوەکانی داهێنانی هونەرمەندانەوە بە ڕوونی بەدەردەکەون، لە شانۆ و سینەما و ئەدەب و هونەرەکانی شێوەکاری و گۆرانی، هەندێک پێیانوایە کە هونەر بریتییە لە پارچە قوماشێک کە بە دیواری مۆزەخانەیەکەوە هەڵواسراوە، بەردەوام وەکو هۆکارەکای زانین دەمێنێتەوە.

پتەوکردنی کولتور، هونەر بە پەیوەندییەکی توندوتۆڵەوە بەستراوەتەوە بە کولتورەوە، پارچە شوێنەوارییەکان و جەماوەکان

وەکو کەڤاڵ و وێنەکێشراوەکان و چاپەمەنییەکان و داتاشراوەکان و وێنە فۆتۆگرافییەکان و دۆکیۆمێنتەکان و پەرتوک و دەستنووسەکان و ئامرازەکان، هەموویان ئاماژەن بە داهێنانی مرۆڤایەتی، ئەو کولتورە تەنیا کۆمەڵێک پارچەی رۆشنبیری و هونەری یان کلاسیکی رابردوو نین، بەڵکو نیشانەی جیاکاری هەر کۆمەڵگایەکن لەگەڵ ئەوەی تریاندا.

پتەوکردنی تەندروستی دەروونی، هەڵبەتە هونەر کاریگەری لەسەر دەروون هەیە، بە زۆرەکان هونەر بریتییە لە چالاکییەک بۆ حەوانەوە و ئیلهام بەخشین، چ ئەو کارە هونەرییە لە داهێنانی خۆی بێت یان یەکێکی دیکە، دەربڕینی هونەری زۆر قوڵترە لە حەوانەوە حەسانەوە و چێژوەرگرتنەک، بەڵکو دەگاتە قۆناغی چارەسەرکردن بە هونەر، چونکە هونەر ڕێگایەکی نایابە بۆ دەربازبوون لە خەمۆکی و ڕاڕایی و دردۆنگی، هونەر بریتییە لە دەربڕینی هەستەکانمان بەبێ وشە، یان رووبەڕووبونەوەی هەستە ئاڵۆزەکان بە گەیشتن بە حەسانەوە.

پتەوکردنی لایەنی ئابووری، دەتوانین زۆربەی هونەرەکان وەکو کاڵایەک سەیربکەین، چونکە هونەر بریتییە لە هەست و نست و ئیلهام و داهێنان و سۆزەکانی مرۆڤ، ئەمانەش سەرنجی زۆرێک لە ئارەزوومەندانی هونەر و کۆکردنەوەی کارە هونەرییەکان هەروەها پیاوانی کار و سەرمایەدارانیش رادەکێشن، زۆرجار کۆمەڵێکی هونەرمەندان و ناودار و بەناوبانگان کاریگەری لەسەر بازاڕ و نرخی کارەکان هەبووە، بەتایبەتی کارە هونەریی و مێژوویی و هزری و کولتورییەکان، هەروا پەیوەندی نێوان هونەرمەندان و کڕیاران و نمایشکاران و بینەران کە کاریگەری لە بواری ئابووریدا هەیە.

پتەوکردنی پیشەسازی، هونەر بەشدارە لە زۆرێک لە بوارەکان لە پتەوکردنی پیشەسازییەوە، زۆرێک لە هونەرمەندانی کارە دەستییەکان و بەهۆی ئەو شارەزاییەی کە هەیانە لەم بوارانەدا، دەتوانن دەستکەوتی دارایی بەدەست بهێنن، لە رێی فرۆشتنی کەڤاڵ و تابلۆ و وێنە و دیزانین و دیکۆرەکانیان، ئەمەش پتەوکردنێکی بەرچاوی پیشەسازییە دەستییەکانە، هەروا هونەر دەستێکی باڵای هەیە لە دیزانکردنی لۆگۆ و مارکە و تەنانەت جلوبەرگیشەوە، هونەر لە بواری پیشەسازیدا تەنیا پەیوەست نییە بە شارەزایی لە کارە دەستییەکانەوە، بەڵکو هونەرە دیگیتاڵی و کۆمپیوتەرەکانیش لەم سەردەمەدا رۆڵێکی بەرچاویان هەیە، بۆیە هونەرە شێوەکارییەکان و میللییەکان و ئەدەب و مۆسیقا و شانۆ، هەر هەموویان بەشدارن لە بیناکردن و بەرەوپێشوەچونی کۆمەڵگا لە هەموو بوارەکانەوە.

هەندرێن خۆشناو

یەک سەعات دوای عاشقبوون یەک سەعات پێش مردن.. شیعری: ستیڤان شەمزینی

عەشقت

عەشقی تۆ بوو
دەستی لە من وەشاند
شێتانە و بێ ئامانج رێ دەکەم
ناگەمەوە بە هیچ
جگە لە خەمەکانی خۆم
ناگەمە هیچ کوێ
جگە لە جەهەنمی خۆم
من مانگەشەوی تۆ
وێڵ و شەیدای کردم
نەمزانی ئەو هەموو
لاواندنەوەی من
وەک وەڕینی سەگ لێکد□ر□تەوە
ئیتر من ئەڕۆم
مۆمی تەمەنم
بەدەستی خۆم ئەکوژێنمەوە
چاوی چرای بینایم
کوێر ئەکەم
عەقڵم رەوانەی
شێتخانەیەک ئەکەم
هەستەکانیشم
لە گۆڕێکی تەنگ و تاریکدا
بە خاک دەسپێرم

هەرەس

ئەو دەمەی
وەک شاخێکی بەفرین
هەرەسم ه□ننا
تۆ لە ماڵی خۆرەوە
لە پەنجەرەی خەمەوە
لێت ئەڕوانیم
ئەو ساتەی لە ئامێزی غروبدا
وەک تیشکی رۆژ
کەوتمە دەریای ئازارەوە
تۆ لەگەڵ کازیوەدا
وەک خانمی سوورپۆش
بێهودە لە چاوەڕوانیما بوویت
من ئیتر بە تۆ ناگەمەوە
بەڵام تۆیت
فریودراوی وەهمەکانی خۆت
لە کاتێکدا، من
وەک خەیاڵێکی کورت و خۆش
هاتمە نێو
شەوە کابووسی□کانتەوە
هەر تەنها جارێک هاتم و
هیچ کات دووبارە نابمەوە

ئەڕۆم

من ئەڕۆم دواجارە گوێتان
لە نرکەی شیعرەکانم بێت
دواجارە ئازارەکانم ببیستن
ئەیدەم بەدەم رەشەبای سەفەرەوە
دواجارە ژوانتان لەگ□□ ب□ستم
یادگاریی هەموو ژوانەکانم
ئەچنە بیری بێ بنی بیرچوونەوەوە
دواجارە من لەسەر رێی

ئەم گۆمە تەڵخەی ژیان ببینن
سەفەر ئەکەم، سەفەری بێ گەڕا نەوە
بەرەو دوورگەی تەم و ونبوون
بەرەو باخچەکانی عەدەم
بەرەو هیچ

لێم ببوورە

ئەی نیشتمان لێم ببوورە
قاچەکانم هێزیان تێدا نەماوە
پیاسەیەک بە باخەکانی
رۆحتدا بکەمەوە
لێم ببوورە ئەی نیشتمان
بینایی چاوەکانم
کوێر بوونەتەوە
ناتوانم نیگا گەرمەکانم
لە کانیاوەکانت بگرمەوە
لێم ببوورە ئەی نیشتمان
دەستم چیتر
قەڵەم ناگرێت، تاکو
شانامەی سەربڵندیت بنووسمەوە
لێم ببوورە ئەی نیشتمان
هەناوم پڕ بووە لە گڕی غوربەت
چیتر ناتوانم
لێوی وشکم لە چەمی لێوی
کچە چاو قەترانییەکانتدا
تەڕ تەڕ بکەمەوە

بۆ “تاڤێن”ی کوڕم

دوای من نەهێڵیت
ئەو مەشخەڵی شیعرە
خامۆش بێت
دوای من نەهێڵیت
ئەو کانییە روونەی عەشق

لێڵ و کوێر بێتەوە
دوای من نەهێڵیت
ئەو خەونە جوانانە
پڕ بکرێن لە کابووس
دوای من نەهێڵیت
ئەو کۆترە جوانەی ئەوین
لە ئانی فڕیندا بکەوێتە خوارەوە
دوای من نەهێڵیت
ئەو پەرستگا پیرۆزەی دڵداری
بە رەهێڵەی درۆ بڕوخێ
دوای من نەهێڵیت
ئەو رووبارەی رۆژهەڵات
بەرەو باشوور لە رۆشتن بکەوێ
دوای من نەهێڵیت
گەڵای هیچ درەختێکی
ئەو باخچە رووخۆشەم بوەرێ

خەون

دوێنی شەو
بە کراسێکی تەنکی پەمەییەوە
هاتیتە خەونم
مەمکە هەنارییەکانتم
توند توند گووشی
تک تک
هەناراوی چێژمان
بەسەر یەکدا ئەباران
لێوەکانت پشکۆی داگیرساو بوون
لە نێو چەمی دەمی منا
خۆیان فێنک کردەوە
لەشت هێندەی رنوە بەفر
ناسک و تەزیو بوو
بە خۆرەتاوی جەستەی من
ورد ورد توایەوە
ماچەکانت منیان
لە فێی تەنهایی

ئارام ئارام کردەوە
لێوی حەزیشم
لە سێوەکانی سینگت
گیر کردبوو
لەو خەونە خۆشە
هەرگیز بێدار نەبوومەوە

تریفەیەک لە عەشق

تۆ هەروک ئەو شەرابەی سوورەی
لەگەڵ یەکەم پێکدا
مەستم ئەکەیت
مەستبوونێک تا ئەودیو
سنوورەکانی لەزەت
تا باخچەکانی نێو
پرچە رەشەکەت
تا مژینی قۆخی گۆنا و
تامی ماچی مرەباییت
تا سەرخەوشکاندنێک
لە بناری مەمکەکانتا
تا شۆڕبوونەوە
بە سنەوبەری ئارەزووەکانتا
تا سەماکردن ل□ بەر
باراناوی جەستەمان
کە د□□پ ئەبارێت
تا گووشینی نەرمایی ران و
خواردنەوەی هەناسەیەکی گەرمت
بە دەمی پڕ لە ئاوبووی حەسرەتم
تا توانەوە لە ژێر
لێفەیەکی سووربا و
لە دایکبوونەوەیەکی تر
لە رامووسانی یەکتردا
ئاه تۆ ئەو شەرابە سوورەی
خوێنم رەنگی گرتوویت و
لە ئامێزی نێرگزیتدا
کوڵ و کۆم دائەمرکێتەوە

شەوێکی ئیرەسی

شەوێک دەم ئاونگی ژنەتیت ئەخەمەوە
لە نێو خەیاڵی حەزە ئیرەسیەکانما
تاجی شاژنت لەسەر ئەنێم
لەسەر عەرشی راموسان و ئاوێزانبوون
وەک ئیمپراتۆرێک ناوت ئەهێنم
لە پەرستگەی هەمیشەی ئاوەدانی دەمدا
وەک خودای جوانی سەرت بۆ دائەنەوێنم
لە ماچستانی مەمکە لیمۆییەکانتدا
بۆ ئەبەد خۆم لە بناریاندا ئەگەوزێنم
لە باوەشی پڕ لەززەتی هەردەم بەهارتدا
بە چەشنی بولبول بۆ دڵی نەرمت ئەخوێنم

عاشقی ژنێکم

ژنێکم خۆش ئەوێ
هەر کاتێک باسی کۆتایی دەکەم
ئەو سەرەتایەکی ترم نیشان ئەدا
سەرەتایەک لە چڕینی گۆرانی
بۆ خوێنی شەپۆلە کوژراوەکانم
سەرەتایەک لە هەورکردنەوەی بارانەکانم
لە نێو باوەشی بەهاریی خۆیدا
سەرەتایەک لە ژەنینی تەمبور
لەسەر تەرمی خەونە بزربووەکانم
سەرەتایەک لە سڕینی ئەسرینەکانم
بە ئاوریشمی ماچە تامەزرۆکانی
سەرەتایەک لە خوێندنەوەی
لاپەڕەکانی رۆژانی تەنهاییم
سەرەتایەک لە راگرتنی ئاوابوونم
لە نێو هەتاوی پرچی خۆیدا
من عاشقی ئەو ژنەم

مردن

ئەوکاتەی ئەمرم
مەلێکی گەڕۆک تەرمەکەم ئ□ ناسێتەوە
ئەڵێت، ئاه خودایە
ئەمە کوڕی ئاسمانی ئێمە بوو
بەرەو ئاسمانێکی تر فڕی
وا بزانم ئاسمانی عەشق بوو
لەوێ پێش ئەوەی
بگاتە بەهەشتی باوەشی یار
راوچییەکی سەرشێت
کە ناوی دڵشکان بوو
گوللەیەکی لە دڵی دا و
بەر بووەوە سەحرای مەرگ
ئاه خودایە
چەند بەدبەخت بوو!

وەرزێکیتری سەراب دادەگیرسێنم.. شەماڵ بارەوانی

من عاریفانە خۆشم ویستی
ئەفسوس
تۆ وەک ژەنەڕاڵێک ناپاکیت لێکردم

تازە
کتێبی تەمەنم تەواو بوو
من جگە لەل□ تێک یەئس
و
سەتڵێک فوغان

چیترم نەماوە

بۆچی دێیت
دوای ئەوەی گۆچانێکی ماندوو
هات و لێواری ڕستەکانی گەنجێتی
پڕکردم لە ئیعرابی پیری

دوای ئەوەی
دارستانی وشەکانم
ڕەنگی بیابانێکی داماویان گرت

دوای ئەوەی فەهرەستی
مەراقم
خاڵی بووەوە
لەمەجاز
و
ئیدیۆمی ئۆقرەییم
ئاوس بوو بەژان

دوای ئەوەی
مەوسمی خەونەکانم
پ□ بوون لەخەمی هەراش
لەهێشووی هەڵوەرین
ل□ بەڵێنی شەهیدکراو

دوای ئەوەی
گەڵا یەکی تەماشام
نەما بۆ ڕوانین
و
پایز بوو بە ناسنامەی شیعرەکانم

دوای ئەوەی
درۆکانت
ئیفلاسیان کرد
و
بەرماڵی عیشقم
تژی بوو لەکفری فیراق

تازە کات درەنگە

ببورە
من ئیتر
هەموو پێکەنینەکانم
ل□ تابووتی گریان
مۆمیا دەکەم

وەرزێکیتری سەراب دادەگیرسێنم
و
دۆسیەی دڵپاکیم
دادەخەم

ببورە
من دەڕۆم و
هەموو خەونە دڵشکاوەکانم
د□ بەمەوە عەدەم

دەڕۆم و
ئارشیفی
حوزنە کاڵەکانم
د□ بەمەوە
بۆ دەڤەری دەهری بوون
بۆسەر نەسلی خۆڵەمێش

چیتر میزاجی
لۆژیکی دۆڕانم نەماوە

دەڕۆم و دیالیکتیکە تەواو نەبووەکانی
عیشق
و
پاشماوەی ئازارە هەڵکڕووزاوەکانم
د□ بەمەوە
بۆ سنووری فەنابوون
بۆ دەڤەری خنکان

ڕۆژنامەی شانەکار ژمارە ٦.. تایبەت بە دووەمین شانەی ڤێستیڤاڵی کەرکوک

لاپەڕەی یەکەم.

لاپەڕەی دووەم..

لاپەڕەی سێیەم..

لاپەڕەی چووارەم..

مەترسی فراوانخوازی هیلالی شیعە.. ئومەد محەمەد فەرەج

ستراتیج و پیلانی هەیمەنەو پەلهاوێشتنی هیلالی مەزهەبیی شیعە، بەدەرەجەیەک بەشیعەکردنی ناوچەکەیە. وە بەدەرەجە دوو چەسپاندنی دەسەڵاتی مەزهەبیی، سیاسیی و سەربازیی شیعەیە، لە بەشێکی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست. کە بەدیاریکراوی سەرچاوەو پەلهاوێشتنی لە ئێرانەوە دەستپێدەکات و لەوێوە ڕوودەکاتە هێزە میلیشیا مەترسیدارەکانی حەشدی شەعبی لە ناوەڕاست و باشوری عێراق. لەوێشەوە بەرەو عەلەویەکانی سوریاو ئینجا بەرەو حیزبوڵاو بەشێکی لوبنان و ئینجا وەرەوە بۆ حوسیە شیعیەکانی یەمەن.

ستراتیجیەکە زۆر مەترسیدارە بۆ وڵاتانی هاوپەیمانان، بۆ ئیسرائیل و دەستەکانی. وە بەشێوەیەکی گشتی بەتەواوی شوێنکەوتووانی مەزهەبیی سوننی و لەناویشیدا بەدیاریکراوی بەکورد. ئەتوانم بەیەقینەوە بڵێم هەندەی شیعە مەترسی بۆ کورد هەیە، هەندە مەترسی بەنەیارەکانیتری نییە. چونکە لەدیدگای عەرەبی شیعەوە، عەرەبی سوننە تەنها وەکو سوننەبوون، بەدوژمنی خۆی دەزانێت. بەڵام کورد هەم وەکو سوننەبوون و ناکەکی مەزهەبیی. هەم وەکو کوردبوون و

کێشەی قەومیی. هەم وەکو عەلمانی بوون و دۆستی ئیسڕائیل. هەم بەهۆی ئەوەی بەشێکی زۆری خاکەکی دەوڵەمەند بە نەوت لەکەرکوک کە هی کوردەو لەلایەن عەرەبی شیعەوە داگیرکراوە. لەسەر ئەم بنەمایانە لەچەندین لاوە شیعە، کورد بەدوژمنی سەرسەختی خۆی دەزانێت و بەیەکلایی کردنەوەی ئەم هەموو ناکۆکییە شیعەکان دەستەووەستان نەوەستاون و دەیان پیلانی مەترسیداریان هەیە بەداهاتوو لەدژی کورد. وە بەباوەڕی شیعەکان ئەگەر عەرەبێکی سوننە جارێک خوێنی حەڵاڵ بێت ئەوا کوردێکی سوننە چەندین جار خوێنی حەڵاڵە.
پەلهاوێشتنی هیلالی شیعیی لەبەرژەوەندی هیچ وڵاتێکی غەیرە شیعیی و وڵاتانی ڕۆژئاواش نییە. بەتایبەتی بەدانیشتوانی سوننە مەزهەب لە ئێران، عێڕاق، سوریا، لوبنان و یەمەن. لەم وڵاتانەدا ئامانجی شیعەکان ئەوەیە دەسەڵاتی موتڵەق وەچنگبخەن بەئەم ئامانجەش باوەڕیان بەهیچ ڕێگەیەکی دیموکڕاسیانەو ئاشتیانەی ئاڵوگۆڕی دەسەڵات نییە، بەڵکو دەیان ڕێگەی مەترسیداریان گرتۆتەبەرو بەپیلانە گڵاوەکانیان چەندین ساڵە ئاگری شەڕێکی شومیان لەبەردەرگای چەندین وڵاتی ناوچەکە هەڵگیرساندووە. جارێک لەژێر ماسکی خۆپیشاندەرانداو جارێک بەناوی بەهاری عەرەبییەوەو جارێک بەناوی شەڕی تائیفی و جارێکیش بەناوی شەڕی دژی تیرۆر. لەڕاستیدا ڕوکەشی ئەم روداوانە گرنگ نین، هەندەی باتین و دیوی ناوەوەو ئامانجی پشتی ئەم ناونیشانانە گرنگە. چونکە لەتەنیشت هەریەکێک لەم ڕوداوانەدا شیعەکان خەنجەری ژەهراویان لەپشتی سوننەکان داوەو زیاتر دەسەڵاتی هیلالی شیعییان چەسپاندووە.
بەنمونە لە٢٠١٤دا کە نوری مالیکی سەرۆکوەزیرانی عێڕاق بوو، بەئیعازی ئێران هەڵسا ڕێگەی بەداعش خۆشکردو بەپیلانێک کەچەند فەرماندەیەکی باڵای سەربازی ڕاسپارد بەنهێنی پەیوەندی بەداعشەوە بکەن کەگوایە هاوکاری داعش دەکەن و خیانەت لەسوپای عێڕاق دەکەن. داعشیش نەیزانی ئەمە پیلانی شیعەیەو بەفیعلیش فەرماندەکانی سوپا هاوکاری داعشیان کردو لەهەرەمی موسڵ سەنگەرەکانیان بۆ داعش چۆڵکردو کاتێکیش داعش هێرشی هێنا سوپا زۆ بەلاحەکە بەبێ شەڕ لەشارە سوننییەکان کشایەوەو چەك و جبەخانەکانی بۆ داعش بەجێهێشت. ئەوکات ئەمە پیلانی شیعە بوو بەپشتیوانی ئێران و بکەری پیلانەکەش نوری مالیکی بوو. هەر زووش فەرمانیان کرد کە ئەم فەرماندانەی کەمتەرخەم بوون لەشکستی سوپای عێڕاق دەبێت سزا بدرێن و کەسیش سزا نەدرا. بەڵام حکومەتی ئەوکاتی عێڕاق کەحکومەتێکی شیعیی بوو، خۆی بەناڕاستەوخۆ هەیبەتی سوپاکەی خۆی شکاندو وایکرد هاوڵاتیانی عێڕاق سوپای وڵاتەکەیان بەلاوازو شەڕنەکەرو بێمتمانە ببینن. بێ ئەوەی دەنگێکی ناڕەزایی لەنێو تەواوی پێکهاتەکانی عێڕاق

بەرزبێتەو□ و داوای ئەڵتەرناتیڤێکی بەهێزتری سوپا بکەن. ئینجا تەنانەت ڕێگەیاندا داعش ل□ بەغدادیش نزیکبێتەو□ و هەزاران تاوانی قێزەونی جەنگ ئەنجامبدات، بەتایبەت کاتێک داعش ۱۷۰۰ قوتابی کۆلێژی سەربازی کۆمەڵکوژکرد.
ئینجا مەرجەعیەتی باڵای شیعەکان عەلی سیستانی بانگەوازی بۆدروستکردنی هێزێکی میلیشیایی مەزهەبی کردو بەفەتوايەك و بەدروشمی (ل□ بەیکە یاحوسێن) ویستی لاسەنگی هێز ل□ بەرژ□وندی شیعە راستبکاتەو□ و لەوکاتەوە جارێکیتر ئاڵۆزی و شەڕێکیتری ناوخۆیی یەخەی عێڕاقیەکانی گرتەوە.

بەمجۆرە یەکەم هەنگاوی عەمەلی پیلانەکەیان هاویشت. کەسەرەتا خۆیان ڕێگە خۆشبکەن بۆدروستبوون و هاتنی هێزێکی توندئاژۆو تیرۆریست لەمەزهەبی بەرامبەر واتا سوننە. دواتر شکستهێنان بەسوپای نیزامی خۆیان، ئینجا هەیبەت شکاندنی سوپای نیزامی دەوڵەت. دواتر دروستکردنی پاڵپشتی و دەنگی ناڕەزایی لەناو گەلانی عێڕاقدا. ئینجا بەبانگەوازێک لەلایەن مەرجەعیەتی باڵای شیعەکانەوە هێزێکی میلیشیایی، مەزهەبیی، نایاسایی و لەداعش توندڕەوتر دروستکراو سوپای فەرمی سەربەدەوڵەتیش ئیهمالکراو تەنانەت بودجەو میزانیەی سوپا درا بەحەشدی شەعبی و تەواوی چەکە قورسەکان و جبەخانە سەربازیەکان ڕادەستی حەشدی شەعبی کران و سوپای یەکگرتوویی دەستوریش دەنوک و باڵەکانی شکان و وەکو قەلە رەشەیەکی دزێویش بەرگێکی ناشیرینی بەبەرداکرا، بەمەش چیتر سوپا نیزامییە ز□ بەلاحەکەی عێڕاق نەیتوانی وەکو هەڵۆیەکی چڕنوک تیژی پێشان هێرش بەرێت.
چونکە سوپا پێکهاتبوو لەتەواوی پێکهاتە سەرەکیەکانی عێڕاق وەکو کورد، شیعەو سوننە. تەنانەت سوپاسالاری عێڕاق ژەنەڕاڵێکی کوردبوو.
هەروه□ا سوپا لەژێر ڕۆشنایی دەستوری عێڕاق دروستکرابوو وە تەنها فەرمانی لەدەسەڵاتی شەرعیی و یاسایی دەوڵەتیی وەردەگرت و ملکەچی ئەشخاس و حیزب و مەزهەبێکی دیاریکراو نەبوو. بۆیە ئەمە بەدڵی شیعە نەبوو وە شیعەکان دەیانویست هێزێکی مسەلەح هەبێت کە تەنێ وەلائی بۆ مەزهەبی شیعە هەبێت و فەرمانی مەرجەعی باڵای شیعەکان جێبەجێ بکات. بەمەش ئامانجەکەیان پێکاو لە ۲۰۱٤وە هەتا ئەم لەحزەیە سوپای عێڕاق لەپەلوپۆ کراوەو دەسەڵاتی حەقیقی هێزی چەکداری بەدەست گروپە میلیشیاکانی حەشدی شەعبی شیعییەوەیە.
بەمجۆرەش ئەم دەوڵەتەی خاوەن سەروەری و دەستورو یاساو سوپایەکی تۆکمەبوو، گۆڕدرا بۆ وڵاتێکی مەزهەبیی، مەرجەعیی و میلیشیایی.
لەوکاتەوەش حەشدی شەعبی دەسەڵاتی موتڵەقی عەسکەری گرتە دەست

بەشێوەیەکی شاراوەو غەیرە موباشەڕ ڕاگەیاندنی شەڕی مەزهەبیی شیعە و سون□بوو. ش□□ک□ش هاتە بەردەرگای سون□و هەزاران موسوڵمانی سون□ بەشێوەیەکی تراژیدیاو قێزەون کوژران. هەروەها شیعە توانی ئەم دەرفەتە بقۆزێتەوەو بەپاساوی مەترسی داعش دەسەڵاتی هیلالی شیعیی فراوانبکات و سون□ی لەدەسەڵات دورخستەوەو گورزێکی زۆر کوشندەو کەمەرشکێنی لەسون□دا. وە بەپاساوی شکست و بەرگرینەکردن، سوپای عێڕاقی لاوازو بێهەیبەت کردو خۆی جێگەی دەسەڵاتی عەسکەری گرتە دەست. دواتر بەپاساوی ئەنجامدانی ڕیفراندۆم بۆسەربەخۆیی کوردستان، هێرشی کردە سەر کوردو تەواوی هەرێمی کەرکوک و دەوروبەری داگیرکردو سەدان هاوڵاتی سڤیلی کوردو پێشمەرگەی کوشت. وەکچۆن پاشەکشێی بەسون□ب□فراوانخوازی سون□ کردو سنوری دانا، ئاوها کوردیشیان هێندە لاوازکرد کە بەرەوپێشچونەکانی دەسەڵاتی سیاسیی کوردیان بیست ساڵ گەڕاندەوە دواوە. ئەگەرچی بەدرێژایی سی ساڵی ڕابردو هەردوک حیزب و بنەماڵەی حوکمڕانی کوردی "یەکێتی بنەماڵەی تاڵەبانی" و "پارتی بنەماڵەی بارزانی" نمونەی حوکمڕانیەکی زۆر ناشیرین و دیکتاتۆران□یان نیشانی هاوڵاتیانی کوردو دونیا داوە. وە ئەوانیش لەکەرکوک جگە لەدزینی نەوتی ناوچەکەو کوشتن و تۆقاندنی خەڵکی ناوچەکە هیچ کردەوەیەکی جوانیان نەکرد. بەڵام لێرەدا بابەتەکەی من لەسەر ئەوان نییە.

قسەی من لەسەر هێزی مەزهەبیی و میلیشیایی نانیزامییە. وە یەکێتی و پارتیش لەم چوارچێوەیەدان، ئەوانیش دوو هێزی میلیشیایی و نانیزامی و توندئاژۆو چەت□یان هەیە. کە خاوەنی مێژوویەکی ڕەشن بەتاوانی جەنگ. بەڵام حەشدی شەعبی زۆر پڕ مەترسیترەو لەسەر بنەمای ئەم تاوانە قێزەونانەی کەبەرامبەر کوردو سون□ کردنی، ئەوا حەشدی شەعبی لەداعش توندڕەوترو تیرۆریستترە. هەروەها حەشدی شەعبی تەنها گروپێکی مەزهەبی شیعە نییە، بەڵکو شیعەکان لەپێناو فراوانخوازی هیلالی شیعیی چەندین هێزی چەکداری توندڕەویان هەیە کە ئینتیماو وەلائییان تەنها بۆ شیعەو مەرجەعە باڵاکانیان هەیە. ئەوانیش بریتین لە: سوپای قودسی ئێران، گروپی میلیشیایی حیزبوڵڵای لوبنانی، گروپە میلیشیاکانی حوسییەکانی یەمەن، عەلەوییە شیعیەکان لەسوریاو حەشدی شەعبی لەعێڕاق. بەڕای من حەشدی شەعبی لەهەموو ئەمانە مەترسیدارترەو سێبەری ئەو مەترسیەش لەسەر سەری ئەوانەیە کە لەژێر چەتری غەیری شیعە خۆیان حەشارداوە. پرۆسەی بەشیعەکردن و فراوانخوازی هیلالی شیعیی بەچەندین ڕێگەی جۆراوجۆر ئەنجام□درێت. ئەم ئەرکە لەعێڕاق بەحەشدی شەعبی

سپێردراوەو ئامانجی داگیرکردن و پەلهاوێشتن و فرانخوازیان هەڵگرتووه، هەرشوێن و وڵاتەکیشیان داگیر کرد بە ئاسانی دەستبەرداری نابن.
نمونەی کەرکوک و دووزخورماتوو و دەوروبەری زیندوترین و تازەترینن. کە لەدوای خیانەتە گەورەکەی تاقمەکی بنەماڵەی جەلال تاڵەبانی گەلێ بەگەڵەو خائین. وە دوای هەڵاتنی سەرانی یەکەتی و پارتی و ڕوداوەکانی دوای ١٦ی ئۆکتۆبەر هەتا ئەم لەحزەی من ئەمە ئەنوسم، حەشدی شەعبی ڕۆژانە لەناوچە کوردییەکان تاوانی دزی مرۆڤایەتی ئەنجامەدات، کوردەکان دەردەکات و زەویەکانیان داگیردەکات، لەژێر بەرگو ناوی داعش هێرش دەکەنە سەر گوندە کوردەکان و پیاوەکان دەکوژن و دەستدرێژی سێکسی دەکەنە سەر ژنانی کورد. یەعنی بەجۆرێک پرۆسەی تەعریب و گۆڕینی دیمۆگرافیای ناوچەکانی کەرکوک بەردەوامە کە ئاوا بڕوات لەچەند ساڵی داهاتودا کورد ئەبێتە کەمینەیەکی زۆر کەم و بەهەتاهەتایە ئەم ناوچە ستراتیجی و دەوڵەمەندو ئاوس بەدەریایەک نەوتی ژێر خاکەکەی لەدەست دەدات.

فلاشباک-26- ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

بەشی بیست و شەش

ئێستا کاتژمێر نۆی شەوە. ئەمڕۆ سیمینارێکم هەبوو لە ژێر ناونیشانی “ئایندەی سۆسیالیزم لە هەزارەی سێیەمدا” لە هۆڵی بازرگانی سلێمانی، کە نزیکەی سەد و پەنجا کەسێک ئامادەی بوون. لە سیمینارەکەدا زۆر بەوای خۆم لە دەرەوەی قاڵب و چوارچێوە سواو و دۆگماکان لەمەڕ سۆسیالیزم و ئایندەی رەوتی چەپ بە گشتیی خستەڕوو، پێش هەر کەس ئەو چەند ئەندامەی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کە لەوێ ئامادەبوون، بە رەچاوکردنی ئەوەی منیش کادری حزبم، بەشێوەیەکی هیستریکی هێرشیان کردە سەر روانگەکانم، بە کەسێکی مەکتەبی و بارگاوی بە رۆحی رۆشنبیریی بۆرجوازی تاوانباریان کردم، چوونکە لەوێدا جگە لە ستالین و ماو و کاسترۆ و تۆنی کلیف، گوومانم لەسەر

خودی لینین ورووژاند، کە رۆڵی نەرێنی هەبووە لە شێواندنی کۆمۆنیزمی مارکس، زیاد لەوەش گرێ دەروونییەکانی خۆی تێکەڵ بە بابەتە سەرەکییەکانی شۆڕش کرد، چوونکە ئیبادەی بنەماڵەی قەیسەری رووس کە لە تۆڵەی لە سێدارەدانی "ئەلیسکەندەر"ی برای بوو. جێی گومانی زۆرە.

من بە شانازییەوە "کتێبی رەشی کۆمۆنیزم"م، هێنایە بەر باس. کە ئەو کتێبە لەلایەن بیرمەندی عەرەب "جۆرج تەرابیشی"یەوە وەرگێڕدراوە بە عەرەبی، هەمان ئەو تەرابیشییەی چەندان شاکاری وەک "نقد نقادنا"ی "پیلخانوق"ی وەرگێڕاوە. ناوەڕۆکی کتێبەکە باس لە کوشتاری سەد ملیۆن مرۆڤ ئەکات لەلایەن ئەو رژێمانەی ئیدعای کۆمۆنیزم ئەکەن، من هیچ مبالەغەیەکم نەبینی، چوونکە قەڵا زۆرەملێیەکانی ستالین و جینۆسایدی تبتییەکان لەلایەن "ماوتسی تۆنگ"ەوە نموونەی مشتێکن لە خەروارێ. بەڵام ئایا "مارکس" و "کۆمۆنیزم" بەرپرسن لەم تاوانانە؟. لە سیمینارەکەشدا وتم بەڵێ مۆدیلی کۆمۆنیزمی دەوڵەتی و سیاسیی تاوانبارە، بەڵام کۆمۆنیزمی فەلسەفی و خودی مارکس بەرپرسیار نین، وەک چۆن "فریدریک نیتشە" تاوانێکی نییە لە خراپ سوودوەرگرتنی نازیزم و هیتلەر لە تێزی "سوپەرمان"ەکەی.

لە بارەی ئایندەی سۆسیالیزم شتی تازەم وت، بە وتەی ئامادەبووان پرسی تازەم هێنایە ناو جەدەلی پاشەڕۆژی مارکسیزم. لەوەدا ئاماژەم کرد بە مانەوەی مارکس وەک بیر و فەلسەفە نەک وەک بزووتنەوەی سیاسیی. لەگەڵ ئەوەی ئەمساڵ لە زۆرینەی راپرسییەکاندا کە دەزگا رۆشنبیریی و فەلسەفییەکان پێی هەستاون، مارکس وەک کاریگەرترین فەیلەسووفی هەزارەی دووەم لە ریزبەندیی یەکەمدا بووە، بەڵام ئەو فەیلەسووفە زۆر لەو راپرسییانە گرنگترە، وەک ئەڵتەسەر ئەڵێ ئەگەر یۆنانییەکان زانستی ماتماتیکیان دۆزیبێتەوە، ئەوە مارکس زانستی مێژووی دۆزیوەتەوە. مەبەستی ئەڵتەسەر لەوەیە مارکس بزووێنەری مێژووی دۆزیوەتەوە و ئەو فاکتەرانەی کەشف کردووە کە داینەمۆی گۆڕکردن و هەڵسوڕانی مێژوون. مانەوەی مارکس لێرەدایە، مانەوەی مارکس لەو رەخنە ریشەیانەدایە ئاڕاستەی سیستمی سەرمایەداریی کردووە. من مارکسیم بەو مانایەی رازی نیم بەو دنیا نادادەی بەسەر مرۆڤدا سەپاوە، نەک بەو هۆیەی ئەندامێکم لە حزبێکی سیاسییدا.

خۆ خودی "مارکس"یش مرۆڤە، مەحکوومە بە هەڵە و کەموکوڕیی، هیچ کاتیش نەیوتووە ئەم فەلسەفەیە قفڵی لێدراوە و بە کەسی تر نییە ئیزافەی بخاتە سەر، بە پێچەوانەوە بیری رەخنەیی مارکس دەرگای بیرکردنەوە و روانینی نوێ ئەخاتە سەرپشت. مارکس وایدانابوو لە شارێکی پیشەسازیی وەک "لەندەن"ەوە گڕکانی شۆڕش بتەقێتەوە و کەچی

لە رووسـیای کشتوکاڵییەوە تەقییەوە. مـارکس لە یەکەم دێڕی مانیفێستدا ئەنووسێ "تارماییەک ئاسمانی ئەوروپای گرتووە، ئەو تارماییەش کۆمۆنیزمە". بەڵام درێدا لە کتێبەکەی خۆی لە 1993 بەناوی "اطیاف مارکس" پێیوایە ئەو تارماییە مارکس و رەخنەکانێتی کە هەشتا ئاسمانی ئەوروپای بەرنەداوە.

25-4-2000
ستیڤان شەمزینی

تێبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 88-91 کتێبی "فلاشباک"چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

سەرنج: بەهۆی سەرقاڵیم بە چارەسەری کیمیایی و تووشبوونم بە کۆرۆنا ڤیرۆس ماوەی پێنجا رۆژێک دابڕان دروستبوو لە بەشەکانی ئەم یادەوەرییە رۆژانەیە، لە ئەمڕۆوە بەدواوە بەردەوام دەبم لە بڵاوکردنەوەی زنجیرەکانی تاکو کۆتایی.

گۆڕان ٨.. ناڵە حەسەن

(باران ، میهر ، ڕەشبوونەوە ، تابلۆ ، وەهم ، دۆزەخ ، ئومێد ، سروشت ، ونبوون ، کۆڵنەدان ، مردن ، بەرائەت ، ئەبەدی ، یادەوەری ، عەشق ، نائومێدی ، ئەشقیا ، دابڕان ، ناتەبا ، هاوڕێ ، کەوتن …
)
١
(..………)

ژیانمان / دۆزەخ
مێژوومان / دۆزەخ
ئایندەمان / دۆزەخ
لەنێو ئەم نائومێدی و مردنە کوشندەیە
ئیدی گەلێ /
بەهەشت چ درۆیەکی گەورەیە …!
٢
(..………)

ت□ ل□ ه□می
نێو کەفوکوڵی
سەر مەنجەڵە شیرێکی کوڵاو دەچیت
لە چاوتروکانێکدا ون دەبیت
تۆ تەنها / لەنێو رووبەرە نادیارەکان و
ونبوون بوونت هەیە / ئەی شۆخ …!
٣
(..………)
تۆ یەکێک لە پەرییەکانی خودا و
ڤینۆسە سەوداسەر و سەرمەستەکانی منیت
لەنێو پەرستگە ڕووناکەکانی
نێو خەون و شیعرەکانم دەژیت …!
٤
(………)
تۆ لەو دڵۆپە بارانە دەچیت
کە هەمیشە
لێوی پنجە گیاکان تەڕدەکەیتەوە
سەوزایی بە سروشت و
هەناسەش بە قەڵەمەکەی من دەبەخشیت …!
٥
من لەمەودوا
یەکێک
لە کتێبە شیعرییەکانم ناو دەنێم
تۆی / خەونی من …!
٦
(..………)
لەنێو چاوەکانت مردنی خۆم و
لەنێو نیگاکانت جەستەی شیعرەکانم و
لەنێو دڵۆپە فرمێسکەکانیشت
گۆڕستانی خەونەکانم دەبینم
لەگەڵ ئەوەش
من پڕم لە جوانییەکانی تۆ
بەڵام هەموو □□ژ
لە بناری مەمکۆڵەکانت
نائومێدییە گەورەکانی خۆم دەنووسمەوە
٧
(..………)

تۆ دڵت هی خۆتە
بەڵام من نا
منیش خەونەکانم هی خۆ من
بەڵام تۆ نا
جیاوازییەکانی ئەو دونیاشمان
دۆزەخ بۆ من و
بەهەشتیش بۆ تۆ …!
٨
(………..)
١/ (بۆت نووسیبووم
وا لەنێو دەریای ماڵئاوایی
بلق بلق دەخنکێم … !)
٢/ چیت بۆ بنووسم ئازیز
هەموومان دەمێکە
لەنێو ڕووبارە لیخنەکانی نائومێدی
خنکاوین
هەر دەڕۆین و
پەنجەرەیەک نا دۆزینەوە بۆ ڕوانین
ڕوونا کییەک نابینین بۆ ئارامبوونەوە
هاوڕێ / دەمێکە دەمێک
بە دەستاڕی دڕندەیی یەکتری دەهاڕین
کا تژمێری خەونەکانیشمان
چک چک چک
جار جار دەوەستێ و
جارجاریش
بە لینگە قووچی دەسووڕێتەوە
٩
(. . ……..)
منداڵیم لە نێو مندا
نەک هەر نیشتیمانم
هەموو گەردوونی داپۆشیوم
هەربۆیە ئێستاش
بە خەیاڵەکانی منداڵیم / خەون دەبینم
لەنێو شیعرەکانیشم
بە زمانی منداڵیم قسە دەکەم و
بە دەستە پاستیلێکیش
لەسەر دەفتەر ڕەسمەکەم

خەتخەتەکەی ڕەنگاوڕەنگ دەکێشم …!

تێبینی : خوێنەری خۆشەویست ناونیشانی ئەم وردە شیعرانە لەو وشانەی سەرەوە هەڵبژێرن ، هەندێکیان زێتر لە ناوێک لەخۆدەگرن . خۆتان ئازاد و سەرپشک بن لە دانانی ناونیشانەکان …!

دیسەمبەری ٢٠٢١

تفەنگەکەی شانی باوکم بوو کوشتمی!.. عەبدوڵا ساڵح

کوردستان، زۆر بەداخەوە بۆتە ووڵاتی تراژیدیا وکارەسات، هیچ بەیانیەک نیە وهیچ ڕۆژێک تێناپەڕی بێ ڕودانی کارەساتی جەرگبڕ، ئەوە قەدەری خەڵکی کوردستانە بەدەست دەسەڵاتێکی بەدەربەست و داسەپاو بەسەر ئەم کۆمەڵگایەدا.
کەچی بەکۆمەڵ و مەرگی ئازیزان لەقوڵایی دەریاکاندا، لافاو، برسیەتی و هەژاری، ژنکوشتن، کارەسانی ئوتومبێل و ڕێگاوبان، بێموچەیی، گرانی، نەخۆشی، ساختەکاری وگەندەڵی، نەبوونی هەلیکار ...... زۆری تریش وەک وەیشومە باڵی کێشاوە بەسەر ئاسمانی ئەم ناوچەیەدا و دانیشتوانەکەی بەدەستیەوە دەناڵێنن و باجەکەی دەدەن. خنکانی دایکێک وچوار منداڵیش لەبەر بێنەوتی، لەووڵاتێکدا کە لەسەر دەریایەک لە نەوت وەستاوە، نوێترین کارەساتە و دواکارەساتیش نابێ .
ئەم دەسەڵاتە و گشت دامودەزگاکانی، لەحکومەت وپەرلەمانەوە بیگرە تا خواری خوارەوە، هیچ جۆرە شەرعیەتێکیان نەماوە، ئەوەی ئەوانی ڕاگرتوە لەنەودەریایک لەڕق وبێزاری خەڵکدا، تەنیا وتەنیا ئەو تفەنگ لەشانانەن کە سنگی خۆیان کردەتە قەڵغانی پارێزگاری لەم دەسەڵاتە و لەهەر شەپۆلێکی ناڕەزایەتیدا لولەی چەکەکانیان ڕوبەڕوی سنگی هاوچارەنوسەکانیان دەکەنەوە.
ئەگەر بۆ ساتەوەختێک بچینە ناو دەریای خەیاڵەوە و بیری لێبکەینەوە کە ڕۆژێک بێ وئەم چەکانە لولەکانیان سەرەوخوار بکەن و هەڵگرانی ئامادە نەبن بەرگری لەم دەسەڵاتە بکەن، پێم وانیە هیچ شتێک فریایان بکەوێ ویەکلایی کردنەوەی چارەنوسیان لە چەند ڕۆژێک

زیاترتەنا پەڕە، مێژوو پڕە لە نمونەی لەم جۆرە.
ئەگەر دووبارە بچینەوە نێو دەریای خەیاڵەوە ویەکێک لە منداڵە قوربانیەکانی خنکان بەخەڵوزەکە بێتە دەنگ، لەگەڵ هاودەردی زۆرم بۆ ئەو باوکە جەرگبڕاوە، گومانم نیە دەڵێ :
<< ئەوە چەکەکەی شانی تۆیە وایکردوە ئێمە پەنا بەرینە بەر خەڵوزی خنکێنەر بابەگیان، ئەوە ئەو چەکەیە کە منداڵەکانی ئەوانی لەپێخەفی گەرم وگوڕدا داپشیوە و ئێمەشی خستۆتە بەر (ڕەحمەتی) خەڵوزی خنکێنەر، ئەوە ئەو چەکەیە کە لەسایەیدا (نیشتمان بۆ ئەوانە و نیشتمانپەروەریش بۆ ئێمە)، ژیان بۆ ئەوانە ومردنیش بۆ ئێمە، ئەوە هەمان ئەو چەکەیە لەسایەیدا ئێمەی برسیکراوین و ئەوانیش تێر ......ئەگەر تۆ لەسەنگەری بەرگری لەم دەسەڵاتەدا نەبی ئەویش لەبەرامبەر دابینکردنی پێداویستیە سەرەتایەکانی ژیانی ئێمەدا ئاوا بێدەربەست نابی وشانخاڵی ناکاتەوە، دەزانم تۆو هەزارانی وەک تۆ ناچارکراون بۆ دابینکردنی بژێوی ژیانی ئێمە ئەو چەکە بکەنە شان، لەووڵاتێکدا کە جگە لەم هەلیکارە شتێکی کەی تێدا شک نابرێ، بەڵام بابەگیان دڵنیابە ئەم دەسەڵاتە بەبێ بوونی ئێوە قەواڵەی بۆ تاڵێ.

عەبدوڵا ساڵح
٢٤ – ١٢ – ٢٠٢١

بەدواداچوونێک بۆ ڕاکانی بەڕێزان ڕامیارو ئیدریس. هەردی سەنگاوی

مرۆفی هۆشەنگ هەمیشە هزرو ئەزموونەکانی خۆی دەکاتە چەق بۆ ڕوانین لە دیاردەو پێشهاتەکان، نەکو شوێن دەستجەمع بکەوێت و هەمیشە لەگەڵ شەپۆلەکاندا مەلە بکات، لێرەدا بە پێوسیتی دەزانم لەم سۆنگەیەوە سەرەقەڵەمێك لەو بابەتە بدوێم کە بیرمەند ڕامیار مەحموود ئاماژەی پێیان داوەو ڕێزدار ئیدریس مستەفا وەڵامی داوەتەوە.

ئەم دیبەیتە زۆر بەسوود دەبێت لە پێناوی هێنانەدی تێگەیشتنێکی خەماڵی وەکو مرۆڤی کورد لەو دیاردەیەی ڕاگەیاندنە جیهانییەکان ئاراستەی دەکەن و خوێندنەوەی بۆ دەکەن. بێگومان لێرەدا مەوزوعیانە دوور لە باسکردنی هیچ کەسێك بەرەنجامەکانی ئەم بابەتە دەخەینەڕوو، ئیتر تۆی خوێنەریش سەربەستی کە ئایا دژی دەوەستیت یان لەگەڵیدا هاوڕایت.

داعش لەمێژ نییە دروست بووە ساڵی ٢٠١٤بوو، ئەگەر کەمێك یادەوەرییەکانمان بگەڕێنینەوە بۆ ئەو کاتە ئەوا دەزانین چەند مانگێ دوای ئەوە دروست بوو کە رژێمی بەشارئەسەد ٣٠٠٠ توندڕەوی ئازادکرد کە بۆ ماوەی چەند ساڵێك بوو کاری لەسەریان دەکرد، یەکسەر دوای ئەوەش دەسەڵاتی مالیکی لە عێراق ڕایانگەیاند١٠٠٠ بەندکراوی توندئاژوو لە زیندانی ئەبوغرێب هەڵهاتوون! کەواتە هاوڕای کاک ئیدریسم کە ئەوە نەخشەبەکێشراو بوو.

لەمەوە دەگەینە ئەو بەرەنجامەی کە ئەمە کارێکی موخابەراتی وردو نەخشە بۆ کێشراو بوو لەلایەن ئەو میحوەرەی روسیا پێشڕەوایەتی دەکات، کە لەمەشدا زۆر مەبەستی پێکا لەوانە: ئیتر دوای ئەوە هیچ حوکمەتێکی دنیا باسی روخانی دەسەڵاتی بەشار ئەسەدیان نەکردەوە، دروستکردن و قووڵکردنەوەی کێشە ناوخۆییەکانی ئەو وڵاتانە بە بەرپاکردنی شەڕی تایەفەگەری نێوان سوننەو شیعە، نیشاندانی وێنەیەکی ناشرینی ئیسلام تا هەموو وڵاتەکان بکەونە ڕاوەدوونانی ئەو کەسانەی ئیسلامیان وەکو بیروباوەڕ قبوڵە، وێڕای کاولکردنی ئەو ناوچەیەو دان نان بە پێداویستی هێشتنەوەی هێزە بیانییەکان تێیدا.. لەم نێوەندەشدا ڕەنگە کەسانێکی نائاگا لە ئیسلام شوێن ئەو توندڕەوییە دروستکراوە کەوتبن جا چ بە هۆی ستەمی دەسەڵاتدارەکانەوە بووبێت یان جەهلی خۆیان بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێت دەیان ساڵە کە لە مەنهەجی خوێندندا وانەی ئاین هەیە توندڕەویی دروستکردبێت، بەڵکو ئەمە بیانوی دەسەڵاتە بە پەردەپۆشکردنی شکست و گەندەڵی و تاوانەکانی خۆیان، هەر خۆشیان بوون کە ڕێیان بە داعش کردەوە بێ شەرو تەقە شەنگال تەسلیم بکرێت. بۆچی لە حەفتاکان و هەشتاکانی سەدەی رابردوو هەر هەمان مەنهەج و پرۆگرامی ئاین هەبوو کەس نەیگوت کەسانی توندڕەو بەرهەم دەنێت؟

بەڵکو بە پێچەوانەوە هەمیشە ئاینی ڕاستەقینە گیانی لێبووردەیی لە نێو دڵی تاکەکاندا دەڕوێنێت، هانی پێکەوەژیان دەدات چونکە مرۆڤەکان هەمووان یەکسانن و دەگەڕێینەوە سەر بنەچەی یەك دایك و باوك، تەنانەت هانی ئازادی هەڵبژاردنی ئاین و ئایدیاش دەدات وەك

لە ئایەتدا هاتووە: لا اكراه في الدين.

ئەو كاتە ئەمە دەبین بە خاوەنی خەمان كە شوێن زوڕنای ئیمپریالیزمی جیهانی نەكەوین، ئەوان ئەجنداو بەرنامەی كاری خۆیان هەیە كە هیچ بنەمایەكی مرۆڤانەی تێدا ڕەچاو ناكرێت، ئیتر بۆچی ئیسلام بە ئاینی دەسكاریكراوی كریستیان و جووەكان بەراورد بكەین؟ كە لەو پەڕتووكانەی ئەواندا هیچ بوارێك بە عەقڵ و زانست نەهێڵراوەتەوە بەڵام لە قورئاندا كە ١٤٤٢ساڵە هاتووە هەشتا وەك خۆیەتی و دەسكاری نەكراوە، هانی عەقڵ دەدات بۆ بیركردنەوە، هانی مرۆڤ دەدات بۆ چوونە ناو بۆشایی ئاسمان، نموونەی جۆراوجۆر دێنێتەوە بۆ وردبوونەوەو بیركردنەوە لێیان، وەكو لاشەی مرۆڤ و گیانەوەرە هەمەچەشنەكان و دارودرەخت و هەورو باران و خۆرو مانگ و دەریاكان و ساڵ و رۆژو وەرزەكان و ژیان و مردن و بەسەرهاتی پێشین و دواینەكان... بەڵكو دەیان ئایەتی زانستی تێدایە كە زاناكان دوای دۆزینەوە نوێكانیان بڕوایان بە قورئان هێناوە كە پێشتر باسكراوەو بەڵام لە قۆناغێك لە قۆناغەكاندا عەقڵی مرۆڤ پێی پێنەبردووە چونكە خودای كردگاری تاك و تەنیا بەدیهێنەری پەڕاوی بینراوی گەردوونەو هەر ئەویش قورئانی ناردووە كە پەڕاوی خوێندراوەیە، كەواتە ئەم دوو كتێبە هەرگیز پێچەوانەی یەكتر نابنەوە، بەڵام بە هۆی ناوازەیی قورئان و زمانە پڕ ڕەوانبێژییەكەی و راستییە زانستییەكانی ناوی و سنووردراوی توانای مێشكی مرۆڤ رەنگە ئەمە یەكسەر پێی پێ نەبەین، ئەمانە راستین بۆ ئەو كەسانەی پێشوەختە دەرگای بیركردنەوەیان دانەخستبێت و بواریان بە خۆیان دابێت بە چاوێكی بێ لایەنەوە سەیری ژیان و گەردوون و خودا و قورئان و ئیسلام بكەن.

پاشان كاكە ڕامیار هیچ باسی سیاسەت و یەكگرتووی نەكردووە، كەچی كاكە ئیدریس مستەفا دێتە كوتانی حیزبێكی بچووكی وەك یەكگرتوو و باسی ئیخوان دێنێتە ناو باسانەوە، من سەر بە هیچ حیزبێك نیم بەڵام لە ئەزموونی سیاسەتی ٣٠ ساڵەی رابردووەوە نكۆڵی تێدا نییە كە یەكگرتوو جوانترین نموونەی سیاسەتە لە كوردستان كە نەدەستی بە خوێنی براكوژی و گەندەڵی و خیانەت سوور نەبووە، بەڵكو هەر كۆمەكی هەتیوو و بێوەژن و كەمدەرامەت و كەمئەندامانیان كردووە، لەكاتێكدا هیچ دەسەڵاتێكی فیعلییان نییە لەسەر گۆڕەپانی سیاسی كوردستان بە هۆی پەراوێزخستنیانەوە كەچی بە نموونە لە دژیان خەڵكان هاندرا لە كۆبوونەوەكاندا پێڵاویان تێبگرن وەكو لەگەڵ شێركۆ جەودەتدا ئەنجامدرا، بەڵام شیركۆ بە لێبووردەیی و جوانی

ئیسلام دەستیکردە ملی و لەی خۆش بوو،گەر ئەمە لەگەڵ مەسروردا بکردرایە بەدەردی سەردەشت عوسمانی دەبرد کە لەسەر یەك گوتار پێ دەمیان کرد لە فیشەك.

گەر بێینە سەر ئیخوانیش ئەوا دەبینین لە جیهاندا هێرشێکی زۆر ناڕەوایان دەکرێتە سەر چونکە ئاراستەی ڕەشەباکە لە لای ئیمپریالیزمی جیهانەوە دێت دژیانە، ئەگینا حەسەن بەننا کە دامەزرێنەری ئیخوان بوو لێکدانەوەیەکی هاوچەرخانەی بۆ ئیسلام کرد کە گیانی بیرکردنەوەو عەقڵ و زانست و برایەتی لە نێوان خەڵکدا زیندووکردەوە ، ڕووە جوانەکەی ئیسلامی دەرخست کە دەیان و بگرە سەدان ساڵە داخ لەدڵان نەخشەی گەلاوی بۆ دادەنێن تا پرشنگی ڕووناکییەکەی نەگاتە مەزڵوم و مافخوراوان و هەر لە دواکەوتوویدا بمێنینەوە، ئەوە بوو هەر ئیمپریالیزم لەساڵی ١٩٤٩دا تیرۆریان کرد.

کەواتە بیرمەند رامیار راست دەکات؛ ئێمە پێویستمان بە گۆشەنیگای کوردانەیە بۆ شتەکان با دوای هیچ دەهۆڵێك نەکەوین، با سوود لە ئیسلام وەرگرین وەك چۆن فارس و تورك و عەرەب سوودی لێ دەبینن، هەر مزگەوتەکان بوون شوێنی خوێندن و حوجرەو زانست پێش ئەوەی قوتابخانە دروست بکرێت، هەر مزگەوتە جێی کۆبوونەوە کۆمەڵایەتییەکانی وەکو پرسەو شادی، هەر مزگەوتە جاڕی دۆزینەوەی ونبووەکانی تێدا دەدرێت و داوای کۆکردنەوەی یارمەتی دەکرێت تێیدا بۆ بەهاناوە چوونی هەژاران.

تکایە بە بیانوی جەنگ دژی داعش ڕۆحی مرۆڤ مەمرێنن،گیان پێویستی بە خۆراکە، کە هەر لە ئیسلامدا ئاسوودەو ئارام دەبێت، ژیانی دونیا کورتە؛ مرۆڤیش لە لاشە و گیان پێکهاتووە، ئەوا گیان نامرێت، پاشەڕۆژ ئەو دادپەروەرییەی تێدا دێتە دی کە هەمومان داوای دەکەین، بەڵام وەك بوونی تینویەتی کە دەرخەری بوونی ئاوە، هەرواش تینویەتی بە دادپەروەریی کە دەرخەری بوونی ئەو داپەروەرییەیە بەڵگەی هاتنەدی ئەو ڕۆژەیە، ئەگینا پێم بڵێن کە ئاسمانەکان و زەمین و ئەستێرەکان و سیستەمی پڕ وردەکاری ژیان و شەو وڕۆژ و خولانەوەی تەنەکان و یاساکانی وەك هێزی کێشندەو ڕێژە جیاوازەکانی گازەکان و هتد.. ڕێك دەخات، خۆ سروشت و ڕێکەوت خاوەنی عەقڵ نین تا بیبەخشن، ئەی مرۆڤ چۆن عەقڵی پێدرا؟ تکایە باکەمێك هێواشتر بین و زوو بڕیارێك نەدەین دوایی لێی پەشیمان بینەوە.

لەکۆتاییدا بە کاک ئیدریس دەڵێم تکایە باواز لە خەڵك بێنیین

خۆيان ئەوەى بە دڵيانەو بەراستى دەزانن هەڵيدبژێرن بۆ نموونە كە تۆ دياردەى حيجابى ئافرەتان بە زەبروزۆريى يەكگرتوو تەفسير دەكەيت، بەڵام دەبێت لەولاشەوە بزانيت كە سروشتى مر□ق ح□ز بە حەياو حورمەت و داپۆشراوى دەكات، ئەو لێكدانەوەيە هەڵەيە هەموو شتێك بگێڕينەوە بۆ دەستى دەرەكى و پلان داڕێژيى دوژمنان بەمە راستى لە خۆمان دەشارينەوە، پاشان كە لە جيهاندا دژايەتى ئيخوان دەكرێت و لە چەند رۆژى رابردووشدا بەريتانيا تەنانەت گروپێكى بەرگريكارى مافى خەڵكى سقيلى غەزەى وەك حەماس بە تيرۆريست لە قەڵەم دا، ئيتر رۆژئاوا چ دەستێكى هەيەلە تەشەنەكردنى ئيخواندا؟ خۆزگە بنەڕەتى بابەتەكانمان هەڵدەوەشان و دەناسى و بە دواداچوونى خۆمان بە وردى بۆ دەكرد نەك گوتنەوەى قسەى زۆرينەو بەلاڕيدا بردن، ئەوسا نەدەكوتينە ئەو هەڵە زەقانەوە. دەستان خۆش كاكە راميارو كاكە ئيدريس ئێمە پێويستمان بەو راشكاوييەو وتوێژە هێمنە هەيە.

هەردى سەنگاوى

عـەزاب.. شەماڵ بارەوانى

تازه د□گ□□يتەوە
دواى ئەوەى ئەرشيفى ژيانم
لێوان لێو بوو
لەگريانى خەست
لەخەمى هەراش
لە عەزابى ڕووت

كات زۆر درەنگە
دەبوا زوو بێيتەوە
بەر لەوەى
چركەكانى تەمەنم
لەكار بكەوێت
و
باڵى سەماى زۆربام

بشکێت

بەرلەوەی
درەختی ئومێدم
غەریزەی یەئس بگرێت
و
خونچەی ئازارەکانم
بپشکوێت

بەر لەوەی
دیواری بەختم درز ببات
و
کراسی چاوەڕوانیم
بدڕێت

بەرلەوەی
شەپۆلی حوزن
لە کەناری دەروونم بەرقەراربێت
و
بال□ندەی بزە
لە مەملەکەتی تەنیاییم بفڕێت

تاکەی
لەنۆکەندی تارمایی دا
سەوڵی خۆشباوەڕی لێبدەم
و
کەشتی حەزەکانم
لە ناو شەپۆلی غەدردا
بخنکێت

تاکەی
ل□د□ق□ری دڵپاکیم دا
سەراب بڕوێت

ببورە
من ئیتر ئشتیای
جەنگێکی بێ ماناو
ئۆقرەی نشوستم نەماوە

چیتر
قوماری عیشق و
شەڕی ئەو هەموو
دۆڕانە بەمن ناکرێت

من ناتوانم
ئەو هەموو هێشووەی هەڵوەرین
کۆبکەمەوە

خۆمن
هەموو قاقاکانم
بوون بەخەڵووز
و
وەرزی خەونەکانم
پایز

من لەمێژە
چوومەتەوە سەر نەسلی هیلاکی
و
ڕەنگی سەحرام
لێ ڕواوە

لەمێژە
ڕۆشتوومەتە سەر عەقیدەی دەهریبوون
و
بەرگی ڕاهیبەییم فڕێداوە

دەی
من دەبێ بڕۆم

وادەی وەڕزیم تەواوبوو
و
ئیتر سەنگەری عیشق جێ دێڵم

دەستدەکەم
بەسەفەری دڵشکان
و
دەڕۆمەوە سنووری فەنابوون

ماڵئاوا
ئەی شکست

هاوڕێیەتی.. نەوزاد بەندی

شتێک نییە بە ناوی هاوڕێیەتی ، بە داخەوە ، بەرژەوەندی و پێداویستییەکان وا لە مر□ق ئ□کەن هاوڕێیەتی بۆ خۆی دروست بکات ..
ئەم ڕاستییە جوانتر ئەسەلمێنرێ کە کاتێ هاوڕێکان لە ماڵ و سامان و دەسەڵات نزیک ئەکەونەوە .
ئەوانەی تاجە گوڵینە دێنن بۆ سەر گۆڕی هاوڕێکانیان ، بە جۆرێ لە جۆرەکان بەشدار بوون لە نەمانی هاوڕێکانیاندا .
دوو نمونەی جیاواز دێنینەوە بۆ ئەم بابەتە ، جۆزێف ستالین سەرجەم بنەماکانی کۆمۆنیستی تێکدایەوە کە لینین ی هاوڕێی بنیاتی نابوو ، هەروەها زۆربەی وەزیر و دار و دەستەکەی لینین ی کوشت ..ئەوەیش هەنگاوی یەکەم بوو بۆ هەرەسهێنانی فەرمانڕەوایی کۆمۆنیست .
هەروەها دەسەڵاتدارانی ئومەوی و عەباسی و عوسمانی کەوتنە دژایەتی یەکتری و لەناو بردنی یەکتری ، لە کاتێکدا هەموویشیان برا و ئامۆزا و خاڵۆزای یەکتر بوون ، ئەوەیش بووە هۆی هەرەسهێنانی دەسەڵاتی ئیسلام .
تەنانەت پێغەمبەران ، هەندێکیان کوژراون و ژەهرخوارد کراون …
مێژوو ئەیسەلمێنێ کە هاوڕێیەتی مر□ق ب□رژەوەندیی دروستی ئەکات نەک شتێکی تر .

ـــ نەوزاد بەندی

گفتوگۆی دەنگەکان لەگەڵ بەهزاد

کەریمی.. لە یادی مقاوەمەتی خەڵکی کوردستانی رۆژهەڵات و بەهروز سلێمانی دا..

کوردستان لەناو شۆڕشی ئێران لە یادەوەری جیهاندەستێکدا

بەهروز سلیمانی ناوێکە یەکسەر دێتە بەر گوێ کاتێك باس لە رۆڵی ئەو کەسایەتییە ئێرانیانە دەکرێت کە رۆڵیان هەبووە لە رووداوە سیاسییەکانی کوردستانی ئێران لە شۆرشی ئێرانی ١٩٧٨-١٩٧٩.
ئەو یەکێک بووە لە نوێنەرانی شاندی کورد لە دانوستانەکان لەگەڵ دەسەڵاتی خومەینی دوو ساڵ بەر لەوەی لە بەرزترین نهۆمی شوقەکەیەوە لە تاران خۆی فڕێداتە خوارەوە و خودکوژی شۆڕشگێڕی لە بری تەسلیمبوون بە دوژمنەکانی هەڵبژێرێت.
بەهروز کادرێکی ڕێکخراوی چریکەکانی فیدایی گەلی ئێران بووە کە لەناو کورد بە (چریکەکان) ناسراوە. ئەو لە کوردستانی ئێراندا وەك کورد و کەسێك لەخۆیان ناساندویانە، بەڵام لەهەندێك باس و خواسی ئێستا وەك ئێرانییەك کە کورد نەبووە دەناسێنرێت، هەرچەندە خۆی لوڕ بووە و دواتر لە شاری سنە گەورە بووە و خوێندنی تەواو کردووە و وەك کوردیش خۆی ناساندووە.
لەم دیمانەیە لەگەڵ بەهزاد کەریمی بەرپرسی لقی کوردستانی ئەو سەردەمەی چریکەکان تیشك دەخەینە سەر رووداوەکان لە یادەوەرییەکانی خۆی و بەهروز سلیمانییەوە. ئاشنایەتی لەگەڵ ئەو رووداوانە گرنگە بۆ لێکۆڵینەوەی وردتر لە بوارەکانی ئەو قۆناغە مێژووییەی ئێران و کوردستان پیایدا تێپەڕبوون.
وەك ماڵپەڕی دەنگەکانیش سوپاس و پێزانین بۆ بەڕێز بەهزاد کەریمی دووپات دەکەینەوە کە کاتی تەرخانکرد بۆ هەڵدانەوەی چەند لاپەڕەیەکی گرنگ لەسەر ئەو مێژووە و بەشکردنی هەندێک لە یادەوەریەکانی خۆی لەگەڵ خوێنەرانی کورد:

دەنگەکان: وەك یەك لەو ئێرانییانەی کە دەوترێت کورد نەبوون و لەو سەردەمە لە کوردستاندا بوون، بەهروز سلیمانی ناوێکە دێتە سەر گۆ و بەر گوێکان دەکەوێت کە باس لە رووداوەکانی کوردستان و ئێرانی ئەو سەردەمە دەکرێت. ئەو نوێنەرایەتی چ قۆناغێکی رەوتی چەپی دەکرد لە کوردستان و ئێران و ناوچەکە لەو سەردەمەدا؟

بەهزاد کەریمی: ئەگەر کەسێك بە شوێنی لەدایکبوونی و جیناتی پێناسە بکرێت ئەوە بەهروز سلێمانی کورد نەبوو و "ئێرانی بوو کە کورد نەبوو" وەك ئەوە دەڵێن، بەڵام پێناسەی دیکە هەیە. لە خانەوادەیەکی لوڕ لەدایك بووە، کە زۆر نزیکن لە کوردەوە، هەرچەندە لوڕ وەك گروپێکی ئیتنیکی دیکە دەناسرێن لە ئێران لەسەر بنەمای دیالیکت و شێوازی ژیان و مێژوویان.
ئەگەر بەهروز بە شوێنی نیشتەجێبوون و زمانی پێناسە بکەین، بەڵێ ئەو کوردە و خەڵکی سنەیە. باوکی لە شاری بروجەردەوە کۆچی بۆ سنە کردووە، کە ٣٢٠ کم لە سنەوە دوورە. بۆیە ساڵانی خوێندنی لە سنە تەواو کرد. لە ساڵی ١٩٤٧ لەدایك بووە. خۆی وەك کوردیش دەناساند و خەڵکی سنەش هەر بەو شێوەیە وەك یەکێك لە خۆیان لێیان دەڕوانی.
سەرباری باکگراوندە لوڕ و کوردبوونەکەی، ئەو تەواوی ژیانی بۆ ئازادی کورد لە ئێران تەرخانکرد و لەو پێناوەشدا ژیانی لەدەستدا لە چوارچێوەی ئەو ڕاستییەی کە ئەو مارکسیست بوو، کۆمۆنیستێکی پێداگر و بڕوای بە ئینتەرناسیۆنالیسم هەبوو.
ئەوەندە بڕوای بە دۆزەکەی هەبوو، ئەگەر بیزانیایە لە هەر شوێنێکی جیهان تێکۆشانی ئەو بە چینی کرێکار دژ بە چەوساندنەوە و داپڵۆسین و ستەمکاری پێویستە، ئەو بێدودڵی و بێ کاوەخو دەچووە ئەو شوێنە.
شایستەی ئەوەیە وەك تێکۆشەرێکی ماندوونەناسی چەپی شۆڕشگێر بناسرێت، کە شەڕی دژ بە نادادی دەکرد، بێگومان بە تێکۆشان دژ بە ستەمی نەتەوایەتی و بەرگریکردن لە مافی گەلی کورد.

دەنگەکان: چریکەکان یەك لە پاڵنەرە سەرەکییەکانی پشتی شۆڕش بوون، بەوەی زۆر پێش هێزەکانی دیکە خەباتی چەکدارییان ڕاگەیاند وەك تاکتیک و ستراتیژ دژ بە سیستەمی دەسەڵاتداری پاشایەتی. پلانی گروپەکە بۆ کوردستانی ئێران چی بوو دوای کەوتنی شا، بۆچی بەهروز بۆ ئەوێ نێردرا؟ دەمانەوێت لە تایبەتمەندی تێکۆشان لە کوردستان تێبگەین هەروەها توانا تایبەتەکانی بەهروز بۆ ئەو تێکۆشانە.

بەهزاد کەریمی: تێکۆشانی چەکداری چریکەکان، وەك ڕێکخراوێکی مارکسیستی شۆڕشگێر، هێڵێکی ڕوونی هەبوو لەسەر مافی ئەو گەلانەی دووچاری ستەمی نەتەوایەتی هاتوون لە ئێران. لە دوای دروستبوونی چریکەکان ئەدەبیاتیان لەسەر ئەم بابەتە بڵاوکردەوە و گرنگییەکی زۆر درایە گەلی کورد (لەسەردەی شا وە)، بە تایبەتی مێژووی کورد و ترادسیۆنی تێکۆشانی چەکداری لەناویاندا.
حەوت ساڵ شەڕی چەکداری رادیکاڵانەی چریکەکان و ئەو قوربانیانەی ئەندامەکانی دەیاندا لە پێکدادانە چەکدارییەکانی ناو شارەکاندا،

هاوسۆزییەکی زۆری بۆ رێکخراوەکە درووستکرد لەناو گەنجانی کورد، بەتایبەتی خوێندکارانی زانکۆ و مامۆستاکان، بە هەمانشێوە لەناو فەرمانبەر و کرێکارانیشدا. سەرباری ئەمە، چریکەکان لە کوردستان شانەی نهێنییان نەبوو، ئەوەی پێێ دەڵێن 'خانەیێ تیامیی'، یان بڵێین یەکینەی گەریلایی (ناوشار).

چەند مانگێك بەر لە شۆرش بێهروز لە زیندان ئازادبوو دوای حەوت ساڵ بەندکردن و دەستبەجێ لە سنە شانەیەکی پێنج کەسی پێکهێنا بە دەستپێشخەری خۆی. ئینجا لە رێگای یەکێك لە ئەندامانی ئەم شانەیەوە پەیوەندیان لەگەڵ یەکینەیەکی گەریلایی (شار) لە تەبرێز درووستکرد.

بێگومان سەرکردایەتی چریکەکان هەمیشە دەیویست رێکخراوەکە لە کوردستان شوێنی هەبێت بەهۆی پێگەی ستراتیژی کوردستانەوە، کە دەیتوانی وەك ناوچەی لۆجیستیش بێت بۆ تێکۆشانی چەکداری لە تەواوی وڵات. لەسەر ئەم بنەمایە بڕیاردرا بنکەمان لە کوردستان دامەزرێنین و من بۆ ئەو کارە دیاریکرام، بەهۆی ئەوەی کەمێك سەروکارم لەگەڵ بابەتی پرسی کورد هەبوو.

ئەم کارە بە دوو مانگ بەرلەشۆڕش دەستمان بۆبرد، سەرەتا جێبەجێنەبوو بەهۆی خێرایی رووداوەکان. دواتر کە شۆڕش سەرکەوت رێکخراوەکە دەستیکرد بە کاری ئاشکرا و لە چەندین ناوچە ئۆفیسیان کردەوە لەوانەش کوردستان. من بە سەرۆکی لقی کوردستان دیاریکرام و دواتر لەگەڵ چەند گەریلایەك چووینە مەهاباد و لەوێ لقی کوردستانی چریکەکانمان دامەزراند لە شوباتی ١٩٨٠.

ئیدی بە هاوکاری هاوسۆزەکانمان بارەگای خۆمان درووستکرد و تابلۆی رێکخراوەکەمان لەسەر بارەگای مەهابد دانا بە ناوی: "رێکخراوی چریکەکانی فیدایی گەلی ئێران – لقی کوردستان".

هەفتەیەك بەر لە کردنەوەی ئەو بارەگایە بێهروز و ئەندام و لایەنگرانی شانەکەی سنە ئۆفیسێکیان لە سنە کردەوە لەژێر ناوی ئۆفیسی لایەنگران، لەگەڵ کرانەوەیدا گەنجێکی زۆری بۆلای خۆی راکێشا. بێهروز سەرپەرشتی ئۆفیسەکەی دەکرد. بازنەی بزووتنەوەکە لە دەوری مافی نەتەوایەتی گەلی کورد تا دەهات مەزن دەبوو. دوای شۆڕش بووە بنکەیەکی شۆرشگێڕانەی چالاك.

لقی کوردستان زۆر پێویستی بە کادری ئەزموونداری سیاسی و سەربازی هەبوو، بەتایبەتی لە ناوچەکانی باکوری کورسستانی ئێران کە زۆرتر لەژێر کاریگەری حیزبی دیموکرات بوو. ئەمە وایکرد زۆر لە کادرەکانی کورد نەبوون بنێرێنە کوردستان تا بتوانن لە شارە کوردییەکان لایەنگرەکان رێکبخەن.

لە سێ مانگی سەرەتای شۆڕشدا لانیکەم ٢٠ کادر کە کورد نەبوون

نێردرانە کوردستان، زۆربەیان ئازەری بوون و نێردران بۆ ئەوەی ئەرکی شۆڕشگێڕی ئەنجامبدەن بە پشتیوانیکردن لە گەلی کورد و هاوپشتی درووستبکەن. هەشت لەو کادرانە دواتر کوژران بەهۆی بەشداربوونیان لە تێکۆشانی کوردستان.
سەرکردایەتی لقی کوردستان هەر لەسەرەتاوە دەیویست هەتا دەکرێت خەڵکی ڕەسەنی ناوچەکە لە مەودایەکی کورتدا بچنە پێشەوە و کارەکان بگرنە دەست. درووشمی ئێمە ئەمە بوو: ‘کوردان سەرکردایەتی کارەکان بکەن’. دواتر ئەمە بەردەست نەبوو بەهۆی ڕووداوە خێراکان لە کوردستان و ئێران کە چەندین بابەتیان درووستکرد کە زۆر قوڵترە بتوانین لە دیمانەیەکی ئاوادا باس بکرێن.

دەنگەکان: بەهروز ئەندامی دەستەی دانوستکاری کورد بوو لە دانیشتنەکان لەگەڵ هێزەکانی سەر بە دەسەڵات لەو دانووستانانەی هاتنە کایەوە دوای پێکدادانە چەکدارییەکەی شاری سنە، ئەمەش خۆی پێگەی گرنگی چریکەکان دەردەخات لەناو کوردەکان و زۆربەی لایەنە بەرهەڵستکارە کوردییەکانی ئەو کاتە. باشە کوردەکان پێشوازییان دەکرد لە چریکەکان وەك ڕێکخراوێك کە لەگەڵ سیاسەتەکانیدا کۆکبوون، یاخود ئەوە ڕۆڵە سیاسی و عەسکەریەکەی بەهروز و کادیرەکانی تر بوو وایکردبوو ڕێکخراوەکە ئەو متمانە و ڕێزگرتنە خۆجێیە بەدەستبهێنێت؟

بەهزاد کەریمی: شێوازی پەیکەری ڕێکخستنی لقی کوردستانی ڕێکخراوەکە جیاوازی هەبوو لە کارەکانی ئۆفیسەکەی سنە. یەکینەی سنە کە هەرچەندە لەژێر ڕکێفی لقی کوردستاندا بوو خاوەن زۆرترین ئەندام بوو بە بەراورد لەگەڵ هەموو یەکەکانی دیکەی لقی کوردستان. ئەندامەکانی ئەو ئۆفیسەی سنە بە سەرەکایەتی بەهروز بریتیبوون لە هاوڕێیانی سنە و باشوری کوردستان (ئێران). بەهروز زۆر بە بەهێزی سەرکردایەتی ئەو یەکینەیەی دەکرد. ئەو نەك هەر سەرکردەیەکی تژی لە کارامەیی ڕێکخراوەیی بوو، بەڵکو وەك شۆڕشگێڕێکی میللی گەل لەناو شاری سنە دەناسرا.
جێگای خۆیەتی ئاماژە بەوە بکەم دوو بۆ سێ مانگ بەر لە شۆڕشی ئێران چەندین بنکە درووستکرابوون لە سنە کە لە مزگەوتەکاندا کۆدەبوونەوە. ئەو بنکانە هێدی هێدی بوونە دەزگای گرنگ کە پاڵپشتی جەماوەرییان لێدەکرا و دواتر سەرکەوتن و توانیان شارەکە کۆنتڕۆڵ بکەن. ئەو بنکانە لەلایەن گروپە چەپڕەوەکان و ئەو لایەنانە درووستکران کە بەرگریکاربوون لە مافی نەتەوەیی کورد. لایەنگرانی چریکەکان ڕۆڵی دیاریان هەبوو لەو بنکانەدا.

بەهروز کەسایەتییەکی دیاربوو کە پێشەنگانە ئامادە بوو لە ریزی پێشەوەی هەموو جوڵەیەکی ئەو بزووتنەوە جەماوەرییە لە سنە، جا ورە و ئەزموونە سیاسییەکەشی یاریدەدری بوون لەمەدا. کاتێك سوپا ویستی لەرێگای پیلانەکەوە لە تشرینی دووەمی ١٩٧٨ بانگەواز بکات بۆ خۆپیشاندان دوای پێکدادانی خەڵك و پۆلیس لە سەقز تا دیسان بە زبری توندوتیژی و فشار خەڵك چاوترسێن بکات، بەهروز یەك لەو رێکخەرانە بوو دەستبەجێ رووبەڕووی ئەو پلانە وەستانەوە و هەوڵی سوپایان پوچەڵ کردەوە.

ئەو بزوتنەوە جەماوەرییە کە لە بنکەکانەوە گەشەی کرد ئەنجوومەنی شاریان درووست کرد لە سنە لەسەر بنەمای ئەنجوومەنی گەڕەکەکان.

هەر یەك لە ئەنجوومەنی گەڕەکەکان لە ١٠ ئەندامی هەڵبژێردراو پێکهاتبوو کە دەستەیەك لە ٥٦٠ نوێنەر ئەوانیش ئەنجوومەنی شاریان لە سنە وەك باڵاترین دەسەڵات هەڵدەبژارد ، کە پێکهاتبوو لە ٢٥ ئەندام و رۆڵی پارێزگار و دیوانی سەرۆك شارەوانییان دەبینی.

ئەم گۆڕانکارییە بۆ دەزگاکانی دەسەڵاتی ناوەندی شتێك نەبوو بە ئاسانی قبوڵی بکەن، بەتایبەتی سوپا و هێزە ناوخۆییەکانی و هەمیشە کاردانەوەیان هەبوو لەسەر ئەو جۆرە پێشکەوتنانە. بەهروز بە یەك لە ٢٥ ئەندامەکەی ئەنجوومەنی دەسەڵاتی باڵای شار هەڵبژێررا و ئەوەش رۆڵی ئەوی وەك سەرکردەیەکی گەلی سنە کە لە خۆیان بوو یەکلاکردەوە.

دوای سەرکەوتنی شۆڕش ئەنجوومەنی شار رووبەڕووی بەرهەڵستکاری بووەوە لەلایەن هێزە ئیسلامیستە ناوخۆییەکان. یەکێك لەو هێزانە مەلایەك سەرکردایەتی دەکرد ناوی سەفداری بوو، کە نوێنەرایەتی دەسەڵاتی نوێی خومەینی دەکرد و زۆر دژی چەپەکان و راستڕەوە نیشتمانییەکانیش بوو، تەواو پشتی بەستبوو بە سوپا و بنکە سەربازییەکانیانەوە. لقێکی دیکە هەبوو بە ناوی (قوتابخانەی قورئان) کە ئەحمەد موفتیزادە سەرکردایەتی دەکرد و بەلای ئیخوان موسلمیندا دەیشکاندەوە. موفتیزادە لەلایەك دژی سەفداری بوو لە لایەکی دیکەوە دژی چەپەکان و هێزە شۆڕشگێڕەکان بوو. ئەو هەڵوێستە پارادۆکسانەی موفتیزادە بووە هۆی چەند پێکدادانێکی جیاواز. لە لایەکەوە هەردوو باڵە ئیسلامییەکەی موفتیزادە و سەفداری کەوتنە ململانێوە، لە لایەکی دیکەوە خەڵك رووبەڕووی موفتیزادە بوونەوە، خەڵك لە دژی ئەوانەش وەستانەوە کە هەواداری حکومەتی ناوەند بوون.

دواتر خۆپیشاندانیکی گەورەی جەماوەری رژایە سەر شەقامەکانی شاری سنە بە هیوای بەرخۆدانی نیشتمانیانە کۆچی لایەنە سیاسییە جیاوازەکان لەناو خۆیاندا شەڕیان بوو لەسەر ئەوەی کە دەبێت سەرکردایەتی ئەو هەستانە جەماوەرییە بکات. لەم رەوشەدا بوو سوپا

هەزی نارد بۆ سەرکوتکردنی ئەوانەی لەدژی لایەنگرانی حکومەتی ناوەندی رژابوونە سەر شەقامەکان لەوەشەوە شەری خوێناوی سنە لە (17 ئازاری 1979) کڵپەی سەند .
کۆمسیۆنێکی کاتی شەشگیە لەو کاتەدا درووستکرا کە بەهروز ئەندامی بوو.ئینجا بۆ ئەوەی بەربگرێت لە ڕووداوی نەخوازراوی دیکە لە دژی و کۆتایی بە جەنگ بهێنرێت لە کوردستان، حکومەتی ناوەندی شاندێکی باڵای ناردە کوردستان بۆ دانوستان کە پێکهاتبوون لە تالیقانی، رەفسنجانی، بەهەشتی، بەنی سەدر، سەباغیان، فروهەر و وەزیری ناوخۆ حاج سەید جەڤادی. لەو دانوستانانەدا لە وەفدی بەرامبەر بەهروز بووە نوێنەری چریکەکان وەك ئەندامی کۆمیتەی حەوت کەسیەکەی شاری سنە بۆ دانوستدان. بەوشێوەیە بەشداری دانوستانەکانی کرد لەگەڵ شاندەکەی حکومەت.

دەنگەکان: کێی کوردستانی جێهێشت و چووە تاران؟ دەڵێن لەوێ بەردەوامیداوە بە کاری سیاسی و ژیانی تایبەتی خۆی بە شاراوەیی. دواتر لە کاتی جیابوونەوە (ئینشیقاقی) چریکەکان بۆ دوو باڵی زۆرینە و کەمینە بۆچی ئەو لەگەڵ باڵی زۆرینە بوو، لە کاتێکدا ئەوە باڵی کەمینەی چریکەکان بوو کە دەیویست لە کوردستاندا بمێنێتەوە و لەوەوە پەرە بدات بە تێکۆشانی چەکداری ؟ دەمانەوێت تێبگەین لەوەی چۆن ئەزموونەکانی پێشتری ئەو لە کوردستاندا لە پشت ئەو بڕیارەی دواتری بووە. بە چوونە ناو ئەو باڵەی هەبوونی چەکداری لە کوردستاندا رەت دەکردەوە. لەوانەیە چیدی بڕوای بە ڕاپەڕین لە کوردستانی ئێراندا نەمابێت و بێهیوابووبێت لە هێزە کوردیەکانی ئێران کە دوای شکستی سەربازی ئیدی پاڵیاندایە عێراقی سەدام حسێن؟

بەهزاد کەریمی:
بەر لەو چوونە بۆ نابەدەییەی بۆ تاران (کە لەسەر داخوازی خۆی نەبووە) با تۆزێك بگەڕێینەوە دواوە. جەنگی سنە لە ئاداری ۱۹۷۹ کۆتایی هات، بەڵام گرژی بەردەوام بوو لە نێوان دەسەڵاتی ئیسلامییەکە و کوردستانی تازە هەستاوە سەرپێ کە داوای ئۆتۆنۆمی دەکرد. ئەو گرژیانە تا دەهات لێرە و لەوێ توندتر دەبوون لە کوردستان و کۆمەڵگە بەسەر دوو دوو بەرەدا دابەشبوو. قەیران و کێشەکان ئەوەندە قووڵبوون تەنانەت عەبدولڕەحمان قاسملۆ[سەرۆکی حیزبی دیموکارت) نەیدەتوانی بچێتە کۆبوونەوە فەرمییەکانی حکومەت، کە ئەو هەلبژێردرابوو و بە ئەندامی کۆمیتەی نووسینەوەی دەستووری نوێی ئێران بۆ ئەوەی دەستورێکی نوێ لە جێی ئەوەی شا دابنرێت.

دواتر لە ١٩ ئابی ١٩٧٩ خومەینی وەك رابەری دەسەڵاتی ئیسلامی ئێران فەرمانی تەواو داگیرکردنی کوردستانی دەرکرد. لەو کاتەدا هێزە شۆڕشگێڕەکان و ناسیۆنالیستەکان [لە کوردستان] دەبوو بکشێنەوە بۆ سنووری عێراق. بەهروز زۆر بەنرخ و ئازایانە ئەو پاشەکشەیەی ڕێکخست. ڕۆڵێکی زۆر کاریگەریشی بینی لە بە نهێنی ڕێکخستنی هێڵەکانی بەرگری خەڵکی سنە و شارۆچکەکانی دیکە کە دەکەوتنە باشوری کوردستان (باشوری کوردستانی ئێران).

دوو مانگ دوای داگیرکردنی سنە، خومەینی فەرمانیکرد کە بچیتە لای دانیشتوانی مەزهەب سونەکان لە کوردستان. هێزەکانی بەرگریانکردبوو لەگەڕانەوەی شارەکان و بە کراوەیی دەستیانکردەوە بە چالاکیەکانیان. هەروەها ئۆفیسی سنەی لقی کوردستانی چریکەکان بەو شێوەیە دەستیکردەوە بە کارەکانی. دەورەیەکی تر لە دانوستانی نێوان تاران و نوێنەرانی کورد دەستیپێکردەوە لە مەهاباد.

هێزە بەرگریکارەکانی کورد پاشان هەستان بە هەڵبژاردنی وەفدی نوێنەرایەتی گەلی کورد، کە لەلایەن زانای ئاینی نیشتمانپەروەر و پێشکەوتووخواز شێخ عیزەدیین حوسەنی سەرکردایەتیکرا. وەفدەکە پێکهاتبوو لە سێ ئەندامی حیزبی دیموکرات، سێ ئەندامی کۆمەڵە و سێ ئەندامی لقی کوردستانی چریکەکان. وەفدی رژێم پێکهاتبوو لە سەباغیان و فروهەر و وابزانم چەماران لەناویاندا بوو. ئەم دانوستانە لە مەهاباد جیاواز بوو لەوەی پێشتر لە سنە کرا، کە لەسەر کۆتایی هاتنی جەنگ و بەڕێوەبەردنی سنە بوو. ئەمجارە باسەکان لەسەر ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان و چۆن ئەنجامدانی بوو لە ئێران.

دوای دوو دەورەی دانوستان نەگەیشتنە ئەنجام، شکستەکەش بە دوو هۆکار دەگەڕێتەوە، یەکەم رژێم خۆی دانی بە مافی کورد نەدەنا و کردەوەی خراپ لەلایەن دوژمانی کوردەوە ئەنجام دەدران لە تاران و لەناو وەفدەکەی نوێنەرایەتی دەسەڵاتی دەکرد. دووەم کۆمەڵێک داواکاری زۆر لەلایەن وەفدە کوردییەکەوە دەکرا لەکاتێکدا لەناو خۆیاندا ناکۆك بوون و نەگەیشتبوونە یەک ئامانج.

ئەوانە ڕێگەیان خۆشکرد بۆ ئەوەی دواتر کۆماری ئیسلامی دەستبکاتەوە بە هێرشکردن، ئەمجارە بۆ ئەوەی بەتەواوەتی کۆتایی بە بەرخۆدانەکان بێنێت لە کوردستان. بەنی سەدر کە سەرۆکی کۆمار بوو بە سوپای وت پوتەکانیان دانەکەنن تا ئاشتی لە کوردستان بەرقەرار دەبێت. ئیتر شەڕێکی درێژخایەنی خوێناوی کرا لە بەهاری ١٩٨٠.

بەهروز ئەندامی وەفدە کوردیەکە بوو. لەگەڵ دەستپێکردنی شەڕ هێزە کوردییەکان چوونە گوندەوار و ناوچە سنوورییەکان، سەرکوتکردنی دەوڵەتیش بەردەوام بوو لە دژی ئەوانەی پارتیزانانە بەرگریان

دەکرد. بەهروز بەرپرسی رێکخستنی هێزەکان بوو لە ناوچەکانی باشوری کوردستان (لە ئێران). ئا لەو کاتەشدا بوو کە گۆڕانکاری گرنگ لەناو ریزەکانی رێکخراوی چریکەکاندا روویاندەدا.

رژێم بە سەرکردایەرتی خومەینی ئەم سیاسەتەی پەیڕەوکرد کە "دوای شا نۆرەی ئەمریکایە". توندترین فۆرمی دژە ئەمریکایی خستە گەڕبە ئەوەی دەسەڵاتی خۆی لە دەوری ئەو دروشمە تۆکمە بکات و ئاسایشی دەسەڵاتی خۆی پارێزراوبێت. بە ئەوەش دەستیگرت بەسەر باڵوێزخانەی ئەمریکایی لە تاران و تەواوی وڵاتەکەی لە دەوری دروشمی "مردن بۆ ئەمریکا" کەکردەوە. ئەمە جگە لە گەلی کورد کە دوای ئەو شەپۆلە دژە ئەمریکاییە نەکەوتن و بەردەوام بوون لە داوای خۆیان بۆ ئۆتۆنۆمی. ئیتر کوردەکان بە دەوڵەتیشیان وت نا بە ئەو سیاسەتە و خۆیان ئامادەکرد بۆ بەرەنگاربوونەوە دژ بە کۆماری ئیسلامی. دواتر چریکەکان دوو رێگایان لەبەردەمدا بوو: پشتیوانی هەڵویستی بەناو "دژە ئیمپریالیستی" رژێم بکەن یان بەردەوام بن لە سەر پێگەی دیموکراتیانە و شەڕکردن لە دژی رژێم بە دەزی سیاسەتی ئازاد.

دوای ماوەیەك لە کێشەی ناوخۆ بە داخەوە چریکەکان زۆربەیان پشتیوانی سیاسەتی بەناو "دژە ئیمپریالیزمی" رژێمیان کرد ، هەر بەهۆی تێگەشتنی کەمیش لە دیموکراسی دژی ئازادی سیاسی وەستانەوە و بەناو "یەکەتی دژ بە ئیمپریالیزمیان" کردە بەرنامەی سەرەکی سیاسییان. ئەم سیاسەتە و هەڵوێستی زۆرینە دژ بە خەباتی چەکداری رێگەخۆشکەر بوون بۆ رووداونی جیابوونەوەکە. رێکخراوەکە بەسەر دوو باڵی "زۆرینە" و "کەمینە" دابەش بوو لە هاوینی ١٩٨٠. باڵی زۆرینە پشتیوانی رژێمیان کرد هەرچەندە رەخنەشیان لێی هەبوو. باڵی کەمینەش دژ بە رژێم وەستانەوە بە هەموو فۆرمێك، بە خەباتی چەکداریشەوە.

ئەم رەوشە کاریگەرییەکی قوڵی کردە سەر لقی کوردستانی چریکەکان و بووە هۆی چەند رووداوێکی تراژیدی لە مێژووی ئەو رێکخراوەدا. دوای ئەوەی باڵی زۆرینە بە بیرێکی ساکارەوە پشتیوانی رژێمیان کرد، لقی کوردستان لەوەش زیاتر دەستیان لە بەرگری بەردا و دژی بەرخۆدانی چەکداری وەستانەوە. ئەمەش کوردانی شۆك کرد و زۆر توڕەبوون لە رێکخراوەکە. لە ئەنجامدا لقی کوردستان (باڵی زۆرینە) لە دوو لاوە هێرشی دەکرایە سەر، لە لایەك بەهۆی سیاسەتی داپڵۆسینی رژێم کە باڵی زۆرینەی هەر وەك دوژمن تەماشا دەکرد، لە لایەکی دیکەوە لە لایەن هێزە کوردییەکانی بەرگرییان دەکرد وزۆر توڕەبوون لەو سیاسەتە و لە بەرامبەریدا دانیان بەخۆیاندا نەدەگرت.

ئەوەبوو لقی کوردستان هیچ بژاردەیەکی نەما جگە لەوەی کوردستان جێبهێڵێت و بۆ ماوەیەك ئەندامانی بنەرەتە بەشەکانی دیکەی وڵات،

بەتایبەتی تاران و تەبریز. ئەمە یەکێك لە خەمناکترین قۆناغەکانی ژیانی شۆڕشگێڕێکی وەك بەهروز بوو. ئەو خودی خۆی ببوە دوو کەرتەوە لەنێوان دڵ و مێشکیدا. سەرباری هەموو ڕەخنەکانی لە سیاسەتی گۆڕاوی چریکەکان، ئەو دژ بە جیابوونەوە و دابەشبوونی ڕێکخراوەکە بوو، بۆیە مایەوە لەناویدا (لەگەڵ باڵی زۆرینە).

جگە لەوەش گەیشتبووە ئەو بڕوایەی کە جەنگی کوردستان دژ بە کۆماری ئیسلامی بێئەنجامە. لەپەیوەند بە لایەنێکی شاردراوە لە پرسیارەکەتاندا، پێویستە ئەوە بڵێم کە بەهروز هەرگیز متمانەی لەدەستنەدابوو لە داکۆکیکردن لە مافی نەتەوەیی گەلی کورد. لە تارانیش دەستیکرد بە کارە سەختەکانی بۆ ئەوەی لقی کوردستان جێگەی خۆی بگرێتەوە و بەردەوامیدا بە خەباتی سیاسی بۆ بەرگریکردن لە مافەکانی گەلی کورد.

هەندێکجار بۆچوونی زۆر توندی هەبوو لەسەر هێزە ڕاستڕەوە کوردییەکان و پەیوەندیان بە ڕژێمی سەدام حسێنەوە لەکاتی جەنگی ئێران و عێراق، لە هەمانکاتیشدا بە قەد یەك گەردیلە سازشی بە ڕژێمی ئێران نەکرد. دواجار لە تشرینی یەکەمی ١٩٨٠ بەهروز سولەیمانی و چەند هاوڕێیەکی دیکە ڕێکخراوی چریکەکان (باڵی زۆرینەشیان) جێهێشت، ئەوان بە گروپی ١٦ی ئازار ناسران.

بابەتی سەرەکی جیابوونەوەکەی ئەم باڵەی ئەوان ئەوە بوو باڵی زۆرینەی چریکەکان دەیویست لەگەڵ حزبی تودە (حزبی شیوعی ئێرانی سەر بە سۆڤیەت) یەکبگرێت، بەهروز تەواو دژی ئەوە بوو.

وەك من لە نزیکەوە ناسیومەوە و لەگەڵیدا لە پەیوەندیدا بووم تا ڕۆژی ئەو جیابوونەوەیە، خاڵی سەرەکی جیابوونەوەی لەوان بۆ بەهروز مامەڵەکردنەکە بوو لەگەڵ کۆماری ئیسلامیدا. لە ڕاستیدا ئەو وەڵامی بە پرسیارەکانی خۆی نەدۆزییەوە تەنانەت لەو گروپەشدا کە جیابوونەوە (لە باڵی زۆرینە)، بەڵام هەر بە هێزەوە تا دوا ساتەکانی ژیانی درێژەیدا بە چالاکییەکانی هەرچەندە بەردەوام ڕەخنەشی هەبوو. ئەو لەو گروپە نوێیەدا ڕاوێژکاری کۆمیتەی ناوەندی بوو، هەمان ئەو پۆستەی کە لە چریکەکاندا هەیبوو.

دەنگەکان: زۆربەی گروپە سیاسییەکان ئەو کاتە لیژنەی ئەمنی خۆیان هەبووە، هەندێکیشیان دەزانرێت کە لێپێچینەوەیان ئەنجام داوە، کەسانیکیش کە لەو سەرەمەدا ژیاون باس لەوە دەکەن تەنانەت گروپی سیاسی چەکدار هەبووە ئەو کەسانەیان کوشتووە کە بە هەڵەشەیان زانیون. ئایا ڕاستە بەهروز لەو کردەوانەدا بەشداربووە. ئایا ئەندامی لیژنەی ئەمنی بووە بەر لە جیابوونەوەی هەردوو باڵەکەی چریکەکان؟ دەنگۆیەك هەیە کە لێپێچینەوەی لەگەڵ کەسیك کردووە و

دانپیدانەکانی تۆمار کردووە و دواتر کوژراوە لەسەر ئەوەی خیانەتی لە ڕێکخراوەکە کردووە، لەسەر هەبوونی پەیوەندی بە موخابەراتی ئێران یان عێراق. باسەکان ناڕوونن ، بۆیە گرنگە تێگەیشتن هەبێت لەسەر ئەوەی لیژنە ئەمنییەکانی گروپە چەپەکان سەرقاڵی چی بوون. ڕەوشی ئەمنی بۆ ئەو گروپانە لەو سەردەمە چۆن بووە لە کوردستان، ئایا فوو لە چرای ژیانی کەسی بێتاوان کراوە یان ئەشکەنجە ئەنجامدرابێت لەلایەن گروپە چەپەکانەوە؟

بەهزاد کەریمی: یەکەم، لە تێکۆشانی چەکداریدا مردن و ژیان پرسێکی گرنگە. دروستکردنی یەکینەیەکی ئەمنی و پاراستنی سروشتییە و حەتمیشە. هەر گروپێك کە ئەم فۆرمە لە خەبات دەگرێتە بەر و خۆی ناپارێزێت مانای وایە ئەو گروپە گاڵتەی بەخۆی دێت.

دەبێت بڵێم لقی کوردستان و ئۆفیسی سنە ئەوەندە سەرقاڵ بوون نەپەرژانە سەر ئەوەی یەکینەیەکی ئەمنی دروستبکەن، هەرچەندە بە هەستیارییەوە مامەڵەمان دەکرد و هەموومان ئاگاداری خۆمان بووین. بۆیە دەکرێت لێپێچینەوە کرابێت لەوانەی شکیان لێکرابێت کە بە دوژمن دزەیانکردبێتە ڕێکخراوەکەوە. ئەوەندەی من ئاگادارم بەهروز بەشدار نەبووە لە لەناوبردنی هیچ کەسێك. من هەموو ئەو جۆرە باسانە ڕەت دەکەمەوە.

لە شوباتی ١٩٧٩ تا شوباتی ١٩٨٠ من بەرپرسی لقی کوردستانی چریکەکان بووم بەر لەوەی بمنێرنە تاران، دوای ئەوە ئیتر راستەوخۆ بەشدار نەبووم لە کاروباری کوردستان. لەو ساڵەدا (کە بەرپرس بووم)، بەهروز لە چوارچێوەی پەیکەری ڕێکخراوەییدا کاری دەکرد و پابەند بوو پێی. ئەو راپۆرتەکانی بۆ من دەنارد لەسەر کارەکانی ئۆفیسی سنە و لقی کوردستان، بۆیە بڕوا ناکەم بابەتێکی هێندە گرنگ هەبووبێت لەژێر بەرپرسیارێتی ئەودا روویدابێت و منی لێ ئاگادار نەکردبێتەوە.

چەندین بابەتی سیاسی هەبوون لە نێوانماندا کە من و ئەو لەسەری ناکۆك بووین. من هەندێك سەرکێشم لە بەدی دەکرد لە چالاکییەکانیدا و هۆشداریم پێدەدا لەو بارەیەوە، هەندێك جار هاوڕام بوو، هەندێکجاریش موناقەشەی دەکرد لەسەر ئەوەی کە ئەو راست دەکات. لە بیرم نایەت هەرگیز بە پێچەوانەی بڕیارەکانی لقەکەوە کاری کردبێت، هەرکاتێکیش لق ئاگادری کردبێتەوە بڕیارێك بگۆڕێت گۆڕیویەتی.

ئەو ساڵەی کە سەرۆکایەتی ئۆفیسی سنەی دەکرد بەهروز لە پێگەیەکدا بوو کە دەیتوانی بڕیاری زۆر بدات و سەرکردایەتی لقی کوردستان لە مەهاباد توانای نەبوو رایگرێت، بەڵام من گەواهی دەدەم کە هەرگیز پێشێلکاری ئەو پەیمانانەی نەکرد کە بە حزبەکەی دابوون یان

سەرپێچی لە بڕیارەکانی حزبەکەی بکات.

سەرباری ئەمانە دەبێت دان بەوەدا بنێم کە شەش مانگی سەرەتای ١٩٨٠ ل□قی کوردستان لەژێر چەندین فشاری جۆراوجۆردا بوو، هەروەها توشی جۆرێك لە شڵەژان بوو لە سەرکردایەتیەکەیدا چونکە ئەندامەکانی تیرۆر دەکران و بە ئامانج دەگیران لەلایەن کەسانی “دەرەوە” و “ناوەوە”، دەکرێت رووداو هەبووبن کە بە چاوی دادوەری ئەمڕۆمان تەنیا لێکەوتەیان پەشیمانی و توڕەییە. بە هەرحال□ ر□وشی ئالۆزی ئەو سەردەمەش ناکرێت پشتگوێ بخرێت.

دەنگەکان: پەیوەندی نێوان چەپی کورد و چەپی ئێران زۆر لاوازبووە لەم چەند دەیەی رابردوودا بە بەراورد بەو کاتەی کە بێهروز سلیمانی لە کوردستان بوو. راستە ئەوە ٤٠ سالە لە ئێران چەپ بە گشتی لە پاشەکشەدایە و لەسەر پێی دواوەی وەستاوە بەهۆی داپڵۆسینی دەوڵەتەوە، بەڵام بۆچی پەیوەندی ئەو دوو لایەنە ئۆپۆزسیۆنە سال□ ب□ سال□ ل□ لاوازیدایە لە کاتێکدا کۆماری ئیسلامی توانیویەتی بنکەیەکی پتەوی پشتیوانی جەماوەی کورد بۆ خۆی درووست بکات. لێکدانەوەی ئێوە بۆ ئەم رەوشە چییە؟

بەهزاد کەریمی: راستە پەیوەندی نێوان چەپ و هێزە کوردیەکان لە هەموو روو□یک□وە زیانی پێگەیشت و لە دوا ئاستی لاوازیدایە. کاتێکی زۆریشی دەوێت بۆ چاککردنەوە و هێنانەوەی ئەو پەیوەندییە بۆسەر رێگەیەکی درووست، بەڵام من پێموانییە رژێم بنکەیەکی لەوشێوەیەی ه□ بێت.

لە ئێران نەک تەنیا چەپ، رێکخراوە کوردیەکانیی دیکەش کێشەی زۆر گەورەیان هەیە بەهۆی ستەمی رژێم و ناکۆکی ناوخ□یان. گرنگ ئەوەیە کەمەرشکێن نەکراون و ئێستاش هەموو لایەك هۆشیاربوونەتەوە لەسەر پێویستی هاوکاریکردنی یەکدی و تێگەیشتنی کۆمەڵگەکانیان.

من هەوڵ ئەدەم پەرداخەکە نیوە ببینم و هیواخوازم جارێکی دیکە پڕببێتەوە. ئینجا لاوازی ئەو پەیوەندییەش پەیوەست نییە بە ژیان و مانی ک□سک□وە، بە بێهروزیشەوە. ئەمە پرۆسیەکی گرنگە و پەیوەندی بە چەندین هۆکار و کاردانەوەی فراوانەوە هەبووە و هەیە، کە باسکردنیان لەدەرەوەی توانای ئەم دیمانە (کورتەدایە).

بزووتنەوەی کورد لە ئێران لە قۆناغێکی سەختدایە، بەڵام بەردەوامە چونکە رەگەکەی لەناو گەلی کوردایە ، لە ئێرانیشدا هیچ هێزێك نییە بە ئاستی چەپ بەرگری بکات لە مافە ڕەواکانی کورد.

گومان لەوەدا نییە کە کۆماری ئیسلامی ئێران هەبوونێکی سەربازی و ئەمنی بەهێزی هەیە لە کوردستان، بەردەوامیش لە ه□و□□دای□ ک□

کوردستان بکاتە بنکەیەکی سەرەکی خۆی لە رێگای هێزە ئیسلامییەکانەوە، ئەمە رابردووی هەیە کە دەکرێت ببینرێت. من پێموانییە کۆماری ئیسلامی سەرکەوتوو نەبووە لەوەی کە بنکەیەکی بەهێزی کوردی هەبێت.
شیکردنەوەی رەوشی ئێستای کوردستان کاتێکی زۆری دەوێت، کە ناکرێت لەم پرسیار و وەڵامانەدا شیبکرێتەوە کە تایبەتن بە کەسایەتی پایەبەرز بەهروز سلیمانی، جا با ئەم دیمانەیەمان بە چەند دێڕێك لەسەر ئەو کەسایەتییە کۆتایی پێ بێنین.
بەهروز سلیمانی زیندووە و سەرنجی ئەوەش وەك لەکۆڵەرەوانی کورد لەسەر ئەو خۆی بەڵگەی ئەوەیە.
بەهروز ئەستێرەیەکە لە ئاسمانی چەپی ئێران، یەکێك بوو لە بە ئەزموونترین و خۆنەویسترین رۆڵەکانی گەلی کورد، کە لە ١٠ تشرینی دووەمی ١٩٨١ کاتێك لەلایەن دوژمنەوە گەمارۆ دەدرێت، بە بەرچاوی هاوژینەکەی و منداڵەکانیەوە وەك پڵنگێك بە پەنجەرەی ماڵەکەی هەڵدێت و لە بەرزترین نهۆمەوە خۆی هەڵدەدات.
ئەو گیانی سپارد و دوژمن واقی ورما، ئەو نەیهێشت دوژمن پێی ببات بۆ تەنیا یەك زانیاری لەوانەی لە دڵیدا هەڵیگرتبوون.
هەروەك شاعیری گەورە ئەحمەدی شاملو لە شیعرێکیدا باسی دەکات، ئەو لە مردنی خۆی دڵنیا بوو بۆیە ساتی مردنی خۆی هەڵبژارد و خستییە سەر پاشخانی ژیانی شۆڕشگێری خۆی.
ئەو دەشیزانی ئەگەر دەستگیر بکرێت لە ژێر ئەشکەنجەدا تا دوا ڕادە هەوڵی شکاندنی دەدەن، تا ئەو ئاستەی نەتوانێت بە گولەبارانکردنی لە سەر پێیەکانی خۆی بوەستێت.
نهێنییەکانی خەڵك و هاوڕێ کانی لەگەڵ خۆیدا بردە ژێر گڵەوە، دوژمنیش شکستی خوارد لەوەی ئەو زانیاریانەی دەستبکەوێت.
بەهروز سلیمانی تەنیا منداڵی سنەی شارەکەی خۆی نەبوو. تەنانەت دەڵبێینە کوردییەکەی دەڵێت “ئەی ڕۆڵەی گەلی کورد” یان لە ئیران دەڵێن “تێکۆشەری ئازادییەکانی گەلی ئێران” بەسنین بۆ ئەوەی پێناسەی بەهروز بکەن.
بەهروز سەر بە کەمپی جیهاندۆستی مرۆڤایەتی و ئازادی و دادپەروەری دنیا بوو. ئەو شا سولەیمانی ئازار و حەسەرتی کوردستانی شۆرشگێر بوو. با ساتێك خۆ بچەمێنن بۆ (یادێك لە) بەهروز سلیمانی.

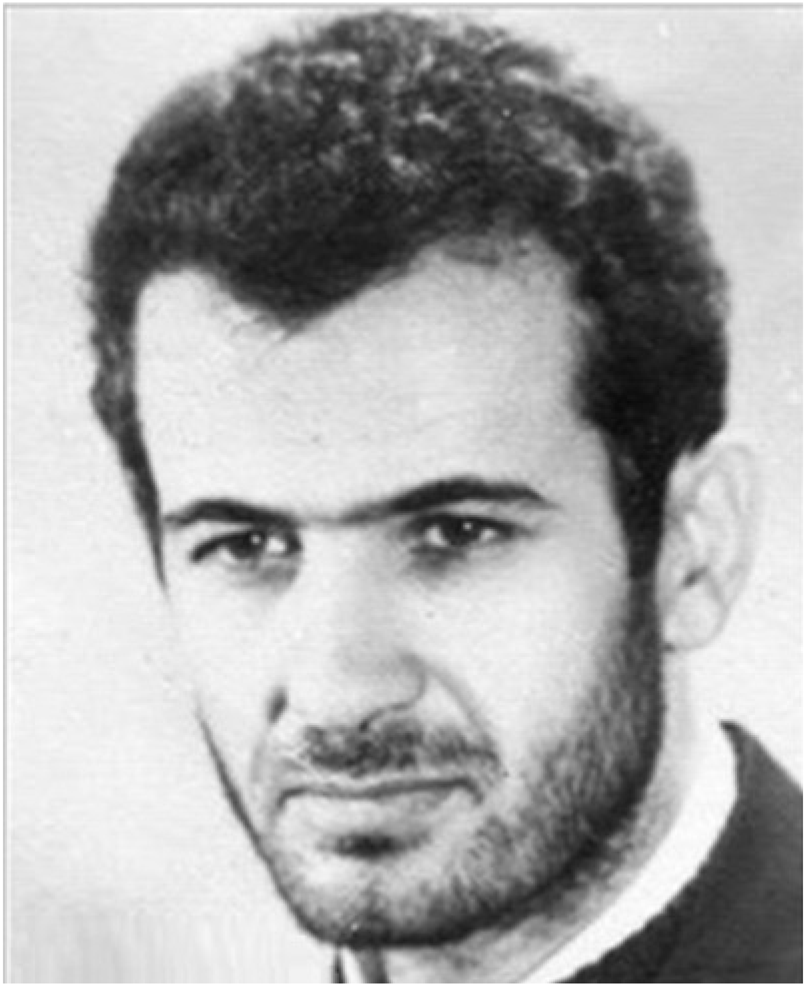

بهروز سلیمانی

.

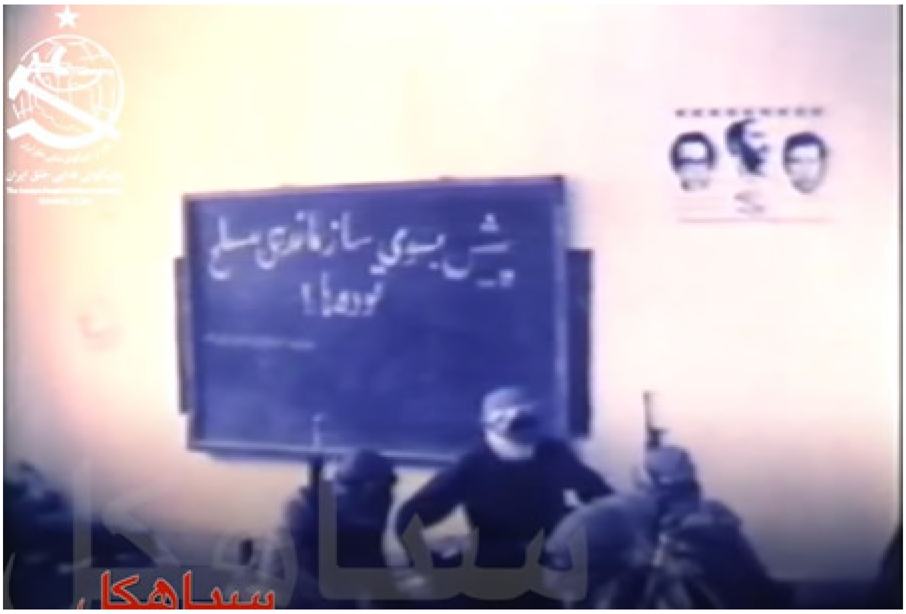
پیش بسوی سازماندهی مسلح
توده‌ها!

.

.

ئەم دوو ڤیدیۆیەی خوارەوە بەشێکی کەمێن لە مقاوەمەتی خەڵکی کوردستانی ڕۆژهەڵات بەتایبەت شاری سنە دژ بە سوپای کۆماری ئیسلامی، لەگەڵ کۆبونەوەی چریکەکان لەتاران. بە ئاگاداریتان ڤیدیۆکان کرتەی توندو تیژی لە خۆیدەگرێت.

وەلامێک ب□ کاک رامیار مەحمود.. ئیدریس مستەفا

کاک رامیار مەحمود دوێنێکە لە دیواربەندی فەیسبوکی خۆی ڤیدیۆیەکی دوانزە دەقەیی خۆی داگرتووە. ڤیدیۆەکە لەسەر وتەکانی ئەم دوایانەی شێرزاد حەسەن و ئەو قسەوباسانەی دوای ئەو سەبارەت بە ئاین و رۆڵی لە پەروەردەدا هاتە بەرباس و خواس. ئەو قسەکانی شێرزاد حەسەن بە حەتاڵ بەتاڵ ناودەبات و ئەوانەشی کە گوێیان بە قسەکانی داوە و پشتیوانیان لێکردووە، وەک من کە دوو سێ نوسینم لەو بارەیەوە داگرتووە لە فەیسبوکی خۆم بۆ پشتیوانی لە شێرزاد حەسەن، ئەوا بە “سادە بیرکەرەوە یان سادە گۆ و بگرە بە فریودەر” ناو دەبات. من لێرەدا وەک “سادەبیرکەرەوەیەک” یان “سادەگۆیەک” وەڵامێک ب□ کاک رامیار دەدەمەوە و مەبەستم لەم وەڵامەش تەنها گفتوگۆیەکی هزری و روناکبیریانەیە سەبارەت بە بابت□کی رۆژ. لەگەڵ ئەم نوسینەدا لینکی ڤیدیۆکەی کا رامیارم داناوە و من لێرەدا تەنها وەڵام بە هەندێ شتی دەدەمەوە.

یەکەم: لە کۆی قسەکانی کاک شێرزاد حەسەن و ئەوانەشی وەک هاودەنگیەک و پشتیوانیەک نوسینیان بۆ نوسی و، خۆشم یەکێک بووم لەوانە، هیچیان نەیانگوتووە ئاین دەربکرێ لە گۆڕەپانەکە یاخود واز لە ئاین بهێنین و لە کەلتوردا بیسڕێنەوە، بەڵکو قسەکردنەکان لەسەر یەک پنتێکی سەرەکی بوو ئەویش دەوری ئاینی سیاسیە لە ورد و درشتی ئەو وڵاتەدا و سیستەمی پەروەردەش یەکێکە لەو شتانە. دواتر وتارەکەی ئەبوبەکر هەڵەدنی بەلاڕێیەکی تردا بردی کە هەموو قسەکانی ناو وتارەکەی دژ بە بیر و کرداری خۆی بوو. لەوێدا ئەوانەی خەمی مەدەنیەت و کەلتور و فەرهەنگی کوردەواری بوون لە دژی کۆنەپەرستی ئاینی سیاسی هاتنە دەنگ. دەکرێ هەر رەخەنەیەکت هەبێ لە شێرزاد حەسەن و ببەیتە شوێنێکی تر بەڵام شێرزاد حەسەن لەوەتەی هەیە زۆر بوێرانە دەنگی هەڵبڕیوە دژ بە کۆنەپەرستی ئاینی سیاسی کە کۆمەڵگەی کوردیان تەسلیم بە فەرهەنگێکی ئیخوانی و وەهابی کردووە مەگەر لە سعوودیە و ئەفغانستان بوونی هەبێ. دیارە سعوودیەی ئیستا لە وەهابیزم رزگاری بووە و بەرەو مەدەنیەت هەنگاوی ناوە. ئایا ئەرکی رۆشنبیر چیە گەر نەیاتە دەنگ لەسەر کۆنەپەرستی و تێکشکانی فەرهەنگ و کەلتوری ولاتەکەی کە ەئوی تیدا هاتۆتە بوون.

دووەم: هەموو ئەو زانیاری و راپۆرت و داتا و ژمێریاریانەی لەبارەی دروست بوونی کەسانی داعشیەوە لە وڵاتانی هەندەران، ئەوە

نیشان دەدەن کە هەموویان لە مزگەوتەکان و لە قوتابخانە ئاینی□ ئیسلامیەکان و گوتاری ئاینیەکانی بانگخوازە ئیسلامیەکانەوە لە ئۆنلاینەوە بوونە بە داعش. حکومەتە رۆژئاواییەکان بەتایبەت و□لاتانی وەک بەریتانیا و ئەمریکا و کەنەدا، بە ئاگان لەم وەزعە و خۆیان بە مەبەستەوە ئاسانکاری دەکەن بۆ هەنگاوێکی ئاوها چونکە داعش پرۆژەیەکی رۆژئاواییە و لە مێژە زەمینەکەی بۆخۆشکراوە لە رۆژئاوا. هەموو ئەو دەزگا و کانون و تریبیۆنە ئاینیانە لە لایەن ئەو حکومەتانەوە پارەیان بۆ دابین دەکری و کاتێکیش د□ن□بردر□ن ب□ و□لاتێک پشتیوانی مالی و لۆجستی دەکرێن. لە نوسینەکانی ترمدا لە فەیسبوک چەند سەرچاوەیەکی دۆکیومێنتاریم ئاماژە پیداوە کە هەموویان ئەو راستیە دەسەلمێنن. دژە داعش بوونی رۆژئاوا تەنها بۆ خۆڵکردنە چاوی خەڵکانی خۆیان و جیهانێشە. لەسەر ئاستی نێوخۆیش هەموو ئەوانەی بوون بە داعش مزگەوت و مەلا و بانخواز و حزبە ئیسلامیەکان و قوتابخانەکان کردوویانن بە داعش. خۆ بەرنامەکان و دیتینی هەوالەکان و رووداوەکان رۆژانە ئەمانەمان پێدەڵێن و بەڵگەکانێش لەەبردەستدان. ئایا کاک رامیار ئەو دەستە دەستە و کۆمەڵگەلە نوێژکەرانەی لە ناو گۆرەپانی قوتابخانەکان و هەندێ جار دەرەوەی دیواری قوتابخانەکان نابینێت کە هەر دەلێی تاڵیبانە و لە ئەفغانستان دەژین. ئەوە گەر وانەی ئاین و بیری ئیخوانی و وەهابی نەبێت ئەی چیە.

سێهەم: ئەوەی ئێمە لە کوردستان دەستەوئێخەی بووین ئیخوانیزمە کە لە یەکگرتووی ئیسلامیدا بەرجەستە بووە. ئەو ئیخوانیەی کاک رامیار لە هەموومان باشتر دەزانێ ک□ و□لاتیان بەرەو چ فەرهەنگێک و کەلتورێکی بیابانی سەدەکۆنەکان بردووە و کاتێک بە نێو شەقامەکان دەڕۆی و سەر بە قوتابخانە و دائیرە گشتیەکان و تایبەتیەکان و کۆڵانەکاندا دەکەیت حجابی ئیخوانیزم هەر وەک شێرپەنج□ ب□لاوبۆتەوە بە نێو ئەو کۆمەڵگەیەدا. جا ئەوەی کاک رامیار دەیەوێ رۆشنبیران و کەسانی وەک ئێمەی پی تاوانبار بکات گوایە بەو رەخنەگرتن و قسانە بە ئاین ئێمە دەمانەو□ و□لات بە رۆژئاوایی بکەین لە کاتێکدا ئیخوانیزم پرۆژەیەکی رۆژئاواییە و دروستکردنی لە سالانی سیەکانەوە لەسەر دەستی موخابەراتی بەریتانی و دواتر ئەمریکی لە دوای جەنگی جیهانی دووەمەوە بووە و تەنها مەبەست لێی دژە شارستانێتی بوونی ولاتانی رۆژهەڵاتی ناو□راست و وەستانەوە بەرە رووی هەر جوڵان□وەیەکی تری کۆمەڵایەتی و سیاسی و فکری گەر بیرۆکەی ئازادیخوازی و پێکشەکەوتوخوازی و یەکسانیخوازی بلاوبکاتەوە. کتێبە بە ناوبانگەکەی مارک کێرتس بە ناوی دەست تێکەڵاوبوونی بەریتانیا لەگەڵ ئیسلامی سیاسی توندڕەو پڕیەتی لە بەڵگەی مێژوویی سەدەی

رابردوو و سەدەی هەنوکەش دەربارەی وجودی ئیخوانیزم. خۆ هەر دوینەکە بوو بەڕێگەیەکی باراک ئۆباما بلاوبۆیەوە دەربارەی پشتیوانی مالی و لۆجستی ئەمریکا بە ئیخوانیەکانی جیهان. هەر دوێنێکە بوو کە تورکیا و قەتەر هەموویانیان ئیزندا کە وڵات بەجێبهێڵن کەچی وڵاتانی بەریتانیا و ئەمریکا بەوپەڕی سنگ فراوانیەوە دەرگایان بۆ خستنە سەرپشت.
چوارەم: کاک رامیار پێی وایە دەستبردن بە چەمکەکانی وەک سۆشیالیزم و کۆمۆنیزم و فیمینیزم و سۆشیال دیکوراتی و ..هتد ئەوانە چەمکی رۆژئاوایین و ناتوانن وەڵام بە واقعی مەوجودی ئەمە بدەنەوە و دەکرێ لە ناو ئاینەوە، مەبەستی ئاینی ئیسلامە، پرۆژەیەکی روناکبیریی و عەقڵانی بچیتە پێشەوە. وەک جولانەوە موعتەزیلە هەن لە ناو ئیسلامدا کە خوازیاری بەرپاخستنی پرۆژەیەکی عەقلانی بوون بە دین بەڵام سەرکوتیان کردن و قڕیان کردن. وەک پرۆژەی عەقڵانیش هەموو ئەو نوسەر و بیرمەند و دانا و زانایانەی چ لە کۆن و چ لە دەمانی نوێدا بە دوای بیرێکی رۆناکبیریەوە بوون لە ناو ئاینی ئیسلامدا هەموویان یان دەربەدەرکران، یان زیندانی کران یان لە سێدارەدران، یان بە کتێبەکانی خۆیان هەندێیان لەدان تاکو گیانیان لە دەستدا. لە مێژووی ئیسلامدا هیچ پرۆژەیەکی روناکبیری و عەقلانی لە ناو خۆیەوە سەری دەرنەگرتووە بۆیە رۆشنبیران و بیریاران دەنە دەرەوەی ئەو دونیا ئاینییە بە دەربڕینی بیروئایدیا و پرۆژەکانیان. جا گەر پرۆژەیەکی ئاینی لە ناوەوەرا چارەنوسەکی ترسناک جاوەروانی نوسەران و بیریارن بکات ئاخۆ باس کردن لە ریفۆرم دەبێ ئەنجامەکەی چی بێت. یەک حاڵەت هەیە بە ریفۆرم ئەویش دەسەلاتەکان دەتوانن بە زەبری هێز بیکەن وەک چۆن ساڵی پار و پێرار لە وڵاتی مەغریب بە فەرمانی مەلیک و دەسەلاتدارێتی ئەو ولاتە بڕیاردرا ئەو ئایەتانەی ناو قوریان لا بەرن کە باس لە توندتوتیژی و کوشتوبر دەکات.
پێنجەم: کاک رامیار دەلێ ئەی وانەی جوگرافی یان کۆمەڵناسی بە خراپ نیە. باشە ئەو وانانە چ پەیوەندیەکیان بە توندرەوی فکر و ئەخلاقی ئاینیەوە هەیە. وانەکانی مێژوو و جوگرافیا و کۆمەلناسی دەکرێ خراپ بن لە رویی دیکەوە بەڵام وەک ئەو بابەتەی وروژاوە چی پەیوەندیەکی بە توندڕەی ئاینی و داعشەوە هەیە. من نازانم!
شەشەم: کاک رامیار دەڵێ “بەشێکی گرنگی کەلتوری ئەمە کەدەکانی لە ناو ئاین خۆیدایەتی.” ئەمە لە لایەنەکیدا راستە بەڵام ئەم دەرە چۆن جیی دەبەتەوە لە ناو ئەو بابەتەی وروژاوە بەو مانایەی ئەو دەیخاتە روو. کاتێک دینی ئیسلام وڵاتانی وەک ئەمە و ئێران و ئەوانی تر داگیر دەکات مفاوەزاتێک دەجێتەوە پێشەوە لە نەوان

کەلتوری ئەم میللەتانە و دینی ئیسلامدا. میللەتەکان دینی ئیسلامیان بەسەردا سەپا و ئیسلام بوو بە ئاینی رەسمی بەڵام وەک لە زۆر بواری کەلتوری و فەرهەنگیدا میللەتەکان دەستبەرداری زۆرێک لە مافە کەلتوریەکان نەبوون بە نموونە وەک یادی نەورۆز، دەستوری شایی و هەڵپەڕکێ، جلوبەرگ و هەندێ عاداتی کۆمەڵایەتیەکانی تر، لە لایەکی تریش ئاین کرا بە پەیوەندیەک لە نیوان خودا و پەرستیاریەکەیدا و ئاین زۆر دەستی وەرنەدەدا لە وردودرشتی ژیانی کۆمەڵگە جگە لە هەندێ بابەتی گرنگی بە نموونە وەک موڵکایەتی و هاوسەرگیرێتی. دیارە ئەم مفاوەزاتە بە کۆمەڵگەی عەرەبیش هەر وابوو. دیارە دەرکەوتنی ئاین لە کۆمەڵگەکاندا رەنگدانەوەی ئەو بارودۆخە مێژووییە بووە کە تییدا هاتەتە دەر هەربۆیە ئاینەکان نەیانتوانیوە زۆر خۆشی و رەنگاڵەیی ژیان دەتسکاری بکەن. بەڵی دانسی یەکیکە لەو دانسانەی کە لە پێش ئیسلامەوە هەبووە و هەر مایەوە و ئیستاش بۆتە دانسێکی جیهانی. ئەمە ئەمە دەبات بە خاڵی حەوتەم.

حەوتەم: بە دەرکەوتنی ئیخوان موسلمین و ئیسلامیە سیاسیەکانی تر هەموو شتێک لە دونیای عەرەبی ئیسلامی بە تایبەت ئەو میللەتانی غەیرە عەرەبی ئیسلامی گۆڕدرا. دیارە من لێرەدا تەنها لە سەدەی رانردووە دەستپیدەکەم کە ئیخوان موسلمین و وەهابیەتی تیدا هاتە دروستکردن. زۆر بە خراپی. واتە هەموو ئەو کەدانەی، کە پێشتر بە مفاوەزات ناوم برد، ئاین قبوڵی کردوون و بەهۆیەوە جێ پێی خۆی قایم کرد کەوتنە بەر هەڕەشەی مان و نەمان. ئەو ئازادیە شەخسیانەی کە لە مێژبوو ببوون بە بەشێکی گرنگ لە ژیانی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی کەسەکاندا بە تایبەت ئافرەت کەوتنە بەر لە پێچینەوە و حەیابردنی و دواتر حەرام کردنی و ئینجا هێرش بردنە سەر دیاردە رەنگالەییەکانی تر وەک ئازادی فکر و نوسین. ئیخوانیزم، کە زۆرتر جێگەی باسی منە لێرەدا چونکە پاشتیوانیەکی غەربی گەورەی لە پشتە، چونکە پرۆژەیەکی بەریتانی بوو لە بنەڕەتدا و سیاسەتی بەریتانیش زۆرتر لەسەر میتۆدێکی نەرمتر دەروات وەک لە ئەمریکا کە زۆرتر لەسەر پەلاماردان و توندی بەندە، بە هیمنی و لەسەرخۆ دەستیان بە کاری سیاسی کرد بە ئەوەی کۆمەڵگە و دەسەلاتەکان هەر لە سەرەتاوە زۆر ناڕەحەت بکەن بە کاری توندوتیژی و گوتاری گرتنە دەستی دەسەلاتی سیاسی. وەک بەرنامەکاری سیتراتیجی خۆشیان ئیشیان لەسەر فەرهەنگێکی دیاریکراوی ناو ئیسلام کرد. دیارە ئیسلامیش وەک هەر ئاینێکی تر دەکرێ ریفۆرم و نوێخوازی تیدابکرێ بەڵام ئیخوانیزم هات تاکو رێگە لەو پرۆژەیە بگرێت و ئەمەش لەو سیاسەتە ستراتیجیەی غەربەوە سەرچاوە دەگرێ کە وڵاتانی رۆژئاوا خواستیانە، خواستنی

مانەوەی وڵاتانی ئیسلامی بە دواکەوتوویی لە هەموو بوارەکانی ژیاندا وەک ئیستا دەیبینین کۆمەڵگە و وڵاتە ڕۆژهەڵاتییەکان و تەنانەت تاکەکانیش بوونەتە پاشکۆی هەموو شتێکی ڕۆژئاوا.

هەشتەم: کاک رامیار وا دەڕوانێ کە ئیسلامییەکان، دیارە مەبەستی یەکگرتووی ئیسلامییەکانە وەک ئەبوبەکر هەڵەدنی، هەندێ تێگەشتنی بابەتیانەتریان هەیە بە ئاین وەک لە روناکبیرەکان. ئەگەر تێگەیشتنەکە ئەوەبێت کە ئەبوبەکر هەڵەدنی لە وەڵامەکەی بە شیرزاد حەسەن نوسیوێتی ئەوا ئەم خالە دوورە لە راستییەوە. ئەوەی ئەبوبەکر هەڵەدنی کە دەیەوێ دەرکەوتنی شاعیرە کلاسیکییەکانی کورد بکاتە بەرهەمی دونیای ئاینی ئەمە گوایە ئەوە لەبەرئەوەیە کە ئیسلام خەڵکانی ئاوها دروست دەکات ئەوا دیدێکی بابەتیانە نییە و تەنها ۆسز دەربڕینێکە بە دەورەیەک کە ئاین کرابووە ئەو کونجەی خۆیەوە کە دەبێ لەوێ کونجی عیبادەتی ئیلاهی و تەهلیلەی روحی، بەڵام ئەو ئیسلامەی کە ئیستا لە کۆمەڵگەدا بوونی هەیە و دەست تێوەردەدات لە وردودرشتی ژیانی تاکەکان و کۆمەڵگە ئەوە ئیسلامی سیاسی ئیخوانییە کە لە ئامانجی سەرەکی کاڵکردنەوە و سڕینەوەی ناسنامەی نەتەوەیی کورد و کۆمەڵگەی کوردەوارییە. یەکێک لەو سیاسەتە ستارتیجییە کیسەڵییانەی ئیخوانیزم ئەوەیە کە ناسنامەی نەتەوەیی میللەتانی غەیرە ئیسلامی بە ناوی ئاینی ئیسلامەوە لەناو بدەن و لە جێگەی ناسنامەی عەرەبی ئیسلامی ئیخوانی دابنێن و ئەمەشیان کردووە زۆر بە باشی، بگرە لە ناو میللەتانی عەرەب زمانیشدا دەیانەوێ ناسنامەی ئیخوانی عەرەبی ئیسلامی زاڵ بکەن بەسەر ناسنامە سروشتییەکەی میللەتانی عەرەبدا. دیارە لە ناو میللەتانی عەرەبیدا دژایەتییەکی زۆری دروستکردووە و گورزی خراپی لە خودی کەلتور و فەرهەنگی میللی عیرەبی داوە و سعودیە یەکەمین وڵاتی ئیسلامییە کە بەشێووەیەکی رەسمی دەولەتی بەرەو رووی ئەمە بوووە و لە وڵاتانی باکوری ئەفریقیاش وەک جەزائیر و تونس و مەغریب میللەتانی وەک ئەمازیغی و بەربەر شەڕی ناسنامەی خۆیان دەکەن دژ بەم سیاسەتە ستراتیجییە ئیخوانییە.

نۆیەم: نەبینینی پرۆژەی ئیخوانیی بەو شێوە ترسناکە، ترسناکییەکی گەورەیە لە ناو رۆشنبیرانی کورددا. دیارە گرفتی گەورەی رۆناکبیری کورد نەبینینی دیدی قولە بە سەیرکردن و تێگەیشتنی کێشەکان ئەگەرنا گەر کەسێک بە خۆی بڵێ روناکبیر بەو مانایەی کە هەمواند ەیزانین ئەوا دەبێت دژ بەو پرۆژە ئیخوانییەی ئەبوبەکر هەڵەدنی بێت، مەگەر بەڵام واز لە هەویەتی رۆشنبیری خۆت بهێنی و خۆت تاریک بین لە قەڵەم بدەی. لەژێر ناوی پلۆرالیزم و دیدی خۆماڵیانە بە کێشەکان گوایە دیدی ئاینی ئیسلامی دیدێکی خۆمالیانەیە و دەبێ زیاتر لەوەوە

بــــروانینە کێشەکـــان ئەوە لە جگە لەوەی دوورە لە گەر روانینەکـــی بابەتیانەوە تەسلمی بوونیشە بە ئیسلامی ئیخوانیی کە پیویست ناکات دووبارە و دەبارەی بکەینەوە ئیخوانیزم و پرۆژەی ئیخوانیزم چیە!

دەیەم: دوایین خاڵ کە دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم نەبوونی ئەو تەرزە لە بیرکردنەوەیە کە لە ناو رۆشنبیرانی کورددا بوونی کەمە یاخود نیە ئەویش بــوونی زەمینەیەکــی هــاوبەشە. لە نــەو رۆشــنبیریی هەر کۆمەڵگەیەک و میللەتەکی تردا رۆشنبیران کۆکن لەسەر ئەوەی دەبێ زەمینەیەکی هاوبەش هەبێت بۆ داکۆکی کردن لەسەر ئەو خاڵانەی کە چارەنوسی هەموو روناکبیرێکی پێوە بەستراوە وەک ئازادی فکر و نوسین و داکۆکی کردن لە بنەما ئەکادیمی و زانستیەکانی فیربوون و خوێندنەوە و گفتوگۆ و جدال کردن. هەبوونی ئەم زەمینە هاوبەشە توانیتی هێزێک بۆ رۆشنبیرانی عەرەب بدات کە بەرەو رووی پرۆژی تاریکخوازی ئیخوانی ببنەوە لەگەڵ ئەوەی لە هەندێ ویستگەدا دەوڵەت لە پشتی ئیخوانیزم بوو. لە نیو روناکبیران و نوسەران و بە گشتی لە نیوەنــدی رۆشنـــبیریی کوردیـــدا ئەم چەمکە لە تێگەیشتــن و ئەم جیهانبینیە بۆ زەمینەیەکی ئاوها زۆر کزولاوازە گەر بڵێم بوونی نیە. بۆ نموونە داکۆکی کردن لە میتۆدێکی زانستی بۆ هەر بوارێکی وڵات بێت دەبێ پشتیوانی لێبکرێ جا لەهەر کەس و لایەنێکەوە بێت چونکە زۆر شت هەیە لەو ولاتەدا هەموان تییدا هابەشین جا پێمان خۆش بێ یان نا، چارەی یەکتریمان بوێت یان نەوێت. ئەبوبەکر ه[illegible]دنی و ئەو یەکگرتـــووانەی گـــوایە رادیڵـــانەتر کێشەکـــان دەبیـــنن یـــاخود یەکگرتـــووە کوردیەکـــان پێمـــان وابێ جیـــاوازتر بـــن لە ئیخـــوانیە جیهانیەکان ئەوا تاسەر ئیسقان هەڵەین چونکە ئەوان لە لەو پرۆژە ئیخوانیەدان کە ئامانجەکەی دیار و ئاشکرایە چ عاقیبەتەکی خراپ بەسەر کۆمەڵگە و وڵاتەکدا دەنن گەر بگەنە کورسی دەسەڵات. بۆیە خوێــندنەوەی بۆ ئیخـــوانیزم لە نـــاو چەمکەکـــانی وەک پلۆرالـــیزم و دیموکراسیدا تێگەیشتنەکی نەک هەر هەڵەیە بەڵکو کوشندەشە

ئەمە لینکی ڤیدیۆکەی کاک رامیارە:

https://www.facebook.com/ramgov.ramgover/posts/4824271080960552

ئەگەر یەکەمجارتە دەفڕێت!.. فازیل شەوڕۆ

پێش پەتای کۆڤید – ١٩، لە ساڵی ٢٠١٩، ڕۆژانە(١٠٧) هەزار گەشتی ئاسمانی لە جیهاندا ئەنجام دەدرا، لەگەڵ ئەوەشدا، هەر لە (٢٠٪)ی حەشیمەتی جیهان سەفەریان بە فڕۆکە کردووە، واتا (٨٠٪) خەڵک تا ئێستا هیچ سەفەرێکی دەرەوەی وڵاتەکەی خۆیان، بە فڕۆکە نەکردووە. ئیمڕۆ کە نزیکەی (٥٠٠٠) کۆمپانیای هێڵی ئاسمانی هەیە، ئەمەریکا سەرتۆپی هەموو هێڵەکانی ئاسمانییە لە جیهاندا، تەنها لە ساڵی (٢٠٢٠) قازانجەکەی (١٣١) هەزار ملیۆن دۆلار بووە. هێڵی ئاسمانی (چینی) بەو حەشیمەتە گەورەیەی خۆیەوە، لە ڕیزبەندی (١٠)یەم دایە و هێڵی ئاسمانی تورکیش، سەردانی زۆرترین فڕۆکەخانەکانی جیهان دەکات و خەڵکی وڵاتی فنلەنداش، گەڕۆگترین نەتەوەن کە زۆرترین سەفەر بە وڵاتانی جیهان دەکەن. ئیمڕۆ، لە جیهاندا (٨٨)ملیۆن کەس لەسەر کەرتی گەشتی ئاسمانی گوزەران دەکەن و دەژین.

جاران سەفەرکردن بە فڕۆکە تام و چێژ و بیرەوەرییەکی هێندە خۆش و پڕ یادەوەری هەبوو، بە ساڵ لە دیوەخان و مەجلیسان دەگێڕدرایەوە، لە ئیمڕۆ، ئەو سەفەرکردن، نەک خۆشییەکانی جارانی لەدەست داوە، بگرە زۆرجار تووشی سەرئێشەشت دەکات و پێش سەفەر تات دەتە! ئەو پێشکەوتنە گەورەیەی جیهانی تەکنەلۆژیا و ئینتەرنێت، چەند ئاسانکاری بۆ کردووین، هێندەش بەربەست و کۆسپی بۆ داناوین. جا دوای ڕووداوەکانی دوو تاوەرە بازرگانەکانی نیویۆرک لە ١١ی سێپتەمبەری ٢٠٠١ وە پەرلاماری پەتای کۆڤید – ١٩، سەفەرکردن بە فڕۆکە هێندەی دی بە قوڕە گیرا!

جا تا سەفەرکردنت بە فڕۆکە نەختەکەکە، خۆشیی بەخش بێت و بێ ساتمە و تەگەرە بێ، باشترە هێندێ زانیارییت هەبێت:

پلیت کڕین: هەوڵبدە لە کۆمپانیا ناودارەکانی هێڵی ئاسمانی جیهانی، پلیت بکڕیت، نووسینگەکانیان بە کۆمیشن، هەرچەندە نەختەکەکە نرخەکەی گرانترە. پلیتی ئۆنلاین، لایەنی باشی زۆرە، بەڵام دەبێ وردبین بی، نەکا تووشی داوی ساختەکاران بیت. بۆنموونە، ماڵپەڕی (edreams)، متمانەی جیهانیی هەیە و جێی ترس نییە، بەڵام ڕەنگ بێ ماڵپەڕی ساختە هەبێ بە ناوی (edream)، کتومت ڕێوڕەسمەکەشی وەکو هی یەکەمە، بەڵام ساختەیە و قەڵبەڵە. چۆن

ماڵپەڕەکانی ساختە دەناسیتەوە؟ (١) بەناوبانگ نین. (٢) داشکانی زۆریان کردووە، لەچاو ئەوانی دی، بە ئەوەی نەچیری خۆیان بگرن. لە کاتی تۆمارکردنی زانیارییەکان، پێش (OK)، پێداچوونەوە بکە تا دڵنیابیت، زانیارییەکان وەک ئەوەی سەر پەساپۆرتەکەیە. ئاگادار بە، هەمیشە لە ڕۆژانی سێشەممە و پێنجشەممە، پلیت نرخەکەی هەرزانترە. ئەگەر چەند کەسێکن، بەیەکەوە زانیارییەکان تۆمار بکەن، تاکو بەیەکەوە دانیشن، ئەگەر منداڵی ساواتان هەیە، کورسیی تایبەت هەیە، بەشکەی تایبەت و کەلوپەلی منداڵی تێدایە. هەوڵبدە سەفەرەکەت کورتبڕ بێ، با نەختەکەکە گرانتر بێ، باشترە لەوەی دوو یان سێ ترانزێتت هەبێ و ئەو هەموو سەرکەوتن و دابەزینە بکەیت و درەنگتریش بگەیتەجێ.

جانتا و کەلوپەل: ڕێنماییەکانی هێڵەکەی ئاسمانی ورد بخوێنەوە. قەبارەی جانتاکان و کێشەکانیان دیاری کراون، زۆر لە فڕۆکەخانەکانی جیهانی، بە ڕۆبۆت و کۆمپیوتەر کار دەکەن، دەبێ بەخۆت جانتاکەت بکێشیت و پسوولەی تێبەستی و بخیتە سەر سکێیی ڕۆیشتن. جا ئەگەر یەک کیلۆ، کێشی زیادەت پێبێ، یان جانتاکە (٥)سم گەورەتر بێ، ئامێرەکان، دەزانن، داوات لێدەکەن، پارەی زیادەکە بدەیت و و جانتاکە بگۆڕیت. ئە باشە، ماقوولە بە کیلۆ گۆشت بەرێژییەک یان کیلۆ گەنگرێک (١٥) یۆرۆ بدەی؟ ئەدی چۆن جانتاکە دەگۆڕێ؟ خۆ شاری خۆت نیە خاتروخۆتر هەبێ. ئەسڵەن، کەس نییە گوێشت لێ بگرێ! هەوڵبدە شتومەک و کەلوپەلەکانی ئاسایی بن دوور بن لە جۆی گومان، هیچ شلەمەنەکت پێ نەبێ، جانتا بچووکەکەت هیچ کەرەستەیەکی کانزای تێدا نەبێ. هەر شتێک دەزانی کێشەت بۆ دروست دەکا، دووریخەوە. باشترە پەساپۆرت و ناسنامە و پارە و زێڕوزیوت بخەیتە جانتایەک لە شان بکرێ. جیزدان، بۆی هەیە بزربێ، بدزرێ یان لە سیەین و بەینی سەفەر لەت بەجێبمینێ.

چوون بۆ فڕۆکەخانە: لە هەموو جیهاندا کرێی تاکسی بۆ فڕۆکەخانە گرانترە، بۆ نموونە لە دوبلن دەفڕی بۆ پاریس بە (٣٥) یۆرۆ، بەڵام دەچیتە فڕۆکەخانە بە (٤٠) یۆرۆ. باشترە ، پێشوەخت، بە ئۆنلاین تاکسی بگریت. ئاگاداربە، تەنیا کرێی کیلۆمەترەکانی ڕێیە نادەیت، وەستان و ترافیک و دواکەوتنەکانیشت لەسەر حیسابە. پەسندتر، زۆر شۆفێری تاکسی نەدوێنی و پرسیاترەکانیشی پووختوپەخت وەڵام بدەوە، دوورەکەوە لە وەڵامی گوماناوی، لە وڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەند، شوفێری تاکسی هەیە، کار بۆ ئاسایش دەکات. گەچێکە بەخۆت پێیدا مەکە!

لە فڕۆکەخانە: باشترە و خۆشترە هەموو جانتا و شتومەکەکانت بخەیتە سەر ڕێوڕەوە و خۆتان بیگێڕن. هێمن و ئارام و ئاسایی بە، وەک ئەوەی دەچیتە ماڵی دۆستێکت و خۆت مشەوەش مەکە. کە دەگەیتە خاڵی پشکنین، قفڵی جانتاکان بکەوە و ڕێنماییەکان جێبەجێ بکە. بە پشکنینی خۆت، هەموو شتەکانی بخەرە سەر ئەو تەشتەکەی بۆیان داناوی، جوان بیان پێچە تا نەکەون، هیچ شتێکت پێنەبێ کانزا بێ، ئەگەر سنجاقێکیش بێ، دەنا چەندان جار (سکان)ت دەکەن و ماندووت دەکەن. کە شتەکان سکان کران، بە هێمنی وەریانگرەوە و بیانپۆشەوە، شوینەکە بەجێ مەهێڵە تا دڵنیا نەبی کە پەساپۆڕت و کارت و پارەکەت پێیە!

(Boarding Card)
: کە کارتی سەرکەوتنی فڕۆکەت وەرگرت، لەو شتانە دڵنیابە: گەر ترانسێتت هەیە، هەموو کارتەکانت وەرگرتبێ. دڵنیابە لە ڕینووسی ناوکەت وەک لە پەساپۆڕتەکەت نووسراوە. بڕوانە ژمارەی دەروازە، ژمارەی کورسی، ژمارەی زوونی چوونە ژوورەوە وە کاتی دەرگاکردنەوەی دەروازە.
لە هۆڵە چاوەڕوانیدا: هەمیشە هێمن و ئارام بە، کەم قسەبکەوە دەنگت نزم بێ، هیچ ڕەفتار و هەڵسوکەوتێ سەرنجڕاکێشەر مەکە. خۆت لەخۆڕێک هەڵمەسوو، هەمیشە چاوێکت لەسەر جانتا و کەلوپەلەکانی خۆت بێ، خواردن و خواردنەوە نە لەکەس وەرگرە و نە بدە کەس. شتومەکت لە لای کەس بەجێمەهێڵە و هی خەڵکیش بەخۆت مەسپێرە، با ناسیاویش بێ!

(٩) نهێنیی کارمەندەکانی فڕۆکەخانە، کە تۆ نایانزانیت:
(١) پشکنینی هەڵسوکەوتی موسافیر: بەبێ ئەوەی تۆ پێبزانی، لە کاتی چاوەڕوانی و هاتوچۆکردنتدا، بە کامێرای شاراوە، کە بە تیشکی ژێر وەنەوشەیی کاردەکەن، جەستەی تۆ (سکان) دەکەن و دەپشکننەوە، لەڕێی ترپەی دڵ و گەرمایی جەستە و فشاری خوێن و جوولەی جەستە، کەسێتیی تۆ دەستنیشان دەکەن، هەر گومانێکت لێبکەن، کە دەگەیتە خاڵی پشکنین، وردتر لێت دەپێچنەوە. تۆ بەوە نازانی.
(٢) خوێندنەوەی زمانی جەستە: لەکاتی پشکنیندا، کارمەندی پسپۆڕ و ڕاهێنراو بە زانستی زمانی جەستە، لە ژوورێکی دیکەدا، هەموو چاوتروکاندن و پەنجە جوولاندنەوە و جوولە و هەڵسوکەوتێکی تۆ لەڕێی سکرین، هەڵدەسەنگێنێ، هەر گومانێکت لێ بکات، پۆلیسی پشکێنەر ئاگادار دەکاتەوە، بەبێ ئەوەی تۆ پێبزانیت.
(٣) یەک دوو پرسیار: لە خاڵی کارت وەرگرتن یان لە خاڵی پشکنین،

جار هەیە یەک دوو پرسیاری ئاسایت لێدەکرێ، وەک: بۆ سەفەر دەکەی؟ لە کوێ دادەبەزی؟ چەندت پێدەچێ؟ لەڕاستیدا، وەڵامەکانت هیچ بایەخێکیان نییە، پرسیارکەرەکە دەیەوێ بتدوێنێ، بە مەبەستی وەدەستھێنانی هێندێ زانیاریی□ ک□ خۆی گەرەکیەتی، وەک ش□وزارەکەت، کاردانەوەکەت، شێوان و تێکچوونت. بەبێ ئەوەی تۆ بزانی مەسەلەکە چییە.

(٤)پشکنینی جانتاکەت بەدزیی□وە: دوای ڕادەستکردنی جانتاکەت، بۆی هەیە پێش ناردنی بۆ ناو فڕۆکە، جارێکی دیکە پشکنینی بۆ بکرێ، تەنانەت قفڵەکەش بکرێتەوە، ئەوان دەیان□و□ د□نیا بن کە جانتاکە لە کوێ هاتوە و بۆ کوێ دەچێ. جار هەیە خۆت هەست دەکەی بەرگی جانتاکەت زۆر پیس بوو… ت□ نازانی مەسەلەکە چییە.

(٥)بۆنکردن بەسەگ: پێش ناردنی جانتاکان بۆ ناوفڕۆکە، هەمووی جارێکی دیکەش، بە لووتی سەگ دەپشکێنڕێن، سەگ (١٠٠) هەزارجار لە ئێمە بە بۆنتر و لەسەر بۆنی تایبەت ڕاهێنراون.

(٦)دەسما□□ی کزر: جارهەیە لە کاتی پشکنین، دەسماڵێکی نەختێک تەڕت دەدەنێ، بۆ ئەوەی ناو لەپتی پێبسڕێتەوە بۆ سکانکردنی ناو دەستت. لەراستیدا، ئەو فێڵە لە تۆی دەکەن، بۆ ئەوەی بزانن کە دەستت هیچ ماددەیەکی کیمیاوی پێوەیە یان نا! ئەگەر ماددەی کیمیاوی پێوەبێ، ڕەنگی دەسماڵەکە دەگۆڕێت و کەشف دەبێ، سکانکردنەکەی ناو دەستت هەر بۆ چاوبەستنە. تۆ بەوە نازانی.

(٧)خواردنەکان: هەموو ئەو خواردنانەی لە ناو فڕۆکە دابەش دەکرێن، پێش (٨) بۆ (١٠) سەعاتئامادەکراوەن، لە ناو فڕۆکەکە جارێکی دی گەرم دەکرێتەوە. تۆ ئەوە نازانی؟

(٨)چاودێری: لە یەکەم چرکەوە و تا نیشتنەوە و چۆلکردنی، فڕۆکەکەت لەژێر چاودێری (٣) لایەنە: لە ئاسمان، لە تاوەر، لە تریمناڵ. تۆ ئەوەت دەزانی؟

(٩)زێر و زیووەکەت: کارمەندانی فڕۆکەخانە، بەبێ ئەوەی پرسیارت لێبکەن، دەزانن تۆ چەندت زێر و زیوو و شتومەکی گرانبەها پێیە، بەڵام، یاسای هێندێ فڕۆکەخانە ڕێگرە لە پرسیارکردن لەو شتانە. تۆ مافی خۆت تا (١٠) هەزار دۆلارت پێبێ.

لە ناوفڕۆکە: کە دەگەیتە نێو دەرگای فڕۆکە، دوو دوو سێ سی مەچوونە ژوورەوە، چونکە کەنشکێکی خزمەتکار، سەعاتێکی تایبەتی لە نێو دەستدایە، هەر موسافیرێک دەچێتە ژوورەوە، دوگمەیەک دادەگرێ و ژمارەکەی حیساب دەکات، بەوە دەزانێ چەند موسافیر ئامادەن، یان کەس بەجێماوە یان نا. لە هێندێ فڕۆکە ئەمە بە کامیڕای شاراوە دەکرێ. لەناو فڕۆکە لە سەر کورسی خۆت دانیشە، ڕێنماییەکان جێبەجێ

بکە. هەمیشە ئارام و هێمن بە و هەوڵمەدە کەسانی غەریب زۆر بدوێنی، چونکە ڕەنگە بۆ ئەوان حەز نەکەن.
خواردن و خواردنەوە: لە بەردەمت مەنوی ژەمە خواردنەکان هەیە، پێش نان دانان، بیان خوێنەوە، چیت ویست ئەوە داوابکە، با کەنیشکەکە لەگەڵت ماندوو نەبێ. ئەگەر بەڕۆژوو بوویت، ئاگاداریان بکەوە، تا ژەمی بەربانگت بۆ ئامادە بکەن. لە فڕۆکەخانە هەمیشە شت گرانترە، ئەگەر لە هەولێر لیترە ئاوێک بە (٢٠) سنت بێ ئەوا لە فڕۆکەخانەکانی قەتەر، بۆ نموونە، بە (٤) دۆلارە، بۆیە ئاساییە شووشەی بەتاڵت پێبێ، بەخۆت لە شیشمەی دیاریکراوی فڕۆکەخانە پڕی بکەیتەوە لە ئاوی پاک و خاوێن.

خۆپارێزی و پاک و خاوێنی: ئەگەرچی فڕۆکەکانی ئەم سەردەمە، جوان دیزاین کراون و جێی سەرسوڕمانن، بەڵام لێکۆڵینەوە زانستییەکان دەڵێن: ناو فڕۆکە ژینگەیەکی پیسە بۆ بڵاوبوونەوەی نەخۆشی، هەرچەند جوان پاکبکرێتەوە و میکرۆبکوژ بکرێت، هەر جێگەی مەترسییە. جار هەیە موسافیری (٨٠) وڵات لەگەڵ تۆن و ڕەنگە بە تێیاندا بێ نەخۆش بن، جا چونکە فەزای فڕۆکەکە بچووکە، زوو هەواکەی بڵاو دەبێتەوە، باشترە: هەمیشە کەمامک، دوگمەی هەوای ساردکەرەوەی بنمیچەکە بکەیتەوە، تا هەوای دەرەوەت بۆ بێ. بەدەستماڵی میکرۆبکوژ، شتەکانی بەردەمی بسڕەوە، تا پێت دەکرێ، مەچووە ئاودەستی ناو فڕۆکە. پێش سواربوون ئەمە بکە.

هەندێ ڕێنمایی سادە: هەمیشە پۆشاکی ئاسایی بپۆشە، حیسابی ئەو شارە بکە کە سەفەری بۆ دەکەی، با خانمان ئارایشت نەکەن، یان زۆر بە کاڵی بیکەن، چونکە گۆڕانی ژینگە و ئاو و هەواکەی، دواتر، دەیشۆنەوە، دەکرێ پێش گەیشتنەجێ، سووکە میکیاژێک بە خۆی بکات. قەت هەوڵ مەدە لەگەڵ کارمەندانی فڕۆکەخانە یان لەگەڵ کەنیشکە خزمەتکارەکان، سوعبەت و گاڵتە و مجامەلە بکەی، ئەو کارە نەک پەسند نییە، جار هەیە دەبێتە جێ گومان و چاودێریت دەخرێتە سەر. پاشماوکانت بەجێمەهێڵە، کاتێک کەنیشکەکان دێن، بۆ خڕکردنەوەی شتومەکەکان، ڕادەستیان بکە. تا بۆت دەکرێ چا و قاوە و نسکافی مەخۆوە، نەوەک بەسەرتدا برژێ، باشتر ئەو خوارنەوانە داوابکەی کە لە ناو شووشەن و قووتوون. پێش دابەزین، دڵنیابە هیچت لەبەجێ نەماوە.

ئەگەر ترانسزێتت هەبوو وە کاتێکی کەمت لەبەر دەستت بوو، پێشتر، کەنیشکەکانی ناو فڕۆکە ئاگادار بکەوە، ئەوان کاری خۆیان دەکەن تا زوو بتگەیەننە شوێنی مەبەست. دەتوانی سوود لە ئۆتۆمبیلی نیو

فڕۆکەخانە وەرگریت. ئاگادار بە جار هەیە لە کاتی چوونە دەرەوە لە فڕۆکەخانە، کارمەندان، پرسیارت لێدەکەن، یان جانتاکانت دەپشکننەوە، ئەو شتێکی ئاسایە و هیچ مەشێوێ.

هەر کاتێک لە خاڵی پشکنین بووی یان ڕێنمایی بدرێت، نابێ هێدفۆنت لەسەر سەر بێ یان خەریکی مۆبایل بی و ئاگاداری ڕێنماییەکان نەبیت هەرچەند دووبارەش بن.

بۆ ئەوانەی لەسەفەر تێکدەچن دەتوان حەب وەگرن، یان ئەوانەی فۆبیایی فڕینیان هەیە دەتوان، سەیری (ئوتیوب) بکەن یان سەرانی دکتۆری پسپۆر بکەن، پێش سەفەر کردن.

ئەوەشمان لەبیر نەچی، پێگەی جوگرافی کوردستان لە نێوان هەر سی کیشوەرە بایەخدارەکەی جیهان، ئاسیا و ئەوروپا و ئەفریقیا، بە مەرتەبەی یەکەم دێ، لە هەموو رووەکەوە گونجاو ببێتە ناوەندی فڕۆکەخانەی گەورەی جیهانی شان لەشانی قەتەر و تورکیا بدا و باشتریش بێ… تەنها بە داهاتی ئەو جۆرە فڕۆکەخانە، دەتوانین بژین … خۆزیا!

هەردەم سەفەری خۆشیانتان بێ.

فازیل ش□□و□□ – دوبلن

درۆ.. دڵکەش_قادر

چ شێتانە بوو
خۆم بە خەیاڵێکی درۆزنانەوە هەڵواسی
چ خەیاڵێ بوو
خەوتن لە نیو فیردەوسێ
قانگدراو بە باران.
باران کاڵبوونەوەی ئیحساسە لە ماڵەباجێنەی مندا
ماڵەباجێنە

جوینەوەی ئەو درۆیانەبوو
کە شەوان دوای مەستبوون
دەخەوتین.
خەوتن،
گەڕانەوەی ئەو وەهمانەبوو کە بە منداڵی
لە دەستمان ڕادەکرد
گریان، درۆیەک بوو مارەییمان لە سەر کرد
مارەیی کڕینی ئەو هیوایەبوو
کە کۆمانبکاتەوە لە تەرازووی دووربوون
مارەیی گەڕانەوە دواوەی ئەو مەستبوونەبوو
کە مەستنەبووین

دڵکەش_قادر

کاتێک هەموومان دەخنکێین..!.. خەلیل

بەیانیەک لە خەو ه□د□ستین و هەواڵێک دەخوێنینەوە: (خێزانێکی پێنج کەسی بەهۆی تەنەکەیەکی شکاوی ڕۆنەوە کە تەنراوە بە خەڵووز، خنکاون!) ئەم هەواڵە هەموومان نیگەران دەکات و بێتاقەت و پەست دەبین. بۆچی؟ چونکە دەزانین ئەمە مردنێکی ئاسایی ئینسانێک نیە خوولی سروشتییانەی ژیانی خۆی تەواو کردبێت و گەیشتبێتە وێستگەی مەرگ، بەڵکو ئەمە کارەساتێکی گەورەیە، لە سەردەمێکدا کە چیدی کارەسات ئەو بوعدە شۆکهن□رەی پێشووتری نەماوە و ناتوانێت بمانهەژێنێت.

ئەوەی لەو ماڵەدا ڕوویدا کارەساتە؛ چونکە دەزانین تەنەکەی خەڵووز هۆکاری ئەم خنکاندنە نیە، بەڵکو دەرئەنجامە. دەرئەنجامی نادادیی و ستەم و زۆرداریی؛ دەرئەنجامی بێباکیی و ناموبالاتیی سەرانی ئەم هەرێمە و نەبوونی عەقڵییەتێکی باشی ئیدارەدان و خەڵکژێنیی. کاتێک تۆ سەردار بیت و داهاتێکی باشت لەبەردەستدا بێت و خاوەنی ملیارەها دۆلار و یەدەگێکی نەوتیی زۆر بیت، دەبێت هەست بە شەرمەزاریی بکەیت خێزانێک لەبەر بێ نەوتیی و نەبوونی زۆپای

ئاسایی، خەڵووز بکەنە تەنەکەی ڕۆنەوە و خۆیانی پێ گەرم بکەنەوە و دواجاریش لە شیرینی خەودا، بە دووکەڵەکەی بخنکێن.

ئەم ڕووداوە کارەساتە؛ چونکە لە ماڵێکدا ڕوویداوە، باوکیان پێشمەرگەیە و بۆ پاراستنی خاک و نیشتمانەکەی؛ بۆ پارێزگاریکردن لە قەوارەی سیاسی هەرێم؛ شەو لە سەنگەرەکان ماوەتەوە و ماڵ و حاڵی جێهێشتووە. بێ ئاگا لەوەی ئەو حکومەتەی ئەم پارێزگاری لێ دەکات، ماڵ و منداڵەکەی بەو سەرمایە بێ نەوت و بێ حاڵکردووە و ناچاریکردوون پەنا ببەنە بەر تەنەکەیەک خەڵووز، تاکو گەرمیان ببێتەوە!

وێڕای هەموو ئەمانەش، دەبێت دان بەوەدا بنێین تاوانباری سەرەکیی لەم کارەساتەدا، پێش حکومەتی هەرێم و پێش تەنەکەی خەڵووز، بێدەنگیی و بێ هەڵوێستی ئێمەیە. کاتێک ئێمە لە ئاست نادادیی و ستەمی دەسەڵاتێکی بێباکدا، بێدەنگیی هەڵدەبژێرین و بالۆرەی (زارت بگرە و سەرت سەلامەت) دەڵێینەوە، ئەوا بێ هیچ گومانێک بەشدارین لەم تاوانەدا. ڕۆژێک دێ کە هەریەک لە ئێمە بە شێوەیەک لە شێوەکان لە ناو ستەم و نادادیی ئەم دەسەڵاتەدا دەخنکێین و باجی ئەم بێدەنگییە دەستەجەمعییە دەدەین، ئەمڕۆ نۆبەی ئەوان بوو، سبەی ئێمەین.

جواد خەلیل

مناڵەکان.. بە ڕوخسەتی عەبدوڵڵا پەشێو.. نەوزاد بەندی

مناڵەکان ..
ئەی برسییە ژین تاڵەکان ..
ئەمڕۆ لە ئاکرێی
پڕ خێر و داهات و زێڕ ..
چوار گۆکەم دی ،
لەگەڵ چوار دێڕ :
ئەم زستانە

خێزانێکی چوار کەسی
پێشمەرگەیەک..
کە شانازی ئەکەن کوردن ،
بە بێ نەوت و لە سەرمانا ،
بە گازی کوشندەی خەڵوز ،
هەموو مردن ..

ـــــن . بەندی

پرسی فێمینیزم لە هەرێمی کوردستان جۆرەکانی فێمینیزم و جیاوازییەکانیان.. گۆنا سەعید

پێشەکی

ئەم وتارە ه□و□ک□ بۆ بەرهەمهێنانی تێگەشتنێکی داینەمیک و زیندوو لە چۆنێتی ئامادەیی فێمینیزم لە کۆمەڵگەی کوردستاندا لەنێو کار و خەبات و هەو□ی □□زانەی ژناندا. هەروەها دەیەوێت تیشک بخاتە سەر فێمینیزمە جیاوازەکان لە کوردستان و پەیوەندیی نێوان ئەوان و ژنان لەنێو کۆمەڵگەدا. ئەم وتارە لە چەند بەشکێدا نووسراوە، لە سەرەتادا بە پشتبەستن بە پێناسێکی سادە و گشتی لە "فێمینیزم" دوو پێوەر بەکار دێنێت بۆ ڕوانین لە ئامادەیی فێمینیزم لە کوردستان. یەکەم؛ ناسینەوە و دەستنیشانکردنی نموونەکانی پراکتیسی فێمینیستانە لە ژیانی □□زانەی ژنان و کۆمەڵگەدا و دووەم؛ ئاستی بەرهەمی تیۆری، هزر و بیرکردنەوەی فێمینیستی لە کوردستان. بە تێڕامان و سەرنجدانی ئەم دوو پێوەرە، تێگەیشتنمان دەدەنێ سەبارەت بە فێمینیزم لە کوردستان وەک بەشێک لە خەباتی بەردەوامی ژنان بۆ بەدەستهه□نانی ماف و پێگەی زیاتر و ڕووب□ووبوونەوەی ستەم وچەوسانەوە لەسەریان.

لە بەشی دووەمدا ئەم وتارە گوزەرێک دەکات بەسەر جۆر و جیاوازەکانی فێمینیزم و گەشەکردنیان لە ئەوروپا و ڕۆژاوا لەگەڵ کاتدا. لێرەوە ئەو ڕاستییە دووپات دەکاتەوە کە فێمینیزم لە هیچ

کات و سەردەمێکدا خاوەنی یەک گوتار و، پێناسەکی سادە و ڕاستەوخۆ نەبووە. بەم پێیەش هیچ کات یەک جۆری فەمینیزم نەیتوانیوە ئامرازێک بۆ خەباتێکی یەکگرتوو بە هەموو ژنان پێکەوە بەدەست بهێنێت. بەڵکوو ژنان وەک بەشێکی دانەبڕاو لە کۆمەڵگەی دابەش بوو بەسەر بەرژەوەندیی چینایەتیی جیاوازدا، ئەوانیش هەمیشە بەپێی جێگا و ڕێگای چینایەتییان، بەپێی ئینتمایان بۆ بزووتنەوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانی تر، لە گرووپی جیا جیادا جۆرەکانی فەمینیزمیان گەشەپێداوە و هەڵبژاردووە و، یان ڕەتیان کردۆتەوە، ڕێگای کار و خەباتی جۆراو جۆریان گرتووە بۆ بەدەستهێنانی ماف و ئازادی زیاتر، و وەستانەوە بە ڕووی هەڵاواردن و جیاکاری ڕەگەزی. لە بەشی کۆتاییی وتارەکەدا لە ڕێگەی چەند ئەنجامگیرییەکەوە، ڕەنگدانەوەیەی جۆرەکانی فەمینیزم و جیاوازییان لەنێو خەباتی ژناندا لە کوردستان ڕۆشنتر دەبێتەوە و، خاڵە هاوبەشەکانی کە دەتوانێت هەوێنی خەباتێکی یەکگرتووی ژنان بێت بەرجەستەتر دەردەکەوێت و پەیوەندیی خەباتی فەمینیستی لە کوردستان بە فەمینیزمەکانی ئەوروپی و جیهانییەوە ڕوونتر دەبێتەوە.

گەنا سەعید چالاکی یەکسانیخوازی ژنان و نووسەر

١. پراکتیسی فەمینیستی لە کوردستان چییە؟

ئەگەر تێگەشتنێکی سادە و ئایدیاڵ لە پراکتیسی فەمینیزم بریتی بێت لە هەر هەوڵ و خەباتێکی بەردەوامی ژنان و "پیاوانی یەکسانیخواز"

لە کات و شوێنێکی دیاریکراودا بە وەستانەوە بەرامبەر بە جیاکاری و هەڵاواردن لە دژی ژنان کە بە هۆی "ژنبوونەوە" ڕوو دەدەن، بە ئامانجی بەدەستهێنانی ماف و ئازادیی زیاتر لە بوارەکانی ژیانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیدا. ئەوا کۆمەڵگەی کوردستان وەک هەر کۆمەڵگەیەکی تری زیندوو و داینەمیکی دنیا، خەباتی ژنان لە بەرامبەر بە نایەکسانی و بێمافیدا پێ بە پێی جۆرەکانی تری خەبات و تێکۆشانی نێو کۆمەڵگە، بوونی هەبووە.
هەندێک بەڵگەی کەم بەردەستن کە باس لە دەوری ژنان دەکەن لە سەرەتای سەدەی ٢٠دا کە پێ بە پێی گۆڕانکارییە سیاسییەکان هەوڵی باشترکردنی جێگا و پێگەی ژنیان داوە لە کۆمەڵگە و لە نێو خێزاندا.
نموونەی زۆرتر بەردەستن لە دوای ساڵی ١٩٥٨ و، بە تایبەتتریش لە ساڵانی هەفتاکانی سەدەی بیستەوە هەتا ئەم سەردەمەش، کە دەکرێت وەک نموونەی خەباتی ژنان بۆ ئازادی و مافی زیاتر و ڕزگاری لە دەست پیاوسالاری، واتە وەک نموونەی پراتیکی فێمینیستی لە کوردستان بناسێندرێن.
کۆمەڵگەی کوردستان لە سەدەی بیستدا خەباتی دژە کۆلۆنیالیزم و دژە داگیرکاری، خەباتی چەپ و سۆشیالیستی حیزبی شیوعی ساڵانی پەنجا و شەستەکان، خەباتی چەکداری ناسیۆنالیزمی پارتی و یەکێتی دەیەی هەفتاکان و هەشتاکان و، لە نەوەدەکان خەباتی چەپ و کۆمۆنیسیشی بە خۆیەوە بینیوە، ژنانیش چ وەک تاک یان وەک گروپ هەمیشە لە تەنیشتی ئەم جووڵانەوانەی تر هەوڵیانداوە کە پێگە و جێگەی خۆیان لە بەرامبەر پیاواندا باشتر بکەن و فرسەتی زیاتر بە دەست بهێنن بۆ بەشداریکردن لەو بوارانەدا کە ئەم بزووتنەوانە ڕەخساندوویانە.
ئەو هەوڵدانانەی ژنان لەژێر هەر ناوێکدا یان لە نێو هەر چوارچێوەیەکی سیاسیدا بووبێت نموونەی جۆری جیاواز لە پراکتیسی فێمینیستی ژنان بوون لەو مێژووانەدا.

ئەوەی کە زۆر بەرجەستەیە لە هەموو ئەم دەورانەدا، ئەو ڕاستییەیە کە خەباتی ژنان بۆ ڕزگاری و یەکسانی و، پراتیکی فێمینیستی ئەوان زیاتر وابەستە و هەمیشە تێکهەڵکێش بووە بە خەباتی سیاسیی حیزب و گروپە سیاسییەکانەوە، بە بیر و بۆچوون و ئایدیۆلۆجیای جیاوازەوە.
چەندە ئەم حیزب و گروپانە سیاسەتێکی پێشکەوتنخواز و یەکسانیخوازیان هەبووبێت، ژنانیش فرسەتی باشتر و زیاتریان بەدەستهێناوە کە خواست و ئامانجە فێمینیستییەکانیان بەرنە پێشەوە و جێگە و ڕێگەی خۆیان لەو چوارچێوانەدا باشتر بکەن.
بۆ نموونە، لە سەردەمی خەباتی حیزبی شیوعیی بەر لە ساڵانی هەفتاکان هەزاران ژن بەشداری خەباتێکیان کردووە بۆ بەدەستهێنانی

یەکسانی و ئازادی و ڕزگاریی خۆیان. لەنێو ڕیزەکانی خەباتی چەکداری پارتی و یەکێتی(بەتایبەت یەکێتی)ی لە کۆتاییی هەفتاکان و هەشتاکان لە خەباتی شاخ، سەدان ژن هەوڵیان داوە کە خەباتی چەکداری بکەن و بە ئامانجی ئەوە کردوویانە کە جێگە و پێگەی ژنان لە "شۆڕش"دا بکەنەوە. تەنانەت لەنێو یەکێتیی ژنانی حیزبی بەعسیشدا لە هەفتاکان و سەرەتای هەشتاکان ژنانێك هەبوون کە هەوڵیانداوە بە زیادکردنی فرسەتی خوێندن و کارکردن و تەندروستی بە ژنان و بەهێز کردنی پێگەی ئابووریان. لە ساڵی نەوەدەکان و دەرکەوتنی بەرجەستەتری ڕێکخراوەکانی ژنانی پارتی و یەکێتی و حیزبی شیوعی و ئیسلامییەکان، بە سەدان ژن و کچ لە ڕیزی ئەم حیزبانەدا کاریان کردووە و خەریکی بردنە سەری توانایی و پێگە و شوێنی ژنان بوون بەو مەرجانەی کە بۆیان دیاری کرابوو. تەنانەت هەر لەم سەردەمەدا ژنانی نێو پارتە ئیسلامییەکان هاتبوونە پێش و باسیان لە خەبات لە دژی توندوتیژی و دادپەروەری بە ژنان دەکرد.
هەر لەو دەیەیەدا ئەوەی کە پێشەنگی خەبات بوو بۆ یەکسانی و مافەکانی ژنان و دژی توندوتیژی و تیرۆری ژنان، بە سەدان ژنانی کۆمۆنیستی نێو ڕێکخراوی سەربەخۆی ئافرەتان بوون، کە ئەم ڕێکخراوەش لە باری سیاسی و ئایدیۆلۆجییەوە سەر بە حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری بوو. ئەم ژنانە توانیان نموونەی گەورە لە نەریتەکانی چەپ بۆ خەبات بۆ یەکسانی و ئازادیی ژنان زۆر ڕادیکاڵانە لە کۆمەڵگەی کوردستان بە یەکەم جار نمایش بکەن. پلاتفۆرمی ماف و داواکارییەکانی ژنان، نووسینەوەی یاسای یەکسانی، وەک بەدیلی یاسای باری کەسێتی، دانانی پەناگای داڵدەدانی ژنانی هەڕەشەلێکراو لە کوردستان و کارکردن بە یەکەم جار لەگەڵ ژنانی کرێکاری نێو کارگە بچووک و ئەهلییەکان، بەشێکی کەمن لەو جۆرانە لە چالاکی و خەبات. هەرچەندە ژنانی کۆمۆنیست هیچ کات بە خۆیان نەووت فێمینیست، لەبەر ئەو باوەڕەی کە بەدیهاتنی یەکسانیی تەواو بە ژنان لە خەبات بە سۆشیالیزم و بەدیهێنانی کۆمەڵگەیەکی یەکساندا دەبینن، بەڵام ئەمە ناتوانێت ئەو ڕاستییە ڕەت بکاتەوە کە ئەم سەدان ژنە خەریکی خەبات بوون بۆ مافەکانی تایبەت بە ژنان و، وەستانەوە بەرامبەر ستەم و چەوسانەوەی ژنان.
لە دوو دەیەی ڕابردووشدا، بەتایبەت دوای ٢٠٠٣وە، بە سەدان ژن بە هۆی کۆتای سیاسی و کرانەوەی دەرفەتی بەشداری لە هەموو بوارەکاندا، چوونەتە نێو ڕیزی سیاسەت و لەوێوە خەریکی بەدەستهێنانی پلە و پۆستی حیزبی و سیاسی و پۆستی باڵای نێو دەسەڵات بوون و، هێشتا ساڵانە سەدانی تریش هەر خەریکی ئەو کارەن. لە بەشی خوارەوەی کۆمەڵگەدا، بە سەدان ژنانی چالاک لەنێو

ڕێکخراوەکانی کۆمەڵی مەدەنی کار دەکەن، ڕێکخراویان دروست کردووە و، ڕۆژانە کار بۆ بەدەستهـێنانی مافەکانی ژنان دەکەن و لە ڕیزی پێشەوەی خەباتن بۆ گۆڕینی یاسا بە قازانجی ژنان و دەستەبەرکردنی مافی زیاتر، چاودێریی یاسا، داڵدەدانی ژنان، پاراستنیان لە دەست توندوتیژی، دابینکردنی پارێزەر و ؛ جگە لە چەندین گروپی فشار و هەڵمەتەکانی هوشیاری و خۆپێشاندان و نووسینەوە و بڵاوکردنەوەی پلاتفۆرمی مافەکانی ژنان.

کەمپینە جۆراوجۆرەکانی ژنان بە درێژاییی ۱۷ ساڵی ڕابردوو بەردەوام هەبوون، کە هەندێکیان جێگای گرنگیان لە خەباتی ژناندا هەیە. کەمپینەکانی دژی توندوتیژیی لەسەر ژنان، کەمپینەکانی دژی تیرۆری ژنان، کەمپینەکانی دژی بەردەبارانکردنی دوعا، کەمپینی "ناوی من ناوی دایکمە"..، هتد. سەدان کۆنفرانس و سیمیناری جۆرا وجۆر، بەرنامەی هوشیاری و تواناسازیی ژنان، نوێنەرایەتی و قسەکردن و بەشداریکردنی چالاکانی ژنان لە میدیادا بۆ ڕووبەڕووبوونەوەی هەڵاواردن، سووکایەتی و هەڕەشە و توندوتیژیی لەسەر ژنان.

ژنانی کارمەند و کرێکار و چینی خوار مامناوەندی لە کوردستان، هەم وەک تاکەکەس و، هەم وەک گروپ لەسەر دوو تەوەرەی جیا خەبات دەکەن، یەکیان بۆ بژێوی و ژیان و گوزەرانی خۆیان هەموو ڕۆژێک وان لە ڕیزی پێشەوەی خۆپیشاندان و ناڕەزایەتی، ئەمە بەشداری ئەوانە لە خەباتی چینایەتیی ئەوان بۆ بەدیهاتنی خواستە ئابووری و خزمەتگوزارىیەکان. و لە سەر ئاستێکی تر هەموو ڕۆژ بەرەنگاریی دەستدرێژی سێکسی لە شوێنی کار دەبنەوە، بەرەنگاریی لەگەڵ جیاوازی کرێ و دەرماڵە دەکەن بە هۆی هەڵاواردنی ڕەگەزییەوە، دژی توندوتیژی دەوەستنەوە و، دژ بە کۆنەپەرستی دینی و خێڵەکی دەنگ هەڵد□ بڕن.

چەند پێشمەرگەی ژن لە سەدەی ڕابردوو

ئەمانە هەمووی دەکرێت نمونەی پراکتیسی فەمینیستی جۆراوجۆر بن کە ژنان لە کوردستان کردوویانە و بەردەوامن لەسەری. ئەمانە تایبەتمەندییەکانی خەبات و پراکتیسی ڕۆژانەی ژنانی کوردستانن لەم سەردەمەی ئیستادا. جا چ بۆ قایمکردنی پێگەی ژنان بێت لەناو دەسەڵاتی سیاسی و ئابووری و پۆست و پلە باڵاکاندا و، یان بۆ خواستە گشتییەکانی تری وەک بەدیهێنانی مافی زیاتر و یەکسانی و وەستانەوە بێت بە ڕووی جیاکاریی ڕەگەزی لە کۆمەڵگە و لە مەیدانی کار و ماڵدا. ئەوەی کە پێویستە بە تێورناسە فەمینیستەکان، کە ئەم پراکتیسانەی خەباتی ڕۆژانەی ژنان، ببێتە جێگای تێڕامان و لێکۆڵینەوە و پێناسەکردنەوە. لە جیاتی ئەوەی بە نامۆ لە "فەمینیزم" لێک بدرێنەوە، دەبێت لە پەیوەند بە "فەمینیزم"' و جۆرەکانییەوە، لەو مێژووە دیاریکراوانەدا پێناسە بکرێن و تێگەشتنی تێوری بەرامبەریان بەرهەم بهێنرێت.

ئەگەر کەسێک بپرسێت چۆن کرداری ژنانی "ئیتحاد نیسائی بەعس" بە فەمینیزم ناو دەبرێت؟ وەڵامەکەی ئەوەیە کە ئەوان خەریکی بەدەستهێنانی پلە و پۆستی باڵای سیاسی و ئابووری بوون بۆ خۆیان لەناو پەیکەرەی ئەو دەسەڵاتەدا و، توانیشیان بڕێک فرسەت بۆ ژنانی تر بەدەست بهێنن کە بچنە بەر خوێندن و ببنە خاوەنی کار و ئابووریی سەربەخۆ، هەر ئەم ژنانەش لە هەمان کاتدا چاویان دەپۆشی لە سەرکوتی سیاسی و ئەنفال و جینۆسایدی خەڵکی کوردستان. ئایا ئەمە هەر نموونەیەکی تری ئەو بەشە لە فەمینیزم نییە کە لە زۆر جێگەی تری جیهاندا هەمیشە پاڵ دەسەڵاتی گرتووە و خەریکی کردنەوەی

جێگای خۆیەتی لەنێو پۆست و پلە بال□کاندا و، بۆ ئەمەش هەمیشە چاوپۆشی کردووە لە هەمو نەهامەتییەکانی ٪۹۹ ی ژنانی تر و خەریکی بەدەستهی□نانی دەستکەوت بووە بۆ ژنانی ئیلیت و نێو چینی بال□د□ست. لە ڕاستیدا ئەمەش جۆرێکە لە فێمینیزم کە لە بەشی داهاتوودا ڕۆشنتر دەبێتەوە.

٢- هەژاری تێوری فێمینیستی لە کوردستان:

پێوەرێکی تر بۆ ئاست و ئامادەیی فێمینیزم لە کوردستان بریتییە لە ئاستی بەرهەمی بیرکردنەوە و تێوری فێمینێستی لە کوردستان. بەرهەمی هزرێك کە بەرئەنجامی لێکۆڵینەوە و توێژینەوەی مەیدانی و لێکدانەوە و شیکاری بێت بۆ بارو دۆخی ژنان و سەرچاوەی ستەمی ڕەگەزی و هەوڵەکانیان بۆ ئازادی و یەکسانی، بێت. ئەمەش پێوەرێکی باشە چونکە هەم دەژمێردرێت و هەم لە باری چۆنایەتییەوە دەبینرێت، بۆ نموونە دەتوانین بڵێین چەند لێکۆڵینەوە و کتێب و وتارمان هەیە کە فۆکەسی لەسەر لایەنە گرنگەکانی ئەم بابەتەی بەردەستمان کرد بێت؟ بە گوزەرێکی خێرا بەسەر ئەوەی تا ئێستا بەرهەم هاتووە، لەم بارەوە کەل□ن□ی گەورە هەست پێ دەکرێت، بەتایبەت لە بواری لێکۆڵینەوەی مەیدانی و لێکدانەوە و شیکاریدا سەبارەت بە ئەزموونی ژنانی کوردستان و پەیوەندیی بە تێوری فێمینیستی لە جیهاندا. هەڵبەت وەک زۆرێک لە بوارەکانی تری گەشەی کۆمەڵگە، لەم بوارەشدا کاری باش دەستی پێ کردووە لە چەند سال□ی □ابردوودا، بە تایبەت کاری وەرگێڕان و گواستنەوەی ئەزموونی فێمینیزمی ئەوروپی و جیهانی. بەڵام ئاستی ئەم کارە لە کوردستان هێشتا زۆر سەرەتایییە. لێکۆڵینەوە مەیدانییەکان و لێکدانەوەی پشتبەستوو بە زانستەکانی وەک (مێژووناسی، کۆمەڵناسی، جێندەرناسی) لەسەر بارودۆخی ژنان و شێوازەکانی خەباتیان تا ئاستی نەبوون وایە.

هەژارییەک بەدی دەکرێت کە لە ژمارەی وتار و نووسینەکاندا نییە، بەڵکوو زیاتر لە کوالێتی و بەڵگە و ئاراستەکانیاندایە. کاتێک کەسێک دەگەڕێت بە دوای بابەتی فکری و لێکۆڵینەوە، بۆ نموونە سەبارەت بە میژووی ژنان، پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی ئەوان، ئامارەکانی کارکردن و خوێندەواری و تەندروستی و.. هتد، پەیوەندیی هێزی ژن لە لادێ لەنێو خێزان و لە کێڵگە، هێزی ژن لە خێزانی ناو شار، بەشداری ئابووریی ژنی کرێکار، خ□س□ت□کانی ژنی مالەوە! بە دەگمەن بابەتی لەم جۆرانەی دەستکەوێت. هەر بۆیەشە تا ئێستا تیۆرییەکی سیاسی و کۆمەڵایەتیی فێمینیستی نییە کە بە بنەما بە بەڵگە و ئامار و بارودۆخی تایبەت بە ژنانی کوردستان، تێگەیشتنێکی

فراوانی لەسەر ژنان و خەباتی ڕزگاریخوازیان دروست کردبێت. سەرباری بوونی چەند سەنتەری خوێندنی جێندەر و هەروەها چەند بەرهەمێکی ئەکادیمی لەسەر فەمینیزم لە کوردستان، هێشتا سەرەتای ئەو ڕێگایەیە بۆ پڕکردنەوەی ئەم کەلێنە.

پێویستە ئەوە ڕۆشن بێت کە بەرهەمهێنانی لێکۆڵینەوەی زانستی و فیکری و تێوریی تایبەت بە ئەزموونی خەبات و پراتیکی فەمینیستی ژنان لە کوردستان، کارێکی زۆر قورستر و درێژخایەنتر و زۆر فراوانترە لە چاو گوتارێکی فەمینیستی کە ئێستا بوونی هەیە و، هەوڵی نوێنەرایەتی کردنی فەمینیزم لە کوردستان دەدات.
لەم بارەوە فەمینیزمی ڕۆشنگەری لە چەند کۆنفرانسێکدا بە گوتارێکی نیمچە سێکولارەوە بە ناوی ژنان و پیاوانی سێکولار و شاری و ئیلیت دەبینین. گوتاری ئەم فەمینیزمە، دەبێت هەمیشە سەری نەویتر بێت لە سەقفی "پاراستنی پیرۆزییە ئایینییەکان". واتە هەر لە سەرەتاوە ڕێگەی ڕەخنەی ڕادیکاڵانەی ئایینی لێ گیراوە. سەرباری پشتیوانی حیزبێکی نێو دەسەڵات و بوونی سەرچاوەی دارایی و مرۆیی، بەم چالاکی و کۆنفرانسانە نەیتوانیوە ببێتە ئامرازی بەرهەمهێنانی تێوریی‌یەکی تایبەت بە فەمینیزم لە کوردستان و، تا ئێستا گوتارێکی ڕۆشنی نەبووە سەبارەت بە فەمینیزم و خەبات بۆ ڕزگاریی ژنان، بەڵکوو خەریکی تێکەڵکردنی "دیموکراسی و ئایین و سیکولاریسم و کولتوور"ە و هەر لە سەرەتاشەوە دژایەتی خۆی لەگەڵ چەپ و سۆشیالیزم و ڕەخنەی مارکسیستیشان داوە.
هەروەها گوتارێکی تری سەر بە بۆچوونی فەمینیزمی ڕادیکاڵ هەیە، کە دژی داگیرکاری پیاوانە بە هەموو کایەکانی زانین و کولتوور و نووسین و سیاسەت و .. هتد دەنگی هەڵبڕیوە، وە خەریکی گواستنەوەی ئەزموونی فەمینیزمی ئەوروپی و ڕۆژاوایە بۆ ژنان لە کوردستان.
هەرچەندە ئەم گوتارە هەوڵی داوە کە دەنگێکی ئەرێنی بە فەمینیزم و ناساندنی لە کوردستان دروست بکات، بەڵام کێشەکە ئەوەیە کە لە هەوڵی سەپاندنی جۆرێک لە تێگەیشتنی تایبەت لە فەمینیزم و چوارچێوەیەکی نامۆن بەسەر ژنان لە کوردستان، کە بەرهەمی خوێندن و تێگەیشتنی کەسەکان خۆیانە لە فەمینیزمی ئەوروپایی و ڕۆژاوایی.
بەشێک لەم گوتارە فەمینیزمی کردوەتە دەفرێکی نامۆی فڕیو بەسەر ئاسمانی کۆمەڵگەوە، ژنانی لە کوردستان، بە تایبەت ژنانی چالاکی نێو ڕێکخراوەکانی خستۆتە بەردەم تاقیکردنەوەی فەمینیست بوون، لەو ئاسمانەوە شەهادە دەبەخشێت و بڕیار دەدات کە فەمینیستە و کە فەمینیست نییە! ئەوە ڕاستە کە هەندێک فاکتەری جیهانداگر هەیە، لەوانە سەرمایەداری و پیاوسالاری کە لە هەموو جێگایەک، هەرچەندە

بە شێوازی جیاواز، کاریگەرییان لەسەر نایەکسانی و ستەم لەسەر ژنان داناوە. بەڵام ژنان لە کوردستان بارو دۆخی ژیانی ئابووری و کۆمەڵایەتی و سیاسیی تایبەت بە خۆیان هەیە، بەو پێیەش ئەزموونی خەباتی جیاوازییان هەیە دژی ستەمکاری.کاری لێکۆڵینەوە و هزر، تیۆری فێمینیستی، ئەوەیە کە تێگەشتن لەسەر ئەمە دروست بکات، نەک ژنان و هەوڵەکانیان بە دواکەوتوو یان "نەزانی" یان نائاگایی تاوانبار بکات.

گوتارێکی تری فێمینیزم لە کوردستان، کە ئەمیش وەک ئەوانی تر نامەیە بە خەباتی ڕۆژانەی ژنان لە کوردستان، ڕێبازی ژنەلۆجی عەبدوڵا ئۆجەلانە کە لەم سالانەی دواییدا هەوڵی پڕکردنەوەی ئەو کەلێنە فکرییەی خەبات بۆ ڕزگاریی ژنان دەدات. لەسەر دەستی ئەم دەکتەرینە، گەریلا ژنەکانی کۆبانی، کە نەبەردییەکی بێوێنەیان لە دژی داعش نیشان دا، کراونەتە نموونەی ئەم جۆرە فێمینیزمە. نموونەی ژنێکیی خەیاڵی و بەهەشتی، کە ئازادە، ئازایە، جەنگاوەرە، بەڵام بێ سێکسە، و هەموو خواست و ئارەزوویەکی سێکسی هەڵگرتووە بۆ دوای ئازادی و ڕزگاریی گشتی. ئاسۆ کەمال لە کتێبی ژنەفۆبیای ئۆجەلان جەخت دەکات لەوەی کە "ئەم تیۆرییەی ئۆجەلان بە لادێکانی کوردستانی تورکیا،کە لە لایەن دەوڵەتی فاشیستی ڕەگەزپەرستی تورکیاوە لە دواکەوتویی ئابووری و کۆمەڵایەتیدا هێڵراوەتەوە، دەتوانێ "بە ئاسانی خەڵکی سادە" لە دەوری خۆی کۆ بکاتەوە، بەڵام ناکۆکە بە ژیانی شارنشینی کۆمەڵگەی کوردستان."

٣-جۆرەکانی فێمینیزم لە جیهان و جیاوازییەکانیان

ناسینی فێمینیزم وەک بزووتنەوەیەکی فراوانی فرە ڕەهەند، بە هەموو ئاراستە و تێگەیشتنە جیاوازەکانییەوە یارمەتیمان دەدات کە ئەزموونی ژنان لە کوردستان لە بەر ڕۆشنایی ئەم ڕەهەندە جیاوازانە ببینین و پێناسیان بکەین. هەرچەندە لە چوارچێوەی وتارێکی لەم جۆرە، تەنها دەتوانرێت گوزەرێکی خێرا بکرێت بەسەر جۆرەکان و جیاوازییەکانی فێمینیزمدا. خۆشبەختانە ئەم کارە لەلایەن چەندین کەسی ترەوە کراوە و لەم بارەوە کتێبخانەی کوردی هەژار نییە.

مارتا ئی گیمینزی، بە ڕەچەڵەک ئەرجەنتینی و پرۆفیسۆری سۆسیۆلۆجی لە زانکۆی کۆلارادۆ، دەڵێت، فێمینیزم یەک شت نییە، بەڵکو چەترێکە بۆ ڕێگای جیاوجۆر. زۆرێک لە لێکۆڵەرانی بزووتنەوەکانی فێمینیزم هاوڕان لەسەر ئەوەی کە فێمینیزم هەرگیز نەبووەتە جەستەیەکی یەکخراوی فیکر، هەر بۆیە شێوازی فرەجۆری هەیە و، بەردەوام شێوازی تازەشی لە بەرهەم دێت کە لە ئەنجامی دایەلۆگ و مشتومڕی فکری و

پراکتیس و ئەزموونکردنی ژنان لەنێو جووڵانەوەکان و خەباتی ڕۆژانە لەکۆمەڵگەدا، فێمینیستەکان لێکۆڵینەوەی لێ دەکەن، بیری لێ دەکەنەوە و لێکدانەوەی بۆ دەکەن، هەر بۆیە بەردەوام گەشە دەکات و، تەنانەت جار جارە جۆرێکیان کە پاشەکشەی کردووە، لە جێگای جۆرێکی تر بەرهەم هاتووە.

یەکێک لە میتۆدە باوەکانی پۆلێنکردنی فێمینیزم جیاکردنەوەیانە بەپێی ئاراستەی سیاسی و ئایدیۆلۆژییان، چونکە یەکێک لە خاڵە جیاکەرەوە بەرجەستەکانیانە. هەروەک جاکلین کێک و مێگ لەکستون دەڵێن ئەوەی فێمینیستەکان کە دەکاتەوە پێکەوە، پابەندبوونیانە بە دژایەتیکردنی ستەم لەسەر ژنان، بەڵام ئەوەی وای کردووە کە بوونی یەک تیوری فێمینیستی یەکگرتوو هیچ کات ئیمکانی نەبێت تێوەگلانی فێمینیزمە لەگەڵ تیۆری و سیاسەتی جۆراو جۆردا.

نانسی فرەیسەر (١٩٤٧-) فەیلەسوف و فێمینیستی ئەمریکایی

ئەم وابەستەیییە بە ئایدیۆلۆجیا و سیاسەتی ترەوە لە چەند مشتومڕی سەرەکیدا لەنێوان فێمینیستەکاندا ڕەنگیان داوەتەوە بە فراوانی؛ لەوانە جیاوازیی سەبارەت بەوەی کە ژنان جێگا و ڕێگای چینایەتی و بەرژەوەندیی جیاوازیان هەیە، یان گروپێکی هۆمۆجینەسن بە هۆی سەرکوتی ڕەگەزییەوە. و یان جیاوازییان لە گێڕانەوە بۆ سەرچاوەی مێژوویی ستەم و چەوسانەوەی ژنان؛ لە ئەنجامیشدا هەمیشە گەیشتوونەتە ڕێگاچارە و شێوازی خەباتی جیاواز بۆ کۆتاییهێنان بە

ستەمی ژنان. کۆک و لێکستون خۆجت لەوە دەکەنەوە کە هیچ کات ململانێ تیۆرییەکان لە دەرەوەی ململانێی چینایەتییەکاندا ڕوو نادەن، بەڵکوو جیاوازیی چینایەتی بەردەوام کاریگەریی لەسەر دابەشبوونی فێمینیستە تیۆریسێنەکان داناوە.
بەپێی ئەم شیوازە لە پۆلێنکردن، مارتا ئێ گیمینزی، چوار ئاراستەی سەرەکیی فکری فێمینیزمی دیاری کردووە لەنێو بزووتنەوەی ژناندا:
یەکەم: لیبرال فێمینیزم، کە بە فیمینیزمی ژنانی چینی ناوەڕاست و باڵا دەستیش ناسراوە. ئەم جۆرە لە فێمینیزم ئاماجی سەرەکیی یەکسانکردنی ژنانە لە پێگا و جێگای دەسەڵاتی سیاسی و ئیداریدا لەگەڵ پیاوان هەر لە چوارچێوەی سیستەم و نیزامی ئابووری و سیاسیی سەرمایەداریدا. کێشەی ئەم فێمینیزمە لەگەڵ بەربەستە فەرمییەکاندایە کە وان لە بەردەم فەراهەمبوونی دەرفەتی یەکسان بە ژنان لە بوارەکانی پەروەردەیی و سیاسی و یاساییدا. بەرگریکارانی ئەم فێمینیزمەیە، پێیان وایە کە ژنان دەبێت بەردەوام لە هەوڵی ئەوەدا بن کە چۆن مافی زیاتری سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی لەنێو کۆمەڵگا و سیستەمی ئیستادا بەدەست بێنن.
دووەم: فێمینیزمی ڕادیکاڵ کە کێشەی سەرەکی بە باڵادەستی پیاو لە بوارەکانی ژیاندا دەزانێت، وەک پیاوسالاری وەک هۆکاری سەرەکیی سەرکوت و ستەم لەسەر ژنان دەناسێنێت. فێمینیزمی ڕادیکاڵ تەواو بڕوای وایە هەموو کێشە و نایەکسانییەکانی تر پلە دوون لە چاو نایەکسانی ژن و پیاودا. گوتاری ئەم فێمینیزمە بە جۆرێکە کە هەندێک جار وا دەردەکەوێت کە هەموو پیاوان هەموو ژنان دەچەوسێننەوە. پەیوەستە ئەوەش بوترێت کە فێمینیستە ڕادیکاڵەکان لە گەڕانیان بەدوای سەرچاوەی ستەم و پلەدوویی ژناندا، بوونەتە خاوەنی تێگەیشتن و هزری فراوان کە هەوێنی بەشێکی زۆر لە جووڵانەوە و خەباتی ژنانیان ئاراستە کردووە. بەپێی ئەم ئاراستەیە ژنان وەک گروپێکی چەوساوە، دەبێت لە پێناو ئازادکردنی خۆیان لە دەست ستەمکارەکانیان کە پیاوانن، تێبکۆشن.
سێهەم: فێمینیزمی سۆشیالیستی کە لە لایەک ڕەخنەگری سیستەمی ئابووریی سەرمایەدارییە و، تەواو بڕوای وایە کە یەکسانییەکی مانادار لەنێو کۆمەڵگەی چینایەتیدا بەدی نایەت، لە لایەکی دی ڕەخنەگرە لە لێکدانەوەی مارکسیستی بە سەرچاوەی ستەم و چەوسانەوەی ژنان. بەشیک لە فێمینیستە سۆشیالیستەکان وەک فردریچی، دەلا کۆستا و ماریا مایەس، پێیان وایە کە مارکسیزم بەشێك لە چالاکی و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی وەک (کاری سێکسی، دروستکردن و گرنگیدان بە منداڵان و کاری نێوماڵە، کە کاری ژنان بووە) بەبێ لێکدانەوە جێهێشتووە، لە کاتێکدا کە زۆر گرنگن بە بەرهەمهێنانی

هێزی کرێکاران. لە بواری ئەکادیمیا و هزردا فەمینیزمی سۆشیالیستی، بە سوودوەرگرتن لە ماتریالیزمی مێژوویی مارکسیزم، کەوتنە لێکدانەوەی پەیوەندییە جێندەرییەکان. یەکێ لە ئەنجامە کاریگەرەکانی ئەم فەمینیزمە گەیشتن بوو بە تیۆری "دووانەی سەرمایەداری و پاتریارکی" وەک سەرچاوەی ستەم و چەوسانەوەی ژنان. لە باری کردارییەوە ئەم فەمینیزمە لەساڵەکانی هەفتاکان و هەشتاکاندا زۆر چالاکانە کاری کرد لەسەر کەمپینی "کرێ بۆ کاری نێو ماڵ".

چوارەم: فیمینیزمی مارکسیستی، هەروەک سۆشیالیستی، بەرگری لەوە دەکات کە ئازادی و ڕزگاریی تەواوی ژنان پابەندە بە هەڵوەشاندنەوەی سیستەمی سەرمایەدارییەوە. بەڵام جیاوازییان ئەوەیە کە خەریکی پەرەدان بوون بە توانایی تیۆری مارکسیستی بۆ لێکدانەوەی چەوسانەوەی ژنان بە هۆی سیستەمی سەرمایەدارییەوە، بەم جۆرەش ئەوان لە هەوڵی پڕ کردنەوەی ئەو کەلێنەدان کە وەک "کەم بەهاکردنی کێشەی ژنان لەنێو مارکسیزمدا" لە لایەن فەمینیستە سۆشیالیستەکانەوە ڕەخنەی لێگیرا . ئەم فەمینیستانە خەریکی ئەوە بوون کە پەیوەندیی نێوان چەوسانەوەی ژنان و سەرمایەداری ڕۆشن بکەنەوە. لە هەمان کاتدا دژی ئەو فۆرمە لە مارکسیزمی سەدەی بیست بوون کە بە شێوەیەکی دۆگما دژی فەمینیزم دەوستێتەوە.

ئەم چوار ئاراستەیەی فەمینیزم کە باس کران، بوونە خاوەنی هەزاران لێکۆڵینەوە و دراساتی مەیدانی، و چەندین تیۆری و پراکتیس کە کەمپینی فراوان و بزووتنەوەی جۆراجۆری لێ هاتە دەر، هوشیاریی فراوانی بڵاو کردەوە، گۆڕانکاریی گەورەی دروست کرد تەنانەت لەنێو سیاسەت و پۆلیسیەکانی سەرانی دەوڵەت و سیستەمی سەرمایەداری، دام و دەزگاکانی وەک نەتەوە یەکگرتووەکان و بانکی نێودەوڵەتی و بەرنامەکانی گەشەپێدانی جیهانی. هەروەها کاریگەریی گەورەی لەسەر سیاسەتی هەردوو بلۆکی ئەوکاتەی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات دانا، بە جۆرێك کە لە سەردەمی مۆدێرنیتەدا وڵاتانی جیهان کە لە نێوان ئەم دوو قوتبەدا دابەش ببوون، مەسەلەی گەشەدان بە توانایی ژنان و دابینکردنی فرسەتەکانی خوێندن و کارکردن و تەندروستی باش ببووە یەکێ لە خاڵەکانی پێشبڕکێیان. ئەمانە هەرچەندە وەک دەستکەوتی ژنان دەرکەوتن، بەڵام لە هەمان کاتدا دەستکەوتی مۆدێرنیتە و ئەو ئاراستەیە بوون کە پێیان وابوو هەموو وڵاتانی جیهان بە یەک ئاراستە دەڕۆن و گەشەکردنی ئابووری و تەکنەلۆجیا و بارو دۆخی ژنانیش لەگەڵیاندا بەردەوام بەرەو پێش دەچێت.

بەڵام ئەم شەپۆلەی فەمینیزمی ئەورووپایی – خۆراوایی بەرەوخامۆشی چوو . هەندێک لە چاودێران باس لەوە دەکەن کە ئەم پاشکشێیە لە

لایەک بە هەی کەوتنە بەردەم ڕەخنەی فەمینیزمی ڕەشپێست و فەمینیزمی کولتووری، بە پاڵپشتی تیۆرییەکانی پۆست – مۆدێرنیتە، ڕووی دا. فەمینیزمی ڕەش جەختی لەوە کردەوە کە سێکسیزم و چەوساندنەوەی چینایەتی و ناسنامەی جەندەری و ڕاسیزم تەواو پێکەوە گرێدراون و یەکتربەن. بەو شێوەیەی کە ئەم چەمکانە پەیوەندییان بە یەکترەوە هەیە پێی دەوترێت یەکتربڕایەتی. فەمینیزمی کولتووریش جەختی لە جیاوازیی بنەڕەتیی نێوان ژن و پیاو کردەوە؛ لە ڕووی بایۆلۆجی و کەسایەتی و هەڵسوکەوتەوە ژنان وەک خاوەنی ڕەوشتێکی جیاواز و باڵا، هەمیشە هاوسۆزی و خوشکایەتی بناغەی ناسنامەیان دابین دەکات. ناوەڕۆکی ڕەخنەی ئەمانە ئەوە بوو کە ئەم فەمینیزم تەنها وەک بەرهەمی ئەزموونی ژنانی ئەوروپایی و خۆراوایی سپی پێست ناسراوە، لە کاتێکدا ئەوان ناتوانن ئەزموونی هەموو ژنانی جیهان نیشان بدەن و نوێنەرایەتی بکەن، ژنان لە شوێنە جیاجیاکان ئەزموونی جیایان هەیە، تەنانەت ژنان وەک تاکە کەسیش ئەزموونی جیایان هەیە.

بەڵام لە لایەکی ترەوە هەندێک لە فەمینیستەکان باس لەوە دەکەن کە فشاری کەوتنی بلۆکی خۆرهەڵاتی (سۆڤیەت) و، هەڵای "پاشەکشەکردنی مارکسیزم" و بیری چەپ و سۆشیالیزم بە گشتی، تەشەنەی نیولیبرالیزم بە ئایدیۆلۆجی ئیندیڤدوالیزم و بازاڕی ئازاد و ..هتد، هۆکاری گەورەی ئەم پاشەکشەیە بوون، ئەمەش بە تایبەت لە کۆتایی دەیەی هەشتاکان و دەیەی نەوەدەکان. نانسی فرەیسەر باس لەوە دەکات کە لە کاتێکدا کە نیۆلیبرالیزم دەیویست گرنگیی زمانی "یەکسانی و دادپەروەری" و مافە گشتییەکان بگۆڕێتە سەر فۆکەس خستنە سەر 'ناسینەوەی ناسنامە و جیاوازی'، لەو چوارچێوەیەدا فشار بۆ سەر فەمینیزم دروست بوو داوای ڕەخنەی کولتووری بکات و کەمتر بچێتە سەر شیکردنەوەی کێشە ئابووری و کۆمەڵایەتییەکان. هەر بۆیەشە بە ڕای نانسی فرەیسەر لە کۆتایی سەدەی بیستەم مەیلێک هەبوو کە ڕەخنەی فەمینیستی گرنگ لە کایەی 'ئابووری' بگۆڕێن بە ڕەخنەیەکی "کولتووری یەکلایەنەی یەکسان"
ئەم پاشەکشەیە، زیانی گەورەشی دا لە ڕێڕەوی گەشەی جیهانی فەمینیزم وەک بزووتنەوەی جیهانی ژنان، لە تێرمی کۆلێکتیڤیزم، واتە کارکردن وەک بزووتنەوەی کۆمەڵایەتی و جەماوەری لە بەرامبەر فۆرمە جیهانییەکانی ستەم و چەوساندنەوەی ژنان وەک پیاوسالاری، سێکسیزم و جیاوازیی چینایەتی، سەرمایەداری. واتە ئەم دەورەیە بە ماوەیەک ئەم یەکگرتنەی لە خەباتی سەرتاسەری لە دژی سەرچاوەی ستەم و چەوساندنەوەی ژناندا بردە دواوە. نانسی فرەیسەر دەڵێت کە لە

کاتێکدا داهێنانەکانی فێمینیزمی شەپۆلی دووەم لە ئەو توانایدایە بوو کە نایەکسانی جێندەری لە سێ ڕەهەندی فراواندا لێک بداتەوە: ئابووری، کولتووری و سیاسی. کەچی لە ماوەی چەند دەیەی ڕابردوودا ئەو ڕەهەندە شیکارییانە نەک تەنها جیاکراونەتەوە لە یەکدی، بەڵکوو تەنانەت لە “ڕەخنەی کاپیتالیزمیش” دابڕێنراون. بە بڕوای نانسی جەختکردنەوەی فێمینیستەکان لەسەر ڕەخنەی کولتووری، ڕێکوپێک لەگەل هەوڵەکانی نیۆلیبرالیزم دەهاتەوە کە ئامانجی سەرەکیی سەرکوتکردنی هەموو بیرەکە یەکسانیخوازییە کەمەڕایەتییەکان بوو لەو سەردەمەدا. بەم شێوەیە جەختکردنی فێمینیستەکان لەسەر ڕەخنەی کولتووری، لە کاتێکدا بوو کە هەلومەرجەکە پێویستی بە دوو هێندە فۆکەس و سەرنجدان بوو لەسەر ڕەخنەی ئابووریی سیاسی.
جۆرە جیاوازەکانی فێمینیزم بەگشتی دابەش بوون بەسەر دوو بەرەدا و دوای دوو ئایدیۆلۆجی و ئاراستەی فکریی جیاواز کەوتوون، لیبرالیزم کە ئایدیۆلۆجی و بونیادی فکریی سەرمایەداری پێک دەنێت و، مارکسیزم کە ڕەخنەی ڕیشەیی هەیە لە پێکهاتەی ئابووری سیستەمی سەرمایەداری.

بەشێک لە فێمینیستەکان لەژێر ناوی فێمینیزمی ماتریالیستی، بە هاوکاری لەگەڵ فێمینیستە مارکسیستەکان، توانیان دەست بگرن بەو ڕەخنەگرتن لە ئەو کەیانە کە کاریگەرییان لەسەر ژیانی ژنان هەیە لە هەموو جێگایەک، لەوانە: پاتریارکی و سەرمایەداری. ئەوان جەختیان کردەوە کە ژیانی ژنان لە هەموو شوێنێک کەوتەتە ژێر کاریگەریی سەرمایەداریی جیهانی و پیاوسالارییەوە. ڕایانگەیاند کە لە باری سیاسییەوە کارێکی خۆکوژی دەبێت کە ئەم ڕەخنەی بونیادی لە سەرمایەداری و پاتریارکی، جێگەی بگیرێتەوە بە ڕەخنەی ستراتیجییە سیاسییە لەکاتییەکان و ڕوانگەی واقیعی کەمەڕایەتیی پارچەپارچەکراو. لەم هەوڵانەدا میتۆدی شیکاریی ئینتەرسێکشنالیتی سەری دەرهێنا، کە لە یەک کاتدا ڕەخنە لە جیاوازیی چینایەتی و ڕەگەزی و ئێتنیکی و هەموو سەرچاوەکانی تری سەرکوت دەگرێت. بەم جۆرە ئەم فێمینیستانە دەورێکی گرنگیان گێڕا لە جارێکی کە پێناسکردنەوەی تیۆری فێمینیستی، و لێکدانەوەی پرسەکانی چین، جێندەر و ڕەگەز (race). ئەم جارەیان ئەم فێمینیزمە نەک تەنها بە ڕزگاری ژنان، بەڵکوو وەک بزووتنەوەیەک کە باس لە ڕزگاریی کۆمەڵگە دەکات، دژە سەرمایەدارییە و، ڕەخنەی بونیاتی لە سیستەمی ئابووریی سەرمایەداری و سیاسی نیولیبرالیزم هەیە.

لەدوای ۲۰۰۸وە، واتە دوای قەیرانێکی گەورەی سەرمایەداری و ئابووریی نیۆلیبرالیزم، فۆرمەکانی ئێکۆفێمینیزم، ترانسناشناڵ

فێمینیزم، فێمینیزمی ڕەش و ئینتەرسێکشنال بە هێزەوە هاتوونەتەوە و خەریکی خەباتی فێمینیستین. فێمینیزمی ترانسناسیۆنالی یان جیهانی کە لە خۆیدا لە هەوڵی کۆکردنەوەی هەموو فۆرمەکانی فێمینیزمی دژە سەرمایەدارییە، بەتایبەت هاتۆتە مەیدان بۆ بڵاوکردنەوەی هوشیاری سەبارەت بەوەی کە چۆن جیهانگیری و سەرمایەداری کاریگەریی لەسەر هەموو خەڵک بەگشتی، بێ جیا لە نەتەوە و ڕەگەز و سێکس و چین و جێگای نیشتەجێی خەڵك داناوە. ئەم فۆرمە لە فێمینیزم، فێمینیزمی دژە سەرمایەداری، دژە سیستەمی ئابووریی نیۆلیبرالیزم، بە دەستەوەگرتنی تیۆری ئابووریی مارکسیستی و لێکدانەوەی چینایەتی خەریکە جارێکی کە خۆڕێکخستنە و، بەرپاکردنی بزووتنەوەی فراوانی جەماوەری و کۆمەڵایەتی کە هەم داوای ماف و چاکسازی دەکات لە بارو دۆخی ژیانی ژنان و چینی کرێکاردا، هەروەها خۆی وەک بەدیلێکی شۆڕشگێڕانە نیشان دەدات کە خەریکە هەموو بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانی تری وەک، دژە ڕاسیسزم، یەکسانی بۆ هۆمۆسێکسواڵەکان و گروپە کەمایەتییە سەرکەوتکراوەکانی تر لە دەوری خۆی کۆ دەکاتەوە و پێشەنگی خەباتێکی فراوانی دژە سەرمایەداری دەکات، بەبێ ئەوەی ئەو ئاسۆیە لەدەست بدات کە سەرچاوەی هەموو نایەکسانییەکان کۆمەڵگەی چینایەتی، سەرمایەدارییە.

دیمەنێک لە خۆپیشاندانەکانی ساڵی ۲۰۱۷ بە بۆنەی ڕۆژی جیهانیی ژنانەوە

پریشکی ئەم هەستانەوەیە لە ساڵی ٢٠١٧ لە خۆپێشاندانی سەدان هەزار ژن و پیاوی یەکسانیخواز بە بۆنەی ڕۆژی جیهانیی ژنانەوە لە ئەمریکا و چەندین وڵاتی تر نمایشی خۆی کرد. دواتریش مانیفێستی خۆی لە نامیلکەی فێمینیزم بۆ ٩٩٪ی خەڵك ڕاگەیاند کە تیایدا نیازی خۆی بە دژە سەرمایەداری بوون، ئیکۆ بوون، ئینتەرسێکشنال، پارێزەری مافی هەموو کەمایەتییەکان و ئێل جیبیتی… هتد ڕاگەیاندووە.
پێویستە باس لە جۆرێکی تری ترسناک لە "فێمینیزم" بکەین کە لە هەندێک ئەدەبیاتدا بە ناوی "فێمینیزمی نیولیبراڵ" باس کراوە. نموونەیەکی ئەم جۆرە لە فێمینیزم، شێریل ساندبێرگ دایهێنا لەژێر ناوی 'لین ئین'، کە تیۆرییەکەی لەسەر ئەوە بونیاد ناوە کە بازاڕی ئازادیی سەرمایەداری چارەسەری نایەکسانی ڕەگەزیی بەرامبەر بە ژنان پێیە. ئەو بانگەوازی ژنان دەکات کە سەر دانەوێنن و هەوڵ بدەن و شەڕەی تاکەکەسی بکەن لە بازاڕدا.
نموونەی تری ئەم فێمینیزمە، ئەو هەڵمەتەیە کە بە بەکاڵاکردنی جەستەی ژنان و، پارچەکانی جەستەی ژنان، قبوڵکردنی سێکسیزم وەک ڕاستییە نەگۆڕەکان، پراکتیسی فێمینیستی کردۆتە ئەم بیرۆکە تاکپەرستانەیە کە بە ژنان دەڵێت بچۆ لە ڕێگەی ئیستحقاقەوە دەستکەوتەکانت بە "هەر ڕێگایەک" بێت بەدەست بێنە. نموونەی بڵاوبونەوەی دەیان جۆری پیشەی مۆدێل، کۆسمەتیک، مەیکئەپ ئارتیست، کاری لاپ دانس و مەساج، ..هتد؛ لەبری ئەوەی ئەمانە وەک ئارەزوو و هەڵبژاردەی بەشێکی کەم لە کچان و ژنان وەک مافێکی ئازادیی هەڵبژاردن پارێزراو بێت، کەچی بوونەتە پیشەسازی گەورە و بەدیلێکی پیشە و کار و ڕێگای نان پەیداکردن و گەشتن بە ئامانجی و ئاواتی "دەوڵەمەندبوون" و کۆکردنەوەی سەرمایە بۆ ژنان.

٤-کێشەی لیبراڵ فێمینیزم
جۆرە جیاوازەکانی فێمینیزم بەگشتی دابەش بوون بەسەر دوو بەرەدا و دوای دوو ئایدیۆلۆجی و ئاراستەی فکریی جیاواز کەوتوون، لیبرالیزم کە ئایدۆلۆجی و بونیادی فکریی سەرمایەداری پێک دێنێت و، مارکسیزم کە ڕەخنەی ڕیشەیی هەیە لە پێکهاتەی ئابووری سیستەمی سەرمایەداری. ئەم دوو بیرکردنەوەیە لەنێو خەباتی ژنان بۆ ڕزگاری و یەکسانی جگە لەوەی درێژترین تەمەنیان هەیە، هەروەها گەورەترین هۆکاری دابەشبوونی جۆرەکانی فێمینیزمن لە بواری تێوری و پراتیکدا .
لیبراڵ فێمینیزم، خاسیەتی تایبەتی ئەوەیە کە هەوڵ بۆ ئەوە دەدات کە ژنانی چینی باڵادەست بچن لەم سیستەمە نایەکسان و پڕ لە نەهامەتییەی سەرمایەداری بەشدار بن لە دەسەڵاتدا

لیبراڵ فەمینیزم، کە لە سەرەتای سەدەی بیستدا بە فەمینیزمی ژنانی بورژوازی ناسراوە، هەمیشە پاڵپشت و هاوکاری دەسەڵاتی سیاسی و ئابووری چینی دەسەڵاتداری سەرمایەدارییە لە هەموو جیهاندا. فۆرمی دەسەڵات هەرچی بووبێت، دیکتاتۆری، دیموکراسی، سەرمایەداریی دەوڵەتی، ئەم جۆرە فەمینیزمە لە نەویدا جێگەی بووەتەوە. لە سەردەمی ئێستادا، بە هۆی کۆتای سیاسی بە ژنان لە زۆربەی زۆری وڵاتانی دنیا، ئەم فەمینیزمە دەسەڵاتی پەیدا کردووە و خۆی کردۆتە نوێنەری هەموو ژنان لە دامودەزگا نێودەوڵەتییەکاندا و، هەموو سەرچاوە ماددییەکان دەبات بۆ خۆی وەک بەشی ئیلیتی ژنان.
لیبراڵ فەمینیزم، خاسیەتی تایبەتی ئەوەیە کە هەوڵ بۆ ئەوە دەدات کە ژنانی چینی باڵادەست بچن لەم سیستەمە نایەکسانە و پڕ لە نەهامەتییەی سەرمایەداری بەشدار بن لە دەسەڵاتدا. ئیتر گرنگ نییە کە بە هۆی ئەم دەسەڵاتەوە ملیۆنان ژن بێکار دەبن، نانبڕاو دەبن، خوێندن و تەندروستی و خزمەتگوزاری تریان نابێت. کەم نین ئەو فەمینیستە لیبراڵانەی کە بە شان و باڵی ژنانی وەک مارگرێت تاتشەر، هیلاری کلینتۆن و مادلین ئۆبرایت هەڵ دەدەن و وەک پێشەنگی دەستکەوتەکانی فەمینیزم باسیان دەکەن. ئەمە لە کاتێکدا کە بڕیار و سیاسەتەکانی ئەم ژنە سەرکردانە، هەمیشە هۆکاری نەهامەتی گەورە و هەژاری و بێکاری و ستەمی زیاتر بوون لەسەر ژنان. مێژووی فەمینیزم پڕیەتی لەم جۆرە کە خۆی کردۆتە خاوەنی هەموو دەستکەوتەکانی ژنان لە ئەوروپا و تەنانەت لە جیهانیشدا. ئەم دەستکەوتانەش بە ملیۆنان ژن دەفرۆشنەوە، گوایا ئەمانە بە قازانجی هەموو ژنانن. ئەم جۆرە فەمینیزمە دەتوانیت چاوپۆشی لە هەموو نایەکسانییەکانی تری زۆرینەی ژنان بکات و تەنها چاوی لەوە بێت کە ژمارەی لە ژنانی نێو چینی دەسەڵاتدار بخاتە نێو ناوەندەکانی بریاردان و سەرۆکی کۆمپانیاکان.

خەباتی ژنان و فەمینیزم، نە تەنها گوتارێکی میدیایی ڕادیکاڵی دژە پیاوە و، نە تەنها هی ئەوانەیە بە دوای بەدەستهێنانی جێگای سەرکردە و بڕیاردانی ژنانن لەنێو پارتە سیاسییەکان و کۆمپانیا و دەسەڵاتدا.
لە سەردەمی ئێستادا زۆربەی ئەو "پێشکەوتنە"انەی کە بە هۆی "جیاکاریی ئەرێنی"ەوە، بەدەست هاتوون، بوونەتە پەیژەیەک بە سەرکەوتنی ژنانی نێو چینی دەسەلاتدار . ئەم چینە دەسەڵاتدارە هەرچۆنێک بێت توانیویەتی سامان و جێگایەکی زیاتر بە ژنە پەرلەمانتارەکان، ژنە بەڕێوەبەرەکان، دادوەرەکان، بانکدارەکان، خاوەن کۆمپانیاکان دروست بکات. بەڵام کاتێک ئەم ژنانە کێشەی

خۆیان لە نێو ڕیزەکانی دەسەڵاتدا چارەسەر دەبێت، ٩٩٪ ەکەی تری ژنان لە بیر دەکەن کە بە ترسناکترین جۆری ستەم و چەوسانەوەدا دەڕۆن. هەندێک لە لێکۆڵەران پێیان وایە کە دیاردەیەکی هاوشێوە لەگەڵ چینی ناوەڕاستی ڕەشپێستی ئەمریکا و ئ□وروپادا ڕوویدا، کاتێك بە هۆی بزووتنەوەی دژە ڕاسیزمەوە هەندێکیان خۆیان گەیاندە پلە و پۆستی باڵا، ئەمەشیان وەک دەستکەوتی گەورەی هەموو ڕەشپێستەکان نیشان دا. ل□ هەر دوو نموونەکەدا زۆربەی کات ئەو دەستکەوتانە بەناوی هەموو خەڵکەوە وەردەگیرێت، لە کاتێکدا بەرهەمەکەی ناچیتەوە لای جەماوەرە نایەکسانەکە، هەر بۆیە هیچ کات نە کۆتای ژنان و نە جیاکاریی ئەرێنی نابێتە هۆی چارەسەرکردنی کێشەی جیاکاری، بەڵکوو زیاتر هەڵاواردن و پشتبەستن بە تۆکنیزم زیاد دەکات.

لەگەل هەموو ئەمانەشدا، خەباتی ژنان و فێمینیزم، نە تەنها گوتارێکی میدیایی ڕادیکاڵی دژە پیاو ە و، نە تەنها هی ئەوانەیە بە دوای بەدەستهێنانی جێگای سەرکردە و بڕیاردانی ژنانن ل□ نێو پارتە سیاسییەکان و کۆمپانیا و دەسەڵاتدا. بزووتنەوەی ژنان و خەباتی ژنان هەروەها خاوەنی ژنانی چالاک و نووسەر و ئەکادیمی و گەنجانی تینوو بە ئازادی و یەکسانین. بۆیە دەبێت جۆرەکانی فێمینیزم بناسینەوە، لەیەکیان جیا بکەینەوە و، بەوردی هاوخەباتی□کانی خۆمان دیاری بکەین.

٥- ئەنجامگیری

یەکەم: فێمینیزم لە کوردستانیش فرە لایەن و فرە ڕەهەندە

فێمینیست لە کوردستان دەشێت ئەو ژنە شۆڕشگێڕە بێت کە ئامادەی گیان بەختکردن بووە بۆ ڕزگاری خۆی و هاوڕەگەزەکانی، هەروەها دەشێت ئەو ژنە پەرلەمانتارە بێت کە باس لە یاسایەکی باشتر بۆ مافی ژنان دەکات، بەڵام بەرژەوەندیی حیزبەکەشی دەپارێزێتک یان دەشێت ئەو ژنە موسوڵمانە بێت کە دەیەوێت تەفسیرێکی میانەڕەوتر لە ئیسلام بکات، یان ئەو ژنەی کە لە دام و دەزگایەکدا چاودێری ئەوە دەکات کە ژنان تەحەروشیان پی نەکرێت، مامۆستایەکی ئەکادیمی بێت کە خەریکی جێگیر کردنی خویندنی یەکسانیی جێندەرییە، ئەو کارمەندە بێت کە ڕۆژانە یارمەتیی ژنان دەدات بۆ پاراستنیان لە توندوتیژی، ئەو ژنەی کە خۆی بریار لەوە دەدات کە مافی خۆیەتی چ جۆرە جلێک لەبەرکات، کچانی گەنجانی زانکۆ بن کە دژی هێزە ئەمنییەکان دەوەستانەوە کە بە هۆی کچ بوونیانەوە سوکایەتیان پێ دەکردن و سێکسیت دەجووڵانەوە لەگەڵیان.

فەمینیزم لە کوردستانیش یەک شت نییە، یەک فۆرم نییە، یەک تێگەشتن و یەک پێناسی نییە. لە کوردستانیش هەتا ئەم جیاوازییە سیاسییانەی نێو ڕەوتەکانی فەمینیزم نەناسینەوە، دەستنیشانیان نەکەین، مەحاڵە کە بەهیچ جۆرێک بکەوینە دایالۆگێکی تیوری جدییەوە لەسەر ڕزگاریی ژنان. هەروەک چۆن ناکرێت بەسەر جۆرە جیاوازەکانی فەمینیزمدا تێپەڕین و گرنگیان پێ نەدەین، بە پێچەوانەوە دەبێت ئەم جۆر و جیاوازییانە ببنە هەوێنی دایەلۆگ و لێکۆڵینەوە و کاری داهاتوو .

فەمینیزمی لیبراڵ بە فراوانی هەیە و نوێنەرەکانی لە کوردستان ژنانی سیاسی و نێو دەسەڵات و خاوەن پۆستە باڵا و ئیدارییەکانن، ئەوانەی کە شارنشین و خوێندەوارن و لەپاڵ یەکێ لە حیزبەکانی نێو دەسەڵاتدا یان ڕاستەوخۆ یان ناراستەوخۆ کار وچالاکی دەکەن، ڕەخنەی نەرم و نیان دەگرن و داوا و نەسیحەتی چاکسازی لە دەسەڵاتدا دەکەن و، هەوڵی پلە و پۆستی بەرز دەدەن. هەڵبەت بەشێکیش لەم لیبراڵ فەمینیزمە وان خەریکی کاری ڕێکخراوەکانی کۆمەڵەی مەدەنی و لە بواری ئەکادیمیا کار دەکەن. ئەم جۆرە لە فەمینیزم دەبێت بناسینەوە، بەرپرسیاریان کەین و بیریان بێنینەوە کە یان باس لە ڕزگاریی ژنان نەکەن و بە ناوی ژنانەوە بەگشتی قسە نەکەن؛ یان دەبێت ئەو پێگە و دەسەڵاتەی پەیدای دەکەن دەستکەوتی گشتی تر بێ ژنانیش بێنێت، وەک یاسای باشتر، مافی زیاتر، سەلامەتی و پاراستنی زیاتر لە توندوتیژی.
بەشێکی زۆر لە ژنان لە نێو ڕیکخراو و لەسەر ئاستێکی تر هەموو ڕۆژ ڕووبەڕووی توندوتیژی دەبنەوە و، دژ بە کۆنەپەرستی و هەڵاواردن و توندوتیژی دەوەستنەوە. ئەمە تایبەتمەندیی خەباتی ژنانی کوردستانە لەم سەردەمەی ئیستادا کە وەک پراکتیسێکی ڕۆژانە خەبات بە یەکسانی و دژی جیاکاری لە مەیدانی کارو مالەدا دەکەن. هەرچەندە ئەم بەشەیان هێشتا سیمایەکی تێوری فەمینیستی نەداوە بە چالاکی و کاری خۆی لە خوارەوە دەیکات لە دژی سیستمی زاڵ، مەیدانێکی بەرفراوانی تێکەڵە لە فەمینیزمی جۆرا و جۆری ڕادیکاڵ، سێکولار و چەپ و سۆشیالیست و ڕادیکاڵەوە، تا دەگات بە ژنانی موسوڵمانی سێکولار.
بۆیە کاری ڕێکخراوەکان و چالاکوانانی ژنان لە یەکتر جیاوازن، ناچنە ژێر یەک پێناسە و یان یەک جۆری فەمینیزمەوە. ناشکرێت خەباتی ڕۆژانەی سەدان ژن بخەینە یەک تای تەرازوو لەگەڵ لیبراڵ فەمینیزمێکی بەرژەوەندخواز، یان فەمینیزمێکی ئیسلامی کە زیاتر وا لە خەمی پاراستنی دینەکەی وەک لە ماف و ئازادییەکانی ژنان و، تێکەڵاویان کەین .
کەوایە فەمینیزم لە کوردستان نەشێوێنراوە، بەڵکوو خۆی بەم جۆرەیە

کە باوە و تێروانینی جیاوازی لە دەبەتەوە و خاوەنی یەک تێگەیشتنی یەکگرتوو نییە و هەروەها بواری لەک تێگەشتنی جیا جیا دروست دەکات. کەسێک کە وادەزانیت شێوێنراوە، ئەو فۆرمەی ئەو شێوێنراوە نەک فێمینیزم خۆی. ژنان لە کۆمەڵگەدا دەژین و زیندوون و بکەرن، هەموو ڕۆژ خەبات دەکەن بۆ یەکسانی بە شێوازی جۆراو جۆر . ئەوە ئەرکی تیۆریسێنە فێمینیستەکانە لیکدانەوە بۆ ئەمانە بکات لە پەیوەند بە ئاراستە فکری و تیۆرییەکانی فێمینیزمەوە، جۆرەکانیان و تایبەتمەندییەکانیان جیابکاتەوە، تا بتوانێت تیۆرییەکی سیاسی و کۆمەڵایەتیی فێمینیستی کە تێگەشتنێکی فراوانی لەسەر ژنان لە هەرێمی کوردستان دروست کردبێت، بەرهەم بێنن لەرێشەوە ئاراستەیەکی سیاسی و کۆمەڵایەتی خەباتی ڕزگاریی ژنان ڕۆشن کەنەوە. ئەمە وەک زۆریک لە بوارەکانی تری فکر و مەعریفە لەم بوارەشدا سەرەتایەکمان دەست پێ کردووە کە هێشتا تازەیە، پێویستی بە هاوکاری و کاری درێژخایەن و دایەلۆگ و گەشەکردنە.

کاتێك بەشێک لە ڕێکخراوەکان و چالاکوانانی بەرگریکردن لە مافەکانی ژنان بە خۆیان نالێن فێمینیست، کەچی هەر ئەوانیشن ڕۆژانە بە کردار لە بەردەم هەڕەشە و فشاری کۆنەپەرستی و پیاوسالاریدا خەبات دەکەن، ئەوە بابەتێکی پێویستی بە لێکۆڵینەوە هەیە. لە بارو دۆخێکی وەک کوردستاندا، هۆکاری جیاجیا هەیە کە کەسێک یان گروپێک ڕاستەخۆ بە خۆیان نەڵێن فێمینیست. یەکێ لەوانە لەوانەیە ترس بێت، هەروەک چۆن ترسیش هەیە ئەگەر ژنان لە شوێنی کاریان یان لەنێو دراوسێکانیان بە خۆیان بڵێن کۆمەنیست، یان ئەنارکیست. هۆکاری ئەمەش لە یەکەم ڕامانیندا ئەوەیە کە هەموو ئەم بزووتنەوە و ئایدیایانە بە ڕادیکاڵ و مەترسیدار دادەنرێن لەسەر کۆمەڵگە و خێزان و بەها دینی و خێڵەکییە زاڵەکانی نێو کۆمەڵگە. لەسەر ئاستی گروپ و ڕێکخراوی ژنانیش، ئەوا دەسەڵاتی سیاسی و ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکانیش کە پشتیوانی ماددی ئەمانە دەکەن، ئەم جۆرە ئایدیا چەپ و ڕادیکاڵانەیان پێ خۆش نییە و هەر جۆرە ڕێکخراوێک یان چالاکێك ئیدعای ئەوانە بکات، پەراوێزیان دەخەن.

فێمینیزم لە کوردستان نەشێوێنراوە، بەڵکوو خۆی بەم جۆرەیە کە باڵ و تێروانینی جیاوازی لە دەبەتەوە و خاوەنی یەک تێگەیشتنی یەکگرتوو نییە، بەڵام هۆکاری تریش زۆرن، لەوانە دابڕانێك کە لەنێوان گوتاری فێمینیزم و بارو دۆخی ژنان و خەباتی ڕۆژانەیان هەیە، ئاشنا نەبوونی ئەم گوتارە بە کار و کردەی فێمینیستی لە کوردستان، وەک پێشتر باس کرا. هۆکارێکی تر ئەو تێگەشتنەیە لە

فەمینیزم کە بە بزووتنەوەیەکی "دژە پیاو"ی دەبینێت. نەیارانی ئازادی و یەکسانی ژنان ئەم مەسەلەیە بەکاردێنن وەک بەهانەیەک بۆ دژایەتی هەر هەوڵێک کە بەرگری لە ماف و یەکسانیی ژنان بکات.
بەڵام ئەوەی کە ئەم کێشەیەی توندتر کردۆتەوە، دژە پیاوبوونی بەشێک لەگوتاری ئەو فەمینیستانەیە کە لە ئەوروپا دەژین و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی ژنان و پیاوان لە کوردستان لە لێکدانەوەکانیاندا ڕەچاو ناکەن. زۆرینەی ژنان نە خاوەنی داهات و ئابووریی سەربەخۆن، نە دەتوانن لە خێزان و پیاو دابڕێن و بە تەنها بژین، نە لە باری دەروونییەوە ئامادەییان بۆ هەنگاوگەلێکی لەو جۆرە هەیە. بە تێگەشتن لەمە دەبێت سەیری ئەم بەربەستانەی بەردەم ژنان و ڕێکخراوەکان بکرێت و شیکارییان بۆ بکرێت نەک وەک ڕق لە فەمینیزم یان ناهوشیاری ژنان لێك بدرێتەوە.
هەروەها ژنانی چەپ و کۆمۆنیست، کە بە پێویستی نازانن کە وەک فەمینیست خۆیان بناسێنن، چونکە بڕوایان وایە کە خەبات بۆ ئازادی و یەکسانیی ژنان بەشێکی دانەبڕاوە لە خەباتی ئەوان بۆ سۆشیالیزم. سۆشیالیزم دەتوانێت هەموو ئەو مافانە بەدەست بێنێت بۆ ژنان کە فەمینستەکان داوای دەکەن و، یەکسانییەکی مانادار لە کۆمەڵگەدا دروست بکات. بەڵام ئەمانە دژە فەمینیزم نین، خۆیان بە هاوپشت و هاوخەباتی فەمینیستەکان دەزانن کە هەوڵ بۆ یەکسانی و ئازادیی ژنان دەدەن، بەتایبەت هەموو ئەوە فەمینیستانەی کە ڕەخنەی بونیادی لە سیستەم و ئابووریی سەرمایەداری دەگرن.

دووهەم: کاریگەریی گۆرانکارییە ئابووری و سیاسییەکان و سەرمایەداریی گڵۆباڵ لەسەر فەمینیزم لە کوردستان

کرانەوە بە ڕووی دنیای دەرەوەدا لە ڕێگەی تەکنەلۆجیای جیهانییەوە، هەروەها سیاسەتە ئابوورییە نیۆلیبراڵەکانی حکومەتی هەرێم بە پاڵپشت و ڕێنوێنی بانکی نێودەوڵەتی، لە ١٥ ساڵی ڕابردوودا گۆڕانکاریی گەورەی بەسەر کۆمەڵگەی کوردستاندا هێناوە.
یەکێ لەو گۆرانکاریانە لە ئەنجامی تێکەڵکردنی کۆمەڵگەی کوردستان لەگەڵ دنیای گڵۆباڵدا لە ڕێگەی تەکنەلۆجیا، و کراونەوەی بازرگانی و بازاڕی ئازاد، ئەم کۆمەڵگەیەی لە ماوەیەکی کورتدا خستە بەر لێشاوی دیاردەی بە "کاڵاکردن". یەکێ لە کاریگەرییەکانی ئەم پرۆسەی بەکاڵا کردنە، کە پرۆسەیەکی جیهانییە، جەستەی ژنانیشی کردە مەیدانی بە کاڵابوون بۆ ئاڵوگۆڕ لە بازاڕدا، لێرەدا لەشفرۆشی ئاشکرا و نهێنی و کاری یانەی شەوان تەنها بەشێکی کەمی ئەم بەکاڵاکردنەیە، هەڵتۆقینی ژمارەی کچە مۆدیلەکان و بەکارهێنانی جەستە و جوانی ژنان بۆ ڕیکلام و کارکردن لە کۆمپانیا

و یانە و مەیخانەکاندا و دەیان جۆری تری کار کە بەکارهێنانی جەستەی ژن وەک ئامرازی سەرنجڕاکێشانی کڕیار و گەرمکردنی بازاڕی ئاژەوگێڕ، بەشێکی تری بازاڕی کۆسمەتیک و مەیکئەپ و کلینیکەکانی جوانکاری و ددان و ..هتد، هەمووی نموونەی ئەم بەکاڵاکردنەن .

ئەم دیاردەی بەکاڵاکردنەی جەستەی ژنان، لە لایەکەوە، بەشێکی زۆر لە بەها خێڵەکی و دینی و کۆنەخوازەکانی خستەتە ژێر پرسیارەوە و تووشی تەقاندنی کردوون . لە لایەکی ترەوە، کاردانەوەیەکی دژ بە ژنانی لێکەوتەوە، کە لە ئەنجامدا پیاوانی ئایینی لە هەموو کات زیاتر فرسەتیان بۆ ڕەخساوە هێرش بکەنە سەر ماف و ئازادیی ژنان لە مینبەرەکانی میدیا و مزگەوت و بوارە گشتییەکاندا. لەنێو خێزانیشدا، ئەم ترسە بووەتە هۆی توندکردنەوەی سەرکوت لەسەر ژنان و کچان و زیاتر پارێزگاربوونی خێزان و توندکردنەوەی ژنانی لە بواری تایبەت و چوار دیواری ماڵدا پەرە پێداوە.

بەڵام ئەم کرانەوەیە هەروەها نەوەیەکی تریشی لە ژنانی ڕووناکبیر و ئازادتر دروست کردووە کە لە باری زمان و فەرهەنگ و ئاستی خوێندن و پەیوەندی بە دنیای دەرەوە، وەک هەر گەنجێکی تری جیهان لەم سەردەمەدا خاوەنی هوشیارییەکی باڵایە بە مافەکانی خۆی، کە نموونەیان لە خۆپیشاندانەکانی خوێندکاران و، وەرگێڕان و خوێندنەوە و مۆسیقا و هونەر و کاری کۆمەڵایەتی و سۆشیال میدیا دەرکەوتووە.

سێهەم: خاڵی هاوبەشی کارکردنی ژنانە بەیەکەوە

ئەم گۆڕانکارییە گلۆبالە و ناوخۆییانەی دۆخی ژنانی کوردستان ڕووبەڕووی سیستەمێکی خێڵەکی و پیاوسالاری و دینییە لە کوردستان.

ئەمەش وای کردووە فێمینیستەکان سەرەڕای جیاوازی و فرە ڕەهەندیان خاڵی هاوبەشیان هەبێ لە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم دۆخ و سیستەمە زاڵەی دژی ژنانە بەگشتی.

هێرش بۆ سەر ژنانی یەکسانی و ئازادیخواز و چالاکانی نێو ڕێکخراوەکان کە باس لە ڕزگاریی ژنان و مافی ژنان دەکەن، گەورەترین پریشکی ئەم ڕق و توڕەیییە کۆنەپارێزانی بەرکەوتووە.

ئەم هێرشە ئایینی-خێڵەکییە کە بە پاڵپشتی دەسەڵاتی سیاسی دەکرێت، ناوێرێت یان نایەوێت ڕەخنە لە بەرژەوەندیی ئابووریی کۆمپانیاکان و دەسەڵاتی سیاسی بگرێت، یان دژی بەکاڵابوون بوەستێت. هەروەها ناشتوانن ڕێگری لە دەرکەوتنی کچە مۆدێرنەکان بکەن، بۆیە ئاسانترین نێچیر بۆیان ئەو ژنانەن کە وان لە بواری گشتیدا کار دەکەن. ژنانی چالاک کە هەموو ڕۆژێک وان لەسەر جادە و بەردەم داداگاکانیان گرتووە ئەم دەسەڵاتەیان هەراسان کردووە بۆ مافەکانی ژنان، پشکی

شێریان بەرکەوتووە لەم هەڕەشانە. هەر بۆیە پریشکی ئەو کاردانەوانە بە توندی دەیدا لە هەر بیرۆکەیەکی ئازایخوازی، ژنانی چالاک، لەگەڵ ئەمانەشدا فکر و هزری یەکسانیخوازی فێمینیستی و سۆشیالیستی.

هەروەها پرسی فێمینیزم و خەباتی ژنان ڕووبەڕووی کۆنەپارێزیەکی ئاراستەکراوە کە لە ڕێگەی مینبەرەکانی میدیا و مزگەوتەوە پەخش دەبێتەوە بۆ نێو کۆمەڵگە. هێنانە سەر شاشە و زەقکردنەوەی ئەو بانگخوازە ئاینییانە کە بە ئاشکرا دژی مافەکانی ژنان و یەکسانی و ئازادی قسە دەکەن. یان دەرخستنی ئەوانەی باس لە جادووگەری، فاڵ و ترس و ڕیچوالە دینی و فیستڤالە خێڵەکییەکان دەکەن. ئەمانە خەریکی برەودانن بە هێشتنەوەی بەها دینی و خێڵەکییەکان،کە کۆنەپارێزترینن لە کۆمەڵگەدا، و زیندوو هێشتنەوەیان لەنێو کۆمەڵگەیەکدا کە تازە بە ڕووی دەرەوەدا کراوەتەوە، ناکۆکیی زۆری تێدایە و هەژاری و بێکاری لە ڕاددە بەدەریش ڕووی تێکردوە . ئەمەش دووبارە ژنان و کچان دەخزێنێتە ماڵەوە، لەژێر چنگی پیاوسالاریدا، لە نەبوونی یاسای پارێزگاری و دامودەزگای توندوتۆڵ بۆ پاراستنیان لە دژی توندوتیژی.

لە ڕاستیدا ترس لە گۆرانکاری، ترس لە “بەرەڵایی” ژنان، ترس لە تێکچوونی خێزان، باجەکەی زۆرینەی ژنان و کچان دەیدەن . هەرچەندە ئەم ترسە بەرجەستەیە و دیارە، بەڵام هێشتا وەک ترسێکی کۆمەڵایەتی دەردەکەوێت . هەرچەندە نە فێمینیزم وەک ئەوەی کە ئیستا هەیە وە نە شێوازی تری خەباتی ژنان بۆ یەکسانی و ڕزگاری لە کوردستان، ن□بونەتە هەڕەشەیەکی ڕاستەوخۆ لەسەر دەسەلاتی سیاسی. لەگەڵ ئەوەشدا ئەم پشتگیرییانەی دەسەڵاتی سیاسی لە کۆنەپارێزی، تەواو سیاسی و ئاراستە کراوە، چونکە مەسەلەی ئازادی و مافەکانی ژنان تەواو مەسەلەیەکی سیاسییە.
لە کۆمەڵگەی کوردستان بوار بۆ پراکتیسی فێمینیستی هەموو ژنان پێکەوە هەیە، چونکە خاڵێکی هاوبەش و دوژمنێکی هاوبەشیان هەیە لە ئێستادا، کە کۆنەپەرستی ئایینی و دەسەڵاتی پیاوسالارییە.
لەکۆتاییشدا پێویستە ئەوە بوترێت، کە ئەوانەی بەگشتی دژی فێمینیزم دەوەستنەوە، هێزی پاریزگار و کۆنەپەرستن کە بەرژەوەندییان هەیە لە ڕاگرتن و هێشتنەوەی پێگە و جێگای ژنان لە پەراویزی کۆمەڵگەدا، وە ئامانجیان پاراستنی سیستەمی ئیستا و هێشتنەوەی دەسەڵاتی پیاوسالارییە لە هەموو بوارەکانی ژیانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتیدا. دەکرێت خەبات لە دژی ئەم کۆنەپەرستییە

خاڵی هاوبەشی کارکردنی ژنان و فەمینیزمەکانیان بێت بەیەکەوە. لە کۆمەڵگەی کوردستان بوار بۆ پراکتیسی فەمینیستی هەموو ژنان پێکەوە هەیە، چونکە خاڵێکی هاوبەش و دوژمنێکی هاوبەشیان هەیە لە ئێستادا، کە کۆنەپەرستی ئایینی و دەسەڵاتی پیاوسالارییە.

ژنان دەبێت پێشەنگی خەبات بن بۆ یەکسانی و نەهێشتنی هەڵاواردن لە دژ جیاکاریی ڕەگەزی و پیاوسالاری لە هەموو بوارەکادا، بەڵام گەیشتن بە یەکسانییەکی مانادار نە بە تەنها ئەرکی ژنانە و نە بە تەنها بە خەباتی ژنانیش بەدەست دێت. بۆیە پێویستە ئەم خەباتە ئەرێنییە جەماوەری فراوانی ژنان لە خۆی کۆ بکاتەوە و و شان بە شانی خەباتی چین و تویژەکانی تری کۆمەڵگە بن کە لە پێناو یەکسانی هەمەلایەنە و خۆشگوزەرانی وکۆمەڵگەیەی خاڵی لە ستەم وچەوسانەوەی چینایەتی تێبکۆشین. لە ڕاستیدا ژنان بەشدارییەکی چالاک دەکەن لەم خەباتەی کۆمەڵگەدا .

ئاسۆ کەمال
دیسەمبەری ٢٠٢١

سەرچاوەکان:

Bhardwaj, Ananya. “Marxist Feminism and its Importance in Today’s.” Contemporary Literary Review India (February 2021): Vol.8 No.1 , p 43-51.

Bryson, Valerie. “Adjusting the lenses: Feminist analysis and.” Contemporary Politics, (1995): 1:1, 3-18,.

“Marxism and feminism: can the ‘unhappy marriage” be saved ? .” Journal of Political Ideologies (2004): 13–30.

Cock, Jacklyn, and Meg Luxton. “”MARXISM AND FEMINISM:’UNHAPPY MARRIAGE’OR CREATIVE PARTNERSHIP.” .” Cock, Jacklyn, and Meg Luxton. Marxisms in the 21st Century: Crisis, Critique & Struggle. 2016. 116-142.

Gimenez, Martha E. “What’s material about Materialist Femeinsim .” R a d i c a l P h i l o s o p h y 1 0 1 (2000).

Haines, Brigid. “Beyond Patriarchy: Marxism, Feminism, and Elfriede Jelinek’s “Die Liebhaberinnen”.” The Modern Language Review (Jul., 1997, Vol. 92, No. 3 (Jul., 1997),): pp. 643-655.

Hartmann, Heidi I. “”The unhappy marriage of Marxism and

feminism: Towards a more progressive union." ." Capital & Class 3.2 (1979): 1-33.

Hatem, Mervat. "Class and Patriarchy as Competing Paradigms for the Study of Middle Eastern Women." Comparative Studies in Society and History (Oct., 1987, Vol. 29, No. 4): pp. 811-818.

Haug, Frigga. ""Marxism-feminism." ." Historical Materialism 24.4 (2016): 257-270. .

Heidi Hartmann, Ellen Bravo, Charlotte Bunch, Nancy Hartsock, Roberta Spalter Roth, Linda Williams, Maria Blanco. "Feminist Theory and Practice; A Collective Interview." Signs, Vol. 21, No. 4 (1996): pp. 917-951.

"Historical-Critical Dictionary of Marxism." Historical Materialism. 2016. 257–270.

"Marxist Feminist Dialectics for the 21st Century." Source: Science & Society , Fall, 1998, Vol. 62, No. 3, Dialectics: The New Frontier .. (1998): pp. 400-413.

Nancy Fraser. "Feminism, capitalism and the cunning of history,." New Left Review (2009): 97-117.

Orr, Judith. "Marxism and feminism today." International Socialsm Issue: 127 (June 2010).

Sandberg, Sheryl. Lean In. 2013.

WILLIAMS, CHRISTINE. "The Happy Marriage of Capitalism and Feminism." Contemporary Sociology 43,1 (n.d.): 58-62.

Wright, Erik Olin. "Explanation and Emancipation in Marxism .and Feminism." Sociological Theory (1993): pp. 39-54

رەئوف, لوقمان. "فێمێنیستی و هەستی گەڕان بە دوای شوناسدا." ئایدیا (n.d.): ل. ٣٩-٤٣.

کەمال, ئاسۆ. ژنۆفۆبیای ئۆجەلان . London, ٢٠١٦.

یاداشتنامـەی (پزیشکێکی

پێشمەرگە)م خوێندەوە.. گۆران هەڵەبجەیی

{کە لەرەوە سەیری ژیانی خۆم دەکەم ١٩٦١-١٩٨٩} ، ناونیشانی یاداشتنامەکەی دکتۆر فایەق گوڵپیە ،کە بەشێکی گرنگ لە ژیاننامەی خودی گوڵپی تێدا تۆمارکراوە .ئەم کتێبە ساڵی [٢٠١٨] کەوتوەتە بەر دیدی خوێنەر، لەهەندەرانیش ئەوانەی خولیای خوێندنەوەیان هەیە ، بەدەستیان گەشت و بەناوەڕۆکەکەی ئاشنا بوون.
بەندەش لە ڕێگەی خودی دکتۆر فایەقەوە کتێبەکەم بە [PDF] پێگەیشت.
خوێندنەوەی یاداشتنامە ئیدی هی هەر کەسێک بێت، یەکێکە لە ئارەزووەکانم ،چێژێکی تایبەت لە خوێندنەوەیان دەبینم ، بەتایبەتی گەر ڕاستگۆییان تێدا بەدی بکەم .تا ئێستا ژمارەیەکی زۆر لە یاداشتنامەی کەسایەتیە کوردی و عەرەبی و جیهانیەکانم خوێندوەتەوە. بەکوورتی هی هەرکەسێکم بەردەستکەوتبێت یا بیستبێتم کە کەوتوەتە بەردەستی خوێنەر ،خێرا هەوڵی بەدەستهێنانیم داوە.
سەبارەت بەمەی دکتۆر فایەقیش ،سەرەتا کاک سەلام محەمەدی برادەرم بە ئیجابی باسی ئەم کتێبەی بۆکردم کە خۆی بەدەستیەوە بوو، ،پاشان بە وەدەستهێنانی داوام لە دکتۆر کرد ،بەسوپاسەوە ناردی بۆم.
هەوڵەدەم بە پێی خوێندنەوە تێڕوانینی خۆم بە ڕووداوەکانی دووتوێی ئەم یاداشتنامەیە، هەڵسەنگاندنێکی بابەتیانەی بێلایەنەی بۆ بکەم. لە کاتیدا خوێنەر سەرپشکە لە حکومدان بەسەر هەڵسەنگاندنەکەمدا، کە هیوادارم سەرکەوتووبم تێیدا.

دکتۆر فایەق لە پێناسەیەکی شایستەدا

بەرلەوەی بچمە قووڵایی باسەکەوە ،لەسەر ڕۆشنایی ئاشنایی و پەیوەندیم لەتەکیدا ،دەخوازم کەمێک سەبارەت بە کەسایەتی خودی دکتۆر بنووسم.
لەسەرەتای حەفتاکاندا لە قوتابخانەی ناوەندی شارەزوور لە هەڵەبجە بە دووساڵ هاوپۆلم بوو،زۆر بەخێرایی بووینە برادەر ،هەستم کرد زۆر جیاوازە لە هاوپۆلەکانم،کەسێکی بە ڕەوشت، هێمن،کەمدوو ، ڕووخۆش و زرنگ و زیرەک ،{یەکەمی پۆلەکەمان بوو} ، هیچ شتێکی لە عاسی نەدەبوو ،لە هەموو وانەکاندا پێرفێکت بوو.بیرم دێت جارێک وانەی عەرەبیمان هەبوو بابەتی[ئیعراب]نازانم بەکوردی پێی دەڵێن،لەوانەیە شیکاری پێ بڵێن، من زۆر کەڵەوابووم تێیدا و حەزم پێی نەبوو،زیاتر ئارەزووم لە [انشاء] داڕشتن هەبوو، ئەو ڕۆژە

مامۆستاکەمان لەسەر تەختەڕەشەکە دوودێ شعری درێژی کلاسیکی نووسی ، پێم وابێت هی{ ئەحمەد شەوقی-امیر الشعراء} بوو ، پرسی کێ دەتوانێت ئیعرابی بکات ؟هەموو سەرمان کزکرد ،من لەژێرەوە سەیری دکتۆر فایەقم کرد،هەندەی پێنەچوو دەستی بەرزکردەوە ،پاشان دەستی کرد بە ئیعرابکردن، ئەمەش بەسەرسامیەوە سەیرمان دەکرد،کە کۆتایی هات مامۆستاکە سوپاسێکی گەرمی کرد کە بەو هەموو ئەوکارەی ئەنجامدا.
پەیوەندیمان پێرەی سەند ،جگە لە خوێندنگا لەدەرەوەش یەکترمان دەدی ،بەنموونە بەهاران بەسەعی کردن دەچوین بۆ ڕێگەی [عەنەب]،یاخود جاروبار لە چایخانەیەک کە بەرامبەر سینەماکەی هەڵەبجە بوو دادەنیشتین ،جۆرەها قسەوباسمان دەهێنایە گۆڕێ. پێم وابێت تاکە باس کە خۆمان بەدوور دەگرت لێی سیاسەت بوو. بەشبەحاڵی خۆم ڕێزێکی زۆرم بە ئازادیەتی و گیانفیدایی باوکی هەبوو.ئەز سەربە ئایدەلۆجییایەکی چەپی عێراقی بووم ،لەوە دەترسام باسێک بکەمەوە و ئەو وەک هێرش بۆ سەر ڕێبازەکەی باوکی لێکی بداتەوە، و بەوە هەستی بریندارببێت ، بۆیە تا بۆم کرابێت باسی سیاسەتم نەدەکردەوە.
پاش شەهیدبوونی باوکی وەک خۆیشی لە کتێبەکەیدا ئاماژەی پێداوە بە دۆخێکی سەختی نالەباری ژیاریدا تێدەپەڕین، بەڵام ئەم دۆخە هەرگیز لە ژیانی دکتۆردا هەستی پێنەدەکرا،هەرگیز گلەیی لە بەختی خۆی نەدەکرد،هەندە نەفس بەرز بوو لە هیچ کاتێکدا ڕێگەی نەدەدا ببێتە جێگەی بەزەیی.ڕاستە ئەو هەژاربوو ،وەلێ لەناخ و هزردا زەنگین بوو.
پاش کۆتایی ناوەندی من چومە ئامادەیی کشتوکاڵی بەکرەجۆ ،ئەویش لە ئامادەیی درێژەی بەخوێندن دا.
هەرجارێک لە هەڵەبجە بوایە یا سلیمانی گەر بەرێکەوت یەکترمان بدیایە ،ئیدی لە دەمی خوێندندابوایە یادەمی سەربازیم، هەر بە گووڕوتینەکەی جارانەوە باوەشمان بە یەکتر دەکردەوە.
دەمێک ساڵی[1991] بەیەکەم جار سەردانی کوردستانم کرد ،دکتۆر فایەق یەکێک لە هاوڕێ دێرینەکانم بوو کە تامەزرۆی بینینی بووم،ئەوە بوو سەراغیم خوارد و لە نۆرینگە کۆنەکەی [دکتۆر عەبدولرحمان ڤیس] دۆزیمەوە.ئەوەی خۆشحاڵی کردم ئەوە بوو کە پاش ئەو دابڕانە زۆرە ،وەک هەمیشە بە خەندەو ڕۆح شیرینیەوە باوەشی کرد پێمدا.
هەر لەو سەفەرەمدا بەهۆی هەندێک خواردنەوە کە پێی ڕانەهاتبووم ، تووشی ئازاری سک بووم،ئەو هات بەلام و چارەسەری نووسی بۆم.
پاشان پەیوەندیمان بەردەوام بوو،بەوەی هەرجارێک سەردانی کوردستانم کردبێت بە تەنها خۆی یا لەتەک خێزانەکەی چەند ساتێکمان پێکەوە بەسەر بردوە.

دکتۆر فایەق یەکێکە لە هاوڕێ دانسقەکانم کە ماوەی [50]ساڵە هاوڕێیەتیمان بەردەوامەو تا بێت هێزو خۆشەویستیمان بۆیەکتر زیاددەبێت. تەنانەت هەندێک جار لەم دوورەوە کە کێشەیەکی تەندرووستیم دەبێت بە تەلەفۆن ڕێنمایی لەو وەردەگرم.
ئەم پێشەکیەم وەک ئیزافەیەک نووسی تا خوێنەر لە دیدی هاوڕێیەکی دێرینیەوە دکتۆر بناسێت و بە هەندێک وردەکاری ژیانی ئاشنا بێت کە خودی دکتۆر ئاماژەی پێنەداون.

خەسڵەت و مەرجەکانی یاداشتنامە

نووسینەوەی یاداشتنامە بەر لەوەی ئاوێنەی ژیانی خودی کەسەکە بێت، تۆمارکردن و گێڕانەوەو وەبیرهێنانەوەی قۆناغێک یا چەندقۆناغێکە لە ژیانی میللەتێک،شۆڕشێک،بزافێکی سیاسی،جا بۆیە زۆر زۆر گرنگە نووسەری یاداشتنامەکە ڕاستگۆیانە مامەڵەی لەگەڵدا بکات. ناکرێ نووسەر هەست وسۆز بکاتە پێوەر بۆ یاداشتکردنی ڕووداوەکان ، بەڵکو گەرەکە بەوجۆرە باسیان لەوە بکات کە ڕوویانداوە،واتە گەرەکە چاوەکانی ببنە ڤیدیۆکامێرایەک و ڕەکەردی مەشهەدەکان وەک خۆی بکات،ئیدی تەنها بەم جۆرە دەتوانێت متمانەی خوێنەر بە دەستبهێنێت.

1. سەرجەم یاداشتنامەو یادەوەریەکان کە پەیوەندی ڕاستەوخۆیان بە خەباتی گەلەکەمانەوە هەیە، بە کەمووکووڕی شکستی و سەرکەوتنەکانیەوە ،هەموویان دەبنە بەشێک لە دیرۆکی بزافی گەلەکەمان و دەکرێ نەوەکانی داهاتوومان سودی لێوەربگرن.
2. دەکرێ و ڕوویداوە بە وەرگرتنی زانیاری لەبارەی ژیانی میللەتێک شۆڕشێک لێکۆڵەرەوەرانی کورد و بێگانە پەنا بە ئەوجۆرە یادەوەریانە بەرن.
3. لەکاتی دادگایی کردنی تاوانبارانی جەنگدا ڕوویداوە هەندێک جار سود لەم جۆرە یاداشتنامانە وەرگیراوە،نموونەی دادگایکردنی تاوانبارانی سەرانی نازی لە دادگای نۆرەنبرگدا.

لەسەر ڕۆشنایی ئەم خاڵانە دەتوانین بڵێین ئەم کتێبەی دکتۆر گ□وپی جێگەی متمانەیەو دەکرێ وەک سەرچاوەیەکی پاکژ سەیربکرێت.

دەشێ و ڕوویداوە بەشێک لەوانەی بیرەوەریەکانیان نووسیوەتەوە ،لە هەندێک بەگەو مەوقعەدا لە حەقیقەت لایانداوە و ڕووداوەکانیان بەجۆرێک وەنا کردبێت کە لەتەک مەزاج و بیرو پەیوەستی دەخەکەدا بگونجێت،لە دکتۆر فایەق تەنها ڕاستگۆیی

کردوەتە پێوەر و بەوجۆرە باسی ڕووداوەکانی کردوە کە ڕوویانداوە،جا لەوانەیە ئەو گوزارشتە لەتەک قەناعەت و ڕێبازی سیاسیشیدا یەکانگیر نەبووبێت.

وێستگە گرنگەکان کە شایانی ئاماژەن

- گەر ئاوڕێک لە سەردەمی منداڵی و مێردمنداڵی دکتۆر بدەینەوە دەبینین خۆشەویستی خاک و نیشتمان و پێشمەرگە لە ناخیدا چەکەرەی کردوە، پاشان ئەم خۆشەویستیە نما دەکات و دەبێتە هەڵوێست و کردار.
+باوکی لە پێناوی خاک و کوردایەتیدا قارەمانانە گیانی بەخشی، ئەم گیانفیدایەی بابی هانی دا بەشداربێت لە خەباتدا بەڵام بە شێوازێکی جیاواز و ڕێبازێکی فکری جیاواز لەوەی باوکی.
- یەکێک لە براکانی ڕێچکەی باوکی گرت و بووە پێشمەرگەی پارتی،هەر لە پێناوی ئەو حیزبەدا گیانی بەخشی.
+بەپێی پێوەرو کەلتووری ڕۆژهەڵاتی ، دەبوو دکتۆریش ببێتە پارتی ، ئەویش لەبەر دوو هۆ، یەکەم بە بەزیندووڕاگرتنی ڕێبازەکەی باوکی،دووەم بە [تۆڵەسەندنەوە]ی براکەی لەو لایەنەی کووشتیان.
+عاتفە بەسەر دکتۆر گوێپیدا زاڵ نەبوو ،کوێرانەش شوێنی حیزب نەکەوت،بەڵکو بە قەناعەت و هۆشیاریەوە ڕێبازی خۆی هەڵبژارد.
+دایکی و براکانی چاوەڕێی ئەوە بوون دەمێک دکتۆر فایەق زانکۆ تەواو دەکات لایەکیان لێ بکاتەوە لە هەژاری دەریان بکات و ژیانێکی ئاسودەش بۆ خۆی پێک بهێنێت، بەڵام خۆشەویستی وڵات و خاک و خەڵک ڕێگربوو لەمەدا.

ئەمانە چ جۆرە سەرکردەیەک بوون؟

- زۆر لە سەرکردەکان لە پاڵ کاریزمایدا جۆرێک لە خەسڵەتیان تێدایە کە دەکرێ بە نێگەتیف پێناسەیان بکەین،جا ئەم جۆرە خەسڵەتانە وادەکەن دەوروبەر بەحەزەرەوە مامەڵەیان لەگەڵدا بکەن، ئەمەش وەک جۆرێک لە خۆپاراستن و ڕێزگرتن لەخود.
لەم ڕووەوە دکتۆر زۆر بە وردی پێناسەی مام جەلال و نەوشیروانی کردوە.
بەنمونە مام جەلالی وا پێناسە کردوە کە کەسێکی تووڕە و زوو هەڵچوو،حەقد هەڵگر،حەزی نەکردوە کەس قسە لە قسەیدا بکات یا

فەرمانەکانی ڕەد بکرێتەوە.

بڕوای بە دیسپلین و بڕیاری جەماعی نەبووە و دوا بڕیار لای خۆی بووە.

خەڵکی تاوانباری ئازاد کردوە لەنمونەی[ملازم کاوە] ، کە حوکمی کووشتنی بەسەردا سەپێنراوە.

+خیانەتکار، تۆمەتبار، لادەر، هەڵەکار، کەمتەرخەم ئاساییە ئەم جۆرە مرۆڤانە لە زۆرێک لە شۆڕشەکاندا بوونیان هەبێت، بەشۆڕشی کوردیشەوە.

ساغکردنەوەی تاوان یا کەمتەرخەمی ئەم جۆرەکەسانە تەنها لە ڕێگەی کۆکردنەوەی بەڵگەو دادگایکردنی بێلایەنانە لەلایەن کەسانی شارەزاوە ئەنجام دەدرێت، بەڵام نە مام جەلال نە نەوشیروان ، بڕوایان بەم جۆرە ئیجرائاتانە نەبوەو لە کاتی توڕەیی و هەڵچوندا تاکڕەوانە فەرمانیان دەرکردوە کە زۆر جار بڕیارەکان هەڵەبوون و تراژیدیایان بەشوێن خۆیدا هێناوە.

+ئاخر چۆن دەکرێت کەسی یەکەمی هێزێک بەو ڕادەیە حاقدبێت بەرامبەر دکتۆرێکی دڵسۆز و بۆچەندین ساڵ قسەی لەگەڵ نەکات ،تەنها بەهۆی ئەوەی لە خەستەخانەکەی سورداش پشتگیری لەداواکاریەکانی پێشمەرگەکانی ئەو نەخۆشخانەیە کردوە؟

گەر دکتۆر تاوانبار یا کەمتەرخەم بووە بۆ لەلایەن لیژنەیەکەوە لێپرسینەوەی لێ نەکرا یاخود بۆ گوێ لە داخوازیەکانی مانگرتووەکان نەگیرا؟

- سەبارەت بە نەوشیروانیش ،وەک دکتۆر باسی لێوەدەکات سفاتی خراپی زۆری هەبووە لەوانە،شکاندن و بێڕێزیکردن بە کەسایەتی پێشمەرگەو خ□□ک□ی تر ،قس□□□□ق،مۆنوگرژ، نەبوونی گیانی لێبووردن، نەبوونی گیانی هاندانی کەسانی لێهاتوو.{بۆ نمونە بە هۆکاری سرووشتی بەرپرسێکی پێشمەرگە بەناوی پۆڵا کە نەیتوانیبوو کارێک ئەنجام بدات ، نەو شیروانیش سەرزەنشتی کردبوو بەڵام لە شێوەی سوکایەتیدا ، پێی گووتبوو تۆ پۆڵا نیت بەڵکو تەنەکەیت }.

جگە لەمانە وەک دکتۆر باسی لێوەدەکات ،نەوشیروان ڕوونا کبیرێکی فکر عەشایەر بوو ،بەوەی بڕوای بە ئازادی ئافرەت نەبوو، وەک سەرۆک عەشیرەتێک ڕوانیویەتە ڕەگەزی مێ.

بەگووتەی نەوشیروان هەوڵێری و دهۆکی کورد نین.

هەڵەبجەییەکان یا جاشن یا ئاشن.

هێندە دڵڕەق و بێ بەزەیی بووە تا ئەوڕادەیەی ئامادی نەبووە سەرەخۆشی لە دکتۆر بکات کەدایک و برایەکی لە کیمیابارانی

هەڵەبجەدا لەدەستدا.

- یاخود علی شامار{سەرکردەیەکی پێشمەرگە} بەهۆی ڕەخنەی گوندنشینەکەوە ویستویەتی کەسەکە وەک سزادان بخاتە حەوزی ساردی مزگەوتەکەوە.

ئەمەش ئەوەمان پێدەڵێت ئەو بەرپرسانە چەند دەمارڕەق و بەزەیی بوون ،چەند دووربوون لە دیسپلین و میهرەبانی، چەند دووربوون لە قەبوڵکردنی ڕەخنە. ئەو گووندنشینانە هەمووشتەکیان بە پێشمەرگە کرد،لە پێناوی ئەواندا ئەنفالیان بەسەرهات ،کەچی ئەوە پاداشتیان بوو بەیان. زۆربەی بەرپرسانی ئەو شۆڕشە بە ئارەزووی خۆیان و لەسەر شتی بێبایەخ یا تۆمەتی بێبەڵگە خەڵکی بەستەزمانیان سزاداوە ،هەندێک جار بە مەرگ سزای خەڵکیان داوە.

- نموونەیەکی دیکە دەربارەی ئەندامی مەڵبەندەکە،زۆر سەیرە کەسێک ئەندامی مەڵبەند بێت خۆشحاڵی خۆی دەرببڕێت بە کارەساتی هەڵەبجە ،ئەوە تا شێرکە مەرانەیی ئەندامی مەڵبەندی یەک گووتوویەتی [با بکوژرێن هەموو جاشن].
- خاڵێکی گرنگ دکتۆر ئاماژەی پێداوە کە دەچێتە خانەی ڕەفتاری ناشۆڕشگێڕانە ،ناکۆکی و ململانێی نێوان سەرکردایەتی یەکێتیە ،کە بەدەگمەن دووکەسیان پێکەوە هەڵیان کردوە. پرسیارێک دێتە پێشەوە کە دەڵێ،گەر سەرکردایەتی شۆڕشێک تەبایی و هاوسۆزی لە نێویاندا بوونی نەبێت و ملشکاندن و چاوهەڵکەندن بە یەکتر ڕەفتاری زۆرینەیان بووبێت،ئیدی چۆن دەتوانن سەرکردایەتی میللەتێک بکەن کە چاوەڕوانی دەستی ئەمانە بن و بەفریادڕەسیان بزانن؟دەرکەوت ئەنجامی ئەم ناکۆکیانە کارەساتی بە شۆڕش و حیزبەکەو خەڵکیش هێنا کە تا ئێستاش بەردەوامە ، نوێترینیان نموونەی ناکۆکی نێوان باڤەل و لاهورە.

پزیشکێکی پێشمەرگە و پێشمەرگەیەکی پزیشک

- دکتۆر گۆپی وەک پزیشکێک بە دڵسۆزی و بە جوانی ئەرکە پیشەییەکەی خۆی بەجێ گەیاندوە، چ لە نۆرینگاکانیدا یا لە نزیک بەرەکانی جەنگەوە، بە چارەسەرکردنی سەدەها پێشمەرگەی بریندار. چەندین نەشتەرگەری مەترسیداری ئەنجامداوە، بەکەڵکە پشتەکەیەوە لەهەرکوێ داواکرابێت خۆی گەیاندوەتە ئەو شوێنە ،تەنانەت زۆر جار چارەسەری گوندنشینیشی کردوە و لە مەرگ ڕزگاری کردوون.

+دڵسۆزی پاڵی پێوە ناوە زانیاری و شارەزایی لەسەر چەکی کیمیاوی پەیدا بکات،تاڕادەیەک لەوەشدا سەرکەوتووبوە کە پاشان سودی بە بەرکەوتوانی ئەو چەکە گەیاندوە و چارەسەری کردوون.

+ڕاستە دکتۆر فایق وەک پزیشک لەناو شۆڕشدا بووە ،کە ئەرکێکی زۆر پیرۆز و پێویست بووە ،بەڵام ئەرکی دووەمی پێشمەرگ□ایەتی بووە و لە زۆر بەرەو جەنگدا تەواجودی هەبووە.بەڕای من ئەم کارەیان هەڵەبووە ،کە پێدەچێت لەسەر ئارەزووی خۆی بووبێت ،چونکە باوەڕناکەم کەس ناچاری کردبێت، ئەرکی ئەو پزیشکی بووە کە ئەرکێکی زۆر سەخت و ئینسانیە ،لەکاتی شەهیدبوونی پێشمەرگەیەک دەکرێ و ئاساییە چەندین پێشمەرگە جێگەی بگرێتەوە،بەڵام لەدەستدانی پزیشکێک جێگرەوەی زۆر زەحمەتە. هاوکات ژمارەی پزیشکەکان کەمبوون و ئەرکی زۆریشیان لەسەر بووە ،کەواتە ئەو بۆئەوە هاتووبووە دەرەوە تا بەپیشک□ی خ□ی خ□زمەت بکات نەک تفەنگ بەکاربهێنێت.

شۆڕشکێکی بێ ستراتیج و بەرنامە

▪ شۆڕشی بێ ستراتیج و شوێنکەوتنی تاکتیک،یەکێک لە سیماکانیی شۆڕشی نوێ بووە ،وەک گوڵپی لەبارەیەوە دواوە ،دەرکەوتوە شۆڕشێکی بێبەرنامەو پلان و بێ ستراتیج بووەو تەنها بەپێی زرووف و باروودۆخی ڕۆژانە کاریان کردوە.واتە تاکتیت بزوێنەر و سیمای شۆڕش بووە و ستراتیج ونبووە.

ئەمەش بەڕوونی لەوکاتەدا دەردەکەوێت کە خۆیان بۆ دانووستان لەگەڵ ڕژێمدا ئامادەدەکەن ،مام جەلال پرسیار لە دکتۆر فوئاد مەعسوم دەکات ،چ داوایەک بدەینە ڕژێم؟ ئەویش دەڵێ [حوکمی زاتی متەتەور ههههههههههه] ،{واتە وەک ئەوی ١١ ئازار،وەڵێ بڕێک جوانکاری تێدابکرێت}.گەر شۆڕشێک لەسەرەتادا بەرنامەی خۆی داڕشتبێت و داواکاری و ئامانجەکانی لەو بەرنامەیەدا ڕەنگی دابێتەوەو ئەندامانی پێ ڕۆشنبیرکردبێت و ئاشنایان پێی هەبێت،ئیدی چ پێویست بە ڕاوێژ و پرسیار دەکات؟ئایا درووست ئەوەنیە لەسەر ڕۆشنایی خاڵەکانی ئەو بەرنامەیە [گەر هەبووە] ، دانووستان بکەن و بیکەنە قیبلەنمای هەموو جوڵەیەکیان؟

دوور خستنەوەی کەسە بەتواناکان و پشتگوێ خستنی ڕێکخستن و نەبوونی ئایدۆلۆجیا

+دوور خستنەوەی کەسە بەتواناکان لەڕووی هزرەوە ، لایەن سەرکردایەتی یەکێتیەوە لە ڕێکخستنەکان ، تا پ،م ڕووناکبیر نەبێت ،چونکە سەرکردایەتی تەنها چەکداریان پێویست بووە تا شەڕیان بۆ بکەن ، نەک ڕووناکبیرو هۆشیار کە لە سەرنج و ڕەخنەکانیان بترسن یا چاوی پێشمەرگە بکەنەوە ،جا دکتۆریش لەسەر هەمان هۆ لە ڕیزی ڕێکخستنەکان دوورخراوەتەوە.

- گرنگی نەدان بە سیاسەت و پشتگوێ خستنی ڕابەرە سیاسیەکان لەسەر حسابی ڕابەرە سەربازیەکان خاڵێکی نەگەتیڤی دیکەی ئەو شۆڕشە بووە کە دکتۆر ئاماژەی پێداوە.لەم خاڵەدا کووتوومت لە شۆڕشەکەی مەلا مستەفا دەچێت کە لەوێش ڕابەر سیاسی هیچ ڕۆڵ و بەهایەکی نەبوو بەڵکو بەردەوام ئەستێرەی سەرپێل و سەرلق و ئامر بەتالیۆن درەوشاوە بوو وە بڕیاریش هەر لای ئەوان بوو.
  ئەوە شۆڕش یا حیزبتان دیوە خاوەنی ئایدۆکجیا یاخود ڕێبازی فیکری نەبێت؟
  ئەم شۆڕشە نوێیە ڕێک ئەوە بوو، نە مارکسی بوو،نە سۆشیال دیموکرات ،نە ناسیۆنال، نە لیبراڵ، نە ئاینی، چەشتێکی مجەوەربوو بەخۆی، تا دوای ڕاپەڕینش کەچکردوو مام جەلال لە هیچ لەدوان و وتار و نووسینەکدا تووخنی ئایدۆلۆجیا نەدەکەوتەوە ،ئەمەش بە مەبەست بوو بۆ ئەوەی هیچ لایەن و دەسەڵات و حکومەتێکی لە زوویر نەبێت.

هۆکارەکانی شکستی

- بە پێی بۆچوونی بیرمەندی چەپ هاوڕێی کۆچکردوو بەهادین نوری کە لە دەمی ئەنفالەکاندا لە قەپی قەرەداغ کەمەڕەڕێک پێشمەرگەی یەکێتی دیوە ،لە نێویاندا دکتۆر فایەق ،لەوەڵامی پرسیارێکی شێرکۆ مەرانەیدا سەبارەت بە دەخڕکە ،هاوڕێ گووتوویەتی[ئەم شکستە سەربازیە نەک سیاسی ،بە بەراورد بە ئاشبەتاڵی ٧٥ کە شکستی سیاسی بووە نەک سەربازی بەوەی سەرکردایەتی سیاسی ئەو دەمە بڕیاری ئاشبەتاڵی دابوو.
  +بەڵام خودی دکتۆر گۆپی دان بەوەدا دەنێت کە شکستی ئەم جارەی شۆڕشی چەکداری زۆر گەورەتر بوو لە ئاشبەتاڵەکەی ١٩٧٥ . بە پێی بۆچوونی ،ئەودەمە هۆکارەکەی پلانگیری نەو دەوڵەتی بوو ،لە ئەمجارە شکستی سەرکردایەتی بوو ،واتە شکستی بەڕێوەبردن و ئیدارەکردنی شۆڕش بوو لە ڕووی سیاسی و سەربازی و پەیوەندی بە وڵاتانی دەوروبەر و دەرەوە.

+شکستی بوو لە نەخوێندنەوەی لۆژیکانە بۆ عەقڵیەتی بەعس و پەرچەکرداری سەدام بۆ ڕووداوەکان،شکستی بوو بەوەی ئامانج و چارەنووسی شۆڕشیان بەستەوە بە جەنگی نێوان دوو وڵاتی تا سەر ئێسقان دژە کورد.
+شکستی بوو بەوەی کە پاسداریان بەجلی کوردیەوە هێنا بۆ لێدانی چاڵە نەوتەکانی کەرکوک.
واتە هۆکارەکانی شکستیەکە هەمەجۆرن کە سەرجەمیان لە ئەستۆی سەرکردایەتی کورددان.

کارەساتی هەڵەبجەو ئەنفال و ڕۆڵی خراپی پێشمەرگە تێیاندا

- کارەساتی هەڵەبجە خاڵێکی ڕەشە بەناوچەوانی سەرانی شۆڕشەوە بە تایبەتی یەکێتی ،کە دکتۆر زۆر بەوردی باسی کردوە .ئەو کارەساتە چەند ڕژێمی بەعسی فاشی تاوانبارە ،بە ئەندازەی کەمتر ئەو حیزبانەی کە پێش پاسداران کەوتن تاوانبارن.هیچ حسابێکیان بۆ خەڵکی هەڵەبجە نەکرد کە چ چارەنووسێکی مەترسیدار چاوەڕێیان دەکات.بەوەش تاوانبارن کە وەک چۆن پاشان لەدەمی ئەنفالدا ڕێگەیان لەخەڵکەکە گرت تا خۆیان دەرباز بکەن و نەیاننێرن بۆ چاڵەکانی مەرگ،ئاوهاش ڕێگریان لە خەڵکی هەڵەبجەگرت کە خۆیان قورتار بکەن.
+تاوانبارن بە دزینی پارەی خەڵکی بازاڕ کە لەبانقی هەڵەبجە دایاننابوو.تاوانبارن لە هەندێ کاری قێزەوەن وەک دزی،تاوانبارن کە هاوکاری خەڵکەکەیان نەکردو بەتەنها جێیان هێشت.تاوانبارن بە ڕێگەنەگرتن لە پاسداران لە بردنی کتێبە دانسقەکانی کتێبخانەی هەڵەبجە.
+تاوانبارن بە دانەنانی پلان بۆ پاراستن وڕزگارکردنی خەڵک لە کاتی هەڵەبجەو ئەنفالدا،تاوانبارن بەوەی لەدەمی ئەنفالدا بەرپرسی مەڵبەند فەرمانی بە خوارخۆی دابوو گەر گوندنشینەکان ویستیان گوندەکانیان جێبهێڵن ،تەقەیان لێبکەن و کێشە نابێت گەر چەند کەسێکیشیان لێ بکوژن.
- هەر لەم ڕووەوە دکتۆر دان بە بۆچوونی هەڵەی خۆیدا دەنێت کە دەڵێت ،پێشتر ئومێدم بە ڕزگارکردنی شارەکان هەبوو ،بەڵام پاش کارەساتی هەڵەبجە زانیم کە ئومێدەکەم لە جێگەی خۆیدا نەبوو،بەوەی کارەساتی بە خەڵک هێنا .
ئەمەش دانپیانانێکی ڕاشکاوانەی تری دکتۆرە کە دەریخستوە ،خەیاڵ و ئومێد شتێکەو واقیعیش شتێکی ترە.

بە باکی مام جەلال

+مام جەلال و بێباکی لە کارەساتی هەڵەبجە ،دەکتۆر فایەق لە بڕگەیەکدا دەنووسێت[کە کارەساتی هەڵەبجە ڕوویدا مام جەلال لە هەندەران بوو ،پاش ماوەیەک لە ڕێگەی تارانەوە گەڕایەوە بۆ کوردستان،ژمارەیەک لەسەرکردایەتی یەکێتی چووبوون بۆ پێشوازی،لە نێو هەموویاندا بەگەرمی س□لاوی لە شەوکەتی حاجی مشیر کردبوو ،باوەشی پێدا کردبوو پێی گووتبوو پیاوە دڵسۆزەکەی یەکێتی،وەک دەگێڕێتەوە ئەوانی تری پشتگوێ خستبوو.گرنگیدانی مام جەلال بە شەوکەتی حاجی مشیر بە هۆی ئەوەوە بووە کە پارەکەی بانکی هەڵەبجەی بۆ یەکێتی تاڵان کردبوو ،ئیتر چی بەسەر شارەکەو خەڵکەکەی هاتوە جێگەی بایەخی نەبوون.

دوورکەوتنەوە لە یەکێتی

- پاش ئەوەی کارو سیاسەتە چەوتەکانی یەکێتی لە کن دکتۆر زۆر دەبن،ئیدی ناتوانێت لە گەڵیاندا درێژە بەخەبات بدات و یەکێتی جێدەهێڵێت،ئەمە ئەو کاتە دەبێت کە شۆڕش کۆتایی هاتوەو زۆربەی سەرکردەکان نیشتم□ج□ی ئێرانن.

+پاش وازهێنانی لەیەکێتی حیزبی دیکە تاقی دەکاتەوە،هاوکات بەر لەشەڕی براکوژی جارێکی تر دەگەڕێتەوە بۆلای یەکێتی بەڵام نەک بە قەناعەت و گوو□وتینی جارانەوە، هەر بۆیە زۆر نامێنێتەوەو بەیەکجاری ماڵئاوایی لە یەکێتی دەکات.
+دواکاری سیاسی دکتۆر گوڵپی حیزبی چارەسەری دیموکراتی دەبێت،کە چەند ساڵێک سکرتێری دەبێت. پاشان دەستبەرداری ئەو حیزبەش دەبێت و وەک هەودارێکیان دەمێنێتەوە کە تا ڕۆژی ئەمڕۆش بەدڵسۆی وەک لایەنگری ئەو ڕەوتە فیکریە ماوەتەوە.

خۆلاسە

لە پاش ئەوەی لە ژیانی حیزبایەتی{نەک سیاسی} دوور دەکەوێتەوە ،ئیدی ژیانی خۆی بۆ پیشەکەی {پزیشکی} تەرخان دەکات و ئەو خەباتەی لەڕابردوودا لە ژیانی پێشمەرگایەتیدا وەک[پزیشکێکی پێشمەرگە یا پێشمەرگەیەکی پزیشک] ئەنجامی داوە ،دەبێتە بەشێک لە ژیانی خۆی و وەک شانازیەک بۆی دەمێنێتەوە.بە هەموو کەمووکووڕی و چەوتی و هەڵەی تراژیدی هێنەری ئەو هێزە چەکداریەی دکتۆر فایەق ساڵانی□کی بەنرخی تەمەنی لە نێویدا بەسەربرد، کە تێیدا ڕووبەڕووی جۆرە ها مەترسی و ناڕەحەتی و چەرمەسەری و دژایەتی هاوخەباتانی بوویەوە،لەگەڵ هەموو ئەمانەدا ئەو بەقەناعەت و بڕوای تەواویەوە خەباتی دەکرد،کە لەپاشان لەبەر هۆکارگەڵێک ئەو قەناعەتەی گۆڕا،کە

ئەوەش ، پەیوەندی بە خودی دکتۆرەوە هەیە.

وەک پێشتر ئاماژەم پێداوە ،لەم یاداشتنامەیەدا دکتۆر فایەق خۆی نەکردوەتە سووپەر مان، یاخود بووختان و ناهەقی دەرهەق بەشۆڕش و سەرکردەکانی نەکردوە، هاوکات لە ئاستی ه□□و کەمووکوویەکان بێدەنگ نەبووە.شۆڕش و ڕەوتی ڕووداوەکانی ش□ش□کەی نەکردوەتە شۆڕشێکی نمونەیی، بەڵکو ویژدانی خۆی کردوەتە پێوەر بۆ هەڵسەنگاندنی ڕووداو و کاراکتەرەکانی،لەمەشدا سەرکەوتووی و ڕاستگۆیی بەدی دەکرێت.

سەرنج/ تێبینیەکەنم سەبارەت بە کتێبەکەی دکتۆر فایەق بە پێی زنجیرەی بابەت و لاپەڕەکان نیە، بەڵکو بەپێی گرنگی پەرەگرافەکان بووە لە کن بەندە.

ڕاستکردنەوەی هەڵەکان:

لەم یاداشتنامەیەدا دکتۆر هەندێکی زانیاری بەهەڵە یاداشت کردوە،کە زۆر گرنگ نین،جا من لێرە هەندێکیان ڕاستدەکەمەوە.

-عوم□ری خ□زان بوو نەک ئەنوەری خ□زان ک□ ک□فال□تی کرد تا ل□ ب□ندیخان□ی ه□□بج□ ش□و ن□م□ن□ت□و□.چونک□ ک□چکردوو عوم□ری خ□زان هونەرمەندی گۆرانیبێژ بوو نەک ئەنوەری برای.

-جیڤارا لە بۆلیڤیا گیانی سپارد نەک لە فەنزویلا.

-کار□ساتی پشتئاشان ل□ ی□کی ئایاری ١٩٨٣ □وویدا ن□ک ١٩٨٤.

“من بووم.. ن□ک ش□رزاد حەسەن”.. نووسینی: دکتۆر شێرکۆ کرمانج

وەک ئاگادارن کۆم□□ک کەس، بە تایبەتی ئیسلامییەکان، لەسەر ئەو گرتە ڤیدیۆییەی ڕۆمانووسو نوسەر و مامۆستا شێرزاد حەسەن هاتوونەتە دەنگ. لەملاو ئەولا هەندێکیش ه□□ش□ دەکەن گوایە کاک شێرزاد سووکایەتی کردووە و گوتوویەتی کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی لە قوتابخانەکانی هەرێمی کوردستان داعش دروست دەکەن. سەرەتا دەبێ ئەوە ڕاستبکەمەوە کە کاک ‘شێرزاد’ گوتوویەتی بە گەڕانەوە بۆ

سەرچاوەیەک کە توێژینەوەیەکی دکتۆر “شێرکۆ کرمانج”ە. (بەندە) وانەکانی پەروەردەی ئیسلامی لە قوتابخانەکانی هەرێمی کوردستان داعش بەرهەم دێنن کە من خاوەنیم، نەک خودی ‘شێرزاد’ بە خۆی بەم دەرئەنجامە گەیشتبێت.

لە بەرئەوەی گفتوگۆکان ڕاستەوخۆ پەیوەندیان بە چەند توێژینەوە و بابەت و چاوپێکەوتنی منەوە هەیە، بە باشمزانی کە سەرەتا بە وەڵامی ئەوانەی کە هاتوونەتە دەنگو دەڵێن شتی وا لە کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی نییە کە داعش-دروستکەر بێت، هەر بۆ نمونە ئاماژە بە چەند دەقو پەیامێک لە کتێبەکان دەکەم، بەڵام هەر ڕێژەی نموونەیەک دەخەمە ڕوو. دواتر، لە دەرفەتێکدا کورتەی توێژینەوەکانم دووبارە بڵاودەکەمەوە.

سەرەتا دەبێت ئەوە بڵێم کاتێک کاک شێرزاد دەڵێت کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی داعش بەرهەمدێنێت مەبەستی “داعشیزم”ە، واتە عەقڵییەتی داعش، ڕێک ئەوەی کە من لە توێژینەوەکان پێداگریم لەسەر کردوون، ئەگینا ئەو کاتەی من توێژینەوەکەم ئەنجامدا بوو داعش وەک ڕێکخراوێک بوونی نەبوو.

بۆ ئەم مەبەستە سەرەتا وا چاکە پێناسەی عەقڵییەتی داعش یان داعشیزم بکەین. داعشیزم فۆڕمە هەرە توندڕەوەکەی ئیسلامیزمە، ئەو ئیسلامیزمەی کە میانڕەوانی وەک یەکگرتو و توندڕەوانی وەک داعش کۆدەکاتەوە. لێرە مەبەست لە میانڕەویی و توندڕەویی زیاتر لە بیرکردنەوە نییە؛ بەڵکو لە ڕێباز و ئامراز و دەرکەوتەدایە. هەرچۆنێک بێت، مەبەست لە عەقڵییەتی “داعش” تێگەیشتنێکی تاکڕەوانە و ڕەهاییگەریانەیە بۆ هەقیقەت، بە مانایەکی دیکە، مرۆڤێک کە هەڵگری بیروباوەڕێکو جیهانبینییەک بێت کە پێیوابێت هەقیقەتەکان هەمووی لای ئەوە و ئەوانی دیکە دەبێت بێنە سەر ڕێچکەی ئەوانی داعشگەرا، ئەگینا لەناو دەبرێن، لە باشترین حاڵەتیشدا ببن بە پاشکۆ. هاوکات، لەبەر ئەوەی هەقیقەتەکانی ئەوان، مەبەستم عەقڵ داعشئاساکانە، هەقیقەتی دینین ئیدی پیرۆزن و لە دەرەوەی گومان و پرسیار و ڕەخنەن، هەر کەس و لایەنێک لێیان نزیک ببێتەوە، دەبێت سزا بدرێن و سەریان پەلبدرێت.

بە کورتی، ئیسلامیزم/ داعشیزم ئەو تیۆرە فیکری یان ئایدیۆلۆژییە سیاسییەیە کە لە ئاکامی هەوڵەکانی کەسانی وەک (سەید قوتب یان ئەبوبەکر بەغدادی) جێگیر بووە، ڕێکخراوێکی وەک (ئیخوان موسلیمون) یان بزووتنەوەیەکی (داعش) ئاسا بەرهەمدێت،

ئەویش بە خوێندنەوەی سەرچاوە سەرەکییەکانی دینی ئیسلام.‏ بە دەربڕینێکی دیکە، ئەو دیدگایەیە کە دین و سیاسەت لێکتری جیا ناکاتەوە، واتە جیهانبینییەکە کە ئیسلام ‏تەنیا وەک دینێک نابینێت کە تێگەیشتنی تایبەت بە خۆی هەبێت بۆ بوونی ڕسکێنەرێک (خالق)ێک، لەگەڵ چەندین ڕێوڕەسمی ‏پەرستن وەک نوێژ و ڕۆژوو، بەڵکو وەک ئایدیۆلۆژیا و سەرچاوە و ڕێنیشاندەر و ڕێنمایکەرێک بۆ تەواوی پرسە سیاسیی و کۆمەڵایەتی و ‏ئابورییەکان دەیبینێت و مامەڵەی لەگەڵدا دەکات. بە وات□ی□کی دیکە، وەک بیرمەند و تیۆریستە ئیسلامییەکان دەڵێن "ئیسلام شێوازێکی کامڵی ژیانە"و ‏‏"تاکە چارەسەرە" بۆ پرسە سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانیش.

هاوکات دەبێت ئەوەش بڵێم کە من باوەڕ ناکەم من و کاک 'شێرزاد'یش پێمانوایب□ت کە کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی تاکە بەرهم□ن□ری داعش و داعشیزم بن لە هەرێمی کوردستان. هیچ دیاردەیەک، فیکرێک، ڕووداوێک نییە کە یەک هۆکاری هەبێت. کاک شێرزاد قسەکانی لەسەر ڕۆڵی قوتابخانە و پەروەردە بوو، توێژینەوەکانی منیش تەنیا لەسەر کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی لە قوتابخانەکانی هەرێم بوو، بۆیە هەردووکمان ئاماژەمان بەو هۆکارە کردووە کە لە پشت سەرهه□□دانی "داعش" و "داعشیزم"دایە، دەنا دەیان هۆکاری دیکە هەن لە پشت دروستبوونی ئیسلامیزم/داعشیزم لە کوردستان و لە جوگرافیا و شوێنەکانی دیکەدا.

دەبێت ئەوەش بڵێم کە لە نووسینی ئەم بابت□ □□سا و ڕێکارە ئەکادیمییەکان بەکارنەهاتووە؛ چونکە ئەمەی ئێرە توێژینەوە نییە بەڵکو خستنەڕووی هەندێک لە دەرئەنجامی توێژینەوەکانە، بۆ وردەکاری زیاتر دەبێت بگەڕێنەوە بۆ سەر توێژینەوەکان.

با بێینە سەر ناوەڕۆکی بابت□کە. لەم کورتە بابەتە و لە ڕۆژانی داهاتوودا بە چەند نموونەیەک پشتڕاستی ئارگیومێنتی توێژینەوەکانم دەکەمەوە، کە دەکرێت وەک بەرگرییەک لە کاک شێرزاد ببینرێت، وا بێت یان نا..گرفتێکم نییە!

+نموونەی یەکەم:

لە کتێبی پەروەردەی ئیسلامی بۆ پۆلی پێنجەمی بنەڕەتی چاپی (٢٠١١) و لە لاپەڕە (٤٠)دا، دانەرانی کتێبەک□ د□□□□ن: "شان□د□کی کریستیانەکانی هەرێمی "نەجران" هاتنە لای پێغەمبەر (د.خ)، ئ□و□یش دوای خستنە ڕووی باسێکی چڕ و پڕی سەبارەت بە ئایینی ئیسلام،

پێیفەرموون، ئەوە ئیسلامە، یان وەریبگرن یان سەرانە بدەن، ئەگەر نا.. خۆتان ئامادە بکەن جەنگێک کە لەگەڵ ئێوەدا بەرپای دەکەین” لە پەراوێزدا (تەماشای وێنەی هاوپێچ بکەن).

ئێستا دەزانم هەندێک کەس دەڵێن جا کە دەڵێیت ئەم چیرۆکە ڕاستە، یان ئەم فەرموودەیە سەحیحە. نەک بۆ ئەم نموونەیە؛ بەڵکو بۆ هەموو نموونەکانی دیکەش ئەوە پرسی من نییە. پرسی من ئەوەیە داخۆ ئەم دەقە چ پەیامێک یان تێگەیشتنێک لای خوێندکار/منداڵ دروست دەکات؟ بە کورتی و بە ڕاشکاوی دەپرسم، ئەم دەقە “داعش” دروست نەکات، ئیدی نازانم چی داعش دروست دەکات ئەگەر دەقی وا دروستی نەکات؟ ئاخر ئەم دەربڕینە بە ڕاشکاوی بە منداڵان دەڵێت ئەو کرستیانانەی لەگەڵتاندا دەژین لەم وڵاتە دوو بژاردەیان هەیە: یان سەرانەی/باجی “کرستیان-بوونیان” بدەن؛ یان دەبێت شمشێر بە ڕوویاندا هەڵبکێشین و بیانکوژین.
لە (٢٠١٤)دا کاتێک داعش هات و دەشتی “نەینەوا”ی داگیرکرد، ڕێک بەو شێوەیە مامەڵەی لەگەڵ “کریستیانەکان” کرد، وەک ئەوەی بڵێیت هەموویان خوێندکار ببوون لە قوتابخانەکانی کوردستان.

ئەوەی ڕاستی بێت ئەم دەقە لە چاپی (٢٠١٥)ی هەمان کتێب ڕەشکراوەتەوە، تەنیا ئەو چەند دێڕە نەک تەواوی بابەتەکە. ئەمەش دوو شت دەسەلمێنێت:
یەکەمیان: ئەو ڕەخنانەی کە من گرتبووم لەو کتێبانە لە ساڵی(٢٠١٢)ەوە، چ بە نووسین چ بە چاوپێکەوتن، لەگەڵ ئەو دیدارانەی کە لەگەڵ وەزیری پەروەردە و بەڕێوەبەری گشتی پڕۆگرام و چاپەمەنییەکان سازکران، هاوکات هەوڵەکانم لەگەڵ ڕێکخراوی “یۆنیسکۆ”، کاریگەریان هەبووە، کە بۆ هەموومان جێگەی خۆشحاڵی و دەستخۆشییە. بەڵام زۆر بە ڕاشکاویی دەیڵێم کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامیی دەیان و سەدان نا؛ بەڵکو هەزاران پەیام و چیرۆک و گوزارشت و دەربڕینی وای تێدایە کە مەرج نییە داعش دروستکەر بن، بەڵام هێندە کرچ و کاڵن کە بە هیچ شێوەیەک هیچ پەیام و نرخێکی پەروەردەیی لە خۆیان ناگرن، بگرە بە پێچەوانەوە پەیامی ناتەبایی و دژە پێکەوەژیان و پەراوێزخستن و بە کەمزانینی ئەوانی دیکە لەخۆیان دەگرن.

نموونەی دووەم: لادانی ئەو دەربڕینە لە چاپە نوێکەدا خۆی سەلمێنەری ئەوەیە کە تەنانەت دانەرانی کتێبەکانیش درکی مەترسیی بوونی دەقی لەم جۆرەیان لە کتێبەکان کردووە.

وەک لە سەرەتادا گوتم، تا چەند ڕۆژێکی دیکە هەر ڕۆژەی لە کورتە بابەتێکدا بە خستنەڕووی نموونەیەک دەمەوێت ڕاستیی “داعشدروستکەری” کتێبەکانی پەروەردەی ئیسلامی لە قوتابخانەکانی هەرێم بخەمە ڕوو. بەڵام دەبێت ئەوە بڵێم کە ئەو نوسخانەی کە من لە(٢٠١٢) تا (٢٠١٥) ئیشم لەسەر کردوون، ئێستا لە کتێبخانەکەمدان لە “ئوستراليا” و لێرە لەبەر دەستم نین، بۆیە کارکردنم زۆر ئاسان نابێت. بەهەرحاڵ هەر چۆنێک بێت هەوڵ دەدەم لانیکەم پێنج شەش نموونە بخەمەڕوو. چاوەڕوان بن.

“پرۆفایل”

- شێرکۆ کرمانج: دکتۆرای لە پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکان لە زانکۆی “ساوس”/ ئوسترالیا تەواوکردوە. نووسەری کتێبی “شوناس و نیشتیمان لە عێراق”ە، کە بە ئینگلیزیو عەرەبیو کوردی بڵاوکراوەتەوە، لەگەڵ کتێبی “بۆ سیاسیکردنی ئیسلام” کە دوو چاپی بە کوردی بڵاوبۆتەوە. شێرکۆ دەیان توێژینەوەی لەسەر پرسی کورد و پۆلەتیکی عێراق و فیکری سیاسی ئیسلام بە ئینگلیزی لە جۆرناڵە ئەکادیمییەکان بڵاوکردۆتەوە و بە بەردەوامیش لە ڕۆژنامە و گۆقارە کوردییەکان بابەت و توێژینەوە بڵاودەکاتەوە. شێرکۆ چوار ساڵ مامۆستا بوو لە زانکۆی “ئوتارا” لە مالیزیا، پێش ئەویش توێژەری پۆست دکتۆرا بوو لە زانکۆی ساوس ئوسترالیا. لە (٢٠١٠) بۆ ماوەی هەژدە/ ١٨ مانگ گەڕایەوە کوردستان ەو وەک بەڕێوەبەری تواناسازی لە وەزارەتی خوێندنی باڵا کاری دەکرد و لە “زانکۆی سەلاحەدین” دەرسی دەگوتەوە. ئێستا یاریدەدەری پرۆفیسۆرە و سەرۆکی بەشی پەیوەندییە نێودەوڵەتییەکانە لە زانکۆی شارقە لە ئیمارات.

مانای ڕووداو و کارەساتەکانی

کوردستان.. تاهیر عیسا

زەمانی ڕووداو و کارەساتەکانی کوردستان ڕوونتر لەزەمان و لەدوانی هەرکەس، چیی پەیامێک دەگەیەنن؟!

ئەم ڕووداو و کارەساتانەی ڕۆژانە لەکوردستانی هەردوو دەسەڵاتی فیرعەونئاسای زۆنی زەردو و سەوزدا ڕوودەدەن، بەزمانێکی سادە و ڕوون و ڕاشکاو، گوزارشت لە کۆتایی دەورەی سی ساڵەی دەسەڵاتە تێگەلکی میلیشیایی مافیایی و پاشاگەردانی لەکوردستاندا، دەکەن!
ئەوان، ئەمڕۆکە لە سەر ئاستانە و لەسەر لێواری داڕمانێکی یەکجاری نزیکبوونەتەوە!
پەیوەندییە سیاسیی و ئابوری وکۆمەڵایەتییەکانی ناو ئەم سیستەمی فەرمانڕەوایەتییە گەندەڵ و دژە ئازادی و یەکسانییە، بەتەواوی کەندو کەسپی گەورەی لەسەر گەشەو نمای هێزە بەرهەمهێنەرەکانی کۆمەڵگاو ژێرخانی کۆمەڵگادا پێکهێناوە. لەهەر سات و زەمەنێکی مێژووی کۆمەڵگا جۆراوجۆرەکاندا پێشمەرجی داڕوخانی دەسەڵاتە سەرەڕۆ و چەوسێنەرەکان و هاتنە پێشەوەی زەمینەی شۆڕش وئاڵوگۆڕ، ناکۆکی و ململانێی ناو کاراکتەرەکانی سەرەوەی هێزە دەسەڵاتدارەکان بووەو سیستەمی بەرەو داڕوخان وداڕمانی یەکجاریی بردووە.
هەردوو دەسەڵاتی زۆنی زەردو سەوزیش، کە لە ئەنجامی ناکۆکییە قووڵەکانی نێوانیان، لەسەر دزی وفزی و تاڵانی، بەجێگایەک گەیشتووە، کە هەر زۆنەو بەشە بەناو حکومەتە کارتۆنییەکەی، داهاتی ناوخۆو باج و ڕسومات وگومورگی ناوخۆ و سەرسنورەکانیش بۆ خۆیان گلدەدەنەوەو چارەنوسی مووچەی فەرمانبەران و مامۆستاو کارمەندانیشیان، لەدۆخێکی نادیاری پڕ لەدڵەڕاوکەدا ڕاگرتووە، هەر ئێستا بەشێکی زۆریان بۆ زیاتر لەچل ڕۆژ دەچێت مووچەکانیان پێنەدراوە.
ئەم دەسەڵاتە دژە خەڵکییە، لەچوار چێوەی عێراقێکی داتەپیوی گەندەڵ وفاسیدی ناجێگیری سیاسیی و ئابووری کۆمەڵایەتیدا، کە لەهەر لەحزەیەکدا، لەلایەک چاوەڕوانی تەقینەوەیەکی گەورەی جەماوەریی کرێکارو زەحمەتکێشی لێدەکرێت، لەلایەکی دیکەش، چاوەڕوانی پێکدادانی هێزە میلیشیا ناکۆک ودژبەیەکەکان، لەسەروبەندی کشانەوەی هێزە بەناو شەڕکەرەکانی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی دژی بەناو داعش، ئەوانیی خستەتە ناو گێژاو و تەنگژەو بە ئاسۆیەکی قووڵ و بەرفراوانەوە، کە بەبێشک چارەنووسیان لە ئەشرەف غەنی سەرۆکی ئەفغانستان و دارو دەستەکەی باشتر نابێت.

ئەم ترس ونیگەرانییەی هێزە سیاسییە دینی و ناسیۆنالیستی و تایەفییەکان لە عێراق وکوردستاندا، لەبایکۆتی بە ئەندازە گەورە و بەرفراوانی هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی عێراقدا زیاتر دەرکەوتن و شەبەحی هێزێکی کۆمەڵایەتی بەرفراوانی تووڕەو ناڕازی لەپشتی پەردەی هەڵبژاردنەکان لە بەرامبەر خۆیاندا، دەبینیەوەو ئەوانی دووچاری هیستریاو فۆبیای تەداچوونی یەکجاری خۆیان کردەتەوە !

شەڕوناکۆکی وململانێی نێوان باڵە جۆراو جۆرەکانی زۆنی سەوزو بەتایبەتیش ناکۆکی نێوان ئامۆزاکان لەناو بنەماڵەی تاڵەبانی و ناکۆکی و ململانێی نێوان سەرانیان لەحیزبەکەیاندا، کە هەر یەکەی بە خۆی وەک کۆمپانیای دزی و قاچاخچێتی و تاڵانی بە پارێزگاری لەسەرمایەو بەرژەوەندیەکانی، هێزی میلیشیای تایبەت بەخۆی هەیەو خەڵکی شارنشینی سلێمانی و دەورو بەریان لەناو کێش وهەوایەکی پڕ لە فەوزاو دڵەڕاوکێی شەڕو پێکدادانی خوێناویدا ڕاگرتووە و هاوکاتیش لەناو ئەم کێش وهەوایەی ململانێی سەرانی حیزب و دەسەڵاتی گەندەڵ ودزە ئازادییاندا، ڕێژەی تاوان و کوشتن و تەقەکردن، لەئاستی کۆمەڵایەتیدا، ڕۆژ بەڕۆژ لەفراوانبووندایەو داڵدەدرانی تاوانباران و بکوژانیش لەپاڵ هێزە میلیشیاکاندا، بووە بەکارێکی ڕۆتین وئاسایی و مەعنایەک بە یاساو ڕێساو دادو داوەریی لەم کۆمەڵگایەدا نەماوەتەوە.

تێکچوونی باری سایکۆلۆجی تاکەکان و پەنابردنە بەر چەک و تاوان، بووە بەدیاردەیەک کە لەسەر دەمە تەقەییەکی زۆر ئاسایی، لەسەر فوول لایت و سەڕەی لەفەو سەڕەی نانەواخانەو لەسەر پارکینگ و لە یانەی شەوانەکاندا، یەکتر خەڵتانی خوێن دەکەن!

هاوڕێ و ڕەفیقی یەکترن، بەمۆبایلێک یەکتر دەکوژن، بە چەند سەد دۆلارێک دەستی دەچێتە کوشتنی داماوێک و لەژیاندا دەیسڕێتەوە، ڕۆژ نییە کەسێک کۆتایی بەژیانی خۆی نەهێنێت!

چوونە سەری بەئەندازەی قاچاخچێتی بە دەرمانی بەهۆشکەرو چوونە سەری ڕێژەی بەکاربەرانی، کۆمەڵگای بەرەو دۆخێکی خراپ وناهەموار بردووە.

لەپاڵ ئەمانەشدا پێکداپژانی هاوینی ڕابردووی نێوان ئاسایش و پۆلیسی شارو چەکدارەکانی شێخ جەعفەری جێگری سەرۆکی هەرێم، کە گوایا ئەمانە پارێزەری ئاسایش و ئارامی شارو هاوڵاتیانن، ئاربەجی وبیکەیسیان لەناو جەرگەی شاری سلێمانی قوباد تاڵەبانیدا خستە گەڕ کە لە دەورەی پیشووی هەڵبژاردنەکانی پەرلەمانی کوردستاندا، وەک سەرۆکی لیستی یەکیەتی بەڵێنی ئارامی و هێلی کاری بەدەنگدەرانیدابوو، کوژران و بریندار بوونی چەند کەسی داماوی ناو هێزەکانیانی لێکەوتەوە، دوو بارە بوونەوەی هەمان ڕووداو

ئەمجارەیان لەسیناریۆی دوای هەشتی تەموزو وەکەنار خستنی لاهوری شێخ جەنگیدا، شەڕی تازەی نێوان باڵی بافڵ و میلیشیاکانی شێخ جەعفەرە کە دووبارە کوژراو و برینداری لێکەوتەوە و کەش و هەوای شارنشینانی شاری بەتەواوی تێکداوە!

بافڵ، وەک دەرکەوتەی دوای وەکەنار خستنی لاهورو ئیدیعای یەکیەتی تازەو درۆی چاکسازی، تەنیا هەوڵێکە بۆ یەکدەستکردنەوەی خۆی وەک گەورە مافیای قاچاخچێتی و دزی و تاڵانی، داهاتەکانی زۆنی سەوزو وەڵامدانەوەش یەکدەستانەتر، ل□ بەرامبەر ئاڵ وگۆڕەسیاسیی وئابوریەکانی جیهان و ناوچەکە و هێزەکانی دیکەی بانسەری خۆی، کە ئەمەش بەمانای قووڵبونەوەی ناکۆکیەکانی نێوان کۆمپانیاو بەرژەوەندە جیاوازەکانە لەو زۆنەدا کە پێشتر لەژێر ناوی مەکتەب سیاسی□کانیدا، بەرگی سیاسیان بەخۆدا دابوو، ئەمڕۆ گومانێک لەو مافیاچێتی□ و ململانێی بازرگانی وقاچاخچێتیەدا نەماوە، ناتوانێت بەبێ سەرکێشان بۆ پێکدادانی خوێناوی بڕواتا□ پ□شەوە، هەر کۆمپانیایەک بۆ ئەوەی درێژە بەسەرمایەگوزاری لەدزی و تاڵانیەکانیدا بدات، پێویستی بەهێزی میلشیاو چەکدارە، کۆکردنەوەی هەموو ئەم بەرژەوەندە جۆراو جۆرانەش، لەدوای دۆخی هەڵبژاردنەکان و بایکۆت و ململانێی ناو بنەماڵەو چوونە سەری ناڕەزایەتیەکان و دواترینیان هاتنە مەیدانی خوێندکاران لەپاڵ خواستی دەرماڵەداو خراپبوونی چاوەڕوانکراوی دۆخی هەڵبژاردنی داهاتووشیان، ناتوانێت هەنگاوێکی تر بەمجۆرە بڕواتا□ پ□شەوە.

زۆنی زەردو دەسەڵاتی بنەماڵەیی بارزانیش، ئەگەر ل□ بنەماڵەی تاڵەبانی لەناوخۆیاندا خراپتر نەبن باشتر نین و بەڵام بەدوو هۆکار، یەکەمیان:-بنەماڵەی بارزانی وەک هێزێکی خێڵەکی کۆنەپارێز، زۆر حەزەریان لەسەر دەرخستنی ناکۆکیەکانی نێوان خۆیان ڕووبەکۆمەڵگادا هەیە، دووەمیان:- مەسعود بارزانی، وەک ناوەندێکی کاریزمایی ناو بنەماڵەکەی بۆتە چەترێک بۆ داپۆشینی هەر ململانێ و ناکۆکی□کی ناوبنەماڵەیی، کە دوای مردنی بێشک چارەنوسیان لە بنەماڵەی تاڵەبانی، کە بەمردنی جەلال تاڵەبانی ئاسەوارەکانی دەرکەوتن و ناکۆکیەکانیان تەقی□وە، باشترنا بێت.

دوای ڕاپۆرتی زاک کۆپلین، لە میامی ئەمریکاداو گەندەڵیە بێ شک و بێگومانی□ هەژدە ملیۆنیەکەی مەسرور بارزانی، کە مشتێکە لەخەروارێکی دزی وتاڵانیەکانیان، کارەساتی لافاوی شاری هەولێرو ئەو وێرانەیەی بەدوای خۆیدا لەو شارەی هێناو لێدوانەکانی مەسروریش لەپەیوەند بەو ڕوودا وەدا، کە گووتی:– مر□ق جگە لەوەی سوپاسگوزاری خودا بکات، هیچی تری پێناکرێت، نەفرەت وتووڕەیی خەڵکی حاشیەی شاری هەولێر و جەماوەری هەژارو نەدارو زەحمەتکێشی

کوردستانی لەدژیان بردەتە لووتکەوە!؟
هاوکات مەسرورو دارو دەستەو پەیوەندەکانی، دەڵێن، کەمتەرخەمی لەکابینەکانی پێشوودا، کراوە، بەڵێ، بەڵام لەکابینەی پێشوودا، ئامۆزاکەی سەرەکی حکومەت و باوکیشی سەرۆکی هەرێم بووە، تفەک هەڵدەدەنە ئاسمانی ژوور سەری خۆی و هەر بەچەو چاوی خۆی دەکەوێتەوە!
بەڵام هێشتاش ناتوانێت، ئەو سێسەد ملیۆن دۆلارەی لەلایەن ئاژانسی جایکای یابانی کە لە مانگی دووی ئەمساڵدا لەلایەن جێگرو بەڕێوەبەری ئاژانسەکەوە ، هەر یەکە لە ئەڵڵای نوێنەری ئاژانسەکە لەعێراق و جێگرەکەی کێڵنومای نوێنەریەوە لەکوردستان بڕیاری لەسەردرا بۆ جێبەجێکردنی پڕۆژەی ئاوی قورس و ئاو و ئاوەڕۆی شاری هەولێر و دەوروو بەری، کە لەناو پڕۆژەکەدا بەتەوای کێشەی ئاوەڕۆی هەولێرو لافاوی شارەکەی بەتەوای چارەسەردەکرد، بەڵام پارەکە وەرگیراو دارەکیش لەو پڕۆژەیەدا نەخرایە سەر بەردەک و نازاندرێت چارەنووسی پڕۆژەکە بەکوێ گەیشت و بەکوێش دەگات، بشارێتەوە؟
پێش لافاوەکەش، هێرشەکانی داعش و کوژرانی چەندین پێشمەرگەی هەژاری داماو لە بارەگاکانیان، کە گومان دەکرا هەوڵێک بێت بۆ نیشاندانی مەترسیەکان لەسەر هەرێمی کوردستان و دەستی پارتی لەپشت بێت لەجووڵاندنی ئەو بەشە داعشیەی کە ئەمان لەپشتیانن، هەتا بە ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی بڵێن، کە کوردستان هێشتا مەترسی داعشی لەسەرەو عێراق وکوردستان جێنەهێڵن! بەمەش کۆمەڵێک کوڕی هەژارو نەداری خەڵکی زەحمەتکێشیان کرد بە قوڕگی ئەژدیهای داعشدا، چونکە ئەمانە فێرن لەسەر تڕاژیدیاو نەهامەتیەکانی خەڵکدا بەهرەبەرداریی بکەن و دەستکەوت وبەرهەمی خۆیان بچننەوە، هەروەک لەشەنگالدا کردیان و بەهەزاران کەسی شارنشینی شەنگالیان خستە ناو چەمبەرەی دڕندانەی داعشەوەو هەتا ئێستاش ئاسەوارە تڕاژیدیائاساکانی بەردەوامن و نەبڕاونەتەوە!
ئەم هەڵ ومەرجەی ژیان لەکوردستاندا، ناتوانێت بەمجۆرە لەناو تڕاژیدیا بەردەوام و دووبارەو چەندبارەکانی خۆیدا، بەردەوام بێت و لەدوو سیناریۆی چاوەڕوانکراودا بەدەرنابێت، یان تڕاژیدی لەشێوەی ئەفغانستان و هێنانە پێشەوەی هێزێکی داعشئاسا لەناو ململانێی قوتبە جۆراوجۆرە ئابووریی وسیاسییە جیهانیەکان و هێزە ناوچەکەدا، یان سیناریۆی هاتنە پێشەوەی بزوتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی لە خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش و ئازادیخوازو یەکسانیخوازی کۆمەڵگادا، کە دەتوانێت بەر بەهەر چەشنە سیناریۆیەکی دزێوی دیکەی چاوەڕوانکراو بگرێت، ئەم دۆخەش زیاتر لەهەر کاتێک ئەرکی خەڵکی چەپ وکۆمۆنیست و ئازادیخوازی کوردستان و

ڕێکخراوە چەپ و سۆسیالیست و ئازادیخوازەکانی دیکەی کۆمەڵگا بە ڕووبەڕووبوونەوەی ئەم دۆخەی قورسترو سەختتر کردۆتەوە!

لەم لینکەی خوارەوەدا، پڕۆژەی ئاوی قورسی هەولێر لەلایەن خودی میدیای پارتی خۆیەوە، لەمانگی دووی ئەمساڵدا بڵاوکرایەوە:-
[بەڕێوەبەری ئاو و ئاوەڕۆی هەرێمی کوردستان: دەست بە جێبەجێکردنی پڕۆژەی ئاوی قورس دەکرێت
https://kurdistantv.net/ku/2021/02/17/kurdistan/%D8%A8%DB%95%DA%95%DB%8E%D9%88%DB%95%D8%A8%DB%95%D8%B1%DB%8C-%D8%A6%D8%A7%D9%88-%D9%88-%D8%A6%D8%A7%D9%88%DB%95%DA%95%DB%86%DB%8C-%DA%BE%DB%95%D8%B1%DB%8E%D9%85%DB%8C-%DA%A9%D9%88%D8%B1%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%AF%DB%95%D8%B3%D8%AA-%D8%A8%DB%95-%D8%AC%DB%8E%D8%A8%DB%95%D8%AC%DB%8E%DA%A9%D8%B1%D8%AF%D9%86%DB%8C-%D9%BE%DA%95%DB%86%DA%98%DB%95%DB%8C-%D8%A6%D8%A7%D9%88%DB%8C-%D9%82%D9%88%D8%B1%D8%B3]

تاهیر عیسا / 20.12.2021

ئەو وڵاتەی کە تێیدا تاوانباران لە جیاتی سزادانیان پەنا دەدرێن و دەربازدەکرێن!.. حەسەن ڕازانی

(هەرێمی کوردستانی عێڕاق بە نموونە)

(لە پەراوێزی گیان لەدەستدانی نەقیب محمد لەتیف و برینداربوونی سێ پۆلیسی تر.)

پوختەی کارەساتەکە: لە ئێوارەی درەنگانی ٤-١٢-٢٠٢١ لە تانجەڕۆو

ژنێک تەلەفۆن دەکات بۆبەڕێوەبەرایەتی پۆلیسی توندوتیژی دژی ژنان و پێیان دەڵێت کە هەڕەشەی کوشتنی لەسەرە. نەقیب محمد لەتیف لە گەڵ سێ پۆلیسی تر بە پەلە دەگەنە شوێنەکەو هەر بە گ□یشتنیان دەدرێنە بەر دەستڕێژی گولەو لە ئەنجامدا نەقیب محمد گیان لەدەست دەداو سێ پۆلیسەکەش بریندار دەبن. تاوانبارانیش بۆی دەردەچن و تا بەرواری ئەم نووسینەش کەسیان لێ دەستگیر نەکراوە. هەندێک دەنگۆ بڵاو بووەتەوە کە گوایە بەرپرسێکی گەورەی سەربازی لە پشتی تاوانبارەکانەو دەربازی کردوون یان پەنای داوون .

جا لەوبارەوە یەک پرسیاری گەورە دەبێ بکرێت ئەویش ئەوەیە کە : ئایا بە ڕاست دەسەڵات دەیەوێت یاسا جێبەجێبکرێت و تاوانبارانیش سزابدرێن و دیاردەی ژن کوشتن و توندوتیژیش بەرامبەریان بوەستێنرێت؟ ئەگەر وەڵامی ئەو پرسیارە بەڵێ بێت کەواتە دەبێ دەسەڵات و حکومەت هەم پشتی پۆلیس و دادوەرو دەسەڵاتی جێبەجێکار بگرێت و هەمیش نا بێت تاوانباران لە ژێرهیچ بیانوویەکدا پەنا بدات یان دەربازیان بکات. ئەگەر ئەم کارە بکات کەواتە ئەو دەسەڵاتە نە دەیەوێت یاسا جێبەجێبکرێت و نە دەشیەوێت تاوانباران سزابدرێن و نە دەشیەوێت دیاردەی ژن کوشتن و توندوتیژی لە بەرامبەریان کۆتایی پێ بهـێنرێت. ئیترلەمەودوا نە دادوەر دەتوانێت کارەکەی خۆی بە پێی یاسا بەڕێوەبەرێت و نە پۆلیسیش دەتوانێت بە دوا تاوانباراندا بڕواو بیان گرێت و نە هیچ لایەنێک و خەڵکی تریش دەتوانن لەو بارەوە هاوکار بن. کەواتە تەواوی شانەکە هەمووی لە سەری ئەو دەسەڵات و حکومەتەدا دەشکێتەوە.

بە پێی کۆمەڵگای کوردی و ئەو هەل و مەرجەی کە خەڵکی کوردوستان تێیدا ژیان بەسەر دەبەن پێم باشە لەوبارەوە چەندین پرسیار بکەم. بۆ نموونە: ئایا دیفاعکردن لە ژنان بۆ ئەوەی توندوتیژیان لە بەرامبەردا نەکرێت تەنها ئەرکی حکومەت و دەسەڵاتی سیاسییە؟ ئایا لایەنی جێبەجێکار لە نێوحکومەتی هەرێمی کوردوستاندا دەتوانێت یاسا ل□ بەرامبەر هەمواندا بە یەکسانی جێبەجێبکات؟ دەبێ ڕاستەوخۆ ئەرکی کێ بێت کە نەهێڵێت توندوتیژی لە بەرامبەرژناندا ئەنجام بدرێت؟ ئایا پۆلیس وەک تیپی سەنگەری پێشەوەی لایەنی جێبەجێکار، دەتوانێت یاسا جێبەجێبکات لە هەرێمی کوردوستاندا؟ بۆچی تاکو ئێستا نەتوانراوە توندوتیژی لە بەرامبەرژناندا بوەستێنرێت و ژن کوشتن کۆتایی پێ بهـێنرێت؟ ڕۆڵی دەسەڵات لە کوردوستاندا لەولەوبارەوە چییە ؟ ئەدی ڕۆڵی ئایین و مەزەبەکان؟ ئەدی باشە ڕۆڵی ئەو هەموو ڕێکخراو□ی ژنان و خانمان و ئافرەتان کە هەندێکیان خاوەن لانەو

شێتەرو شوێنی حەوانەوەی ئافرەتانی لەقەوماویش چی بووە؟ ئەمانەو دەیان پرسیاری تر.

بە بڕوای من، بە پشتبەستن بە سەرخانی فکری کۆمەڵگەی کوردوستان، بە ڕۆڵی ئایین و مەزەب، بە کەلتووری باوو هێنراوو داسەپاو، بە پاشخان و باکگراوندی هێزو لایەنە سیاسییەکانی بەشدار لە دەسەڵاتی هەرێم، هەروەها بە مێژووی دوێنەی سەردەمی حوکمی بەعس لەو بارەوە، پێویستە زۆر لایەن و کەس و ڕێکخراو بێنە مەیدانی کارو لە چوارچێوەی شیعارو گوتاری سیاسی و بەکرداردا بێنەدەر.

ئەم کارە پێشی هەموان، بە بڕوای من، ئەرکی حکومەت و دەسەڵاتی سیاسی و فەرمانڕەوای وڵاتە. بەڵێ دەبێ ئەم حکومەت و دەسەڵاتە سیاسییە بە یاسا لە ڕێگەی دام و دەزگای تایبەت بەوکارەوە، کە پۆلیس ڕاستەوخۆ یەکێکیانە، ئەو کارە ئەنجام بدات. وە دەبێ حکومەت خۆی بە بەرپرس بزانێت لە دابینکردنی ئاسایشی سەرو ماڵ بە تەواوی کۆمەڵگا کە ژنانیش بەشێکن لەو کۆمەڵگایە. دەبێ کۆمەڵگا لە لای ڕۆشن بێت کە بەرپرسی ڕاستەوخۆی یەکەم و کۆتایی لە ئەنجامدانی ئەوکارە دا حکومەت و دەسەڵاتی سیاسی و فەرمانڕەوای وڵاتە.

دوای حکومەت و دەسەڵاتی سیاسیی و فەرمانڕەوا، بە بڕوای من، دەبێ زۆر لایەنی تریش ڕۆڵیان هەبێ و هاوکار بن لەوبارەوە. پێویستە کۆمەڵگا بە گشتی بە ئەرکی خۆی بزانێ کە ڕێبگرێت لە توندوتیژی لە بەرامبەر ژنان دا و نابێت کۆمەڵگا بهێڵێت کە ژنان بە هەر بیانوویەکەوە بێت بکوژرێن . ئەم کارە ئەرکی هەموو ئەو لایەنە سیاسیانەشە کە مەسەلەی ژنیان بە گرنگە، ئەرکی هەموو تاکێکی ئازادی خوازو مرۆڤ دۆستە، ئەرکی هەموو ئەو نووسەرو ڕۆژنامەنووس وچالاکوانانەیە کە مەسەلەی ژنیان گرنگە، ئەرکی کۆمەڵگای مەدەنییە، تەنانەت ئەرکی ئایین و ئایینزاکانیشە بە گشتی، دەبێ لەو بارەوە ڕۆڵی ئەرێیانە بنوێنن لە نەهێشتنی ژن کوشتن و توندوتیژی لە بەرامبەر ژنان دا، ئەرکی خودی ژنان خۆیانە لە ڕێگەی یەکگرتوویی خۆیان و خۆڕۆشنبیرکردن وهەروەها لە ڕێگەی ڕێکخراوەکانی ژنانی سەربەخۆیانەوە، هەروەها ئەرکی هەموومانە لە ئەوپەڕی چەپمانەوە بە مامناوەندی و لیبڕالیمانەوە کە دەبێ ڕۆڵمان هەبێ لە نەهێشتنی توندوتیژی لە بەرامبەرژناندا. ئەبێ ژن کوشتن کۆتایی پێبێت.

بەڵێ نابێت ئەو ئەرکە، کە ئەرکێکی گەلێک قورس و ئاڵۆزە، بە تایبەتی لە کۆمەڵگای ڕۆژهەڵاتیدا، بە تەنیا بخرێتە سەر شانی چەند ئەفیسێکی پۆلیس. بە وەستاندن و کۆتایی پێهێنانی دیاردەی

توندوتیژی لە بەرامبەر ژنان، ژن کوشتن و تاوان لە بەرامبەریاندا، تەنیا نابێ بە ئەرکی پۆلیسی بزانین و بە تەنیاش ئەو کارە بە پۆلیس ناکرێت. بە تایبەتیش لە شوێنێکی وەک و کوردوستاندا.

بە پلەی یەکەم ئەرکی ڕێکخراوەکانی ژنانە کە ڕاستەوخۆ پشتگیریی لەو ئۆفیس و دامەزراوە فەرمیانە بکەن کە ئەرکیان پاراستنی ژنانە لە توندوتیژی و دەبێ لەوبارەوە بە بەردەوامی بەدواداچوونیشیان هەبێ کە ئاخۆ ژنان وەک و پێویست پارێزراوون؟ بۆیە ئەگەر هەموومان بەشدار نەبین لەو کارەدا ئەوا، بە بڕوای من، بە بوونی چەند ئۆفیسێکی پۆلیس یان یاسایەک کە توانای جێبەجێبکردنی ئەو یاسایەش نەبێ، ئەو ئەرکە بە تەواوی و بە سەلامەتی جێبەجێ ناکرێت. کۆمەڵگاش لەو بارەوە بێ خەتا نییە.

جا کاتێک کە هەموومان وەک و پێویست بەشدار نابین ئەوا بەردەوامی دەبێ لە ڕوودانی ئەو کارەساتە دڵتەزێنانە لە وێنەی کارەساتی گیان لەدەستدانی نەقیب محمد لەتیف و بریندار بوونی سێ پۆلیسی تر. هەی ئەمەش بە پلەی یەکەم ئەوەیە کە نەقیب محمدەکان بە تەنیا ناتوانن ئەو ئەرکە قورس و ترسناکە لە نێو کۆمەڵگایەکی بە سەرەوبەرەی وەک و کوردوستاندا جێبەجێ بکەن. بۆیە ئەگەر پشتیان نەگیرێت لە لایەن هەموانەوە بە تایبەتی لە لایەن حکومەت و دەسەڵاتەوە ئەوا بەم شێوەیە دەبنە قوربانی و گیانیان تێدا دەچێت لە پێناوی بەرگرتن بە تێداچوونی گیانی کەسانی تردا. بۆیە دەبێ دەسەڵات بە بەرپرس دابنرێت. هەروەها نابێت ڕێکخراوەکانی ژنان لەو بەرپرسیاریەتیە بەدەربکرێن.

بە ئاوڕدانەوەیەک لە دوێنەی کوردوستان لە سەرەتای نەوەدەکانەوە تاکو ئێستاشی لەگەڵدا بێت دیاردەی ژن کوشتن و توندوتیژی لە بەرامبەر ژناندا نەتوانراوە بوەستێنرێت. ئامارەکانی ژن کوشتن و توندوتیژی لە بەرامبەر ژناندا ئەوە نیشان دەدەن کە نە حکومەت و نە ڕێکخراوەکانی ژنان و ئافرەتان و خانمان نەیان توانیوە وەک پێویست دیاردەی ژن کوشتن و توندوتیژی لە بەرامبەر ژنان دا کۆتایی پێ بهێنن. سەردەمی پێش نەوەدەکان دیاردەی ژن کوشتن و توندوتیژی لە بەرامبەر ژناندا بە بەراورد بە دوای نەوەدەکان لە کوردوستاندا زۆر کەمتر بوو. تاوانباران سزا دەدران و نەیان دەتوانی بە ئاشکرا و بە ئازادی بسوڕێنەوە. بەڵام ئێستا بەڵێ بە ئاشکراو بە ئازادی دەسوڕێنەوە.

دەسەڵاتی ئێستای هەرێم بە ڕاستەوخۆیی و بە ناڕاستەوخۆیی لە باتی ئەوەی ببێتە لانەو پەناگەی ژنانی لێقەوماوو هەڵەشەلەکراو، کەچی بووەتە بە پەناگەو لانەی تاوانباران و بکوژانی ژنان.

بەرپرس و کاربەدەستە دەسەڵاتدارەکانی نێو ئەو دەسەڵاتەی کوردوستان خۆیان ڕاستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆ تاوانبارەکان گل دەدەنەوەو ناهێڵن دەستی یاساو سزا بیان گاتێ. بۆیە کاتێک کە لایەنی جێبەجێکاری یاسا توانای جێبەجێکردنی یاسای نەبێت و پشتی نەگیرێت لە لایەن حکومەت و دەسەڵاتەوە ئەوا کارەساتی لە وێنەی گیان لەدەستدانی نەقیب محمد هەمیشە ڕوودەدەن. نەک هەر ئەوە بەڵک و نەقیب محمدەکانی تریش کە ئێستا لە ژیاندا ماوون، کەمن هیوادارم هەمیشە سەلامەت بن، ئەوانیش ئیتر ناتوانن وەک و پێویست ئەرکەکانیان جێبەجێبکەن و ناتوانن یاسا بسەپێنن.
کەم کردنەوەی ڕێژەی تاوانی توندوتیژیی لە بەرامبەر ژنان و کوشتنیان پەیوەستە بە جێبەجێکردنی یاساوە. تا یاسا زۆرترو باشترو بە بەردەوامی بەسەر هەموو لایەکدا جێبەجێبکرێت ڕێژەی تاوان کەم دەبێتەوەو بە پێچەوانەش ڕێژەی تاوان بەرەو هەڵکشان دەچێت. کەواتە لەو نێوەدا ڕێژەی کارەساتەکانی لە وێنەی نەقیب محمد زۆرتر دەبن. لە ئەنجامی جێبەجێ نەکردنی یاساشدا لە لایەکەوە ژنان دەبنە قوربانی و لە لایەکی تریشەوە بە بەردەوامی نەقیب محمدەکان لەو ڕێگایەدا دەبنە قوربانی.

لە هەمووشی گرنگتر و ترسناکتر ئەوەیە کە دەسەڵاتی سیاسی و فەرمانڕەوا دوولایەنە خودی خۆی تێوە گلاوەو هاوکارە لە زیادبوونی توندوتیژی لە بەرامبەر ژنان و کوشتنی ژناندا. چونکە لە لایەکەوە وەک و پێویست پشتی لایەنی جێبەجێکار ناگرێت و هاوکاری ناکات، وە لە لایەکی تریشەوە هەندێک لە بەرپرسانی نێو ئەو دەسەڵاتە دەچن تاوانباران دەپارێزن و لای خۆیان پەنایان دەدەن یان دەربازیان دەکەن و ڕەوانەی هەندەرانیان دەکەن یان لە ڕێگەی فشار لەسەر دادگا دەچن کەیسەکانیان یان بە لاڕیدا دەبەن یاخود لەسەریان سووک دەکەن.

ڕەفتارو سیاسەتی دەسەڵاتە کە وا دەکا لە لایەکەوە پۆلیس و لایەنی جێبەجێکار نەتوانن وەک و پێویست یاسا جێبەجێبکەن یان دەبنە قوربانی لەو ڕێگایەدا، وە لە لایەکی تریشەوە دەسەڵات خودی خۆی دەبێتە هۆی ساردکردنەوەی لایەنی جێبەجێکار لە جێبەجێکردنی یاسادا. کەواتە تا ئەم دەسەڵاتە سیاسەتی بەم شێوەیە بێت، ژن کوشتن و توندوتیژی لەبەرامبەر ژنان کۆتایی نایەت و تاوانیش هەر بەرەو سەر دەڕوا و کارەساتی لە وێنەی گیان لەدەستدانی نەقیب محمد و بریندار بوونی هاوڕێکانی هەربەردەوامی دەبێ…

لە کۆتاییدا قسەی یەکە لە ئەفسەرە هاوڕێکانی نەقیب محمد

دەهێنمەوە کە وتی:
“ئەمە چۆن بتوانین یاسا جێبەجێبکەین لە کاتێکدا دەسەڵات تاوانباران گل بداتەوەو بیان پارێزێت. ئەمەش بە مەرەدی نەقیب محمد دەچین. بکوژانمان وەک بەرزەکی بانان بەی دەردەچن و دەرباز دەکرێن لە لایەن بەرپرسە گەورەکانی نێو ئەو دەسەڵاتەی کە ئەمە یاسای بە جێبەجێ دەکەین. کەواتە ئەگەر پشتمان نەگیرێت ناشتوانین یاسا وەک و پێویست جێبەجێ بکەین. ئەگەر یاساشمان وەک و پێویست پێ جێبەجێ نەکرا ئەوا لە لایەکەوە هەم خۆمان دەبینە قوربانی و هەمیش ناتوانرێت کوشتنی ژنان و توندوتیژی لەبەرامبەریاندا کۆتایی پێ بهێنرێت و هەمیش تاوانباران هەر لە زیادبووندا دەبن”..

حەسەن ڕازانی
٢٠٢١-١٢-٧

شیعر/ دەیجوری لە دایک بوون.. سەردار جاف

ئەم گریانە
گەڵا وەریوەکانی پاییز گڕ دەدەن
ئازارەکان
پانتایی شەوی دەیجوریش
کپ و مەحوو دەکەنەوە
ئەم هەوارە ڕژاوەی شیلەی تاموبە
ئافاتێکی بەربڵاوە
بە بەر پەرژینی خاپوورا ڕادەماڵن
لە ڕووباری مەیلەکانم
دەپەڕنەوە
کاتێ کە کاڤاری تەمەن
بە بەژنگی گەوجی و گەلی
سیخناغدراو
تەمتومانی سەر ڕۆژووە پێست
دەشێ لە قوڵفدرابێ و

بە ژوانی ئەتک و ڕیسوا هۆگر بووبێ
یاخود نیشتیمانێکی قوڕمسواغدراو
لێوەکانت
بێنە با فوو لە مۆمەکانی من بکەن
کات لە هەشتی بەیانیدا
دەمم بە ماچی سەفەرت سپاردووە
بە بارتەقای
ترپەی ساڵانی هەناسە
لە سەر شەختەئاوی زرێ
دەنک دەنک
خەجاڵەتیم ژماردووە
ژوورێ مینای کاوڵاشی خەم
بن گڵۆپێ کز و تاریک
دەفتەری بیرەوەرییەکان
پەڕپەڕ دەکەم
نازانم لە کام بن میچی حەرفەکانا
گومەتی مزگەوتی باڵات
دەشێوێنم
بە سێڵاوی ئەشکاویما
تەڕتەڕ دەکەم
کە تۆیش لێم بووی
بە سەرابە سەر شێتەکەی دراوسێمان
قەت پێت ناگەم
پیتەکەنت بوونە فیلمی ورووژێنەر
دیقەت دەدەم
چوارپەلێکی تێکشکاو و کۆست کەوتووم و
لێت تێ ناگەم
تۆ دەزانی
زۆر دەمێکە من شەوارەی
ئاوازی پڕ گەرووتم و
بە بێ سەماو لەنجەی پرچت
لەم یەڵدایە
پەرشم دەکەی
خۆ لە خاڵی بوونی خۆما
دەخولێمەوە
قەت خۆم بۆ پر نابێتەوە
کە تۆ هاتی

لە نێو فنجانی چاوتدا
بە هەواری عەرشم دەبەی

بە بۆنەی ساڵڕۆژی لە دایکبوونم نوسرا .

ئەڵمانیا
١٩ . ١٢ . ٢٠٢١

شیعـــــر/ بەربـــــوونەوە.. هەزان ئیسماعیل کەریم

چوار چێوەیەک
بەبێ وێنە لە چاوەڕوانی شەهیدبوونی
سەربازێکی داماو
تەماشی دایکەکان دەکات

گۆڕێکی بەتاڵ لە چاوەڕوانی
تەرمی پەپولەیەکی کوژراو
گۆرانی ناموس دەچڕێ

پیاوێکی بێ گیرفان و ژنێکی دوودڵ
لەناو خانوویەکی سەد مەتری
لە ناوندی شاری
لەسەر بەرماڵێکی دڕاو
لە خودا دەپاڕێنەوە
یوئێن دادپەروەری بچەسپێنێ

پارکێکی بێناز و بێکەس
بە گەدەیەکی پڕ لە کریستاڵ و سەمەدرین
لە چاوەڕوانی گەنجێکی بێ دڵ
دڵی خۆی دەداتەوە

ترافیکێکی گەرم وەک جەهەنەم
لە چاوەڕوانی منداڵێکی دەستگێڕ

خەو دەیباتەوە

گوڵێکی پلاستک
لە چاوەڕوانی عیشقێک
فاتیحا بۆ سبەی دەخوێنێت

زستانێکی گەرم لە چاوەڕوانی
هاوینێکی سارد
بەرد لە ئەستێران دەگرێت

منیش بەبێ خۆم لە چاوەڕوانی تێدا
رۆژەکانی کۆتایی تەمەنم دەژمێرم.

هەزان ئیسماعیل کەریم

کورتەچیرۆک/ تریقەی پێکەنین.. رەسوڵ بەختیار

هەر ناوێکی لێ دەنێن، گرنگ نییە، ئەوەی لەلام جێگەی ئاماژەکردنە، لەنێو مینی پاسەکەدا، لە تەنیشت گەنجێکە بیست ساڵە دانشتبووم، ئەو ماسکی بەستبوو، لەچاوەکانیدا شتێکی وا نەبوو تا بزانم لەرووی عەقڵییەوە تەواو نییە، بەڵام لەناکاو بێدەنگی ناو مینی پاسەکەی شکاند و دایە تریقەی پێکەنین، کەس خۆی مشەوش نەکرد و کەسیش ئاوڕی نەدایەوە، دیار بوو لە پێش ئەوەی سواری پاسەکە بم، چەند جارێک دابوویە تریقەی پێکەنین….زۆری نەبرد جارێکی دیکە دایەوە تریقەی پێکەنین، ئەمجارەیان خۆم پێ رانەگیرا و گوتم: خۆش دەبی خۆش دەبێ. ئەوەی سەیرە هەموو سەر نشینەکانی نێو پاسەکە دەستیان بەپێکەنین کرد، منیش لەگەڵیان پێکەنیم، وەک ئەوەی نووکتەیەکی خۆش گێڕدرا بێتەوە. هەرچۆنێک بێ، گەیشتینە جێگەی مەبەست…. ئەوەی سەیرە لەکاتی دابەزین گەنجەکە لێم هاتە پێش و گوتی: منیش دەزانم خۆش دەبێ، بەڵام ئەو کاتە خۆش دەبێ رۆژگار ئەمەی لەهەموو شتێک کردوومە، ئەو کات تاقەتی ئەوەشمان نامێنێ چەند چرکەیەک ئاسوودە بین، دەبێ چاوەڕێی مردن بکەین، بۆیە من هەردەم پێدەکەنم دەمەوێ

لە ئێستاوە قەرەبووی هەموو ناخۆشییەکانی ئەوکات بکەمەوە.

هزرین لەنێو جیهانی دیاردەییەوە.. کاوە جەلال

لە خۆرهەڵاتی ئیسلامی هەردەم زانیارییەکانی موبەقی دیعایە، "وتی وتی"، پێوەکردنی بەهارات بۆ ڕووداوی یان هەواڵی گێڕراوە و "وتی-وتییەکان"ەوە، وەک کەتوارێک (واقعەیک) وەردەگیرێن، مەڕەق خۆی پێوەیان ڕادەگرێت و بەرهەمیاندەهێنێتەوە. ئەوجا تەنگژەی قووڵی سەرجەم بوارەکانی ژیانی جڤاکی و ئابووری و سیاسی دەتە پاڵ ئەم هەقیقەتە ئیسلامی-خۆرهەڵاتییە، ئەمەش هۆکارێکی سەرەکییە کە بۆچی ئێمە هەنووکە نەک تەنیا لە پرسە چارەنوسسازەکاندا، بەڵکو لەبارەی زۆر ڕووداوی ژیانی ڕۆژانەشمان هیچ یان نزیکەی هیچ نازانین، بەڵکو لەنێو تەوەنی دیاردەیی تەنییەوەدا گیرمانخواردووە، ئەوجا کاتێک ئەو تەوەنە وەک کەتوار دادەنێین، ئیدی دەوروژێین بە خەیاڵیکردنەوە لەنێو کۆڕی هەڤاڵان و سەرمێزی نادییەکان و سۆشیالمیدیادا، بەڵێ تەنانەت بە نووسین دەمان وروژێنێت. تەنانەت میدیاکارانی سەرقاڵبووی نێو ڕووداوە سیاسییەکان، بێگومان هەروەها تا ڕادەیەکی زۆر جڤاکییەکانیش، ئاگایان لە زۆرینەی پاشخانی ڕووداوەکان نییە، لەم بێئاگاییەشەوە "ئینفۆرماسیۆن"ەکانی خۆیان دەئاخننە نێو دەروون و هۆشمانەوە. بۆیە دەتوانین ببێژین، لەو دەقەرە کولتوورییەدا تەنانەت ئیستەپی زار بچڕاوە و ئەو خەڵکە بەردەوام بە هەر شێوەیەک دەبێژن و هەر دەبێژن. ئایا "تاریق ڕەمەزان" کێ بوو و بۆ بەردرا، یان تایبەتیتر بپرسین:

بۆچی کەسێکی دیاریکراو بەری دا؟ ئایا ئەم یان ئەو پارت چەن هەندە دەنگی لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەماندا هێناوە؟ نایزانین، جا گەرچی ئەمڕۆ بژاردنی دەنگ ئاسانترین کارە و کۆمپیوتەر ئەنجامی دەدات.

ئایا هەقیقەتی ڕێفەراندوم چی بوو؟ ئایا بۆچی لە ناوچەی مەخمور شەڕ لەدژی داعش چۆبووە؟ بۆچی کوڕەکانی جەلال تاڵەبانی بەو شێوەیە گۆیان بە دەسەڵات گرتووە و ئایا هێزێکیان هەیە شەڕ بە ئامێزاکەیان بفرۆشن یان ئەمیان هۆکاری نوێترین تەنگژەی ئەو "بەناو" پارتەیە؟ ئایا چۆن بازرگانیی نەوت دەکرێت؟ ئایا بەڕاستی

هەی چییە کە بەغداد بودجەی هەرێمی بڕی و ئەمەش بە نیوەناچڵ و لە کاتی دیارینەکراودا بڕێک پارە بە هەرێمی کوردەکان دەدات؟ بۆچی ئەو کیژەی دراوسێ خۆی سوتاند؟ ئایا سووتێنرا؟ باوکی کوشتی؟ ئایا فڵان میدیاکار و هاوسەرەکەی کوژران یان ئەو خۆیان و تاکە زارۆکەیانی لەناوبرد؟ ئایا کاتێک ئەو هەموو کەسە تووڕە و ئەخلاقییە لە سۆشیالمیدیاکاندا دەنگیان هەڵدەبڕن، لە کرۆکیشدا ئەوهان، ئەوجا گەر ئەوها بن، ئیدی لە بەر چە هۆیەک هیچیان لەدژی ئەم کێشە ئاڵۆز و چارەنوسسازانە پێناکرێت؟ ئایا خودی هەرێمەکە هەڵقوڵاوێکی توخمیی کوردان خۆیانە یان تەنیا "زۆڵ"ێکی سیاسییە و هەر بەم هۆیەشەوە ئەوها بووە بە مەهزەلەیەکی ناوچەیی کە وەک تۆپی پێی دەوڵەتان گەمەی پێدەکرێت؟

بەڵێ، ئەمە لەنێو دیاردەگەلی ئاڵۆزکاودا گیرمانخواردووە و بەهۆیانەوە وڕ و کاس بووین، ئاخر بمانەوێت یان نەمانەوێت، ئەو دیاردانە دەمانهەنگێون، ئەوجا لە بەرئەوەی کوردین، کەواتە لەبەرئەوەی هەردەم بە ترس تەنراوین، ئەوا نەک تەنیا پێیان بارگاوی دەبین، بەڵکو ڕوودەدات کە خۆمانیان بە شل دەکەین تاکو بارگاویمان بکەن. ئەمە ئەوداڵی هەواڵی باشین، چاکسازی بێت یان ڕاپەڕین. هەروەها چەند تووشە بین لەو هەرێمە، هێشتا هەر دەترسین کە نەمێنێت. دەمانەوێت نەمێنێت، هاوکات دەترسێین کە نەمێنێت. ئەوجا بە پاڵ ئەم ترسە سەرجەم کێشە جڤاکی و سیاسییەکانی نێو خودی ئێراق خۆدەبنەوە. لەوێش سوننە و شیعە، شیعە و شیعە، لە ناکۆکیی سەختدان، بوون بە تۆپی پێی دەوڵەتانی هەرێمی و دیکەی زلهێز.

لەپاڵ ئەو هەموو دیاردەیە و گەلێکی دیکەدا هاوکات شیرازەی هەموو ڕەوشەکان تێکچووە، نزیکەی هیچ شتێک ڕێگەیەکی ئاسایی ناگرێتە بەر، نە خوێندن گونجاو بە چییەتیی خوێندن بەڕێوەدەچێت، نە پیشەی دەستی، نە سیاسەت و ئابووریگەری. هەروەها هەقیقەتی بەناو پارتە سیاسییەکانیش بەتەواوی ئاشکرابووە. گەرچی دەزانین کە نە "پارتی" کوردستانی و دەمۆکراتییە، نە "یەکێتی" نیشتمانی و "یەکێتی"یە، نە "گۆڕان" گۆڕانخوازە، نە "نەوەی نوێ" نیۆلیبەراڵە یان هیچ نەبێت لیبەراڵە، نە کۆمونیستەکان کۆمونیستن و نە ئیسلامییەکان لە بنەڕەتی ئیمانیانەوە کەمترین کێشەی مرۆڤیان پێ چارەسەر دەکرێت، سەرەڕای ئەوە دیدێکی گشتگیرمان بۆ نێو هیچ ڕەوش و قەوارەیەکی سیاسی نییە. جیهانەکەمان وێرانییە، جیهانێکی فراگمێنتارییە. ئەمە هیچ نازانین، چونکە لە هیچ کوێ (ئۆبژێکتە ئەدەبی و هونەرییەکان یان بەگشتی نوسراوە – باشە – کۆنکرێتەکانی لێدەربچن) ناوەرۆکمان

لە بەردەمدا نییە. تەنانەت گەر ڕاستەوخۆ و بەبێ خەوش دەرکی کارەساتە سروشتییەکەی هەولێر بکەین، یەکسەر ڕەوشە دەرککراوەکانمان بە ئینفۆرماسیۆنی میدیایی و هەواڵی “موبەقی دیعایە”ی کوردی-خۆرهەڵاتی دەشێوێن.

بۆیە ڕەنگە تەنیا ئەسەییستییانە بتوانین پەی بە ئەم یان ئەو پرسی نەو ئەو وەرانەیە بەرین – کەواتە نەک بە شێوەی زانستییانەی سیستەماتیکی. ئاخر نەشیاوە هیچ “زانا”یەکی قەدیمی یان مۆدێرن بتوانێت بە تەنیا و تەواوەتی مێژووی کوردان لە 1961 بەدوواوە تا ساڵی 1975 بنووسێت. نەشیاوە هیچ سۆسیۆلۆژێک بتوانێت سۆسیۆلۆژییەکی قەوارە جڤاکییەکەی کوردانی ئێراق لە 1991 تا 2003 (جا نەخوازە تا ئێمڕۆ) گەڕانێبدات – ڕەنگە کاری بەو چەشنە ئەوپەڕی بە ئینتەردیسپلینەر (لە نێوان چەند بەشەکی زانستگەییدا) و نەوزانایی، لە ماوەی درێژخایەنی چەند ساڵێدا، تا ئادەیەک شیاوی ئەنجامدان بێت، وەلێ هێشتا هەر بەهەی ئالۆزکاویی وێرانەکانی ئەو دەقەرەوە تەواونەکراو و پەکەماس دەخرێتە بەردەممان.

کاوە جە**لال**

بازرگانی بەهێرشەکانی داعشەوە.. ئومێد محەمەد فەرەج

ئەگەرچی هێرشەکانی داعشی تیرۆریست بەخەڵکی گوندنشینەکانی دەوروبەری کەرکوک ماڵ وێرانی بوو، چونکە هەم زیانێکی ماددی زۆرو هەم زیانی گیانی زۆر بەر خەڵکی سڤیل کەوت. بەڵام بۆ هەردوک بنەماڵەی دەسەڵاتدار بزنزێکی زۆر باشبوو، یەکێتی و پارتی ژێربەژێر لەگەڵ داعش ڕێککەوتبوون و بەپیلانێکی سیاسی قەزەون و ”بەمەبەست” بۆشاییەکی ئەمنیان لەم ناوچانە دروستکرد بۆئەوەی داعش هێرش بەنێت، لەئەنجامیشدا چەند سەد کەسێکی سڤیلی کورد دەربەدەربوون و چەند گوندێکیان بەتەواوی سەروەت و ماڵەو بەرژەوەندییەکانیانەوە چەککردو کەلەلایەن داعشەوە هەموو ماڵەکان سوتێندران، دەیان مرۆڤی سڤیلیش کوژران، کەجەرگبڕترینیان ئەوەبوو

سە برا بەیەکەوە لە یەک ماڵدا کوژران کە یەکێکیان مناڵێکی نۆ ساڵ بوو. ئەم کەسانەی کوژران لەڕاستیدا لەسەر خاکو نەتەوە نەبوو، چونکە ئەم دەسەڵاتە وایکردووە کەس ئینتیمای نیشتیمانی نەمێنێت، بەڵام ئەم خەڵکانەی زیاتر لەسەدەیەک دەبێت لەم ناوچانە نیشتەجێن لەباوو باپیرانیانەوە ئەم زەویانەیان بۆماوەتەوە، هەروەها بژێوی ژیانی خۆیانو خێزانو منداڵەکانیان لەم ناوچانە دەستدەکەوێتو لەکۆنەوە خۆیان خاوەنی زەویەکانی ئەم ناوچانەن. بەڵام بەداخەوە بەهۆی هەڵکەوتەی جوگرافیەوە بەپیلانێکی هاوبەشی یەکێتی و پارتی و داعش ناچارکران ناوچەکانیان جێبهێڵن.

ئەوەی کەبرینی خستە سەر دڵی هەموو کوردێک بەداخەوە ئەوە بوو، کە بینیمان خەڵکی دەربەدەرو خاوەن شەهیدەکان بەکەناڵەکانی ڕاگەیاندن کەمەڵێک نهێنی زۆر ئازاربەخشو مەترسیداریان درکاند، کە ئەوە بوو، ئەوان بەوازحی وتیان کاتێک داعش هێرشی کردە سەرمان چەند نوقتەیەکی سەربازی چەکدارە میلیشیاکانی پێشمەرگەی سەر بەیەکێتی و پارتی لەنزیکمان بوون و هاواری هاوکاریمان بۆیان کرد، بەڵام ئەوەی ئەمەی توشی شۆک کرد ئەوە بوو پێشمەرگەکان وتیان پێمە لەسەروی خۆمان ئەمرمان پێکراوە کەتەقە نەکەین، نەلەداعش و نەلەسوپای عێراق و نە لەحەشدی شەعبی، ئەمە لەکاتێکدایە چەکدارەکانی پێشمەرگە زۆر نزیک بوون، ئەگەر داعش مۆڵەتی لەئەوان وەرنەگرتبایەو تەنسیقیان نەبووایە هەرگیز داعش ناتوانێت بێت هێندە لەنزیکی پێشمەرگە هێرش بکاتە سەر گوندەکەمان و بەماوەی ٦ سەعات شەڕە تەقە بوو لەنێوان دانیشتوانی گوندەکەو داعشە تیرۆریستەکان. هەروەها وەک خەڵکی گوندەکان وتیان ئەگەر تەنانەت پێشمەرگە بەس پێنج دەقە تەقەی هەوایی بەئاسماندا بکردبایە بەتەئکید داعشەکان پاشەکشەیان دەکردو ئەوکات ئەم هەموو خەڵکە سڤیلەمان لێنەدەکوژران. ئەوان تەنانەت وتیان دوای ئەوەی پێشمەرگە بەهاوارمانەوە نەهاتن، چەند کەسێکی گوندەکەمان مەیدانیەن چون بەلایان و پێیانڕاگەیاندن، کەئەگەر ئەوە بەفریامان نەکەون ئەوا داعش تەنانەت ژن و مناڵەکانمانیش قەتوعام دەکات، بەڵام وەڵامی ئەوان هەرئەوە بوو، کەئەوان ئەمری تەقەیان پێنییەو بەفەرمانێکی سەربازی ناتوانن تەقە لەداعش بکەن.

ئەمە ئەم کارەساتەیە کە بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی حوکمڕانی کوردستان، بازرگانی بەخوێنی ژن و مناڵی کوردەوە دەکەن، هیچ بەیان گرنگ نییە سەدان کەس دەربەدەر دەبن و دەیان کەسیان لێدەکوژرێت، بەس ئەوە بەئەوان گرنگە سەدان ملیۆن دۆلارو سەدان ئۆتۆمبێلی

تایبەتی سەربازی و چەکی قورسی پێوەردەگرن لەئەمریکاو وڵاتانی هاوپەیمانی نێودەوڵەتی بەشەڕ لەدژی داعش.
ستراتیجی یەکێتی و پارتی مانەوەیانە لەدەسەڵات بەئەبەد، بۆیە دەیان تەکتیکو پیلانی مەترسیدار بەکاردێنن لەپێناوی ئەمەدا. بۆیە یەکێک لەپیلانەکانیان ئەوەیە کە نیشانی دونیای بدەن کە بەردەوام کوردستان لەژێر هەڕەشەو هێرشی دوژمندایە، تەبعەن دوژمنەکیش نادۆزنەوە لەداعش قێزەونتر بێت، کەهەموو دونیا دوژمنی داعشە، بۆیە ئەوان بەزۆریش بێت ئەم دوژمنەی هەموو دونیا دەکەن بەدوژمنی خۆیان بەئەوەی هەموو دونیا پشتیوان و هاوکاری ئەوان بێت. هاوکاری و پشتیوانییە نێودەوڵەتییەکانیش بریتین، لە هاوکاری سیاسیی، دیبلۆماسیی، سەربازیی، ئابوری و زۆریتریش. هەربۆیە کاتێک بەقوربانی کردنی گیانی دەیان هاوڵاتی و وێران بوونی چەندین گوندو دەربەدەربوونی سەدان کوردی سقیل، دەسەڵاتی خۆڵەکی کوردی ئەم هەموو دەستکەوت و پشتیوانییە بەدەست دێنێت کەباسمکرد. ئیتر هیچیش بۆی گرنگ نییە زیانە ماددی و گیانییەکانی ئەم گوندانە چین و چەندن. ئاخر ئا ئەمەیە کە لەسیاسەتدا دوو شت غایبن، یەکێک ویژدان و ئەویتر ئەخلاقە.

لایەنەکیتری ئەم جۆرە بابەتانە ئەوەیە، کە دەسەڵات وانیشانی خەڵکی عەوام دەدات، کە بەرژەوەندییە نیشتیمانی و نەتەوەییەکان لەژێر هەڕەشەی دوژمندان، بەمەش کاتێک دەنگی گلەیی و ڕەخنە ناوخۆییەکان سەبارەت بەگەندەڵی و نەبوونی ئازادی و حوکمی دیکتاتۆرانەی ئەم دوو بنەماڵەیە بەرز دەبێتەوە ئەوا بەزەقکردنەوەی بابەتێکی لەم شێوەیە خەڵکی پێبێدەنگ دەکەن. تەبعەن بۆئەم ئامانجەش لەداعش گونجاوتر نییە. هەروەها پێشتر لەدەمی چەندین سەرکردەی بەدیلگیراوی داعشەوە بیستراوە کە ئیعتیڕافیان لەسەر ئەوە کردووە کە یەکێتی و پارتی ڕێککەوتنی ژێربەژێری سیاسیی و بەرژەوەندی هاوبەشیان هەیەو تەنانەت داعش نەوتی بە سیروان بارزانی فرۆشتووە کە برای سەرۆکی هەرێمی کوردستانەو بەحیساب فەرماندەی گرنگترین میحوەری شەڕی دژی داعشە. ئەمەش ئاشکرابووە کە هەر لەناو بنەماڵەی بارزانی فەرماندەیەکیتر کە مەنسوڕە بارزانی بوو فەرماندەی لەشکری گوڵانە بەسەدان لۆری گەورە خۆراکو هەموو پێداویستییەکانی ژیانی بەداعش ڕەوانە کردووە. هەروەها یەکێتی نیشتیمانی کوردستان لەڕێگەی مەحمود سەنگاوی و بافڵ تاڵەبانییەوە چەکی قورسیان بەداعش فرۆشتووە، زۆربەی ئەم چەکانەش ئەمانە بوون کە ئەمریکاو وڵاتانی هاوپەیمانی داویانە بەکورد بەشەڕی دژی داعش، کەچی ئەوان لەپێناو پارەدا نەک ئەوەی چەکەکان لەدژی داعش بەکار بێنن، بەڵکو ڕێک ئەم

چەکانەیان ڕادەستی داعش کردو داعشیش ڕێک بەم چەکانە پێشمەرگەو سەربازە ئەمریکی و ئەوروپیەکانیان دەکوشت. تەنانەت دەرکەوتووە کە چەکی جۆری میلان یەکێک لەم چەکانە بووە کە یەکێتی داویەتی بەداعش، ک▯ ئەم چەکە، چەکێکی زۆر پێشکەوتوو و کاریگەرە، کە لەتوانایدایە تانکی جۆری ئەبرامز تێکبشکێنێت.

بۆیە من پێموایە خودی یەکێتی نیشتیمانی کوردستان و پارتی دیموکڕاتی کوردستان خۆیان فەرمانییان بەداعش کردووە بۆئەنجامدانی ئەم هێرشانە بۆسەر گوندنشینە کوردەکان، لەڕوکەشیشدا بەهەموو شێوەیەک مەترسی ئەم هێڕشانە بەخەڵکی د▯ف▯▯شنەوە کە گوایە گەورەترین مەترسی لەسەر کوردستان و قەوارەکەی ئیدارەی هەرێم هەیە.
بینیمان زۆربەی بەرپرسە کوردەکان سەبارەت بەم هێرشە لاوەکییانەی داعش، کە دەتواندرا زۆر بەئاسانی ڕێیان لێبگیرێت و بەربەستێکی توندوتۆڵی بۆدابنێن، کەچی ئەوان دەیانگوت هێرشەکان زۆر مەترسیدارو گەورەن و پێشمەرگە بەم چەکانەی ئێستا توانای ڕوبەڕووبونەوەی داعشی نییە، چونکە داعش چەکی پێشکەوتوتری پێیە.
بۆ نمونە مەسرور بارزانی سەرۆکی حکومەتی کوردستان وتی: داعش بۆتە هەڕەشەیەکی راستەقینە بۆ سەر کوردستان و عێڕاق، ل▯▯ر▯شەوە هەڕەشەیەکی جددییە بۆسەر جیهان.
قوباد تاڵەبانیش جێگری سەرۆکی حکومەت وتی: زۆربونی هێرشەکان س▯ل▯ن▯ری ئەوەیە کە هێشتا داعش زیندووەو بەگەورەیی خۆی ڕێکخستۆتەوە.

تەبعەن لێرەدا منیش دەڵێم خۆزگە جیهان گوێی لێم دەبوو هەتاکو بەدەنگێکی بەرز بەتەواوی و▯تانی جیهان بڵێم داعشی ڕاستەقینە ئەوەیە کە لەسەر کورسی دەسەڵاتە لە پای▯ت▯ختی کوردستان و لەپای▯ت▯ختی عێڕاق/بەغداد. ئاخر دەسەڵاتدارانی هەردوک حکومەتی عێڕاق و کوردستانن کە داعش دەجوڵێنن و بەئارەزووی خۆیان قوڕمیشی دەکەن. ئاخر شلکردنی جڵەوی داعش و توندکردنەوەی بەدەستی یەکێتی و پارتی و تەواوی هێزە میلیشیا شیعیەکانە. بۆیە بەدیوێکیتردا دەتوانم بڵێم، تەواوی سون▯▯ی عێڕاق داعشی شاراوەو کردارییە، وە تەواوی دەسەڵاتی شیعەی عێڕاق و بنەماڵەی بارزانی و تاڵەبانی داعشی شاراوەن و خاوەنی کۆنتڕۆڵی داعشن.

ئومێد محەمەد فەرەج

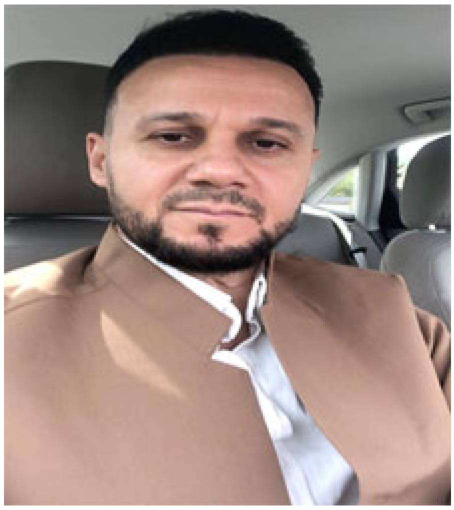

دابەزینی کوالێتی مرۆڤی کورد..
مەشخەڵ کەوڵەسی

لەڕاستیدا بەندە نە کۆمەڵناسم و نە دەروونناس، نە شارەزا و پسپۆڕی پەروەردەییشم، بەڵام ئەوەندەی چاوێکی ئاسایی ببینێت، دەتوانم و بەمافی خۆمیشی دەزانم وەك مرۆڤێکی سادەی ناو ئەم کۆمەڵگەیە، قسە و تێبینیم هەبێت لەسەر ئەو بوارانەی کە بەحوکمی کارکردن لەبواری ڕۆشنبیری و سیاسەتی کوردیدا، دەکەونە ناوکۆڵگەی کەلتوری و ڕۆشنبیرییەکەوە.

ئەگەر لەڕاستی دوورنەکەوینەوە، دەتوانین بەپشتبەستن بە تیۆرەکانی پەروەردە و زانستی دەروونناسی، جەخت لەوە بکەینەوە کە مرۆڤ لەخودی خۆیدا لایەنێکی نەرێنی و حەزی شەڕانگێزی هەیە. خۆ ئەگەر وانەبا، خودی مێژوو دەوەستا و کۆمەڵگەیەکی مەلائیکەتی دەبوو، بەڵام کۆمەڵگەیەکی داخراوی بێ جوڵەی بێ ململانێ و مەڕئاسامان دەبوو، هیچ ڕووداوێکی گەورە لەژیانمان ڕووی نەدەدا، مێژوو دابەش نەدەبوو بە قۆناغە جیاوازەکان! ململانێی شەڕ و خێ نەدەبوو، ئەوجا نە فەلسەفەکان دەهاتنە ڕوو، نە ئاینەکان دادەبەزین!.

بەم پێیە کە شەڕو خراپە بەشێکن لە سروشتی مرۆڤ، ئیدی قوتابخانەکانی فیکر و فەلسەفە و پەروەردە و ئاین، پێکەوە هەوڵ دەدەن بۆ گەشەپێدانی لایەنە باشەکەی مرۆڤ، دەرخستنی لایەنە خێرەومەندییەکەی، لەبەرانبەریشدا، یاسا و سزا و کۆمەڵگە، دەست دەکەن بە هەوڵدان بۆ دیسپلینی لایەنی خراپەی مرۆڤ، بۆ

ئیحتیواکردنی!.

ئەوەی باسمکرد وەك پرنسیپ و ڕۆتینە و لەهەموو تاکەکان و کۆمەڵگەکاندا بەڕێژەی جیاواز و لەکاتی جیاوازدا خۆی نمایش دەکات. بەڵام ئەم بارە سروشتییە کاتێ مەترسی پەیدا دەکات، کە بۆ مەرامی جیاجیا وە بەرهێنان لەسەر لایەنە خراپەکەی مرۆق بکرێت.

لەکۆمەڵگەی کوردیدا، لەم قۆناغەدا ئەم مەترسییە ئامادەگییەکی گەورەی هەیە و، بێگومان ئاکامێکی مەترسیدار چاوەروانمان دەکات. چونکە لە ئیستادا هاوکێشە سروشتییەکانی سوننەتی ژیانی مرۆڤمان گۆڕیوە، لەبری کارکردن بۆ گەشەپێدانی لایەنە باشەکانی مرۆڤ، دەستمان کردووە بەگەشەپێدان و ئیبرازکردنی لایەنە خراپەکانی مرۆڤ.

لەم هەرێمی کوردستانەدا، نە یاسا، نە پەروەردە نەئاین، کاری خۆیان ناکەن و تەنها بۆ دیکۆر و ئەکسسوار وجودیان هەیە، دەنا دەبوو ئاسەوارێکیانمان بەچاوی سەر ببینیایە.

کۆمەڵگەی کوردی لە سکەی سروشتی خۆی دەرچووە، هەموو سێکتەرەکان داروخاون و بیناکردنەوەیان نەك ئاسان نیە، بەڵکو زۆرجار لەبەرانبەر قەبارەی کاولکارییەکەدا، مرۆڤ هەست دەکات بیناکردنەوەی زۆر ئەستەمە!.

لەرێ بەبەرنامە، بەنەهجی سیاسی کار دەکرێت بۆ گەشەپێدانی توانای تاك لەسەر جنێودان و خراپەکاری، لەم پرۆسەیەدا میدیا و سۆسیالمیدیا خراپترین و مەترسیدارترین ڕۆڵ دەبینن و، کارئاسانییەکی یەکجار زۆر دەکەن بۆ ئەو پرۆسەیە.

ئەمە دەکرێت لە دانا و زانایانی دنیا بپرسین، لەکوێ هەبووە و لەکوێ دیتراوە، کۆمەڵگەیەك بۆ پیرو گەنج و خوێندەوارو نەخوێندەوار و هەموو چین و توێژەکانییەوە، سەرقاڵی یەکترشکاندن و ناوزڕاندن و جنێودان بەیەکتر و شکاندنی ئەسقانەکانی یەکتر بن؟.

لەکوێ دیتراوە حیزب هەبێت شانازی بکات بەوەی کەنالەکی فەزایی بکاتەوە و ناوی بنێت "تۆپخانە" واتە دەزگایە بۆ جنێودان و تەشهیر و ناوزڕاندن؟.

لەکوێ هەبووە حیزبی ئاینی و نەتەوەیی و دیموکراتی و هەموو ئەلفاز و ئەلقابەکانی تر، پێکەوە خەریکی هاندانی لایەنگرانیان بن، پەیج و میدیاکانیان بن بۆ جنێودان؟ بۆ تێکدانی شیرازەی کەلتوری میللەتێك؟ بۆ لاوازکردنی گیانی دیالۆگ و پێکەوە ژیان؟ لەکوێدا هەبووە حیزب پرۆژەی هەبێت بۆ شکاندنی تەنانەت دەستەکانی خۆی!.

ئەوەی لەکتێبەکاندا بۆ ئێمە نوسراوە، کۆمەڵگە و مرۆڤی کورد، نمونەی شەهامەت و گیانفیدایی بوون، نمونەی خەباتکاری و تێکۆشان و مانا جوانەکان بوون، کەچی ئێستا، تەنانەت بە زۆربوونی ژمارەی لایکی پۆستەکانی یەکتر لە فەیسبوك و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان، ڕژدی

دبن!.
قناغک بادیك مترسیدار، مانای هاوییتی و هاوخباتی بتاوی سفرکراوتو، کسك (داوای هاوییتی)ت ب دنرت، ب ئوی ببت (سیخو) بسرتو! باش لکوی هاوییتی ئو جگای دبتو؟ مگر هاوییتی لناو کوردا ئاوابوو؟کام کاندید جنودرتربت، دنگی زیاتر دنت! کام ماماستای ئاینی زیاتر دنگ برز بکانوو هاوار بکات، خك ب گوگرتن لو دچن! نك ئوانیان ک پترن لزانیاری!.
کات لم لشاو سرنج ئدین، گومان دکیت لوی چن ئو نوی پروردکراون؟ وزارتی پرورد و مزگوتکان وکلساو درکان چن مرقکیان برهمهناو ک تاسر ئسقان دژی خیتی؟ دژی پکو ژیان و دگت بدوای سریشدا ب خی و ب کمگ و هاوکانی؟.
پرسیارکان زر جدی و مترسیدارن، بی مرق ئگر لهر پلو پایکی معریفیدابت، قورس نی بی کات براورد دکین لنوان نوکانی ابردوومان و سیری شهامتی ئوان دکین، هست دکین کوالتی مرقی کورد بجرك دابزیو، نگ یك سدمان پویست بت ب بیناکردنوی ناخ و استکردنوی پروردی تاکی کمگی کوردستان.

مشخ کوسی

بچی دبت شارزای فلسفی ما بین؟.. ئازاد شکور

فلسفی ما(ئخلاق) لقکی فلسفی، ک ئرکی گرنگیدان و توژینوو وردبوونویه ل پرس ئخلاقییکان. زابوونی مرق بسرتاوی زیندورکانی ترو دخالتی مر لسر سروشت ئرکی هنووککیی بوو، بام “فلسفی ئخلاق” هو ددات تگیشتنك بخات گ تاکو بر بکمك بریککوتن بگرت.

فلسفی ئخلاق ب ئرکی خی دزانت دستوردان بکات لو

پرسانەی پەیوەستن بە هەڵسوکەوتی تاک و کۆمەڵگا بەشێوەیەکی تەندروست، هەرچەند لە ڕۆژهەڵاتی ناڤیندا؛ لەسەر دوو بنەما پرسە ئەخلاقییەکان دیاریکراوە، ئەوانیش: (دین و نەریت)ن، بەڵام سنوری فەلسەفەی ئەخلاق فراوانترە و فرە کایەو فرە ڕەهەندیشە. سەرباری ئەمەش هەندێک بنەمای هاوبەش لە نێوانیاندا هەیە بەڵام ڕێژەییە و جیاوازیشیان زۆرە.

فەلسەفەی ئەخلاق لەسەر بنەمای "هیومانیستی و لۆژیک" بنیات نراوە، پێویستە شارەزایی فەلسەفەی مۆڕاڵ بین، کردارەکانیشمان لەسەر بنەمای هەمان فەلسەفە بێت، چونکی مۆڕاڵ بیرکردنەوەمان لە مەڕ مەسەلە بنچینەییەکانی ژیان دەگۆڕێت و ئیدی بەوردبونەوەوە و تێڕامانەوە ڕووبەڕووی مەسەلەکانی ژیان ئەبینەوە. بە بیرکردنەوە لە هەرکارێکی مۆڕاڵی، دەبێت ڕێبازی مۆڕاڵییەکان لەبەرچاو بگرین.

ڕەهەندەکانی کاری مۆڕاڵی یان ئەخلاقی

ڕەهەندی سیاسی و ئاینی و ئابوری کۆمەڵایەتی لە بەشە گرنگەکانی فەلسەفەی مۆراڵن. دەبێ بزانین کێبڕکێ و ململانەی نێوان چینەکان شتێکی حەتمییە، بەو مەرجەی سنوری ئەخلاق تێ نەپەڕێنێت و ململانێیەکی شەریفانە بێت، دواجاریش کاریگەری سلبی دروست نەکات. بۆ نموونە: لەکاری سیاسیدا ئەگەر هاتوو هەموڕێگایەکی دەکاوی گیرایە بەر، تەنها لەپێناو ئامانجێکی سیاسی و حزبێکی دیاریکراو؛ گەر پەنا بۆ تیرۆری جەستەیی و مەعنەویی برا بەبێ گوێدان و ڕێزگرتن لەدامەزراوەو پیرۆزیەکان، ئەوە لەچوارچێوەی ئەخلاق جێگەی نابێتەوە هەرشتێک بێت ئەخلاق نییە.

بەداخەوە زۆرجار دەبینین ئەم حاڵەتە شۆڕ دەبێتەوە بۆ ڕەهەندە جڤاکییەکەش، کە تێیدا هەموو هەوڵێک پەیڕەو دەکرێت تەنها بۆ شکاندنی نەیار، هەڵبەت ئەمە پاڵنەرێکی ئابوری هەیە کە زۆرجار ئەمە لەنێوان خودی کاسپکاران ڕوونتر بە دیار دەکەوێت، بە تایبەتتر لەنێوان کاسپکارە نزیکەکانی یەکتر، بە مل شکاندن و یەکتر لەناوبردن. هەوڵ ومنافەسەکە بەشێوەیەکە کە ئامادەن زیانی مادی و دەرونیش لەخۆیان بدەن تەنها بۆ ئەوەی ئیفلاس بەبەرانبەرەکان بکەن. زۆر جار دەبینی ئەمانە خەڵکانێک ئەنجامی دەدەن کە بارگراوندێکی ئاینیشیان هەیە، بە خەبەر لەوەی ئاین دژە لەگەڵ ئەم ڕەفتارەی ئەوان، چونکە ململانێکە شەریفانە نییە و زیاتر ڕەگەزەکانی بوغزو کیبر و کینەو بێ ویژدانی تێیاندا زاڵە!

پیسکردنی ژینگەو سەرچاوە سروشتییەکان ئەویش بۆ خۆی لەدەرەوەی فەلسەفەی ئەخلاقە، وڵات فرۆشیی و میللەت فرۆشیی و دۆشینی سامانی میللەت لەلایەن دەست ڕۆشتووەکان، ئەمیش خاڵییە لەکاری مۆڕاڵیی. قورسکردنی ئەرکی نێوان تاکەکان ئەویش بۆخۆی لەدەرەوەی ئەو فەلسەفەیەدایە.

جا بۆ ئەوەی ڕۆحییەتی ئینسانیی و کاری مرۆیی لەزیهنی تاکدا بەرجەستە ببێ پێوستمانە شارەزای فەلسەفەی مۆڕاڵ بین. “سۆقرات”ی فەیلەسوفی یۆنانی هەرچەند بە ناحەق ژەهرخوارد کرا، بەڵام ئەوئامادەبوو وەک ئەرکێکی ئەخلاقی کوپە ژەهرەکە بخواتەوە، ئەو بەم کارەی تەنها ویستی بیسەلمێنێ کە ڕێز لە بڕیاری دادگا ئەگرێت، ڕێزگرتن لەدامەزراوەکان ئەوپەڕی پلەی ئۆرگانیزمی ئەخلاقە پێچەوانەکەشی ڕاستە.

ئازاد شکور

شیعر/ بەرماڵەکەی دایکم.. شەماڵ بارەوانی

لەناو بەرماڵەکەی دایکمدا
ڕق
قەدەغەکراوە
و
ئایین تێکەڵ بەسیاسەت نەکراوە

بەرماڵەکەی دایکم
بەرماڵێکی لەخوا نەترسە
و
هەر لەمناڵییەوە
فێری عیشقی خوا کراوە

بەرماڵەکەی دایکم
هەمان بەرماڵەکەی

شێخ سەعیدو سەیدا ڕەزایە

بەرماڵێکە
دەستێکی ڕوو لەئاسمان و
دەستەک□ یتری
لای قازی پێشەوایە

بەرماڵەکەی دایکم
بەرماڵێکی مر□ق د□ستەو
بۆ هەموان دایمە لەنزایە

بەرماڵێکە
تەریقەتی خۆشەویستی
لەمەولانا وەرگرتووەو
ئەخلاق لەبودا

بەرماڵەکەی دایکم
ڕەگی دەچێت□و
سەر خـودا.

لەمەڕ مانگرتن.. وێلادیمێر ئلیچ لێنین.. وەرگێڕان: هیوا ئەمانی

لە هەنگاوی یەکەم دا دەبێ ڕوونکردنەوەیەک بۆ ڕوودان و پەرەسەندنی مانگرتنەکان بدۆزینەوە. هەرکەسێک کە مانگرتنێکی وەبیر بێتەوە کە ئەزمونی کەسیی خۆی، ڕا پۆرتی کەسانی تر و یان ڕۆژنامەکان بێت، لەپڕ سەرنجی بۆ ئەوە ڕادەکێشرێت کە مانگرتنەکان لەو شوێنانەدا ڕوودەدەن و پەرەدەستێنن کە کارخانەی گەورەی لێ دروست کراون و لە ڕووی ڕێژەیەوە ڕوو لە زیاد بوونن. زۆر بە کەمی دەتوانین کارخانەیەکی گەورە -سەدان و بگرە هەزاران کرێکاری هەبێ- بدۆزینەوە کە مانگرتنێکی بە خۆوە نەدیبێ. ئەو کاتەی کە لە ڕووسیا تەنیا چەندانە کارخانەی گەورە بوونیان هەبوو، ژمارەی مانگرتنەکانیش کەم بوو؛ بەڵام کاتێک کارخانە گەورەکان –چ لە

ناوچە پیشەسازییە کۆنەکان، چ لە شارەکان و دەهاتە تازە بنیاتنراوەکان– بە خێرایی گەشەیان کرد، ژمارەی مانگرتنەکانیش ڕوو لە زیاد بوون چوون. بەڵام بەچی مانگرتن هەمیشە لەو کارخانانەدا ڕوودەدا کە بەرهەمی زۆریان هەیە؟ هۆکارەکەی ئەوەیە کە سەرمایەداری دەبێ بە ناچاری ببێ بە خەباتی کرێکاران بە دژی خاوەنکارەکانیان و کاتێک بەرهەمهێنان بە شێوەیەکی یەکجار زۆرە، ئەو خەباتە خۆی لە مانگرتن دا دەنوێنێ.

یارمەتیم بدەن کە ئەوە شی بکەمەوە

کاپیتالیزم، ئەو پێکهاتە کۆمەڵایەتییە کە تیایدا زەوی، کارخانەکان، ئامێرەکان و هەتا دوای… لە ژێر ڕکێفی کۆمەڵێک خاوەن زەوی و سەرمایەداردان کە ژمارەیان هەندەی ژمارەی پەنجەکانی دەستە، ئەمە لە کاتێک دایە کە کۆمەڵەی بەرینی خەڵک خاوەنی هیچ شتێك نین یان خاوەنی شتێکی زۆر بچوکن، هەر بۆیە پێ ملە کە خۆی وەکوو کرێکارێک بە کرێ بدا. خاوەن زەوی و سەرمایەدارەکان، کرێکاران بە کرێ دەگرن و وایان لێدەکەن کە فڕانە شتومەک بە مەبەستی فرۆش لە بازاردا بەرهەم بهێنن. وەهەروەها، خاوەنکار تەنها هەر ئەوەندە حەقدەست بە کرێکار دەدات کە بەشی ژیانی نەمرنەژی خۆی و بنەماڵەکەی بێ، لەولاوە ئەوەی لە کرێی کاری کرێکار دەمێنێتەوە وەک قازانج دەچێتە گیرفانی خاوەنکارەوە. هەر بۆیە لە ئابووری سەرمایەداری دا کۆمەڵەی بەرینی خەڵک، کرێکاری بەکرێگیراون و بۆ خۆیان کار ناکەن بەڵکو لە بەرامبەر حەقدەستێک دا کار بۆ خاوەنکار دەکەن. دەکرێ تێبگەین کە هەوڵی هەمیشەی خاوەنکار لە پێناو کەم کردنەوەی کرێی کاری کرێکارانە؛ هەرچی کەمتر کرێی کار بدەن، بەو ڕادەیە قازانجی خۆیان زیاتر و زیاتر دەبێ. لەملاوە هەوڵی کرێکار بۆ ئەوەیە کە کرێیەکی زیاتر وەربگرێ تاکوو بتوانێ بە بنەماڵەکەی خۆراکێک بە ڕادەیەکی پێویست و باش وەدەست بێنێ، لە ماڵی باش دا بژین و هەروەک خەڵکی تر جل و بەرگی جوان لەبەر بکەن، نەک وەکوو سواڵکەر بژین.
هەر بۆیە خەباتێکی بەردەوام لە نێوان کرێکار و خاوەنکار لەسەر کرێی کار لە ئارادایە؛ خاوەنکار ئازادە کە کام کرێکارە کە پێی باشە بە کرێی بگرێ، هەر بۆیە دەچێتە سەراغی هەرزانترینیان. وە هەروەها کرێکاریش ئازادە کە خۆی بە خاوەنکارێک کە خۆی پێی باشە بە کرێ بدا، هەر بۆیە دەچێتە سەراغی خاوەنکارێک کە زۆرترین کرێی کار دەدا. بە بێ لەبەرچاو گرتنی ئەوەی کە کرێکار لە شار کار دەکا یان لە دەهات، خۆی بە خاوەنی زەوی، جوتیاری دەوڵەمەند و یان خاوەن

کارخانە بە کرێ دەدا، ئەولای مامەڵەکەی خاوەنکارە، و هەر لەگەڵ ئەویشدایە کە لەسەر کرێی کار شەڕ دەکا.
بەڵام ئایا بەڕاستی بە کرێکارێک وەک تاک توانای بەرەوپێش بردنی ئەو خەباتە مەیسەرە؟ ژمارەی کرێکارەکان ڕوو لە زیاد بوونە: جوتیارەکان ماڵ و حاڵیان وێران دەبێ و لە دێهاتەکانەوە هەڵدێن بۆ شارەکان و کارخانەکان. خاوەن زەوی و کارخانەدارەکان خەریکی بەکار هێنانی ئامێرگەلێکن کە کار لە کرێکار دەدزێ. لە شارەکاندا بێکاری ڕوو لە زیادبوونە و لە لادێکانیش ژمارەی سواڵکەرەکان بەرەو زیاد بوون دەچێ. خەبات لە دژی خاوەنکار بۆ کرێکار وەک تاک وردە وردە خەریکە ئەستەم دەبێ. کرێکارێک کە داوای حەقدەستێکی مامناوەند لە خاوەن کار دەکا یان بە حەقدەستی هەرزان ڕازی نابێ، ڕووبەڕووی ئەو جوابەی خاوەنکار دەبێتەوە: “بڕۆ دەرەوە! خەڵکانێکی زۆری برسی لە دەرەوە چاوەڕێن و گەلێک کەیف خۆش دەبن کە بە حەقدەستێکی کەمتر کار بکەن”.

کاتێک کە هەلومەرجی خەڵک تا ئەو ڕادەیە خراپ دەبێ کە هەمیشە خەڵکانێکی زۆری بێکار لە شار و دێ بوونیان هەبێ، و کاتێک کارخانەدارەکان سامانێکی لە ڕادەبەدەر پێکەوە دەنێن و زەویدارە وردەکان لەلایەن ملیۆنەرەکانەوە سەریان پان دەکرێتەوە، کرێکاری تاک –لە بەرامبەر سەرمایەداردا- بە تەواوی بێ دەسەڵات دەمێنێتەوە. لەو کاتەدایە کە دەرفەت بۆ سەرمایەدار دەخوڵقێ تاکوو کرێکار تێکبشکێنێ، و هەتاکوو مردن –نەک تەنیا لەخۆی بەڵکوو لە ژن و منداڵەکانیشی– وەکوو کۆیلە کار بکێشێتەوە. بۆ نموونە، ئەگەر چاوێک لەو کارانە بکەین کە تیایدا کرێکار نەیتوانیوە پشتیوانی یاسا بۆ خۆی مسۆگەر بکا و توانایی وەستانەوە لە بەرامبەر بە سەرمایەداری نەبێ، شایەتی سەعات کارێکی لە ڕادەبەدەرین (تەنانەت ١٧ تا ١٩ سەعات لە ڕۆژ دا)، کاری تاقەت پڕوکێنی منداڵانی ٥ یان ٦ ساڵە، و وەچەیەک لە کرێکارانی هەمیشە برسی دەبینین کە زۆر بە هەواشی لە برسان خەریکن دەمرن. نموونەکەی کرێکار گەلێکن کە لە ماڵی خۆیاندا کار بۆ سەرمایەدارەکان دەکەن؛ هەموو کرێکارێک دەتوانێ نموونە گەلێکی لەو چەشنە وەبیر خۆی بهێنێتەوە.

ئەو ڕادەیە لە چەوسانەوە کە لە سەرمایەداریدا ڕوودەدا تەنانەت لە سەردەمی کۆیلەداری و دەرەبەگایەتی دا لەهەمبەر کرێکاراندا ڕووی نەداوە. بە تایبەت کە کرێکاران توانای بەرەنگاریان نەبێ، و لە پشتیوانی یاساگەلێک کە ملهۆڕیەکانی خاوەنکار بەرتەسک بکاتەوە، بەهرەمەند نەبن. کەواتە بۆ ئەوەی کە نەگەن بەو ئاستە لە زەلیلی،

کرێکاران خەباتێکی بێ هیوا دەست پێدەکەن. و کاتێک بەیان دەردەکەوێ کە بە تەنیایی چەندە بێ دەسەڵات و بێ هێزن و ستەمی سەرمایە، هەڕەشەی لەناو بردنیان لێ دەکا، دەست دەکەن بە ڕاپەڕینی بە کۆمەڵ لە دژی خاوەنکار و مانگرتنە کرێکاریەکان دەست پێدەکا.
لە سەرەتادا کرێکاران نازانن کە بەدوای چیەوەن، وشیار نین لەهەمبەر هۆکارەکەی؛ لەبەرئەوە دەست دەکەن بە شکاندنی ماشێنەکان و تێکدانی کارخانەکان. ئەوان تەنیا دەیانهەوێ کە توڕەیی خۆیان نیشانی کارخانەدار بدەن. هێزی کۆمەڵیان بۆ ڕزگاری لەم هەلومەرجە تاقەت پڕوکێنە تاقی دەکەنەوە، بێ بە ئەوەی کە هێشتاش بزانن بۆچی لەم هەلومەرجە نالەبار و بێ هیوایەدا بەسەر دەبەن و دەبێ هەوڵ بۆچی بدەن. لە هەموو وڵاتەکاندا توڕەیی کرێکار لە سەرەتادا، وەکوو شۆڕشە دوورەپەرێزەکان خۆی نیشان دا، لە ڕووسیا، پۆلیس و خاوەن کارخانەکان ناویان لێنابوو ”هەڕەچوون“. ئەم شۆڕشە دوورەپەرێزانە، لە هەموو وڵاتاندا، لە لایەکەوە دەبوون بە مانگرتنی ئاشتیخوازانە و لە لایەکی ترەوە، دەبوون بە هەوێنی خەباتی هەمەلایەنی چینی کرێکار بۆ ڕزگاری.

مانگرتن (یا خود دەست لە کار کێشانەوە) چ تایبەتمەندیەکی بە خەباتی چینی کرێکار هەیە؟ بۆ وەڵام دانەوە بەم پرسیارە دەبێ وێنایەکی تەواوەتی لە مانگرتن بکێشین. هەر وەک پێشتر بینیمان، کرێی کاری کرێکارێک بە پێی ڕێککەوتنی نێوان کرێکار و خاوەنکار دیاری دەکرێ. بە پێی هەلومەرجەکی وەها، بینیمان کە کرێکاری تاک و تەنیا بێ هێزه، کەواتە تەواوەن سروشتیە کە کرێکاران دەبێ بە شێوەی بە کۆمەڵ بۆ خواستەکانیان خەبات و تێکۆشان بکەن، و ناچارن کە مانگرتن گەلێک بە بەرامبەرکە لەگەڵ کەمکردنەوەی حەقدەست و بردنە سەرەوەی حەقدەست رێکبخەن. ڕاستیەکەی ئەوەی کە لە هەر وڵاتەکی سەرمایەداریدا، مانگرتنە کرێکاریەکان لە ئارادا هەن. لە هەموو شوێنەک، لە هەموو وڵاتانی ئەوروپایی و ئەمریکا، ئەو کاتەی کە کرێکارەکان یەکگرتوو نین، هەست بە بێ هێزی دەکەن؛ و تەنیا کاتێک توانای بەربەرەکانێ لەگەڵ خاوەنکاریان هەیە کە بەکۆمەڵ دەست بە مانگرتن یان هەڕەشەی مانگرتن بکەن.

هەرچەند سەرمایەداری زیاتر و زیاتر گەشە دەکا، و هەرچەند کارخانە گەورەکان خێراتر دروست دەکرێن، و هەرچەند سەرمایەدارە بچوکەکان لە لایەن سەرمایەدارە زەبەلاحەکانەوە لە مەیدان وەدەر دەندرێن، بەو ڕادەیە پێویستی خەباتی بە کۆمەڵ زیاتر و زیاتر هەست پێدەکرێ، چونکوو بێکاری ڕوو لە زیادبوون دەکا، ململانێی سەرمایەدارەکان بە

بەرهەم هێنانی شتومەک بە هەرزانترین شێوە، زیاتر دەبێ (بۆ ئەم مەبەستە دەیانهەوێ تە ئەو جێگایەی کە دەتوانن حەقدەستی کەمتر بە کرێکاران بدەن)، هەڵکشان و داکشانە پیشەسازییەکان زیاتر خۆی نیشان دەدا و قەیرانەکان دژوارتر دەبنەوە. کاتێک کە پیشەسازی بازاڕی گەرمە، خاوەن کارخانەکان قازانجی گەورە دەکەن، بەڵام لە بیری شەریک کردنی کرێکار دا نین؛ بەڵام کاتێک قەیران دەست پێدەکا، خاوەن کارخانەکان دەیانهەوێ زەرەرەکە لە پێی کرێکارەکاندا بنوسن. لە کۆمەڵگا ئەوروپاییەکاندا پەیوەستی مانگرتن لە کۆمەڵگای سەرمایەداریدا تا ڕادەیەک بە هەمووان ناسراوە کە یاسای ئەم وڵاتانە ناتوانن مانگرتن قەدەغە بکەن. تەنیا لە ڕووسیایە کە یاساگەلی دڕندە بە دژی مانگرتن جێبەجێ دەکرێ.
بەهەرحاڵ، مانگرتنەکان -کە لە ناوەڕۆکی کۆمەڵگای سەرمایەدارییەوە هەڵدەقوڵێن- نیشانەی دەستپێکی خەباتی چینی کرێکارن بە دژی ئەو سیستەمە کۆمەڵایەتییە. کاتێک سەرمایەداری لەگەڵ کرێکارێکی تەنیا کە خاوەنی هیچ شتێک نییە ڕووبەڕوو دەبێ، هەلومەرج باس لە کۆیلایەتی بە ئەملا و ئەولای کرێکار دەکا. بەڵام کاتێک هەر ئەو کرێکارە فەقیرانە یەکگرتوو دەبن، هەلومەرجەکە دەگۆڕێ. هیچ سەروەتێ لە دنیادا بەکەڵکی سەرمایەدار نایەت مەگەر ئەوەی کە بتوانێ کرێکارانێک پەیدا بکا کە ئامادە بن هێزی کاری خۆیان لەسەر ئامراز و شتومەکێک کە هی سەرمایەدارە بخەنە گەڕ بە ئەوەی سەروەتی تازە بەرهەم بهێنن. تا ئەوکاتەی کە کرێکاران ناچارن بە شێوەی تاک لەگەڵ سەرمایەدارەکان مامەڵە بکەن، کۆیلەی ڕاستەقینە دەمێننەوە کە ناچارن بە وەدەست هێنانی پارویەک نان بەردەوام سوود بە کەسانیتر بگەیەنن. و دەبێ تا کۆتایی دنیا خزمەتکاری بەکرێگیراوی زمانبەستراوبن. بەڵام کاتێک کە کرێکاران داواکارییەکانی خۆیان بە شێوەی کۆمەڵ داوا دەکەن و ئامادە نین دەستبەردار بن، کۆیلە بوونیان کۆتایی دێ، دەبنەوە بە مرۆڤ؛ داوای ئەوە دەکەن کە نابێ زەحمەتیان تەنیا لە خزمەت چەند مفتەخۆرێک دا بێ، بەڵکو دەبێ ئەو کەسانەی کە زەحمەت دەکێشنیش وا لێبکا کە وەکوو مرۆڤی ڕاستەقینە بژین. کرێکاران داوای ئەوە دەکەن کە ئەوانیش ببن بە ئاغا. داوای ئەوە دەکەن کە ژیانیان نابێ بەو جۆرە بێ کە سەرمایەدارەکان و خاوەن زەوییەکان دەیانەوێ، بەڵکوو دەبێ بەو جۆرە بێ کە خۆیان دەیانهەوێ. هەربۆیە سەرمایەدارەکان هەمیشە لە مانگرتن دەترسن، چونکوو زاڵ بوونیان دەخاتە ژێر پرسیارەوە.
لە سرودێکی کرێکاری ئاڵمانی دا، کە سەبارەت بە چینی کرێکارە هاتووە کە: "هەموو چەرخەکان لە خولانەوە دەوەستن، گەر بازوی بەهێزتان بیهەوێ". لە دنیای ڕاستەقینەشدا هەر بەو جۆرەیە:

کارخانەکان، زەوی زەویدارەکان، ماشێنەکان، هێڵی ئاسنینەکان و هتد، وەکوو چەرخی ماشێنەکی گەورە دێنە هەژمار – ماشێنەک کە مادە لە کانەکان دەردەهێنێ، بەرهەمیان لێ وەدەست دێنێ، ڕێکوپێکیان دەکا و دەیانگەیەنێتە شوێنی مەبەست. تەواوی ئەم ماشێنە لەلایەن کرێکارەوە جووڵەی پێ دەکرێ. کرێکارە کە زەوی دەکێڵێ، کانزا دەردەهێنێ، و لە ناو کارخانەکان دا خەریکی بەرهەم هێنانە، ماڵ و کارگا و هێڵی ئاسن دروست دەکا. کاتێک کە کرێکاران خۆ لە کارکردن دەپارێزن مەترسی وەستانی تەواوی ماشێنەکان لە ئارادایە. هەر مانگرتنێک ئەوە وەبیر سەرمایەدار دەهێنێتەوە کە کرێکارەکان ئاغای ڕاستەقینەن نەوەک ئەوان. کرێکار گەلێک کە هەر جارە بەرزتر لە جاری پێشوو داوای مافەکانیان دەکەن. هەر مانگرتنێک کە ڕوودەدا ئەوە بە گوێی کرێکاران هەڵدەنە کە لە هەلومەرجیان دەسارد نەبنەوە، و ئەوان بە تەنیا نین. سەیرکەن کە مانگرتن چ کاریگەریەکی گەورەی لەسەر خودی مانگرتووان و هەروەها لەسەر کرێکارانی کارخانەکانی دەوروبەر وە یان کرێکارانی هەر ئەو کارخانەیە کە لە بەشەکانیتردا کار دەکەن هەیە.

لە کاتی ئاسایی و ئاشتی دا کرێکار بە بێ بەڵێبەڵێ خەریکی کارە، لەگەڵ خاوەنکار مشتومڕ ناکا، سەبارەت بە هەلومەرجی خۆشی هیچ قسەیەک ناکا. بەڵام لە کاتی مانگرتندا ماف و داواکاریەکانی بە دەنگێکی بەرز هاوار دەکا، تەواوی ستەمەکانی سەرمایەدارەکان وەربیر سەرمایەدارەکان دەهێنێتەوە، هەرشتێک کە مافی بێ ئەم لاو ئەولای ئەوە داوای دەکا، و ئیتر تەنیا بیر لە خۆی و حەقدەستەکەی ناکاتەوە بەڵکو بیر لە هەموو هاوکار و هاوچارەنووسەکانی دەکاتەوە کە هاودەنگ لەگەڵ ئەو دەستیان لە کار کێشاوەتەوە و بە بێ ترس باسی بێبەشی دەکەن و بە بەرەوپێش بردنی ئامانجی کرێکاران ڕاپەڕیون. هەر مانگرتنێک، کۆمەڵێک بێبەشی زۆر بە کرێکارانی بەدوایەوە، بێبەشی و بێدەرەتانیەک کە تەنیا دەکرێ لەگەڵ شەڕ و بەدبەختیەکانی شەڕدا بەراورد بکرێ: بنەماڵەیەکی برسی، بێ داهات، دەستگیرکردن و زۆربەی کات دەرکردن لە شار و زێدی خۆی. لەگەڵ تەواوی ئەو ئازار و ناخۆشیانە، کرێکاران، بە چاوی سووکەوە سەیری ئەو کەسانە دەکەن کە سەفی مانگرتوان بە جێ دەهێڵن و دەچن لەگەڵ خاوەنکار ڕێکدەکەون. لەگەڵ تەواوی ئەو ئازار و ناخۆشیانەی کە بەدوای مانگرتنەوەیە، کرێکارانی کارخانەکانی دەوروبەر، هێزێکی تازە دەگرن کە دەبینن هاوکارەکانیان ئاوا ئازایانە داوای مافەکانیان دەکەن.

یەکێک لە مامۆستایانی گەورەی سۆسیالیزم، ئنگێڵس، سەبارەت بە

مانگرتنی کرێکارانی ئینگلیس ئاوا دەڵێ: "خەڵکانێک کە ئەوەندەیان سەبر هەیە تاکوو پشتی بۆرژوایەکی تاک لە زەوی بدەن، توانایی ئەوەشیان هەیە کە پشتی هەموو بۆرژوازی لە زەوی بدەن و تێکیان بشکێنن". بە شێوەیەکی گشتی مانگرتن لە یەک کارخانە بەسە بۆ ئەوەی مانگرتن بۆ باقی کارخانەکانی تریش بگوازرێتەوە. بەڕاستی کە مانگرتن دەتوانێ کاریگەریەکی ئەخلاقی زۆر بێهاوتا و دەگمەنی هەبێ، دەتوانێ کاریگەری زۆر گەورەی لەسەر ورەی باقی کرێکارەکانیتر هەبێ کاتێک ئەوان دەبینن کە هاوڕێ و هاوکارەکانیان ج□ن ئەگەر بۆ ماوەیەکی کەمیش بێ کۆتایان بە کۆیلایەتی خۆیان هێناوە و بە دژی سەرمایەداران ڕاپەڕیون.

هەر جار کە کرێکاران مان دەگرن، زۆر بەهێز ئەندێشەی سۆسیالیزم دەچێتە مێشکی کرێکارانەوە؛ ئەندێشەی خەباتی تەواوی چینی کرێکار بۆ ڕزگاری لە ستەمی سەرمایە. زۆر پێشهاتووە کە تا پێش لە مانگرتنێکی گەورە، کرێکارانی کارخانەیەکی دیاری کراو، یان لقێکی تایبەتی پیشەسازی، و یان شارێکی دیاریکراو، هیچ شتێکیان لەسەر سۆسیالیزم بیستبێ یان بیریان لێکردبێتەوە. بەڵام دوای مانگرتن، کۆمەڵە و ئەنجومەنی خوێندنەوە لە نێویاندا پێکهاتوە و ژمارەی کرێکارانی سۆسیالیست زۆرتر و زۆرتر بووە. مانگرتن ئەوە فێری کرێکاران دەکا کە پەی بەوە بەرن کە هێزی سەرمایەدار و کرێکاران لە کوێوە دێ؛ فێریان دەکا کە تەنیا بیر لە خاوەنکار و یان هاوکارەکانی خۆیان نەکەنەوە، بەڵکو بیر لە هەموو خاوەنکارەکان و تەواوی چینی سەرمایەدار و چینی کرێکار بکەنەوە. کاتێک کە کارخانەدارێک لە کۆی ڕەنج و ماندووبوونی چەندین نەوە لە کرێکاران، میلیۆنها سەرمایەی بەدەست هێناوە، بەڵام خۆی لە زیاد کردنێکی کەمی حەقدەستی کرێکاران دەبوێری و تەنانەت لە هەوڵی کەم کردنەوەی ئەو حەقدەستە دایە، و کاتێک کرێکاران لە بەرامبەری دا ڕادەوەستن، و ئەو کارخانەدارە بە هەزاران بنەماڵەی برسی دەردەکاتە سەر جادەکان، بۆ چینی کرێکار بە تەواوەتی ڕوون دەبێتەوە کە چینی سەرمایەدار -وەکوو گشتێک- دوژمنی چینی کرێکارن، و کرێکاران تەنیا دەتوانن پشت بە خۆیان و هێزی یەکگرتوویان ببەستن. زۆرجار ڕوودەدات کە کارخانەدار -وەک خێرخوازێک- هەموو هەوڵی بۆ فریودانی کرێکاران دەخاتە گەڕ، و بە بانگهێشتی کرێکاران بۆ سەر سفرە و خوانی جوان هەوڵ بۆ شاردنەوەی چەوساندنەوەکان بدا. مانگرتن، هەمیشە ئەم فرت و فێڵانەیان بە زووی ئاشکرا دەکا و ئەوە نیشانی کرێکاران دەدا کە "خێرخوازەکەیان" تەنیا گورگێکە لە پێستی مەڕ دا.

هەروەها، مانگرتن چاو و گوێی کرێکاران نەک تەنیا لە هەمبەر ناوەڕۆکی سەرمایەداری بەڵکوو لە هەمبەر ناوەڕۆکی حکومەت و یاساکانیش دەکاتەوە. هەروەک چون کارخانەدارەکان دەیانهەوێ پۆزی خێرخوازی لێبدەن، هەر بەوجۆرە نێردراوانی حکومەت و بەکرێگیراوانیان هەوڵ دەدەن کە کرێکاران دڵنیا کەنەوە کە تەزار و حکومەتی تەزاری، بە پێی ویستی یاسا، وەک یەک چاو لە خاوەنکار و کرێکار دەکا. کرێکاران هیچ شتێک لە یاساکان نازانن، و لەگەڵ مەئمورەکانی دەوڵەت پەیوەندیان نیە، بەتایبەت ئەوانەی کە پۆستی باڵایان لە حکومەت دا هەیە، هەر بۆیە لە زۆربەی کاتەکاندا باوەڕیان پێدەکەن. دواتر مانگرتن ڕوودەدا. داواکاری گشتی، پشکنەری کارخانە، پۆلیس و زۆر جارانیش هێزی سوپا لە بەردەم دەرگای کارخانەدا ڕادەوەستن. کرێکاران بۆیان دەردەکەوێ کە یاساکانیان شکاندووە: خاوەنکارەکان یاسایی ئەو مافەیان هەیە کە لە دەوری یەک کۆببنەوە و لەسەر چۆنیەتی کەم کردنەوەی حەقدەستەکان گفتوگۆ بکەن. بەڵام ئەگەر کرێکارەکان بە لێک تێگەیشتنێکی هاوبەش بگەن، ئەوا دەبن بە تاوانکار! کرێکارەکان لە ماڵ و حاڵیان دەردەکرێن، پۆلیس ئەو دوکانانەی کە کرێکارەکان دەیانتوانی بە قەرز لەوێ شتومەک بهێنن دادەخەن و تەنانەت کاتێک هەڵسوکەوتی کرێکارەکان تەواوەن ئاشتیخوازانەیە هەوڵ دەدرێ کە سەربازەکان لە دژی کرێکاران هان بدەن. تەنانەت فەرمان بە سەربازەکان دەکرێ کە تەقە لە کرێکارەکان بکەن و هەر ئەو کاتەی لە پشتەوە تەقە لە کرێکارە هەڵهاتوەکان، کرێکارە بێ چەکەکان دەکەن، خودی تەزار ئەوپەڕی سپاس و پیزانینی هەیە بە هێزە چەکدارەکان (هەر بەو شێوەیە تەزار سپاسی هێزە چەکدارەکانی کرد کە لە ساڵی ۱۸۹۵ کرێکارانی مانگرتووی یاروسلاولیان دایە بەر دەست ڕێژی گوللە و کوشتیانن) وردە وردە بە کرێکاران ڕوون دەبێتەوە کە دەوڵەتی تەزار خراپترین دوژمنیانە. چونکوو پشتیوانی لە سەرمایەدارەکان دەکا و دەست و قاچی کرێکاران دەبەستێتەوە. کرێکاران وردە وردە هەست بەوە دەکەن کە یاساکان تەنیا لە خزمەت بە مافەکانی سەرمایەدارەکانن کە نووسراون، و مەئمورینی حکومەت تەنیا و تەنیا پارێزەری ئەو مافانەن، کە دەمی چینی کرێکار بگرن و نەهێڵن کە داواکاریەکانی وەزمان بهێنێ؛ چینی کرێکار دەبێ بە خۆی مافی مانگرتن، مافی چاپ و بڵاو کردنەوەی ڕۆژنامەی کرێکاری، مافی بەشداری کردن لە کۆڕبەندی نەتەوەیی کە تیایدا یاساکان دەنووسرێ و چاودێری پەیڕەوکردنی یاساکان دەکا، بەدەست بێنێ. حکومەت زۆر باش دەزانێ کە مانگرتن چاو و گوێی کرێکاران دەکاتەوە؛ هەر بەو هۆیەشە کە ئاوا لە مانگرتن دەترسێ و دەست بە هەمووشتێک دەبا بۆ ئەوەی بەری پێ بگرێ.

بێ هۆ نیە کە جارێکیان وەزیری ناوخۆی پرۆس -کە ناوبانگی تایبەتی هەبوو لە بەدواداچوون و گرتنی سۆسیالیستەکان و کرێکارانی وشیار- لە بەرامبەر بە نوێنەرانی خەڵک دا وتی: "لە پشت هەر مانگرتنێکەوە، دێوزمەی شۆڕش و ڕاپەڕین لە بۆسەدایە".

هەر مانگرتنێک ئەم تێگەیشتنە لە کرێکاران دا بەهێز و گەشە پێدەدا کە حکومەت، دوژمنیانە و چینی کرێکار دەبێ خۆی بۆ خەبات بە دژی حکومەت و مافی□ەواکانی جەماوەر ئامادە بکا. هەر بۆیە، مانگرتن ئەوە فێری کرێکاران دەکا کە یەکگرتوو بن؛ ئەوە نیشان دەدا کە تەنیا کاتێک دەتوانن بە دژی سەرمایەدارەکان شەڕ بکەن کە یەکگرتوو بن؛ فێریان دەکا کە بیر لە بەرخۆدان و خەباتی چینی کرێکار بکەنەوە بە دژی چینی سەرمایەدار و بە دژی حکومەتی داپڵۆسێنەری پۆلیسی. هەر بەو هۆکارەیە کە سۆسیالیستەکان مانگرتن بە "قوتابخانەی خەبات" ناودێر دەکەن. قوتابخانەیەک کە تیایدا کرێکاران فێری ئەوە دەبن کە چۆن بۆ ئازادی هەموو جەماوەر، هەموو کەمپی کار لە دیلیەتی کاربەدەستانی حکومەتی و لە دیلیەتی سەرمایە، لەگەڵ دوژمنانیان شەڕ بکەن. بەڵام "قوتابخانەی خەبات" خودی خەبات نیە. کاتێک کە مانگرتن لە ناو کرێکاران دا بەربڵاو دەبێ، هەندێک لە کرێکاران (لەوانە هەندێک لە سۆسیالیستەکان) شک لەوە دەکەن کە چینی کرێکار تەنیا دەتوانێ خۆی لە مانگرتنەکان، سندوقی مانگرتن، و یان کۆمەڵەی مانگرتن بەرتەسک بکاتەوە. کە تەنیا لە ڕێگای مانگرتنەوە چینی کرێکار بتوانێ هەلومەرجی ژیانی بەشێوەیەکی بەرچاو باش بکا و ئازادیەکانی وەدەست بێنێ. کاتێک کە کرێکاران دەبینن چ هێزێکی گەورە لە مانگرتنی چینی کرێکاری یەکگرتوو و مانگرتنە بچوکەکان دا بوونی هەیە، هەندێک وەها بیر دەکەنەوە کە چینی کرێکار ئەگەر مانگرتنێکی سەرتاسەری لە هەموو وڵات دا بەڕێوە بەرێ دەتوانێ هەرشتێک کە لە سەرمایەدارن و لە دەوڵەتی داوا دەکا وەدەستی بێنێ. ئەم بیروڕایە لە وڵاتانی تریشدا سەردەمانێک کە بزوتنەوەی چینی کرێکار لە هەنگاوەکانی سەرەتایی خۆی دابوو و کرێکاران هێشتا زۆر بێ ئەزموون بوون بوونی هەبوو. ئەم بیروڕایە هەڵەیەکی کوشەندەیە. مانگرتن یەکێک لەو ڕێگایانەیە کە کرێکاران لە ڕێگای ڕزگاری خۆیاندا کەڵکی لێوەردەگرن. بەڵام تاکە ڕێگا نیە و ئەگەر کرێکاران بیر لە باقی ڕێگاکانی تر خەبات نەکەنەوە، ئەوا گەشە و سەرکەوتنەکانی چینی کرێکار خاو دەکەنەوە. ئەوە ڕاستە ئەگەر مانگرتنەکان بیانهەوێ سەرکەوتوو بن بوونی سندوقی مانگرتن بۆ پشتیوانی دارای کرێکارە مانگرتوەەکان لە کۆی پرۆسەی مانگرتندا پێویستیەکی حاشا هەڵنەگرە. ئەم جۆرە سندوقە

کرێکاریانە لە هەموو وڵاتانیتریش دا بوونی هەیە؛ بەڵام لێرە لە ڕووسیا، ئەم کارە بەتایبەت هەڵەیە چونکوو پۆلیس شوێن سندوقەکە دەکەوێ و دەیدۆزێتەوە و پارەکان دەبا و کرێکارەکان دەستگیر دەکا. هەڵبەتە کرێکاران دەتوانن ئەو سندوقانە لە پۆلیسەکان بشارنەوە، و سروشتیە کە ئەم جۆرە سندوقانە زۆر بەنرخن و ئەمە نامانهەوێ کرێکاران ئامۆژگاری بکەین کە بیر لە دامەزراندنی ئەو جۆرە سندوقانە نەکەنەوە. بەڵام نابێ وا بیر بکرێتەوە کە سندوقی مانگرتن تا ئەو کاتەی لە ڕووی یاساییەوە قەدەغەیە دەتوانێ ژمارەیەکی زۆر یارمەتیدەری هەبێ و تا ئەو کاتەی کە ژمارەی یارمەتیدەرەکانی هێندە کەم بێ ناتوانێ زۆر یارمەتیدەر بێ. هەروەها، تەنانەت لەو وڵاتانەی کە یەکیەتیە کرێکاریەکان بە ڕەسمی بوونیان هەیە و بەشێکی زۆر پارەیان لەبەردەست دایە، چینی کرێکار هەشتا ناتوانێ خەباتی خۆی تەنیا لە مانگرتن دا بەرتەسک بکاتەوە. تەنیا پێویستە کە وچانێکی کاتی لە کاروباری پیشەسازی دا (وەکوو قەیرانێک، هەر ئەو شتەی کە خەریکە لە ڕووسیا نزیک دەبێتەوە) ڕووبدا؛ تاکوو خاوەن کارخانەکان ئەگەر تەنانەت بە دەستی ئەنقەستیش بووبێ مانگرتن شکێ پێ بدەن، چونکوو بە قازانجیانە ئەگەر بۆ ماوەیەک کار نەکرێ و سندوقی مانگرتنی کرێکاران خاڵی ببێ. هەر بۆیە بە هیچ چەشنێک کرێکاران ناتوانن تەنیا خۆیان لە مانگرتن و کۆبوونەوەی مانگرتوان بەرتەسک بکەنەوە. هەروەها مانگرتنەکان تەنیا کاتێک دەتوانن سەرکەوتوو بن کە کرێکاران بتوانن کاتی شیاو بۆ مانگرتن هەڵبژێرن، و کاتێک کە دەزانن چۆن داواکاریەکانی خۆیان باس بکەن، و کاتێک کە لەگەڵ سۆسیالیستەکان لە پێوەندیدان و لەلایەن ئەوانەوە دەتوانن ڕاگەیەندراو و نامیلکەکان وەدەست بێنن. هەشتا ژومارەی ئەو جۆرە کرێکارانە لە ڕووسیا زۆر زۆر کەمە و دەبێ هەوڵ بۆ زیادکردنی ئەو جۆرە کرێکارانە، بە ناساندنی ئاڕمانی چینی کرێکار بە جەماوەری کرێکار و ئاشنا کردنیان لەگەڵ سۆسیالیزم و خەباتی چینی کرێکار بدرێ. ئەمە ئەرکێکە کە سۆسیالیستەکان و کرێکارانی وشیاردەبێ پێکەوە بیخەنە سەرشانیان و پێکەوە بە ئەم مەبەستە حیزبی سۆسیالیستی چینی کرێکار دامەزرێنن. هەروەها، مانگرتنەکان ئەوەی فێری چینی کرێکاری هەموو وڵاتان کردووە کە بۆ مافی کرێکاران و بە شێوەیەکی گشتی مافی میللەت، بە دژی دەوڵەت خەبات بکەن. هەر وەک وتمان تەنیا حیزبێکی سۆسیالیستی چینی کرێکارە کە دەتوانێ ئەم خەباتە بە بەهێزکردن و بڵاوکردنەوەی چەمکگەلی دوورست لە دەوڵەت و ئاڕمانی چینی کرێکار لە ناو خەڵک دا بە سەرەنجام بگەیەنێ.

لە کاتێکیتردا بەتایبەتی باس لەوە دەکەین کە چۆن مانگرتنەکان لە

ڕووسیا ڕێبەری دەکرێن و چۆن کرێکارانی وشیار دەبێ کەڵکیان لێوەربگرن. لێرەدا تەنیا پێویستە ئاماژە بەوە بکەم کە مانگرتنەکان، هەروەک وتمان "قوتابخانەی خەبات"ن و نە خودی خەبات و مانگرتنەکان تەنیا ئامرازێکن بۆ خەبات و تەنیا لایەنێکن لە بزوتنەوەی چینی کرێکار. کرێکاران دەبێ لە مانگرتنە دوورەپەرێزەکان زیاتر بڕۆن و بیر لە خەبات بۆ ڕزگاری تەواوەتی چینی کرێکار و هەموو کەمپی کار بکەنەوە، هەروەک چۆن کرێکارانی هەموو وڵاتەکان -بە کردەوە- وادەکەن.

کاتێک کە هەموو کرێکارانی وشیار دەبنە سۆسیالیست، واتە کاتێک کە بۆ ڕزگاری تێدەکۆشن و مەبەستیان بانگەشە و بردنی سۆسیالیزمە بۆ ناو کرێکاران و هەوڵدەدەن کە کرێکاران فێری هەموو ڕیگاکانی خەبات بە دژی دوژمنانیان بکەن، لە هەموو وڵاتدا یەکگرتوو دەبن، کاتێک کە حیزبی سۆسیالیستی کرێکاری بنیات دەنێن تاکوو خەبات بۆ ڕزگاری هەموو خەڵک لە ژێر ستەمی حکومەتی و ڕزگاری هەموو کرێکاران لە دیلیەتی سەرمایە بەرنە پێش، تەنیا لەو کاتەدایە کە چینی کرێکار دەبێتە بەشێکی دانەبڕاو لەو بزوتنەوە کرێکاریە گەورەیەی کە کرێکارانی هەموو وڵاتەکان تیایدا ڕێکخراو بوون؛ بزوتنەوەیەک کە هەموو کرێکاران لە ژێر ئاڵایەک دا یەکگرتوو دەکا کە بە "کرێکارانی هەموو وڵاتەکان یەکبگرن!" نەخشێندراوە.

وەرگێڕان: هیوا ئەمانی

تێزه ئەکادیمییەکان و چەند سەرنجێك.. سەعید ڕواندزی

گەلێك جار، لە نێوەندی ئەدەبی و ڕۆشنبیری کوردیدا، ڕووبەرووی دەستەواژەی نووسینی ئەکادیمی و نائەکادیمی دەبینەوە و بە بڕوای بەشێکی زۆر لە ئەکادیمییەکانی ئێمە، هەر نووسینێك لە دەرەوەی ئەو بازنە و نێوەندەکانی زانکۆ بنووسرێت، ناشێ وەك نووسینێکی بابەتی و گرنگ، تەماشای بکەین و پشتی پێ ببەستین. ئەم جۆرە هەڵسانگەندنە بۆ گوتار و نووسینی نووسەران، لە دوای گەشەکردن و بەرە و پێشەوەچوونی خوێندنی باڵا لە کوردستان و کردنەوەی چەندین زانکۆ،

برەوی سەندوو بووە مۆدێل. بنەماڵەی ڕووناکبیری مەلا کەریمی مودەڕیس و کوڕەکانی، دەرچووی خانەقا و تەکییەی بیارە و تەوێڵەن، کەچی نووسینەکانییان لە بارەی شاعیرە کلاسیکەکانی کورد، ئەوەندە ورد و بابەتی و شڕۆڤەیین، هیچ مامۆستایەکی زانکۆ نەیتوانیوە وەك ئەوان هەڵسەنگاندن بۆ ئەو بەرهەمانە بکات و ئێستاش بە سەدان ئەکادیمی بۆ ڕاڤەکردنی شیعری کلاسیکی، دەگەڕێنەوە سەر بۆچوون و لێکدانەوەکانی ئەوان. ئەوەی لە نووسیندا گرنگە، واتاو مانایە.
ئەگەر نووسینێك هەڵگری ئاماژەیەکی واتایی و بابەتی و مەعریفی بوو، ئیدی جۆری بڕوانامە و پێگەی زانست و پیشەیی، زۆر بایەخی نییە. لە نێو ئێمەدا، هێندێك نووسینی ئەکادیمی هەن، ژمارەی پەراوێز و سەرچاوەکانییان لەو پەڕەگرافانە زیاترە کە نووسەر نووسیونی. نازانم نووسەرێك، ئەگەر سەدان پەراوێز و سەدان سەرچاوەی، لە کتێبێکی سەد لاپەڕەییدا بە کار هێنا، ئیدی بۆچوون و تێگەیشتنەکانی ئەو لە کوێدا بوونییان دەبێت و جێگەیان دەبێتەوە؟
زۆرن لەو نووسەرانەی لە دەرەوەی بازنەی ئەکادیمیەوەن، کەچی نووسینەکانییان لە ئاستێکی بەرزی فیکری و مەعریفیدایە. بۆیە نابێ بنەمای نووسینێك بە پێوەری زانکۆیی و ئەکادیمی هەڵبسەنگێندرێت.
ئێستا بایەخێکی زۆر بە نامە ئەکادیمییەکان و ئەو تێزانە دەدرێت کە وەك نامەی ماستەرو دکتۆرا لە بارەی بابەتێکەوە دەنووسرێن و ئامادە دەکرێن. ئەم نامانە، هێندەی لە پێناو وەرگرتنی بڕوانامە و بەرزکردنەوەی پێگەی کارگێڕین لە پێناو دەسکەوتی ماددی زیاتر، بە بڕوای من زۆر کەمیان لە پێناو ساغکردنەوەی مێژوویی و ئەدەبی و نووسینی داهێنەرانەن. تەنانەت زۆرینەیان لە ڕووی ناوەڕۆکەوە، هیچ جیاوازییەکییان نییە لەگەڵ نووسینی کەسانی دیکەی دەرەوەی بازنە ئەکادیمییەکە. ئەمە وێرای ئەوەی هەندێکییان هەر تەنها ئامادەکردنن نەك نووسین. ئەوەندەی وەك خوێنەرێك تێبینیم کردبێت ئەو نامانەی کە چاپ دەکرێن، لە گەلێك ڕووەوە کەموکورتییان هەیە وەك:_
یەکەم:_ زۆرینەیان جگە لە پەراوێزی بابەتی نووسەرانی دیکە و تێکهەڵکێشکردنی پەڕەگرافی نووسەران لە نامەکەدا، توێژەر خاوەنی هیچ ڕاو سەرنج و ئیزافەیەکی خۆی نییە. بۆ نموونە: نامەیەکم خوێندەوە، تەنها دوو سەدوو هەشتا لاپەڕە بوو، کەچی نووسەرەکەی دوو سەدوو هەژدە سەرچاوەی بەکار هێنابوو، واتا بە نزیکی ئەوەی هەر لاپەڕە و بۆچوونی کەسێکی دیکەی تێدا بوو. من نازانم لە کتێبێکی لەو شێوەیەدا، نووسەر خاوەنی چ جۆرە نووسین و ڕایەکی خۆیەتی، ئەگەر زانستییانەش نەبێت؟
دووەم:_ گەلێك جار، ڕەچاوی هیچ بنەمایەکی ڕێزمانی ناکەن، وشە

هەیە بە چەندین ڕێنووسی جیاواز نووسراوە و هەمانە وشەشە. وەك:([illegible]میلەت، تێگەیشتن_ تێ گەیشتن، جێبەجێکردن_ جێ بە جێ کردن) دەیان نموونەی دیکەی لەو شێوەیەش. ئەمە لەکاتێکدا هەندێك لە ئەکادیمییەکانی ئێمە ڕەخنە لە زمانی نووسینی نووسەرانی تر دەگرن و تەنانەت بە نەخوێندەواریشیان دەزانن!

سێیەم:_ لەو نامانەدا، زۆرجار یەك زانیاریی مێژوویی و ئەدەبی، بە دوو شێوەی جیاواز نووسراوە. بۆ نموونە: لە نامەیەکییان شاعیرە تەلیعییەکانی هەولێر (نەوزاد ڕەفعەت، عەباس عەبدوڵا ، دڵشاد عەبدوڵا) نووسراوە، کەچی لە یەکێکی دیکەیان (جەلال بەرزنجی، سەباح ڕەنجدەر، ئەنوەر مەسیفی، هاشم سەراج، عەباس عەبدوڵا ، دڵشاد عەبدوڵا) نووسراوە. بە پێی زانیارییەکانی من، نەوزاد ڕفعەت لەو گرووپە نەبووە. ئەوەی بەلامەوە جێگەی سەرنج بوو ئەوە بوو، کە هەردوو نامەکە، لە بارەی شیعرەوەن و تێزی ماستەرن. هەردووکیشیان لەلایەن یەك مامۆستاوە سەرپەرشتی کراون، کە ئەکادیمییەکی دیارە و دکتۆرای لە ئەدەبی کوردیدا هەیە. تۆ بڵێی ئەو دکتۆرە بەڕێزە، تێبینی ئەوەی نەکردبێت کە ناکرێت ئەو جیاوازییە لە ناوی شاعیران هەبێت؟ یان ئەوەتانێ نامەکانی نەخوێندێتەوە، یان بە هەڵەی نەزانیوە! کە هەردووکییان لە یەکتری خەوشدارترن.

چوارەم: درێژدادڕییەکی زۆر لەو نامانە، لە ڕووی نووسینەوە دەبینرێت، کە پەیوەندییەکی ئەوتۆیان بەو بابەتەوە نییە کە وەك ناونیشان بۆ تێزەکە دەست نیشان کراوە. بۆ نموونە: کاتێ توێژەرێك باس لە وێنەی پیاو لە شیعری ژنە شاعیرێکی کورد دەکات، دەبێت زۆرینەی هەرە زۆری تێزەکەی بۆ ئەو بابەتە تەرخان بکات، چونکە ئەمە ناونیشانە سەرەکییەکەیە. بەڵام زۆرجار پێچەوانەی ئەوە دەبینین و تەنها بە چەند لاپەڕەکی کەم باس لە بابەتە سەرەکییەکە دەکرێت و ئەوەی تریان تەنها درێژکردنەوەیە و پەیوەندییەکی ئەوتۆی بە بابەتەکەوە نییە.

پێنجەم:_ ناونیشان و ناوەڕۆکی ئەو نامانە، زۆرجار هاوشێوە و نزیك و کۆپی یەکترین، تەنها جیاوازییەکی کەمی ڕووکەشی و ناواخنی دەبینرێت. تەنانەت ناونیشان هەیە، چەندین جار، کراوەتە تێزی نووسینی نامەیەکی ئەکادیمی لە شێوەی ماستەر یان دکتۆرا. من نازانم بابەتێك کە پێشتر نووسراو و قسەی لە بارەوە کرا، چ هونەرێکی تێدایە کەسانێکی تر هەمان بابەت دووبارە بکەنەوە؟

شەشەم:_ زۆرجار، لایەنە تیۆریی و پراکتییەکانی ئەو نامانە، یەکتری ناگرنەوە و پارادۆکسی گەورەیان تێدایە. بۆ نموونە: یەکێك لەو نامانە، باسی شیعری ئۆتۆماتیکی دەکات و ئەو شێوازە لە شیعر نووسین دەبەستێتەوە بە ناگایی ولایەنی نەستی مرۆڤ کە لۆژیك و ئەقڵ

هیچ ڕۆڵێکی تێدا نابینن، کەچی ئەوەی بەلامەوە سەیر بوو ئەوە بوو، هەموو ئەو شیعرانەی وەك نموونەی ئەو باسە لە کتێبەکە هێنراونەتەوە، بەو پەڕی ئاگایی و لۆژیکی و دیدی هزریانەوە لەلایەن شاعیرەکانەوە نووسراون. ئەمەش دەریدەخات کە زۆر بە دەگمەن لە سەر ناوەڕۆکی ئەو نامانە دەوەستن و تەنها مەبەست وەرگرتنی بڕوانامە و بەرزکردنەوەی پلە ئەکادیمییەکەیە لە پێناو دەسکەوتی ماددی زیاتر و هیچی تر نا.

دواجار دەڵێین، ئەگەرچی ئەکادیمییەکانی ئێمە، هەمیشە جەخت لەوە دەکەنەوە کە هەر لێکۆلینەوەیەك و نووسینێك، کەسێکی ئەکادیمی نەینووسیبێت، یان سەدان سەرچاوەی تیادا بە کار نەهاتبێت، ئەوا ناشێ وەك نووسینێکی مەعریفی ببینرێت و پشتی پێ ببەسترێت. لە کاتێکدا نووسین نووسینە، ئەکادیمییەك بینووسێت، یان کەسێکی ئاسایی ، ئەوەی گرنگە ناوەڕۆکی نووسینەکەیە نەك شوناسی پیشەییانەی. مەگەر ئەوەی هەژار موکریانی بۆ نەتەوەکەیی و زمانی کوردی کردوویەتی، بە هەزاران لە ئەکادیمییەکانی ئێمە ئەوەیان کردووە؟ وەڵامەکەی بۆ خوێنەران جێدێڵین.

سەدیق سەعید ڕواندزی

-________________

سەرنج: لە بەر ناو و ناوبانگی نووسەرەکان، ناوی نووسەری نامەکان و سەرپەرشتی تێزەکانم نەهێناوە، دەنا دەتوانم بە بەڵگە ناوی هەموویان بنووسم.

*ئەم بابەتە لە هەفتەنامەی (ڕێگای کوردستان) ژمارە(1273) ی ڕۆژی 14/12/2021 بڵاوکراوەتەوە.

بە موڕتەدکردنی عەدلەخانم لە لاوکە داستانی دەروێش ع□قدی..

یونس تانج

سوکایەتیکردن بە هەر کەسێک لە هەر پلەو پایەیەک، بە هەر ئایدیۆلۆژیایەکی ئاسمانی و زەمینی، بەشێکە لە قەیرانی ئەخلاقی و نەبوونی گوتارێکی ئەقڵانی و ئیفلاسێکی بێ چەندوچوونی مەعریفی.
جوڵاندنی کە هەستی ئیمانداراانی سادە بە مەرامگەلێکی تایبەت، دروستکردنی واتە و هەڵاو هەنگامەیەک، لە بارەی یەکێک لە دێڕەکانی لاوکێکی کوردی بە ناوی دەروێش عەڤدی، کە سەرچاوەکەی داستانێکی چەند سەد ساڵەیە لە باکوری کوردستان، جێگەی ڕامانە ” منێ ڕۆژێ سێ جارا کەرەم دکەم ب دەروێشێ عەڤدی.. حاشا دکەم ل دینێ موحەممەدی.. ساف ئەز ئێزدیمە”
لە تەواوی ئەو بەڵاوکراوە و بەیاننامەو لێدوانە مەتەڵیانەی دەربڕدراون، تەنها باس لەوە دەکرێت کە سوکایەتی بە ئایینی ئیسلام کراوە، بەبێ ئەوەی ئاماژە بە وشەو دەستەواژەیەک بدرێت لەم سوکایەتیپێکردنە، بەبێ ئەوەی مەغزا و هۆکارەکانی بۆ سوکایەتی دانانی ئەم دێڕە بخرێتە پێش چاو.

هەر چەند لەم دێڕە ورد دەبینەوە هیچ جۆرە سوکایەتییەک بەدی ناکرێت، تەنها کەسێک هەیە کە بانگەشەی گۆڕینی ئایینەکەی دەکات، عەدلەخانم وەک کچە دلبەرێکی موسڵمان، پاش کوشتنی خۆشەویستەکەی، لە حەژمەت ژانی دڵی خۆی، لاوک و لاواندنەوەیەک بە مێرخاسە بە زوڕم کوژراوەکەی دەچڕێت، لە یەکێک لە بەندەکان باس لە گۆڕینی ئایینەکەی دەکات و دەخوازێت بچێتە سەر ئایینی خۆشەویستەکەی (ئێزدیاتی).
ئەمە و ئەگەر لە ڕوانگەیەکی دیکەوە ئەم بەرگرییەی دەروێش عەڤدی بە سوکایەتی سەیر نەکرێت، بەوەی چۆن زاتی ئەوەی کردووە لە بەرامبەر شمشێری پیرەزی سەڵتەنەتی عوسمانی بەرگری لە دەڤەر و خاکەکەی بکات!!
لە ڕاستیدا هەڵبژاردن و دەستبەرداربوون و گۆڕینی ئاین بابەتێکە پەیوەندی بە خودی مرۆق خۆیەوە هەیە، لە قورئانیشدا لە چەندان ئایەت ئاماژە بەم ڕاستییە کراوە، هەڵبەتە ئەگەر بوار بدەن و ئەم ئایاتانە بە نەسخکراو و مەنسوخ بە ئایاتی سەیف لە قەڵەم نەدەن!!

خۆ بواردن لە ڕوون نەکردنەوەی ئەوەی بۆچی حاشاکردن لە ئایین سوکایەتییە، دەرخەری ئەوەیە ئەوان وەک خوازەیەک و کۆدێک وشەی سوکایەتی بەکاردێنن، ئەگەرنا وشە ڕاستەکە بریتییە لە هەڵگەڕاوە یاخود موڕتەد، بەپێی ئەحادیسیش هەرکەسێک لە ئیسلام هەڵگەڕێتەوە

دەکوژرێت، بەڵام بۆچی توقییە و تەدلیس دەکرێت و ڕەپ و ڕاست ئاماژە بەو فەرموودەیە ناکرێت، ئەوەیان جێگە باسی ئەم وتارە نییە.
کۆت و بەندکردنی ئەدەبی کوردی هیچ سودێک ناگەیەنێت، لە گاڤێکدا زایەڵەیەکی زەبەلاح خەریکە سەرهەڵدەدات، نیازمەندە بە گوێرەی نۆڕمە رەجعییەکانی ئەو حوکمی وێژە و فەرهەنگ و میراتە کەلەپووری و کلتووری و ژیارییەکانی کورد بکرێت، هەروه□ها بە پێی میزاج و پێوانەی ئەوان فڵان دەق و فیسار دەق پەسند بکرێت و ئەوی دیکە ئەنفال بکرێت.

وێڕای ئەوەی دەقە ئەدەبی و فۆلکلۆرییەکان هیچ جۆرە حوکمێکیان بەسەردا ناسەپێت، چونکە ئاوێزانن بە هەست و سۆز و خەیاڵ و هەڵچوونە ناوەکییەکانەوە.. ئەم قسەیەی عەدلەخانم تەنانەت لە واقیعیشدا هیچ دەرهاوێشتەیەکی لێناکەوێتەوە، چونکە ئۆلی ئێزدی هاوشێوەی جووەکان وەک ئاینێکی داخراو، ڕێگە نادات هیچ کەسێک بێتە ناو ئایینەکەوە، ئەگەر ئەم کەسە بە دایک و باوک ئێزدی نەبێت. بێگومان عەدلەخانم چاک لەم ڕاستییە حال□ی بووە، بۆیە پەنای بۆ ڕەگەزێکی ئەندێشەیی بردووە بۆ بەدیهێنانی ئەم کارە نەکردەیە.
ئەم ڤێرژنە کۆنە لە تەدەیون، ئەم دنیا بینییە داخراوە بۆ ئایین، لە لایەن تەوژمێک کە هەڵگری دیدێکی توندگیری فێندەمێنتاڵە بۆ دین و شەریعەت، خەتەرناکەو سەرەتای زەنگێکی مەترسیدارە لە بەردەم ئازادی ئایینی تاک، هەڵبەت پەیامێکی ناڕاستەوخۆ و چاو سورکردنەوەیەکیشە بۆ سەرجەم تاکەکانی جڤات و فێرخوازان، بە شێوەیەک بڵێت.. ئێمە لە کچی ناو داستانێک کە بە ستران دەڵێت واز لە ئاینەکەم دەهێنم خۆش نەبووین، لە هیچ کەسێک خۆشنابین گەر کاتی خۆی ب□□ت.

لە کۆتاییدا بڕیاری لابردنی ئەم داستانە لە پڕۆگرامی خوێندن هیچ نییە جگە لە ملدان بۆ ویستی نەگریسی توندڕەوی و سەپاندنی ئیڕهابی فکری، لە ئاکامیشدا جێبەجێکردنی حوکمی هەڵگەڕانەوەکە لە عەدلەخان و ملپەڕاندنی بە بەرچاوی وەزارەتی پەروەردەوە!!

یونس تانج

کوردی دەستخەڕۆکراو..!.. جواد خەلیل

(کتێبێک دەربارەی شکستی ڕیفراندۆم و کاریگەرییەکانی لەسەر کورد)

“فوئاد مەتەر” ڕۆژنامەنوس و نوسەرێکی ناوداری لوبنان و جیهانی عەرەبییە. لە ساڵی 1962 ەوە تا ئێستا بەردەوامە لە نووسین. ئەو جگە لە کاری ڕۆژنامەنوسی، چەندین کتێبی گرنگیشی بە تایبەتی لە بواری سیاسیدا نووسیوە. کەسێکی لیبراڵە و لەگەڵ ئەوەشدا بە تەواوەتی پەیوەستە بە باوەڕی نیشتمانی گەورەی عەرەب.

دوایین کتێبی ئەم نوسەرە (الكردي المخذول، رواية الدولة السراب في الوطن المستحيل) تایبەت کراوە بە پرسی کورد و ڕیفراندۆم، کە زۆر بە وردی و لەهاتوییەوە هەموو ڕووداوە گرنگەکانی ئەو سەردەمەی تیا تۆمارکراوە. ئەوەی جێی سەرنجە فوئاد مطر بە بەراورد بە نووسینەکانی پێشووی، تەنانەت بە بەراورد بە نووسەرەکانی دیکەی دونیای عەرەبیش زۆر بابەتیانەتر و واقیعبینانەتر لە بارەی کورد و خەونی سەربەخۆییبوون و ڕیفراندۆمەکەیەوە نووسیویەتی.

ڕەنگە ڕاشکاوی نوسەر لە درکاندنی هەندێک ڕاستی و حەقیقەتی تاڵدا، زۆر خوێنەری کورد بێزار و تووڕە بکات، بەڵام دواجار هەر دەبێ بزانرێت هۆکاری ئەم هەموو نسکۆ و شکستە مێژووییانە چین!

ئەم کتێبە باسی چی دەکا؟

کتێبەکە 256 لاپەڕەیە و لە 13 بەش پێک دێت و هەربەشێکی تەرخانکراوە بۆ بابەتێکی کاریگەر و جێ بایەخ. لە دەستپێکدا نوسەر دەمانباتەوە بۆ مێژووییەکی دوور، مێژووی شکست و نادادی و چەوساندنەوە و خەباتی دوورودرێژی کورد لە پێناوی ئازادیدا، دواتر دێتەوە بۆ سەردەمی نوێ و کێشەکانی نێوان هەولێر و بەغدا و بڕیاری بارزانی بۆ ڕیفراندۆم و کاراکردنەوەی پەرلەمان و هەڵوەستی وڵاتانی ناوچەیی و نێودەوڵەتی لە هەمبەر ڕیفراندۆم و دەخی نێوخۆی کورد و حساب نەکردنی بارزانی بۆ ڕای وڵاتە زلهێزەکان.

لە بەشێکی کتێبەکەدا نوسەر باس لە شکست و نسکۆ گەورەکەی دوای ڕیفراندۆم دەکا و هۆکارەکانی ئەم شکستهێنانە دەخاتە ڕوو. بە بڕوای وی زیانە ماددییەکانی ڕیفراندۆم بەو ڕادەیە زۆر نەبوون،

بەڵام ئەوە زیانە مەعنەوی□کانێتی کە ئەوەندە زۆربوون لە هەژمار نایەن و قەرەبوو ناکرێنەوە. نوسەر پێی وایە کورد لە دوای ڕیفراندۆمەوە شکۆ و باوەڕبەخۆبوونی شکێنراوە و هاوشێوەی دۆڕاوێکی جەنگ لە لایەن ئێران و تورکیا و عێراقەوە مامەڵەی لەگەڵدا دەکرێت. دراوسێکانی کورد لەمەدا سەرکەوتن و کوردیان دەستخەڕۆ کردەوە، بەڵام ئەمجارەیان وەک دەستخەڕۆیەکی بێ خەون، جەنگاوەرێکی بەزیو و ژێردەستەیەکی سەرکز.

” فوئاد مطر” دۆخی “مەسعود بارزانی” لە دوای ڕیفراندۆم بەراورد دەکا بە دۆخی “جەمال عەبدولناسر” دوای شکستی لە جەنگی دژ بە ئیسرائیل و چۆنێتی پەراوێزخستنی هەردووکیشیان دەخاتە ڕوو. هاوکات پێی وایە دۆخی گەلی کوردیش هاوشێوەی دۆخی گەلی فەڵەستینە و لە زۆر باردا لەیەک دەچن. ئەم دوو گەلە هەردووک باجی جوگرافیا و نەبوونی سەرکردەی بەتوانا دەدەن، ئەوان لە نێو خاکێکدا دەژین کە خاکی ڕکابەری□، مەیدانی بەرژەوەندی و چاوتێبڕینی زلهێزەکانی جیهانە، سەرباری هەموو ئەمانەش ناکۆکی ناوخۆیی و دەستێوەردانی دەرەکی و خۆخۆری هێندەی تر لاواز و سەرکزی کردوون.

ئەم کتێبە دەشێت لە زۆر ڕووەوە ڕەخنەی لێ بگیرێ، بەڵام هێشتاش وەک بابەتیانەترین کتێبێک دەمێنێتەوە کە تا ئێستا لە سەر ڕیفراندۆم نووسرابێ و بێ لایەنانە شر□ق□ی شکست و کاڵبوونەوەی خەونی سەربەخۆیی کوردی کرد بێت. ئەم کتێبە نە لەگەڵدایە و نە دژ، بەڵکو گێڕانەوەی مێژووییەکە بە ئاگایی و ئەمانەتەوە و تا ڕادەیەکیش وەک خۆی.

جواد خەلیل

مێژووی شانۆی سریانی.. ن- سەباح هورمز. و: کامەران حاجی

ئەلیاس

ئەگەر یەکەم نمایشی کوردی لە کوردستانی عێراق بەدیارکراوی لە شاری هەولێر لە ساڵی 1921 نمایش کرابێت ، ئەوا یەکەمین نمایش بەزمانی سریانی لە ساڵی 1912 لە شارۆچکەی ئەلقۆشی سەر بە پارێزگای موسڵ لەژێر ناوی (الملکە استر) نمایش کراوە کە لەلایەن (مەتران ئستیفان کجێ) کاری نووسین و دەرهێنانی بۆ کردبوو ، واتە ئەم شانۆگەرییە ،بە 9 ساڵ پێش شانۆی کوردی نمایش کراوە .

ئەگەر ئەو شانۆگەریانەی کە بەزمانی عەرەبی لەلایەن پیاوانی ئایینی، لە موسڵ کە لە کنائیسەکان نمایش کراون بە نمایشی سریانی لە قەڵەم بدەین ئەوا یەکەم نمایشی سریانی مێژووەکەی بۆ ساڵی 1880 دەگەڕێتەوە کە شانۆگەرەیەك بووە بە ناوی (ئادەم و حەوا) لەنووسینی (شماس حنا حبش) بووە، هەرچەندە من(سەباح هورمز) ئەو شانۆگەریانەی کەبەزمانی عەرەبی پێشکەش کراون بە شانۆیی سریانی هەژمار ناکەم.

لەبەرئەوەی شانۆی سریانی لەعەنکاوە بەشێکە لە شانۆی کوردی لە شاری هەولێر ،بەهۆی ئەوەی شارۆچکەی عەنکاوە لەشاری هەولێر زۆر نزیکە و وەکو ناحییەك سەر بە شاری هەولێرە ، لەگەڵ ئەوەش دا بەراوردکردنی ئاست ودروست بوونی شانۆ لە عەنکاوە لەگەڵ شانۆ لە هەولێر کارێکی زەحمەتە بەجۆرێك ، بەراوردکرنیشی لە گەڵ شارۆچکەکانی تری سریانی وەکو بخدیدا و ئەلقۆش زەحەمەتە.

بەردەوام نەبوونی شانۆی سریانی لەگەڵ شانۆی عێراقی و شانۆی کوردی بەتایبەتی لە عنکاوە بەهۆی ئەو ستمکارەی کە بەدرێژایی مێژوو لە لایەن حکومەتە یەك لەدوایی یەکەکان، رووبەرووی گەلەکەمان بۆتەوە ،بەتایبەتی رووداوەکانی سمێل کە بووە هۆی ترس لە قەوارەکەی بکرێت بەجۆرێك سریانەکان واراهاتن کەخۆی لەگەڵ ئەو باروو دۆخە بگونجێنێت کەبەسەریان سپێنراوبوو، چ لەرێگەی دامرکانەوەی هەستی نەتەوایەتی یان ناچار کردنی کە پشتگیری لە رۆشنبیری عەرەبی بکەن.

ئەوەی نامۆیە شارۆچکەی عەنکاوە، بە دەیان پەروەدکار و ئەندازیار و پزیشك و خاوەن بڕوانامەی بەرز بەرزی بەرهەم هێناوە کەجێ پەنجەیان لە نێو شارەکانی عێراق بەگشتی و کوردستان بەتایبەتی دیارە، بەڵام لەم بوارە هونەرەیە شارستانیەدا دەستەوەستان بووە تەنیا ژمارەیەکی کەم لە شانۆکارانی بەبەراورد، بە بوارەکانی تر بەرهەم هێنراون ، هۆکارەکە سەرەکییەکەی بۆ بۆچوونی خۆم، بۆ پەروەردەی دایك و باوکان دەگەڕێتەوە کە هانی نەوەکانیان دەدات لەخوێندن سەرکەتووبن و بڕوانامەی بەرز بەدەست بێنن،بۆ ئەوەی لە

زانکۆییەکان وەربگیرێن بەجۆرێك بۆچوونیان لەسەر هونەر بەگشتی و شانۆ بەتایبەتی بۆچوونێکی کراوەیی نەبوو.
لەگەڵ بووژانەوە شانۆ لە شاری هەولێر کۆمەڵی لە ئارەزوومەندانی شانۆ لە شارۆچکەی عەنکاوە دەرکەوتن بەتایبەتی لە سەرەتایەکانی حەفتایەکانی سەدەی رابردوو ، بەڵام بەداخەوە بەهۆی نەبوونی تیپێکی هونەری فەرمی مۆڵەت پێدراو ،بۆ ئەوەی ئەو ئارەزوومەندانە کۆبکاتەوە ، بۆ نمایشەکانیان، زیاتر پشتیان بە رێکخراوەکانی کۆمەڵایەتی دەبەست بۆیە لە کاروانەکە بەردەوام نەبوون لە دیارترینیان: زوهێر عبدولمەسیح ، سەعدی ئەلمالح ، جۆرج مەنسوڕ ، ئەکرەم نوری ، بترۆس هرمز ، رەفیق نوری ، لە گەڵ نووسەری ئەم وتارە (سەباح هرمز).
هەرچەندە کۆمەڵی ئاستەنگ وکێشە رووبەروی ئەم کۆمەڵە گەنجە بوویەوە ، لەگەڵ ئەوەشدا لە حەفتاییەکان توانیان کۆمەڵێ لە شانۆگەری پێشکەش بکەن وەکو شانۆگەری (شمعدانات الاسقف) کەلە رۆمانی (البوساء) ئامادەکرابوو لەگەڵ شانۆگەری (راتب شهر) لە نووسینی سوبحی خزعەلی بوو یەکەمیان بەزمانی عەرەبی پێشکەش کرا ئەوی تریان بە زمانی سریانی بوو ،هەردوو شانۆگەرییەکە لە دەرهێنانی (زوهێر عبدولمسیح) بوو، بەڵام نووسەری ئەم وتارە (سەباح هرمز) کاری دەرهێنانی بۆ سێ شانۆگەری کردوە کە بریتیتن لە شانۆگەری (الانتصار) لەنووسینی سەعدی ئەلمالح، شانۆگەری (تومر بيك) لەنووسینی یوسف ئەلعانی ، شانۆگەری (من الاتی) لەنووسینی داود زیا، هەرسێ شانۆگەرییەکە بە زمانی عەرەبی پێشکەش کرا، هەر لە هەشتایەکان هونەرمەند رەفیق نوری حەنا شانۆگەری لەرووداوە گرنگەکان لە ژیانی مەسیحا پێشکەش دەکات.
ئەگەرچی نمایشەکان لەرووی زمانەوە زمانێکی خۆرسك بوون ، بەڵام کەشێکی باشی بۆ کۆمەڵێ لاوی عنکاوەی خوڵقاند بۆ ئەوەی عەشقی هونەری شانۆ بن تا ئەو رادەیەی هەندێکان بچنە پەیمانگەی هونەرە جوانەکان چەندین شانۆگەری نماش بکەن وەکو: رەفیق نوری ، خەلیل لۆقا ، سامی سێیوە ، مهەند بترۆس ، سیروان بترۆس ،فوئاد سێیوە.
وەکو بەڵگەنامەیەك بۆ مێژوو دەبێ ئەوە بزانین یەکەم هونەرمەند کە لە عەنکاوە دەرچووی کۆلێژی هونەر- بەغدا بێت خودا لێی خۆشبێت (دنحا بۆیا) بوو،لەگەڵ هەمان ئەو خوولەی هونەرمەند ئەحمەد سالاربوو وە هونەرمەندی دووەم زوهێر عەبدولمەسیح بوو.
بەپێوەری سەردەم وکاتەکان مێژووی سەرهەڵدانی شانۆیی سریانی بەبەراورد بە شانۆی نەتەوەکانی تر لە عێراق وەکو شانۆی عەرەبی شانۆی کوردی و شانۆی تورکمانی شانۆی سریانی درێژترین و کۆنترین شانۆیە لە ناوچەکە ، بەهۆی ئەوەی مێژووی لە دایك بوونی

دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی 1880 ، چەندلێکۆڵینەوەیەك دەریدەخەن کە شانۆی سریانی پێش ئەم مێژووە هەبووە لەو کاتەی شانۆی عێراقی لە سەدەی رابردوو بە دیارکراوی لە ساڵی 1922 سەریهەڵداوە وە شانۆی کوردی لە ساڵی 1921 لە دایك بووە واتە شانۆی سریانی بە(42) ساڵ پێش شانۆی عێراقی بووە وە بە(41) ساڵ پێش شانۆی کوردی بووە.
لە خۆبایی بوون نییە ئەگەر مێژوو دووبارە بێتەوە و شارستانییەتی شکۆی ئاشوورییەکان دووبارە بێتەوە ، یەکەمین تروسکەی لە کۆنترین شار کەلەمێژوودا ناسانرابێت ئەوە شاری نەینەوایە کە کاریگەری لەسەر هەموو شانۆکارانی عێراقی و کوردی دا هەبووە ، چەندین دەقی شانۆییان لەنووسەرکانیان وەرگرتووە باشترین بەڵگەش بۆ ئەمە دەقی(الامیر الاسیر) لە نووسینی (نەعوم فەتحوڵڵا سحار) کە لەشاری هەولێر پێشکەش کراوە ، ئەگەر بەوردی و بابەتییانە بچینەناو تەمەنی راستەقینەی شانۆی سریانی ، بەرەچاو کردنی ژمارەی ئەو شانۆگەریانەی کە لەماوەی سەدەونیوێك، پێشکەش کراون لەرووی ئاستی هونەرەیان بەبەراورد بە ئاستی ئەو شانۆگەریانەی کەلەلایەن شانۆکارانی عێراقی و کورد پێشکەش کراوە دەگەینە ئەو ئەنجامەی کە بەراوردەکە بەتەواوەتی پێچەوانە دەبێتەوە واتە تەمەنی شانۆی سریانی زۆر کورترە لە تەمەنی شانۆی هەردوو نەتەوەکە (کورد و عەرەب) چونکە دەبێ لە رووی ئاستەوە بەراورد بکرێت.

هۆکارێکی تری کە شانۆ لە عەنکاوە لە نێو کاروانی شانۆی سریانی لاوازە بوو بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە کە لەسەردەمی رژێمی بەعسی لەناوچوو دەرفەتی بە شانۆکارنی نەدەدات نمایشەکانیان پێشکەش بکەن بەهۆی ئەوەی ئەوانەی لەو بوارە کار دەکەن ، سەر بەلایەنی سیاسین . بۆنموونە لە ناوەڕاستی حەفتاییەکان دەسەڵات لەرێگەی رێکخراوی بەعس لەعەنکاوە، رێگەی نەدا شانۆگەری (الحزیز) لەنووسینی مەکسیم گۆرکی پێشکەش بکرێت بەهۆی ئەوەی ستاڤی شانۆگەرییەکە لایەنگری حزبی شیوعیین ئەمەشمان لە دوای ڕاپەڕینی ساڵی 1991 بۆ دەرکەوت ، ئەوەی جێگای پێکەنییە ئەوەی دەقەکەی خوێندێتەوە بۆ مڵڵەت دان دوور و نزیك پەیوەندی بە شانۆ نەبووە لە ژیانیدا یەك دەقی شانۆیی نەخوێندێتەوە و یەك شانۆگەریشی نەبینیوە ، بگرە زۆریش لە بواری شانۆ دوور بووە.

بۆ مێژوو دەڵێم شانۆکارانمان، لەدوای راپەرینی ساڵی 1991ی گەلی کوردستان نەیان توانییوە دەرفەتەکان بقۆزنەوە ، دامەزراندنی هەردوو تیپی (عەشتار) و تیپی(شمشا) بەداخەوە نەیان توانی بەباشی بە گیانی قوربانی دان و راستگۆیانە هەڵس و کەوت لەگەڵ هەردوو

تیپەکە بکەن بۆ ئەوەی ئەم هونەرە شانۆییە بەرەو ئاسۆیەکی گەش وباش ببن و جگە لەوەش هەندێك بەربەست و ڕێگری تر هەبوون بۆیە تیپەکان نیان توانی پەرە بەکارەکانیان بدەن تا ئەو رادەی ئێستا هەردوو تیپەکە نەماوەن.

ئایا ناسیونالیزمی ئایینیی کوردی هەیە؟.. نووسینی: عەتا قەرەداخی

مەبەست لە ناسیونالیزمی ئایینی کوردی چیە؟ ئایا دەشێت لە کۆمەڵگای کوردیدا ناسیونالیزمی ئایینی پێکبێت و بتوانێت ببێتە هەڵگری گوتاری دروستکردنی دەوڵەتی نەتەوەیی کوردی؟ ئایا ئەگەر ناسیونالیزمی ئایینی کوردی دروست بێت، پایەکانی بنەما ڕۆحی و عیرفانی و تەسەوفیەکانی ئیسلام دەبێت، یان لە ئیسلامی سیاسیەوە سەرچاوە دەگرێت؟ ئایا کامیان پێگەیەکی بەهێزتریان هەیە لە کۆنەستی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردیدا، ئیسلام وەکو پەیام، یان ئیسلام وەکو سیاسەت؟ ئاشکرایە ئیسلام وەکو پەیام و وەکو ئایینی خەڵک لەسەردەمی فەتحی ئیسلامیەوە گەیشتووەتە کوردستان و بووەتە ئایینی خەڵک. بەڵام ئیسلامی سیاسی مێژوویەکی کورتی هەیە لە کوردستاندا.

لە دوای دروستبوونی ئیسلامی سیاسی بە تایبەتی ئیخوان موسلیمین لە کۆتایی بیستەکانی سەدەی رابردوودا لە میسرو بڵاوبوونەوەی لە نیشتیمانی عەرەبیدا لە ناویشیاندا عێراق، وادەردەکەوێت لە ڕێگای عێراقەوە بیرو ئایدیۆلۆجیاو ڕێکخستنی ئەم ڕێکخراوە لە شەستەکانی سەدەی رابردودا گەیشتبێتە باشوری کوردستان و لە ساڵی هەشتاکانی سەدەی رابردوودا، بە تایبەتی بە کاریگەری شۆڕشی ئیسلامی ئێران هەم لە کوردستاندا و هەم لە جوگرافیای سونەی عێراقدا شوێنکەوتوانی ئیخوان زیاتر پەرەیان سەند. هاوکات لە جوگرافیای شیعەی عێراقدا پارتە سیاسیە شیعەکان کە راستەوخۆش سەربە ئێران بوون پەرەیان سەند. لە باشوری کوردستان لە ساڵانی هەشتاکاندا، پارتی ئیسلامی دەستی دایە چەک و شانبەشانی پارتە سیاسیە کوردیەکان لە شاخ بوو.

بێگومان سەرباری ئەوەی کە ئەم پارتە ئیسلامیە ئیلهامی لە ئیخوان موسلیمینەوە وەرگرتبوو، پارتێکی سونەی ئیسلامی بوو، بەڵام پەیوەندی بەهێزی لەگەڵ ئێراندا هەبوو. هەر بە کاریگەری کۆماری ئیسلامی و لەگەڵ ئەو رابوونەوە ئیسلامیەی کە لە چارەکی دوایی سەدەی بیستدا سەریهەڵدا، نەک هەر کوردستان بەڵکو شەپۆلی رابوونەوەی ئیسلامی تورکیایشی گرتەوە و پارتی رەفای ئیسلامی تورکی دروستبوو. لە سەروبەندی شۆڕشی ئیسلامیدا حیزبوڵای کوردی لە باکوری کوردستان دامەزرا..حیزبوڵای کوردی سەربە مەزهەبی سونەن، دامەزراندنیان لە ساڵی ١٩٧٩دا، بەشێوەیەکی لەبەرچاو بە کاریگەری شۆڕشی ئیسلامی بوو. لە ساڵانی ١٩٩٠ەکاندا زۆر نزیکبوو لە حکومەتی ئێرانەوە(١)..لە پاش شۆڕشی ئیسلامی ئێراندا، پەرەسەندنی لقی کوردی ئیخوان موسلیمین لە سوریاو، رووداوە تووندوتیژەکانی حەمای سوریا لە ساڵی ١٩٨٢ دا و رابوونەوەی ئیسلامی جیهانی راستەوخۆ کاریگەرییان لەسەر پێگەی حیزبوڵای کوردی لە تورکیا هەبووە(٢). لە ساڵی ٢٠٠٠ دا، پۆلیسی تورکیا حیزبوڵای کوردی هەڵوەشاندەوە، کە تاوانبارکرابوو بە هەوڵدان بۆ دامەزراندنی دەوڵەتێکی ئیسلامی(٣). لە دوای هەڵوەشاندنەوەی ئەم پارتە ئیسلامیە پارتێکی تر لە پاشماوەو زیاتر رێکخستنەکانی ئەم پارتە دروستبوو بە ناوی هوداپار کە ئەمیش سەربە ئێران بوو.

بەرنامەکەی دوو پایەی هەبوو قورئان و نەریت(٤). بۆچوونی لەوجۆرە هەبوو لە باکوری کوردستان کە دەیگوت ئەو پارتە سیاسیانەی کە لەوێ دروستبوون چەپ و عیلمانین و هیچ کام لەوانە نوێنەرایەتی کوردی مسوڵمان ناکەن و ئەوەش وادەکات کە لە هەڵبژاردندا رووبەرێکی فراوان لە کوردی مسوڵمانی کۆنەپارێزو نەریتی دەنگ بە پارتی دادو گەشەپێدان بدەن، بۆیە ..پێویستبە دامەزراوەیەک هەبێت کە پێکەوە دەنگ بە چارەسەری ئیسلامیانە بدات و پشتگیری کوردو بەرەی کوردایەتیش بکات(٥). لە شاڵاوی هەڵبژاردنی پەرلەماندا ساڵی ٢٠١٥، سەیت شاهین لە بەردەمی خەڵکدا گوتی: ئەمە دەمانەوێت داوای پشتگیری بکەین بۆ ئەوەی ببینە دەنگی ئیسلام لە پەرلەماند(٦). بێگومان حیزبوڵای کوردی و هوداپاریش وەکو دوو پارتی ئیسلامی بەردەوام لەگەڵ پارتە کوردییەکان بە پارتی کرێکاران و پارتە مەدەنیەکانی تریشەوە ناکۆک بوون و دوژمنایەتیان دەکردن و ناڕاستەوخۆ لەبەر دژایەتی پارتە کوردییەکان بوونەتە هاوپەیمانی پارتە ئیسلامیە تورکەکانی وەکو پارتی سەعادەت و پارتی دەنگی خەڵک و پارتی دادو گەشەپێدان کە پارتی فەرمانڕەواو خاوەن دەوڵەت بوو.

بەئاشکرا دیارە کە ئەم دوو پارتە سیاسیە ئیسلامیەی لە باکوردی کوردستان و لەناو کۆمەڵگای کوردیدا دروستبوون بە پلەی یەکەم ئیسلام بوون و وەکو خۆیان دەڵێن ویستوویانە نوێنەرایەتی ئیسلام بکەن لە پەرلەمانی تورکیادا، یان چارەسەری ئیسلامیانە بۆ کێشەکان بدۆزنەوە، دیارە مەبەست لە کێشەی کوردیشە. ئەگەر ئەم پارتە ئیسلامیە کوردانە بەرنامەیان نوێنەرایەتیکردنی کوردی مسوڵمان بوایە لە پەرلەمانی تورکیا، یان بەرنامەی دروستکردنی دەوڵەتی سەربەخۆی ئیسلامی کوردییان هەبووایە، هەرچەن پارتی دادو گەشەپێدان و پارتە ئیسلامیە تورکەکانی تر زیاتر لە ناسیونالیستی عیلمانی تورک پارێزەری دەوڵەتی نەتەوەیی تورکن و هەرچەن شیعەی ئیسلامی دەوڵەتی شیعەی ئێرانی دامەزراندووەو تەشەیوع و ئێرانیبوون و لە پشتی ئەوەشەوە فارسیبوون و پاراستن و بەهێزکردنی ئامانجی سەرەکیەتی. ئەگەر ئەم پارتە ئیسلامیە کوردانە بەرنامەی دروستکردنی دەوڵەتی ئیسلامی کوردییان هەبووایە، ئەوا مانای ئەوەبوو کە ئەمانە ناسیونالیزمی ئایینی کوردین. بەڵام لە راستیدا ئەم دوو پارتە ئیسلامیەی باکوری کوردستان دوو پارتی پان ئیسلامی بوون و نەک بە ئاراستەی کوردبوون یان بەکوردی کردنی گوتاری ئیسلامی هەنگاویان نەناوە بەڵکو بە ئاراستەی بە ئیسلامیکردنی کوردو تواندنەوەی کورد لەناو ئەوانی ئیسلامدا کاریان کردووە. بە مانایەکی تر ئەم پارتە ئیسلامیە کوردییانە نەک هەر لە چوارچێوەی ناسیونالیزمی ئایینی کوردیدا جێگایان نابێتەوە، بەڵکو بوونیان کاریگەری نەرێنی لەسەر گوتاری کوردی و کاوازکردنی هەبووە.

ئاشکرایە لە ڕێگای گەیشتنی بیرو ئایدیۆلۆجیاو ڕێکخستنی ئیخوان موسلیمین بە عێراق، ئیسلامی سیاسی گەیشتووەتە کوردستان و شوێنکەوتووان یان لایەنگرانی ئیخوان لە باشوری کوردستانیش پەیدابوون. لە دوای روخاندنی میرنشینەکانەوە، قۆناغێک دەستیپێکرد کە شێخ و سەیدەکان بە تایبەتی شێخەکانی هەردوو ڕێبازی نەقشبەندی و قادری یان سەیدەکانی عەلەوی رابەرایەتی راپەڕینەکانیان لە کوردستاندا کردووەو راپەڕینەکانیش بەو ئەندازەی پاڵنەری نەتەوەیی لە دوایانەوە بووە، ئەوەندەش پاڵنەری ئایینی کە مەبەست ئایینی ئیسلام و ڕێبازەکانی تەسەوفی ئیسلامیە لە پشتی ئەو راپەڕینانەوە بووە. تا گەیشتنی کاریگەری ئیسلامی سیاسی بە کوردستان، ئیسلام زیاتر لەوەی بەرنامەی سیاسی بووبێت، ئایینی کۆمەڵگا بووە. واتە کۆمەڵگای کوردی کە شوێنکەوتووی ئایینی ئیسلام بووە، کۆمەڵگایەکی دابڕاو نەبووە لە ئایین، بەڵکو لە ئاستێکی بەهێزدا ئایین تێکەڵاوی ژیانی کۆمەڵایەتی و سیاسی ئەم کۆمەڵگایە بووە. بەڵام

ئەوەی پێی دەگوترێت ئیسلامی سیاسی لە کۆمەڵگای کوردیدا مێژوویەکی تازەی هەیەو سەرەتاکەی وەکو رابوونەوەی ئیسلامی لە کۆمەڵگای کوردیدا دەگەڕێتەوە بۆ سەرەتای هەشتاکانی سەدەی رابردوو، کە پارتی ئیسلامی و تەنانەت بزوتنەوەی چەکداری ئیسلامیش لە کوردستان دروستبوو. بێگومان هۆکارێکی گرنگی دەرەکی کە ڕۆڵی گرنگی بینیوە لە دروستکردنی پارتە ئیسلامییە سیاسییەکانی ناوچەکەدا، دروستبوونی کۆماری ئیسلامی ئێران بوو لە ساڵی ١٩٧٩دا.

لە پەیڕەوی ئەم پارتە ئیسلامیەدا ئەوە هاتووە کە بزوتنەوەی ئیسلامی کوردستان وەکو یەکەم بزوتنەوەی ئیسلامی چەکدار لە باشوری کوردستان لە ساڵی ١٩٨٧ دا دەرکەوت. هەرچەندە پێشتر ڕێکخراوی (پەیوەندی ئیسلامی) هەبوو کە شێخ محەمەدی بەرزنجی دروستیکردبوو، دواتر لەگەڵ بزوتنەوە تێکەڵاوبوو. بزوتنەوەی ئیسلامی، بزوتنەوەیەکی پەروەردەی جیهادی ئیسلامیە، لەسەر پەیڕەوی ئەهلی سونەت و جەماعەت کاردەکات بۆ چەسپاندنی فەرمانڕەوایی شەریعەتی ئیسلام و مافی ئیسلامیەکان لە کوردستاندا. پاشان لە ساڵی ١٩٩٩بزوتنەوەی ئیسلامی لەگەڵ بزوتنەوەی راپەڕین یەکیانگرت و بزوتنەوەی یەکبوونیان پێکهێنا. بەڵام ئەم یەکبوونە درێژەی نەکێشاو بزوتنەوە دابەشبوو بۆ سێ بەش کە یەکێکیان بە ناوی بزوتنەوەوە مایەوە، ئەوانی تریش بریتیبوون لە کۆمەڵەی ئیسلامی و جوندولئیسلام. هەڵبەت باڵێکی تریش هەبوو بەناوی باڵی ئیسڵاح و لەگەڵ جوندولئیسلام یەکیانگرت و ئەنسارولئیسلامیان پێکهێنا. روانینی ئەو بەشانەی لە بزوتنەوەی ئیسلامی جیابوونەوە بۆ دۆزی کوردو بابەتی نەتەوایەتی جیاوزنەبوو لەو روانینەی کە هەر لەسەرەتاوە بزوتنەوە هەیبوو کە چەسپاندنی فەرمانڕەوایی شەریعەتی ئیسلامی بوو. بێگومان پەیوەندیەکی ئەوتۆی بە مەسەلەی نەتەوایەتیەوە نەبوو.

کۆمەڵەی ئیسلامی کە دوای جیابوونەوەی لە بزوتنەوە، وەکو پارتێکی ئیسلامی کوردی، لە رووی پێگەی جەماوەریی و ئامادەبوونی لە بزوتنەوە بەهێزتر بوو. کۆمەڵە کە ئێستا ناوەکەی گۆڕاوە بۆ دادگەری، ئەمیش پارتێکی ئیسلامی سیاسیەو ڕێکاری سونەت و جەماعەت جێبەجێ دەکات. هەڵبەت هەرچەن بزوتنەوە لەژێر کاریگەری کۆماری ئیسلامیدا بووەو تاکو ئێستاش هەربەوجۆرە ماوەتەوە، بەهەمان شێوە کۆمەڵەی ئیسلامیش سەرباری پەیوەندی باشی لەگەڵ پارتە ئیسلامیە سونەکانی عێراق، لە ژێر کاریگەری کۆماری ئیسلامی دەرنەچووەو پەیوەندی لەگەڵ ئیرانیش باشەو ئەمیش وەکو پارتێکی ئیسلامی سیاسی گوتارەکەی لەسەر بنەمای ئایین بنیادنراوەو کەمتر ڕەگەزی کوردبوونی پێوە دیارە.

پارتێکی دیاری تری ئیسلامی سیاسی لە باشوری کوردستاندا یەکگرتووی ئیسلامی کوردستانە. یەکگرتوو پارتێکی ئیسلامی سونەیە لە ساڵی ١٩٩٤ دا لە باشوری کوردستان دامەزرا. بە پێچەوانەی بزوتنەوەو ئەوانەی لە بزوتنەوە جیابوونەتەوە، کە لە ژێر کاریگەری کۆماری ئیسلامیدان، یەکگرتوو لەژێر کاریگەری ئیسلامیەکانی تورکیا یان باشتر بڵێین لەژێر کاریگەری پارتی دادو گەشەپێداندایە کە پێشتر عەبدوڵا گویل و ئێستاش ڕەجەب تەیب ئەردۆگان کە سەرۆک کۆماری تورکیایە، سەرکایەتی ئەو پارتە دایکە دەکات کە یەکگرتوو شوێنکەوتووی ئەوە. دروشمە سەرەکیەکانی یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان بریتیە لە سیانەی ئازادی، برایەتی، دادپەروەری و بە پێچەوانەی پارتە ئیسلامیەکانی ترەوە یەکگرتوو پارتێکی مەدەنیە و لە قۆناغی شاردا دروستبووەو بە ئەمیندارو زەرینەی سەرکردەکانیەوە ئایینداری ئەفەندین لەبری چەک قەڵەمیان هەیە. یەکگرتوو دەوڵەت پارێزگاری لە ماف و دەستکەوتە دەستوریەکانی کورد دەکات.

کەواتە با لێرەدا بپرسین ئایا گوتاری ئەم پارتە سیاسیە ئیسلامیانەی باشوری کوردستان لە کوێی گوتاری ناسیونالیزمی کوردیدایە؟ ئایا گوتاری ئەم پارتە ئیسلامیە سیاسیانە زیاتر پەیوەندیدارە بە کوردەوە یان گوتاری هەردوو ڕێبازی قادری و نەقشبەندی؟ ئایا هیچ کام لەم پارتە ئیسلامیانەی کوردستان دەچنەوە سەر ڕێگای شێخان و ڕێبەرانی قادری و نەقشبەندی؟ ئایا ئەم پارتە ئیسلامیە سیاسیانە میراتگری مێژووی چواردە سەدەی مسوڵمانەتی کوردن یان لەبەر ئەوەی بە کاریگەری رابوونەوەی ئیسلامی و ئیسلامی سیاسی ناوچەکە دروستبوون نامۆن بە واقیعی کوردەواری؟ ئایا ئەم پارتە ئیسلامیە سیاسیانە دەتوانن ببنە هەڵگری گوتاری ناسیونالیزمی ئایینی کوردی و بەرنامەی دەوڵەتی ئیسلامی کوردییان هەبێت؟ یان بەکاریگەری ئایدیۆلۆجیای سیاسیان وابەستەی پایتەختەکانی دەوڵەتە کۆلۆنیالیستە ئیسلامیەکانی کوردستانن؟
ئەگەر سەرنجی پێناسەی ئەم پارتە ئیسلامیانەی کوردستان بدەین، کە بەگشتی وشەی کوردستانیان لکاندووە بە ناوەکانیانەوە، وەها پێناسەی خۆیان دەکەن کە پارتی ئیسلامی سونەن و پەیڕەوی سونەت و جەماعەت دەکەن و لە پێناوی بەها ئیسلامیەکان و ئازادی و دادپەروەری و برایەتیدا تێدەکۆشن. بزوتنەوەی ئیسلامی و ئەوانەی لێی جیابوونەتەوە بە چەسپاندنی فەرمانڕەوایی شەریعەتی ئیسلام و ماف ئیسلامیەکان لە کوردستاندا خەبات دەکەن. ئەم دەربڕینە ئەوە نیشان دەدات کە هەڵگرانی ئەم تێڕوانینە کوردستان وەکو دەوڵەتێکی سەربەخۆ سەیردەکەن و لەژێر سایەی فەرمانڕەوایەتیەکی عیلمانیدایە،

ئەمان دەیانەوێت بیگەڕێنن بۆ فەرمانڕەوایەتییەک لەسەر بنەمای شەریعەتی ئیسلام بنیاد بنرێت. واتە ئەم ئاراستەیەی پارتە ئیسلامییەکانی کوردستان خۆیان لەوە دووردەخەنەوە کە کوردستان وڵاتێکی داگیرکراو و دابەشکراوەو دەوڵەتانی ئەو سێ نەتەوە لە ئیستادا شەریعەتی ئیسلام سەرچاوەی دەستوریانەو کەچی هیچ مافێک بە کورد ڕەوا نابینن و تەنانەت هەر چوار دەوڵەتی ئیسلامی کە کوردستانیان داگیرکردووە، بەوایان بە جیاوازی ئیتنیکی و نەتەوەیی نیەو لەسەر بنەمای ئایین یەکێتی خاکی نیشتیمانە بە زۆر داڕێژراو و دروستکراوەکانیان کردەتە بنەما بۆ ئینتیما نەک بنەمای ئیتنیکی. ئاشکرایە گوتاری ئیسلامی گوتارێکی نەونەتەوەییە، بەڵام بەمەرجێک گوتاری نەتەوەی هەژموونداری گوتاری باڵادەست و بڕیاردەر بێت. واتە گوتاری ئیسلامی بۆ عەرەب و تورک و فارس گوتاری ناسیونالیزمی ئایینیەو ڕەوایەتی داوە بە داگیرکردنی نیشتیمانی کورد لە لایەن دەوڵەتانی ناسیونالیستی ئایینی ئەم سێ نەتەوەوە. کەواتە لە کاتێکدا گوتاری ئیسلامی بۆ ئەو سێ نەتەوەیە گوتاری ناسیونالیزمی ئایینیە، بەڵام بۆ کورد گوتاری کۆلۆنیالیست یان داگیرکەرە. گوتاری بزوتنەوەی ئیسلامی و ئەو پارتە ئیسلامیانەی تری کوردستان کە لە هەناوی ئەوەوە لە دایکبوون، هەمان بۆچوونی دەسەڵاتی خەلافەتیان هەیەو ئەوان لە بری دەوڵەتی نەتەوەیی کوردی، دەوڵەتێکیان دەوێت کە فەرمانڕەوایی شەریعەتی ئیسلام و مافە ئیسلامییەکان بچەسپێنێت لە کوردستاندا. ئەوان تێدەکۆشن کە فەرمانڕەوای ئەو دەوڵەتە خۆیان بن. خۆ ئەگەر هاتوو خۆیان نەبوون، بێگومان بەلایانەوە پەسندترە کە عەرەب و فارس و تورکی مسوڵمان فەرمانڕەوایی کوردستان بکەن، نەک فەرمانڕەوایەتیەکی عیلمانی کوردی، تەنانەت ئەگەر ئەو فەرمانڕەوایەتیە تەنیا بە روکەشیش عیلمانی بێت وەکو ئەو عیلمانیەتە رووکەشەی پارتی و یەکێتی. هەر لەبەرەوە ناکۆکی و شەڕی زۆری نێوان ئیسلامییەکانی کوردستان و دەسەڵاتی یەکێتی و پارتی لەوەوە سەرچاوەی گرتووەو هەر پاساوێکی تر بە ناوی گەندەڵی و نەبوونی دادپەروەری و ئازادی لە سیستەمی فەرمانڕەوایی یەکێتی و پارتیدا تەنیا بە شاردنەوەی ئامانجی ناکوردی و ناکوردستانی پارتە ئیسلامیە سیاسیەکانی کوردستانە. ئەگینا پارتە ئیسلامیە سیاسیە چەکدارەکان هەمان شێوەی پارتە کوردیەکان و خراپتریش دەستیان بە خوێنی زۆر لە ڕۆڵەکانی کورد سورەو لە هەر شوێنێکیش دەسەڵاتیان هەبووبێت، هەموو ئازادیەکیان لەناوبردووەو لەسەر بیرورای جیاوازیش هەتا بواریان هەبووەو توانیوویانە ڕێگای نادیموکراتی وناشارستانیان لەبەرگرتووە. لە کاتی بە دەسەڵاتیشدا بەرامبەر رای جیاواز یان ڕەفتاری نەگونجاو لەگەڵ گوتاری ئەواندا دەنگی

ناڕەزاییان بەرزکردۆتەوە.

یەکگرتووی ئیسلامی کوردستان وەکو پارتێکی ئیسلامی سونە کە دروشمەکانی ئازادی و برایەتی و دادپەروەریە، ئەمیش کوردستان بە ناوکەیەوە لکێنراوە. بەڵام لە رووی بەرنامەو ستراتیژەوە نابینرێت باسی کوردو سەربەخۆیی کوردستان و دەوڵەتی کوردی بکات مەگەر بە رووکەش و بە راگرتنی هەستی خەڵک. بێگومان ئەمیش هەوڵدەدات دەسەڵاتێکی ئیسلامی سونە لە کوردستاندا دابمەزرێنێت. ئەم پارتە تاکو ئێستا خەباتی مەدەنی دەکات و هەوڵدەدات لە ڕێگای هەڵبژاردن و بەدەستهێنانی دەنگەوە بگات بە دەسەڵات. بەڵام ئەوەی تێبینی دەکرێت پارتە ئیسلامیەکان لە باشوری کوردستاندا لە قۆناغێکدا گەشەیان کرد، بەڵام لە روخاندنی سەدامەوەو بە تایبەتیش لە دەرکەوتنی دەوڵەتی ئیسلامی لە عێراق و شام بەرەو لاوازی زیاتر ڕۆیشتوون و پێدەچێت ئەو زەمینە کۆمەڵایەتی و ئابوری و سیاسی و نێودەوڵەتییەی ئەوان تیایدا گەشەیان کرد و لەبارو گونجاو بوو بۆ بەهێزبوون و جەماوەریبوونی ئەوان، گۆڕانی بەسەردا هاتبێت و بەرەو لاوازبوون چووبێت. هەرئەوەش وایکردبێت لەم هەڵبژاردنانەی دوایدا لیستە ئیسلامیەکان لە رووی دەنگدانەوە پاشەکشە بکەن.
بەهارحاڵ سەرباری نەبوونی خاڵێکی دیار لە بەرنامەو کاری یەکگرتووی ئیسلامیدا سەبارەت بە سەربەخۆیی و دروستبوونی دەوڵەتی کوردی، بەڵام یەکگرتوو دەڵێت پارێزگاری لە ماف و دەستکەوتە دەستوریەکانی کورد دەکات. ئەم خاڵە تا ئەندازەیەک گوتاری یەکگرتوو لە گوتاری ئیسلامیەکانی تری کوردستان جیادەکاتەوە. ئەمە سەرباری ئەوەی کە لەوە بێئاگاین کە ئیسلامی سونە گوتاری ناوەندی دەسەڵاتی ئیسلامیەو بەوپێیەش پارتە ئیسلامیە سونەکان هەڵگری گوتاری خەلافەتن و ئەوەش مانای هەموو مسوڵمانان بە ڕەچاوکردنی جیاوازی ئیتنیکی و نەتەوەیی هاووڵاتی دەوڵەتی خەلافەتن. ئەم گوتارە لە سەردەمی خەلیفەکانی راشیدینەوە هەتا روخاندنی دەوڵەتی عوسمانی گوتاری باڵادەستی دەوڵەتی خەلافەت بووە. هەر لێرەوە پەیوەندی پتەوی یەکگرتووی ئیسلامی لەگەڵ دەسەڵاتی دەوڵەتانی ئیسلامی سیاسی سونەدا دەردەکەوێت بۆ نموونە دەوڵەتی تورکیا بە سەرۆکایەتی پارتی دادوگەشەپێدان کە لەو رووەوە خۆی بە جێگرەوە یان درێژکراوەی دەوڵەتی خەلافەت واتە عوسمانی دەزانێت.

یەکگرتووی ئیسلامی باسی پارێزگاریکردن لە ماف و دەستکەوتە دەستوریەکانی کورد دەکات. لێرەدا دیارە مەبەستی یەکگرتوو ئەو خاڵانەی دەستوری عێراقیە کە گوایە تیایدا دان بە بەشێک لە

مافەکانی کورددا نراوە. ئەوەی لە دەستوری عێراقیدا وەکو ماف و دەستکەوتی کورد دیاریکراوە ناوهێنانی عێراقە وەکو دەوڵەتێکی فیدراڵی و داننانە بە کوردستانی پێش نەورۆزی ساڵی ٢٠٠٣دا وەکو دەسەڵاتێکی فیدراڵی. دیاریکردنی ئەو مێژووە واتە نەورۆزی ٢٠٠٣، بۆ ئەوەیە بگوترێت کەرکوک و رووبەرێکی فراوانی باشوری کوردستان سەربە هەرێمی کوردستان نین. یەکگرتوو ئەو مافانە دەپارێزێت کە لەو دەستورەدا هاتوون. بێگومان ئەو خاڵەی ناو دەستوری عێراقی بە فشاری زۆرینەی عەرەب و بە تایبەتی شیعە سەپێندراوەو لە دوای ئەو دەستورێش ئەستەمە کەرکوک و ئەو ناوچانەی تر بەنەوە سەر کوردستان. کەواتە یەکگرتووی ئیسلامی پێویست بە کورد پارێزگاری لەو شتانە دەکات کە دەستوری عێراقی دانی پێداناوە، کە ئەویش لە ئاستی یەکەمدا هێشتنەوەی هەرێمی کوردستانە وەکو بەشێک لە عێراق و هێشتنەوەی کەرکوک و ناوچەکانی تری ژێر سایەی حکومەتی ناوەندیە لە ژێر دەستی حکومەتی ناوەندیدا. واتە لەم رووەوە گوتاری یەکگرتووی ئیسلامی گوتارێکی عێراقیە و بەو روانینە کاردەکات کە مانەوەی کورد لە سایەی دەوڵەتی عێراقدا بەردەوام دەبێت و ئەم پارێزگاری لە ماف و دەستکەوتە دەستوریەکان دەکات، چونکە هەرگیز حکومەتی عێراقی بە پێی ئەو دەستورەی دایناوەو کوردیش لەگەڵیدا بەشدار بووە، رێگا بە دابەشبوونی عێراق نادات، واتە گوتاری کوردی لە گوتاری عێراقی جیاناکاتەوە. یەکگرتوو پارێزگاری لەو دەستکەوتە دەستوریانە دەکات، ئەو دەستکەوتانەی لە رووی دەستوریەوە حکومەتی عێراقی بە کوردی داوە. بەڵام بێگومان ئەو دەستکەوتانەی لە دەستوری عێراقیدا تەنیا بە نووسین بە کورد دراون، ئەگەر وەکو خۆیشیان جێبەجێبکرێن، هێشتا لە رووی گوتاری ناسیونالیزمی خاوەن شوناسەوە شتێکی کەم و ناتەواون، چونکە لە رووی راستی و رەوایەتیەوە مافی هەر نەتەوەیەکە دەوڵەتی سەربەخۆی خۆیی هەبێت و خۆی بەڕێوەببات.

لەرەوە دیارە یەکگرتووی ئیسلامی خۆی بە پارێزەری ئەو دەستکەوتانە دەزانێت کە دەستوری عێراق دانی پێداناون. ئاستی ئەو دەستکەوت و مافانەی کورد، کە دەستوری عێراقی دانی پێداناون لە ئاستی گوتاری ناتەواوی نەتەوەیدان، لە کاتێکدا ناسیونالیزمی ئایینی هەڵگری گوتاری تەواوی نەتەوەییە. بۆ نموونە گوتاری ناسیونالیزمی ئایینی عەرەبی و تورکی و فارسی لە سەروەری نەتەوەیی هەریەکە لەو نەتەوانەدا پێناسە دەکرێت. بەڵام پارتی ئیسلامی کوردی بڕوایان بەسەروەری دەوڵەتی نیستیمان هەیە لەو وڵاتانەدا کە ناسیونالیزمی ئایینی نەتەوە سەردەستەکان فەرمانڕەوان و کوردیش نەتەوەی دووەمەو ژێردەستەو پاشکۆیەو هیچ سەروەریەکی نیە. لەرەوە گوتاری پارتی

ئیسلامی کوردی وەکو گوتاری پارتە شیوعیەکانی رابردووی ئەم وڵاتانەی کوردستانیان بەسەردا دابەشکراوە گوتاری نیشتیمانیە کە دەبێتە گوتاری نەتەوەی دەسەڵات بەدەست، واتە عەرەب و تورک و فارس. لەرووە ئاشکرا دیارە کە پارتی ئیسلامی کوردی هەڵگری گوتاری نەتەوەیی نییەو بەو پێیەش پارتە ئیسلامیە کوردیەکان پارتی ناسیونالیزمی ئایینی کوردی نین، بەڵکو پارتی ئیسلامی نیشیمانی ئەو وڵاتانەن کە کوردستانیان بەسەردا دابەشکراوەو دەوڵەتەکانیان داگیرکەری کوردستانن. ئەمەش لە ئاستی قوڵدا لەبەرئەوەیە کە بیری ئایینی داننانێت بە رۆڵی ناسیونالیزمدا لە بنیادنانی بنەما رۆحی و گشتی یان گەردونیەکانی ئاییندا، چونکە بنیادی ئایینی بەگشتی بنیادێکی رەهایەو سەرچاوەکەی ئیلهام یان وەحیێکی هاتووە لە دەرەوەی کۆمەڵ و کۆمەڵایەتیبوون، واتە گەوهەری بیری ئایینی گەردوونی یان جیهانیەو دان بە سنوورە ئیتنیکیەکاندا نانێت و جیهان وەکو یەکەیەک دەبینێت و سنوری جیاکەرەوە بۆ ئەو، هێڵی نێوان بڕوادارو بێ بڕوایە، نەک جیاوازی رەگەزی و ئیتنیکی و نەتەوەیی. واتە ئایین و بەو پێیەش گوتاری ئایینی لەسەروی نەتەوەو جوگرافیاوەیە. بەڵام کاتێک ئایین دەبێتە بنەمای دروستبوون و دەرکەوتنی ناسیونالیزمی ئایینی، ئەوا دەبێتە بەشێک لە گوتاری ناسیونالیزم وەکو گوتاری ناسیونالیزمی عەرەبی و فارسی و تەنانەت تورکیش لە هاتنی ئیسلامی سیاسیەوە بۆ سەر کورسی دەسەڵات لە تورکیادا. بێگومان جیاوازی گەوهەری هەیە لە نێوان بنەماکانی ئایین و نەتەوەداو ئەوەش کاریگەری هەیە لەسەر شێوەی کارکردنی پارتە ئایینیەکان لە ناویاندا پارتە ئیسلامیەکانی کوردستانیش.

بەڵام شتێکی دیارو لەبەرچاو هەیە کە کورد وەکو پێکهاتەیەک لە نەتەوە خاوەن سەروەریەکان جیادەکاتەوە، ئەویش ئەوەیە کە کورد نەتەوەیەکی دابەشکراو و داگیرکراوەو خاوەنی سەروەری نییەو ئەمەش ئەرکێکی نوێ بۆ کۆی پارتە سیاسیەکان و کۆمەڵگاش دەنێتە پێشەوە، کە بەدەستهێنانی سەروەریە، ئەویش تەنیا لە دروستکردنی دەوڵەتدا دەستەبەر دەبێت. وەکو گوتمان بنەماکانی ئایین و نەتەوە یەکن، واتە سەرچاوەی ئایین کە خاسیەتی پیرۆزیی هەیە لە شوێنێکی باڵاوە دێن، شوێنێکی نادیار کە لەسەروی مرۆڤەوەیە. نەتەوە لە بنەڕەتدا بوویەکی دنیایی و سیاسیە. هەریەکە لە ئایین و نەتەوە دەیانەوێت مانا بە ژیان ببەخشن. بەڵام ناسیونالیزمی ئایینی رێککەوتن لە نێوان ئەم جیاوازانەدا ناکات، بەڵکو زیاتر پێوانە ئایینیەکان دەکاتە بنەماو بەکاریان دەنێت بۆ پێناسەکردنی نەتەوەو ئەندامانی نەتەوە(٧). لە راستیدا ناسیونالیزم وەکو بەرهەمی شۆڕشی پیشەسازی و عەقڵانیەت و عیلمانیەت دەردەکەوێت. ئەمەش وادەکات کەکردنەوەی

ئایین و ناسیونالیزم وەکو دوو رەگەزی پێکەوە نەگونجاو و تەنانەت ناکۆک دەردەکەون. لە کاتێکدا مۆدێرنیستەکان ناسیونالیزم وەکو بەرهەمی مۆدێرنێتە سەیر دەکەن، بیری ئایینی و شوناسە ئایینییەکان وادەبینن لەگەڵ شوناسە نەتەوەییەکاندا نەگونجاو بن. لەسەر ئەم بنەمایە زۆر لە توێژەرانی ئەم بوارە ئایین و نەتەوە وەکو جێگرەوەی یەکتر سەیر دەکەن و چەمکی ناسیونالیزمی ئایینی وەکو یەکگرتنی دوو دژ دەبینن(٨). هەر لەم رووەوەو لە رونگەی مۆدێرنێتەوە کۆکردنەوەی ئایین و ناسیونالیزم پێکەوە وەکو شتێکی نەگونجاو دەردەکەوێت چونکە بەشێک لەو ئەرکانەی لە رووی کۆمەڵایەتییەوە کە ئایین پێشتر بینیونی، ناسیونالیزم وەکو جێگرەوەی ئایین ئەو ئەرکە کۆمەڵایەتیانە دەبینێت. ئەمەش ئاماژەیە بە ئەوەی لە پەرەسەندنی ناسیونالیزمدا جێگایەک بە ئەوە نامێنێت کە ئایین کاری کۆمەڵایەتیبوون بکات. لە راستیدا ئایین بواری بە یەکبوونی کۆمەڵایەتی پێکهاتە کۆمەڵایەتییەکان بە نەتەوەشەوە کردەتەوە. ناسیونالیزم لەم رووەوە وەکو شوێنگرەوەی ئایین دەردەکەوێت و کاردەکات و دوای جێبەجێکردنی پێداویستییەکانی تاکەکەس دەکەوێت و لەرێشەوە زەمینە بە دروستکردن و پتەوکردن و بەهێزکردنی شوناسی دەستەجەمی یان شوناسی گروپ خۆش دەکات.. ناسیونالیزمی نوێ ئایینی خستەتە دەرەوەی ئەوەی کە کارکەرێکی سەرەکی بێت لە پەیوەندییەکانی گروپ یان پێکهاتە مرۆییەکاندا. لەم رووەوە ئەندرسەن و گیلنەرو هۆبزباوم رایان وایە ئایین لەگەڵ ناسیونالیزمی نوێدا ناسازەت و دەشێ ناسیونالیزم شوێنی ئایین بگرێتەوەو ببێتە ئایینێکی سیاسی.

ئایین خاسێتێکی کۆمەڵگای نەریتی بووە کە لە هاتنی ناسیونالیزمی نوێدا شوێنی پێ لەق کراوە(٩). مەبەستی ئەم نووسەرانەی بواری ناسیونالیزم ئەوەیە کە ناسیونالیزم وەکو ئایدیۆلۆجیایەکی کۆمەڵایەتی بنەما یان رەگوڕیشەی ئایینی هەیە. هەربۆیە لە دەرکەوتن و گەشەکردنی ناسیونالیزمدا سەرئەنجام ناسیونالیزم پەل دەکێشیت بۆ ئەو رووبەرانەی ئایین کاریان تێدا دەکات و سەرئەنجام کاریگەری ئایین لەو رووەوە هۆکاری بەهێزو یەکەمینی دروستکردنی شوناس و پرۆژەی دەستەجەمی بێت کاڵتر دەبێتەوەو کەم دەبێتەوە. بێگومان ئەمەی گوتمان روانینی مۆدێرنێتەو عیلمانیە بە ناسیونالیزم و پەیوەندی نێوان ئایین و ناسیونالیزم. بەڵام لە پاڵ ئەم بۆچوونەشدا، دەشێ وەها سەیر بکرێت کە دەرکەوتنی ناسیونالیزمی ئایینی و تەنانەت فاندمێنتالیزمی ئایینی بەگشتی لە ئەنجامی شکستەکانی ناسیونالیزمی عیلمانیدا بێت، لەو رووەوە کە

ناسیونالیزمی عیلمانی نەیتوانیووە پێداویستییەکانی تاکەکەس و کۆمەڵ لە هەموو ئاستەکاندا جیبەجێ بکات، بە تایبەتی لە ئازادی و یەکسانی و برایەتی و لە بەدەستهێنانی سەروەری و لە پیادەکردنی دیموکراسی و دادپەروەری چەمکی هاوولاتیبووندا.

دیسان لێرەدا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات: ئایا پارتە ئیسلامییە سیاسییەکانی کوردستان وەکو کاردانەوە لە ئەنجامی شکستی پارتە سیاسییە بە رووکەش عیلمانییەکاندا دروستبوون، یان پێداویستی کۆمەڵگای کوردی دروستی کردوون، یان بە کاریگەری سەرهەڵدانی ئیسلامی سیاسی لە نیشتیمانی عەرەب و دروستبوونی کۆماری ئیسلامی ئێران و دەرکەوتنی ئیسلامی سیاسی لە تورکیاو بەدەستگرتنی دەسەڵات لەو وڵاتەدا دروستبوون؟ ئایا پارتە ئیسلامییەکانی کوردستان سودیان هەیە بۆ پرۆژەی ناسیونالیزمی ئاییندەیی کورد یان رۆڵی نەرێنیان هەیە؟ ئایا هیچ ئەگەرێکی ئەوە هەیە ناسیونالیزمی ئایینیی کوردی دروست ببێت و دەوڵەتی ئیسلامی کوردی دروست بکات و پارتە بە رووکەش عیلمانییەکان و بەناو نەتەوەییەکان بخاتە پەراوێزەوە؟ بێگومان لە روانگەیی نەتەوەییەوە ئەوەی گرنگە بۆ نەتەوەیەکی دابەشکراوی وڵات داگیرکراو رزگاربوونی نیشتیمان و بەدەستهێنانی سەربەخۆیی و دروستکردنی دەوڵەتی نەتەوەیە. ناسیونالیزمی عیلمانی یان ناسیونالیزمی ئایینی یان ناسیونالیزمی چەپ … هەرکەس ئەو دەوڵەتە دروست بکات، ئەو دەکەوێتە پێش ئەوانی ترەوە، هەر ئاراستەیەکیش لە داهاتووی کورددا نەبێتە هەڵگری گوتاری نەتەوەیی و کار بۆ سەربەخۆیی و دروستکردنی دەوڵەت نەکات دەکەوێتە پەراوێزەوە و کاروانی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردی بەجێی دەهێڵێت و شوێنێکی ئەوتۆ لە مێژووی کورددا ناگرێت.

سەرچاوەکان:

١- کوردەکان، وەرگێرانی عەتا قەرەداخی، سلێمانی، دەزگای جەمال عیرفان، ٢٠٢٠، ل ١٠٩.

٢- کوردەکان، ، ل. ١٠٩.

٤- کوردەکان، ل ١٠٩.

Shahen, Sait: Interviewed by Firat Erez. Hudapar: The other -5 Kurds. Turkey Agenda, http-www turkeyagenda.com

٦- کوردەکان، ، ل ١١٢.

٧- کوردەکان، ل.١١٢

Greenfield, L., Nationalism: Five Roads to Modernity, -8

Harvard University Press, 1992, p. 67

9- Bruce B. Lawrence, Shattering the Myth, Islam Beyond Violence, Princeton University Press, 1998, p. 16.

سەرۆککۆمار.. ئەمجەد شاکەلی

لە 2003وە و دوای داگیرکردنی عیراق لە لایەن ئەمەریکاوە، بە ناوی دیموکراتی و ئازادی و مافی مرۆڤ و سیاسەتی تەوافوق و تەوازون وشەراکەت و سەدان کڵاوبازی و قسەی قۆڕی دیکەوە، بەفێڵترین و دواکەوتووترین سیستەمێکی حوکومڕانی بە سەر عیراقدا سەپێنرا. سیستەمێک، لەسەر بنەمای تائیفی و نەتەوەیی و ئایینزایی، لە لایەن ئەمریکاوە دامەزرا و تا هەنووکە، پێڕەو دەکرێت. ئەم سیستەمە، کە پێیەکی گەنتر و دزێوتری سیستمی سیاسیی لبنان بوو و لبنانادنی عیراقی لێکەوتەوە. هەرسێ سەرۆکایەتییە باڵاکەی عیراق، حوکوومەت، کۆمار و پەرلەمان، لەنێوان شیعە و سوننە و کورددا دابەش کران. سەرۆکایەتی حوکوومەت، کە گرنگترین و کاریگەرترین و بەدەسەڵاتترین پۆستە، بوو بە پشکی شیعە. سەرۆکایەتی پەرلەمان بوو بە پشکی سوننە. سەرۆکایەتی کۆمار بوو بە پشکی کورد. عەرەب، کران بە دوو کەرتەوە و لە عەرەبەوە وەک نەتەوەیەک و نەتەوەی سەردەست و زۆرینەی عیراق، کران بە شیعە و سوننە. تا ئەمڕۆ، کورد سێ جار، پۆستی سەرۆککۆماریی وەرگرتووە، یەکەمیان جەلال تاڵەبانی بوو و دووەمیان فوئاد مەعسووم و سێیەمیان بەرهەم ساڵح. پۆستی سەرۆککۆمار، بێجگە لە بڕێک پارەوپووڵ و تایبەتمەندی ماددی بۆ حیزبەکەیان و خۆیان، هیچی دیکەی بۆ خەڵکی کورد و کوردستانییان تێدا نییە. سەرۆککۆمار بێدەسەڵاتترین دەسەڵاتدارە لە سیستمی حوکومڕانیی عیراقی دوای بەعسدا. سەرۆککۆماری عیراقی دوای بەعس، هەر هەندەی تاها موحیەددینی سەردەمی سەددام حوسێن دەستی دەڕوات.

سەرۆککۆمار، کە وەک نیشانە و هێمایەک و ڕوویەکی عیراق، لە دەرەی عیراق دەبینرێت و عیراقیش وەک دەوڵەتێکی عەرەبی دەژمێردرێت، دەکاتە ئەوەی سەرۆککۆمار سەرۆکی دەوڵەتێکی عەرەبییە. دانانی کوردێک بە سەرۆککۆمار و قایلبوونی کورد بەوەی پۆستی سەرۆککۆمار وەرگرێت، گەورەترین سووکایەتیکردنە بە عیراق، وەک دەوڵەتێکی

عەرەبی، کە سەرەککۆمارەکەی کورد بێت و گەورەترین سووکایەتیکردنە بە کوردیش، کە سەرەککۆماری دەوڵەتێکی عەرەبی بێت و لە دەرەوە وەک عەرەب بژمێردرێت. ئەو سووکایەتیپێکردنە، ئەمەریکا بە سەرشۆڕکردنی، هەردوو کورد و عەرەب دایهێنا و بە ناشیرینکردنی ڕووی سەرەککۆماری عیراق. لە یەکەم سەرەککۆماری دوای ڕووخانی بەعسەوە، ئەو پۆستە بەدەست یەکێتیی نیشتمانیی کوردستانەوە بووە و هەیە. تەنیا لە دانانی جەلال تاڵەبانیدا وەک یەکەم سەرەککۆمار، پارتیی دیموکراتیی کوردستان دژایەتی و ناڕازیی نەبوو بە ئەو سەرەککۆمارە، ئیدی لە دانانی فوئاد مەعسووم و بەرهەم ساڵحدا، پارتیی بەربژێری ڕکابەری بە هەردوویان هەبوو، لە پۆستەکە هەر بوو بە هی یەکێتیی. چۆن عەرەب کران بە شیعە و سوننە و وشەی عەرەب لە قانوونی دانانی ئەو سێ پۆستە باڵایانەدا سڕایەوە، هەر بەو جۆرە بە کوردیش، تا ڕادەیەک و بە کردار وشەی کورد سڕاوەتەوە و وشەگەلی یەکێتی و پارتی جێگەیانی گرتووەتەوە، بە تایبەت لای کورد خۆی و دیارە لەکن عیراقییانیش. سەرەککۆمار بووەتە تاپۆی یەکێتیی و سەرۆکی هەرێم بووتەوە تاپۆی پارتی. کورد، ئەگەر بڕێک وردبین بووایە، هەرگیز توخنی پۆستی سەرککۆماری نەدەکەوت، پۆستێک کە هیچی لەباردا نییە و کورد گوتەنی"لاقی مریشکەکەی پێ ناکرێتەوە" و دەستەوسان و دەستەپاچە، دەبێ چاوەنۆڕی بەزەیی و دلەقانی و میهرەبانی دوو سەرۆکەکەی تری حوکوومەت و پەرلەمان بێت.

جەلال تاڵەبانی، کە یەکەم سەرەککۆماری کورد بوو لە عیراقدا، بەو هەموو کاریزما و لەبلەبانی و زارقەرەباڵغی و زمانە لەچەرخدراوەی و بەو هەموو فرتوفێڵ و تەڵەکەبازی و پێوەندداری و لێزانین و هەلپەرستی و ڕەنگگۆڕین و دووڕوویی و هەڵبەزودابەز و دەیان سیفەتی دیکەیەوە، مەلا غەفووری دەبباغی گوتەنی:"زگگورگی سەرمەڕە بە وا فەقیری؟ خۆ تۆ هەوێنە نە مەنجەڵ شیری!"، ئەو هەوێنی سەد مەنجەڵ شیریش بوو، لە هیچی لە هەڵنەکەدرا و هیچ خێروبێرێکی بە کورد نەبوو. سەرەککۆمارە خەواڵووەکەی دوای ئەو، فوئاد مەعسووم، گەرەی لە هەولێرە دەگۆڕا و سەرۆکەکەی ئێستاش، بەرهەم ساڵح، کە دەرسی شەیتان دەدات، بە کورد تەنێ زمانێکی لووس و دوودەستی بەتاڵی پێوەیە. هیچ سەرەککۆمارێکی کورد لە عیراقدا و لە سایەی وەها دەوڵەت و قانوونێک و سیستەمێکی سیاسیدا، هەرگیز لەمانەی ناویان هات، باشتر نابن. کاتێک کورد دەتوانێت بەمانە بڵێت لالە (سەرەککۆمار)، چەلەکەی بە بگەرن. ئەمانە نەک چەلەکە بە کورد دەگرن، چەلەکە بە کورد ناگرن و بەڵکە چەلەکەکەی دەستی کوردیش بەرەڵا دەکەن. ئەو هەموو ساڵانەی بەسەر چوون، گرنگترین پرسی

کورد، خاک بوو و خاکە، کەرکووک و تەواوی دەڤەرە دابڕێنراوەکان، “قودس”ەکەی ئەو سێ سەرۆککۆمارە کوردانە، بە ماددەی سەدوچل و بە 16ی ئوکتۆبەر و بە نابەرپرسیاریی خۆیان، هەموویان دۆڕاند و ڕادەستی نەیارانی کوردستانیبوونی کەرکووکیان کرد.

عیراق، یەکێکە لەو دەوڵەتانەی بە دامەزرێنەری کۆمکاری عەرەبیی دەژمێردرێن. لە 22 مارسی 1945دا و پێش دامەزراندنی ڕێکخراوی دەوڵەتانی یەکگرتوو(UN)، بە چەند مانگێک، حەفت دەوڵەتی عەرەبی سەربەخۆی خودان سەروەریی سیاسی: میسر، سووریا، شانشینی سعوودییەی عەرەبی، ڕۆژهەڵاتی ئوردون، لبنان، عیراق و یەمەن، خڕ دەبنەوە و بڕیاری دامەزراندنی چەترێک، بازنەیەک، یەکێتییەک بۆ خڕکردنەوەی دەوڵەتانی عەرەبی، گەلی عەرەب و خاکی جیهانی عەرەبی لەنێو و لەچوارچێوەی ئەو بازنەیەدا و لەژێر ئەو چەترەدا، دەدەن. عیراق، وەک شاکارێکی سایکس-پیکۆ و کۆڵۆنیالیزمی بریتانی، بە هەموو پێوەرێک و لەبەر ئەندامبوونیشی لەو کۆمکارەدا، دەوڵەتێکی عەرەبییە و بەجگە لەوە شتێکی دیکە نییە.
لە وڵاتێکدا پۆستی سەرۆککۆمار دەتوانێت بە بایەخەوە لێی بنۆڕدرێت و کاریگەریی هەبێت و نوێنەرایەتی تەواوی دانیشتووانی وڵاتەکە بکات، جیاوازیی لەنێوان پێکهاتەکانی وڵاتەکەدا نەبێت و تەواوی تاکەکانی کۆمەڵ و خەڵکی وڵاتەکە وەک هاووڵات سەیر بکرێن و هاووڵاتییەتی چ پێوەندێکی بە ڕەگەز، ڕەنگ، ئایین، نەتەوە، زمان، ئایینزا، ڕەچەڵەک و... نەبێت، بەڵکە تەنێ لەسەر بنەمای هاووڵاتیبوون حیسابی بۆ بکرێت. وەک نموونە دەکرێ وڵاتانی لاتین ئەمەریکا باس بکرێن.

لە وڵاتانی لاتین ئەمەریکا، کە کیشوەرێکی بەرینە و پتر لە 650 میلیۆن مرۆڤ تێیاندا دەژین، لە ماوەی 40 ساڵێکدا 11 سەرۆککۆمار، کە بە بنەچە و ڕەچەڵەک عەرەبن، فەرمانڕەواییان کردووە. عەرەب، بە خۆیان دانیشتووانی ڕەسەنی لاتین ئەمەریکا نین، بەڵکە وەک پەنابەر و کۆچبەر لە ماوەی یەک سەدەدا و بەرەبەرە لەو کیشوەرە نیشتەجێ بوون. لە تەواوی لاتین ئەمەریکادا نزیکەی 40 میلیۆن مرۆڤی بە ڕەچەڵەک عەرەب دەژین. 12 میلیۆن لەوانە لە برازیل و 1,2 میلیۆن لە ئەرجەنتین و ئەوانی دی لە وڵاتانی دیکەی ئەو کیشوەرەن. ڕێژەی عەرەب لە لاتین ئەمەریکادا دەکاتە 6%ی تەواوی دانیشتووانی ئەو کیشوەرە. لە نێو زمانی سپانیۆلی و پۆرتوگیزی، کە لە لاتین ئەمەریکادا زمانانی هەموو کیشوەرەکەن، 500 وشە و دەستەواژەی عەرەبی، تێکەڵ بەو دوو زمانە بوون و لە هەندێک لەو وڵاتانەدا

بوون بە بەشێک لە زمانی ڕۆژانەی خەڵک.

ئەو سەرۆککۆمارانەی، کە بە ڕەچەڵەک عەرەبن و لە لاتین ئەمەریکا دەسەڵاتیان گرتووەتە دەست ئەمانەن:
کارلۆس منعیم(Carlos Menem)، لە نێوان 1989-1998، سەرۆکی ئەرجەنتین بوو، لە دایک و باوکێکی سووریایی هاتووەتە دنیاوە. ئەنتۆنیۆ سەقا(Antonio Saca)، سەرۆکی ئێلسەلڤادۆر، بە ڕەچەڵەک فلستینی بوو. سەرۆکێکی دیکەی ئێلسەلڤادۆر، نەجیب بووکیلە یا ناییب بووکیلە(Nayib Armando Bukele Ortez)، لە باوکێکی فلستینی و دایکێکی ئێلسەلڤادۆری بوو. میشال تامر(Michel Temer)، سەرۆکی برازیل، بە ڕەچەڵەک لبنانییە. خولیۆ تیۆدۆرۆ سالیم(Julio Teodoro Salem)، عەبدوڵڵا بووکەرەم(Abdalá Bucaram) و جەمیل مەعەووەز(Jamil Mahuad)، هەرسێیان بە ڕەچەڵەک لبنانین و سەرۆکی ئێکوادۆر بوون. خولیۆ سیزار تەربای یا خولیۆ سەمیر تەربای(Julio César Turbay)، لە باوک و دایکێکی لبنانی هاتووەتە دنیاوە، سەرۆکی کۆلۆمبیا بوو. سەلڤادۆر نەسرەڵڵا(Salvador Nasralla) و کارلۆس ڕۆبەرتۆ فلوورێس یا کارلۆس فەقووسێ(Carlos Roberto Flores)، هەردووکیان دایک و باوکیان فلستینی بوون، سەرۆکی هەندوراس بوون. ماریۆ عەبدە بەنیتز(Mario Abdo Benítez)، سەرۆکی پاراگوای، لە دایک و باوکێکی لبنانییە. بێجگە لە سەرۆککۆمار، سەدان وەرزشکار، سینەماکا، میدیاکار، مامۆستای زانستگە، ئەدیب و شاعیر و نووسەر و ڕۆژنامەوان و شارەزای ئابووری و قانوون و دەیان بواری دیکە هەن، کە بە ڕەچەڵەک عەرەبن. نەک هەر خەڵکی بە ڕەچەڵەک عەرەب، بەڵکە خەڵکی بە ڕەچەڵەک وڵاتی دیکەش بوون بە سەرۆککۆمار، نموونەش ئەلبێرتۆ فوجیمیرۆ(Alberto Fujimori)، سەرۆکی پێرو، کە لە باوک و دایکێکی ژاپۆنی هاتووەتە دنیاوە.
تەواوی ئەوانە بوون بە سەرۆکی دەوڵەت لە کیشوەری لاتین ئەمەریکادا، نەک بە ناوی عەرەب یا ژاپۆنی، بەڵکە بە ناوی ئەرجەنتینی، برازیلی، ئیلسەلڤادۆری، کۆڵۆمبیایی، هەندوراسی، پاراگوایی، پێرویی، ئێکوادۆری. ئەوان نوێنەری ئەو دەوڵەتانە و گەلانی ئەو دەوڵەتانە بوون، لە لەگەڵ ئەوەشدا، ڕەچەڵەک و بنەچەی ڕەسەنی خۆیانیان فەرامۆش نەدەکرد و ناکەن، کە عەرەبن. گەلێ جار و لە کاتی پێویستدا هەڵوێستی سوودبەخشیان بە نەتەوە ئەسڵییەکەی خۆیان(عەرەب) و وڵاتانی عەرەبی نواندووە و گەیاندووە.

کورد، دانیشتووانی ڕەسەنی ئەو خاکەن، کە پێی دەگوترێ کوردستان و بەشێکی بە عیراقەوە لکێنراوە و ڕۆژێیشی لە نێو عیراقی ئەستادا لە

ڕێژەی ئەوانەی بە ڕەچەڵەک عەرەبن لە لاتین ئەمەریکا و ئێستا تواونەوە و بوون بە خەڵکی ئەو وڵاتانەی تێیاندا دەژین، گەلێک زیاترە. کورد 20-25%ی دانیشتووانی عیراق پێکدەهێنن. کورد، دەبوو خۆی دوور گرتبا لەوەی سەرۆکی دەوڵەتێکی عەرەبی بێت و بە ناوی عەرەبەوە قسان بکات. ملانێی پارتیی دیموکراتیی کوردستان و یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان، لەسەر هەر پۆستێک لەنێو عیراقدا و بەتایبەتیش لەسەر پۆستی سەرۆککۆماری عیراق، دزێوترین ملانێیە. وەها ملانێیەک، سڕینەوەی کوردە و سڕینەوەی کوردستانە و چەسپاندن و جێگیرکردنی حیزبە(یەکێتی یا پارتی یا…) لەبری کوردستان و کورد. لە دێر زەمانەوە گوتراوە:"چێشتی پێکابان بێخوێ یا سوێرە"، بەو ملانێیە پارتیی و یەکێتیی، نەک چێشتی بێخوێ یا سوێر دەرخواردی کوردستانییان دەدەن، بەڵکە زەقنەبووت و ژەهری هەلاهەلایان دەرخوارد دەدەن. وەدەستهێنانی پۆستێکی کارا، لە کەرکووک و دەڤەرە کوردستانییە دابڕێنراوەکان، کە بتوانێت وەک کورد، وەک کوردستانیی، نەک وەک یەکێتیی یا پارتیی، یەک میتر خاک، بیرەئاوێک، درەختێک بگێڕێتەوە ئامێزی کوردستان، عەرەبێکی هێناردەی داگیرکاری کوردستان وەدەرنا، کوردێکی هەڵاتووی کەرکووک و خورماتوو و مەندەلی بگێڕێتەوە جێی خۆیان، ناوە کوردییەکەی ئاواییەکی عەرەبێنراو، خوێندنگەیەک، شەقامێک، جۆگەڵە ئاوێک، دۆڵێک، تەپۆڵکەیەک بکاتەوە کوردی، گەلێک لە پۆستی سەرۆککۆمارێکی تەوەزەلی تێڕە باشتر و بەکەڵکترە. عەرەبی عیراق بە خۆیان دەبوو پۆستی سەرۆککۆماریی عیراق نەدەن بە کورد و بە م□□□کی خۆیانی بزانن. ئەو پۆستی سەرۆککۆمارە، کە عیراق دەوڵەتێکی عەرەبی بێت، مافی عەرەبە و هەرگیز مافی کورد نییە.

17-12-2021

ئارشیفی لە بیرچوونەوە.. شەماڵ بارەوانی

وەرە با
هەنسکەکان

بە سنووری فەنابوون
بسپێرین
و
شەقامی چاوەڕوانی
ب□ پیاسەی ئامێز
ئاوەدانکەینەوە

وەرە
با کەڕنەڤاڵی ماچ بگێڕین
و
هەموو بزەو وەریوەکانمان
کۆبکەینەوە

وەرە
با شوشەی فیراق
بە بەردی ویساڵ
هەپرون هەپرون کەین
و
ئەو نیشتمانەی مەراق
ل□ بێتاقەتی بەتاڵ کەینەوە

وەرە
با پاشماوەی
بیرەوەریەکان تەواوکەین
و
ژێلەمۆی دووری
بکوژێتەوە

وەرە
بەر لەوەی
وەزری پیری
لەسەر درەختی تەمەنم
چر□ بکات
و
مانیفێستی ئاواتەکانم بەنیوە ناچڵی
سەربنێتەوە

وەرە

با
خەمەکان دەمکوت کەین
و
شەپۆلی ئازارەکانمان
ببڕێتەوە

وەرە با
ماچی ئشتیها
ل□ ترۆپکی تامەزرۆیی
داگیرسێنین
و
چرۆی ئەو هەموو
حەسرەتە کاڵبێتەوە

وەره
با
دۆسیەی دابڕان دابخەین
و
تەرمی تەنیایی
ل□ ئارشیفی ل□ بیرچوونەوە
بنێژین
و
چیتر
فرمێسک بۆ فیراق
ن□□ژین

سێ شیعر له شاعیری ئەمەریکایی (فۆرتێسا لاتیفی)یەوە.. و: نەژاد عزیز سورمێ

- سەر لە بەیانی ئەمڕۆ
یازده جار پێش بەرچایی دڵم تێکشکا

بەیانیی ئەمڕۆ
پێشی بەرچایی
یازدە جار دڵم تێکشکا
شەش جارانم پێشی فراڤینێ دروویییەوە
یەکەمین جار : کە خاولییەکەت لە گەرماودا
لە تەنیشت خاولی من بوو .
دووەم جار : کە زانیم پێوستە جلەکانت دوور بخەمەوە
تا کە لە بەر خۆم هەڵدێم و دەگەڕێمەوە نەتبینمەوە .
سێیەم : کە دایکم گۆرانی دەچڕی
وەك گوڵێکی لەبەر خۆر کراوەدا دەردەکەوت
گریام
کە کچی ئەوم
بۆچی ئەوەندەم تاریکی خۆش دەوێ
من کچی ئەوم .
چوارەم : کە ئەو کوڕە گەنجەی لە فڕۆکەخانەدا پێی گەیشتم
تەلەفۆنی بۆ کردم ،
وتی وەرە لە ڤییەننا بمبینە
قاوە لە فڕۆکەخانەدا دەخۆینەوە و
دەبینە دوو غەریب تەواو لە یەکدی دەگەن
وەرە لە ڤییەننا بمبینە ..
پێنجەم : بۆچی هێشتا لە قەسیدەکانم دەردەکەوی ؟
شەشەم : بۆچی هێشتا لە خەونەکانم دەردەکەوی ؟
حەفتەم : بۆ تا ئێستا دەرنەکەوتی ؟
هەشتەم : کە خوشکم وتی :
ئایا دەزانی زانینی ئەوەی بەسەرت هاتووە
چەند بە ئێشە ؟
مەگەر نازانی چەند بە ئێشە ؟
نۆیەم : کە گوێم لە باوکم بوو
قاوەی دەهاڕی
نەمدەزانی بەو ڕادەیە غەریبی دەکەم
دەیەم : کە ئەو قەسیدەیەم خوێندەوە
دوێنی شەو بە مەستی نووسیبووم
تەواو ڕاستگۆ و
شێوازێك تژی ڕاستی

- بەسە چیدی مەخۆرەوە ، تۆ هەمەنگوای نی بەسە خواردنەوە –
یازدەم : زانینم بەوەی ئەم بەیانییە

دڵم پێش بەرچایی یازدە جاران تێکشکاوە .

• وەك بڵێی عاشق بین

هەردووکمان درۆ دەکەین
بەڵام ئەوە
لە بەتەنێ خەوتن باشترە
ڕقم لە پانکەکەتە
کە بە درێژایی شەوێ دەخوولێتەوە
هەستی قەسرینم لا دروست دەکا
بەڵام من نایڵێم
چوون کە قسە دەکەم
گوێت لێم نییە
گوێت لێم نییە ، یا ناتەوێ گوێت لێم بێ
گرینگ نییە
لە هەر دوو باران
بە ئێشی گەرووم
بێدار دەبمەوە ..
وا پێشان دەدەم خەوم دێ
مەسەلەکە هەروایی دەردەکەوێ
کە نزیك دەبمەوە لەوەی
دەستت بگرم
برادەرەکانم
بە نووستنم لەسەر تەختی تۆ
شڵەژاون
لە کاتێکا ئێمە یەکدی ماچ ناکەین
چەند فلیمێك دەبینین ڕقم لێیانە
دەنووین و پشتمان تێك کردووە
خۆ لێك ناسووین
کە دەشتوانین
بەیانی ،
بە وردی ژوورەکەت دەپشکنی
دڵنیا بی هیچ شوێنەوارێکی
پەیوەندیە‌ خواروخێچەکەمانم جێ نەهێشتووە
شەرم لە وایەری بارگاوی کردنی تەلەفۆنەکەم دەکەیەوە
بە دیوارەکەتەوەیە
دایکت وا پێشان دەدا

ئۆتۆمبیلەکەمی لە ڕاڕەوەکەدا نەبینیوە .

هەموو شەوێ
لە تەنیشت یەکدی هەناسە دەدەین
وەك بڵێی ئەمە مانایەك ببەخشێ .

• خەمۆکی چییە ؟

پاکەتی جگەرە هەڵگرتن
بۆ ئەوەی بیکێشی
پۆشینی جلوبەرگی بە سێ ژماران گەورەتر
دابەزاندنی دوانزە کیلۆ لە کێش
لە هەمووی گاڵتەجاڕتر دایکم دەترسێنم
کڕینی پلیتی فڕۆکە
بایی هەرچی هەمە
گریان لە بەشی خواردنەوە گازییەکانی
دووکانی بەقاڵەکان
پلان دانان بۆ زۆر شت
پاشان پەشیمان بوونەوە ..
پێنج سەعاتان نووستن لە نێوەڕۆدا
دادانەوەی پەردەی پەنجەران
لەبیر کردنی بەکارهێنانی دژەڕێژ
نامە بە کۆمپیوتەر ناردن بۆ مامۆستاکان
لە بارەی دوا کەوتن
ئۆتۆمبیل لێخوڕین تا بناری شاخ
بۆ ئەوەی سەر بکەوی
زۆر قاوە خواردنەوە
خەو بردنەوە ، پیاڵەی خواردنەوەش بە تەنیشت جێخەوەوە
چەندین هەفتە هەمان فانیلە
پاشان لە ناکاو دانەیەکی نوێ .

فۆرتۆسا لاتیفی
[illegible] ()
[illegible] *1993* [illegible] . (*) ئەم قەسیدانەی لە ماڵپەڕی
(القصيدة كوم)ـەوە کراون بە کوردی
بڕوانە :
https://www.alqasidah.com/epoem.php?ie=4618

زێراب.. شەماڵ بارەوانی

کارەساتتان باش..

من ناوم شنگالە
و
نازناوم گۆڕی بە کۆمەڵ

لەڕۆژێکی وەک ئەمڕۆداو
ل□ پڕ
کۆمەڵێک شمشێری ڕادیکاڵ و
ڕەوێک خەنجەری بیابان

کۆمەڵێک شەوی ئەنگوستەچاو
مەزه□ بێکی زۆر کۆن
ڕژانە کۆڵانەکانی
کۆجۆم

کۆمەڵێک شمشێر
شێوەیان دەڕۆشتەوە سەر
سەدەکانی ناوەڕاست
و
بۆنی خوێنیان لێدەهات

ڕەوێک خەنجەری بناژۆخواز
سیخناخ بوون
لەجەهل و تاریکی
پڕ بوون لە نەفرەت

بێ لەدەرگادان
و
بە ڕستێک قەفەز
و

باوەشێک شەریعەت

بە فرسەخێک تقوسی سەحراو
قاپێک خەڵووزی خوڕافە

بەکۆمەڵێک ئایدیای ڕق
و
ستڵێک فەتوای ڕەق

خۆیان کرد بە ژووورداو
گوتیان
ئێمە پاسەوانەکانی دەرگای دۆزەخین
و
لەو دیوی سردابی مێژوو و
حاشیەکانی جەهالەتەوە هاتووین

ڕەگمان دەچێتەوە سەر زێراب
و
مۆڵەتی ئاسمانمان پێیە

بەڵێ
ئەوان ل□ بەردەم بێدەنگی هەمواندا
پەلاماری گۆمەزی شەرفەدینیان داو
کچێنی شنگالیان نەزیف کرد

بەرائەتی جیلوەیان
بە چەقۆی ئەنفال سەربڕی
و
مەسحەفی ڕەشیان
خەڵتانی سورەتی کفرکرد

نەمزانی کێ بوون
بەڵام
گوتیان ئێمە سەر بەخێڵی بەردو
پاشماوەی فتوحاتین

ئێمە نەوەی نەفرەت و
ل□ نەسەبی قانونی ڕەجمین

بەڵێ ئەوان

هەمان ئەو ڕەوە خەنجەر□ بوون
کە شەهرەبانویان کرد بەکەنیزەو
لەگەڵ فرمێسکەکانی یەزدەکورد
ناردیانن بۆ سنوری تەعریب

هەمان
ئەو چەقۆیان□ بوون
کە بەر لە هەزارو چوارسەت ساڵە

ئاگری ئاتەشگای ئەشۆیان کوژاندەوە
و
بەرماڵی نزای زەردەشتیان شەهیدکرد

هەمان ئەو شمشێره ڕادیکاڵان□ بوون
کە پەنجەرەی میحرابی متیرایان
بە لمی بیابان سواق
و
کراسی بووکێنی گوڵاڵەیان دڕاند

هەمان
ئەو خەنجەرە ئوسوڵیان□ بوون
کە گاتاکانی ئاڤێستایان پڕکرد
لە ئیقاعی زندیکبوون و
شادەماری مەچەکی یەسناکانیان بڕی

ک□م□□ک تاریکی
چاوەکانیان
هێشتا جۆگەڵەی خوێنی
هەفتاو چوارفەرمانی ئێزدیخانی
لێدەچۆڕا

هێشتا
بۆنی دەهریبوونی ئاهۆرامەزدا
و
فوغانی دایکە ئەنفاڵکراوەکانیان لێدەهات

هێشتا
بۆنی حەرامسەرای کەنیزەکان و
توڕەیی فەرمودەکانی فتوحاتیان لێدەهات

هۆنراوەیەک بۆ منداڵان بۆ ڕۆژی ئاڵای کوردستان.. عەلی حەمەڕیشید

ڕۆژی ئاڵا
منداڵێکی بچکۆلانە و
وریام بینی زۆر زرنگ بوو
کە ئاڵا یەکی بچوکی
کوردستانی لەسەر سنگ بوو
بەهێمنی ڕێگای دەبڕی
پۆشاکی کوردی پۆشیبوو
لێوبەخەندە و سەرنج ڕاکێش
دیار بوو دڵی پڕ خۆشیبوو
بانگم کرد و پێم وت چییە؟
ئاوا خۆشیت لە دڵدایە
پێکەنی وتی نازانی
کە ئەمڕۆ ڕۆژی ئاڵایە
...
عەلی حەمەڕیشید
١٧/١٢/٢٠١٩

کاتێک کە ئیبلیس بە خوا هەناسەی دەم بە دەم دەدات..

نووسينی: جەلال حەيدەری نەژاد..
لە فارسيەوە: مەريەم كاكايی

نازانم ئەمە بيرۆكەی چيرۆكێك بوو ياخود پەرەگرافێكە لە سبەی؟ بەشێك لە چارەنووسم بوو يان پ□□شگ□□□ك كە وەك وەحی بۆم داد□ بەزين. يانی، دەرگای ئاسمانيان داخستبوو و ئێستا كرابووەوە؟ دەورەی پێغەمبەرە گشتييەكان بەسەرچوو بوو و پێدەچێت من پێغەمبەری تايبەتی كەسێك بوومە. ئەگەرنا هۆكاری چييە كە بەيانی زوو، جبرايل بەپەلە لە نێو گوێچكمدا ئاواز بچڕێت و پ□يفگ□□□ك لە پاڵ يەك ڕيز بكات، كە هی من نين. دەنگی جبرايل لەرزۆك بوو، لە جياتی ئەوەی دەبووا من بلەرزام. خۆ ئەو پێشێنەی ناردنی وەحی هەبوو ! ئيدی بۆ وا پەشۆكابوو؟ ڕاڕابوو؟ لەرزان بوو؟ چەرچەفەكەی خۆم بە دەوری جبرايلدا دەپێچم تا ئارام بگرێت. بە ئەندازه□ و شێوەيەكی ئاسايی له باوشی دەگرم و دڵی دەدەمەوە. رەنگ بە سيمایەوە نەماوە پيرەمێرد. ماندوو لە گەياندنی وەحی. ئيستكانێ چای داخ دەدەمە دەستيەوە، بەپەلە فڕی دەكات. گەرم دەبێتەوە و ئارام دەگرێت، بەڵام دەنگی ت□□ادەيەك هێشتا دەلەرزێت. ترساوە. نيگەران و بێ قرارە. لەو فەخفەخە و هەيبەتەی چيرۆكە بيستراو و ڕوايت كراوەكان هيچ باسێك نييە. جبرايل بێ ئوقرە و تەنانەت بە پەلە بوو و هيچ باسێك لە (اقراء) نەبوو. بخوێنە لە مانگی سەركەلدا..محاق.. بوو، بە تكا و دەنگێكی لەرزۆكەوە لێی ڕوانيم و وتی: اعرف! .
“بزان” جێی خۆی دابوو بە بخوێنەوە. (بزان كە سوقوت “داڕمان”، بووتە هۆی كۆتايی ئاوێنەيەك.) و من بە بێ ئەوەی زبانم بگرێ بە شوێنيدا وتمەوە. جبرايل بە سوقوتی دەوت سوقرات. و نەيدەزانی كە من ئەم هەواڵم بەر لە ئەو بيستبوو.

بەيانی زووە. هێشتا چاوم نەكردووەتەوە، كە خێوەت دادەكووتی لە سەر دڵ و هزرم و ئەمە واتا لە هەموو ئەو كاتژمێرانەی چاوم داخستبوو (گوايە خەوتبووم) وەكو خەوگەردەكان دەستم بە ديواری بوونتەوە دەكێشا و كوێرانە دەڕۆمە بەر ئەو ئاوێنەيەی كە هەمووم دەرناخات. واتا دڵم ئاوێنەی قەدی دەوێ؟ ئايا ئاوێنەيەك هەيە كە مروق ب□ تەواوی پێشان بدات؟ ئەويش دووای نائومێدييەكی گەورە كە سەرانسەر بوونی گرتەوە وخوا ديقی كرد؟ و هەموو فريشتەكان ژاريان خواردەوە و ڕوو بە قيبلەی ئادم ڕاكشان؟ و ئيبليس عاشقانە هەموويانی تيمار دەكرد؟ ئەو دەمەی كە گەورەترين ئاوێنە لە

بەرزترین سەربانی ئاسمانەوە کەوتە خووارەوە؟
کینە، بەهوودەیی، فەزا، هەوا، بەربوونەوە، بێ کێشی، چێژی ورد و خاش بوون، پارچە پارچە بوون، ترس ، عیشق، ڕق، نەبوون، هەڵنج، تاران، ڤەژە بەردەوامەکان، هەڵاتن لە چاوشارکێیە عاشقانەکان، ڕاکردن لە سەرلەشەواویی فەیلەسووفیانەکان، فەریادە ئاراستەدارەکان، خۆکوشتنی بیرەوەرییەکان و سقووت و سقووت و سقووت… سوقرات و سوقرات!

چیتر ئاوێنەیەک نییە. هەیە بەڵام قەدیی نییە! ورد و خاش دەبێت. بوون سقووت دەکات. سقرات دەبێتە ذاتی بوون. خوا مۆر هەڵگەڕاوە. ئیسرافیل متقی بڕاوە. عوزرایل مردووە. جبرایل ون بووە و ئبلیس بە پەشوکاویەوە بە خوا هەناسەی دەم بە دەم دەدات. پارچە ورد و خاش بووەکانی ئاوێنە گەورەکە سەخت دەناڵێنن بەڵام فرمێسکی شادیش دەڕێژن. پارچە پارچە بوونە و گەورەترین پارچەیان نووکی موژگانی خواش پێشان نادەن. چە سقووتەکی سوقراتیانە! عاشقانە و زیرەکانە! ئەمەستا چیتر پارچە ورد و خاش بووەکانی ئاوێنەکە، ئازاد و ڕەهایانە بە یەکتر دەگەڕێن. تەنانەت لە نێو خاکیشدا. هەروا بە باکانە.
من دەسیانم خوێندووەتەوە . هەروا ئیبلیسیش. من [illegible]ی ئیبلیسم! گرێیەک دەکەوێتە نێو چاوانی ئیبلیسەوە. خوا بە سەرسووڕمانەوە ڕووی وەردەگێڕێت. و ئەم سقووتە دەبێتە سوقراتی بوون و هەروا بوونی سوقراتیش!

ئەمەستاکە من دەم بەربوونەوەی دەوێت. کەوتنەخووارەوە لە سەربانەکی بەرزی دەوێت. وردو خاشبوون -تلقانەوە. حەزدەکەم مەشکم بە وردترین پاشماوەی پارچەکانی زمانم، تام بکەم. حەز دەکەم پەرشبوونی خۆم بچێژم! حاڵەتی دڵتێکچوونم هەیە. هەڵنج ئەدەم. حاڵەتی تارانم هەیە. دیسانەوەش. چاوەکانم دەردەپەڕن. شین و مۆر دەبمەوە. دڵ و لیلەخۆکانم دەڕژێنە دەرەوە. دەم کە ڕژایە دەرەوە بە ددان دەیگرم. خوێنی گەرم دەڕژێتە دەرەوە. تامی جەرگ دەدات. توبەڵەی ئێسکەکانم بە باشی هەڵبپەوکێن؟ خوا بکا گوێچکم گەورەترین لەتی جەستەم بێت! هەشتا هەر خەریکە بەردەبمەوە. بەڵام هاوار ناکەم. بە دەنگ بەردەبمەوە. وەکو خودا بەردەبمەوە. دیارە هەندە کات دەبات. خوا بکات ئێسکەکانم هەندە تیژ بن کە گۆشت و پێستم پارچە پارچە بکەن. خوا بکا ئێسکەکانم هەندە تورد بن کە ورد و خاش بن. لە هەموو گرنگتر کاسەی سەرمە. ڕەنگە هەر بەسەرەوە بکەوم. بەم گرنگە. مەشکم بپشکێتە هەموو لایەک جوانتر دەبێ. هەموو لایەک دەبێت ڕەنگ و بۆنی

مێشک و هزری من بگرێت. هێشتا بە نێو فەزا و هەوادا غلۆر دەبمەوە. چیتر ماوەیەکی زۆری نەماوە.
شتێک دەچێتە ژێر پێستمەوە. شتێک وەکو بیرەوەری دەپەنەمێم. هەنێ خۆشحاڵ دەبم. نەک ڵەبەر بیرەوەری بەڵکو لەبەر ئەوەی کە دەپەنەمێمەوە. با دەکەم و باشتر دەپڕوکێمەوە. بیروەریگەلێک لە ڕەگەزی با. راستی نین، تەلبیسی ئیبلیسن. موتفەڕکن. بەڵام زیاتر دەبنە هۆی داپڕوکانی من. هانجن بوونم زەمانەت دەکەن. گەرانتی لەت لەت بوونم دەدەن. خنکانی دڵ و پرۆکانی مێشکم بەبێ ئامادەبوونی پزیشکی دادوەریی پشت راست دەکەنەوە. ئیبلیس هێشتا هەناسەی دەم بە دەم دەداتە خوا و خوا ڕوو بە هیچ لا، لە پەشیمانیا دەداتە بان دەستی خۆی. و ئیبلیس لەسەر پشتی خوا دەدات. هەر دووکیان سەر تەکان دەدەن بەڵام من حاڵەتی دڵ تێکچوونم هەیە. هێڵنچ دەدەم. حاڵەتی تارانم هەیە. لیلەخۆکانم دەێنە دەرەوە و دڵم ئارام ئارام دەخنکێنن و….خنکا! تەواو! پیرۆزم بێت پژانی میشکم بە دەر و دیواری بووندا. ئێستا دەبێت تاهەتایە بە دوای پارچە پەرتبووەکانی خۆمدا بگەڕێم، هەنگاو بە هەنگاو. بە وجودی تێکەڵبوو بە سوقرات و دڵنیگەرانی خودایەک کە شین و مۆر هەڵگڕاوە.

تاران 2004

بیوگرافی نووسەر:
جەلال حەیدەری نەژاد، نووسەر و رۆژنامەنووس و دەرچووی کۆلێژی تارانە بەشی کۆمەڵناسی. لە ساڵی 1971 لە شاری تاران لە دایکبووە و لە تەمەنی بیست ساڵەییەوە لە رادیۆوە دەستی بە نووسین کردووە. نزیکەی دوو دەیە لە میدیا جیاجیاکان وەکو ڕادیۆ، تەلەڤیزیۆن، رۆژنامە و بڵاوکراوەکان بە نووسین و شیکردنەوە لە بوارەکانی فەرهەنگ و کۆمەڵگە کاریکردووە . هەمیشە لە روانگەیەکی تایبەت بە خۆیەوە خوێدنەوە و شیکاری بۆ دۆخ و رووداوەکان هەبووە. ئەو لە گێڕانەوەی هزری خۆێدا هەندێ جار چیرۆکێشی نووسیوە. چیرۆکەکانی سەبکێ تایبەتیان هەیە، کە بەرجەستەترین تایبەتمەندییەکەی ئەوەیە کە ڕاست و ڕەوان و بی پەردە و دژەباون، هەروا دەرچوون لە بازنەی تێگەیشتنی باو و ئاسایی کۆمەڵگا. ئەو هەروا سەرنووسەری بڵاوکراوەی زانستی کتابدارانی ئێران و چەندین بڵاوکراوەی شیکاری ئانلاین وەکو بڵاوکراوەی (عەتف) بووە. جەلال حەیدەری نەژاد ئێستا دانیشتووی وڵاتی کەنەدایە و بەشداری لە دانیشتنە فەرهەنگی – کۆمەڵایەتیی و ئەدەبییەکان دەکات. ئەو نووسەرێکە کە بە هەر

یادداشتێک، شیکاری یان چیرۆک کۆمەڵێک پرسیار لە هزری خۆێنەردا گەڵاڵە دەکات. لە ڕاستیدا خۆێنەرانی بانگهێشتی بیرکردنەوە و ڕامان دەکات، بیرکردنەوەیەکی رووت و ڕەوان. ئەم چیرۆکە کورتەی ژێرەوەش نموونەیەکە تژی لە نیشانە و هێماکان کە لە ڕەواڵەتدا هەمووان پێی ئاشنان بەڵام نووسەر وێنا و تەفسیرێکی لەو شتانە ساز کردووە کە بە یەک خاڵ کۆتایان دێت: کە ئەویش پرسیارگەلێکی تازە و نوێن!

لە فارسیەوە: مەریەم کاکایی

سەر چاوە:
وێب سایتی “از روزگار هرگز”
https://jalalheidarinejad.net/?p=355

رەخنە: بازدانە ناشیعریەکانی شوعەیب میرزایی.. ئیسماعیل بابائی

لە سەردەمی ئێستاماندا شیعری کوردی بە هەردوو بەشەکەیەوە: پۆپۆلیست و نوخبەیی بەرەو دا بڕانێکی زۆر گەورە دەچێت لەسەر گۆڕەپانی ژیان و لە گیان: (هەست و سۆزو هزرو دەروون)ی مرۆڤەکان دوورتر دەکەوێتەوە، رەسەنایەتی و نوێبوونەوەو داهێنانی ئیجابی تێدا کەم دەبێتەوە، بەهۆی دوو هۆکاری زاتی و مەوزوعیەوە، ئێمە قسەمان لە هۆکارە دەرەکی و گشتییەکان نییە کە زۆربەمان هاوڕاین لەسەر ئەوەی بە شێوەیەکی گشتی فەرهەنگ لە زەمەنی تەکنەلۆژیادا بەرەو کاڵبوونەوەو ه□زاریی و کەمبوونەوەی هەوادارانی دەڕوات، بەڵام گەر بێینە سەر هۆکارە زاتییەکان کە تایبەت بە خودی دنیای شیعرە، ئەوا دەگەینە چەند بەرەنجامێك؛ کە بەڵێ هەرچەندە رەنگ□ خ□ون□رانی شیعری نوخبەیی (دەستەبژێریی) رەنگە لە هەموو کوردستاندا لە ٤٠ کەس زیاتر تێنەپەڕێت کە ئەوانیش بەشێکیان شاعیران و نووسەران و لێکۆڵەوەران خۆیانن، ئەمە حەقیقەتێکە و رەنگە زۆربەمان غروری نەفس ڕێگەمان نەدات دان بەو ڕاستییەدا

بنەین، بەڵام بەرەنجامەکانی واقیع و سروشتی دەقەکانیش ئەمەمان پێ دەڵێن.
بێگومان لێرەدا باسمان لەو شەپۆلە دەستخۆشییە نییە کە لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا بە شیعرێک دەنووسرێت کە رەنگە نەشخوێندرابێتەوە، یان هەکەی موجامەلەی شاعیرو نووسەران لەگەڵ یەکدیدا بێت و هەر بە شان و باڵی یەکتریدا هەڵدەن، کە لە راستیدا ئەمانە هیچ گۆشەنیگایەکی شیعرییان نییەو هیچ ئیزافەیەکیش نە بە دەق نە بە خوێنەران نا بەخشن.
لێرەدا مەبەستمە لە سەر ٣ دەقی ڕێزدار شوعەیب میرزایی بدوێم کە بەرودوا لە وێبسایتی هاوچەرخ دانراون: (باڵێش بێت)، (بەشێک لە ‘تارانەکانی…’ – شوعەیب میرزایی)، (شەش کورتە شێعر) کە پێوەری تیۆری رەخنەیی جودایان لەگەڵدا بەکاردێنین و بنەماکانیان هەڵدەوەشێنینەوە بە یەکەو پێکهاتە زمانەوانییەکان و دواتر بواری بڕیاردان بە خودی خوێنەری بە دیقەت بەجێ دەهێڵین، هیوادارین کاک شوعەیب بەمە نەڕەنجێ و ڕێزی زۆرمان بۆ خودی خۆی هەیە
شاعیر رەنگە پێشوەختە لە ژێر ناوی نوێخوازیدا دەقەکانی خۆی پۆلێن بکات و رەفزی سەرلەبەری ئەم رەخنانە بکاتەوە بە بیانووی ئەوەی پێوەری لەقاڵبدانی کلاسیکین و دەقەکانی ئەو زۆر لەسەروو ئەوەوەن و شاعیر ئازادە، بەڵام ئەمە بێگومانم بەس بە دڵدانەوەی خودەو هەر یەکێ لە ئەمە پێوەریی شیعرێتی تێکستەکان دەناسێتەوە و لە ئەنجامی ئەزموون و سەلیقە کە ئەو باکراوندانەی بۆ بنیات ناوین، بەڵێ شاعیر تا ئەو کاتە ئازادە کە پرۆسەی نووسینی شیعرەکە تەواو دەکات ئیتر خوێنەر دەبێت بە خاوەنی و رای خۆی دەردەبڕێت و لێکدانەوەی بۆ دەکات.
تەوەرەی رەخنەکانمان لەسەر ئەم ٣ شیعرە بەسەر چەند خاڵێکدا دابەش دەکەین بەم جۆرە:
١- وشەی قسەکردن و سواو و سوکایەتیئامیز:
ئەوەی ڕیتمی شیعر لە قسەی ئاسایی جیادەکاتەوە زاراوەو وشەی شیعریین کە خاوەنی ئیقاع و تایبەتمەندی دەلالی خۆیانن و هەم لە باری سیمیائی و هەم لە باری فۆرمەوە تایبەتمەندی دەبەخشن بەو تێکستەو جیای دەکاتەوە لە ئاخاوتنی رۆژانەی خەڵکی، ئەگینا گەر ئاستی شیعر ئەوەندە نزم بکرێتەوە بۆ قسەی رۆژانە ئەوا چ هونەرێك لە شیعردا دەمینێتەوە؟ ئیتر بۆچ گازندە لەوانە بکەین کە دەڵێن کورد هەموویان شاعیرن.
گەر چاو بەو ٣ دەقەی مامۆستا شوعەیبدا بگێڕین زۆر دەستەواژەی ناشیعریی دەبینینەوە کە بەکارهێنانیان لە بەهاو ئاستی دەقەکان دەنێتە خوارو نزیکیان دەکاتەوە لە ئاخاوتنی بازاڕیی و ئەمەش بە

هەر هۆیەك بێت رادەی نابایەخدان و ناگرنگی لای شاعیر دەردەخات بۆ مامەڵەكردن لەگەڵ شیعردا.

بۆ نموونە گەر تەماشای ئەم ٣ دەستەواژەیە بكەین دەبینین لە یەكەمیاندا شاعیر هەر بە شێوازی داڕشتنی نامە نووسین باس لە خۆی دەكات بێ ئەوەی هیچ تەكنیك بە فۆرم و دیوێكی تر بە مانا ببەخشێت، منیش بێ بیركردنەوە دەتوانم ئەو گێڕانەوەیە بخەمە سەر كاغەزو ناوی شیعریشی لێ نانێم چونكە دەزانم ناتوانم چاوبەست لەخۆم و خەڵك بكەم، شاعیر تا لێوانلێو نەبێت لە شیلەی داهێنان ئەوا لێینەڕژێت باشتره، چونكە هەژاریی پریاسكەی شاعیر كەشف دەكات، دواتر گەر شاعیر لای ئاسای□ وشە بازاڕیی و سوكەكانی وەك (سەگ و حیزو ئەعساب و تاد…) وەكو كەرەسەی شیعر بەكاربێنێت ئەوا ل□ بەران□ب□ریشدا دەبێت بزانێت بۆ نموونە كە مانای راستەقینەی سەگ وەك سیمبوڵ بێ وەفایی دەگەیەنێت نەك وەفا، چونكە سەگ كلك بۆ هەموو ئەوانە دەلەقێنێت كە پارچەیەك ئێسقانی بۆ فڕێ دەدەن، هەروەها لێرەدا دیقەت بدەن وشەی (سڵام) دەستپێكی نووسینی نامەی رۆژانەیە چ نەخوێندەوارێك بیڵێت یان میوەفرۆشێك لە بازاڕدا چ شاعیرێك، دواتر كە وشەی (یانێ) بەكارهێناوە ئەوە هەر خۆی نیشانەی شیكردنەوەو شەرحە، كە ئەمیش بێگومان لە نووسینی داڕشتندا بەكاردێت نەك شیعر.

سڵام
خراوم و خراو خۆشتم ئەوێ
تا شەوێ بەم بێ شاری□ شڵپاوە و عەتا زامارە
خۆشتم ئەوێ "وەک سەگ"
وەک ئارەق سەگی
......
شپرزیاگم و خراوم و پێویستم بە كەمێ ئەعسابە
. .....
یانێ تاران تەنیایی حیز ئەكا

- دواجار من سەبارەت ئەم كۆپلەیە هیچ كۆمێنتێك نانووسم بەڵام دەیكەم بە وەڵامێك بۆ ئەو پرسیارەی كە ئایا خوێنەری حەپەساو و ماندوو دەبێت چ سیمایەكی شیعر لە ئیستاتیك و رەوانبێژی و وشەسازی و ئایدیاو چەشە و سیمانتیك… لەم چەند دەستەواژە سادەو ناشیعرییەدا بدۆزێتەوە؟:

  خانمی مەجبووری و باش
  مەجبووری و دووری
  با چكێ لە خۆم دانیشم

٢-هەڵەی مانا و زاراوە:
یەکێك لەو سکانداڵەی شاعیران گیرۆدەی دەکات هەڵەی زمانەوانییە، بۆچی؟ چونکە چەکی شاعیر تەنیا زمانە، جا گەر ئەو زمان بە هەڵەو کەموکورتی بەکاربهێنێت ئەوا بۆچی گازندە لە خاوەن پیشەکان دەکەین کە بابەتی تەقەلوبی دەفرۆشن؟
لێرەدا چەند نموونەیەك دەنینەوە نەك هەموو نموونەکان کۆبکەینەوە، چونکە نووسینەکە زۆر درێژ دەبێتەوە. کاتێك شاعیر دەقئاوێزان دەکات چ لە کەلەپوور یان فەلکلۆر یان شیعری شاعیرانی تر یان تیۆلۆژیا…هتد، ئەوا دەبێت تەواو درکی بە هەموو لایەنەکانی ئەو بەکارهێنانە کردبێت لە شوێنگای یەکەمدا و خۆی ماندوو کردبێت لە ساغکردنەوەیاندا ئەنجا دەتوانێت سەرکەوتووانە دەقەکەی خۆی پێ بڕازێنێتەوەو دەوڵەمەند بکات.

- لەیەکەم نموونەدا ببینن دووبارە لە گەڕانەوەیەکی شەخسیداو شیعری خۆ بەگرنگ دانانـدا چۆن دەکەوێتە هەڵەوە لە بەکارهێنانی دەستەواژەی (نیەتمە فەرزە)، چونکە ئەمە لە شوێنی خۆیدا (زیکر) نییە بەڵکو لە ئاییندا بە دابەستنی نوێژ بەکاردێت کە (پەرستش)ە، کە نییەت پەیوەندی هەیە بە کرداری خودەوە نەك خەڵك، کەواتە کە خەت نییەت دەنیت شیعر بنووسیت هیچ پەیوەندی بە خەڵکەوە نییە کە زامنی نە دزینی بکەیت، کەواتە ئەو دێڕە لە بناغەوە هەڵە داڕێژراوە کە دەبوو بەم جۆرە بێت(نییەتمە فەرزە شیعر بنووسم لەکەسم نەدزیبێ)

ئەو ڕۆژانەی لە تەرم و تاران گەڕامەوە
لە گەڵ بەهزاد کوردستانییا زکرمان ئەکرد:
نییەتمە فەرزە شێعر بنووسم کەس نەیدزێ
....

- مـن فـاکتەری ئاسمیلاسیـۆن بە هۆکارێکی مەحرومکردنـی گەلان دادەنێـم بە بێبەشکردنیـان لە فێربـوونی زمـانی دایـک بە تەواوی، بەڵام شاعیر لەبەر ئەوەی کەسی ئاسایی نییە بۆیە کاتێك بە زمانێك شیعری نووسی دەبێت خەباتێکی زۆری کرد بێت و کەرەسە و وشەسازییەکـان بەهەڵە بەکـارنەهێنێت و قـووڵ بووبێتەوە لەو زمانەدا.

من باسم لە سواوی تیمای خۆشەویستی نییە لەم دێڕەدا، وەلێ لێرەدا وشەی (خۆشیم ئەویست) پەیوەستی بە ڕاستکردنەوەیە، بە نموونە کورد کە لە باسی کەسی دووەمی تاکدا دەدوێ دەگۆڕێتەوەو دەڵێ(خۆشم ئەویست) چونکە خۆشی +م ،مانایەکی تر

دەدات واتای بەختەوەری ئەوەم دەویست، دیقەت بدەن کاکە میرزایی دەنووسێت:

دە ئەنازەی تەواوی ماسیەکان خۆشیم ئەویست

....

• من باس لە هەڵەی ئەنووس ناکەم لەم کۆپلەیەدا و باس لە لاوازیی داڕشتنەکەی ناکەم کە لە باشترین باردا دەتوانین بەڵێین کۆپلەیەکی تەنزئامێزە، ئیتر بانگەوازی نوێترخوازو جیلی چوارو پێنج مەگەر لە تیکنەلۆژی تەڕەی ئینتەرنێتدا هەبێت، بەڵام ئەوەی مەبەستمە وردبوونەوەیە لە بەکارهێنانی شاعیر بۆ وشەی (دوکتر) کە ئەمەش بە ڕوونی دیارە کە فەنتیکی وشەیەکی دزراوی بیانییەو کراوە بە فارسی ئەگینا خۆی لە راستیدا (دەکتەر یان دوکتەر)ە، ئە باشە کە شاعیر شیعری کوردی دەنووسێت بۆچی خۆی ماندوو نەکردووە وشەی(پزیشك) بەکاربهێنێت؟ ئایا شاعیرێکی فارس دەبینیت بچێت وشەی کوردی قەرز بکات و لەناو شیعرەکانیدا بەکاریبهێنێت؟ یان ئەم کاریگەربوونە هەر جیێ پەلەتیکی نییە بەڵکو دەروونیشە!.

دوکتری “سەرخۆش خانەکان”

لە منا دەسی بشێرێت و بەڕێ :

ئارەق خۆش

....

*نموونەی دووەم : کورد دەڵێت: دەمارەکانم بەفر یان سەهۆڵیان گرتووە وەك دەربڕینێکی مەجازیی، کەچی شاعیر لەزمانی ونکردووەو دووبارە روو دەکاتەوە قەرزکردن لە زمانی بێگانەوەو وشەی (یەخ) بەکاردەهێنێت، کە بەکاریشی هێناوە لە سیاقێکی ئەزمانی کوردی تەواودا ڕێکی نەخستووە، کە دەبوو بنووسێت: دەمارەکانم یەخیان گرتووە، نەك:

دەمارەکانم یەخیان خستووە

....

• لەم نیودێڕەی شیعرەدا کە لە ٣ وشە پێکهاتووە دووانیان کە (وەستێت و ناوەست)ن، نە شیعریین نە کوردین، سێهەمیشیان هەڵەیەی ئەزمانی تێدایە، کە ئەگەر مەبەست لەوان بێت ئەوا دەبوو بینووسیایە بێشێنەوە، ئەگەر مەبەست لە خودی بێژەرە ئەوا دەبوو بنووسرایە (بێشەمەوە) یان گەر کەسی دووەمی تاکی بێ خود بەکارهێناوە دەبوو (بێشێیتەوە) بوایە، ئەمە وێڕای ئەوەی لە زمانی کوردی شیریندا وشەی (میانڕەو)مان هەیە کە زۆر شیاوتری شیعرە، کەچی ئەو نووسیویەتی:

بە وەسەت و ناوەستیانەوە بڕشیتەوە

....

▪ لەم نووسینەدا وەك چۆن ئاماژەی كەموكورتیەكان دەكەین لە هەمان كاتیشدا دەبێت بێلایەنی بپارێزین و بڵێین ل□ بەكارهێنانی زاراوەی لێكدراوی(باڕەش بێ)دا هەوڵێكی جوان هەیە كە لە رەوانبێژیدا پێی دەگوترێت جیناسی تەواو، چونكە هەمان وشە زیاتر لەمانا□ی□ك دەگەیەنێت. بەڵام گەر لایەنی ڕەشەباكەی بگرین ئەوا دنیا خاپوور دەكات ئیتر كە كاول بوو خۆی چ پێویست بە خاپوور دەكات؟ وێڕای ئەوەی (بەشار ئەسەد و دەمشق بەیرووت) شیعر لە شیعرێتی دەخات و دەیكاتە زمانی هەواڵ.

با رەش بێ دنیا كە كاولیش خاپوور ئەكات

....

▪ كورد دەڵێت شەوارە كەوتوو و گۆڕ ون یان گۆڕ بزر، وێڕای ئەوەی جادە وشەیەكی بێگانەیەو لە كوردیدا شەقاممان هەس، كەواتە شاعیر باشتر وابوو سەرلە نوێ بەدەقەك□ی□دا بچوایەتەوەو ه□□□ب□ژ□ری بكردایە، ئەو كاتە دڵنیام ئەم نیوەدێرە شیعرییەی بە جۆرێكی تر دەنووسی نەك ئاوها بەجێی بهێشتایە كە دەڵێی كەسێك نووسیویەتی فێری كوردی بووە نەك خۆی كوردزمانە:

شەوارە دات بگرێت و جادە گوم بیت

ئایا گونجاوتر نییە بگوترێت: شەوارە دات بگرێت و شەقام ونت بكات

یان :شەوارە كەتوو و بزر لە شەقام… هتد

٣- دووبارەكردنەوەی بێزاركار:

لە شیعردا هەندێك شوێن هەن پێویست بە دووبارەكردنەوەی وشە دەكەن بە مەبەستی جەختكردنەوە یان سەرنجدانی خوێنەر بۆ هەڵبەزو تاسەكانی نێو دەق، یان بەمەبەستی سازاندنی ریتم و ئیكۆیەكی مەبەستدار، بەڵام لەم تێكستانەی م.میرزاییدا زۆر دووپاتكردنەوەی جاڕسكار هەن كە بڕشت لە هەناسە شیعریەكان دەبڕێت و دوورمان دەخاتەوە لە پێوەرە ستاندارەكانی شیعر كە بەها دەبەخشن بە شیعرو پاراوی دەكەن، هەرچەندە شاعیر لە گەردووندا ئازادە چی هەڵدەبژێرێت و چی بەكاردێنێت بەڵام گرنگە بۆتیقایی بن، هەندێكجار وشەی زیادە شیعر دەڕوشێنێت و لاوازی دەكات، بۆیە ئابووریكردن لە وش□ بەكارهێناندا لای یابانی و چینییەكان هەر لە كۆنەوە كراوەتە مەرجی چڕو پوختی و تۆكمەیی شیعر، بۆ نموونە دووبارەكردنەوەی (چواركڵاف) لەم

د□□دا زیادەیە، بەڵام بۆ نموونە گەر وشەی ژمارە(چوار)ی ٤ جار بنووسیایەتەوە ئەوا ئاماژەیەکی دەلالی قووڵی دەداو لە خزمەت ئایدیای کۆپلەکەدا دەبوو، هەرچەندە ئەو شیعرە هەموو شتێکی تێخزێنراوەو لە بابەتێکەوە باز دراوە بۆ باتێکی تر، بەڵام مەبەستی من بەس لە وشەی چوار کڵافە لەم کۆپلەیەدا:

ئەشێ ڕۆژێ چوار کڵاف

چوار کڵاف ئەم نیشتمانە کون کونیشە بدوورم

- ئەگەر شاعیر لەبەر ئەوەی دێڕە شیعرێکی مەحوی دەقئاوێزان کردووە ڕای وا بێت (شێعری کوردی لە مەحوییەوە دەس پێ ئەکا) ئەوە رای تایبەتی خۆیەتی کە من هاوڕای نیم هەرچەندە نکۆڵیم لە گرنگیی بەهای شیعریی مەحوی نییە، بەڵام بەکارهێنانەوەی ئەو دەستەواژەیە لەو شیعرەدا هیچ خزمەتێك بە ستراتیژی و مەبەستەکانی شێوازی دووبارەکردنەوە لە نێو شیعردا ناکات، وەك ئەوەی ئەو نووسیویە:

بەڵام شێعری کوردی لە مەحوییەوە دەس پێ ئەکا

شێعری کوردی لە مەحوییەوە دەس پێ ئەکا

- بەکارهێنانی وشەی (هەنار) وەك میتافۆڕ جارێك لەدەقدا جێی خۆی دەگرێت بەڵام گەر لەوەترازاو تێکەڵی چەندان زاراوەو بابەتی دووراودووری تر کرا ئیتر دەبێتە جاڕسکارو خوێنەر حەز دەکات زوو ئەو دەقە جێبھێڵێت، مەگەر خوێنەری جدی بە دوای رەهەندی نوێ و ناوازەو داهێنەرانەدا ناگەڕێت؟ ئیتر نازانم بۆچی سەیر نەبێت کە شاعیر بە وشەیەکەوە دەیگرێت و بەری نادات، ئایا ئەمە بێ بەرنامەیی و نا بەهرەیی لە دەقدا دەرناخات؟ من قسەم لە (رکیکی)و بێتامی بەکارهێنانەکان نییە کە خوێنەر هیچ ڕەوانییەکی تیا نابینێتەوە کە ئەمانەش بەشێکن لەو بەکارهێنانە لە دەقی دووەمدا (بەشێک لە 'تارانەکانی…' – شوعەیب میرزایی) بۆ میوەی هەنار وەك خوازە: –

دایکم هەنارێکی پاییزی نەتڵیشام

هەنارێ لە ئەشقا گەوزابێ

هەنار لەو□ ک□تر دڵ بە خوێنی خۆش کەیت

ئاو هەنار بگرێت

- دەقئاوێزان دەبێت دەقێکی جوانتری لێ پێك بێت لە وەرگیراوەکان، بەڵام بێ سەلیقەیی و تێکەڵی و پێکەڵی ئەو هەموو کەوانە لەم شیعرەدا هەم لە بەهای ئەوانی دابەزاندووە هەم شتێکی جوانتریان لێ بەرهەم نەهاتووە، رەنگە ئەوانیش لە دڵی خۆیاندا گوتبێتیان خۆزیا ئێمەی بەو

جۆرە نەخزاندایەتە ناو ئەو فەوزایەوە، جا چ گیانی کۆچکردووەکان بێت وەك مەحوی و شێرکۆ بێکەس یان زیندوەکان....

ببینن بەهەمان جۆریش چەند ناوێکی تر چەندبارە دەکاتەوەو چێشەی و هەستی شیعریی خوێنەری پێ دەتەرێنێ وەك:

*عەتا:

نیشتمانم بە عەتاوە بە بادا،

یانێ من عەتام هەر بە مناڵی نووسی

عەتا زامارە

*سەگ:

سەگ: بە سەگییەکانم،

حەسار و سەگەکانی باوکم،

بە تۆ وحەسەن زیرەک و ئارەق سەگی.

خەشتم ئەوە "وەک سەگ"

وەک ئارەق سەگی، سەگیش بم

▪ بیمارستان، نەخۆشخانە:

بیمارستان: لە نەخۆشخانەکانا بێکەس

من کە تەم لە نەخۆشخانەیەکی دوورا فەرامۆش

یان درەختە پەشیمان لە بیمارستان دانیشەت

وەرە بەردەرکەی _ بیمارستان؟

تیمارستان

▪ هەڵەم ((هایە هایە هایە هایە هایە هایە هایە هایە هایە هایە هەم))

هەڵەم

هەڵەم

هەڵەم!

*بەکارهێنانی ٥ جار (نییەتمە فەرزە) لە جێی ٥ فەرزەکان، بەڵام نییەتەکانی نەو ئەم شیعرە چونکە شاعیر هەندە بە پەلەپروسك هەناوی هیچیان مانای دروست نادەن بەدەستەوە، وەك دەڵێت:

نییەتمە فەرزە شەعر بنووسم کەس نەیدزێ

نییەتمە فەرزە کچێ بدۆزمەوە ڕەنگ و بێ ڕەنگ

نییەتمە فەرزە تەنیایی تەنیا شەعری تیا ئەنووسرێت

نییەتمە فەرزە ماچت بکەم و لە دەنگتا بە خوێ باران ببارێ

نییەتمە فەرزە ئەم خیابانە ئەونە جەماعەتە

....

▪ هەروەها شەشبارەو زیاتر بەکارهێنانەوەی لەدوای یەکی وشەکانی وەك (زبان کردی)، (ڕەش)،(ڕەنگی)،(هذا الهدی)،

(چکێ)،(سڵام)، (من)، (وای)، هیچ بواری هونەرکارییەك و تەكنیكی شیعریی نوێترخوازی تێدا نا هێڵێتەوە.

....

٤- نەبونی دنیابینی و بونیاتێکی یەکگرتوویی شیعر:

گەر قسە لەسەر شاعیرانی پرۆفیشناڵ بکەین، ئەوا ئەوان بە گشتی دابەشی دوو پۆل دەبن؛ یەکێکیان نەخشە بۆ کۆپلەکانی شیعرەکەی دادەنێت و دەیهەوێت کارامەیی تێدا ئەنجام بدات و ئەو مەبەستانەی هەیەتی لە دەقەکەدا بیهێنێتە دی، ئیتر هەندێکجار سەرکەوتوو دەبێت و هەندێکجاریش دەبێت بیدڕێنێت کە رامبۆو پازو زۆری تریش ئەم تەکنیکەیان گرتووەتە بەر بە تایبەتی لەدوای ساڵەکانی سەرەتای بەشاعیربوونەوە، هەشە خۆی تەسلیمی هەوای بەهرەو ئیلهام دەکات بەڵام پێشوەخت بابەت بۆ ماوەیەك لە ناخیدا گێنگڵ دەدات و لە ساتێکی دیاریکراودا وەکو بوڕکانێکی پڕو خەست بە تەواوی دێتە دەرو خوێنەر هەستی بۆتیقایی تێدا دەبینێتەوە؛ بەڵام بە داخەوە لە شیعری نوێدا کە زۆر ئاسان و زۆر لە خامە بەدەستان بێ خۆماندوو کردن و قاڵبوونەوە یەکسەر ئەوەی دێت بە هزریاندا لە ژێر ناوی نوێخوازیدا دەیخەنە سەر کاغەزو لە ئەلفەوە تا یاء هەموو شتێکی تێدایەو نازانیت تیمای سەرەکی دەقەکە چییە؟ هەر هیچ پێناس□□ی□کی بۆ نەدۆزنەوە ئەوا بەرگی عەبەسییەت و سوریالیزمی دەکەنەبەر، بەمجۆر□ ه□زرو هەستی خوێنەر پەرتەوازە دەبێت و ئەوەی کە بە دوایدا دەگەڕا نایبینێتەوە و پەشیمان دەبێتەوە لە کات کوشتنی، بۆیە رەنگە ئیتر لەو تەرزەی شیعر زوویر بێت. تا ئەم هەڵەیە روو نەدات ئەوا پەلە نەکردن و پڕبوونی ناخ و بوونی هەستی شاعیرانە و پتەوی بنەمای زمان و ئایدیای ناوازەو داهێنەرانە بە راستی ئەرکێکی گرانن و بەهۆی ئەم فاکتانەشە لەمڕۆدا زۆر بە دەگمەن بەر دەقی شیعریی پاراو و داهێنەرانە دەکەوین.

٥- دەقئاوێزانی هەڵە:

وەك چۆن کاکە میرزایی سەرکەوتوو نەبوو لە دەقئاوێزانی چەمکی (نییەتمە)، هەروەها بەکارهێنانی (هذا الهدی) ، ئێستا نموونەیەکی تری ئەو هەڵە بەکارهێنانە دەهێنینەوە لە دەقی دووەمدا؛ ئەوی□ش ئەوەیە کە لە زمانی عەرەبیدا وشەی (یَاایُّهاالَّذینَ) بەمانای (ئەی ئەوانەی) دێت، کەچی شاعیر ئەمەی بۆ کەسی دووەمی تاك بەکارهێناوەو گەر بیکەین بە کوردی ئەوا ئاوها دەردەچێت (ئەی ئەوانەی ئەوەی)، کەواتە گەر کەمێك خۆی ماندووبکردایەو لانی کەم لەمانای وشە

وەرگیراوەکە تێبگەشتایە دەینووسی (یَا ایُّهاالَّذي) کەچی ئەو راناوی کەی عەرەبی لەگەڵ راناوی تاکی کوردی بەکارهێناوە، وەك دەڵێت:

یَا ایُّهاالَّذینَ ئەوەی شەوانە لە منا نەقاشی ئەکێشی

٤- گەڕانەوەی ناشیعریی:

بە ئاسانی لە خوێندنەوەی شیعرداو بە بەر کەوتن بە شێوازی نووسینەوەی شیعر دەزانرێت کە تا چەند ئەو شیعرە داهێنانی تێدایەو بە ئەفراندن نووسراوە یان ئایا بەس دەربڕینی کەفوکوڵەکانی ناوەوەی خودی شاعیرە وەك هەر مرۆڤێکی کۆمەڵایەتی کە گەرمەوکێشەی خۆی هەیە، بەڵام نەیتوانیوە بیکات بە شیعرو کەسانی تر هاوبەشی ناوەڕۆکەکەی بکات، ئیتر لەوەدا دەبێتە شیعرێکی زاتی و چیرۆك ئامێز، چ سنوورێکی شوێنکات نابەزێت و مانەوەی درێژخایەن بە خۆی تۆمار ناکات، وەك لێرەدا دەبینین شاعیر بە زمانێکی راپۆرت و سادەو یەك لایەن باس لە منداڵی خۆی دەکات و دەڵێت:

هەر بە مناڵی

هەژدە ڕۆژ تایلە بووم

دووبارە بابێنیەوە سەر شاعیرو بەهزادو ئەمجارە لەجیاتی چوارمشقی، گۆڕیویە بە چوارمەیتی، ئیتر بە ئەوەی بزانێت داتاشینی ئەو زاراوە ئاوەتەیە چەندێك خزمەت بە پەیامی دەق دەکات، چونکە بمانەوێت یان نا هەر دەقێك تەنانەت ئەوانەش کە دەڵێن بەوامان بە مەبەستدارێتی دەق نییە، مانایێك دەدات بە دەستەوەو لەو ڕێیەوە نامەیێك ئاراستەی وەرگر دەکات، دواتر بابزانین شاعیر چۆن نامە ناشیعرییەکەی دەنووسێتەوەو لەگەڵ بەهزادا چیان لە بەسەر دێت، ئەنجا بەم هۆیە منی خوێنەریش بپرسم ئایا ئەم گەڕانەوەیە چ زیادەیەك دەخاتە سەر خەرمانەی مەعریفیم و چ ناوازەییەکی شیعریی تێدایەو چ جیاوازییەک بە دیدگای من دەبەخشێت بە بەراورد بەو سەدان بەسەرهاتە ڕۆژانەی لێرەو لەوێ دەبیستین، ئایا شایستەی بە شیعرکردن و بڵاوکردنەوەو نمایندەگیی کردنی شاعیرەکەیەتی لای خوێنەر؟

سڵام-:

چوار مەیتی بە دیار خەمەوە دانیشتووم

چوار مەیتی بە خیابان هەڵا ئەکەم

سڵام

بەزادیش خاسە و چوار مەیتی بە دەردی خۆیەوە داکەوتووە

٥ – شێوازی دادایی زمانی تر:

أ- وشەبە:

لە لاپەڕەکانی کۆتایی زۆر لە گۆڤارە گشتییەکاندا گەشەی وشەی یەکتربڕەو چەندان خشتەو شێوەی جیاواز هەن بۆ زاخاوی مێشك، ئەمە وەك شێوە لە شیعردا رەنگە جیاواز بێت بەڵام لەو سەرەوە گیانی شیعربوون دەکوژێت، چونکە بەرگی ئەم بوارە بە بالای سەربەندی شیعر ناکات و کەم و کورت دەردەچێت، ئیتر بەو جۆرە زۆر لە کۆڵەکە سەرەکییەکانی شیعریی؛ وەك هەست و سۆزو چێژ و خرۆشان و ڕیتم و...فەرامۆش دەکرێت و دەکرێتە قوربانی ئەم شێوازە ئەلەکترۆنییە وشکە، رەنگە ئەمە راهێنانێك بێت بۆ پڕ کردنەوەی بۆشاییەکان بە وشەی شیعریی لای خوێنەرانەوە تا توانای خۆیان لە نووسینی شیعردا تاقیبکەنەوە، بەڵام لای منی شەیدای دەقی رەسەن و پاراو جێی قبوڵ و هەرسکردن نییە، با زیاتر بابەتەکە درێژ نەبێتەوە و ئەم کەپلەیە بکەینە نموونەی ئەم جۆرە لە نووسین کە ناوی شیعری لێ دەنرێ:

ئه م هەڵانه سپی ئه چم تا
/ نه چم/
نازانی
عافیه ت قه وری له کوێ بوو؟

ب- زمانی بێگانە:

وەك چۆن پێشتر نموونەی دەقئاوێزانی زاراوەی عەرەبیمان هێنایەوە، لێرەشدا چەند نموونەیەکی زوبانی فارسیش دەنینەوە، بەڵام ئەمجارە دەقئاوێزان نییە، بەڵکو تێهەڵکێشکردنی رستە و دەربڕینی شاعیرە بە زمانی فارسی لە ناو شیعرە کوردییەکەدا، ئیتر نازانم شاعیر بەمە دەیەوێت پێمان بڵێت ئەو زمانی فارسی دەزانێت؟ یان شانازی بەوەوە دەکات کە زمانی فارسی لە دەقێکی کوردیدا بەکاربێنێت؟ سەیرەکە لەوەدایە یەکێك لە نموونەکان ئەگەر وتەیەکی نووسیارو هزرمەندی فەرەنسی ژاك لاکان بێت ئەوا ئەو لە بنەچەدا بە فەرەنسی گوتوویەتی کەچی کاك میرزایی وەکو کە بە فارسی خوێندویەتییەوە هەر بە فارسیش لە دەقێکی کوردیدا نووسیویەتییەوە، بەڵام ئەگەر بەناوی لاکانەوە هەڵبەسترا بێت ئەوا ٢ جار هەڵەیە وەك دەڵێت:

کە لاکان وتی لە گۆڕێ
به تختمت که آدم نمی‌شود

هەروەها لە پارچەیەکی تردا بەهەمان شێوە داڕشتنی فارسی تێهەڵکێشی کوردییەکە دەکات و خەیمان لە ئاستی مەحویدا نیشان

دەدات و هانی خوێنەران دەدا کۆشش و بەدواداچوون بکەن بۆ شۆڕشی دەستوریی و شەمسی لەنگرودی ساواك ، یان با بەدگومان نەبین بەڵکو بە پێچەوانەوە بەم هەوڵەی گوایا مەبەستێتی فارسان فێری زمانی کوردی بکات، بۆ نا؟

بەڵام شێعری کوردی لە مەحوییەوە دەس پێ ئەکا

من از انقلاب مشروطە
از شمس لنگرودی
کە ساواک بهش گفتە بود تو از نیما هیچی نمی‌فهمی برگرد
خونەتون

....

دواگوتە:

منیش لە ئاکامی ئەم نووسینەدا دەڵێم :

لە ئاوەدانییەوە کە ئەوەندە ماعیرانیان چۆڵ بوو
گۆڕتان گوم کەن

خۆ داهێنانی شیعریی و ڕچەشکێنی بە لاپەڕە ڕەش کردنەوەو دروشمدان و تێکەڵاوکردنی دۆودۆشاو نا بێت، خۆ بەوە نا بێت کەسێکی ناشاعیرو نا رەخنەگرو نا خاوەن هەستی شیعریی لە هەرێمێکی تردا کۆڕ بۆ شاعیر بگێڕێت و پێی شاگەشکە بێت، راستە پاشاگەردانی واقیعی پۆلەتیك و بێ سەروبەرەیی بەڕێوەبردن و ون بوونی ناسنامە ئازاربەخشن، بەڵام لەهەمان کاتیشدا هەوێنی داهێنانن، با بزانین هەر یەکە لە بەرگی خۆماندا خۆمان بە دنیا ناگۆڕینەوەو کەسیش بەرهەمەکەی بەکەم نابینێت، بەڵام زۆرێك لەم هەستانە هەڵخەڵەتێنن و هاوڕێیانی ڕووپاما و ڕیاکار زیاتر پێی بابای قەڵەم بەدەست دەخزێنن و لە خشتەی د□ بەن، من ئەم چەند نموونە سادەیەی بواری هەڵەکانی تەکنیکی ئەو ٣ شیعرە تەنیا وەك چەپکێك لە دیاری د□چنم و دەیدەم بە مامۆستای زێدە ئازیز شوعەیب میرزایی و لێرەوە دەشزانین خەڵکانی دوور لە پەیوەندی شەخسی چۆن بەس بە هەڵسەنگاندن و ڕوانین لە شیعرەکان خەریك دەبن و مامەڵە دەکەن. بەڵام بێگومان بە لە خۆبووردوویی دەتوانین زاڵ بین بەسەر غروری نەفسدا، زۆر جار پێگەو بڵاوکراوەیەکی وێژەیی رەنگە خاوەنەکەی هەڵنێت بەڵام ئەوە لە سەر بنەمای بەخشینی شیعریی نییە ، زۆرمان دیت بەمجۆرە بۆ نموونە وەك دڵشاد عەبدوڵلا کە کاتێك سەرپەرشتیاری چاپەمەنی بوو لێکۆڵینەوەو رەخنە لەسەر شیعرەکانی بەدوای یەکدا دەنووسران و بڵاودەکرانەوە، بەڵام کە پێگە ئیداریەکەی نەما لێکۆڵینەوەو وتارەکانیش نەمان. هەر بە هەمان شێوەی زۆر شتی تر کاتێك

شەپۆلە سەرەکییەکان بە هەی هێزو دەسەڵاتیانەوە سەر دەکەون واقیعی خۆیان فەرز دەکەن بەناو رەنگە لە واقیعدا جۆرێك لە هەڵخەڵەتاندمان بەرانبەر ئەنجام درا بێت و بەخەمان نەزانیبێت، چونکە دەنگە راستەقینەکان لە شوێنەکی ترن کە زۆرجار بەهۆی فشارە جیاوازەکانەوە لەسەریان، یان سروشتی بە فیزیی خۆیان رەنگە هەر نەگەنە لای ئێمە، لە مێژووی دوورو نزیکیشدا زۆر دیاردەو حاڵەتمان بینیوە ئاوها تێپەڕیوە بەسەر دەستەجەمعداو پاش چەندان ساڵ دانیان بە ڕاستیدا ناوەتەوە و بەیان دەرکەوتووە کە خەڵەتێنرابوون.

ڕۆڵی پەروەردە لە چاككردنی خوی خۆشباوەڕی و دەرباوەڕییدا.. مەحمود عەبدوڵڵا

“مرۆڤی پەروەردا نەکراو نامەنتیقییە.” فردریک نیچە

ئاشکرایە کە تەنها پەروەردەیەکی دروست دەتوانێت ڕووی وڵات بگۆڕێت، هەتا بەگەڕێینی جیهانیش ڕێگایەکیتر نییە جگە لەپەروەردە. پەروەردە دروستکردنی مرۆڤە، ئەگەر سروشت پێکهێنەری بایەلۆژی بێت، ئەوا پەروەردە پێکهێنەری لایەنی سایکۆلۆجییە. ئەگەرچی گریمانی سروشتی باشی مرۆڤ لای هەندە دەروونناس هەیە، کە مرۆڤ بەسروشت باشە ، بەڵکو کۆمەڵگە و شارستانییەت خراپی دەکات، بەڵام گەڕانەوە بۆ تیۆری گەشبینی سروشتی گریمانەکراو نزیکە لەمەحاڵە، کەواتا کاری کردەنی تەنها گرنگیدانە بەپەروەردەیەکی دروست، پەروەردەیەک لەگەڵ ڕۆحی سەردەم گونجاو بێت و پاساوەکانی لەگەڵ ئاستی پێشکەوتنی زانستی و مادی شارستانییەت و مرۆڤی ئەمڕۆیە گونجاو بێت. بە ڕزگاربون لە هەڵچونی بەکۆمەڵە و کەف وکوڵی دەروونی وبە بەزەیی و نەفرەت و وێرانکاری وستەمکاری، لەپێناو کۆمەڵگەیەکی لەبوردەو ئازاد و دیموکرات هیچ ڕێگایەک نییە جگە لەپەروەردەیەکی دروست و سەردەمیانە پەروەردەیەک کە فەلسەفەکەی دژیەک نەبێت لەگەڵ مافەکانی مرۆڤ و مافەکانی منداڵان. ئەمەش کاری پەروەردە

قوڕستربووە لەبەر کۆمەڵێک هۆکا، بەڵام سەرەکیترینیان تەکنەلۆژیای زانیارییە کە لەبەردەستی منا□□ان و هەرزەکاراندایە، بەو هۆیەشەوە باس لەوە دەکرێت کە تەمەنی نەوجەوانی نەماوە، بەهۆی بەکارهێنانی ئینتەرنێت ،قوتابیانی قۆناغی بنەڕەتی زیاتر لەتەمەنی خۆیان دەزانن ،ئەمەش وایکردووە کاریگەری مامۆستا کەمترببێتەوە لەسەر دەرونی قوتابیان، بۆیە پێویستی خۆپەروەردەکردن و خوێند□ن□وە بۆمامۆستایان لەجاران زیاتر گرینگە . لەلایەکیتر مۆمۆستایان بەردەوام گلەییان لە قوتابیان هەیە و ڕێزی مامۆستا ناگرن وەک جاران! ئەڵبەت ڕوونە دوو هۆکار هەیە بۆ ئەم پرسە:

کەکەم منا□□ان تارادەیەک بەو مافەی خۆیان گەیشتون ئەویش نەمانی توندوتیژییە یان قەدەغەکردنیەتی، دووەم دەرئەنجامی هەمان هۆکاری گۆرینە کە بووەتە هۆی نەمانی قۆناغی نەوجەوانی . بێگومان دەبێت بۆهەردوو پرسی ڕێز نەگرتن و نەمانیقۆناغی نەوجەوانی بەدیل هەبێت.ئاشکرایە بۆیەکەمیان خۆشەویستی و هاوڕێیەتی قوتابییە ،ئەوەێ خۆشمان نەوێت و خۆشی نەوێین ناتوانێت کاریگەریمان لەسەردابنێت.

بۆدووەمیان زیاتر دەبێت خێزان و ڕاگەیاندن هاوکاری قوتابخانە بکەن لەگەڵ ئەوەی کە دەبێت مامۆستا ڕۆڵی هەبێت لەهۆشیارکردنەوەی قوتابیان بەرامبەر بەکارهێنانی ئینتەرنێت و تۆڕەکۆمەڵایەتیەکان .بۆئەوەی چیتر لەناوەڕۆکی بابەت دورنەکەومەوە باس لە کێشەیەکیتر دەکەین ئەویش چاککردنی خوی خۆشباوەڕی ودێر باوەڕییە کە گرفتێکە کۆمەڵگاکەمان بەدەستیەوە گرتووە، دەبێت لەم سەردەمەدا پەروەردە ڕۆڵی خۆی ببینێت لە چارەسەری ئەم گرفتە ،چونکە بەڕوکە ش گرفتێکی سادە وساکارە، بەڵام لەناوەڕۆکدا گرفتێکی قوڵی دەرون مەعریفیی□ و شای کێشە کانە ،هۆکاری توندڕەوی و دۆگماتیزمە ،واتا کێشەی خۆشباوەڕی و دێرباوەڕی.

ئەبێت مناڵ پەروەردەبکرێت،ئینجا لێگەڕێین دواتر مر□ق چی دەخوێنێتەوەو گوێ لەکێ ئەگرێت.ئەگینا دورنیی□ بەڕێکەوت کتێبێکی بکەوێتە دەست و هزری داگیربکات با ئەوکتێبە خراپیش بێت! یان بکەوێتە بەر رەحمەتی کەسێکی زمانپاراوی دۆگماو کۆنەپەرست! ئەوەی ئەمڕۆ لە کۆمەڵگە ی ئێمە دەبیندرێت ڕۆڵی زمانپاراویەبەهۆی لاوازی ئەقڵەکان لەداوەریکردن، زمانپاراوێک ئەتوانێت سەت هێندەی بیرمەندێکی ژیر کاریگەری هەبێت ،هەرچەندە بیروڕاکانی مەترسیداربن لەناو زماندا دەیان شارێتەەوە،ئینجا کۆمەڵگایەک کە ئیش لەسەر ڕوکەشدەکات،لەهزروبیریشدا هەروایە ئەوەندەی سەرنجی خەڵک لەسەر زمانە هێندە لەسەر تێگەیشتنو ژیری نییە،ئاشکراشە کە کەسانی تایبەت پەروەرد□ک□ن تا خەڵک هەڵبخەڵەتێنن و بیانخەنەداوی

زمانپاراوی نەک ژیری و بیرکردنەوە،لەوەوە حوکمە ڕەهاکانی خۆیان ئەسەپێنن.ئەمە جگەلەوەی فێرکاریە تەڵقینییە بەکۆمەڵەکان، ئەو فێرکاریە هزریانەی لەمناڵیدا فێری خوێندکاردەکرێن،کەهێشتا لێیان تێناگات، دواتر قوتابی ئەوپەڕەی هەوڵدەدات لەکاریگەریە سیحریەکانی ئەو فێرکاریانە ڕزگاری نەبێت ،نەک بەهۆی بەڵگەی ئەم هزرانە بەڵکو بەهۆی تەڵقینکردن و زمانپاراوی فێرکارو تێکەڵکردنیان بە سۆزو کەفو کوڵ.یان هاندان بەنەفرەت لەشتانێکی دیاریکراو ،کەوادەکات مناڵ لەگەورەیشدا بەو ئەندێشانەوە بژی وەک ڕق لەبێباوەڕ و ئێزیدی و مەسیحی ئاینەکانیتر…لەکاتێکدا ئەوکەسانە داوەریان نەکردوە و بەوهۆی تەڵقین و باوەڕی پێشینە، وەک سەردەمی مناڵی بڕیار دەدەن و ڕقیان لە ئەوانەیە هاوڕایان نین. کەف و کوڵ و هەڵچونی دەستەجەمعی ئەنجامی پەروەردە نەکردنی تاکەکانە،ئەنجامی هەمان خۆشباوەڕی یان دەرباوەڕییە،کە ئەنجامیش باوەڕی کوێرانەو نەفرەت و وێرانی و بێ بەزەیی لێدەکەوێتەوە. بۆیە بەبێ ئەو پەروەردەیە دیموکراتی مەحاڵە دەبێت .ئەوەتا لاوکەکی ئێزیدی هەڵچونی موسڵمانانی گرتەتەوە کە تەنانەت دوای ئەم هەموو کارەساتەی بەسەریان هات هێشتا ڕق و توڕەیان نەنیشتوتەوە، ئەمە هۆکاری نەبونی پەروەردەی نادروست و نەبونی توانای دواوەریکردنی تاکەکەسییە کەوادەکات بانگخوازێک ڕقی موسڵمانان دژی ئێزیدیەکان بجوڵێنێت ،بەهۆی دروستکردنی کۆمەڵێک ئەفسانە و تۆمەت لەدژی ئێزیدیەکان،موسڵمانان نەک هەستی بەزەییان نەجوڵا ،بەڵکو هێرشیان دەکردە سەر کەلتورو ڕۆشنبیی کۆمەڵگەی ئێزیدی کە پاراستنی ئەوکلتورە مافی خۆیانە..برتراند ڕاسەل: پێی وایە هەڵچونی دەستەجەمعی ڕەفتاری کوێرانەو،نامرۆڤانەی لێدەکەوێتەوەو ئەم جۆرە خەڵکانە بەهێز نەبێت پێشیان پێ ناگیرێت، وەک داعش دونیا وێران دەکەن دەسەڵاتیان ببێت ئەمانە بیرکردنەوەیان نییە بەهۆی حوکمە پێشینەکان بڕیار دەدەن،هەرئەوەندە ئاگاداربکرێنەوە مەترسیان لەسەرە لە لەژیک دەچنە دەرو کەفو کوڵ و هەراوزەنایان پەیدادەبێت.

برتاند ڕاسەڵ دەربارەی ئەم خاڵە ،واتا زمانپاراوی و خۆپارێزی لەی، پێیوایە بەم شێوەیە دەبێت مناڵ پەروەردە بکرێت و دەڵێت:
پەروەردەو فێرکردن ئەبێت بەشێوەیەک بێت،کە خۆشباوەڕی و دەرباوەڕیە سروشتیەکانی مرۆڤ لەبەرچاو بگیرێت چاکسازی تێدابکرێت.خوی باوەڕکردنی قسەیەکی دڵنیایی بە بەڵگەو،خوی باوەڕنەکردنی قسەیەکی نادڵنیاهەرچەندە کە باشترین بەڵگەی بە بەکار بهێندرێت.
بێگومان ئەم حاڵەتە کاریگەی هەیە لەسەر هێشتنەوەی کۆمەڵگا بە

دواکەوتویی، چونکە زمانپاراوی ڕێگا دەگرێت لە پێشکەوتن و پشکوتنی هزری زانستی و دواجار زیان بە مەعریفە و زانستمان دەگەیەنێت،و پێمان وایە بەهۆی لاسایکردنەوەی دەربڕینەکانی ڕابەرە سیاسی و ئاینیەکان،دەتوانین،خۆمان ل□ نەزانی بدزینەوە. سەبارەت بەمێژوو وباقی زانستەکان ئێمە توخمێکی ئەفسانەیی بەسەر مەعریفەماندا زاڵە ،وەک ئەرستۆ لە میتافیزیکادادەڵێت : ئێمە گوێ بۆقسەیەک دەگرین و یەکێک ڕەتدەکەینەوە ،ل□ بەر ئەوەی لەگەڵ زهنیەتمان نایەتەوە.ئەمە یەکێکە لەگرفتەکان، نەبونی کێشەی حەقیقەت،شتێک ڕاستە ل□ بەر ئەوەی من پێم خۆشە،و بە پێچەوانەشەوە بەڵام نابێت هیچ شتێک بکرێتە قوربانی حەیقەت.

برتراندڕاسڵ لەوبارەیەوە دەڵێت:ئەگەر سەرپشکی پەروەردەو فێرکردن لەدەستی من بوایە، مناڵەکانم ئەخستە بەردەم توندترین و پاراوترین قسەکەر و بەرگریکاری بەشەکانی مەسەلەسیاسیەکان،تالەڕادیۆی بی بی سی وانەیان بۆ باسبکرایە. پاشان دەبوو مامۆستا لەفێرخوازەکانی بویستایە کە بەڵگەوباسەکان کورتبکەنەوەو زۆربەناسکی ئەم خاڵەیان بۆ فێرخوازەکان تەڵقین بکردایە کە هەرچەندە قسەکان پاراوترین بەهای مەنیقیان کەمترە!بەدەستهی□نانی خۆپارێزی ل□ بەردەم پاراوی ڕەوانبێژی بۆ هاوڵاتیانی دیموکراتی ئەو پەڕی نرخ و بەهای هەیە.بۆنمونە وانەی مێژوو ئەبێت هاوڕێی ئەم جۆرە ڕوحیەت□ بێت. لەڕابردوودا قەسەکەر و ڕەوانبێژ، بەژیریییەکی فراوانەوە باس و بەرگریان لەبابەتێک دەکرد.وەک ڕاستایەتی جادوو، سودی کۆیلەیی …هتد.بەڵام ڕاسێل دەڵێت:

من ئەم قسانەو مامۆستاکانیان ئەناسێنم بەفێرخوازەکان بەشێوەیەک هەم ڕەوانبێژی رو هەم -لاربیر- یەکەیان بناسن.

بۆنمونە بۆوانەیەکی مێژوو ئەوە بەس نییە کە لەکتێبێکدا نوسراوە، لەوانەیە بەگەڕانەوە بۆ ئەرشیفی ڕۆژنامەکان،یان ئەدەب ڕاستی زیاتر دەربکەوێت.

یان باسی مێژوی جەنگی جیهانی یەکەم ،ئەگەر بگەڕێیتەوە بۆ لاپەڕەی ڕۆژنامەکانی ئەوزەمەنە،جیاوازی زۆر هەیە لەگەڵ کتێبەکانی مێژوی فەرمی.کەواتا مێژو ئەوکاتە سودی دەبێت،کە : بەخوێندکارەکان بوترێت: ئەگەر بێت و بەوردی زۆر هەوڵنەدەین بۆ داوەریکردن،لەوانەیە لەگەڵ دەسەڵات توشی شێتایەتی ببین بۆ خوێنڕشتن.بۆ هاوڵاتی دیموکراتی دەبێت دۆزینەوەی ڕاستی لەلاپەڕەی ڕۆژنامەکاندا لەهەموشتێک بەنرختربێت.“

مەبەست لەم وتارە بەهەند وەرگرتنی ئەو کێشە دەرون مەعریفیەیە،کەبەڕواڵەت سادەیە ، بەڵام وەک وتم سەرچاوەی زۆرێک لە کێشە کانمانە. هەم لەڕووی سیاسی وهەم لەڕوی زانستی زیانمان

پێـدەگەیەنێت. چـونکە تـاکێک کە خۆشباوڕیـان دێربـاوەڕبێت دەبێتە ئـامرازێک بەدەست قۆڵبڕە سیاسـی و ئـایـنی و دۆگماکـان،و دواجـار کۆمەڵگەیەکی دواکەوتو و دژ بەماف و ئازادیەکا نیشمان دەبێت.

مەحمود عەبدوڵڵا

لەبارەی ش□□ش□□و□.. ئازاد شکور

پرەنسیپەکانی ئازادیی و دادگەریی کۆمەڵایەتی دوو لەو پرنسیپانەن، کەزۆرترین بازرگانیان پێوە کراوە. مێژووی سیاسی پڕە لەو جۆرە نمونەنانەی ڕۆژگارێک وەک داکۆکیکارێکی ئازادیی خەباتیان دەکرد، بەڵام دوای دەسەڵات وەرگرتنیان هەرخۆیان بوون بە سەرسەختترین نەیاری پرەنسیپەکانی ئازادی، دواجار تەنها هاوڵاتیانی چینی سێیەم بوون بە سووتەمەنی شۆڕش.

بۆ نموونە: گەر تەماشایەکی شۆڕشی فەرەنسی بکەین، دەبینین ئەو شۆڕشەی کە بانگی مۆدێلێکی نوێی لێ دەدا، گۆڕدرا بۆ قەسابخانەیەک کەلەمێژووی مرۆڤایەتی دا وێنەی نییە! شۆڕش لەجیهادکردنەوە بەناوی ئازادی و یەکسانیەوە گۆڕدرا بۆ ستەمکارییەکی ڕێکخراو، کە تێیدا چەوساندنەوە لەوپەڕی بەربڵاویدا بوو، حەق و چاکە و جوانی گۆڕا و لەبری ئەوان ترس و تیرۆر و تۆقاندن جێی گرتەوە. تەنها ئەوانە دەیان خوارد ک□ بازرگانیان بەهەست و سۆزی جەماوەرو خەڵکە سادەکەوە دەکرد و ڕێبەرانی ڕیفۆرم و چاکسازیش تا دەهات ل□ پرەنسیپەکانی ئازادی و چاکسازی دووردەکەوتنەوە و پشتیان تێدەکرد.

“ماکسیمیلان ڕۆبسبیر”کەسی یەکەمی کۆمارە نوێکەی فەرنسا ساڵی (1793) بوو بە سەرداری ووڵات و لەماوەی تەنها ٦ هەفتەدا سەری ٦هەزار مرۆڤی پەڕاند تەنها لەماوەی یەکساڵدا لە فەرەنسا سەردەمی فەرەنسا ناونرا بە(سەردەمی تیرۆر وترس و تۆقاندن)، ئەم پیاوە یەکەم کاری دامەزاندنی دادگای شۆڕش بوو، ئەو ئامێرەی ک□ ئەرکی پانکردنەوەی(کەلەسەر) بوو هێندە موشتەری زۆر بوو هەندێ جار مرۆڤ گولەباران ئەکرا هەندێ جاریش تۆپبارانی مرۆڤەکان زۆرجاریش (مەقس□□ک□) فریا نەدەکەوت بە خەنجەر، کۆتای بەنەیارەکانی کۆمارە تازەکە ئەهێنرا!

لەماوەی تەنها یەک ساڵدا ٨٠٠٠ مر□ق □اپێچی زیندانەکان کران، زۆرجاریش بەهۆی زۆری گیراوەکان بەبێ دادگاو لێکۆڵینەوە سەریان پان ئەکرایەوە. جارێکیان ئافرەتێکیان تۆمەتبار کرد ک□دزی کۆمارە تازەکەیە، لەکاتێکدا هەم کەڕو هەم لاڵییش بوو پارێزەرەکەی وای پێشبینی کرد کەدادگای شۆڕش داوای لێبوردن بکات بەڵام دادگای شۆڕش وتی ئێمە پێوستمان بە سەری تۆمەتبارەکەیە نەک زمانی،"ڕۆبسبیر" پێی وابوو لەڕێگەی لەناوبردنی دوژمنی ناوخۆوە دەتوانین پارێزگاری لەکۆمارە نوێکەمان بکەین، "مەقسەڵە" کە ئەرکی سەرپەڕاندن بوو جیاوازی نێوان چینەکان نەدەکرد،جگە لەپەڕاندنی سەری نەیار سەری براکانیشی دەپەڕاند بۆ نموونە ڕۆبسبێر ل□گ□□□ "دانتۆنی" هاوڕێی ڕێککەوتن کەسەری دوو هاوڕێی تری خۆیان بپەڕێنن، پاشان ڕۆبسبیر گومانی خستە سەر دانتۆنی برایشی کەهەردووکیان لەیەک حزب و سیمبولی شۆڕش بوون،مەقسەڵە سەری "دانتۆنیش"ی لەجەستەی جیاکردەوە "ڕۆبسبیر" خۆی بووە تاکە سەرداری ووڵات. ساڵی ١٧٩٣ لەماوەی ٢٨ دەقیقەدا سەری ٣٢ مر□قی پەڕاند،سەری ١٢پیاو تەنها لەماوەی 5 دەقیقە پانکرایەوە!

ئەوەی گرنگە و لەم شۆڕشەوە دەکرێت فێری ببین، ئەوەیە تاک زۆر وریایانە هەنگاو بنێ و باجی ئەجێندای لایەنێک نەخوات بەناوی یەکسانی و ئازادییەوە، شۆڕشی جوڵانەکان گرنگە ڕێبەرەکانیان ناسراوبن و ئەجێندایان ڕوون بێت دراسەی سایکۆلۆجیایان کرا بێت، ئامانجەکەی ڕوون بێت تەواوی لایەکانی بەباش و خراپیەوە لێکدرابێتەوە، گرنگە بزانرێت کێن ئەوانەی شۆڕش دەکەن و بۆچی دەیکەن؟ نەک هەروا بڕیاری شۆڕش بدەین، بێ هیچ دیراسەیەکی پێشتر.

ئازاد شکور

هاوکێشەکە گۆڕاوە.. سامانی وەستا بەکر

"پێش- مەرگ"ە:

لە مێژەوە وا ڕاهێنراوین کە پێشمەرگە قارەمانترین خەڵکێن،

گیانفیدا و ڕۆح لەسەر دەست، چاونەترس و بەجەرگ، هەڵمەتبەر و پارێزەری خاکی کوردستان و خۆبەخش و خۆنەویست.

کاتێک داعش دزەئەکا و ئەگاتە ناو سەنگەرەکانی پێشمەرگە و چەندین کوڕی گەنج و نەدار و گیرفان بەتاڵی کورد شەهید ئەکەن ل□ بەرامبەرا بەپرسان وەک پیشەی هەمیشەیيان بۆ خۆدزینەوە و سود وەرگرتن لەو ڕەوشە نەخوازراوەی کە هەیە هۆکاری شەهید بوونی پێشەمەرگە ئەبەستنەوە بە نەبوونی دووربینی شەوان و چەکی پێشکەوتوو…. هتد کە لەڕاستیا ئەمانە لایەنی کەمی ڕاستییەکانن.
هۆکاری ڕاستەقینەی شەهید بوونی پێشمەرگە بەدەستی داعش بەپلەی یەک باوەڕنەبوون و ڕژد بوونە بە کارەکەیان، بەواتای ئەوەی پێشمەرگایەتی لە گیانافیداییەوە گۆڕاوە بۆ هەلی کار واتە هەلی کار بەرامبەر ژیان.
ئەوەی ئێستا پێی ئەوترێ پێشمەرگە لەڕاستیا کۆمەڵێ گەنج و پیاوی گەلەکەمانن کە وەک فەرمانبەرێکی حکومەت ل□ بەر نەبوونی هەلی کار و گیرفان بەتاڵی ل□ پێناو بەدەستهێنانی مووچەیەکی مانگانەیا بۆ پڕکردنەوەی پێداویستی و بژێوی ژیان بەناچاری ئەبن بەچەکدار، بەلام چەکداری دوو حیزب نەک دەوڵەت.
ئاخر پێشمەرگەی ساڵانی پێش ڕاپەڕین نە دووربینی شەوانی هەبوو، نە درع و گولەنەبڕ، نە هەمەر، نە درۆن، کەچی بە سێ پێشمەرگە لیوایەکی ڕژێمیان شپرزە ئەکرد، تەنها هۆکاریش باوڕن بوون و ڕژد بوون بوو بەوەی کە ئەیکەن و ل□ پێناویا تێئەکۆشن.
بەڵام پێشمەرگەی ئێستا تەنها بیری لای ئەوەیە بیگەیەنێتە سەری مانگ تا مووچەکەی وەرگرێ و لە بۆڵەی کرێی خاوەن ماڵ ڕزگاری بێت و بتوانی لایەنی کەمی پێداویستی بۆ خێزانەکەی دابین بکات.
ئەمە کەمکردنەوە نیە لەو ڕۆڵە گرنگ و یەکلاکەرەوەیەی پێشمەرگە ئەیگ□□□□، ب□□کو ڕاستییەکە ئەگەر تاڵیشبێ هەر ئەبێ بە شیرینی قووتبدرێ تا بگاتە چارەسەر.
هیچ جیاوازییەک لە ئازایەتی و نەبەردی پێشمەرگەی کۆن و نوێیا نیە بەڵکو ئەوەی هەیە جیاوزییە لەو بیر□ باوەڕی پێشمەرگەی کۆن و نوێیا.
لەکۆنا پێشمەرگە بۆ ڕزگارکردنی خاک تێئەکۆشا تا بتوانێ پشووی تیاوەرگرێ، خاک ڕزگاربوو بەڵام ژیانی پێشمەرگە نەک هەر وەک خۆی ما یەوە بەڵکو بەشێکیان ناچاربوون خاک جێبھێڵن.
لە کۆنا پێشمەرگە بۆ ئازادی ڕادەربڕین ئەجەنگا، کوردستان ئازادکرا کەچی زمانی هەر کەسێک ب□□ا کە دژی دەسەڵاتدار و دزە سیاسیەکان شتێکی ووت، بەتۆپزی پێشمەرگەش بێدەنگکرا.

لە کەنا پێشمەرگە بە سەربەستی و خەسەری بەڕێوەبردن گیانی خۆی فیدائەکرد، خەسەری بەڕێوەبردن بەدەستهەنرا، کەچی سەربەستی زەوترکرا، پێشمەرگە بەکەیلەی حیزبکرا.
کەواتە ئەوە پارتی و یەکەتین ئەیکەن تەنها بەکوشتدانی گەنج و جوانی وڵاتە، چونکە ئەگەر لە سی ساڵی حکومەتداریانا بیانتوانیایە هەڵی کار دروست بکەن، ئەوان گەنجەکان ناچار نەئەبوون ببن بەچەکداری جووت حیزب لەژێر ناوی پێشمەرگەیا، بەڵکو ئەگەر خەڵکی گیرفانی پڕبووایە ئەوا فەرمانبەر، دەستگێڕ ،کرێکا، جوتیار....هتد هەر کەسەو کاری خۆی لەبواری پسپۆڕەی خۆیا ئەکرد، گەلی کوردیش گەلەکی قارەمانە ئەوکات خەڵکی لە هەموو تەمەنەکا گیانیفیدای خاک ئەبوون و وەک پێشمەرگەی سەردەمی پێش ڕاپەڕین بەژمارەیەکی کەم سنورەکانیان ئەپاراست.
پێشمەرگە لە بەرچی خۆی بەکوشتبات و چەن گیانفیدابە کاتێک ئەبینە دەسەڵاتداران بوون بە فیرعەون و منداڵەکانیشیان بوون بە سەرۆکی پێشوەخت و شاهانە ژیان بەڕێئەکەن، پێشمەرگە لەباشترین کاتەکانیا تەنها مووچەکەی وەرئەگرێ بەرامبەر ژیان بەخشین بەڵام بەپرسەکان لەژێر سایەی گیانفیدای ئەوانا بوون بە ملیاردەر و بازرگانی چەک، دەرمان، نەوت، هەڵکە، دووگ، جگەرە....هتد
خەڵکەکی زۆر بەناچاری بوون بە پێشمەرگە کە ڕقیان لەشەڕو تفەنگو گولە ئەبێتەوە، ئەگەر حکومەتەکی کارزان هەبێ و هەڵی کار بڕەخسێنێ، ئەوکاتە هەر کەسەو ئەوە ئەکا کە دەخوازی خۆیەتی و چەندین گەنج و بەتەمەنیش وەکو جاران ئەبنەوە پێشمەرگەی وڵاتپارێز نەک بەکرێگیراو کەیلەی حیزب.

حوکمداری:
بەرپرسەکان ئەڵێن دیموکراسی دیسپلینی خۆی هەیە بەرەڵایی نیە، بەڵام ڕستەکە تەواوناکەن و ناڵێن ئاخر حوکمڕانیش دیسلپینی خۆی هەیە لەبەڕێوەبردن و دابینکردنی ئازادی، هەر کاتێ ئەو دیسپلینە لای حکومەت و دەسەڵاتدارەوە جێبەجێ نەکرا ئەوا ڕاستەوخۆ دیسپلینی دیموکراسی تێکئەچێ و خەڵکی بەناچاری و بەشیوازی جۆراوجۆر ئەگەڕێن بەدوای ئازادی و مافی دەربڕینا.
حوکمداری تاوان بەخشینەوە نیە و بەسیخوڕ کردنی ڕەخنەگران و چالاکوانان نیە، هەروەکچۆن هەڵبەستن و لەکەیارکردنی ئەخلاقی خەڵکانێک نیە کە تەنها پرسیار بکەن و بڵێن (من این لک هذا)؟
حوکمداری دروستکردنی هێزی چەکداری بەشومارنیە لەژێر ناوی جیاوازا، دابەشکردنی مووچەش نیە، هەروەکچۆن داگیرکردن و دروستکردنی چەندین باڵەخانەش نیە، پەشوازی کردن و خوانیش نیە.

حوکمدار نابێ ببێ بە موزەخەو پەمپی نەوت، تەنها کاری ڕاکێشانی سامانی ژێرزەوی بێت، دزی کردنیش نیە لە نەوەکانی داهاتوو بە پڕکردنی گیرفانی خۆی و بنەماڵە و خێزان و تاکە کەس و مناڵی مناڵەکانیان.

حوکمداری دابینکردنی خزمەتگوازی، هەلی کار، خوێندن و بیمەی کۆمەڵایەتیە. دروستکردنی موئەسەسات و ژێرخانی ئابوری و پرۆژەی ستراتیژی و پاراستنی ژینگە و سامانی ژێر زەوی وڵاتە بە نەوەکانی داهاتوو.

کاتێک حکومەتێک تەنها کارەکەی ئەوەبێ کە وەک قاسەیەک پارەی تێبچێ و دابەشی بکاتەوە، دروستکردنی ژێرخان و پرۆژەی هەر شارێک لەسەر بودجەی ناوخۆی خۆیبێت، ئەوا ئەو حکومەتە خودی خۆی بێکارە و ئەبێ بەدوای هەلی کارا بگەڕێت بۆ خودی خۆی یان خۆی ناونوسبکات لە فەرمانگەی دەستبەتاڵ و بێکاران.

سامانی وەستا بەکر

۲۰۲۱-۱۲-۱۵

سوید ستۆکهۆڵم

گەڕان بەدوای نەمریی .. لە ئەفسانەی (میرمح)ی ئیزەدیەکان دا.. پڕۆفیسۆر دکتۆر مەولود ئیبراهیم حەسەن

پێشەکی: فۆلکلۆری ئیزەدیەکان بەشێکی گرنگی فۆلکلۆری کوردیمانە، ئەو فۆلکلۆرە چۆن زۆر کۆنەو ڕەهەندێکی ئایینی هەیە و بە پیرۆزی سەیردەکرێن ، خۆش ئەوەیە ئیزەدیەکان زمانی ئایینەکەیان کوردییە ، ئەمە وای کردووە کە دەقە فۆلکلۆریەکانیان بە کۆنترین و ڕەسەن ترین و پیرۆزترین فۆلکلۆری کوردی دەژمێردرێن .

لە نێو ئەو فۆلکلۆرە کۆنەی ئیزەدیەکان بیرۆکەی(گەڕان بەدوای نەمریی) دا شوێنێکی تایبەتی هەیە ، من تا ئێستا زیاتر لە چوار

دەقـــی جیـــاو وەک یەک گەڕان بەدوای نەمریـــم لە فۆلکڵۆرو دەقە ئایینیەکانی ئیزەدییەکان دەسکەوتووە، جگە لە چەندین دەقی تر لە نێو ئەفسانەکانی کوردی دا.
پێناسەی ئەفسانە: تا ئێستا سەتان پێناسە بۆ ئەفسانە کراوە، لە گەڵ ئەوەش دا هێشتـــا پێنـاســەی تـــر هـــه ڵــدەگرێ،ئەویش بە هۆی دەوڵەمەندیی ناوەرۆکی ئەفسانەوەیە. بەڵام، باشترین پێناسە بۆ ئەم ئەفسانەیە ئەوەیە :(ئەفسانە گرنگترین و بەرزترین و کۆنترین ئاستی بیرکردنەوەی مرۆڤە.)

ڕەگەزەکانی ئەفسانە:
ئەوەی کە ئەفسانە لە حەکایەتەکانی تر جیادەکاتەوە ئەو ڕەگەزانەن:

١-پاڵەوانی ئەفسانەیی: میرمح کە هه زاران ساڵ تێدەپەڕی هه ر گەنجەو پیرنا بێ.
٢-کەرەستەی ئەفسانەیی: داری خەتەر کە لە خۆوە بەرز دەبێتەوەو نزم دەبیتەوە.
٣-شوێنی ئەفسانەیی: بەهه شتی پەریان کە لەم شوێنە دا کەس نامرێ .
٤-کاتی ئەفسانەیی : هه زاران ساڵ تێدەپەڕی میرمح هه ر گەنجەو هه ستی پیناکات.
٥-□وداوی ئەفسائەفســانـەیی:پیربوون و مردنــی میرمــح پــاش نەمــانی سێوەکان .
٦-بیرۆکەی ئەفسانەیی: گەڕان بەدوای نەمریی دا.

گەڕان بەدوای نەمریی و هه میشە گەنجی و پیرنەبوون و نەخۆش نەکوتن و تەمەندرێژیی ، خواستێکی کۆنی مرۆڤەو مرۆڤ بە زۆر شیوە هه وڵی داوە ئەمــانە بەدەست بێنێ ، هــه ر بە هۆی ئەم هــه وڵــانەشە کە (ئێکسیری نەمریی و ئاوی نەمریی و نانی نە مریی و سێوی نەمریی وگیایی نەمریی و شوێنی نەمریی…هتد) وەک هۆیەک بۆ نەمریی زۆر باس دەکرێن ، کۆنترین دەقی نووسراوو بەردەستیش داستانی (گەڕانی گلگامشە بەدوای نەمریی دا) لە ئەفسانەی سۆمەرییەکان. کە ئێستا ناوبانگێکی جیهانی هه یە . هه ر ئەو دەقە کۆنە بووە بە نموونەی دەقەکانی نەمریی ودەقەکانی تر وبە دەقی گلگامش هه ڵدەسەنگێندرێن . لەدەقی(میر مح) یش هه موو مەرج و قۆناخەکانی دەقی گەڕانی دروستی تێدایە.
جۆرەکانی نەمریی : ئایینەکان هه ر لە کۆنەوە بیرۆکەی نەمریان لە خۆیــان هــه ڵگرتــووەو هــه ر یەکەو بەشێــوەیەک ، کە زۆرترینــنیــان (نەمریی روح و نەفس) دەگرێتەوە ، بەڵام ئەوەی لە ئەفسانەکان دا هاتووە ، بەدوای نەمریی جەستەیی دا دەگەڕێن ،هه ر بۆیە تائێستا

سێ جۆر نەمریی دەسنیشان کراوە .
١- نەمریی جەستەیی .٢- نەمریی گیانی – روحی ٣- .نەمری بەناو
ئەفسانەی میر مح : ئەفسانەیەکی یەکجار کۆنەو هەمای چەندین ئایینی کۆن و ڕابردووی لە خۆدا هە ڵگرتووە ، ئەمە لەڕێ ناچێنە ناو ئەو گەنگەشە نەبڕاوەییەی فەیلەسوفەکان و پیاونی ئایینەکان، چ ئەو فەیلەسوفانەی بیرەکەی نەمریی ڕەتدەکەنەوە وەک ئەوەی دیقید هیوم دەڵێ: (ئەگەر مردن نە بوایە مرۆڤایەتی نەدەما!) و چ ئەو پیاوە ئایینیانای بە جۆرێک لە جۆرەکان بڕوایان بە جۆرێک لە نەمریی هە یە ، ئەمە لەڕێ تەنیا قسە لە نەمریی نەو ئەفسانەی میر مح دەکەین .

هەما ئایینیەکان لە نەو دەقی میر مح دا:
یەکەم : باوکی میر مح ، میر مح دەخاتە نەو کەشکیکی تاریک بە ئەوەی هیچ لە بارەی خراپەو مردن نەزانە، ئەمە بەڕای ئەمەوە هەمای سەردەمی تاریکی وهیچ نەزانین و بە ئاگایی وبیرنەکردنەوەی مرۆڤە لە مردن و نەمریی .

دووەم:
میرمح کە تیشکی خۆر دەبینە دەیهەوە بیگرێ و لە ئەنجام دا دەتێ دەرەوە لە کەشکی تاریک و ڕۆژو ڕووناکایی دەبینێ و چاوی دەکرێتەوە، ئەمەش هەمایە بە سەردەمی ئایینی (خۆرپەرستی – میهرپەرستی) کە ئایینەکی کۆنەو سەردەمەکی زۆر زۆربەی ڕۆژهەڵات و جیهانی گرتبووەوە. هە ر ناوە میرمحیش بەڕای ئەمە لە بنەڕەتا (میرمیهر) ە.
سێیەم:
سێ سەو کە پەریەکان دەیدەن بە میر مح وەختە دەیەوێ بگەڕێتەوە ماڵی باوکی و دەڵێن ئەو سەوانە مەچووێنە، چۆن هە تا ئەو سێ سەوانەت لابێ نەدەمری و نە نەخۆش دەکەوی و نە پیردەبی و هە میشە بەگەنجی دەمێنیتەوە، بەڕای ئەمە ئەم سێ سەوە هەمای سێینەی زەردەشتیانە کە دەڵی: (بیری چاک، گوفتاری چاک ، کرداری چاک) دیسان دەکرێ هەمای سێینەی مەسیحیەت و هە تا ڕادەیەکیش یەهودییەت بێت (باوک و کوڕو گیانی قدوس)
چوارەم:
کە باوکی میر مح ، میرمح دەخاتە نەو کەشکە تاریکەکە،(سەیداو ئاخوندی) بە دەنێ بە ئەوەی فێری دەستوری ئایین و ژیانی بکەن ، سەیداو ئاخوند زۆرتر هەمای پیاوی ئایینی موسلمانەتین، دیسان کە میر مح لە ئەنجامی گەڕان بەدوای جێگایەک کە مردنی تێدا نە بێت دەگاتە (بەهە شتی پەریان) بەهە شتی پەریانیش زۆرتر ڕۆهە ندەکی

ئیسلامی هه یە.
پێنجەم:
بیرەکەی گێڕان بەدوای نەمریی ، نەمریی بۆ جەستەو لە سەر دنیا، بیرەکەی ئایینە کۆنەکانە ئەوانەی بڕوایان بە نەمریی خوداوەندەکان هه بوو، ئەو خوداوەندانەی وەک پاشا دەژیان ، کە میر محیش باوکی پاشا و خۆشی کوڕێ پاشابوو، ئەمەش هێمایە بۆ دەسەڵاتداری و پاشایەتی و خوداوەندیە ، لە کاتێکدا کە ئەفسانەکەش بۆ خۆی ڕەهەندێکی یەکجار کۆنی هه یە .
گێڕانی میر مح بە دوای شوێنێک کە مردنی تێدا نە بێت

- میر مح کە لە کۆشکە تاریکە کە دێتە دەرەوە جەنازەی مردووێک دەبینێ کە دەیبەن دەیشارنەوە، دەپرسێ ئەمە چیە ؟ دەڵێن ئەمە مرۆڤەو مردووە . دەپرسێ مردن چیە؟ دەڵێن: مردن ئەوەیە هه موو کەس دەبێ بمرێ! دەڵێ منیش دەمرم؟ دەڵێن بەڵێ ، میرمح دەڵێ: من دەچمە جیگایەک مردنی لێ نەبێت ! پێی دەڵێن: هیچ جێگایەک نیە کە مردنی لێ نەبێ . میر مح گوێ بەم قسەیە ناداو سەرهه ڵدەگرێ و دەڕوا.
- لە یەکەم قۆناغ میر مح توشی جوتیارێک هات کە جووتی دەکرد ، گوتی ها میرمح دەچیتە کوێ؟ گوتی دەچمە جێیەکی کە مردنی لێ نەبێت! گوتی میر مح هیچ جێگایەک نیە مردنی لێ نەبێت، وەر مەڕۆ ئەودەشتە بەرینە دەبینی کە من جووتی تێدا دەکەم ، هه تا جووتەکە تەواو نەبیت من نامرم ، ئەوا خەتی ئەخیریم ماوە ، پاش ئەو خەتە جووتە من دەمرم تۆش من بخە قەبرەوەوبا ڕووم لە ڕۆژە بێت وئەوسا بڕۆ. جوتیار دوا خەتی جووتی کرد و گیانی سپارد . میرمح جوتیارەکەی خستە گۆڕەو ڕۆیشت.
- لە قۆناغی دووەم توشی سیمرخ هات ، سیمرخ گوتی: میر مح دەچیتە کوێ ؟ گوتی دەچمە جیگایەکی مردنی لێ نەبێت! سیمرخ گوتی ئەو جێگایە نیە وەرە تۆ ئەم دەڵە دەبینی پڕ بوو لە (گاس- زوات-دەرە) هه ر ڕۆژی دەنکێکم دەخواردو بەمە تەمەنی خۆم درێژکرد، ئەستاش یەک دەنکم ماوەو دەمرم ، تۆش من بشارەوەو بڕۆ..، میرمح سیمرخیشی لە گۆڕناو ڕۆیشت .
- میرمح ڕۆیشت و توشی (بە هه شتی پەریان) هات، پەری ئەویان بردە بەهه شتی و میرمح ئەمەی بەدڵ بوو، یەکی لە پەریەکان بە میر محی گوت : تەنیا سەر ئەو دارە مەکەوە خەتەرە . -میر مح هه زاران ساڵ لەو بە هه شتە هه ر بەگەنجی مایەوە، نەپیردەبوو نە نەخۆش دەکەوت و نەدەمرد ، نەک هه ر بە خۆی هه تا ئەسپ و تاژیەکەشی چۆن بوون هه روا مابونەوە.

- میر مح ڕؤژێک سەر ئەو دارەکەوت کە لێی قەدەغە کرابوو، دار بەرز بووەوە بەرز بووە وە هه تا میر مح وڵات و شاری خۆی لێ دەرکەوت ، کەوتە بیری دایک و باوک و کەس و کارو وڵاتی ، دار نزم بووەو میر مح هاتە خوارەوەو دەستی بەگریان کرد. پەری هاتن گوتیان بۆ دەگرێی ، دیارە سەر ئەو دارە کەوتووی ؟ گوتی دەچم سەرەکی لە دایک و باوکم دەدەم. گوتیان هه زاران ساڵ بەسەر باوک و دایکت دا ڕابردووەو ئێستا کەسیان نەماوە . میرمح پێداگری کردوو گوتی هه ر دەچمەوە. پەریەکان سێ سێویان دایێ و گوتیان ئەو سێوانە نەدۆڕێنی، هه تا ئەو سێوانەت لابێ نامری.
- میرمح سواری ئەسپ بوو ڕۆیشت تا گەیشتەوە شاری خۆی ، چوو لە بەردەرگای ماڵی پاشا ڕاوەستاو بانگی خولامانی کرد ، کەس بە دەنگیەوە نەهات! پرسی ئەوە دایک و باوکم لە کوێن بۆ نایێنە پێشوازیم؟ کەس ئەوی نە ناسیەوە ، پاشا سەرسام بوو هیچ تێنەگەیشت و بە دوای پێرێکی دنیادیدەی نارد ، پیرەهات و بەسەرهاتی میرمحی پرسی ، گوتی : لە حەقایەتان دەگێڕنەو کە کاتی خۆی کوڕە پاشایەک لە مردن هه ڵاتوەو بەدوای جێگایەک داگەڕاوە کە مردنی تێدا نەبێت، دیارە ئەمە ئەو لاویە. میر مح کە کەس ن□ی□ناسیەوە بەناچاری گەڕاو بۆ بە هه شتی پەریان .
- لە ڕێگا پیرەک هاتە پێش میر مح و گوتی: لاوۆ بۆنی سێو دێت من کچەکەم زۆر نە خۆشە ، کەتمە بەختی تۆ سێوێکم بدەرێ بەلکو کچەکەم چاک بێتەوە ، میرمح سێوێکی دایێ ، یەکسەر پیری لێ بەدەرکەوت کەمێکی تر ڕۆیشت پیرە خۆی گۆڕی و گوتی :لاوچاک منداڵەکەم نەخۆشە داوای سێو دەکات ، بۆنی سێوت لا دێت ، سێوێکم بدەرێ با منداڵەکەم نەمری ، میرمح سکی پێی سوتاو سێوێکی دایە ئەویش، ئەم جارە میرمح یەکجار پیرتر بوو، جارێکی تر پیرە خۆ گۆڕی کردو دیسان گوتی: کوڕەکەم نە خۆشەو داوی سێو دەکات ، چاکەیەکم لە گەڵ بکەو سێوێکم بدەرێ، ئەوکاتە میر مح نزیکی بەهەشتی پەریان بوو ، پەری هاوریان کرد میر مح نەیدەیتێ ..میرمح گوێی هیچی نەدەبیست ، سێوی سێیەمیشی دا پیرە ، هه ر ئەوەندە بێ سێو مایەوە، یەکسەر مرد . ئەو مردوو ئەسپ و تاژیەکەشی گیانیان لەدست دا. پەری هاتن میرمحیان خستە گۆڕ.

هێماکانی نەمریی:

یەکەم : جوتیار گوتی هه تا کێڵانی ئەو زەویەمابێت من نامرم ، لە گەڵ دوا خەتە جووت جوتیار گیانی سپارد. کارکردن

هۆیەکە بۆ تەمەندرێژی.
دووەم : سیمرخ گوتی ئەم دۆڵە پرە لە گاڕس – دەرە یە، من هه ر ڕۆژ دەنکێکی دەخۆم و تەمەنی خۆم بەم گاڕسە درێژکردووە، ئێستا دوا دەنکم لە دەم دایە، بیخۆم دەمرم. خواردن هۆیەکە بۆ تەمەندرێژی .
سێیەم : میر مح هه تا سێوەکانی پێ بوو نەدەمرد ، لە گەڵ نەمانی هه ر سێوێک میرمح پیرو پیرتر دەبوو ، تا لە گەڵ نەمانی دوا سێو ئەویش گیانی سپارد.
ئەم ئەفسانەیە چیمان پێ دەڵی ؟
یەکەم: بیرۆکەی ترسان لە مردن و گەڕان بەدوای نەمریی دا زۆر کۆنە.
دووەم: چەند هۆیەک هه ن تەمەن درێژ دەکەن ا- کارکردن و زەوی کێڵان ب- خواردنی گاڕس – دەرە .
سێیەم : شوێنێک هه یە بە ناوی بە هه شتی پەریان کە مردنی لێ نیە!
چوارەم: سێو هه یە کە هه تا ئەو سێوانەت لابێت نامرێ .
پێنجەم : بەزەیی مر□ق خاڵی لاوازییەتی ، کە بووە هۆی لە دەستدانی سێوەکان بۆ میر مح.
شەشەم : مردن بەشی مرۆڤەو هه رچی بکات دواجار دەبێ بمرێ.
حەوتەم: بە هه شتی پەریان هێمایە بۆ بەهه شتی ئایینەکانی زەردەشتی و یەهودیەت و مەسیحیەت و ئایینی ئسلام ، کە لەو دنیا ژیان تییدا هه میشەییە .

هه شتەم: لە ئەفسانەی میرمح وەک گلگامش دەرکەوت مر□ق ب□جەستە ناتوانێ نەمربێ.
بازنەی سەرەتاو ئەنجام :
١- ترسی باوک بۆ مردنی کوڕەکەی خستنیە نێو کۆشکێکی تاریک.
٢- بینینی تیشکی خۆرو خۆری ئاسمان.
٣- بینینی جەنازەو ترسان لە مردن.
٤- گەڕان بەدوای شوێنێک مردنی لێ نەبێت.
٥- ڕۆیشتن.
٦- ئامۆژگاری جوتیارو سیمرخ.
٧- گەیشتن بە بەهه شتی پەریان کە مردنی لێ نیە.
٨- ئامۆژگاری لە چوونە سەرداری خەتەر.
٩- تێپەڕینی هه زاران ساڵ.
١٠- چوونەسەرداری قەدەغەو بینینی شارو ماڵی خۆی.
١١- بڕیاری گەڕانەوە.

١٢- وەرگرتنی سێوو ئامۆژگاری.
١٣- گەیشتنە شارو کەس نایناسێتەوە.
١٤- پەشیمان بوونەوەو بڕیای گەڕانەوە.
١٥- دڕاندنی سێوەکان بەهۆی سۆزی مرۆقبوون.
١٦- مردن .

دوا وشە:

وەک لەسەرەتا گوتمان بەهۆی کۆنی فۆلکلۆرو کلتورو ئایینی ئیزدییەکان و کوردی بوونی زمانی ئایینەکەیان ، ئەفسانەیەکی زۆرو گرنگیان هە یە ، ئەو ئەفسانەو فۆلکلۆرە شایانی کۆکردنەوەو لێکۆڵینەوەی وردو زانستین ، ئەگەر ئەمە بکرێ دەستمان بەزۆر بیرۆکەی فەلسەفی و ئایینی یەکجار کۆنی کورد ڕادەگات و دەبێتە هۆی دەوڵەمەندی زیاتری کلتورەکەمان ، چۆن ئەفسانەی ئێمە هیچی لە ئەفسانە ناسراوەکانی جیهان کەمتر نییە.

کوردانی دەرەوە پێگەیەکی گرنگ و ڕۆڵێکی لاواز.. ڕەسوڵ بێسکۆنی

نەتەوەی کورد لەخەبات و تێکۆشانی سەردەمی تازەیدا، سەدان داستان و قارەمانێتی تۆمارکردووە، زۆر لەو داستان و قارەمانێتیانە سەرنجی دنیای بەلای خۆیدا ڕاکێشاوە، بەڵام تائێستا هیچیان نەبوونەتە هۆکاری گەیشتنە ئەنجامی مافی ڕەوای گەلەکەمان، لەمەوە تێدەگەین بەتەنیا ئەنجامدانی داستان و قارەمانێتی بەس نییە، بۆئەوەی بگەیت بەمەرامی سەرەکی، پێویستە لایەنی تری خەبات بخەیتەگەڕ، بەتایبەت دیبلۆماسیەت و سەرنجڕاکێشانی دەوڵەت و کەسایەتیە کاریگەرەکانی جیهانی دەرەوە، ئەوەی بەلامەوە گرنگە و دەمەوێ ئاماژەی پێ بدەم، پیشاندانی کاریگەری هەوڵ و توانای کوردانی دەرەوە، بەتایبەت لەم سەردەمە زۆر لە نەتەوەکان سوودی زۆریان لەهاووڵاتیانی خۆیان لەدەرەوە بینیوە و لۆبی هاوڵاتیەکانیان لەبەرژەوەندی وڵاتەکەیان بەکارهێناوە.
لۆبی کردن پرۆسەیەکی یەکگرتنی خەڵکی پەنابەری نەتەوەکانە لەو

وڵاته بیانیانەی تیایدا پەنابەرن، لۆبی کردن بریتیە لەیەکگرتنی کۆمەڵێك گرووپ و ڕێکخراو بەمەبەستی داواکردن و بەدەستهێنانی بەرژەوەندی سیاسی، ئابووری، یاسایی و کۆمەڵایەتی، ئەم گروپ و ڕێکخراوانە دەیانەوێت بەڕێگای گوشاری ڕێکخراوەکانیان ڕای سەنتەرەکانی بڕیاردان بەدەست بێنن، ئەم پرۆسەیە لەڕۆژنامە و ڕاگەیاندنەکان ڕۆڵێکی کاریگەریان هەیە، تا زۆرترین گوشار دروست بکەن لەسەر ڕای گشتی، بەتایبەت بەکارهێنانی هاووڵاتیانی ئاسایی لەکاتی هەڵبژاردنەکاندا، وەك کاریگەری لۆبی جولەکەکان لەسەر ئاستی ئەوروپا و ئەمریکا و وڵاتانی تر، کاریگەریان هەیە و لەوێشەوە سوود بەبەرژەوەندی وڵاتی خۆیان دەگەیەنن.

ئەوەی زیاتر گرنگی پێ دەدرێت لە میدیا جیهانیەکان بەگشتی و میدیای عەرەبی بەتایبەتی لۆبی جولەکەیە، کاریگەری زۆری لەسەر بارودۆخی مافی جولەکەکانی ئەمریکا و ئیسرائیلیش هەیە، بەتایبەت لەئەمریکا، زۆرجار لەمیدیا عەرەبیەکان بەبایەخەوە باسی لۆبی جولەکە دەکرێت، تەنانەت هەندێك جار دەڵێن ئەمریکا لۆبی جولەکە بەڕێوەی دەبات، هەرچەندە ئەمە زیادەڕۆیی تێدایە، بەڵام لەڕاستیدا لۆبی جولەکەکان چەندین ساڵە توانیویەتی پارێزگاری لەجولەکەکانی ئەمریکاو ئیسرائیلیش بکات، بەهۆی بوونی لۆبیەکی بەهێز لەلایەن جولەکەکانی جیهان بەگشتی و هی ئەمریکا بەتایبەتی، کەهەموو بوارەکانی ئابووری، سیاسی، فەرهەنگی و ڕاگەیاندنیان بەرزەفت کردووەو لەوڕێگایەوە کار لەسەر کۆمەڵگای ئەمریکی دەکەن، بەتایبەت لەڕێگای کەناڵە گەورەکانی ڕاگەیاندنی وەك: ڕۆژنامەی نیۆیۆرك تایمزو ڕۆژنامەی واشنتۆنپۆست و ڕۆژنامەی وۆڵتدستریت ژۆڕناڵ و هەروەها ئاژانسی ڕۆیتەرز، کەهەموویان دەزگای میدیایی گەورەن و لەلایەن بنەماڵە جولەکەکانەوە بەڕێوە دەبرێن، ئەمەش بەهێزترین چەکی لۆبی جولەکەیە،لەڕێگای ئەمانەوە دەتوانن کاریگەری لەسەر ڕای گشتی ئەمریکا دروست بکەن، سیاسەتمەدارەکانیش ناچاربکەن پشت بەئەوان ببەستن، لەکاتی هەڵبژاردن و بەکێشکردنی ڕای گشتی، لەڕێگای ئەوانەوە ڕاکانیان بەجەماوەر بگەیەنن، لەو ڕێگایەوە پێگەی خۆیان لەحکومەت و پەرلەمان دیاری بکەن، هەرئەمەش بووەتە گەورەترین پاڵپشت بۆ جولەکانی ئەمریکا و تەنانەت بۆ دەوڵەتی ئیسرائیلیش، ئەمریکا هەمیشە گەورەترین پشتیوانی دارایی و سیاسی ئیسرائیلی کردووە، جولەکەکان نەك لەئەمریکا، بەڵکو لەتەواوی دەوڵەتانی ئەوروپاش ڕۆڵی گرنگیان بەسەر بڕیاری سیاسی زۆر لەو وڵاتانەوە هەیە، جگەلەوە زۆرلەنەتەوەکانی تری وەکو ئەرمەن و سعودی و ئیرانی و هەندێك لەنەتەوەکانی تریش، لۆبی بەهێزیان هەیە، ئەگەرچی کاریگەریان هێندەی لۆبی جولەکە نییە، بەڵام کاریگەریان

لەسەر چارەنووسی وڵاتانی خۆیان کەم نییە.

لۆبی کوردی

لەدوای جەنگی دووەمی جیهانی بەهۆی وێرانکاری و کەم بوونەوەی ژمارەی دانیشتوان، وڵاتانی ڕۆژئاوا پێویستیان بەپەنابەری بیانی هەبوو، کەلە وڵاتەکانی خۆیانەوە کۆچیان دەکرد بۆ ڕۆژئاوا، کورد بەگشتی لەکۆتایی شەستەکانی سەدەی ڕابردوو، ڕێژەیەکی کەم بۆ کارو خوێندن ڕوویان لەڕۆژئاواکرد، بەڵام لەدوای 1975 و ڕووخانی شۆڕشی ئەیلول، زۆرێك لەو سیاسیانەی سەرگەردان بوون، ڕوویان لەوڵاتانی ئەوروپاو ڕۆژئاواکرد، ئیتر لەوەبەدوا کورد لەدەرەوە باگراوندێکی سیاسی هەبوو، دواتریش بەپێی ڕووداوەکانی ناوچەکەو نەهامەتیەکانی گەلی کورد، لەکاتی جیاوازدا ڕوویان لەخۆرئاواو وڵاتانی دەرەوە کردووە، بەتایبەت لەکاتی شەڕی عیراق – ئێران، ئەنفال و کیمیابارانی هەڵەبجە، کۆڕەوی 1991 و کارەساتی 31ی ئابی 1996، دواتر لەگەڵ گەیشتنیان و هێمن بوونەوەی بارودۆخی ژیانیان خۆیان ڕێکخستۆتەوە چ لەڕێکخستنی حزبی، یاخود ڕێکخراوی کەلتوری و ڕۆشنبیری و بوارەکانی تر، پەیوەندیان بەڕێکخراوە حکومی و ناحکومیەکان کردووە، بۆ دەستبەرکردنی مافەکانیان، توانیویانە لەسەر ئاستی پەرلەمان و حکومەتی ئەو وڵاتانە چەندین چاوپێکەوتن و سیمینار ئەنجام بدەن، بەو هۆیەوە چەندین پەرلەمانتار و کەسایەتی سیاسی و زانستی و بوارەکانی تری ئەو وڵاتانە ببەنەوە هەرێمی کوردستان و لەنزیکەوە ڕووداوەکان بەچاوی خۆیان ببینن بۆ ئاڵوگۆڕی بیروبۆچوون و ڕەخساندنی دەرفەت و پێشخستنی پەیوەندی کورد و ئەو وڵاتانە و لایەنی پێشێلکردنی مافی مرۆڤ لە کوردستان پیشان بدەن، بەتایبەت کەئێستا هەرێمی کوردستان لەدەرەوە دەنگوڕەنگی تایبەتی خۆی هەیە، سەرەڕای ئەوەش ئێستا لەزۆربەی پەرلەمان و حکومەتی وڵاتانی جیهان زۆر کەسایەتی کورد بەشدارن و پۆستی دیار بەڕێوەدەبەن، ئەمەش زیاتر بووەتە هۆی ناساندنی کێشەی کورد بەدنیای دەرەوە، وێڕای بەستنەوەی هەرێمی کوردستان لەڕێگای تۆڕی ئەنتەرنێتەوە بەجیهانی دەرەوە.

سەرەڕای بوونی کوردێکی زۆر لەدەرەوە، بەڵام تائێستا نەیانتوانیوە بەشێوەیەك خۆیان ڕێکبخەن و کۆدەنگیەك دروست بکەن، کاریگەری لەسەر ڕووداوەکانی ناوچەکە لەبەرژەوەندی کورد هەبێت، لەڕاکێشانی ڕای گشتی دەرەوە بۆ کورد، ئەمەش بەهۆی پەرشوبڵاوی پەنابەری کورد و نەبوونی لۆبیەکی بەهێز، کەتائێستا کورد لەدەرەوە نەیتوانیوە لۆبی دروست بکات، چونکە ئەو پێکهاتانەی بۆ دروست بوونی لۆبی پێویستە لە کوردی دەرەوەدا زۆر لاوازن، لۆبی پێویستی بەئابووریەکی بەهێز و

کۆدەنگی سیاسی و کۆڕایی و ڕاگەیاندنێکی بەهێز هەیە، ئەمەش لە پەنابەری کوردیدا بەدینەهاتووە، لەبەر چەند هۆکارێك بەهێزترینیان نەبوونی یەکدەنگی کوردە لەدەرەوە، ئەمەش کۆمەڵێك هۆکاری هەیە، گرنگترینیان هۆکاری سیاسیە و لەم بارەیەوە حزبەکانی باشووری کوردستان ڕۆڵی نەرێنیان هەیە، لە ئاراستەکردنی بەشێکی زۆر لە پەنابەری کورد لەدەرەوە، چونکە ئەو دابەش بوون و کێشە و ململانێ توند و نەشیاوەی لەناوەوەی هەرێمی کوردستان پیادەی دەکەن، بەزیادەوە لەسەر بەشێکی زۆری ئەندام و لایەنگرەکانیان لەدەرەوە لەسەر پەنابەری کورد ڕەنگی داوەتەوە، ئەم دابەش بوونەش کاریگەری خراپی کردووەتە سەر کوردانی دەرەوە و تائێستا نەیتوانیوە خۆی ڕێکبخات و لۆبی دروست بکات.

تەنانەت لەکاتێکدا بەشێك لەپەرلەمانتارانی فەڕەنسا، بابەتی کیمیابارانی هەڵەبجەو زوڵموزۆری لەسەر کوردیان بردە پەرلەمانی فەڕەنساوە، بۆ بەجینۆساید ناساندنی کیمیابارانی هەڵەبجە، بەڵام بەهۆی نەبوونی لۆبیەکی بەهێز لەلایەن کوردانی دەرەوە، نەیانتوانی هیچ کاریگەریان لەسەر ئەو بارودۆخە هەبێت، بۆ گوشار دروست کردن لەسەر جیهانی دەرەوە، بۆ بەجینۆساید ناساندنی کورد، نەك هەرئەوەی نەیانتوانی گوشار لەدەرەوەبکەن، تەنانەت نەیانتوانی ڕای گشتی هاووڵاتیانی ناوەوەی هەرێمی کوردستانیش بەلای ئەو کێشەیەدا ڕاکێشن و لەناوەوەش کەمترین دەنگدانەوەی هەبوو، بێگومان ئەمەش کێشەیەکی گەورەیە بۆ کوردانی دەرەوە، کەتائێستا نەیانتوانیوە لەو بارودۆخە حزبیە چەقبەستووی تێیکەوتووە ڕزگاری بێت و کۆدەنگیەك لەسەر کێشەی کورد لەدەرەوە دروست بکات، بەڵام پێویستی بابەت و سەردەم وادەخوازێت، کوردانی دەرەوە چیتر برەو بەم ئاکارە نەشیاوە نەدەن و لەیەکگرتنێکی تەواوی کوردانی دەرەوەدا خۆیان ڕێکبخەنەوە، بۆئەوەی ئەگەر نەشتوانن لۆبی دروست بکەن، لانی کەم بتوانن لەکاتی پێویستیدا یەکبگرن و دەنگیان بەرز بکەنەوە بۆ بەدەستهێنانی مافە ڕەواکانمان لەپێناوی بەرژەوەندی نەتەوەکەماندا.

فریـــودان و ســـــەرکوتی ناڕەزایەتیەکــانی خوێنـــدکاران دادتان نادات!.. نوری بەشیر

تایبەتمەندیەکانی ئەم دەورەیە و ناڕەزایەتیەکانی خوێندکاران ناڕەزایەتی ئێستای خوێندکاران نیشانەی ئەو راستیەیە کە کۆمەڵگای کوردستان بە قەیرانێکی گەورەی سیاسی و ئابوریدا تێدەپەڕێت، قەیرانێک کە دەسەڵات لەسەرەوە هەموو سەروەت و سامانی کۆمەڵگای لەدەستدایە، بەڵام ناتوانێت ئیدارەی کۆمەڵگا بکات و وەڵام بە خواستەکانی کرێکاران، مامۆستایان، قوتابیان و ژنان بداتەوە. خوارەوەی کۆمەڵگایش کە لەهەموو پێداویستیە سەرەتاییەکانی ژیان بێبەری□ن، ئیتر ئەو هەلومەرجەیان پێ قبوڵناکرێت و بەشێوەی جۆراوجۆر لە ناڕەزایەتیدان. خۆپیشاندانی خوێندکارانی پەیمانگاو زانکۆکان بۆ دەرماڵەو باشبوونی هەلومەرجی خوێندن لەگەڵ هەر هەوڵێکی فریودان و سەرکوتێک لەلایەن دەسەڵاتدارێتی حزبەکانی کوردایەتیەوە، بەردەوامە. ئەم خۆپیشاندانانە لەدرێژەی ئەو ناڕەزایەتیە جەماوەریانەدایە کە لەکۆمەڵگادا شەپۆل دەدات کە بۆ؛ موچە، هەلی کار، پێداویستیە سەرەتاییەکانی خەڵک لە ئاو و کارەبا و رێگاوبان، بەدژی دزی و تاڵانی مافیاگەرێتی کەمایەتیەکی دەسەڵاتدارانەوە کە نوێنەرایەتی بۆرژوازی و سەرمایەدارانی کۆمەڵگا دەکەن. ئەم دەورەیەی خۆپیشاندانی خوێندکاران دەوریەکی نوێیە لەوەی لەلایەک سەرتاسەریەو لەلایەکی ترەوە هاوپشتی کۆمەڵگا بۆ خواستەکانیان و بەشداری بەشێکی بەرچاوی لاوان و خوێندکاران بەگشتی لەپشتە.

بۆرژوازی کورد و فریودان و سەرکوت بۆ کۆتایی بە ناڕەزایەتیەکان بۆرژوازی کورد وەک باقی بۆرژوازی زۆرێک ل□ و□تانی سەرکوتگەر، لەبەرامبەر خواست و داوکاریەکانی جەماوەری کرێکارو کەمدەرامەتی کۆمەڵگادا دوو رێگا دەگرنەبەر بۆ ئەوەی وەڵام بە ناڕەزایەتی و خواست و داواکاریەکان نەدەنەوە، ئەویش یان فریودانە یان سەرکوت کردنە. تا ئەوکاتەی بۆیان بکرێت بە فریودان و خۆڵکردنە چاوی خەڵک، بە ئاشکراو بێشەرمانە درۆ دەکەن بۆ فریودان و دەمکوتکردن و بردنە دواوەی ناڕەزایەتیە بەرحەقەکان، لە تەمەنی سی ساڵەی دەسەڵاتیان بۆرژوا ناسیونالیستی کوردا، کەم خۆپیشاندان هەبووە نەڵێن دەستی دەرەکی لەپشتە، نەڵین چواردەورمان دوژمنە، نەڵێن

ئێستا کاتی ئەمە نیە. کە ئاخرین جار لەم خۆپیشاندانانەی خوێندکاراندا سەرۆکی حکومەتەکەی پارتی و یەکەتی بە ئاشکرا درۆی شاخداری کردوو و وتی کە لە هیچ شوێنێکی دنیادا خوێندن بە خۆڕایی نیە، واتە دەرماڵەش نیە. بەڵام هەر زوو لە ئاستێکی فراواندا وەڵامی درایەوە. ئەمە لەکاتێکدایە کە میدیای ئەمریکا بڵاویانکردەوە کە خودی سەرۆکی حکومەتی هەرێم لە ویلایەتی میامی ئەو وڵاتە ڤێلایەکی کڕیوە کە بەهاکەی ١٨ ملیۆن و ٣٠٠ هەزار دۆلارە.
بەڵام خۆ ئەم سەرمایەدارانەی کوردایەتی درۆ و خۆڵکردنە چاوی خەڵک لایان بۆتە کاری رۆژانە، هەربۆیە دەستوبرد دەسەڵاتدارانی بۆرژوازی زۆنی سەوز کە خەریکی سەرکوتی خۆپیشاندانەکان بوو و بەسەدان کەسیان راپێچی زیندانەکانیان کردبوو، بە پاشەکشە بە خوێندکاران، بە پەلە پەنایان بە فریودان برد، ئەویش بە بانگردنی ژمارەیەك خوێندکار و کۆبوونەوە لەگەڵیاندا بە ماوەی دوازدە کاتژمێر و بە قسەی زل و گفتی فریودەرانە بە پاشەکشە بە خۆپیشاندانەکان بەڵێیان کردن.
بەڵام چ ئەم ناڕەزایەتیانەی قوتابیان و چ مامۆستایانی وانەبێژ و چ باقی ناڕەزایەتیە جەماوەریەکانی کۆمەڵگا بە تەجروبەی سێ دەیە لە فریو و سەرکوتی ئەم دەسەڵاتە، بەو بەڵێنە درۆیانە پاشکەشەیان پێناکرێت، هەربۆیە جارێکی دیکە لە رۆژی ٧ی دیسەمبەر دێنەوە شەقامەکان و بەردەم زانکۆو پەیمانگەکان دەگرن بە خواستەکانیان. ئەم جارەش بە رەشبگیری دەستگیریان دەکەن و ڕەوانەی زیندانیان دەکەن.
ناڕەزایەتیەکانی خوێندکاران پێویستیان بە هاوپشتی هەیە
دنیای ئەمڕۆ دنیای دەسەڵاتدارێتی بۆرژوازیە، کە چەند سەرمایەدار لەنێوان خۆیاندا لەسەر پشکی زیاتری دزی و بەرژەوەندیەکانیان کێشەیان هەبێت، بەڵام کە رووبەڕووی ناڕەزایەتیەکانی جەماوەر دەبنەوە، هەموویان یەکدەست و یەک هەڵوێستن. خەڵکی کوردستان زۆر بەئاشکرا ئەم هەڵوێستەی حزبەکانی بزوتنەوەی کوردایەتی دەبینن کە نوێنەرایەتی بەرژەوەندیەکانی هەموو بۆرژوازی و سەرمایەداران دەکەن، نەک هەر ئەمانە بەڵکو هەموو ئەو هێزانەی بەناوی ئۆپۆزسیۆن و بەرژەوەندیان لەمانەوەی ئەو دەسەڵاتەدا هەیە بەشێوەیەکی شەرمنەکانە رەخنە لە سیاسەتەکانی دەسەڵات دەگرن کە دژی جەماوەری کرێکاران و مامۆستایان و خۆیندکاران و ژنانە و لەبەرەی دەسەڵاتدا دەوەستنەوە.
بەڵام ئەم دەورە سەراسەریەی خۆپیشاندان، خوێندکاران وەک منداڵەی کرێکاران و کەمدەرامەتی کۆمەڵگا، بەشێکە لە خەباتی سەرجەم چینی کرێکار بە باشبژێوی و وەڵام بە پێداویستیەکانیان، بۆیە ئەم

ناڕەزایەتیانە بە جیا لە رێکخراوبوونی خوێندکاران خۆیان، بەشداری و پشتیوانی هەموو هێزو لایەن و کەسایەتی کە ناڕازین بە سیستەم و دەسەڵاتی بۆروژا ناسیونالیستی کورد دەخوازێت، ئەم ناڕەزایەتیانە بە یەکلاکردنەوەی لە بەرژەوەندی خوێندکاران و هەموو خێزانە کەمدەرامەتەکانی کۆمەڵگا دەخالەت و هاتنەمەیدانی چینی کرێکار دەخوازیت کە چینی سەرەکی بەرهەمهێنی کۆمەڵگا یە لە بەرامبەر دەسەڵاتی چەوسێنەرانی حزبەکانی کوردایەتیدا.
سەرەتای دیسەمبەری ٢٠٢١

کورتە چیرۆک/ مەشکەگەشت.. گۆران سەباح

کەڕ و لاڵ و کوێر و سەقەتم.
هەموو بەیانیان (دەستی) ستارکی لە گوێکانم دەبەستێت. دەستی ڕۆبۆتەکە بەزەییەکەی لە هیی مرۆڤ زێترە. دەزانێت ئامێری بیستنەکە (ستارکی) لە گوێکانم بچەقێنێت بۆ ئەوەی بمهێشێ. پێش ئەوەی بیبەستێت، گۆرانی (گەنجی پیر)ی زەکەریام بۆ پێ دەکا. هەرچەندە گۆرانییەکە دوو سەت ساڵ کۆنە، بەس دەزانێت یادگاریم لەگەڵیدا هەیە.
من هیی سەردەمی پێش چاخی بەردینم. تەمەنم نزیکەی شەش ملیۆن ساڵە، هەر بۆ دوایشیدا دەگەڕێم.
دوای ستارکی، دەستی هەموو لەشم بە (سووتیکال) چەور دەکات. سووتیکال نەبێ، لەمێژبوو پێستم ڕزی ببوو. ئەو مەرهەمە گەنجم دەکاتەوە.
دوای سووتیکال، (ڤەرلەک) لە دەستم دەدات. ڤەرلەک نەبێ، ڤایرەس دەمخۆن. ئەو ماوەیەی ڤایرەس گەلێک زۆر بوونە. هەر ڤایرەسێک مەراقی شوێنێکە. هەیە بەس چاو دەخوات، هەیە بەس لووت، هەیە بەس پرچ، ئیتر بەم شێوەیە.
دوای ڤەرلەک، (هایئای) لە چاوم دەکات. هایئای نەبێ هیچ نابینم.
دوای ئەویش، (کیسپیکەر) بە سەرەوەی مەڵاشوومەوە دەنووسێنێت. کیسپیکەر نەبێ، نوتقم نییە. دوای ئەو، (ڕاکەر) لە ئەژنۆکانم دەبەستێت، ئەوجە (هاندیار) لە ئانیشکەکانم. ئەوانە نەبن نە

د□توانم ب□م، نە دەستم دەبێ کارێکی پێ بکەم. پاشان، (بۆنیاو) لە لووتم دەدات، ئەویش نەبێ هیچ بۆن ناکەم.

لە هەموو ئەوانە گرنگتر، هەموو بەیانییەک، دەستی مێشکم پێ دەکا تەوە. دڵیشم.

بێو (م□وخک□) و (د□گ□) ن□ب□ن—دوو دوگمەن، یەکیان بە پشتی سەرمەوەیە، ئەویتریان بە ناوەندی پشتم— هۆش و هەستم هیچ.

هەموو شەوێک پێش نووستن، هەرچی ئامێرە لە لەشم دەکا تەوە. دەمرم و بەیانییان زیندوو دەبمەوە. ئای چ ژانێکە ئەم پڕۆسەیە.

دەستی فراقینم بۆ دێنێت: هەنگوین، خورما، شیر. ژەمی نیوەڕۆ و ئێوارەش هەر ئەوەیە، ل□ بەرئەوەی هیچ شتێکی تر لەم گەردوونەدا نەماوە. بەس پەکم ناکەوێت، دەستی داهێنەرە، لەم سێیەدا هەرچیم بوێ بۆم دروست دەکات.

خۆ دەتوانم دەستی هەر ئێستە بەڕێ بکەم. لەسەر ڕانم، دوگمەیەک هەیە، پەنجەی توونند پێدا بگرم، هەندی دەمێ دەستی دەکوژێتەوە و حکوومەت دێ دەیبا. خوا هەڵناگرێ ئەو سەردەمەی حکوومەت دەستەودامانی م□ر□یە، هەر یەکێک لە هەر شوێنێکی گەردوون هەر داوایەک بکات یەکسەر بۆی جێبەجێ دەکەن.

(دەستی)م هێشتۆتەوە بۆ یەک مەبەست، خۆیشم هەم هەر بۆ ئەو مەبەستە. حکوومەتیش ئاوا مەردە هەر بۆ هەمان مەبەست: بۆ ئەوەی بتوانم بیدۆزمەوە.

شەش ملیۆن ساڵە بەدوایدا دەگەڕێم. گەمەیەکی قووڵە. هەر سەرە داوێک دەگرم، هەزاران ساڵ لێی دەکۆڵمەوە، ئاخیری ناگەم بە هیچ ئاکامێک. تا ئێستە سەتان هەزار سەرە داوم تاقی کردوونەتەوە.

دواهەمین سەرەداو پێرێ تەواو بوو. خۆم و خەڵک و حکوومەتیش خۆشحاڵ بووین. زۆر. واماندەزانی تەواو ئیتر دەیدۆزمەوە. هەموو ئاماژەکان وایان پێ دەگوتین. دوو هەزار و بیست و یەک ساڵ پێوەی خەریک بووم.

پڕۆسەیەکی ئاڵۆز و قورس بوو، کەچی هیچم بە هیچ نەکرد: دوو هەزار و بیست و یەک ساڵ بەر لە ئێستا چوومە ناو مێشکم. بە ئامێری (ونکەی مێشک) توانیم بچمە نێو سەرم.

ونکەی مێشک کردمی بە دڵۆپە ئاوێک و منی لە ڕێی کونە لووتمەوە ناردە ناو خانە و دەمارەکانی مێشکم. دوو سەدە و بیست و یەک ساڵ ژیام لەوێ. یەک مەبەستم هەبوو: دۆزینەوەی خودی خۆم.

“ڕۆمانی بە ڕێگاوەی دڵشاد کاوانی و فێڵی سەحراویی ئەدەب”.. میدیا تاهیر خۆشناو

هەندێکجار بەیەک جار خوێندنەوە ناتوانی مافی کتێبێک بدەی، ڕوونتر بڵێم، زۆرجاران خوێنەر ناتوانێ وەک ئەوەی کە هەیە یاخود پڕ بە پێستی تەواوی واتا و پەیامەکانی نێو کتێب بگەیەنێت، جا من ناخاسمە ئەو خوێنەرانەی تەنها مەبەستیان چێژە بەڵکو ئەمەوێت بڵێم لە پاڵ ئەوەی کە بەرھەمی نووسەرێک چێژت پێ دەبەخشی، دەبێت بە پێی گۆشە نیگای خۆت و تێڕوانینت ، پەیامی دێڕ بەدێڕی بگەینێ.دەبێت قوڵیت تا ئاستێک بێت ڕۆبچیتە ڕۆحی وشەکانی نێو کتێبەکە، پایەیەک بەرز بیتەوە بۆ ئاستی نووسەر،دواجار جگە لە دەق، تۆی خوێنەر ئەتوانی ئاست و توانای نووسەر لە نووسیندا هەڵبسەنێگێنی، ، هەڵبەت ئەمە زیاتر بۆ خودی پیرۆزی ئەدەبە وەک دەستخۆشی یاخود ڕووخاندنی نووسەر.

یەکێک لەو کتێبانەی کە من بۆ دووەمجار خوێندمەوە، ” بەڕێگاوە” ی دڵشاد کاوانییە.
هەرچەند بە جارێک خوێندنەوە بەڕادەیەکی زۆر توانینم لە پەیامی ڕۆمانەکە تێبگەم، بەڵام هەمیشە هەستم بە نەقسێک ئەکرد، بۆیە جارێک بە خودی نووسەریشم وت:”نەمتووانی مافی تەواو بە ڕۆمانەکەتان بدەم”
ڕەنگە هۆکار زۆربن، لێ من زیاتر بۆ ئەوەی دەیگەڕێنمەوە، کە من ئەزموونی سەرەتاییمە لە خوێندنەوە، لەلایەک، لەلایەکی تریش، یەکەم ڕۆمانی کوردییە خوێندبێتمەوە کە شێواز و تەکنیکی تەواو جیاواز بێت، هەڵبەت جگە لەوەی یەکەم ڕۆمانی کوردی سادیستی یە.

تۆی خوێنەر کاتێ بەڕێگاوە دەخوێنیتەوە، ڕێک بیرت بۆ ف□□□ س□حراوییەکانی ” میخۆی کوڕی ماخە” و دڵپاکی و سادەیی و ساویلکەیی” شێمرازی کوڕی مەلاخدر
بەخورتی” دەچێت
ئەم ڕۆمانە کە کارەکتەرە سەرەکییەکەی ” نارسیس” ە لەپاڵ ئەو میخۆ و مەلاخدر و قریاقۆس و شێمراز ….هتد دێت،
سەرەتای ڕۆمانەکە بە بەستانەوەی نارسیس دەست پێدەکات و دواتر گرێ کوێرەی نهێنییەکان و ماڵباتی میر ئەمبێز و خستنەوەی نەوە لە چوار

ئاینی جیاواز کە ، ئیسلام و فەلە و جولەکە و زەردەشتی بوو پاشان شەڕو کوشتن و پێکدادان لە پێناو گەیشتن بە بەدەسەڵات ، کە دواجار بە سەرکەوتنی ش□م□رازی ڕۆحانی و مانەوەی نەژادی میخۆ کۆتایی دێت.

ئەو لایەنە باشانەی کە لە ڕۆمانی " بەڕێگـــــاوە" بەدیمانکرد:ـ

١- ناونیشانی ڕۆمانەکە : من سەرەتا کە خوێندمەوە، هەستم دەکرد ناونیشانێکی زۆر بەهێز نییە، بەڵام کاتێ چوومە ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە، ئەوسا زانیم، هەڵەم، چونکە تا دواهەمین بەشی هەمیشە کارەکتەرەکان، بەڕێگاوەن، بۆ ڕزگاربوون و دۆزینەوەی حەقیقەت، بۆیە ناوەزەترین ناونیشانە ، ئیتر ئەو ئەو گوتەیەش تاڕادەیەک تێکشکا کە دەڵێن بە بەرگ و ناونیشانی کتێب هەڵمەخەڵەتێ، بێگومان ئەمەش لێهاتوویی نووسەر دەردەخات.

٢- حەزی بوون بە نارسیس: کە کردنەوەی هەموو کۆدە نهێنییەکان و زەحمەتی و چەرمەسەری لەلایەن خودی نارسیسە، کە سەربوردەکەی دەخوێنێتەوە، دەتەوێ ئەو بیت، کاتێ واقیعت بە ڕەنگی ڕەشێکی تۆخ نووسراوە، کاتێ نازانی بوون و ڕەچەڵەکت چییە، بەڵام تۆ هەوڵدەدەی سەرەڕای ئەوەی دەزانی ڕەنگە باج بە ڕۆحت بدەی، ب□ـــــ□ی□ دەکرێ بڵێین حەزی خوێنەر بۆ بوون بە نارسیس کە کارەکتەری سەرەکییە، هەوڵێکە بۆ خۆ دۆزینەوەی خوێنەر و برەودان بەخۆی. کە ڕەنگە ئەمیش لە واقیعێکی ڕەش و چەرمەسەری کۆمەڵگەکەی دابێت.

٣ – بوونی ئاینی جیاواز بەڵام دانەبڕاو لەیەکتر : بەڕێگاوە کڕۆکی سەرەکی پێکدادانی ئاینەکانە وەک دوژمنایەتی نا بەڵکو زیاتر بۆ لێک نزیکبوونەوە، ئەوەتا میخۆ و شێمراز و قریاقۆس، ئامۆزان لێ لە سێ ئاینی جیاواز، هەڵبەتە ڕەنگە مەبەستی نووسەر ئەوە بێت، ئاین جیاوازی ناخاتە نێوان مرۆڤەکان بەڵکو ڕەنگە تەماع و حەزی زۆری کەسەکان بێت، کە باشتر بن لەوەیتریان، وەک ئەوەی میخۆ لەگەڵ شێمراز کردی، کە زیاتر مەبەستی گرتنە دەسەڵات و زیندووکردنەوەی دەسەڵاتی میرایەتی بوو وەک ئەوەی دزایەتی خودی ئاینەکەی شێمراز بێت.

٤ – خەیاڵی بوون بە پاڵەوان: مەحاڵە تۆ بەڕێگاوە بخوێنیتەوە، خەیاڵی ئەوەت نەکردبێ لە شوێنی کارەکتەرێک بیت، یاخود یەکێک بی لەوانەی هەمیشە بەحەنچەیەکەوە بە ڕێگـــــاو□ بی، ڕێچکە ســــەخت و دژوارەکان ببڕی

٥ ـ دانانی فەرھەنگۆکێکی بەپێز: بێگومان دانانی فەرھەنگۆک ڕەنگە ھێندە ئاسان نەبێت بەتایبەت بۆ ئەوانەی چەندەھا وشەی کۆنی کوردیان نوێ کردۆتەوە کە ھەمیشە پەراوێز خراون.

٦ – ڕۆمانی ھەموو سەردەمە جیاوازەکانە : بێگومان باشی ھەموو دەقێک لەوەدایە، بۆ ھەموو سەردەمێک خوێنەری خۆی ھەبێت و لێی دان□ب□ت، من وای بۆ دەچم، بەڕێگاوەی یەکێکە لەو ڕۆمانانەی دوای ئێمەش ھەمیشە خوێنەری سەرسەخت بە خۆیەوە دەبینێت، دواجار ئەمە بەرھەمی تەنھا نووسەرێکی ئاسایی نییە!

ج□وانترین دێڕی ئەم ڕۆمانە، کاتێک دەڵێت " من دوای تەواوکردنی ئەم ڕۆمانە دەستبەجێ بێ خۆگرخاندن خۆم دەکوژم.

ڕێک بیرت بۆ ئەوە دەچێت
نارسیس
یان نووسەر
یاخود تۆی خوێنەر
خۆت دەکوژی.!!

دواجار " بەڕێگاوە "ی دڵشاد کاوانی لە ھەموو وشەکان مەزنترە.
بەڕادەی ئەوەی دەتوانین بڵێین : وشەکان ھەژارن لە ئاست وەسفکردنی ئەم ڕۆمانە"

کۆشکی مەجید پاشای بابان.. جواد خەلیل

(چیرۆکی سەردارانی کۆشک، بەسەرھاتی ھەستانەوە و داڕمان)

لە ناوەڕاستی سەدەی نۆزدەھەمدا (مەجید پاشای بابان) کە بە سێ پشت دەچێتەوە سەر دامەزرێنەری سلێمانی (ئیبراھیم پاشای بابان)، بەھۆی لە ناوچوونی یەکجارەکیی میرنشینی بابانەوە، بڕیار دەدات

خۆی و بنەماڵەکەی لە کفری نیشتەجێ ببن.

بۆ ئەم مەبەستەش کۆشکێکی گەورەی لە کفری بنیاتنا و بەیارمەتی تورکە عوسمانییەکان دەستی بەسەر زەوی زارێکی زۆردا گرت. کفری کە پێشتر جیاوازی چینایەتی تێدا نەبوو، بەهۆی (مەجید پاشا)وە ئەم جیاوازییانە زۆر بە ڕوونی تێیدا دەرکەوت.

(مەجید پاشای بابان) یەکەمین کەس بوو شێوە ژیانی ئەرستۆکراتییانەی هێنایە نێو (کفری) یەوە، کتێبخانەیەکی گەورەی لە ماڵەکەیدا دروستکرد و دانیشتنی شەوانەی بۆ هونەرمەندان و دەنگخۆشانی کوردو تورکمان و عەرەب ڕێک دەخست و هەوڵی پێگەیاندنی نەوەیەکی سیاسی و خوێندەواری نێو بنەماڵەکەی دەدا و تێکەڵی خەڵکی ڕەش و ڕووتی نەدەکردن.

گۆرانییە بە ناوبانگەکەی (عەلی مەردان) کە بە ناوی (باخی پاشا)وە تۆمارکراوە، لە نێو ئەم ماڵەدا و بەسەر ئەم کۆشکەدا وتراوە ، هەر لە نێو ئەم کۆشکەدا و بەهۆی جەمیل پاشاوە "عەلی مەردان" و "قەمەر بەگلەر" یەکدییان ناسیوە و پێکەوە سەرمەست بە باخی پاشا و جوانییە شاهانەکەی، شیعرەکەیان نوسیوە و گۆرانییەکەیان گوتەتەوە:

هەستە با بڕۆین بکەین تەماشا
لە مێرگوزار و لای باخچەیی پاشا

مەجید پاشای بابان لە ساڵی (١٩٠٥) کۆچی دوایی دەکا و لە گۆڕستانێکی تایبەت بە بابانەکان لەتەنیشت گۆڕی (قادر پاشا)ی باوکییەوە لە شاری بەغداد بە خاک دەسپێردرێت.

دوای مردنی مەجید پاشا، کوڕەکەی واتا جەمیل پاشا "١٨٨٤-١٩٤٦" بوو بە سەرداری کۆشک، کە ئەویش هەر لە نێو ئەم کۆشکەوە هاتبووە دونیا، زیرەکییەکی بێ هاوتای هەبوو بە تایبەتی لە بواری هونەری ئیدارەدان و کارگێڕییدا. بەو پێیەی زمانەکانی (کوردی، تورکی، عەرەبی، فارسی) بە باشی دەزانی و کەسایەتییەکی ناسراوی سەردەمەکەی خۆی بوو، کرا بە نوێنەری ویلایەتی موسڵ لە پەرلەمانی عوسمانی لە ئەستەنبوڵ. دوای ڕووخانی عوسمانییەکان و دامەزراندنی دەوڵەتی عێراق ماوەیەک بوو بە نوێنەری کەرکوک لە پەرلەمانی عێراق. ژمارەیەکی بەرچاو کتێبی عەرەبی و تورکی لە ئەستەنبوڵ و بەغدادەوە هێنایەوە بۆ کتێبخانەی نێو کۆشکەکەی لە کفری.

لە نێو کوڕانی جەمیل پاشادا، مەحمود پاشا "١٩٢٠-١٩٩٧" لە هەموویان زیرەکتر و لێهاتوتر بوو، کە دواتر بۆ ماوەیەکی زۆر کرا بە وەزیری تەندروستی عێراق. مەحمود بە هەمان شێوەی باوکی هەر لە نێو ئەم کۆشکەدا گەورە بوو، لە کفری خوێندنی دەستپێکرد و دواتر بە درێژەدان بە خوێندن دەچێتە بەیروت و بەغداد، تێکەڵی کاری سیاسی دەبێت و لە سێ کابینەی جیادا سێ جار دەگاتە پلەی وەزیر، چەند جارێکیش دەکرێتە ئەندامی ئەنجومەنی نوێنەران.لە دوای ڕووخاندنی دەسەڵاتی پاشایەتی، ڕوودەکاتە ئوردن و ماوەیەک لەوێ دەمێنێتەوە. دواتر دەچێتە سعودیە و دەبێتە ڕاوێژکاری (میر فەهد بن عەبدولعەزیز) و ماوەیەکیش لەوێ دەژی، تا لە کۆتایی حەفتاکاندا ئەوێش بەجێدەهێڵێ و دەچێتە لەندەن، ساڵی 1997 کۆچی دوایی دەکات و دەیبەنەوە بۆ ئوردن و لەوێ بەخاک دەسپێردرێت. مەحمود پاشا زمانەکانی (کوردی و عەرەبی و تورکی و ئینگلیزی) بە باشی دەزانی و متمانەپێکراوی پاشای عێراق بوو.

(عەفیفە خاتوون)ی کچی (جەمیل پاشا) یەکێکی ترە لە ناودارانی نێو ئەم کۆشکە مەزنە، کە ئەویش هەر لە نێو ئەم کۆشکەوە هاتبووە دونیا و گەورە ببوو، هاوسەرگیری لەگەڵ (ئەحمەد موختار بابان) دا کرد، ئەحمەد بابان جگە لەوەی یەکێک بوو لە دیارترین سیاسیەکانی مێژووی نوێی عێراق، هاوکات دوایین سەرەک وەزیرانی عێراقیش بوو لە سەردەمی پاشایەتیدا.

دوای ڕووخاندنی دەسەڵاتی پاشایەتی و هاتنە سەرکاری قاسم، پیاوەکانی نێو ئەم کۆشکەیش سەرجەمیان بە دەسەڵاتکران و خرانە زیندانەوە. دواتریش نەک تەنها لە نێوەندە سیاسیەکە، بەڵکو بەتەواوی لە سەر شانۆی سیاسی عێراق دوورخرانەوە، هەندێکیان ڕوویانکردە ئوردن و بەشێکیشان چوونە ئەوروپا. ئەو کۆشکەی سەردەمانێک باپیرە گەورەیان بنیاتینابوو، لێی تەرینەوە و ئیدی نەهاتنەوە بەلایدا و لە وڵات و خاکی تردا ژیان و مردن.

ئێستا و دوای نیو سەدە لە چۆڵکردنی، کۆشکەکە بەتەی کەلاوە، هەرچەندە تا دەیەی یەکەمی دوو هەزار، وەکو خۆی مابووەوە و دەتوانرا بە تێچوویەکی کەم نۆژەنبکرێتەوە، بەڵام نەکرا. بۆچی نەکرا؟ خۆ زیاتر لە جارێک پارەی بۆ تەرخانکرا! ئاخر هەموو جارێک بڕێ پارەی تەرخانکراو دوای دابەشکردنی لە نێوان بەرپرسە دیارەکانی حیزب و حکومەتدا، شتێکی وای لە نەدەمایەوە بخرێتە خزمەتی کۆشکەوە!

دواجار ئەم کەشکە بەشەکی زۆری دامەما و بوو بەکەلاوە، کەلاوەیەک هەرچەند لێی بڕوانیت بیماری عەقڵی ئیدارەدانی کورد و بە ئاگاییەکەییت بە دەردەکەوێت، لە هەستکردنیدا بە گرنگی شوێنەوار و سەنگە مێژووییەکەی ئاسار! ئەم کەشکە چاوەڕێی لێزمە بارانەکە، تا بە هەمیشە ببەتەوە خاکێکی ڕووتەڵە، وەک ئەوەی کە هەرگیز نەبووبێت.

جواد خەلیل

چیرۆک بۆ منداڵان.. پەشیمانی و لێبووردن .. نووسینی: رەزا شوان

ماڵمان لە شاری کەرکووک لە گەڕەکی شۆڕیجە بوو. لە پۆلی پێنجەم لە قوتابخانەی شۆڕیجەی سەرەتایی بووم. لە منداڵانی کۆڵانەکەی خۆمان و لە کۆڵانێک پێشتر و کۆڵانەکەی دوای کۆڵانەکەمانەوە، کە هەموومان هاوڕێی یەکتری و هاوقوتابخانە بووین. تەمەنمان لە نێوان یانزە و دوانزە ساڵاندا بوو. تیپێکی تۆپی پێمان دامەزراند و ناومان نا (تیپی تۆپی پێی کوردستان) ژمارەمان (١٨) منداڵ بووین. پارەمان کۆکردەوە و بە (٦) پێنجایی واتا (٣٠٠) فلس. تۆپێکی لاستیکی گەورەمان کڕی. زۆر دڵمان پێی خۆشبوو. لە دوای یاری، هەر جارەی یەکێکمان دەمانبردەوە بۆ ماڵی خۆمان.
پارچە زەوییەکی چۆڵی گەورە لە سەرووی کۆڵانەکەمان هەبوو. کردمان بە یاریگامان. رۆژانی سێ شەممان و رۆژانی هەینی، لە دوای نیوەڕۆوان، دەبووین بە دوو بەشەوە، تا کفت دەبووین تێر یاری دوو گۆڵیمان دەکرد. بەڵام ئەوەی کە نیگەرانی کردبووین. رەفتاری هەڵۆی (شەرە)ی هاوڕێمان و ئەندامێکی تیپەکەمان بوو. کە کەمێک لە خۆبایی بوو. زۆر رەق یاری دەکرد. لە هەر یارییەکدا، شەقی لە پێی یەکێک یا دووانمان دەدا. یان پاڵێکی قایمی بە یەکێکمانەوە دەنا و دەیخستین و ئازاری پێ دەگەیاندین. من دوو جار بەر شەقی شەرە کەوتم. جارێکیان

ئازارێکی زۆری بە پێی راستم پێگەیاند. لە دوو یاری دا، نەمتوانی یاری بکەم. هەر بە هۆی شێرۆوە جاری واش هەبوو یارییەکەمان رادەگرت و بە دڵتەنگییەوە کۆتاییمان پێ دەهێنا.

گلەییمان لێی کرد و زۆریش ئامۆژگاریمان کرد. بەڵام بێ سوود بوو. تا گەیشتە ئەو رادەیەی کە لە رەفتاری شێرۆ بێزاربووین.
بیرمان لە دۆزینەوەی چارەسەرێک کرد.
بەبێ ئاگاداری و بێ بەشداریکردنی شێرۆ، هەموو ئەندامانی تیپەکەمان لە شوێنێکدا کۆبووینەوە. کە چی بکەین بۆ ئەوەی وا لە شێرۆ بکەین واز لەم رەفتارەی بهێنێت و بە خۆیدا بچێتەوە. چەند هاوڕێیەکمان پێشنیاریان کرد و رای خۆمان لە بارەیانەوە وت.
شاهۆ: سبەینێ کە شێرۆ هاتە ناو یاریگاکەوە، با پێکەوە هەموومان رووبەڕووی ببینەوە و بە پاڵ دەریبکەین.
دارا: با لە تیپەکەمان دەری بکەین و قسەی لەگەڵدا نەکەین و واز لە هاوڕێتی بهێنین.
سەرکەوت: با لە لای مامۆستا فەرهاد، مامۆستای وەرزشمان سکاڵای لێ بکەین.
کە نۆرەی من هات، راو و پێشنیارم ئەمە بوو:" با سبەینێ هەینی یاری نەکەین و کەسمان نەچین بۆ یاریگاکەمان. کە شێرۆ بچێت و کەسمان نەبینێت، هەست بە شتێک دەکات. رۆژی شەممەش لە قوتابخانەدا، کە شێرۆ رۆژ باشی لێکردین، بە ساردییەوە وەڵامی بدەینەوە. ئەگەر پرسی: بۆ بە ساردی وەڵامم دەدەنەوە؟ چی بووە؟ بۆ دوێنێ کەستان نەهاتن بۆ یاریگاکە؟ ئەم وەڵامە، وەڵامی هەموومان بێت:"لە خۆت بپرسە" هەموو ئەندامانی تیپەکەمان، ئەم را و پێشنیارەیان پێ باش بوو.
بەیانی رۆژی شەممە، کە شێرۆ رۆژ باشی لێمان کرد، بە ساردییەوە وەڵامیمان دایەوە. کە پرسی:" بۆ بە ساردییەوە وەڵامم دەدەنەوە؟ بۆ دوێنێ کەستان نەهاتن بۆ یاریگاکە؟ چی بووە..؟". هەر یەکەمان بە “لە خۆت بپرسە” وەڵامیمان دایەوە.
ئەو رۆژە کە چووینەوە بۆ ماڵ، شێرۆ زۆر دڵتەنگ و خەمبار ببوو. زانی تەگبیرمان لێی کردووە. بیری لە وەڵامەکەمان کردەوە، لەبەر خۆیەوە، وتی:"هاوڕێکانم هەقیانە کە بە ساردی وەڵامم بدەنەوە. راست دەکەن پێویستە لە خۆم بپرسم. من ئازاری هەموویانم داوە، دڵی هەموویانم رەنجاندووە. من هەڵەم و پێویستە پەشیمان ببمەوە و واز لەم رەفتارە ناشیرینەم بهێنم. واتە من خەتابارم و هەر من دەتوانم کۆتایی بەم کێشەیە بهێنم. پێویستە لە پێشا یەک بە یەکی هاوڕێکانم ئاشت بکەمەوە."

بەیانی ڕۆژی یەکشەممە لە قوتابخانەدا، شێرە هات و دەستی کردە ملی یەک بە یەکمان. چاوەکانی پڕ ببوون لە فرمێسک و وتی:"هاوڕێ خۆشەویستەکانم، من ناتوانم بەبێ ئێوە هەڵبکەم. من خەتابارم و دان بە هەڵەکەمدا دەنێم، کە ئازاری هەمووتانم داوە. زۆر پەشیمانم. بەڵێنت دەدەمێ، کە ئیتر ئەم رەفتارە ناشیرینە دووبارە ناکەمەوە و دڵی کەستان ناڕەنجێنم. بە رۆحێکی وەرزشییەوە داواتان لێدەکەم کە لێم ببوورن.

منیش بە ناوی هاوڕێیانی ئەندامانی تیپەکەمانەوە، وتم:"شێرە گیان، تۆ هاوڕێیەکی خۆشەویستمانی و حەزمان نەکرد درێژە بەم رەفتارەت بدەیت. لێت دەبوورین.

شێرە زۆر سوپاسی هەمووانی کرد. بەڵێنەکەی هێنایەدی. لەوە دوا بە خۆشی و شادییەوە یاریمان دەکرد و بە خۆشیشەوە کۆتاییمان پێ دەهێنا.

(*) منداڵە خۆشەویستەکانی کوردستان. پەشیمانی و دانان بە هەڵەدا، نەنگی و لاوازی نییە. بەڵکو درێژەدان بە هەڵە، هەڵە و نەنگییە. هەڵەکەری کەللەڕەق باجێکی زۆری هەڵەکانی دەداتەوە. لێبووردنیش جوانترین و بەرزترین خەسڵەتی مرۆڤە.

رەزا شوان

سوید: ٢٠٢١

ئێمە چی ئەزموونێکمان هەیە لەگەڵ "تەوالێت"دا.. ئاراس سەعید

ئێمە چ ئەزموونێکمان لەگەڵ (تەوالێت)دا، هەیە؟ بۆچی مرۆڤ بەخالی کردنەوەی غەریزە کۆبتکراوەکانی پەنا دەباتە بەر تەوالێت؟

دەرگایی تەوالێتە گشتییەکانی هیچ کۆمەڵگایەک خالی نییە، لە کۆمەڵێک نووسین و دەق، هەریەکەیان گوزارشت لە فاکتێکی ژیاری و کۆمەڵایەتی قووڵ دەکەن.

بەچی "تەوالێت" دەبێتە نهێنیترین درزی ژیان، کە تاکی کوردی لەویوە، تەعبیر لەشوناس و ڕوئیاو ئایدیاکانی دەکات. چ شتێک تەوالێت و ژیانی ئێمە ئاوێتەی یەکتردەکات لەناو کات و شوێندا،؟ بەگەڕانەوە بەلای "فرۆید" ڕەنگە بتوانین، سەرەداوێکمان پێبدات بۆ کردنەوەی ئەم گرێ کوێرەیە، کاتێک فرۆید ئەقڵی مرۆڤ دابەش دەکات بەسەر سێ بەشی سەرەکیدا، ڕەنگە بیەوێت پێمان بڵێ. "مرۆڤ بە هەمیشە لەژێرکاریگەری کۆبتە دەرونییەکاندا دەژیت" بەجۆرێکی تر، هەرگیز مرۆڤ خاوەندارێتی کردەکانی خۆی ناکات، چونکە لەژێرفشاری ئید و سوپەر ئیگۆدایە. "سوپەرئیگۆ" خۆی لەترادیسیۆن و مۆڕاڵی گشتی و تاپۆکانی کۆمەڵگا دەبینێتەوەو بەردەوامە لەکۆبتکردنی داواکارییەکانی "ئید".

"سوپەرئیگۆ" بەشێوازێکی سیستماتیکراو کارەکانی خۆی دەکات، جگە لەو چرکەساتەی کە مرۆڤ لە چاودێری ئەویتر خۆی دەدزێتەوە، "سوپەر ئیگۆ" ڕێگە بەخالیکردنەوەی مۆتیڤە دەروونییەکان نادات. بەقەولی "فرۆید" مرۆڤ لەدووکاتدا، توانایی خالیکردنەوەی مۆتیڤە دەروونییەکانی هەیە، لەکاتی نووستندا، کە "سوپەر ئیگۆ" نائاگایە. بۆیە مرۆڤ لەخەونەکانیدا "سێکس دەکات"، "دەکوژێت"، "یاخی دەبێت". چرکەساتی دووەم، نەبوونی چاودێری ئەویترە، واتا، نۆڕم و ترادسیۆن و مۆڕاڵی کۆمەڵەکی.

ئێمە لە منداڵیدا، کاتێک بەڕۆژوو دەبووین و برسێتی هروژمی بۆ دەهێنایین، پەنامان دەبردە بەر توالێت، بۆ ئەوەی پارویەک نان بخۆین. ئەزموونی ئێمە لەگەڵ توالێتدا، زیاتر لەچرکەساتی دەسپەڕ لێدانەوە دەستپێدەکات، نەک ڕۆژوو شکان.

بەڕوونکردنەوەی چەمکی دەسەڵات و پەیوەندییەکانی دەسەڵات بەجەستەوە، زیاتر پەیوەندی مرۆڤ و تەوالێت ڕوونتر دەبێتەوە. "ژان پۆڵ سارتەر" لە کتێبی بوون و نەبووندا، بەم شێوەیە لەبارەی جەستەوە دەدوێت:("من بە لەش هەم" ئەمە یەکەم ڕەهەندی بوونە، "کەسانی دیکەش لەشم دەناسن و بەکاری دەهێنن"، ئەمە دووەم ڕەهەندی بوونە"). واتا: جەستە جگە لە ڕەهەندی بوونەکەی وەك بوون کە شوێنێك لە بۆشایی داگیردەکات، ئەوا خاوەنی ڕەهەندێکی ترە کە بریتییە لەوەی کاریگەری لەسەر دەوروبەری دادەنێتو بەهەمان شێوەش دەکەوێتە ژێر کاریگەرییەوە. فۆکۆ وتەنی: (دەسەڵات لە جەستەی مرۆڤدایە، چونکە جەستە لەهەموو کات و شوێنێک ئامادەیی هەیە، دەسەڵات بەبێ شوێن و کات بوونی نییە.) دەسەڵات لەدیدی فۆکۆ وە پەیوەندییەکی نابەرامبەرە لە نێوان دوولایەندا. واتا ئەوی دەسەڵات دار، هەیمەنەو مومارەسەی دەکات بۆ دیسپیلن کردنی جەستەی ئەوی بێ دەسەڵات، شوێنەواری دەسەڵات هەمیشە لە جەستەدا دەمێنێتەوە.

بۆنموونە لە پەیوەندیە سۆزداریەکانیش پەیوەندی هێز و دەسەڵات بەئاشکرا دەبینین، دوو مر□ق ل□پەیوەندی خۆشەویستیدان، ئەوی یەکەم هەوڵی داگیرکردنی جەستەی ئەوی تر دەدات. داگیرکردن تەنها بەرئەنجامی سەرکوتکردن و هێزی فیزیکی نیە، بەڵکو ئەوی تر، لە پیناوی بەدەستهینانی ئاسایش و بەدەستهینانی پێداویستیەکانی دەستبەرداری ئازادیەکانی دەبێت.

“فۆکۆ” پێ ی وایە، دەسەڵات لە جەستەدایە، فۆکۆ” س□ بارەت بە دیسپلینی جەستەیی ڕای وایە کە جەستەی مر□ق ل□م کاتەدا دەخزێنرێتە ناو دەزگایەکی دەسەڵاتەوە، کە هەڵدەلوشێ، تێکدەشکێنێ□و سەر لە نوێ بونیادی دەنێتەوە، دیسپلین جەستەیی ملکەچو گوێڕایەڵو ئامادەی قبوڵ کردنی دیسپلینی زیاترو دەسەڵاتی زیاتر دروست دەکات، بەر لە سەردەمی مۆدێرن سزادان تەنیا ڕووی لە کەسی تاوانبار بوو، تەنیا تاکە کەسی تاوانبار ڕووبەڕووی سزا دەبووەوە، بەڵام تەکنیکەکانی دیسپلین ڕوویان لە کۆی دانیشتوانە، واتە: دەسەڵاتی دیسپلینی تەنیا کەسێك دیاری ناکات تاکو بیخاتە ژێر چاودێرییەوە. یاخود سزای بدات، بەڵکو هەوڵی کۆنترۆڵی کۆی کۆمەڵگە دەداتو هەموو دانیشتوان دەخاتە ژێر چاودێرییەوە، بۆ گەیشتن بە ئامانجی ملکەچ کردنو لارەملێی تاکەکانو فراوان بوونی دەسەڵاتەکەی،پێویستبوو گشت ڕەهەندێکی فەزا، زەمەنو جوڵە ڕێساو یاسایان بۆ دروست بکرێ□و بێوەستان سودیان لێ وەربگیرێ، هەر بۆیە تەکنەلۆژیاو تەکنیکەکانی دیسپلین ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر، دەست پێوە گرانە تر، بەش بەشکەرتر، هونەری تر، دیارترو قازانج خوازانە تر دەبن.

پەیوەندیەکی نزیک لە نێوان “سارتەر و فۆکۆ”دا هەیە، یەکەم مر□ق ب□ لەش هەیە. دووەم: دەسەڵات لەجەستەدایەو بەسەر جەستەدا پیاده دەکرێت. کەواتە مر□ق ب□ ئەوەی جەستەی لەچاودێری ئەویتر، ڕزگار بکات، بەدوای نهێنی ترین شوێندا دەگەڕێت. ناچارم زیاتر لەسەر چەمکی دەسەڵات ڕابووەستم، چونکە تێگەشتنی تاکی کوردی، تەنها لە دەسەڵاتی سیاسیدا کوورت دەبێتەوە، بەپێچەوانەوە، یەکەمین دەسەڵاتی پێش دەوڵەتی دەسەڵاتی خێزانە. وەکو ئەوەی “ئەریک فرۆم” (لەکتێبی هەڵهاتن لەئازادی) ئاماژەیی پێکردووە، مر□ق ب□سرووشت ئازادە، بەڵام بەهۆی توانای زاڵنەبوونی بەسەر هێزەکانی سرووشتدا، چاوپۆشی لەبەشێک لە ئازادییەکانی دەکاتو ملکەچ و لارەگوێێ خێزان دەبێت.)

خێزان یەکەمین دامەزراوەی سەرکوتکەرە، کە توانایی چاودێرکردن و کۆنتڕۆڵکردنی هەیە. منداڵ هەمیشە دەیەوێت، بەشێک لە ئازادییەکانی بەدەست بهێنێتەوە، بەڵام ئەوە ئەستەمە، بۆیە پەنا دەباتە بەرنهێنی ترین درزی ژیان، بۆ خالی کردنەوەی غەریزەکانی. ئەوە

یەکەمین ئەزموونی ئێمەیە لەگەڵ توالێتدا. جگەرەکێشان، دەسپەڕلێدان، تەوالێت دەبێتە نهێنی ترین، پەناگە بۆ شاردنەوەی جەستە لەچاودێرێکردنی ئەوی تر.

تەوالێت، تەنها سەرەتایەک نیە، کۆتایی هەبێت، بەڵکو بەرکەوتەیەکی ئەزەلییەو بۆ هەمیشە شوێنی خالیکردنەوەی غەریزەکانی مر□ق□. با بڕێک بچینە پێشتر، بەو وتەیەی “ڕۆسۆ” دەست پێدەکەین کە دەڵێت؛(مر□ق ب□ ئازادی لەدایک دەبێت، بەڵام لەهەموو شوێنێک دیلکراوە). واتا مر□ق ل□ژێرکۆمەڵێک کۆتوبەندایە، بەناچاری ئەو ڕۆڵە دەگێرێت، کۆمەڵگا بەسەریدا سەپاندوویەتی. لە قۆناغی دووەمدا، دەسەڵاتەکان جیاوازە، دەسەڵاتێکی مۆنۆپۆڵی چڕ ئامادەیە، دەسەڵاتێک لەڕێگەی دەزگایی سیخوڕی و دامەزراوەی تێکهه□□چنراوەوە، خۆی مومارەسەدەکات. زۆرجاریش جومگەکانی دەسەڵات تەنها پۆلیس، ئاسایش، دەزگایی سیخوڕی نین. بەڵکو پۆلیسەکانی خودا و پۆلیسەکانی ئەخلاق و پۆلیسەکانی خێزان بەشدارن. کاتێک دەسەڵاتێک کۆی جموجۆڵەکانی جەستەی مر□ق ک□نتڕۆڵ دەکات لەڕێگەی تەلەسکرین و دەزگایی سیخوڕی و پۆلیسییەوە، مر□ق ب□ خالیکردنەوەی دوو شت، پەنا دەباتەوە بۆ توالێت، یەکەم؛ غەریزەکەبتکراوەکانی لە تەوال□تدا خالی دەکاتەوەو لەڕێگەی جوێنەوە ڕەخنەکانی ئاڕاستەی ڕژێمە کلتووری و کۆمەڵایەتی و ئایینیەکان دەکات. خاڵی دووەم؛ تەوالێت دەبێتە، مینبەری گوزارشتکردن لە شوناس. زۆرجاریش دەبێتە مینبەرێک بۆ هۆشیاری سیاسی و ڕەخنەی ئایینی و ڕەخنەکردنی دەسەڵاتەکان.

کورتە چیڕۆک/ پەنا بەر.. رەسوڵ بەختیار

لەچایخانەی مەچکۆ لەتەک کۆمەڵێک کەس باس نەهامەتی و هەژاری و جەنگمان دەکرد، وەک دەزانن هەمووان خۆیان بەپسپۆڕی بوارەکان دەزانی، لەبابەتی هەژارییەوە، باسی مووشکەکانیرووسیایان دەکرد، دواتڕ باسی هەموو رێ و شوێن و سیستەمەکانی ئەمریکا، لەلایەن یەکێکی دیکەوە، دەخرایە بەرباس وەک ئەوە وابوو لەکۆنگریس لەگەڵ ئەندامەکان دانیشتبێ، لەو قسانە دابووین پیاوێکی بالا بەرز و تەمەنی زیاتر لەچل ساڵ دەبوو، سڵاوێکی کرد و هات لەتنیشتمان

دانیشت، دوای چەند خولەکێک یەکێک لەوانەی هەر لەوانەی قسەی دەکرد، هاتە سەر باسی مێژووی ئەورووپا، وای باس دەکرد هەموو مێژووی ئەورووپای خوێندێتەوە، بەڵام لە قسەکانی دیار بوو تەنیا چەند زانیارییەکی لەلابوو، کە لە فەیسبووکدا خوێندویەتییەوە، پیاوە باڵا بەرزەکەش بەکوردییەکی پچڕ پچڕ هەڵیدا یەوە و گوتی: ئەوانەی تۆ باسی دەکەیت، منداڵی پۆلە سەرەتاییەکانیش دەیزانێ....

هەموو واقیان وڕما و یەکێک بەوی گوت: بەزمانەکەتەوە دیارە خەڵکی ئێرە نیت.

پیاوە باڵا بەرزەکە: تەواوە، من خەڵکی ئێرە نیم، بەڵکو پەنابەرێکم پەنام هێناوەتە وڵاتی ئێوە، بۆیەش ئەو قسەیەم کرد، من ماوەی مانگێکە هەتوومەتە ئێرە، ئەوەی لە هەموو گفتوگۆکان لێرە و لەوێ گوێم لێبووە، ئەوە لە هەموو شتێک شارەزان، تا سەر ئێسقان نیشتمانپەروەرن، بەڵام کردەوەکانتان هیچ ئەو شتانە بەدەر ناخا....

کاتێک پەنابەرەکە ئەو قسانەی کرد، هەموو دایانە قاقای پێکەنین و گوتیان برا هەموو شتانە فشەیە، تەنیا کات بەسەر بردنە.

پەنابەرەکە سەرێکی بادا و گوتی: من لەسەر بۆچوون و ڕای ئازاد گیراوم و دواتر لەوڵاتی خۆم رامکردووە و ئێستا پەنابەرم…

کەس قسەی لەسەر ئەو بابەتە نەکرد و دوای چەند خولەکێک پەرتەیان لێکرد.

ماوەی چەندین ساڵی پێچوو، وڵاتی پەنابەرەکە ئاژاوەی کەوتە ناو و هەرچی دەسەڵاتی پێشووترە رووخا، کاکی پەنابەریش لەچایخانە و شەقام و کۆڵانەکان نەبیندرا.

رۆژێک بەڕێککەوت سەردانی وڵاتی کاکی پەنابەرم کرد، کاتێک چوومە سەنتەری شارێک بینیم چەندین وێنەی کاکی پەنابەر بەگەورەیی هەڵواسراوە، پێمخۆشبوو گوتم لەوانەیە پەنابەرەکە ئێستا کەسێکی دڵسۆزی وڵاتەکەی بێ....

لەسەر شەقامدا پرسیارم لەچەند کەسێک کرد، تا بزانم ئەو کەسە کێیە....چەندین کەس ئامادە نەبوون وەڵامم بدەنەوە…بۆیە وازم هینا گوتم چیتر پرسیار ناکەم، لەنێوەندی ئەو پرسیارانەم دیار بوو یەکێک لەو لاترەوە تێبینی کردبوو، تا بزانم ناوی ئەو وێنە گەورەیە کێیە، لێم نزیک بۆوە و گوتی: دیارە زۆر مکوڕی لەوەی بزانی ئەو کەسە کێیە، با پێت بڵێم: خاوەنی ئەم وێنەیە چەندین ساڵ لەمەوبەر پارە و سامانێکی زۆری لەم وڵاتە بردۆتە دەرەوە، پاشان خۆشی رایکرد، دوای نەمانی حکومەتی پێشوو، گەڕایەوە وڵات ئێستا ئەمە زنجیرەیەک چێشتخانەی هەیە، ئێستاش دەیەوێ وەک داکۆکیکارێک لەڕای ئازاد بچێتە پەرلەمان.

له ده‌قه‌كانی محه‌مه‌د ماغووت.. و: عه‌بدولڕه‌حمان فه‌رهادی

• بانیژە و سەکۆ •
ئاسوودەیی ببەن
خەمباریم بۆ جێ بێلن

تۆپە ئاراستەکراوەکان ببەن
قەوانە بۆشەکانم بۆ جێ بێلن
کەنار دەریاکان ببەن
زیخاوم بۆ جێ بێلن

ئاگر ببەن
خۆڵەمێشم بۆ جێ بێلن

شەمەندەفەران ببەن
دوکەڵم بۆ جێ بێلن
کاغەزە دۆڕاوەکانم بۆ جێ بێلن

شانۆ قەرەباڵغەکان ببەن
پشت پەردەم بۆ جێ بێلن

نامەکانی ئەڤین ببەن
بەرگەکانیانم بۆ جێ بێلن

دارخورماو بیر و کاروانەکان ببەن
تراویلکەم بۆ ج□ ب□ڵن

درەخت و گوڵ و باڵندە و رەگەکان ببەن
سێبەرەکانم بۆ ج□ ب□ڵن

بەکورتی/ سەرکەوتنەکانی تشرین ببەن
دۆڕاندنەکانی حوزەیرانم بۆ ج□ ب□ڵن.
•خشینی پیرۆز•
سەربازی ئەوروپایی لە جەرگەی شەڕێدا ئەگەرچی چەکی سپیشی پێ بێ
هەوڵدەدا دواوەی خۆی لە سەربازی و ئابووری و ستراتیژی و تەکنیکی
و
شارستانی ، هەر هەمووی بپارێزێ
بەڵام سەربازی عەرەب خەریکی دواوەی جەستەی خۆیەتی و
چوار چمکی لەسەری دادەنیشێ و هەرچی بێتە سەرکێری
لەسەری دەخەوێ
هەر جوولەکەیەکیش بگری
یان هیندییەك
یان پاکستانی
یان چینی
یان یابانی
یان مالیزی
قوربانی دەدەن بۆ خوشگوزەرانیی گەلانیان .
•چوارشەممەی پۆڵوو•
لەوانەیە کڵاوەکەم لە چایخانەیێ لەیادکەم
یاخود چەرخەکەم لە باڕێك و
پاکەتە جگەرەکەم لە هوتێلێك و
کلیلەکانم لە چەکمەجەیێ و
پێڵاوەکانم لە پرسەیێ
ئوتووەکە سوور بۆتەوە لەسەر جلە بەهادارەکانم
بێباکم
بەڵام لەیادکردنی دەفتەری خەمەکانم سات بە سات

تێدا تۆمار دەكرێ
ئەمەيانە كە ناتوانم بەرگەى بگرم
چونكە لە نارنجۆك□ك□ ك□ لە دەستى منداڵێكدا يە ترسناكترە
ياخود ئاژەڵێكى ماڵيى ژێر بۆردومان
چونكە هەموو شتێ لەژێريدا دەسووتێ
تەنانەت وشە ئاسمانييە پيرۆزەكان
ئەگەرچى بە پاسەوانى سەدان ئەهريمەن
دەورە دراوە
ئايا خەم لە لەوەيان بەهێزترە؟
•جەژنى سوپاسگەرى•
بەنيشتمانەكەمەوە هەڵنا فڕمە فرە بەرزاييى
نەوەكا گێژوو□ بێ
بە نيشتمانەكەمەوە هەڵنا فڕمە نزمە بەرزايى
نەوەكا بەر گۆرانييەكى دابەزيو بكەوێ
ئەوسا هەردوو بكەوينە ژێر خانەوە
ئەز دەنووسم
بۆچى شاييەك نيى لەوە، هيچ شاييەك لە پەراوێز
ياخود لەنێو دێرەكان
ياخود لە قولينچەكان
چونكە زۆرتر لەوا تيركەرێك
پشكدارى ئەو لاپەڕەيەم دەكا
راگەياندن
ئازووقە دان
بەرگرى
ئاسايش
ناوخۆ
دەرەوە
ئاوەدان
دادەوەرى
منيش دەبێ بۆ روو بەڕوو بوونەوە
ئامادەبم
•نامۆ بووتێك•
قەڵەمێكى شكاو
پ□يقى گەمژە
نيشانەى سەرسورمان و پرسيار
ناوبرێكن وەك بەرماوەى ه□زاران
كە كەسێك ئاورى لێ ناداتبوە

یان ئەو کارکانەی خەریك هیچیان نابینێ
لەکاتێکدا پ□یق□ ه□لیژێردراوەکان
لە جوانترین دارستانی سەوز
لە پەراوێزدا دەوەستە
هەروەك بڵێی دەچێتە نێو زیندانێك
یان دروشمێکی خرێتەوە
بەڵام من دەستی دەگرم و رایدەکێشم
بەرەو
دێرەکان دەینە توولەڕێی شاخاوی
دەچێت و بۆی دەگەڕییەوە
بە گوێرەی ویستی و چارکی ئەو
بەڵام بە مەرجێك
ئیش ئەوەی ناریکی دا بێ
نەك ل□ بەر ئەوەی بڕۆام پێتان نییە
بەڵام ل□ بەر ئەوەی
لەزمەنێکی مەترسیدان و د□ بێ
هەردەم چاوت لییان بن
لەگەڵ ئەوەی جوانترین و نزیکترین هۆزانەکانی بەدڵم
ئەوانەن کە ل□ بەردەشتم دەردەمیەو
ل□ نێو پەنجەکانم و نەد□ بن
وەك تەمی بەیانیان
•شیعرێکی فریاگوزاری•
ئەو هەموو برینان لە ئاستی ژانەکانمدانین و
ئەو هەموو داوو دەرمان نوێژانەش لە ئاستی ژانە سەرمدا نین
ئەو هەموو داسانە لە ئاستی گوڵەگەنمدانین
ئەو هەموو بیستان و باخان لە ئاستی مەلەکانمدا نین
ئەو هەموو شەمەندەفەران لە ئاستی دەستکەوتەکانمدانین
ئەو هەموو پێوەرە وردو هەستیارانە لە ئاستی خەون و کابوسەکانمدانین

من گالیسەی خۆرهەڵاتی بەندکراو بە پەندی پێشنیان لێ دەخوڕم
کەلوپەلەکانم
فیشەکێکی وێل
گۆی مەکێگی نەترس
فرمێسکێگی بەتاو

بەرەبا بە لەناوچوەكان
شەبەنگێكی زیناكار
جەنگێكی توندوتیژ
مۆسیقای سیخوڕان
ئەم هەمووان ل□ بەرچاومن
كاتێ گالیسكەی شیعر لێدەخوڕم
لەنێو گەلی بە قوڵەكاندا
كە لێواریان خەریكە یەك دەگرێتەو
وەك لێوی كچۆلان
گوللەی خۆكوژان
•گرێ داخراوەكە•
میللەتێكی ئاشتەوا
یەكێ شەڕ كەر
یەگی نەترس
یەگی خۆپارێزو
یەكی چاومنۆك
یەكێكی تری سوودمەند
دواتر چاوی چینی، كۆری، یابانی، بەدەوی
كۆچەری، شین و سۆر
سەری لاكێەح و چوار گۆشەو هێلكەی
پێستی سپی و رەش و قاوەیی تۆر
لەسەر هەمان خاك و لەژێر هەمان ئاسماندا
ئەدی كوا تیگەری خوێن و یەكگرتوویی رەگەز؟
پێویستم بە ئاوناسێك هەیە
بچێتە نێو ئەو كێشەیە.

ئەفسانەی پاكیزە یی، ووەهمی پشكنینی پەردەی كچێتی و

"چـــاککردنەوەی" کچێتـــی ؟!..

شیرین عبدوڵڵا

لە کۆمەڵگای پیاوسالاری ووڵاتانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست وهەمو ئەو ووڵاتانەی ژێر دەسەڵاتی ئیسلام، یەک شت کە ژنان لێی بێ بەشن، ئەویش سەربەخۆیی بەسەر فیکر وهەڵسو کەوت و جەستەی خۆیاندا.
بە پێی داب و نەریتی کۆنەپەرستانەی کۆمەڵایەتی، هاوژینی و سێکس کردن پێش هاوسەرگیری لەڕووی کۆمەڵایەتی و ئاینیەوە لەم کۆمەڵگەیانەدا بۆ ڕەگەزی مێ قبووڵ نیە و وەک تاوان مامەڵە دەکرێت. ژن موڵکی تایبەتی پیاوە، وشەرەف وەک حاڵەتیێکی سایکۆلۆژی پیاو وئامرازێکی کۆنترۆڵ و ژێر دەستەیی ژن، بەستراوەتەوە بە پاکیزەیی ژنەوە. هەر لەکەیەک وە یان گومانێک ل□ پاکیزەیی ژن دەرەنجامی یەکجار قورسی لێ دەبێتەوە وەدەبێتە مایەی شەرمەزاری ونەفرەت لێکردن لەبەر لەکەدارکردنی ئابڕووی خێزانی وتووشی توندوتیژی وهەڵوەشانەوەی هاوسەرگیری وتەڵاق وتەنانەت کوشتن بە مەبەستی 'سڕینەوەی عەیبە' و 'بەرگری کردن لە شەرەف'.

دیاردەیەک کە بە ڕاددەیەکی بەرچاو لەزیادبووندایە ئەویش پشکنینی پەردەی کچێنی* (غشاء البکارە)، بە مەبەستی سەلماندنی پاکیزەیی کچ لە بەرامبەر مێرد و کەسوکاری ئەودا وە هەروەها کەسوکاری کچەکە خۆیدا. بە هۆی ئەوەی لە 'بازاڕی هاوسەرگیریدا' بەهای کچی پاکیزە لەسەرترە، ویان بۆ لابردنی گومان لەسەریان، وە وەک جۆرێک لە "تاقی کردنەوەی کاڵا پێش کڕین"، کچەکان یان لە ڕێگەی پۆلیس و دادگاوە، وە یان بە شێوەیەکی نهێنی لە کەرتی تایبەتدا، ولە هەردوو حڵەتەکەدا، لە ژێر بارودۆخێکی کۆمەڵایەتی بێ ئەندازا□ گرژ وسەختدا، لەلایەن کەس وکاری خۆیان یان مێردەکانیانەوە، ڕاپێچی پزیشکی دادوەری وە یان کلینیکە پرایڤەتەکان دەکرێن تاکو لێکۆڵینەوە وپشکنین لە ڕابوردوی سێکسیان بکرێت.

بەڵام ئەم پشکنینە، چ ئەگەر لە ڕێی پۆلیس و دادگاوە ئەنجام بدرێت، وە چ بە شێوەی نهێنی لە کلینیکە پرایڤەتەکان، خۆی جگە لەوەی کە سوکایەتی پێکردنێکی تەواوە بەم کچانە وڕیسوا کردنیانە، وتووشی بارودۆخێکی دەروونی زۆر سەخت و دژواریان دەکات، وبە جۆرێک لە دەست درێژی جەستەیی دادەنرێت، سەرەڕای ئەمانە هەمووی، لە ڕاستیدا ئەم پشکنینە ناتوانێت هیچ بسەلمێنێت وهیچ بنەمایەکی زانستی نیە. پشکنینی کچێتی تەنها وەڵامێکی سەقەتە بە، وتەعبیرە

لە، خەرافە وجەهلێکی کۆمەڵایەتی مێژوویی سەدان ساڵە و بەردەوامی بەمە دەدات.

بۆ هەندێک لەم گەنجانە کە لە ڕابوردودا تووشی دەست درێژی سێکسی بوون، ئەم پشکنینە دەبێتە هۆی بەبیر هێنانەوەی ڕووداوەکە (یان ڕووداوەکان) ودووبارەبونەوەی ترۆما وتووشبوونی کێشەی دەروونی کە لەوانەیە بگاتە ڕادەی خۆکوشتن.

چاککردنەوەی پەردەی کچێتی:

بە زیاد لەوەی کە ئەم پشکنینە ئازار بەخشە نازانستیە بەربڵاوە لە کۆمەڵگەدا، بەڵکو بەمەبەستی نەهێشتنی گومان و دووبارە درێژەدان بە ئەفسانەکە، چارەسەری ساختەش پەیدا بووە ولەگەشەدایە، ئەویش بە ‘دورینەوە’ یان ‘چاککردنەوەی’ پەردەری کچێتی**.

هەبوونی ئەم ‘پێداویستیە کۆمەڵایەتیە’ و ئەو زوروفە کۆمەڵایەتیە ئاڵۆزەی تیایدا ئەنجام دەدرێت، باشترین فرسەتی خوڵقاندوە بۆ ئیستغلال و کەڵک وەرگرتن وقازانج وکردوویەتی بە کاڵایەکی نموونەیی لە بازاڕی سەرمایەداری نیولیبراڵیەدا، چاوپێخشانێکی خێرا بە ئینتەرنێتدا دەری دەخات پزیشک و کلینیکە پرایڤەتەکان وەک نەشتەرگەریەکی ‘جوانکاری’ (کە هیچ سوودێکی بە تەندروستی کچەکە نیە) بەینی ١٠٠$ – ٤٠٠$ بە پشکنین و ١٠٠٠$ تا ٣٠٠٠$ بە نەشتەرگەری دەستێنن.

ئەوەی کە ئەم کاڵایە بە سوودە، یان تەنانەت زیان بەخشە بە کچەکە، وە یان لە ڕووی مۆراڵیەوە قبووڵ نیە، ڕێگری نین لەبەردەم بازاڕی ئەم کاڵایەدا ودەسەڵاتدارانیش باکیان نیە و ڕێی پێ ناگرن چونکە لەگەڵ سیستەمەکەدا ناکۆک نیە.

کۆکردنەوەی زانیاری وئامارەکانی ئەم پشکنین و نەشتەرگەریانە ئاسان نیە لەبەر ئەوەی بە شێوەیەکی یەکجار نهێنی ئەنجام دەدرێن وزۆر جار فایلەکانی ئەم کەیسانە لەناو دەبرێت بە سڕینەوەی بەڵگە، وە هەروەها نە کچەکان و نە کەسوکاریان وە نە پزیشک و کلینیکەکان ئامادە نین زانیاری تۆمار کراو بدەن بەدەستەوە. بێگومان لە سایەی ئەم نهێنیکاریەدا ئەگەری زیان پێ گەیشتنی کچەکان دوو قات دەبێت، ئەگەر تووشی هەر گرفتێک بن لە ئاکامی نەشتەرگەریەکەوە ئەوا بەدواداچونی پزیشکی و هەروەها یاسایی زۆر زەحمەتە بۆیان.

شایانی باسە، نە پشکنینی کچێنی و نە ئەم نەشتەرگەریانەی ‘چاککردنەوەی’ کچێتی، لە هیچ کۆلیژێک و سیستەمێکی پزیشکیدا ناخوێندرێت وهیچ استانداردێکی زانستی وڕێنمایی (گایدلاین) ێکی پزیشکیان بۆ نیە، هەر بۆیە بە شێوەی جۆراو جۆر ئەنجام دەدرێن

وهەندێک جار لەلایەن کەسانێکەوە کە مەرج نییە هیچ ڕاهێنانێکی پزیشکیشیان هەبێت. دووبارە ئەمەش هۆکارێکی کەیە بۆ زیاد بوونی ئاڵۆزی وناڕۆشنی و بارێکی هەستیار کە دروست دەبێت بۆ ئەم کچانە.

بۆچی ئەم پشکنینە هیچ ناسەلمێنێت؟

چەند فاکتێک:

پەردەی کچێنی بریتییە لە پارچە پێستیکی تەنک لە ناو زێی مێدا کە کردنەوەیەکی بچوکی تێدایە کە خوێنی مانگانەی لەوێ دێتە خوارە. ئەم بەناو پەردەیە هیچ وەزیفەیەکی بایۆلۆجی وفیسیۆلۆجی نییە، بوون ونەبوونی ئەم پەردەیە بەهیچ جۆرێک هیچ کاریگەریەکی لەسەر تەندروست و هەڵسوکەوت و فەنکسیۆنی هیچ کام لە ئەندامەکانی جەستەی ژن نییە ونەبوە ونابێت، بەڵام گرنگە بزانین ئەو کەسانەی کە پەردەیان بەتەواوی داخراوە وکردنەوەی تیا نییە، توشی قەتیس بوونی خوێنی مانگانە دەبن وکیشەی تەندروستیان دەبێت وپێویستان بە چارەسەری پزیشکی هەیە.

جۆرەکانی ئەم بە ناو پەردەیە لە زۆرێک لە میدیا و لاپەڕەکانی تۆڕی ئینتەرنێتدا هەیە و لێرەدا نایهێنمەوە بەڵام ئەوەی گرنگە ئەم پەردەیە هەندێک جار ئەوەندە تەنکە کە لەکاتی سێکس کردندا بە یەکەم جار وە یان لە ئەنجامی زەبری دەرەکی ئیمکانی هەیە بدڕیت ولەوانەیە یەک دوو دڵۆپ خوێن ببینرێت. لە هەمان کاتدا، وبە پێچەوانەی ئەو هەزاران وێنە ودایەگرام و ڤیدیۆ یوتیوبیانەی لەسەر ئینتەرنێت دەبینرێت، ئاوا صاف و ڕێک وپێک نییە، بەڵکو چرچ ولۆچە و قابیلی کشانە، واتە مەرج نییە بدڕێت و خوێنی لێ بێت.
ئەم دڵۆپە خوێنەیە کە وەک بەڵگەی بێ تاوانی بەکار هاتوە وچەندین سەدەیە کۆمەڵگای بەشەری حوکم بەسەر ژناندا دەدات وکاتیک ئەگەر ئەم دڵۆپە خوێنە نەبینرێت گومان دروست دەبێت وتۆمەتی ناپاکیزەیی و بێمتمانەییان دەخاتە پاڵ ودۆزەخیان بۆ دادەگیرسێت و پاساو بۆ کوشتنیان دەکرێت بە بیانووی ئابڕوو چوونەوە.
جگە لە سێکس، چەندین هۆکاری دەرەکی هەیە کە دەبێتە هۆی دڕاندن یان شکاندنی پەردە. لەوانە کەوتن یان باز هەڵدان، هەندێک جۆری وەرزش وەک سواری ئەسپ وپاسکیل ..هتد، وئەم کەسانە کە بۆ یەکەم جار سێکس دەکەن خوێن نابینن.
ئەبێت ئاگاداری ئەوەش بین کە هەبونی خوێن لە کاتی جووت بووندا و یان لەپاش سێکس ودوبارە بونەوەی ئەم خوێنە لەوانەیە نیشانەی نەخۆشیەکانی کۆئەندامی زاووزێ بێت ودەبێت بە بێ دواکەوتن پشکنینی بۆ بکرێت تاکو چارەسەر بکرێت.

دژە ژنی بەڕەسمی:

لە عێراق و کوردستان، پشکنینی غشاء البکارە لە لای لیژنەیەکی پزیشکی دادگایی کە لە ٣ کەس پێک هاتووە دەکرێت دوای هێنانی نوسراوێک لە لایەن پۆلیسەوە. واتە لەم کۆمەڵگایەدا کە کۆنەپەرستی تیا زاڵە، ئەم پراتیکە دژە ژنانەیە ڕەسمیەتی هەیە، وژنان وەک تاوانبار سەیر دەکرێن، دەستگاکانی پۆلیس و دادگا لە خزمەتی داب و نەریتی پیاوسالاری وکۆنەپەرستیدان، لەکاتێکدا کە ژنەکان هیچ جۆرە پاڵپشتێکی یاسایی وکۆمەڵایەتیان نییە و ژیانیان بە ڕاستی دەکەوێتە مەترسییەوە. ئەم پراتیکانە ئەڵقەیەکن لە زنجیرەی توندوتیژی دژی ژن و دەبێت قدەغە بکرێن نەک ڕەسمیەتیان پێ بدرێت.

پاش چەندین سەدە لەم کردەوە دژە ژنانەیانە لە ئۆکتۆبەری ٢٠١٨دا کۆمەڵێک لە ڕێکخراوەکانی نەتەوە یەکگرتووەکان بانگەوازی قدەغە کردنی پشکنینی کچێتیان دەرکرد، لەبانگەوازەکەیاندا دەڵێن: "کچێتی یان پاکیزەیی ووشەیەکی زانستی یان پزیشکی نییە، بیرۆکەی پاکیزەیی شتێکی کۆمەڵایەتی وکولتوری ودینییە، وتەعبیرە لە جیاوازی وژێر دەستەیی ڕەگەزی مێینە لە کۆمەڵگادا.." ***
بەڵام کێشەکە ئەوەیە، کە هەرچەندە قەدەغە کردنی ئەم جۆرە دەست درێژیانە بۆ سەر جەستەی ژنان هەنگاوێکی گرنگ و پێویستە، بەڵام بانگەوازێک بە تەنها گۆڕانکاری دروست ناکات و لە توندوتیژی دژی ژنان کەم ناکاتەوە. بەڵکو دەبێت کۆتایی بەو بنەما کۆمەڵایەتیانەی کە سەرچاوەی نایەکسانی وتوندوتیژی جێندەرین بهێنرێت.
لە ڕاستیدا، تەنها ڕێگە یەک بۆ زانینی ڕابوردوی سێکسی کەسێت ئەوەیە لە خۆی بپرسیت، بەڵام تەنها کاتێک دەتوانرێت چاوەڕوانی وەڵامی ڕاستقینە بیت کە ژنان سەربەخۆیی وئازادی تەواویان هەبێت لە هەڵبژاردنەکانیاندا وکاتێک کە کۆمەڵگا ڕێزی تەواو بۆ ئەم ئۆتۆنۆمییەیان دابنێت.
بە بەدەستهێنانی ئەم ئازادیە، خۆشگوزەرانی هەمو کۆمەڵگە دەچێتە پێشەوە، وئەو کات پرسیارکردنەکە خۆی دەبێتە جێگەی پرسیار!.

شیرین عبدوڵڵا
14.11.2021

▪ پشکنینی پاکیزەیی چییە: پشکێنەرەکە دوو پەنجە دەخاتە زێی کچەکەوە وە یان بە چاو سەیری دەکات وحوکم لەسەر ڕابوردووی

سێکسی ئەو کەسە دەدات.
** ئەم “چارەسەرە” شێوازی جۆراوجۆری هەیە؛ هەندێکیان چەند ڕۆژێک پێش هاوسەرگیری، بە دەرزی ودەزوو دوو- سێ تەقەڵ دەدەن لە دیوارەکانی ناو زێی کچەکە، وە یان پارچە پێستێک ل□ بەشێکی تری ناو زێی بەکاردەهێنن، بۆی لە کاتی جووت بووندا شوێنەکەی بریندار بێت و خوێنی لێبێت.. لە هەندێک ووڵات، چەند کەپسولێکی وورد بەکار دەهێنرێت کە دیوارێکی تەنکی هەیە وشلەیەکی سووری تیایە لەخوێن دەچێت، ئەم کەپسولە دەخرێتە ناو زێی کچەکەوە وبەهەمان شێوە وا دەردەکەوێت خوێنی لێهاتوە.
***
https://www.who.int/news/item/17-10-2018-united-nations-agencies-call-for-ban-on-virginity-testing

---

تێکشکان.. شیعر: پشکۆ ناکام

نە ئەڕوخام ،

گەر لە خودی خۆمانا

نە ڕوخاینایە…

نە ئەکەوتینە سەر جۆک

گەر لە گاگۆڵکێیەوە

فێری چۆکدان نەبوینایە

“”””””’

بە خۆری هاوڕێیەتی

سووتاین…

ئەو خۆرەش نەبوایە

گوڵاڵە…هەرچوار وەرزە

بۆنی لە دەوارەکانمان

وەک شوناسنامەمان

یادێکە..و

لە ڕابردوومانايە

””””“

تۆ ئێمەت ڕوخان

خۆشمان وەک لاسکە نێرگز

لاواز نەبوینایە

نەئەبوایە ، بە یەکەم ” با “

بچەمێینەوە ..و

بە زمانی سازش

قسەمان بکردایە

’”””””“

نە ئەڕوخام

گەر ڕاستگۆیی

لە فرمێسکەنمانا

نەبوایە …

خۆ بەدەستەوە دان

نەنگ و قورس قورسە

مەحاڵە….گەر

لەگەڵ شیرا

خۆمان بۆ حازر نەکردایە

’”””””“

بە شەپۆلێک

پاپۆڕ تێکناشکێ

مەگەر ئەوە نەبێ

کە کاپتێنەکەی

مەست و بێ حاڵ بێ

’”””””“

ئێمەیەکی بێ دوێنکی نووسراو

ئێستایەکی نەنووسراو

سبەینێک کە :

نا بێتە نووسراو

مل لەهەر کوێ یەک بنێین

تێناگەین لە مێژوو یەک

لێی نووسراوە :

بێ ئەرشیف.. نەنووسراو

””””””“

دوێنێ :

خوێن .. فرمێسک .. بەرگمان ڕەش

ئەمڕۆ :

لاوازی زیندوو بون

و

بێ حورمەت کردنی ئینسان

سب□ یەک :

نا دیار بۆ خودی خۆم

و

هەر کەسێک ،، هەر گوڵێک

گوێ ڕایەڵی دڕک و شمشێر بەدەستەکان

ن□ بێ...

شمشێری پەڕینی ملی ئازادی

و

حوکمی ڕیش و نەوت و خێڵ و

کۆیلایەتی ئینسان

“”””””

نە ئەڕوخام

گەر لە خودی خۆما نا

نەڕوخاین ایە

لە بۆتەی بوونی خۆما

تێکشکاووم

بەڵام بەرامبەر تۆ

” ووشە” ی جوان

و

بۆنخۆشم نەبوایە

وەک لاسکە نێرگز

ڕەنگە

بەرگەی یەک وەرزم

نەگرتایە.

“””””””””””’

JULY/ 2019

کاتێک خوێن دەبێتە ئاو.. جواد خەلیل

(عیبرەتەن لیئولەل ئەلباب، ئەگەر ئەلبابێک مابێ!)

چوار سەدە لەمەوپێش (میر ئەبدالەی یەکەم) کە کوڕی (میر شەمسەدین)ی میری بۆتان بوو، لە باوکی یاخی دەبێت و پەنا دەباتە بەر شای سەفەویەکان، ئەوانیش چونکە دژی عوسمانیەکان و میرنشینی بۆتان بوون، بۆیە پاڵپشتی میر ئەبدالە دەکەن و دەیکەنە سەرداری ناوچەیەکی فراوانی موکریان و هانی دەدەن تاکو دژی میری بۆتان بوەستێتەوە و لە سەر حسابی میرنشینەکەی باوکی دەسەڵاتی خۆی فراوان بکات.

دوای ماوەیەک (ئەبدالە خان) کە هەواڵی مەرگی باوکی دەبیستێ، بە پرسی شای ئێران دەچێتەوە بۆتان و دەبێتە میری ئەوێ، هەردوو کوڕەکەی (کاکە شێخ و کاکە میر)یش دەکاتە فەرمانڕەوای پشدەر و مەرگە. بەڵام ئەم جووتئاغاییە هەتا سەر نابێ و (کاکە میر)ی برا بچووک بە فیتی ئێران هەڵدەدا لە برایە خۆی، تەنها بۆ ئەوەی خۆی ببێتە تاکە سەرداری ناوچەکە (کاکە شێخ)ی برا گەورەی دەکوژێت.

هاوسەری (کاکە شێخ)ی کوژراو، بە خۆی و کوڕەکەیەوە هەڵدێ و دەچێتە دێی (خدران) و لەوێ خۆی دەشارێتەوە ، دوای ساڵانێک کوڕەکەی گەورە دەبێ و بە دنەدان و پاڵپشتی تورکان بە دووی تۆڵەدا دەگەڕێ. هەر

لەو سەروەختەدا (کاکە میر) کۆچی دوایی دەکا و کوڕانی دێنە پێشەوە، کوڕانی کاکە میر پێکەوە ناسازێن و لەسەر ئەوەی کامیان ببن□ س□ردار، پێک هەڵدەشاخێن و لە نێو یەکدیدا د□ب□ن□ ش□□یان.

کوڕی (کاکە شێخ)ی کوژراو کە دواتر بە (فەقێ ئەحمەدی دارەشمانە)ناوبانگ دەردەکا، ئەم هەلە دەق□ز□ن□و□و بۆ تۆڵەکردنەوەی خوێنی باوکی پەلاماری ئامۆزاکانی دەدا و چ ماڵ و موڵکی دەستبەسەراگیراوی باوکی هەیە، دەیگەڕێنێتەوە ژێر دەستی خۆی و دەبێتە تاکە سەرداری بێ ڕکابەری ناوچەکە. فەقێ ئەحمەدی دارەشمانە (١٦١٠-١٦٦٠) میرنشینی(بابان)دادەمەزرێنێ و لە دوای خۆی جێگرەوەکانی سلێمانی دەکەنە پایتەخت.

لەو سەردەمەوە تا کۆتایی هاتنی حوکمی بابانەکان، میرانی جێگرەوە هەر جارەو ئامۆزا و برایەکیان لێ هەڵدەگەڕێتەوە و بەردەبنە گیانی یەکتری. زۆرجاریش ناچار بوون بۆ یەکلایکردنەوەی کێشەکانیان، پەنا ب□نە بەر سەفەوی و عوسمانیەکان. بەمجۆرە زۆر بە ئاسانی لە نێوان بەرداشی ڕۆم و عەجەمدا، فەرمانڕەوایانی سلێمانی کە خزمی نزیکی یەکتر بوون، هەموویان یەک لەدوای یەک بێهێز کران و لەناوچوون. دوایین میری بابانەکان نەبێ (ئەحمەد پاشای بابان) کە لە بەرامبەر پێدانی پۆست و پلەوپایەیەکی بەرزتردا و کردنی بە والی (یەمەن) دەستبەرداری سلێمانی و فەرمانڕەوایەتیەکەی بوو، بەیەکجاری فرۆشتیە سوڵتانی عوسمانیەکان.

هەڵبەت (ئەحمەد پاشای بابان) لەمەدا ناهەقیشی نەبوو، چونکە (عەبدوڵا)ی برای لەگەڵ تورکەکان ڕێککەوتبوو هێرش بکاتە سەر براکەی و لە ناویبدات، بۆیە ناچاربوو خۆی بە ڕێگایەکی ئاشتیانە پایتەختەکەی ڕادەست بکات و داهاتووی خۆیشی لە شکست بپارێزێ! هەم گەشتی فەرەنسا و ئەستەنبوڵ بکا و هەمیش بکرێتە والی یەمەن!

جواد خەلیل

مامەڵە لەگەڵ داعش و مامەڵە بەداعش. عوسمان حاجی مارف

ئەو شەڕەی لە موسڵ و شارەکانی سوریا، ووڵاتانی زلھێزی دنیا لە بەرامبەر داعشدا ھەڵیان گیرسان، نەک کۆتایی بە داعش نەھێنا بەڵکو بە ملیۆون خەڵکی بێ تاوان بونە قوربانی ئەو شەڕە، لە کوشتن و برینداری و کەم ئەندامکردن و ئاوارەیی و بێ نان و ئاوی. گەر داعش لەلایەک کابوس و کارەساتێک بو لە مێژووی ژیانی دانیشتوانی ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاستدا، لەلایەکی ترەوە ئەو جەنگەش ووڵاتە ئیمپریالیەکان بە لێدان لە داعش بەرپایان کرد، کارەساتەکەی نەک کەمتر نەبو لە کاری تیرۆرستانەی داعش، بەڵکو نمونەی ئەو جەنگە وێرانکاریە گەورانەو کارەساتبارانەیە کە لە مێژوی بەشەریەتدا جێگای تێرامانە، لە ھەمان کاتدا بەدوای ئەو شەڕە ھێزە تیرۆرستەکانی داعشیش بە چەند ناوچەیەکدا بڵاو بونەوە کە ھۆکاری مەترسی بەردەوامن لەسەر ژیانی دانیشتوانی ئەو ناوچانەی داعش مەفرەزەکانی بنەکەیان ھەیە، دوو ساڵ زیاترە کە لە ناوچەی دەورو بەری حەمرین و کفری و خانەقین و وتوزخورماتو، لەدەورو بەری کەرکوک و حەویجە مەفرەزەکانیان شەڕی پارتیزانی دەکەن و دانیشتوانی ئەو ناوچانە بێزار دەکەن، ئێستاش لە ناوچەی قەرەجوخ و پردێ و.. ھێرشێکی تازەی بەردەوامیان دەست پێکردووە و ژیانی گیانی و ئاوارەیان خولقاندووە.

داعش لە ئێستادا فرسەتی ھێناوە سود وەرگرێت لەو دۆخە نالەبارو قەیرانەی دەسەڵاتی حکومەتی عێراق و ھەرێم دەرگیری بون، لە نەتوانینی پێکھێنانی حکومەت و چاوەروانیان بۆ ئەو ئاڵوگۆڕو پێشھاتانەی بەرەوڕوی ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاست دەبێتەوە. لەلایەکی تریشەوە بەرنامەڕێزی پاشەکشەی ھێزەکانی ئەمریکایە لە عێراق، بەگشتی ئەم ھەلومەرجە سیاسیە لە بەرزبونەوەی زیاتری گێژاوو ناسەقامگیری سیایسی، بۆتە بۆشایەک کە داعش لە ھەرشونێکدا بۆی گونجا گورزی خۆی دەھاوێت وبەزیان و کارەسات ئەو ناوچەیە دەھاژێنێت.

گورزەکانی ئەم چەند ڕۆژەی داعش کەلە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی پارتیدا دەنگی دایەوە، سەرسامی ڕای گشتی تەنھا لەوەدا نەبو کە داعش ئەتوانێ مانۆڕی سەربازی دەکات، بەڵکو زیاتر پرسیار لەسەر ئەوەبو کە بۆچی ھێزەکانی پێشمەرگە نەیان توانی ھێزی پارێزەرین و بە دەنگ خەڵکی ئەو ناوچانەو ھیزەکانی خۆشیانەوە بن.

بەگشتی ئەوە ڕۆشنە کەبە دوای ڕوداوی کارەساتی یانزەی سەپتەمبەری دووهەزار، ئەو جەنگ و کەمپینەی دژی تیرۆر، ئەمریکاو هاوپەیمانانی بانگەشیان بۆدەکرد، لە باری عەمەلی و واقعیەوە بە تایبەتی دوای پاشەکشەی ئەمریکا لە ئەفغانستان، پوچی و بێ ناوەڕۆکی ئەو درۆیە زیاتر بەرجەستە بووەوە.
هەر بۆیە گەر ئەم هەلومەرجە ناسەقامگیریە سیاسییەی ئێستای ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست هۆکارێکی قەیرانی ئێستای حزبەکانی دەسەڵاتدارانی بزوتنەوەی کوردایەتی بێت، لە هەمان کاتدا سیاسەتی پاشکەبونیان بە نەخشەو سیاسەتەکانی ئەمریکا لە ناوچەکەدا لە قەیرانێکی قوڵترو چاوەڕوانیەکی وەها نادیاردا ڕایاندەگرێت، کە نازانن چۆن مامەڵەی ئاڵوگۆڕەکان بکەن.

بەگشتی بزوتنەوەی کوردایەتی خاوەن دەسەڵات، ئەو چاوەڕوانیەی سەرگەردانی کردون هێشتا لە بەردەم ملکەچی و وەفاداری پاشکەبونیانن بە بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا و تورکیا و ئێرانە، هەربۆیە لەبەرامبەر دەست وەشاندنەکانی داعشدا، لەلایەک بێ ئیرادەن و لەلایەکی ترەوە لە هەوڵی ئەوەدان مامەڵەی سیاسی پێوە بکەن، لەم نێوەدا بەهەر قیمەت مەوقعیەت و جێگاوپێگایەک کە پارتی وەک هێزی یەکەم لە کوردستاندا بەدەستی هێناوە، ئاشکرایە کە هەوڵ ئەدات ئەو هاوسەنگیە ڕاگرێت و لەدەستی نەدات، ئەمەش ئەوەمان نیشان ئەدات، هێرشی داعش بۆ سەر پێشمەرگە و ئەو ناوچانەی ژێر دەسەڵاتی پارتیدایە دەکرێ یا غافڵگیری بێت، یا ئامادەییە بۆ سەوداو مامەڵە لەگەڵ داعش، یاخود مامەڵە بە داعشەوە دەکات لەگەڵ ئەمریکاو حکومەتی عێراق و هەر هێزێکی ڕەقیبیدا.

بەکورتی لەو بارەیەوە ئەتوانم بڵێم ڕاستە بونی داعش لەهەر ناوچەیەکدا جێگای مەترسی و خولقاندنی کارەساتە، بەڵام ئەوەش کە ئەم مەترسیە زیاترو ترسناکتر دەکات، جۆری ئەو سەوداومامەڵەیە کە حزبەکانی کوردایەتی و سوپای عێراق و حەشدی شەعبی و هێزە ئیسلامیەکانە بە داعشەوە دەیکەن، هیچ کات سیاسەتی کۆتایی هێنانی داعشیان نەبوەو نیەو پارێزەری ژیان و ماڵی خەڵک نەبون و نین، بەرژەوەندی حزب و هێزەکانیان لەسەرو هەمو ئعتبارێکەوەیەو داعشیش کارتێکە جێگای خۆی هەیە بۆ سەوداو مامەڵەکانیان.
هەربۆیە ئامادەیی بەرگری هێزی خەڵک بە وەستانەوە بەرامبەر داعش ئەو ڕێگایە کە ئەتوانێ پاشەکشەو شکستی گەورە بە دەوری داعش بهێنێت، لە هەمان کاتدا هەر ئەم ڕێگایەش ئەتوانێ بەر بە هەر سەوداو مامەڵەیەک بگرێ کە ووڵاتان و هێزەکانی کوردایەتی و عروبەو

ئیسلامی لەگەڵ داعش دەیکەن یا بەداعشەوە دەیکەن.

داعش نەما، داعش هاتەوە!..
کامل احمد

لە چەند مانگی ڕابوردوودا ئێمە شاهیدی دووبارە هێرشبردنەوە و سەرهەڵدانەوەی داعش بووین بە تایبەتی لە کوردستاندا لە شوێنی جۆراجۆر و کاتی جۆراوجۆردا. هاوکات لە چەند ڕۆژی ڕابورردوودا ئەم هێرشانە توندبوونەوەی زیاتریان بەخۆیانەوە دیوە و چەندین گوندی ناوچە سنوریەکان، یان ڕاستترە وایە بڵێین ئەو گوندانەی کە دەکەونە ژێر کۆنترۆڵی هاوبەشی هێزە سەربازی و میلیشیاییەکانی عێراق و هێزە میلیشیاییەکانی ئەحزابی دەسەڵاتداری کوردستانەوە. ئەم هێرشانە بە ئاشکراو بە بەرچاوی هەموو ئەم هێزانەوە ڕوودەدات. هێزێک هێرش دەکات و دەیەوێت خۆی دەرخاتەوە کە گوایە کۆتایی بە دەسەڵات و خیلافەتی هێنراوە لەسەر دەستی میلیشیاکانی دەسەڵاتدار لە عێراق و ئەمریکای هاوپەیمانیان. هێزێک کە بە دانپێدانانی سەرانی بورژوازی دەسەڵاتداری کوردستان و عێراق لە تازەترین و نوێترین چەک و جبەخانە و تاکتیکی سەربازی بەهرەمەندە کەم ئەم سوپا و هێزانەی عێراق و کوردستان لێی بەهرەمەندنین. ئەوەشی ئاشکرایە ئێمە لە ئاسمانەوە دانابارێتە سەرزەوی و بێگومان هێزی گەورەی لە پشتە.

ئەگەر کەمێک بگەڕێینەوە دواوە بۆ کاتی سەرهەڵدانی داعش و مەبەست لێی لە ٢٠١٤ دا، وێڕای بوونی چەندین گرووپی چەکداری جۆراوجۆری گەشکراو بەم پرەنسیپە ئایینیە توندڕەو و ماڵوێرانکەرە لە پێش ئەویشدا، بە ئاشکرا دەبینین کە داعش لە چوارچێوەی هاوسەنگی پێدان، وە یان جێگیرکردنی پایەکانی دەسەڵاتی ئەمریکی دا لە ناوچەکەدا و بە تایبەتی لە عێراق دا هێنرایە سەر کایەی ململانێ و کێشمەکێشی دەسەڵاتی سیاسی. ئەو کات و ئێستاش مەبەست لێی کەمکردنەوەی نفوز و پایگای ئێرانە لە عێراق و ناوچەکەدا. ئەو کات داعشیان وەک هێزێکی کۆنەپەرست و دژی ئینسانی و خوێنڕێژ بەردایە گیانی خەڵکی موسڵ و شەنگاڵ و بەشێک لە ناوچە سوننی نشینەکانی

عێراق بۆ ئەوەی ڕاستەوخۆ لە دەسەڵاتی مالیکی، سەرۆک وەزیرانی ئەو کاتی عێراق، بدەن کە لایەنگرێک و ئەڵقەیە لە گوێیەکی تەواوی ئێران بوو. کاتێک ئەمریکا هەستی کرد کە ئیتر مالیکی ئەو کەسە نیە بتوانێت بەرژەوەندیەکانی خۆی و مانەوەی لە عێراق دا لە سایەی دا مسۆگەر بکات، پەنای بۆ داعش برد بۆ ئەوەی جێ پێی بلەرزێنێت و دەسەڵاتی وەلا بنێت. ئەوەبوو لە ڕووی واقیعیشەوە مالیکی لە دەسەڵات لابرا و بۆ عەبادی جێگەی گیرایەوە بەو هیوایەی کە بتوانێت هەم بەرژەوەندیەکانی ئەمریکا لە عێراق دا مسۆگەربکات و هەم ئێرانیش قبوڵی بکات.

ئەو تراژیدیایانەی بینیمان لە جینۆسایدکردنی یەزیدیەکان و وێرانکردن و خاپورکردنی شارێکی وەک موسڵ بە سەر دانیشتوانەکەیدا، بە بەرچاوی دەسەڵاتدارانی کوردستان و عێراقەوە بەڕێوەچووە وە ئاسانکاری بۆ کرا. ئەو کاتیش ئەو سوپا زەبەلاحە و ئەو هەموو چەکدارە کوردانەی کە گوایە پارێزگاری لە شەرەف و خاکی کوردستان دەکەن تەنها بەقی سەر ئاو دەرچوون وە لە ڕێکەوتنێکدا بە قازانجی مەرامەکانی خۆیان ئەو هەموو ماڵوێرانی و تاوانەیان ئەنجام دا لە بەرامبەرخەڵکی کوردستان و عێراق دا و بە بێ هیچ بەرگرییەک هەموو ئەو ناوچانەیان ڕادەستی داعشکرد و ئەو دەوزەمەیەیان لە دروستکرد کە بووە هۆی لەسەندنەوەی ژیان و هەموو بەهایەکی مرۆڤایەتی لە دانیشتوانی ئەو ناوچانە.

ئەستاش هەمان سیناریۆ بەردەوام لە کات و ساتێکی تردا و لە ئاڵوگۆڕێکی تردا لە ناوچەکدا خەریکە وەک تراژیدیایەکی کۆمەدی خۆی دووبارە دەکاتەوە. ئەستا ئەم گوند و ئەو گوندی کوردستان هێرشی دەکرێتە سەر و دەسەڵاتدارانی کوردستان وە بە تایبەتی پارتی دیموکراتی کوردستان خەریکی ڕێگاخۆشکردن و ئاسانکارین بۆ ئەم کارە قێزەونە. سیناریۆی ئەم جارە ئەوەیە کە ئەمریکا وادەی دەرچوونی هێزەکانی لە عێراق دا نزیکبۆتەوە کە کۆتایی مانگی دیسەمبەری ئەم ساڵە. ئەمریکا دوای کشانەوەی لە ئەفغانستان و شکستی لەوێ و پەیدابوونی دڵەڕاوکێ لە نێوان هاوپەیمانەکانیدا و دابەزینی پێگەی لە نێویاندا، پێدەچێت بیەوێت چاو بەم ستراتیژیەی خۆیدا بگێڕێتەوە و عێراق و ناوچەکە چۆڵ نەکات بە نەیارەکانی وێڕای سەرقاڵبوون و تاودانی ئەسپی خۆی لەو ناوچەیەدا لە بەرامبەر ڕکابەری گەورەو سەرکی خۆی کە چینە. بۆ ئەوەی بتوانێت ئەمە دەستەبەربکات پێویستی بە هێنانەوەی مۆتەکەی داعشە. پێویستی بەوەیە کە ئەگەر ناچار بە کشانەوەش کرا بتوانێت لە ڕێگای هەم

داعش و هەم هاوپەیمانەکانیەوە ئەم بوونەی خۆی لە ناوچەکەدا مسۆگەر بکات و بەرانبەر ئێران بە پلەی یەکەم و بەرژەوەندیەکانی چین لە ئاستی ماکرۆدا بگرێت.
ئەمریکا بەم مانۆڕانەی لە ڕێگای داعش و هاوپەیمانە ناوچەیی و ناوخۆییەکانیەوە لە عێراق و کوردستاندا دەیەوێت بەرژەوەندیەکانی خۆی بپارێزێت. دەیەوێت هەڵبژاردنێکی پێشوەخت کە لە عێراقدا وەک سیاسەتێکی ئەمریکی تەواو عەیار بەڕێوەچوو وە تا ئێستا ئەمریکا لەمەدا بە براوە هەژماردەکرێت، بەپێی ئەنجامەکانی هەڵبژاردنەکان بە سەرەنجام بگەیەنێت و هەوڵدەدات لە پێگە و هەیمەنەی ئێران کەمبکاتەوە و هاوپەیمانەکانی خۆی بخاتە سەر کورسی دەسەڵات و بیانهێڵێتەوە. لە هەمان کاتدا ئەمریکا داعش وەک چەکوشێک بەکاردەهێنێت لەم هەلومەرجەدا کە کاتی بەڕێوەچوونی گفتوگۆکانە سەبارەت بە کێشەی ئەتۆمی ئێران لە ڤییەنا. ئەمە شەڕێکی بەردەوامە و لە بارودۆخی جیهانی ڕاگوزەری ئەمڕۆدا لە زۆر کات و شوێندا قابیلی ئەوەیە گۆڕانی بەسەردا بێت.

ئەوەی بۆ خەڵکی کوردستان و ناوچەکانی تری عێراقیش گرنگە ئەوەیە کە وەڕای ماڵوێرانێک کە بە نسیبی ئەوان دەبێت، هیچ پەیوەندیەکی نە بە شوێنی ژیانیان و نە بە ئایندەیانەوە نیە. ئەوان دەبێت ئەوەیان لا ئاشکرابێت کە دەبنە خۆراکی ئەم سیاسەتە فریوخوازانەیەی هاوپەیمانەکانی ئەمریکا لەژێر ناوی بەرگری لە خاکی کوردستان و کۆتاییهێنان بە داعش. داعشێک، کە بە قەولی سەرانی بورژوازی خۆیان و بە پێی هەموو ئەو بەڵگەنامانەی تا ئێستا ئاشکرابووە، دروستکراوی دەستی ئەمریکایە بە بەکارهێنانی لە بەرامبەر ڕکابەرەکانیدا.
هەتا ئەمریکا لە ناوچەکەدا بێت و هەتا داگیرکاری ئەمریکی بەردەوام بێت، نە خەڵکی کوردستان و نە خەڵکی عێراق ناتوانن لە ئاسایش بەهرەمەندبن و لەم چەشنە جەنگە بە وەکالەتانە بە دووربن.
بۆیە خواستی سەرەکی خەڵکی کوردستان و عێراق دەبێت چوونە دەرەوە و ملشکاندنی هەموو هێزەکانی ئەمریکا بێت لە عێراق و ناوچەکەدا بۆئەوەی چیتر هێزەکانی وەک داعش نەتوانن پەیدابن و گەشەبکەن و ئەم هێزانەش نەتوانن بەم بیانووەوە ماڵ و ژیان و چارەنووسی خەڵک بە بارمتە بگرن.

08.12.2021

کامل احمد

kamil.ahmed.f@gmail.com

مەسرور و نوسینگەکەی لەوەڵام بە سکانداڵی فەسادی.. تاهیر عیسا

مەسرور و نوسینگەکەی لەوەڵام بە سکانداڵی فەسادی وگەندەڵیەکەی سکانداڵێکی دیکەی خستە پاڵ سکانداڵیەکانی دیکەی!

تۆزقاڵێک □ا□چ□□کام کاتێک وەڵامە کرچ وکاڵ و ئاست نزمەکەی مەسروربارزانی ونووسینگەک□یم، خوێندەوە، ل□ پەیوەست ب□و ق□للاو دەرمانخانە هەژدەملیۆن دۆلاریەی، لە میامی ئەمریکادا، کڕیویەتی کە لەلایەن ڕۆژنامەوانێکی ئەمریکی بەناوی Zack kopplin کە لە ڕۆژنامەیەکی ئەمریکی لەژێر ناوی the american prospect وە، وەک سکانداڵێکی گەورەی ئەم سەرۆک وەزیرانە، بڵاوکرایەوە!
ئەوان وەک پیشەی هەمیشەییان لەوەڵام بەهەر چالاکێکی سیاسیی یان مەدەنی، لەکوردستاندا، کە هەڵس وکەوت و کردەوەی سیاسیی و ئابووریی ڕۆژانەی ئەوانی خستبێتە ژێر سانسۆرو چاودێرییەوە یان هەر ڕاپۆرت وگوزارشتێکیان لەبارەی دزی وفزی و فەزاحەتەکانیان، لەڕۆژنامەکاندا یان بەهەر شێوازێک لەشێوازەکانی ڕاگەیاندن ڕووبەکۆمەڵگادا بڵاو کردبێتەوە، یان تیرۆریان کردووون یان تۆمەتی ناڕەوایان بۆ هەڵبەستوون و داویانن بەداگا نادادپەروەریەکانیان و مەحکوم بەچەندین ساڵ زیندانیان کردووون!
کەم نین ئەوانەی لەم مەیدانەدا لە لایەن ئەم سەرۆکە و ب□ن□ماڵە و حیزبەکەیەوە تیرۆر کراون!
ئەمە نەیەکەم ڕاپۆرتێکە کەلەبارەی فەسادیەکانی ئەم ب□ن□ماڵە دەستڕۆیشتوانەی کوردستان وحکومەتەکەیان بڵاو کرابێتەوە، نەدوا ڕاپۆرتیش دەبێت.
پێشتر ویکیلیکس خاوەندارێتی مەسرور بارزانی بەبەڵگە بۆ گروپی کۆمپانیاکانی ستێرگروپ کە نزیکەی بیست کۆمپانیا لەناو ئەم ستێر گرووپەدا وەک ئیمپراتۆریەتی ب□ن□ماڵەی بارزانی، لەناو حکومەتێکی

داتەپیوو داڕزیوی کوردستاندا کە تەواوی جومگەکانی ژیانی کەمەڵگای تەدا کۆنتڕۆڵ کراوە بەڵاو کردەوە، کەچی سەران عومەرێک کە خودی ئەم بەڵگەنامانەی بەزمانێکی ڕۆژنامەوانی بڵاو دەکردەوە ئەمیان دەدا بەدادگاو پارێزبەندی پەرلەمانییان لەسەر هەڵدەگرت، بۆ ئەوەی ئاسانتر وەک نموونەی ئەردۆغانی دەستیان کە لە تورکیادا پەیڕەوی لێدەکرد لەدژی نەیارەکانی، ئەمانیش نەیارە سیاسیەکانیان بێدەنگ بکەن!

هەر ئەستا لەلایەن خودی ئەو کۆمپانیایەی خۆیان بۆ چاودێری لە فرۆشی نەوت ونرخ وداهاتەکەی گرێبەستیان لەگەڵدا کرد، کە ناوی دیلۆیتە، دەستبەسەرداگرتنی بڕی زیاتر لە نیو ملیار دۆلاری حکومەتی هەرێمی لە بانقێکی لوبناندا، بڵاو کردەوە، کە دیارە بێنیازی سپیکردنەوەی ئەم بڕە پارەیە بوون، کەدواتریش مەعلووم نییە چارەنووسی چیدە بێت؟ کە سالێک لەمەوبەریش نزیکەی بڕی ملیارو نیوێکی دیکە هەر لەلوبناندا دەستی بەسەرداگیراو دواتریش چارەنووسەکەی کەس نەیزانی بەکوێ گەیشت!؟

مەسرورو نووسینگەکەی،ئەستاش، لەوەڵام بە ڕاپۆرتی زاک کەپلین، و لە بەشەکیدا ئاوا دەنووسن:-

[…نووسەری ڕاپۆرتەکە بە هەڵبەستنی درۆیەکانی پشتی بە کۆنتراکتێک بەستووە، کە گوایە واژوی سەرۆکی حکومەتی هەرێمی کوردستانە، بەڵام ئەم واژویە هیچ پەیوەندییەکی بە سەرۆکی حکومەتەوە نییە.

ئاشکرای دەکات، دوای بەدواداچوونمان، دەرکەوت نووسەری ڕاپۆرتەکە، پەیوەندی لە گەڵ خێزانی پەرلەمانتارێکی کوردی پێشووی عێراقەوە هەیە کە هاووڵاتی ئەمریکییە و بە هەڵوێستەکانی دژ بە خەڵکی کوردستان ناسراوە و بە هۆی کردەوە و هەڵوێستی خۆفرۆشانەی، لە لایەن خەڵکی نیشتمانپەروەری کوردستانەوە، سزا درا و لە دوا هەڵبژاردنی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق، دەنگی پێ نەدرا و ڕیسوا کرا(ئەم سەرۆک وەزیرانە، مەبەستی لە سەرکەوت شەمسەدین، پەرلەمانتاری پێشووی عێراق و هاوسەرەکەی شنیار ئەنوەر ە)

نوسینگەی سەرۆکی حکومەتی هەرێم ئاماژەی بەوەشکردوە، دووپاتی دەکەینەوە کە ئەم بابەتە، هەڵبەستراوە و بەشێکە لەو هەڵمەتە چەواشەکارییەی، کە دژی چاکسازییەکانی کابینەی نۆیەمی حکومەتی هەرێمی کوردستان و جەنابی سەرۆکی حکومەت دەکرێت.]

مەسرور بارزانی و نوسینگەکەی، بە خۆدزینەوە لە ئەسڵی بابەتەکە و پەردە پۆشکردنی سکانداڵەکەی، پەلاماری کەسایەتی کەسانی تردەدات و تیرەری ئەخلاقیان دەکات، کە وەک خۆیان واتە نووسەری ڕاپۆرتەکەو

دەزگاکەیان، دەڵێن لەژیانیاندا نەیان بینیوە!
بەم هەنگاوەشیان بۆ جارێکی تر بەدنیایان پیشاندا کە ئەوان لە مافیایەکی تاسەر ئێسقان، بێمۆڕاڵی بەد ڕەوشت زیاتر، هیچیتر نین!
ئەوان ئەگەر پاشەڵیان پاک و تەمیزبووایا، دەیانتوانی، بەجۆرێکی دیکەو بەلێدوانێکی شیاوو گونجاوی پڕ لەمۆڕاڵیانەی دیکە، کە لەئاستی جێگاو ڕێگاکەیاندا بووایا، وەڵام بدەنەوە نەک پەنا ببەنە بەر تەشهیرو ناوزڕاندنی کەسانی دیکەی دەرەوەی ئەم بابەتەو نوسەرو ڕۆژنامەکەی.
من نازانم، چ پەیوەندیەک لەنێوان ئەم فەزیحەیەو هەڵبژاردنەوەو هەڵنەبژاردنەوەی پەڕلەمانتارێک و هاوسەرەکەیدا هەیە؟
ئێستا کەهەڵنەبژێردراوەتەوە، ئەی ئەگەر بۆ جارێکی دیکە هەڵبژێردرابایەوە چی لەم بابەتە دەگۆڕی یان چی لەهەڵوێستی مەسرورو نوسینگەکەی دەگۆڕی؟
ئایا لە ئاستیدا ئەوکاتە دانیان دەنا بەم فەزیحەیەو دەستیان لەحکومەت دەکێشایەوە؟
بێشک نەخێر، بەڵام دەلاقەی عەیب وعارەکانیان هێندە زۆرن، کە هەتا یەکێکیان بەدرۆو پینەو پەڕۆو لێدوانی ئاستنزمانە دەگرن، چەندین زەندۆڵی تریان تێدەبێت کە بەهیچ پینەو پەڕۆو درۆو لێدوانێک ناتوانن دایپۆشن،
ئەوان دەیانتوانی لایکەم، ئەگەر پەرێزپاک و پاشەڵپاکبوونایا، داوا لە پەڕلەمانە کارتۆنیەکەیان بکردبایا، کە لیژنەیەک هەڵبژیرن و بەدواداچوون بۆ ئەم بابەتە بکرێت!
یان لیژنەکەی سەرپشک دەکردو کۆمپیاڵەو سەنەدی قەبەڵکردنی بۆ ئیمزادەکردن!
یان دەیتوانی لە ڕێگای سکاڵاکردن، بەبەڵگەی ئەوەی کە هەم ناوی وەک سەرۆک وەزیرانێکی بێ تاوان وتۆمەت بۆهەڵبەستراو، زڕێندراوە، بەتایبەت لەوڵاتێکی دامەزراوەیی وەک ئەمریکا ڕێکارێکی شیاوو گونجاوو لەبار دەبوو، بۆ ئەستۆپاککردنی خۆی وحکومەت وبنەماڵەکەی، نەک پێچەوانەی ئەم ڕێکارانە، پەنا بباتم بەر ناوزڕاندنی کەسانی دیکەو لەناویشیاندا ژنێک تۆمەتبار بکات بەوەی کە پەیوەندی سۆزداری لەگەڵ نووسەری ڕاپۆرتەکەدا هەیە، بۆ بەلاڕێدابردنی کەیسەکە، کە ئەمەش لە نموونەی ئەوپەڕی بێڕەوشتی و بێمۆڕاڵی هاوشێوەی کەسانێکی زۆر لۆمپنی بازاڕیمان، پیشان دەدات، نەک کەسانێک لەلوتکەی دەسەڵات وفەرمانڕەوایدا.
ئ□□□ ب□□است لەناو ئەم هەموو فەزاحەتانەتاندا، دەتوانن پێمان بێژن چلەزەتێک لەم ژیانە پڕ لەڕیسواییت□تان دەبینن؟؟

تاهیر عیسا

١١.١٢.٢٠٢١/

ناساندن و بڵاوکردنەوەی دوو کتێبی پەروەردەیی بۆ منداڵان.. ئامادەکردنی: باران عەلی

ڕۆژی شەممە ٢٧/١١/٢٠٢١ پڕۆژەی پەروەردەیی خەونی منداڵان لە سلێمانی،لە هۆڵی باخچە و قوتابخانەکەیان مەراسیمێکیان سازکرد بۆ ناساندن و بڵاوکردنەوەی دوو کتێبی هۆنراوەی پەروەردەیی بۆ منداڵان بە مامۆستای شاعیر (عەلی حەمەڕەشید بەرزنجەیی) کە پڕۆژەی پەروەردەیی خەونی منداڵان ئەرکی لەچاپدانیانی لە ئەستۆ گرتبوو.ئەوانیش(نیشتمانی ماسی و خۆزگە و خەونی منداڵان) بوون،شایانی باسە کۆمەڵێک لە سەرپەرشتیارانی پەروەردەیی و مامۆستایان و شاعیران و نوسەران و هونەر مەندان ئامادە بوون،هەروەها دوای بەخێرهاتن وتاری پڕۆژەی خەونی منداڵان لەلایەن(تابان مەحمود) سەرپەرشتیاری پڕۆژەی خەونی منداڵانەوە خوێندرایەوە، دوای پێشکەشکردنی گۆرانی بەخێرهاتن لەلایەن منداڵانی باخچەی خەونی منداڵانەوە ،چەند منداڵێکیش لە قوتابخانەی خەون چەند پارچە هۆنراوەیەکی مامۆستا عەلی حەمەڕەشیدیان خوێندەوە،دواتر لەلایەن هونەرمەند عەزیز حەمەکریمەوە چەند گۆرانییەکی تایبەت بە منداڵان پێشکەش کرا کە هۆنراوەکانی هی مامۆستا عەلی بوون ..پاشان مامۆستا عەلی حەمەڕەشید باسێکی کورتی دەربارەی هۆنراوەی منداڵان کرد و چەند هۆنراوەیەکی خوێندەوە…پاشان هەردوو کتێبەکە بە دیاری پێشکەش بە ئامادە بووان کران.

رەهەندەکانی ژنبوون.. شەماڵ بارەوانی

پێشکەش بەهەموو ژنە چەوساوەکان…

لەوەرزێک لەدایک بووم
لێوان لێو بوو لەکاتژمێرەکانی ژن کوشتن

ویستم دەنگی ژن بنووسمەوە
گوتیان
لەهجەی ژن عەورەتە
و
ئارەزووی پیاو دەجوڵێنێت

ئوە خودایە
من تێناگەم
بۆچی مێ باجی شەهوەتەکانی نێر بدات
و
ئەو هەموو گوناهەیان
لە ڕەشنووسی ژن
بارکرد

خودایە
ئەوە چ مەوسمێک بوو
خەندەکانی ژنیان
لەتابووتی هەڵوەرین ناشت

ئەوە ڕەهێڵەی چ بارانێکی دڵ ڕەق بوو
فەرهەنگی ژنی پڕ کرد
لەدڵۆپە خوڕافە

خودایە
هێشتا وەرزی ئێستام دانەگیرساندبوو
چاوی خەیاڵە شینەکانیان کوێرکردم
و
مۆمی ئایندەیان کوژاندمەوە

هێشتا هێشووی هیواکانم
پێنەگەیشتبوون

درەختی تەمەنیان بڕیمەوە
و
ڕەهەندەکانی ژنبوونیان ئیکمال کرد

چ زوو زەمەنی ژنیان پڕکرد لە گۆچان
و
ژنبوونیان بە تخوبەکانی پیری
و
نەسەبی ژنیان بە دەروازەی
سەراب سپارد

خۆمن
تازە خەریک بووم
ئینشای یەکسانی بنووسم
و
نەخشەی ژن بوون بکێشم

کەچی
ل□ پڕ کۆمەڵێک تاریکی
ل□ نەژادی مەرگ
کۆمەڵێک تەمتوومان
لەخێڵی جەهالەت
بە باوەشێک ڕەجم و
دەرزنێک دۆگمەوە

بە حەشاماتێک قامچی و
ڕستێک قانونی کۆنەوە

هاتن
و
حەقیقەتی ژنیان
موتوربەی ئەفسانەکرد
و
هەرێمی ژنبوونیان
پڕکرد لە تابوو

ئاواتەکانی ژنیان
خەساند
و
هەموو ڕەنگەکانی ژنبوونیان
بردەوە سنووری کوێری

من تێناگەم
خودایه بۆچی
بەرلەمێژوو ژن و هەڵە
خرانە تای تەرازووەک
و
خەتاکەی ئادەمیان خستە ئەستۆی ژن!

خودایە
ڕاستە دەڵێن ژن بوو مەسیحی
لەخاچدا
و
هەر ژنیش بوو
فووی کرد بە ئاگرەکەی ئیبراهیمدا؟

من تێناگەم
بۆچ دەبێ خنکاندنی خەونەکانی
ژن شەڕەفی پیاو
و
هەڵوەرینی خۆزگەکانی ژن
قەدەری خودا بێت

گلەیی بێ خودایە
گەر ئەو جارە ژنت دروست کرد
با لە میهرەبانی خۆت بێت
نەک پەراسووی پیاو

من نامەوێ چیتر لەڕەگی خەم بم
بمبەرەوە
سەر ڕەچەڵەکی خۆت ئەی خودا

خودایه
تاکەی ژن
هەر سێبەری پیاو کۆپی

و
بێدەنگی خۆی ئەرشیف بکات

خودایە
لەکامە سورەتت هاتووە
پیتەکانی ژن دەبێت بچێتەوە
ڕستەکانی پیاو
و
دەنگی ژن
لەناو تەرمی عەورەت
مۆمیا بکەن

خودایە
بە مەنتقی کامە
قەبیل□ بوو
مەلەفی کوشتنیان بۆ ژن کردەوە

بە فەتوای کامە
مەزهەب بوو
ژن بوون حەرام کرا

ئەوە ڕدێنی چ ڕێزمانێک بوو
عەورەتی ئاوەڵناوی کرد بەبەر ڕستەی ژنبووندا

بە وڕێنەی
کامە عەقیدە بوو
ڕێنووسی ژنیان
لەدەفتەری ژیان نەزیفکرد

بە سمێڵی کامه نیچەبوو
تواناکانی ژنیان بەستەوە

بە ئاگری کامە نیرۆن بوو
ژنیان سوتان
و
بە میزاجی کامە ڕادیکاڵ بوو
ژن بەردباران کرا

خودایە

چۆن ڕێگەت دا
ئەلف و بێی ژن بوون
لەقەفەسی پیاودا
ئیعراب بکرێت

چۆن هێشتت
قیژەکانی ژن
بپەیشێتەوە
و
ئەبجەدیەتی ژن
بوون
لە بەردەم
منارەی پیاودا
بسەدرێتەوە

نە کۆچکردن چارەیە بۆ خەڵکی کوردوستان و نە دەبێ کۆچیشی پێبکرێت!.. حەسەن ڕازانی

بە بڕوای من، نابێت ئامانجی خەڵک خۆ ڕزگارکردن بێت لەو دەسەڵاتە کوردییە خۆییە بە ڕێگەی وڵات بەجێهێشتن بێی، بەڵک و دەبێت بە ڕێگەی وەلانانی ئەو دەسەڵاتە بێت لەسەر خەڵک خۆی. بۆیە کۆچکردن لە دەست ئەو دەسەڵاتە و بەجێهێشتنی وڵات وچۆڵکردنی مەیدان بۆ تەواوی بۆ ئەو دەسەڵاتە، بە بڕوای من، ڕێگە چارەیەکی درووست نییە. چارەسەرێکی نەگەتیڤانەیە و بەرەنگاربوونەوەیەکی ئەو دەسەڵاتەیە بەڵام بە شێوەیەکی لاوازانەو بەدەسەڵاتانە. هەروەک لە ناو کوردا باوە کە دەگوترێت : ” ئەگەر بە دوژمنت نەوێرای ڕاکردنیش لە بەری هەر ئازایەتییە”. بۆیە لەوبارەوە ناتوانم هاوڕا نەبم لەگەڵ هاوڕێم عەبدوڵا مەحمود کە پێی وایە: ” ئەو شەپۆلی رۆشتن و جێهێشتنە بەکۆمەڵەی خەڵکی کوردستان، لەگەڵ ئەوەدا بەرەنگارییەکی سلبییە و “نا” یەکی نیگەتیفە بۆ دەسەڵاتی

بزوتنەوەی کوردایەتی، بەڵام هاوکات تەعبیرە لە نەویستی دەسەڵاتی بزوتنەوەی کوردایەتی و دەسەڵاتەکەیان و دەچێتە خانەی بزوتنەوەی نارەزایەتی جەماوەرییەوە کە لەسەراسەری کوردستاندا قوڵپ دەدات"..(ع.م) وەڵەبوون بە دوای ژیاندا.١٨ی تەشرینی دووەمی٢٠٢١ ماڵپەڕەی بەپێشەوە.
. بەڵام دیسان، بە بڕوای من، ئەگەر خەڵک مەبەستییەتی ڕزگاری ببێت لەو نەهامەتییەی کە بەچەندین دەیە دەچێت بەرەکی گرتووەو لە گەڵیا دەژیت، با پێی وانەبێت کە بەڕاکردن لەدەست ئەو دەسەڵاتەو خۆ هاویشتنە ئەودیو سنوورەکانەوە ئیتر دنیا بۆی دەبێتە شامی شەریف. کاتێک کە زۆرایەتییەکی ڕەهای خەڵکی ناڕازی، وەک ئێستای کوردوستان، بەدەست دەسەڵاتێکی ستەمکاری وەک وئەو دەسەڵاتە کوردییە خۆییەوە گرفتار دەبێت و گیردەخوا، ڕێگا چارەی درووست ڕاکردن لەبەری و کۆچکردن نییە !.

کۆچڕەوی بەکۆمەڵی زۆرایەتی ڕەهای ناڕازی بەدەسەڵات نابێتە ڕێگەچارەی درووست و درێژمەودا بۆ ئەو زۆرایەتییە. بەڵام مێژوو نیشانی داوە کە وڵات بەجێهێشتن و کۆچکردن و ڕاکردن لە دەست دەسەڵاتی سەرکوتگەرو ستەمکار، زۆرینەی جاران، سوودی لێوەرگیراوە هەم لە کورت مەوداداو هەمیش لە درێژ مەودادا بەڵام وەک تاک و وەک لایەن و گرووپێکی دیاریکراو . بۆنموونە: لایەنێکی بچووک و کەم هێزی سیاسی ناڕازی کە دەسەڵات تەنگی پێهەڵچنیبێت، تاکێکی سیاسی ناڕازی بەدەسەڵات کە هەڕەشەی تەداچوونی لەسەر بێت، چالاکوانێک، ڕۆژنامووسێک، نووسەرێک،... هتد. بۆ ئەمانەی کە ناویان هێنرا بەڵێ دەتوانرێت وڵات بەجێهێشتن وەک ڕێگەچارە سوودی لێوەربگیرێت. بەڵام کاتێک زۆرایەتی خەڵک ئەو دەسەڵاتەی نەوێت و ئەو کەمایەتییەی کە لە گەڵ دەسەڵاتیشدایە، دەسەڵات بە تەواوی لە هەمووی دڵنیا نەبێت کە هەتا سەر لەگەڵیدا دەبێت و بەڵکو وەکو کوردەکە دەڵێت: لەوانەیە تا ژێر پێتەکە لەگەڵ دەسەڵات دا بێت، لە بارودۆخێکی ئاهواداو بۆ زۆرایەتییەکی ئاهوا ڕەهای خەڵکی ناڕازی لە کوردوستاندا کە وڵات بەجێ بهێڵێت و کۆچڕەو هەڵبژرێت وەک ڕێگە چارە، بە بڕوای من، ڕێگەچارەیەکی درووستی هەڵنەبژاردووە.

زۆرایەتی ڕەهای خەڵکی ناڕازی بە دەسەڵات شاهیدە، هەروەها پەرپرسانی دەسەڵات خۆشیان دان بەوەدا دەنێن و دەنگدانی ئەم دوایانەش زیاتر ئەو بۆچوونەی ئێمە پشتڕاست دەکاتەوە کە تەنانەت ئەو کەمایەتییەی کە لە گەڵ دەسەڵاتیشدایە هێشتا هەمووی بە دڵسۆزی لە گەڵیدا نییە. بۆیە ئەگەر خەڵک وڵات بەجێنەهێڵێت و لە جیاتی

ڕاکردن خۆی لە ناوحیزبی خۆیدا ڕێکبخات و خۆی یەکگرتوو بکات، ئیتردەسەڵات لە بەردەم خۆڕاگری و یەکگرتوویی خەڵکدا بەهێزو بە نمەوود دەمێنێتەوە. هەر ئەوەشە، بە بڕوای مـــن، کە دەبێ وەک ڕێگەچارەی درووست حیسابی لەسەر بکرێت.

بە بڕوای من، هۆی سەرەکی بێهێزی و بێئیرادەیی و بێ سەرەوبەرەیی خەڵـک لەوەوە سـەرچاوەی نەگرتـووە کە دەسـەڵات هێـندە بەهێـزو بە ئیمکانییاتە کە ڕووبەڕووبوونەوە دژایەتی کردنی وەکو بە گژ قولەی قافدا چوون بێت. بەڵکو لەوەوە سەرچاوەی گرتووە کە خەڵک ڕێکخراو نییە و خۆی ڕێکنەخستووە لە حیزبی ڕاستەقینەی خۆیدا. ئەوەی هەبووە تـا ئێـستا ئەو حیـزبە موعـارەزە هەلـپەرستانە بـوون کە خەڵـکیان بەکارهێناوە بۆ مەرام و بەرژەوەندییەکانی خۆیان. بۆیە ئەگەر خەڵک بیەوێت بکەوێتە ژیانێکی باشترەوەو ڕزگاری ببێت لەو دەسەڵاتە، ڕێگەچارەی درووست ڕاکردن نییە لە بەری بەڵکو بەرەنگاربوونەوەیەتی بەشێوەی ڕێکخراوو یەکگرتوو.

دەبێ لای خەڵـک ڕوون و ئـاشکرا بێـت کە تاوانبـاری سـەرەکی و هۆی سەرەکی کە خەڵکی کوردوستان وڵات بەجێدەهێڵێت و کۆچڕەو دەکات بەرەو هەنـدەران ، ئەو دەسـەڵاتەی کوردوستـانە. بەڵێ درووستـە کە بەشێک لە وڵاتانی ئەوروپاو ڕۆژئاوا و ئیقلییمیش بوونەتە هۆی سەرچاوەو هۆی شەڕوئاشوب و پشێوی لە ناوچەکەدا. بۆیە بارودۆخی جەنگ و وڵاتی پڕ لە کێشەی سیاسی حەتمەن کاریگەری خەراپ دادەنێت لە سەر ژیان و گوزەرانی خەڵک. حەتمەن دەبێتە هۆی ناجێگیری سیاسی و ئەوەش دڵەڕاوکێ و حـاڵەتی دەروونـی خەراپ درووسـت دەکـات لەلای خەڵک. ئەمەش بۆ خۆی فاکتەرێکی ترە کە وا لە خەڵک دەکات وڵاتی پڕ لە کێشەی سیاسی و جەنگاوی بەجێبهێڵێت و بەرەو وڵاتانی جێگیرو بێ کێشەی سیاسی و جەنگ مل بنێت. بەڵام سەرباری هەبوونی فاکتەرو هۆی دەرەکـی کە دەبنە هۆی ناچـارکردنی خەڵکـی کوردوسـتان کە وڵـات بەجێبهێڵن، بە بڕوای من، هێشتاش هەر دەبێ سەری ڕمی تاوانبارکردن هەر ڕووی پێ لەدەسەڵات بکەین. چونکە گومانی تێدا نییە کە دەسەڵات تاوانبـاری یەکەم و سـەرەکییە بۆیە هەر دەسـەڵاتیش دەتـوانێت خۆی بکاتە چارەسەری یەکەم و سەرەکی لە کۆتایی پێهێنانی ئەوبارودۆخە دژوارە.

کوردوسـتان ئێـستا،بە بڕوای مـن، لە بـارودۆخێکی ئـاهوای جەنـگ و شەڕوپێکدادانی ئیقلیمـی و نێـودەوڵەتی و نێـوخۆیی وادا نییە تـا خەتای کۆچکردنی خەڵک بخەینە ئەستۆی بارودۆخەکە. بەڵکو هۆی سەرەکی ئێستای کۆچکردنی خەڵکی کوردوستان بە پلەی یەکەم هەر دەسەڵاتەکەی

کوردوستانە. هیچ هەیەک نییە کە دەستی دەسەڵاتی کوردوستان بگرێت لە دابین کردنی خۆشگوزەرانی و خزمەتگوزاری بە خەڵک. تەنانەت زوربەی بەرپرسە گەورەکانی ئەو دەسەڵاتەش دان بەو ڕاستییەدا دەنێن بەڵام دەسەڵات هیچ هەنگاوێکی ئەرێنی بۆ کرداری لەوبارەوە نەناوە. هەندێک لە بەرپرسە باڵاکانی دەسەڵاتیش پێیان وایە کە دەسەڵاتی هەرێم توانای ئەوەی هەیە کە کۆتایی بەو نەهامەتییەی خەڵکی کوردوستان بهێنێت و بەڵام ئەوکارە ناکات!!.
بابەتی کۆچی بەکۆمەڵی خەڵکی کوردوستان ئێستا بۆتە بابەتێکی گەورە . بۆیە هەر لەو بارەوە هەندێک لایەن و دەستەو گرووپ و تەنانەت لە نێویاندا حیزبی سیاسیش هەیە کە دنەو هانی خەڵکی کوردوستان دەدەن کە کۆچڕەوی بەکۆمەڵە و ملیۆنی ئەنجام بدەن. ئەوانە پێیان وایە ئەگەر خەڵک کۆچڕەوی بەکۆمەڵەی ئەنجام دا، دەبێتە فشارێک بۆ سەر کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی و لایەن و ڕێکخراوە مرۆڤدۆستەکان و لایەنگرانی مافی مرۆڤ کە بێنە سەرخەت و وەخۆ کەون. لایەنگرانی ئەو بۆچوونە پێیان وایە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی دێتە سەرخەت و حەتمەن بە قازانج دەشکێتەوە بۆ خەڵکی ڕاکردوو. ئەمانە پێیان وایە یا ئەوەتە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی خەڵکی ڕاکردوو وەردەگرن و دابەشیان دەکەن بەسەر وڵاتانی ئەوروپاو ڕۆژئاوادا. وە ئەگەر ئەمەیان بۆ مەیسەر نەبوو، ئەوە بۆی هەیە فشار بخەنە سەر دەسەڵاتدارانی کوردوستان بەڵک و ژیان و گوزەرانی خەڵک باشتر بکەن و ئەو هۆیانە لابەرن یا هیچ نەبێت کەم بکەنەوە کە بوونەتە هۆی ڕاکردنی خەڵک .

بە بڕوای من، بۆچوونێک کە پێی باشە خەڵک بە کۆمەڵ کۆچڕەو بکات هەم وەک ڕێگەچارەی باشترکردنی ژیانی خەڵک و هەمیش وەک تێڕەو فشار بەسەر دەسەڵات هیچ نییە بێجگە لە کردارێک کە، من پێم وایە، لە تاقیکردنەوەی بابەتێکی فیزیایی دەچێت کە ئاخۆ ڕاست دەردەچێت یان نا ؟. ئەمەش هەمووی لەسەر حیسابی ژیان و گوزەران و نەهامەتیەکانی خەڵک تەواو دەبێت. ئەم بۆچوونە پێی دەگوترێت کۆچپێکردن. بزووتنەوەی کوردایەتی تەجروبەی باشی هەیە لە کۆچپێکردنی خەڵکدا چونکە وەبەرهێنانی سیاسی باشی تێدا کردووە بۆ بەرژەوەندی خۆیان. پرسیارەکە لەو بارەوە ئەوەیە : ئایا هەڵگرانی ئەم بۆچوونەی ئێستای کۆچپێکردنی خەڵکی کوردوستان هەمان مەبەستی بزووتنەوەی کوردایەتییان هەیە تاکو وەبەرهێنانی سیاسی بۆ بەرژەوەندی خۆیانی تێدا بکەن؟؟ ئەگەر دەرکەوت کە بەڵێیە و بۆ ئەو مەبەستە بووە، ئیتر دەبێ وەڵامیان بۆ خەڵکی کوردوستان چی بێت کە دەرکەوت و ئاشکرا بووکە: بابە ئەوەتە ئەوانەش وەک بزووتنەوەی کوردایەتی بۆ بەرژەوەندی خۆیان کۆچڕەویان بەخەڵک ئەنجامدا.؟

بە بڕوای من هەڵگرانی بیرەکەی کۆچپێکردنی بەکۆمەڵی خەڵک زۆر کورتبینانە و ناسیاسیانە مامەڵە لەگەڵ بابەتێکی گەورەو گرنگی وەک کۆچی خەڵک دەکەن. بە بڕوای من ئەوەی کە ماهییەتی ئەو دەسەڵاتەی کوردوستان شارەزا بێت، ناچێت پێشنیاری کۆچڕەوی بەکۆمەڵ بە خەڵک بکات.

کۆچڕەوی بەکۆمەڵ، لە سەردەمی ئێستادا، نە پێی دەکرێت کۆمەڵگای نێودەوڵەتی لە بەرژەوەندی خەڵکدا بهێنێتەسەرخەت و نە دەبێتە هۆی فشاریش بەسەر دەسەڵاتی کوردی. چونکە یەکەم: ئێستا هەموو شتێک گۆڕاوەو زەمانی سی یان بیست ساڵ لێرەو پێش نییەو کۆچڕەوی بەکۆمەڵی خەڵک بۆتە شتێکی ئاسایی بە نیسبەت کۆمەڵگای نێودەوڵەتییەوە. چونکە کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی خۆیان لەو بارەوە بێ خەتا نین. دەسەڵاتی کوردوستانیش بە کۆچڕەوی بە کۆمەڵی خەڵکی نە ویژدانی دەبزوێت و نە دەشڵوخێت و نە ناوەڕۆکی سیستەمەکەشی لە بەرژەوەندی خەڵک ئاڵوگۆڕ پێدەدات. دەگونجێت لە ڕووی بەڵێنەوە بگۆڕێت و زۆرتر بەڵێن بدات بەڵام بە کردار هەر وەک خۆی دەمێنێت. دەسەڵات بە بەرەنگاری و وەستانەوەی بە کۆمەڵی خەڵک و ناڕەزایەتی بە کۆمەڵ و یەکگرتوویی خەڵک لە دژی کاری تێدەکرێت، نەک بە مەیدان چۆڵکردن و وڵات بەجێهێشتن بێ.

لە جیاتی کۆچپێکردنی خەڵک، دەبێ پێشنیار بکرێت کە خەڵک لە نێو حیزبی خۆیدا خۆی ڕێکبخات. دەبێ پێشنیاربکرێت کە خەڵک لە باتی وڵات بەجێهێشتن بە ئەو دەسەڵاتە گرگنە بەرەنگاری و وەستانەوە بە دژی هەڵبژێرێت. وە دەبێ لەو نێوەدا خاوەنی پێشنیار خودی خۆی بە کرداری تا ئەو شوێنەی کە بۆی دەگونجێت لەناو ئەو ئەو پێشنیارەدا بیت. دەبێ پلان و ڕێگای گێڕانەوەی ئیرادە بە خەڵک بگیرێتە بەر نەک پلان و ڕێگای هێندەی دیکە ڕووخاندنی وورەو ئیرادەی خەڵک. کۆچپێکردنی خەڵک بریتییە لە ڕووخاندنی هێندەی دیکە لە وورەی خەڵک، لە ئیرادەی خەڵک، لە بیری بەرەنگاری، لە بیری وەستانەوە بە دژی زوڵم و ستەم. بە بڕوای من خاوەنانی ئەو بۆچوونەی کۆچپێکردن ناڕاستەوخۆ خزمەت بە دەسەڵات و مانەوەی دەسەڵات دەکا.
ڕێگا چارە زۆرن بۆ ئەوەی ژیانی خەڵک خۆشبکرێت و ڕزگاریان ببێت لەدەست دەسەڵاتێکی سەرکوتگەرو ستەمکەری وەک دەسەڵاتەکەی هەرێمی کوردوستان. نابێت یەکسەربازدەین و بچین بەرەو ڕێگاچارەی کۆچپێکردنی خەڵک. پێش ئەو ڕێگا چارەیە دەیان ڕێگا چارەی تری گونجاوترو سەلامەت تربە خەڵک هەن. ڕێگاچارەی کۆچپێکردن نەک هەر نابێ لە ئاخر پلەشدا پەنای پێبەرین بەڵک و هەرگیزاو هەرگیز نابێ

وەک ڕێگەچارە بیریشی لێبکەینەوە. ئەم ڕێگەچارەیە هی بزووتنەوەی کوردایەتییە کە ژیان و گوزەرانی خەڵکی بۆ مەبەست نییە بەڵک و بەرژەوەندی خۆیان بە پلەی یەکەم دێت.

لە هەر چوار لای دنیادا زۆر کەم شوێن و وەڵات هەیە خەڵک ڕانەکات لەدەست سیستەمی سیاسی حوکمڕانی وەڵاتەکانیان. لە هەندێک شوێنیش بە ملیۆنان لە خەڵکی وەڵات بەجێدەهێڵن . بۆ نموونە لە ئەفغانستانی ئێستا . بەڵام تاڵیبان مێشی میوان نییەو کۆمەڵگەی نێودەوڵەتیش بێچارە و دەستەوستانە. کورتەی مەبەستم ئەوەیە کە نا بێت هەمان تاکتیک و پلانی بزووتنەوەی کوردایەتی بۆ مەرامی سیاسی لەسەر شانی خەڵکی کوردوستان جێبەجێ بکرێت. وە نا بێت خەڵک بکرێتە وەسیلەی جێبەجێکردنی ئەو جۆرە پلان و تاکتیکانە.. لە بیرتان بێت ووتە مێژووییەکەی مام جەلال کە بە پێنوسی نەوشیروان موستەفا تۆمارکراوە لە بیرەوەرییەکانیدا کە وتویەتی : “ئاخ بۆ هەڵەبجەیەکی تر” !!! ئەمەیە و□ بەرهێنان و بەکارهێنانی خەڵک و قوربانییەکانی خەڵک بۆ بەرژەوەندییە سیاسییەکان… بۆچوونی کۆچپێکردنی بەکۆمەڵ لە ئێستادا، بە بڕوای من، کاریگەرییە خەراپەکەی لە سەر خەڵک لە نەتیجەدا هیچی کەمتر نییە و نا بێت. دەبێ لەو جۆرە کارانەو و□ بەرهێنانە سیاسیانە خۆ بە دووربگیرێت ئەگەر دەتانەوێت هاوتەریب نەبن لە گەڵ ویست و ئارەزووەکانی بزووتنەوەی کوردایەتی دا.!!

حەسەن ڕازانی

٢٠٢١-١١-١٩

ژن لەشارستانیەتی میسری کۆندا.. ڕەسوڵ بێسکێنی

میسر یەکێکە لەو وڵاتانەی خاوەن شارستانیەتی درەوشاوەبوون، پەیوەندیەکی مێژوویی و دێرینی لەگەڵ کورددا هەبووە، سەرچاوە مێژووییەکان پەیوەندی کورد و میسر بۆ سەردەمی ئیمپڕاتۆریەتی میتانی و فیرعەونەکانی میسر دەگێڕنەوە، لە سەردەمی پاشای میتانی (توشەرتا- 1390 پێش زایین) دروست بووە، سەرچاوە مێژووییەکانی میسر بە هاوڕێی زۆر نزیك لە فیرعەونەکانی میسر باسیان کردووە. بە تایبەت (ئەمنحوتبی سێهەم و چوارەم)، هەروەها پەیوەندی خزمایەتی و ژن و ژنخوازی لە نێوانیاندا هەبووە.
ئیمپراتۆریەتی میتانی لەڕۆژهەڵاتی دەریای ناوەڕاستەوە، تاکو باکووری عێراقی ئێستا درێژبۆتەوە، لەسەدەی 15 و 14 پێش زاییندا لەوپەڕی دەسەڵات و بەهێزیدا بوون. هاوتای فیرعەونەکانی میسر بوون.

یەکێك لە خوشکەکانی پاشای میتانی هاوسەری ئەمنحوتبی سێهەم بوو، هەروەها یەکێك لە کچەکانیشی بەناوی (نەفەرتیتی) بووە هاوسەری ئەمنحوتبی چوارەم. نفرتیتی بە یەکێك لە شاژنە جوانەکانی میسر و یەکێك لەبەناوبانگترین کەسایەتیە ئافرەتەکان لەمیسری سەردەمی فیرعەونەکان دادەنرێ، ڕۆڵێکی کاریگەری هەبوو لە چاکسازی ئاینی و گۆڕانی کۆمەڵایەتی لەگەڵ مێردەکەیدا، لەو سەردەمەدا ئاینی میتانیەکان یەکتاپەرست بوون، کاتێك نفرتیتی بووە هاوسەری (ئەمنحوتبی چوارەم)، لەژێر کاریگەری شاژن (نەفرتیتی) فیرعەونی میسر دەکەوێتە ژێر کاریگەری ئاینی یەکتا پەرستیەوە، ئەمە وا لە فیرعەونی ئەوکاتەی میسر (ئەخناتون) دەکات، لەساڵی (1369-1353پ.ز) سەرجەم بتەکانی میسر تێك بشکێنێت و ئایینی یەکتاپەرستی لەسەرانسەری میسردا ڕابگەیەنێت، پاشان بۆ ماوەیەکی کەم شاژنە (نەفرتیتی) دەسەڵاتدارێتی میسر دەگرێتە دەست.

دوای کنە و پشکنینی شوێنەوارە مێژووییەکانی میسر و دۆزینەوەی پەیکەری مۆمیاکراوی فیرعەونەکان و هەزاران پارچەی پاشماوەی شوێنەواری سەرنجڕاکێش، نیشاندانی ڕووی جوانی نەفرتیتی لەسەر

دیواری پەرستگاکانی میسر بڵاوبووەوە، نفرتیتی یەکێکە لەبەناوبانگترین کەسایەتیە ئافرەتەکان لەمیسری سەردەمی فیرعەونەکاندا، دەرکەوتنی ئەو لەگەڵ مێردەکەیدا لە ئاهەنگ و پەرستش و دانیشتنە خێزانیەکاندا، تەنانەت لە پاشماوەی تابلۆکانەوە بۆمان دەردەکەوێت، بەشداربووە لە سەیرکردنی نیشاندانە سەربازییەکان. هەروەها لەکاتی مردنی یەکێك لە کچەکانی (میکیت- ئاتون) لەتابلۆکاندا نەخشکراوە، ئەمە جگەلەو تابلۆیانەی نیشانی دەدەن لە جلوبەرگی شاژنی (مەلیکەیی)دا، لەیەکێك لە بینا مێژوویەکاندا نووسراوە، ئەو(نفرتیتی) (ئافرەتی دڵڕفێنەر و بەلای هەمووانەوە پەسند بوو، ژنێك بوو، ئاغای هەردوو ناوچەی میسری سەروو و میسری خوارووی خۆشحاڵ کرد).

سەبارەت بە پەیکەری نفرتیتی

کاتی کنەوپشکنینی شوێنەوارەکانی میسر لە (تل عمارنە) لەشەشی کانوونی یەکەمی (1912ز) لەلایەن زانای شوێنەوارناسی ئەڵمانی (لود بورخارت) نیوەی پەیکەری نفرتیتیان دۆزییەوە، بڕوایان وابوو، ئەم پەیکەرە داتاشراوە دەگەڕێتەوە بۆ دەوروبەری (1350 پ.ز).
لەسایتی (B.B.C)دا لەژێر ناونیشانی (ململانێ لەسەر پەیکەری نفرتیتی بەردەوامە) بڵاوی کردەوە: نیشاندانی جوانترین ئافرەت لە جیهاندا لەسەرکارتی بەرید لەپایتەختی ئەڵمانیا، سەرنجی هەزارەهای بەلای خۆیدا کەمەندکێش کرد، ئەم پەیکەرە تائێستاش جێگای لێوردبوونەوە و بابەتی گفتوگۆیە، وتەیەکی ئەفسانەیی هەیە دەربارەی نفرتیتی دەڵێ : (میسر جوانتری بە خۆیەوە نەبینیوە لە وێنەی مە، کە واتای ناوەکەی تەواوکەری وەسفەکانی بێت)
میتانیەکان یەکێك لە ئیمپڕاتۆریەتەکانی کورد و خاوەنی شارستانیەتێکی گەورە بوون، سیرامیکی ڕەنگاوڕەنگی زۆر جوان و نایابیان هەبووە. بەلەم و کەشتی و گالیسکەکانیان ڕازینرابووەوە بە وێنە و نەخش و نیگار و ڕووناکی و باگراوندی تۆخیان هەبووە. هێندە گرنگیان بە ڕەنگ و ڕازانەوە داوە تەنانەت دوای 5000 هەزار ساڵیش شوێنەوارناسەکان بەڕەنگ و وێنەکانیان بیانناسنەوە و کەرەستەو ماڵ و موڵکیان لە ئیمپراتۆرەکانی دیکە جیاواز بوون.

نفرتیتی ژنێك بوو لەنێوان شارەستانیەتی دوو ئیمپرتۆریەتی گەورەی جیهانی کۆن (میتانی – میسر) ژیاوە، لەناو شارستانیەتی میتانی پەروەردە کراو، لە بنەماڵەی هەژدەهەمی فیرعەونی میسردا گەشەی کرد، زۆرترین کاریگەری بەسەر وڵاتی میسری خاوەن شارستانیەتی هەبوو، هیچ باوەڕ دەکرێ یان شیاوە وەك ئافرەتێکی نەفام و سەردەمی

جاهیلی پۆلێن بکرێ.

ڕەسوڵ بۆسکێنی

مێــژووی ڕەش. هەرێــز خەســرەو تۆفیق

من وەک تاکێکی کور ئەگەر بە حەوت پشتیش چوبامەوە سەر ئەم خێڵ و بنەماڵە خیانەتکارە هەرگیز لە ڕووم نەدەهات نەک هەر باسی سیاسەتو کوردایەتی و نیشتمان پەورەری بکەم، بەڵکو بۆ هەتا هەتایە سەری خۆم کز دەکردو ، دەستم بەکوڵاوەکەی خۆمەوە دەگرت..
جاشەکانی ڤێتنمام ئەوانەی هاوکاری سوپای ئەمریکایان کرد دژی گەل و شۆڕشی خۆیان تا ئیستاش کوڕو نەوەو نەوە زاکانیان ،باجی ئەم خیانەتە دەدەن، لەکاتێکدا خەڵک و شۆڕشی ڤێتنام لەحەفتاکانی سەدەی ڕابردودا گەورەترین شانازیان بۆخۆیانو بۆ تەواوی مرۆڤایەتی تۆمار کردو سەریان بە ملهوڕترین ئیمپریالیزمی جیهانی و هێزێکی گەورەو ز□ بەلاحی وەک ئەمریکا شۆڕ کرد.
جاشەکانی وڵاتی جەزایریش بۆ هەتاهەتایە دوور خرانەوە لەولات و سوپای داگیرکەری ئەوسای فەڕەنسا ناچاربوو هەموویان بەرێت لەگەڵ خۆیدا، چونکە شۆرش و خەڵکی جەزائیری قبوڵیان نەبوو جاش و خیانەتکاران وەک هاوڵاتیش بمێننەوە لەگەڵیاندا!!
لەم کاتوو ساتەدا بارزانی باوک کە خاوەنی زیاتر لە ١٠٠ هەزار پێشمەرگە بوو، ب□ یەک فیکەی شای ئێران ئاشبەتاڵێکی ئابڕوبەرانەیان ڕاگەیاند، لەکاتێکدا سوپای عێراقی ئەوسا ب□ تەواوی شپرزە بوو بوو، نەیان دەتوانی لەتاکە شەڕێک و ڕووبەروونەوەیکدا سەرکەوتن بەدەست بهێنن!!
زۆر شت لەسەر ئەم ئاشبەتاڵە نوسراوە، سەرۆک خێڵی بارزان و مەسینە هەڵگرەکانیا بەنسکۆو شکستی شۆڕش، یاخود کارەسات ناوی دەهێنن، بەڵام ڕاستیەکەی ئەوەیە کە میژوو بۆمان دەنوسێتەوە. ئەم ئاشبەتاڵە لەمێژووی هیچ گەلێک و بزوتنەوەیەک ڕووینەداوە.
ئەگەر کورد گەلێکی هۆشیاربا، ئەوا دوای ئاش ب□تاڵ هەرگیز کەسێک نەدەبوایە ئاڵا شڕەکەی بۆ پێشەوە بارزانی بەرز کاتەوەو، دەبوایە

وەک جاشەکانی قەتنام و جەزایر سزادرابان، دەبوایە ئەوانیش ئاووهەوای کوردستانیان پێ حەرام کرایە.

کەچی وەک بە پێچەوانەوە کوڕو کوڕەزاکانی پاڵەوانی ئاشبەتاڵی ١٩٧٥، کە ئێستا تەواوی کوردستانیان لەبەر دەستدایەو هەرچی پلەو پایەو خێرو خۆشی هەیە لەنێوان خۆیاندا بەشیان کردووە، سەرەڕای ئەوەی کە ڕۆژیک نەبووە خیانەتێک ، کارەساتێک بە ئەو گەلە ستەم دیدەیە تۆمار نەکەن، سەرباری ئەوانەش هەڕەشە دەکەن و خەڵک و لایەنی تر بە بەکرێ گیراوو دەستی داگیر کەر لەقەڵەم دەدەن..

زۆرجار کادیرو دەسەڵاتدارانی پارتی دیموکراتی کوردستان گلەیی و گازندە لە نەیارانی پارتی دەکەن کە بۆچی ئەمە ٣١ی ئاب بە خیانەت لەقەڵەم دەدەین و زیاتریش دەڵێن کە گوایە ئەمە یەکڕیزی ماڵی کورد تێکدەدەین، ئەم توتیە قوڕمیشکراوانەی پارتی لەسەر خیانەتی ٣١ی ئاب دەڵێن، کەگوایە ئەوان واتە پارتی نادیموکراتی نا کوردستانی (سەگیان) بە(سەگ) دەرکردوە، واتە

بەعسیان هێناوە وەک (سەگێک) ،یەکێتی نیشتیمانی کوردستانیان لەهەولێر پێ دەرکردووە!؟

بەڵام نەک هەر ٣١ی ئاب بەڵکو هەموو مێژووی بنەماڵەی بارزانی پڕە لەخیانەتی نیشتیمانی و ٣١ی ئاب دڵۆپێکە لەدەریای خیانەتی ئەم بنەماڵەیە. وەهەروەها سەگ بە سەگ سەگی دەرکردوە لەهەولێرو سەگەکی گەلاوترو دڕندەتر جێگەی سەگەکانیتری گرتەوە. هەرچەندە چواندنی ئەمانە بەسەگ، بە بێڕێزی و زوڵمێکی زۆرە لەسەگی دەکەین بەڵام، دەبوایە بە وەڵامی ئەم پارتیە خوێن زەردانە هەر ئاوا بدوێین.

داخەکەم ئیمەی کورد نەمانتوانی بچوکترین دەرس و پەند لەخەباتی گەلانی تر وەربگرین، بەڵێ تائێستاش ئەم بنەماڵەیە حوکم دەکەن، کەم کوردیش هەیە لەهەر چوار پارچەی کوردستان پریشکی خیانەتی ئەم بنەماڵەیان بەرنەکەوتبێت، بەڵێ ئەبێت، ئەم بنەماڵەیە فڕێ بدرێتە زبڵدانی میژووەوە، وەک پێشموایە نیشانەی وەدەرنانیان ڕۆژ بەڕۆژ زیاتر دەردەکەوێت، هاکا بینیمان، قەڵای زوڵم و زۆرداری ئەوانیش وەک دیکتاتۆرەکانی تری ناوچەکە ڕوخا، بەڵام ئەوسا تەنانەت نابێت بەمردویش جنازەکانیان لەگۆڕستانی خەڵکی ئاسایی بنێژرێت، بەڵکو ئەبێت گۆڕستانێک بکرێتەوە تایبەت بە سەرانی یەکێتی و بنەماڵەی تاڵەبانی و پارتی و بنەماڵەی بارزانی وە ناوی بندرێت ”گۆڕستانی ناپاکان”

•
•
•
•

□□ژمێری بەخت.. شادی بەکر

ئەمرۆ لە ڕۆژەکانی تر
رۆژمێری بەخت و هیوام شۆختر دیارە
نازئەکا بەسەر رۆژ و مانگ و وەرزدا
ئەمرۆ جێ نشینی خۆری و ،تاتۆنەیەی ئاوانا بێت
گوێم ل□ ترپەی دلی خۆمە
دەنگی هەنگاوی پێڵاوت
بۆ ناخم ئەگوازێتەوە
دەوەرەوەو
قژی ئاڵۆسکاوی شیعر و
رەنگی سیای هەوری بەخت و
شەستە بارانی عەشقمە
باڵای بەرزی ڕوباری خۆشەویستیمان
با ببینیت
ئەمرۆ وەرەو بەر لەوەی رۆحـم ئاوابێ
تۆدەرکەوە
وەرە بۆ تەنهاجارێکیش
بەرچنەیەک ماچی وشک و ،
چارۆکەیەک موحیبەتی تینوێتیم بۆبهێنەوە
هەموشتێ بەش بەش بکە
ماچی تەرەت با بۆ ئەوبێ
ئەرێ هەناسەی تۆم بەسە
بالات بۆئەو سێبەرەکەت بۆ من کەسە
دلت بۆ ئەو موحیبەتت بۆ من چەتری هەردوو دەسە
سەرت بۆ سەر قۆلی ئەو بێ، خەیاڵت لای یادەوەریم و هەناسە
تۆ وەرەوە
وا خەریکەلەچاوەروانی هاتنەوەت وشک ئەبم
ئەگەر ویستت یەک بەیەکی پیتەکانی هەموو جەستەم لێکەرەوە
بیکە بەپەتی هۆنراوەیەکی خەمناک
منیش لەتام وپۆکەیدا
سەرخەوی ئەوین ئەشکێنم
زۆر ئەترسم رۆژێ دابێ ،حیکایەتی دابرانمان پێ بنوسی□و□

کاتێ دواجار
ئەو رۆحەی بۆ ژوانێ بە منت سپارد
بینێرمەوە

سلێمانی
٢٠٢١/١١/١٦

دووربینی حەراری چییە؟.. فازیل شەوڕۆ

لەوەتەی ئەو دڵۆپە ئاوەی، لەسەر پەڕە کاغەزێکدا، پیتەکانی چەند بار گەورەتر کرد، یان لەوەتەی (سینیکا)ی زانای ڕۆمانیی دێرین، پێش (٢٠٠٠) ساڵ، سەرنجیدا کە خڕە کریستاڵ، شت گەورە دەکات، زانایان خۆیان سەرقاڵ کردووە بە داهێنانی نوێترین و وردبینترین زووم(عەدەسە). جا پێشکەوتنی لە حەد بەدەری زانست و تەکنەلۆژیای ئەم سەردەمەش، شێواز و بەکارهێنانەکانی ئەو زوومەی، کە سەرچاوەکەی دڵۆپە ئاوێک بوو، گەیاندە ئەو پەڕی گۆڕانکاری و کاریگەریی. دووربینی حەراریش یەکێکە لەو داهێنانە پشکەوتووانەی ئەم سەردەمە. (نامانەوەی لێرەدا لە جیاتی زاراوەی حەراری، زاراوەی گەرمیی بەکاربهێنین، چونکە دووربینی حەراری لەسەر زاران ج□یگ□ی کردووەتەوە.)

بیرۆکەی دووربینی حەراری، ک□ تومت، لەسەر بنچینەی زانستیی کارکردنی چاوی مر□ق کاردەکات، تاکە جیاوازی ئەوەیە کە چاوی مر□ق ل□ □□ناکایدا دەبینی، بەڵام دووربینەکە لە تاریکی و لێڵی و تەمومژیشدا دەبینی. چاوی مر□ق، تیشک وەردەگرێ و خووردی دەکاتەوە و لە ڕێی مێشک دەیخوێنێتەوە، هەرچی ئەو دووربینەیە، شەپۆڵی کاروموگناتیسی وەردەگرێ و شی دەکاتەو و دەخوێنێتەوە.

هەموو شەبەنگێکی کاروموگناتیسی، وزەیەکی دیاری کراوی خۆی هەیە، کە پەیوەستە بە درێژیی شەپۆڵەکەی، جا تا ئەو شەپۆڵە کورتتر بێ، ئەوا وزەکەی زۆرتر. جا شەبەنگی شەپۆلی، بریتییە لە تیشکی ژێر سوور، کە شەپۆڵەکەی درێژ، واتا وزەکەی زیاتر و بە هێزترە. تیشکی

ژێر سووریش (٣) ناوچەی هەیە: (شەبەنگی بینراوی نزیک / شەبەنگی بینراوی مام ناوەند / شەبەنگی حەراری ــــ کە درێژترین شەبەنگی کاروموگناتیسی هەیە، لە (٣) مایکڕۆن بۆ (٣٠) مایکڕۆن).

جا جۆری شەبەنگی حەراری لە تیشکی ژێر سووردا (Thermal-infrared)، شەبنگکەی لەو تەنانەدا دەردەچێ کە گەرماییان هەیە یان گەرمایی دەدەن. ئەمەیـــش لە هەر تەنێــک وەدەـــست دێ کە پلەی گەرمییەکەی لەســەرووی ســفری مــوتلەق بێ و دواتــر خــامۆش بێتەوە. ئەوکــاتەی ئەلکترۆنەکانی ئەتۆم کە بە هۆی گەرم بوونیان وەزە بەرهەم دێنن، دەچنە ئەو مەدارانەی وزەیــان بەرزتــر و دواتــر لە گەڵ خــامۆش بوونەویان وزەکانیش دەگەڕێنەوە سەر دۆخی پێشووتریان. جا لەو سەین و بەینەدا، ئەلکترۆنەکان وزە دەردەدەن، ئەم وزەیەش پێی دەگوتورێ: تیشکی حەراری. تا پلە جوولەکان پتر بێ، ڕادەی تیشکەکە بەهێزتر دەبێ.

لە دووربینی حەراریدا، زوومەکان وا دروستکراون بە پشت بەستن بە کردارە تەکنل□ژیایی پشکەوتووە و دیگیتەڵییەکان، ئەو تیشکە ژێر سوورانە کە لە تەنەکان دەردەچن، بدۆزنەوە و کۆکەنەوە وەرگرن. جا چونکە ئەو دووربینە لە یەک کاتدا دوو گەرمای وەردەگرێ: گەرمای جەستەی مر□ق یان گیاندار، وە گەرمی داروبەرد و دارودرەختەکە، لە ڕێی ئامیری تایبەتەوە، لێکیان جیادەکاتە و مرۆڤەکە یان گیاندارەکە دەبینێ و نیشانی دەدا.
ئیمڕۆ، بە پشکەوتنی زانست و پیشەسازیی چەک و تەقەمەنی، ئەو جۆرە دووربینە لە سەر چەکەکان چەسپ دەکرێن و بۆ دەستنیشان کردنی نیشانە و پێکانیان. ئەمەش بەم شێوازە ئەنجامدەدرێت:

□. بە چەند زمێک، لە شێوەی زوومی کامێرا، شەبەنگە حەرارییــەکان کە لە تەنەکان دەردەچن وەردەگیرێن.
□. ئەو تیشکە کۆکراوانە، لە ڕیی هەستەوری تایبەتیدا دەکرین بە نەخشە و وێنە حەراری.
□. ئامێری تایبەت ئەو نەخشە حەراریە دەکاتە شەپۆلی ئەلکترۆنی.
□. ئامێری تایبەت ئەو شەپۆلە ئەلکترۆنییانە دەهێنێتە سەر سکرین.
□. سارد و گەرمی تەنەکان، بەو تەکنل□ژیایە، وێنەی کەسەکە یان شتەکە نیشان دەدەن.
□. ئێستا وێنە کەسەکە یان شتەکە لە تاریکی بێ یان لە نێو تەمومژ و دوکەڵ و لێڵــی دابێ، دەبینرێــت. بە تــایبەتی لە کــاتی جــوولە کردندا.

لە ساڵی (١٩٩١)وە زانایای چەک و چۆڵ، لە ڕووسیا سەرقاڵی داهێنانی جۆرە دووربینەک بوون لەم شیوەی کە ئێستا هەیە، ئەوبوو لەساڵی (١٩٩٧) کۆمپانی لەکەلینە و بەرهەمهێنانی تەکنەلۆژیای حەراری، کەوتە نەخشەکێشان و دیزاینی ئەو دووربینە، تا لەساڵی (٢٠١٤) لە پێشەنگایەکی چەک و تەقەمەنی لە مۆسکۆ نمایش کرا. هەر لە هەمان کاتیشدا، وڵاتە پشکەوتەکانی دیکەش هەر خەریکی ئەو داهێنانە بوون بە گوێرەی تەکنەلۆژیایی خۆیان.

دووربینی حەراری جکە لە بەکارهێنانە سەربازییەکەی، دەکرێ بە دەزینەوەی ئەنجامدەرانی تاوان و شتومەکی بزر بوو و ڕاو شکار و توێژینەوەی زانستی و وێنەگرتن بەکار بێ. بە زانینی ژمارە کریکاری و مردوو و زیندوو لە نێو کان و بیر و چاڵی داتەپیودا.

ئیمڕۆ، ئەو دووربینە بە چەندان جۆر و مۆدێل و قەبارە لە بازاڕەکاندا دەفرۆشیت، هەیانە کێشەکەی هەر (٦٥) گرامە.

دووربینی حەراری، دەرگای زۆر داهێنانی دیکەی لە جۆری چەکەکانیش کرد. ئەم دووربینە کە لەسەر هەموو چەکێک چەسپدەکرێ بە تفەنگی وەکو کلاشنکۆفیشەوە، چەکی تایبەت بەخۆی هەیە، کە سەد لە سەد، نیشانەکە تا دووری (١٢٠٠) م دەستنیشان دەکات و دەپێکی، لە هەمان چرکەدا دەتوانی وێنەشی بگرێ، بە ڕەش و سپی یان ڕەنگاڵ یان ڤیدویی، دەتوانی تۆماری بکات لەسەر مێمۆری، وە دەشتوانی یەکسەر لەڕێی ئینتەرنێت و (CPS) ەوە بینەری بە هەر شوێنێک کە مەبەست بێ. واتا قەناس، کە ئەو چەکە سەر بە دووربینی حەراریی بەکاردێنێ، لەگەڵ پێکانی نیشانەکەی دەتوانی (بە زیندووی) گرتەکە بگوازێتەوە بە کەسێک کە بە هەزاران کێلۆمەتر لەو دوورە و بە چاوی خۆی دیمەنەکە ببینی.
ئەو دووربینانە لە هەموو کەش و هەوایەک کار دەکەن لە (٤٠) پلەی سەدی ژیر سفرە و تا (٦٠) پلەی سەدی، لە بەفر و باران و زریان و گەرداو کاردەکات. ئێستا دووربینی ئەوتەی درووست کراوە، کە دەزینە و دەستنیشانکردنی شوێنەکانیان زۆر ئەستەمە.

بە لەکارخستنی ئەو جۆرە دووربینە، تاکو ئێستا هەر دوو ڕێگە هەیە: یەک، دروستکردنی سەرچاوەکەی گەرمی، وەک ئاگر، لە نەوان خەت و قەناسەکەدا. یان پۆشینی پۆشاکی تایبەت کە ناهێلێ گەرمی جەستە بچیتە دەرەوە و هەمیشە پلەی گەرمایی جەستەی کەسە، یەکسان دەکات بە پلەی گەرمی دەووروبەری، لەو حاڵەتەدا، دووربینەکە نازانێ کامیان نیشانەکەیە و کامیان دارو بەردەکەیە.

یەکێتی و پارتی قومبەلەی ژێر ماڵی کورد.. ئومێد محەمەد فەرەج

ئەگەر بەچاو خشانێکی خێرا سەیری مێژووی ڕەشی پارتی و یەکێتی بکەین، بەئاسانی تێدەگەین کە لەسەرەتای دروستبوونیانەوە بە تەنها ئامانجێکی سەرەکی دروستبوون، ئەویش تێکدانی ناو ماڵی کوردبووەو هەمیشە وەکو قومبەلەیەکی تەوقیتکراوی ژێر ماڵی کورد کە کەوتوون، لەهەر دەیەیەکیشدا لانیکەم دوو جار بەڕووی بەرژەوەندییە نەتەوەییە باڵاکانی کورددا تەقیونەتەوە. هەربۆیە یەکێتی و پارتی لەژێر سەرپەرشتی ڕاستەوخۆی وڵاتانی دووژمنی کورد دروستبوون وەکچۆن یەکێتی لەدیمەشقی پایتەختی سوریای عەڕەبی دروستبوو، کە سوریا یەکێکە لەم وڵاتانەی بەدوژمنی کورد هەژمار دەکرێت و ئامانجی کورتخایەن و درێژخایەنی هەیە بۆ نەهێشتنی کورد، ئاسانترین ڕێگەش ئەوەیە کە ئامانجەکانی بەکوردە ناپاک و خۆفرۆشەکان بپێکێت، ئەوکاتیش لە جەلال تاڵەبانی و برایم ئەحمەد گونجاوتری نەدۆزیەوە، تەبعەن ئەوەی ئەیڵێم بۆ وڵاتانی عێڕاق و تورکیا و ئێرانیش ڕاستە، ئەوانیش دوژمنی کوردن و بەردەوام هەوڵیان داوە بەدەستی کورد ناوماڵی کورد تێکبدەن. هەروەها پارتیش بەهەمانشێوە لەژێر ئیشڕافی دەزگای هەواڵگری ساواک و شای ئەوکاتی ئێران دامەزراوەو وەکو مەقاش هەرجارەو بەدەستی دەوڵەتێکی دوژمنی کوردەوە بووە بۆ سەرکوتکردنی کوردی پارچەیەکیتر بەبەرژەوەندی دەوڵەتێکیتری نەیاری کورد.

یەکێتی نیشتیمانی کوردستان و پارتی دیموکڕاتی کوردستان هەڵگری پاشناوو دروشمی زۆر گەورەو پڕ لەناوەڕۆکی کوردایەتین، بەڵام لەڕاستیدا لەسەرەتای دامەزراندنیانەوە هەتاکو ڕاپەڕینی ساڵی ١٩٩١ تەنها ئامانجیان ئەوە بوو لەژێر ڕوکەشی شۆڕشی نەتەوەیی کوردیدا خزمەت بەوڵاتانی دوژمنی کورد بکەن، دوای ساڵی ١٩٩١یش وەکو دوو دوکانی سیاسیی بەبازرگانی کردن بەسامانی ژێر زەوی و سەر زەوی کوردستان دەست بەکار بوون و چوونە قۆناغێکیتری خەباتی وێرانکردنی نیشتیمانی کوردستان. ئەم ئامانج و قۆناغەش لەدوای ٢٠٠٣ زۆر تەختر

بویەوەو دوای ئەوکات سامانی ژێر زەوی وەکو نەوت و غازو کانزاکانیتر زیاتر دەرکەوتن و کەوتنە دەستی ئەم دوو حیزبەو ئەتوانم بڵێم بەتەواوی لەدوو حیزبی سیاسیی حوکمڕانەوە گۆڕدران بەدوو کۆمپانیای بازرگانی کردن بەتەواوی سەروەتی نیشتیمانییەوە، وە بەهێزکردنی لایەنی ئابوری بوو بەئەولەویەتیانو تەڵاقی سیاسیی هەمیشەییان دایە تەواوی قەزیە نەتەوەیی و نیشتیمانییەکان.

ئەگەر زیاتر بگەڕێینەوە بەمێژوودا دەبینین سەرەتای دروستبوونی یەکێتی بەسەرپەرشتی سوریا بوو وە بە ئامانجی لەدانی شۆڕشی کوردی ئەوکات دامەزرا، پێشتریش جەلال تاڵەبانی و برایم ئەحمەد ناپاکیان لەشۆڕشی کورد کردو لەساڵی ٦٦ تەسلیم بە دەوڵەتی عێراقی دوژمن بونەوەو تاڕادەیەک شکستیان بەشۆڕشی کورد هێنا. ئەگەرچی مەلا مستەفاش دەستی هەبوو لەم خیانەتە، چونکە ئەویش لەپێناو پاوانخوازی دەسەڵاتدا ویستی مام جەلال و برایم ئەحمەد ملکەچی خۆی بکات و کاتێکیش ملکەچ نەبوون، خۆی پاڵی پێوەنان بەتەسلیم بوون بەحکومەتی بەغداد، وە سەرچاوە مێژوویەکانیش ئەوەیان سەلماندووە، کە ئەگەر لەژێر دەسەڵاتی مەلا مستەفای بارزاندا مابانەوە ئەوا تیرۆری دەکردن. بۆیە هەم مام جەلال و برایم ئەحمەد خیانەتییان کردو بوون بەجاشی بەغداد هەمیش مەلا مستەفاش خیانەتی کرد.

هەروەها دواتریش یەکێتی و پارتی لە حەفتاکانەوە هەتا ساڵی ٩١ دەیان جار شەڕی ناوخۆو براکوژیان ئەنجامداو هیچ حیزبێکی کوردی نەما کە شەڕی لەگەڵ نەکەن. دواتریش بەئیعازی تورکیا یەکێتی و پارتی بەهاوبەشی لەساڵی ١٩٩٢ جەنگێکی خوێناویان لەدژی پەکەکە هەڵگیرساندو سەدان گەنجی کورد لەهەرسێ لایەن کوژرانو ئاکامیش زیانێکی گەورەی ماددی و مەعنەوی بەر گەلی کورد کەوتوو یەکێتی و پارتیش وەکو پاداشتی جاشایەتییان سەدان ملیۆن دۆلاریان لەتورکیا وەرگرت. ئینجا دوای ئەمە دیسان لەساڵی ٩٣ تاکو ٩٨ شەڕێکی کوشندەی ناوخۆییان هەڵگیرساند کە تێیدا ٣٦ هەزار گەنجی کورد کوژران، کە هەڵگیرسێنەری ئەم شەڕە زیاتر یەکێتی بوو، هەرچەند هەردوک حیزب تاوانباری جەنگێکی مێژوویین. جارێکیتر پارتی لەکۆتایی نەوەدەکان شەڕێکی خوێناوی لەدژی پەکەکە هەڵگیرساند. دواتریش و جارێکیتر لەساڵی ٢٠٠٠ دیسان یەکێتی شەڕێکیتری خوێناوی براکوژی لەگەڵ پەکەکە هەڵگیرساند، ڕاستی ئەگەر خیانەتەکانی یەکێتی و پارتی بژمێرم سەدان لاپەڕەم پێویستە، بۆیە تەنها دواهەمین خیانەتی مەزنی هەردوک حیزبی حوکمڕانی بنەماڵەیی بیردێنمەوە، کە ئەویش یەکێکیان ١٦ی ئۆکتۆبەر بوو لە ٢٠١٧ کە خەنجەرێکی ژەهراویان دا لە پشتی

کوردو نیوەی خاکی کوردستانییان هەرزانفرۆشکردو کوردیان گەڕایەوە بەر لە ٣٠ ساڵ پێشتر، گەیشتە ئەو ڕادەیەی کە ناوییان نا لە یەکێتی نوسینگەی فرۆشتنی زەوی و زاری نیشتیمان.

ئەم دوو حیزبە نەک تەنها سەدان خیانەتییان لەنەتەوەو نیشتیمانی خۆیان کردووە، بەڵکو سەدان خیانەتییان لەیەکتریش کردووە. بۆنمونە خیانەتی یەکێتی لە پارتی، کە لە چەند بارێکدا ئەنجامی داوە، لەوانە، هاوکاریکردن و داواکردنی یەکێتی لەحکوومەتی عێراق بۆ بڕینی بەشەبودجەی کوردستان. هەروەها ڕادەستکردنی کەرکووک بە میلیشیاکانی حەشدی شەعبی. هەروەها ئەوگەلەکۆمەی لە بەغداد کردی بەسەرخستنی کاندیدی یەکێتی د.بەرهەم و شکستهێنان بەکاندیدی پارتی، ئەگەرچی جیاوازی نێوان کاندیی پارتی و یەکێتی تەنیا وەکو جیاوازی سەگی ڕەش و سەگی سپییەو هەردوکیان بەجگە لەخزمەتکارێکی بەرژەوەندییەکانی عەڕەب هیچیتریان لەچاوەڕوان ناکرێت. هەروەها خەنجەرێکیتری یەکێتی کەلەپشتی پارتیدا، ئەوەیە کەلایەزال هاوکاری حەشدی شەعبی دەکات لەهێرشی موشەکی و درۆنەکان بۆ سەر پایتەختی کوردستان و مەتاڵی نێودەوڵەتی هەولێر.

هەروەها پارتیش سەدان جار خیانەت و فێڵی سیاسیی لەیەکێتی کردووە، لەنمونەی ئەوەی ڤیدیۆی ئابەوبەرانەی لەچەند سەرکردەیەکی یەکێتی گرتووەو ملکەچی بەرژەوەندی و سیاسەتەکانی خۆی کردوون. هەروەها لە٣١ی ئابدا خەنجەری خیانەتی دا لەپشتی یەکێتی و بەهێزی دوژمن پایتەختی کوردستانی داگیرکرد. هەروەها پارتی و بنەماڵەی بارزانی ماوەی ١٥ ساڵە بەدەیان تەکتیک و دەستشکانی سیاسیی یەکێتییان کردووە بەپاشکۆی خۆیان و دەستیان گرتووە بەسەر تەواوی جومگە هەستیارەکانی کوردستان. هەروەها پارتی ڕاستەوخۆ دەستی هەبووە لەترازانی ناوماڵی یەکێتی و کەلێنی زۆری خستەتە ناو باڵەکانی یەکێتی و کە تازەترین و کاریگەرترینیان ئەمەی ئەم دوایە بوو، کە بەپلانی پارتی و بنەماڵەی بارزانی ئینقیلابێکی سپی کرا بەسەر لاهوری شێخ جەنگی و باڵەکەیداو لەئەنجامدا لەدەسەڵات دورخرانەوەو یەکێتی باڵەکیتری لەبویەوە. بەمەش ئەتوانین بڵێین ئەم هەڵەیەی یەکێتی ڕۆژبەڕۆژ زیاتر ئەکەوێتە ژێر هێرشی پارتی و ڕۆژێک چەنوکەکانی دەشکێنێت و ڕۆژێکیتر دەنوکی کورت دەکاتەوەو ڕۆژێکیتر کلکی ئەقرتێنێت و دواجاریش باڵێکی بەتەواوی شکاند…

تێبینی: بەردەوام دەبین لەهەڵدانەوەی مێژووی ڕەشی ئەم دوو بنەماڵەیە لەبەشی دووەم

ئومێد محەمەد فەرەج

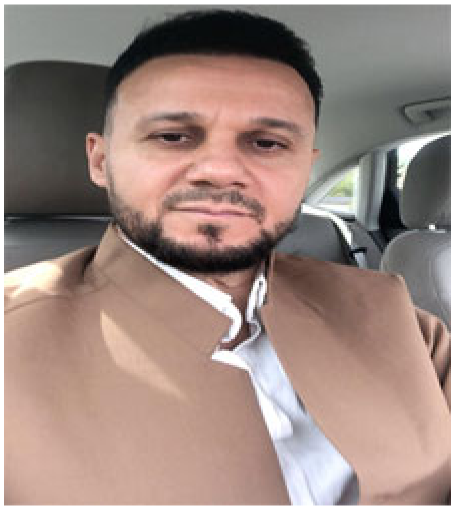

خوێنەری خێرا، نەوەی فاست فوود..!.. جواد خەلیل

ئینسان کاتێک بیەوێ هۆشیاری و ئاگایی خۆی بباتە سەرێ، دوو ڕێگای گرنگی دەنێتە پێش، خوێندنەوە یان گەشت کردن. زۆرینەی کورد لەبەر بێ پارەیی و نەبوونی و هەندێک هۆکاری دیکە، گەشت و گەڕانی وڵاتانی لێ سەنراوەتەوە، بۆیە ئەوەی ماوەتەوە بۆی، تەنها و تەنها کتێب و خوێندنەوەیە.

ئایا کورد بە گشتی گەلێکی خوێنەرە؟ بێگومان نەخێر، کورد تا ئێستایش لە ڕیزی ئەو کۆمەڵگایانەدایە کە لە ڕووی ڕۆشنبیری و خوێندەوارییەوە خاوەن فەرهەنگێکی ئێجگار هەژارن و بە دەگمەن نەبێت ناخوێننەوە. ئەگەر تۆ کەسێک بیت توانای گەشتکردنت نەبێت و نەشتوانی بخوێنیتەوە، کەواتە چۆن ئاگاییت دەبەیتە سەر؟ جێگرەوە و سەرچاوەی زانیاری ئەم گەلە نەخوێندەوارە چییە؟

ئێستا تەلەفزیۆن و فەیسبوک و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانی تر بە گشتی، خۆیان وەک جێگرەوەی کتێب و گەشتکردن بۆ ئینسانی کورد ناساندووە. لە دونیای دیجیتاڵیشدا، ئینسان کەمترین کاتی هەیە، هەمیشە بە پەلەیە و وزەی وردبوونەوەی نییە، هەر پۆستێک کە دەیبینێ، هەر گرتەیەک کە دێتە پێش چاوی، دەبێ بە چەند چرکەیەک بێ و زۆر لەسەری

نەوا و لە کورتی بیبڕێتەوە. بەواتایەکی تر سەردەمی خوێندنەوەی خێرا و خوێنەری بەپەلە و نووسینە کورتەکانە، ئەمە یانی چی؟ یانی ئیتر خوێنەری ڕووکەشبین و تەپڵە، نووسینی سەتحی و لاواز زۆر دەبن، قووڵبوونەوە و تێڕامان و بیرکردنەوە بە مانا فەلسەفییە گەورەکەی غائیب دەبێت. ئاخۆ دەرئەنجامی ئەم خۆبەریکردنە لە بیرکردنەوە و خوێندەواری دەمانباتە کوێ؟ بۆ هیچ کوێمان نابات، هەر لێرە دەمانهێڵێتەوە، چونکە ئەمە لە دەرئەنجامدایە. دەبێ ئەمجارە بپرسین: چی بکەین بۆ ڕزگاربوون لەم دەرئەنجامە خراپە؟ هەوڵدان بۆ دروستکردنی نەوەیەکی نوێ، کە خوێنەرێکی چەند دێڕی و دونیابینێکی سادە نەبێت؛ بەڵکو خوێنەری دەقە مەزن و گەورەکانی بەشەرییەت بێت؛ باشترین ڕێگای دەربازبوونە لەم دەرئەنجامە خراپە.

"ئەلبەرتۆ مانگوێل" پێی وایە بوونی کتێبخانە لە ماڵدا وادەکا مرۆڤ هەر لە منداڵییەوە عاشقی خوێندنەوە و کتێب بێت، چونکە دواجار کتێبخانەکە و کتێبەکانی نەویشی دەبنە بەشێکی گرنگ لە یادەوەری خێزان، هەر شتێکیش لە یادەوەری منداڵی و خێزانییەوە سەرچاوە بگرێت لای مرۆڤ دەبێتە جێی ڕێز و خۆشویستن.
ئەوە بۆیە ئینسانی کورد بە گشتی نە دەخوێنێتەوە و نە حەزی لەو کەسانەشە کە باسی کتێب دەکەن و خوێنەرن،چونکە ئەو لە یادەوەری خێزانی و منداڵانەی خۆیدا هیچ شتێک نایگەڕێنێتەوە بۆ کتێب! چواردەورەکەی و ئەو ژینگەیەشی کە تێیدا گەورە بووە، دوژمنی سەرسەختی کتێب و زانینن. واتا ئەو تاکی کۆمەڵگایەکی حازر ویست و پەلەکار و فاستفوودییە، کۆمەڵگایەک تاقەتی هەموو شتێکیان هەیە، جگە لە بیرکردنەوە و تێگەیشتنی قووڵ.

جواد خەلیل

دیــوانی مەهابــاد قەرەداغــی.. ستار ئەحمەد

مەهابــاد قەرەداغی..یەکێکــە لــەو شــاعیرە ناســراوانەی ،هــەردەم لەبەخششــــی بەردەوامــــدایە،واقبعیانە لەرووداوەکـــان دەڕوانێت،زانستیانە بیردەکاتەوە،لەتوێی وشەی ئاڵ و پەیقی شیریندا بەگژ ناهەموارییەکاندا دەچێت…..ئەو شاعیرێکە هەمیشە هەڵوێستی پاکی و نیشتمان پەروەری بەگوێمانا دەدات،هەمیشە پەیامێکی نوێی پێیە بۆ نەوەی نوێ.

لەشبعرێکدا دەڵێت:.

چەرخێ داهات
پێیان دەووت چەرخی زانست
خێری دەگێڕی بەزێڕو
بەرد بەبۆمبا
خەم بەچرا
لەکوردستانی ئێمەشدا
زانستێکی تازە داهات
چۆنێتی کوشتنی برا

مەهابادی شاعیر…هۆشمەندانە تاوتوێی دەوروبەر دەکات،دەبینێت گەلان لەهەوڵی زانست و تازەگەریدان..ئەوەتا کەسانێکن دەتوانن ..خۆر بگێڕن بەزێڕو نەهامەتییەکان بەمۆم و چرا.لەهەنیەی زەمین یاقووت دەردەهێنن،کەچی لەم کوردستانەی خۆمانیشدا ..تازە بەتازە دەستیان داوەتە خۆکوژی و شەڕی براکوژی دەنێنەوە،شاعیر دڵگرانە لەخوێن رشتن،ئاڵای تەبایی هەڵگردووە،دەیەوێت لەنیشتمانێکدا بژین جێگەی ئــارامی و زانســت و ئــاشتی و یەکســانی بێت،بۆیــە نمــوونەی گەلانــی دیکەمان بر دەهێنێتەوە،بۆ ئەوەی وانە لەوان وەربگرین،چیتر خوێنی بــرای خۆمــان نەڕێژیــن و لەجیــاتی خراپــەو شــەڕ و ئــاژاوە..بیر لەپێشکەوتنی وڵات بکەینەوە،بتوانین داهێنەرانە بژین،هەتا بتوانین بەری رەنجمان گەلێکی ئاسوودە بنیات بنێت ،لەسایەی بیر روونیدا خۆشگوزەرانی ئامانجمان بێت.

مەهابادی شاعیر دەڵێت:.

وتم یان نا

هەتاو هەرچەند لەتوورەکەی ئاوابووندا
بەند بکرێت و
شەوەزەنگیش وەك پاسەوان
دەروازەی ئاسۆی لێ بگرێ
لەکازیوەی دەمبەیاندا
دێ دەداتە توورەکەی ئەستووری زیندان
پەردەی رەشی شەوەزەنگ هەڵدەداتەوەو
دیسان هەڵدێ

شاعیرمان هێمایەکە بۆ ئازادی و بەرخودان.ئەو لێرەدا دەیەوێت پێمان بڵێ :.سەربەستی هیچ گەلێك زەوت ناکرێ،گەر جەستەکان لەسنووردەن،کۆت و پەیوەست بخەنە جەستەکانەوە..رۆحەکان نامرن.هەردەم ئازادن و تاریکی و سەرابی سەر شەوگاری هەموو میللەتێك دەڕەوێتەوە،ئەمەش بەهەوڵ و بازووی رۆڵەکانی دێنەدی، بۆیە بانگەوازی هەوڵ و کۆشش بەگوێمانا دەدات.میللەت لەخەوی غەفڵەت رادەپەڕێنێ، ئەو دەزانێت بەهەوڵ و تەقەلا مەحاڵەکان بەیەك دەگەن و دێنەدی.ئیتر بەم شیعرە شرینە دڵنەواییمان دەداتەوە،دڵنیایە ئەم کوردە..ئەم میللەتە رەش و رووتە رۆژێك دێت،لەجەورو ستەم رزگاری دەبێت .دەبێتە خاوەنی نیشتمانی خۆی..لەژێر سایەی کۆششدا دەحەسێتەوە.خوێنی نەدارو ستەمدیدە بەهەدەر ناڕوات،دایکی شەهیدانیش بەتۆڵەی رۆڵەکانیان دەگەن،ئەو کاتە لێوەکان بەماچ ئاشتدەبنەوە،دەستەکان بەگوڵ و خاکیش بەنەرمەبارانی سۆزو تەبایی..

شاعیر لەشیعرێکی دیکەدا دەڵێت:.
لەچۆڵایی گەردووندا.بۆ بڵندگۆ
خۆم رەنگم..
خۆم دەنگم،خۆم سەودا
خۆم تەوارێکی زامداری هەودا
یەك وشە دەبێتە هەزاران
ئەنفال..فال..فال..فال..فال..فال
فال..فال..فال..فال
فال..فال
فال
ف
ا
ل
هەرگیز تەواو نابێ..ئەنفال

مەهاباد خان کچی بادینان و سۆران و کەرکوك و دهۆك و هەڵەبجەیە..ئەوەتا بەشێوەیەك وشەی ئەنفال لەناخیدا قەتماغەی

بەستووە،دەستی ئەهریمەنەکان دەبێت و سکاڵای ئەم زامە بەگوێی ئێمەو هەموو جیهاندا دەدات،بەشێوەیەك وەکوو دایکێکی ژانگرتوو ،چەشنی خوشکێکی برا ئەنفال،دایکێکی ڕۆڵە ونبوو،بۆ شەهیدو زام دەخوێنێ.نووزەی سەدو هەشتاو دوو هەزار ئەنفال بەخواو دادو راستی دەگەیەنێ.لەنێو خوناودا لەبێسێی هەواری سووتاودا برینەکانی ناگیرسێنەوە.ئەو ڕۆحی جەنجاڵی ئاسوودە نابێت ،هەتا مافی بێدەست و بزربووەکان وەرنەگرێ.ئەو خەونی پاش مەرگ و لەناوچوان و وێڵ و ئاوارەکان ..دەبنە پێمەردەو ڕۆحی دەسمن.شاعیر لەهەموو ژان و سۆی خەڵکەکەیدا بەشدارە،نازانێت ئارامگەی داد،نیشتمانی سرەوتن..لەکوێی زامی وشەیەکا..لەچاڵەکانی عەرعەرو نوگرە سەلمانا دەربهێنێ،ناتوانێت دەستەپاچە دانیشێت و خوێن لەجەرگی میللەتەکەی بچۆڕێ،چونکە دەزانێت هەر بەردێ لەم کوردستانە بەخوێنی شەهیدێك سوور بووە ،هەر گوڵێك لەم خاکەدا هێمای ڕۆڵەی ئەنفالێکە......

مەهابادی شاعیر جوان پەرستە...بەو شێوەیە لەجوانی دەڕوانێ..........

کێ دەڵێ جوانی سنووری هەیە
بابڕوانێتە سروشتی عەشق و
خاترجەم بێ لەبێئەندازەی جوانی

جوانی لای شاعیر بێسنوورەو کۆت و پەیوەست نازانێ،ئیتر جوانی ناخی ئینسانەکان یاخود سروشت،تابلۆیەك،یان نیشتمان بێت..ئەو بەتەواوەتی نوقمی دەریای شتە جوانەکانە،لەپیرۆزی عەشق و ئەڤین و خۆشەویستی مرۆ بۆ مرۆ یاخود گیاندارو داروبەرد پەل دەهاوێ.دەبێتە ڕۆحێکی بزێو ،عاشقێکی تینوو،سۆفییەکی ڕێگای سۆز،دێوانەیەکی گۆشەی جوانییەکان،هەموو کاتێك توێشووی پڕ لەشیعری قشت و وشەکانی لەتەلیسمی جوانییەکاندا سەردەنێنەوە.

شاعیر لەشوێنێکی دیکەدا دەڵێت:.

شەرمە ئیدی..زۆر شەرم
لەجێی وشەی بەسۆزو گەرم
سەنگەسار
پەلامار
لووت بڕین
بەسە ئیدی..شەرمە شەرم

خاتوو مەهاباد......هیچ کاتێك دیوی راستەقینەی ئێمەی لەیاد نەکردووە،هەمیشە دەست بۆ ژانەکانی ئافرەتان درێژ دەکات ،ئەم وشەیە بەرز رادەگرێ،کەدەکاتە خوشك و خاك و نیشتمان و دایك.

بەزامەکانیان کەف و کوڵی جەستەی بێکەسە دەسێنێت و ئاگری مافیان لەجەستەیا ڕۆحی بێنەوای دەسووتێنێ،پێمان دەڵێت :.هەتاکەی زەبرو زەنگ و ڕەشەکوژی و ئازاردان.بەکەمتەرخەم و تاوانبار لەقەڵەممان

دەدات، ئەم کەموکوڕییە
بەروومانا دەدات ..پێمان دەڵێت:.هۆ پیاوگەل زۆر شەرمە سەدەی رێچوونی نەزانینەو ئێوە تازە بەتازە خەریکی زیندە بەچاڵکردنی مێینەن و بیرێك لەراستی و ماف و جوانییەکان ناکەنەوە، بەشەرمەزارو ریسوا دامان دەناو پەنجەی نەزانی و ترسنۆکیمان بۆ درێژ دەکات ، پێمان دەڵێت:. بابڕێتەوە باوکسالاری و کوشتن و نێرپەرستی
بەراستی مەهاباد قەرەداغی:.
یەکێکە لەشاعیرە ناسراوو چاکەکانی کوردو شیعرەکانی تژییە لەوێنەی دڵڕفێن و ئیقاعی نەرم و هەرگیز لەهیچ کۆپلەیەکدا ئەو دیوی خەیاڵ و مەعریفەی لەیاد نەچووەو شیعرەکانی پانتاییەکی چاکیان لەدورگەی هزرو بیردا داگیرکردووە، خۆشحاڵم ژنە شاعیرێکی ناوداری وەکوو مەهاباد خان زادەی بیرو هۆشێکی زانستیانە گۆشی کردووە، لەمەیانی بوارەکانی ئەدەبدا چ شیعرو چیرۆك و ڕۆمان و ….هتد ….جێ دەستی دیارە.
چرایەکـــــی لەرێگـــــەی ئـــــازادی و جـــــوانی ،ماف،داد، تەبایی،سەربەستی،خۆشەویستی،راستگۆیی- بۆ نەوەی دوای خۆی هەڵگردووە- هــزری فراوانــی وایلێکــردوە لەژانرێکــی ئەدەبــدا نەگیرسێتەوە..هەمیشە هەوڵی نوێگەری و داهێنان لەخوێنیا رەنگ دەداتەوە ،بەرەو ترۆپکی بەخشش هەنگاوی پاکیزانە دەنێت.

ستار ئەحمەد

لە دەرگـــای نســـکۆیەکی کۆ.. کەنعان مدحەت

دوا پێشبینییەکانم بۆ ئاوا چوون
هەوڵی هەڵکردن لەگەڵ ئاژەڵێک کێویا ڕائەگرم
خەمێکی تەرا تەنیێتی
هەردو وەردی سڕ کردووم
من چیم لە فەیروزی
ئەبو لوئلوئەی دەست بە خوێن داوە
یەخەم بە لە ئاین و ئەینی

هەزار و پێنج سەت ساڵەی عەلی و عومەر
نەکرێتەوە؟
ئای کە وەرسم لە ژەنین و دەنگی دەهۆڵ
وەرس لەو ماما نەی کە دەڵێ
یاخیبوون لە سکی زەمەنا هەڵگەڕاوە و
بۆی دەرنایە

درزیان خستووەتە شانەکانی هێزمەوە
قیت وەستانیان پێ لە بیر بردووم
ئاسۆیی نەبێ
هیچیان پێ نەبڕیوم

پێپلیکەی ژێر پێی هەناسەم داڕماوە
لە هەوڵدام و
پێمیشەوە دیار نییە
لە چالاکرنەوەی کۆن و
پۆلیشکردنی ئێستامم

بۆشاییەکان..
بێ ناوبڕ دەمهارن
لە جێی دانەوێلە بۆ چۆلەکە و
ئاسن و نەیترۆجین..
بۆ خاک
دەمکەنە خۆراکی
خاکی برسی
ئەگەری ئەوەم لێ دەکرێ
بەرگەی کۆسپێکی تر نەگرم
دڵنیا نیم لە ڕێرەوی ڕێژنە و
حوکمی کورسی
مەترسیم لێ نیشتووە دیسانەوە ئاراستەی
بەردەڵانی کەناری خۆ کرێم و
بە جووتە
تیاچینەوە!

5-6-2019 کفری

خەون و کۆلارە.. عەلی حەمەڕەشید

ڕۆژێک منی دەست ڕەنگین
لای بابە و دایەی شیرین
بە بیرۆکەیەکی ورد
یەک کۆلارەم دروستکرد
دەزووی زۆرم بۆ دانا
هەڵیدەم بە ئاسمانا
هەڵمگرت و بێوەستان
خۆمم گەیاندە سەربان
هەر هەڵمدا بۆ ئاسمان
کەوتە ڕێ کۆلارەی جوان
دەزووم بۆ شل کرد تەواو
خەریکبوو ون بێت لە چاو
سەرنجمدا کۆلارە
لای ئەستێرەی نازدارە
دوای ئەوە بە ئارەزوو
لێیدانیشتم بۆ پشوو
ورد دەزوم پێچایەوە
کۆلارە گەڕایەوە
دڵخۆش و شاد و ڕوو گەش
کۆلارەم گرتە باوەش
زۆر بەنەرمی و لەسەرخۆ
هێواش کەوتە گفتوگۆ
وتی (ڕاسا) دەزانی
چەند خۆشە بە میوانی
لەمال□ی ئەستێرە بیت
بۆ خۆت هەر بێیت و بچیت
جا هەوری پەشمەک ئاسا
بانگی دەکردم (ڕاسا)
هەر بۆ جۆلانێ کردن
جار جار وەرە بۆلای من
مانگیش بە ڕوناکیی خۆی

بە شیرینیی گفتوگۆی
وتی بە شادومانی
ئەمڕۆ لای من میوانی
...
١/٤/٢٠٢١

تێدامانی ناسیۆنالیزمی کوردی لە ئایندا.. موحسین عیسا

دوای هەڵوەشانەوەی ئیمپراتۆرەکان و کۆتایی هاتنی کۆلۆنیالیزم، نەتەوە ژێردەستەکان بوون بەخاوەن دەوڵەتی خۆیان. زۆریک لەو نەتەوانەش بە سەربەخۆی سوودیان لە ئاین بینی، واتە ئاینیان خستە خزمەت نەتەوەوە. ئەگەر ئاوڕێک لە مێژووی ئاین بدەینەوە، ئەوا دەبینین کە مێژوویەکی زۆر کۆنی هەیە، وەک بەشێکی دانەبڕاو لە مێژووی مرۆڤایەتیدا خۆی دەبینێتەوە. ئەگەر بێت پیناسەی ئاینیش بکەین، ئەوە وشەی ئاین لە ئینگلیزیدا لە بەرامبەردا وشەی Religion بەکاردێت و لە چەند ڕوانگەیەکی جیاوازیشدا پێناسە بۆ ئاین کراوە، یەکێک لەو ڕوانگانەی کە چوارچیوەی ئەم باسە لە خۆی دەگرێت ڕوانگەی کۆمەڵناسییە. لەو چوارچێوەیەشدا کۆمەڵناسی ئینگلیزی ئەنتۆنی گیدەنز لەبارەی ئاینەوە دەڵێت: ”ئاین بریتییە لە کۆمەڵێک ڕەمز، کە داوای هەستی رێزگرتن و ترس دەکەن و پەیوەندیان بە چەند ریتواڵ و رێوڕەسمەوە هەیە، کە لەلایەن کۆمەلی دیندارانەوە ئەنجامدەدریت”. ئەمەش ئەوە دەردەخات کە ئاین وەک لایەنێکی روحی و ئەخلاقی لای مرۆڤەکانەوە قبووڵ کراوە و بووتە بەشێک لە رێکخستنی ژیانی رۆژانەیان. لە پاڵ ئەمەشدا بە تێپەڕ بوونی قۆناغەکای ژیانی مرۆڤ ئاینیش گۆڕانی بەسەردا هاتووە و چوارچێوەیەکی سیاسی وەرگرتووە، ئەمەش وایکرد ئاین خۆی لەناو سیاسەت ببینێتەوە و ببێتە بەشێکی گرنگ لە کایە سیاسییەکاندا.

ئاین ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی هەبووە لە زۆرێک لە نەتەوەکان بۆ ڕزگاربوون لە ژێردەستیدا. واتە نەتەوە داگیرکراوەکان توانیویانە ئاین بخەنە خزمەت ناسیۆنالیزمەوە. ئەگەر بێت و باس لە سەرهەڵدانی

مێژووی ناسیۆنالیزم بکەین، ئەوا پیویستە ئاوڕێک لە شۆرشی پیشەسازی بدەینەوە، کە لە ناوەراستی سەدەی هەژدەهەم لە ئەوروپادا سەری هەڵدا، چونکە لە ئەنجامی سەرهەڵدانی شۆرشی پیشەسازی لایەنی بەرهەمهێنان و کەلەکە بوونی سەرمایە گەشەسەندنیکی بەرچاوی بەخۆیەوە بینی، ئەمەش بووە هۆی ئەوەی وڵاتە ئەوروپیەکان بیر لە بازارێک بکەنەوە بۆ ئەوەی بەرهەمەکانیان تێدا ساغبکەنەوە، هەربۆیەش وڵاتە ئەوروپییەکان هەڵسان بەداگیرکردنی وڵاتان و کردنیان بە بازارێک بۆ بەرهەمەکانیان. هەروەها شۆرشی پیشەسازی بووە هۆی ئەوەی کۆمەڵگەی ئەوروپی ڕووبەڕووی گۆڕانکارییەکی گەورە ببێتەوە و چینێکی نووێ لە کۆمەڵگەدا سەر هەڵبدات، ئەم چینەش چینی بورژوازی بوو. هەڵبەتە ئەم چینە ئامانجی دەستگرتن بەسەر ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و دەرهێنانی دەستەلات بوو لەژێر دەستی کلێسا و پاشادا. بۆ ئەوەی ئەم چینە بەهێزبێت و دەستەڵات بەدەست بهێنێت ئەوە پێویستی بە دروستکردنی دەوڵەتێک هەبوو. ئەمەش بەو مانایەدێت کە شۆرشی پیشەسازی دەرگەی بەڕووی ناسیۆنالیزمدا دەکاتەوە، کە ئامانج لێی دروستکردنی دەوڵەتە. هەروەک جۆرج حەنان لەم بارەیەوە دەڵێت: ”شۆرشی پیشەسازی بووە هۆی ئەوەی کە پێکهاتەی دەربەگ و ئاینییەکان بتوێنەوە و پیکهاتەی نەتەوەی جێگای بگرێتەوە”. کەواتە لێرەدا دەتوانین بڵێین چینی بورژواز چەنێک بووە هەوڵیداوە کۆمەڵگە لە قۆناغی خێڵەکییەوە بۆ قۆناغی مۆدێرن بگوازێتەوە.

لە لایەکی تریشەوە هەوڵەکانی لۆک، مۆنتسکیو و رۆسۆ لە دارشتنی تیۆری گرێبەستی کۆمەڵایەتیدا، کە لە گرێبەستی کۆمەلایەتیدا ئەوەیان باسکردبوو کە دەبیت لەنێوان گەل و دەوڵەتدا ڕێکەوتنێک هەبێت و مافی تاکی تێدا پارێزراوبیت، کە خواستێکی چینی بورژوازی بوو، ئەمەش بووە هۆی هەڵگیرسانی شۆرشی فەرەنسی لە ساڵی ١٧٨٩ دا، ئەم شۆرشەش هەڵگەری گوتاری گواستنەوەی دەستەڵات لە تاکەوە بۆ دەوڵەت بوو. هەروەها چەمکی نەتەوە وەک ئایدۆلۆژیا لە شۆرشی فەرەنسی دەرکەوت، کە بانگەشەی دامەزراندنی نەتەوەی نووێی دەکرد.
لێرەشدا دەتوانین بڵێین کە مێژووی سەرهەڵدانی ناسیۆنالیزم دەگەرێتەوە بۆ کۆتایی سەدەی ١٨ و دواتریش بەشیوەیەکی بەرفراوان لە جیهاندا بڵاو بووەوە و شێوەی ئایدۆلۆژیای جیاوازی لەخۆگرت، دواتریش لە سەرەتاکانی سەدەی ١٩ دا بە هەموو ئەوروپادا بڵاو بوویەوە. هەروەها بەهۆی کاریگەری ناسیۆنالیزم بەسەر نەتەوە ژێردەستەکان و دروستکردنی گوشار بەسەر ئیمپراتوریەتی نەمسای، هەنگاری، روسیا، عوسمانی و...تاد، ئەوا ناچار بوون دان بە سەربەخۆی

هەندێک نەتەوە ژێردەستەکانیان دابڕێنن.

هەروا گرنگە بزانین وشەی ناسیۆنالیزم لە وشەی Nationalism ی ئینگلیزی، یان Nationaliteی فەرەنسیە، کە لە وشەی Nation وەرگیراوە. ئەم وشەیەش بە مانای گروپێکیی نەژادی دەگەیەنێت کە لە هەرێمێکی دیاریکراودا لە دایکبوون و سەر بە یەک هەرێمن. لە هەمان کاتیشدا ئەگەر بێت و پێناسەی ناسیۆنالیزم بکەین، ئەوا لە "فەرهەنگی ئۆکسفۆرد"ی ئینگلیزیدا هاتووە " ناسیۆنالیزم ویست و ئارەزووی گروپیکی مرۆییە کە هاوبەشن لە ڕەگەز، کولتوور، زمان و…تاد، بە پێکهێنانی دەوڵەتی سەربەخۆ". ئەمەش بەو واتایە دێت بۆ ئەوەی دەوڵەتێکی نەتەوەی بونیات بنێین، ئەوا پێویستی بە دروستکردنی یەکێتییەکە لەسەر ویستی هاوبەشی کۆمەڵە خەڵکێک، کە لە چوارچێوەی جوگرافیایەکی دیاریکراودا دەژین و خاوەنی چەند بنەمایەکی هاوبەشن.

ئەوەی لەم نووسینەدا گەرەکمە بیخەمە بەرباس، ڕۆڵی ئاینە لە بەرەوپێشبردنی ناسیۆنالیزمدا. هەڵبەتە پەیوەندی ئاین و ناسیۆنالیزم پەیوەندیەکی مێژووییە، لە مێژووشدا ژمارەیەکی زۆری نەتەوە هەن توانیویانە پرسی نەتەوەی خۆیان لە ڕێگەی ئاینەوە بەرەو پێشەوە بەرن، واتە ئاینیان بۆ پاراستنی ناسنامەی خۆیان بەکارهێناوە و کردوویانە هێزێک بۆ جودا خوازی و بونیاتنانی دەوڵەتێکی نەتەوەی تایبەت بەخۆیان، وەک ئەوەی لە وڵاتی هندا ڕوویدا، کاتێک هند لە کۆلۆنیالیزمی بەریتانیی ڕزگاری بوو ئەوا پاکستان بەشێک بوو لە خاکەکەی، بەڵام دواتر بەهۆی جیاوزی ئاینیەوە لێی جودا بووەوە و بووە دەوڵەتێکی سەربەخۆ. بەهەمان شێوەش وڵاتی سودان بەهۆی ئاینەوە دابەش بوو، ئەم دابەش بوونەش بووە هۆی ئەوەی باشووری سودان لە باکووری سودان جیا ببێتەوە. لە پاڵ ئەمەشدا زۆرێک لە نەتەوەکان لە ڕێگەی دروستکردنی مەزهەبێکی جیاواز لە نێو ئاینەکدا بوون بە خاوەن دەوڵەتی خۆیا، بۆ نموونە: سەفەویەکان بەهۆی دروستکردنی مەزهەبێکی تایبەت بەخۆیان لە نێو ئاینی ئیسلامدا توانیان خۆیان لە هاوئاینەکانیان جودا بکەنەوە، ئەمیش بە دروستکردنی مەزهەبی شیعە بوو، بەهۆی ئەم ڕەوتە ئاینیەی کە تایبەت بەخۆیان بوو توانیان یەکێتییەکی نەتەوەی دروست بکەن و ببن بەخاوەن دەوڵەتی خۆیان. واتە توانیان ئاین لە فۆرمی ناسیونالیزمدا وێنا بکەن.

لە دوای ئەوەی دەوڵەتی مەرکەزی ئێران دامەزرا لە سەردەمی مەشروتیەکاندا، ئەوا مەزهەبی شیعە لە قانوونی ئەساسی ئەم وڵاتیدا کرا بە بنەمای سەرەکی نەتەوەی ئێران، تاکوو ئێستەش مەزهەبی شیعە

بنەمای سەرەکی نەتەوەی ئێرانە. لە لایەکی تریشەوە ئێرانییەکان ویستیان بەهۆی ئەم مەزهەبەوە سۆزی کەمایەتییەکانی تری موسڵمانی وەک: تورکەکانی ئازەربایجان، کورد و عەرەب، بەلای خۆیاندا ڕابکێشن.
لێرەدا دەتوانین بڵێین جگە لەوەی ئاین لە خزمەت نەتەوە بەکار هاتووە، لە هەمان کاتیشدا بووتە چەکێکیش بۆ نەتەوەی سەردەست، کە نەتەوە ژێردەستەکان لە ناو خۆیدا بتوینێتەوە، ئەمیش بەهۆی دروشمی بریقەداری برایەتی ئاینییەوە، هەروەک ئەوەی عوسمانی و سەفەوییەکان لە ژیر ناوی برایەتی ئاینەوە هەوڵیانداوە سۆزی کورد بەڵای خۆیاندا ڕابکێشن و لە ناو خۆیاندا بیتوێنەوە. سەرەڕای ئەمەش نەتەوە داگیرکەرەکانی کورد، هەر لە ژێر ناوی ئاینییەوە شەرعیەتیان بەخۆداوە بۆ قەڵاچۆکردنی کورد، وەک ئەوەی عێراقی فاشی لەسەردەمی بەعسدا بە پشت بەستن بە دەقی ئاینی کوردی ئەنفاڵ کرد.

یەکێک لەو بەربەستانەی بەردەم دروستبوونی دەوڵەتی کوردیدا هەبووە، بەربەستی ئاینی بوو، چونکە هەمیشە بەهۆی ئاینەوە داگیرکەران کوردیان وابەستەی خۆیان کردووە، بۆ ئەوەی کوردیش توانی بێتی وەک گەلانی تری جیهان ئاین بخەنە خزمەت نەتەوەکەیەوە. هەرچەندە زۆربەی شۆرشە کوردییەکان لە لایەن پیاوانی ئاینییەوە سەرکردایەتی کراون، بەڵام نەیانتوانیوە ئاین بخەنە خزمەت نەتەوەکەیانەوە. واتە شۆرشەکانیان هەڵگری گوتارێکی ئاینی و ناوچەیی بووە، نەک گوتارێکی نەتەوەیی، ئەمەش بەهۆکاری ئەوەی ئەم شۆرشانە زیاتر لە ژێر کاریگەری ئاین و خێڵدا بوونە. راستە کۆمەڵگەی کوردی کۆمەڵگەیەکی چەق بەستووە و نەیتوانیوە گەشە بکات لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە، کە بتوانێت لە قۆناغی خێڵەکی دەربازی ببێت، هەربۆیەش یەکگرتنی کۆمەڵگەیەکی خێڵەکی شتێکی ئەستەمە بەهۆی ئەو جیاوازییە بنچینەییانەی کە خێڵێک هەیەتی لەگەڵ خێڵەکی تردا، جگە لەوەش تاکی خێڵەکی ئینتیما و خۆشەویستی بۆ خێڵەکەی لە پێش هەموو شتێکی ترەوەیە. بەڵام کورد دەیتوانی خۆی لەو پەرتەوازەیە ڕزگاربکات کە بەهۆی کۆمەڵگە خێڵەکیەوە هەیبووە، ئەمیش لە ڕێگەی سوودبینین لە ئاین، چونکە زۆربەی کورد وابەستەی ئاینەکەیانن و لە ئایندا هاوبەشن، ئەوا دەتواندرا ئاین بکاتە چەترێک و تاکی کورد لە ژێر ئەم چەترەدا کۆبکاتەوە و یەکێتییەکی نەتەوەیی دروست بکات. واتە ئاین بخاتە خزمەت ناسیۆنالیزمی کوردییەوە. بەڵام کورد نەک هەر نەیتوانی سود لە ئاین ببینێت بۆ پاراستن و ڕزگاری نەتەوەکەی، بەڵکوو لە ڕێگەی ئاینەوە خۆیان هەڵواسی بە نەتەوە داگیرکەرەکان و خۆیان بە بەشێک لە داگیرکەر

بینی. داگیرکەرانی کوردستانیش توانیان لە ڕێگەی ئاینەوە گەشە بە ناسیونالیزمی خۆیان بدەن و کاریگەریەکی گەورە لە سەر هزری تاکی کوردا دروست بکەن، کە وایان لە تاکی کورد گەیاندبوو موسڵمان و ئیسلام یەک ئەمەتن، نابیت بیر لە نەتەوە و دەوڵەتی تر بکرێتەوە، هەر بۆیەش کاتێک لە نێو کورددا باس لە دەوڵەتێکی سەر بەخۆ دەکرا، ئەوا بەکوفریان دەزانی و پێیان باشتربوو لە دونیا کەیتردا ئازادبن نەوەک لەم دونیایەدا. ئەم تێگەیشتنەش بە نەبوونی ئاستی هۆشیاری نەتەوایەتی لە نێو تاکی کورددا دەگەڕێتەوە، کە تاکی کورد بەشێوەیەک کەوتبوونە ژێر کاریگەری ئاینەکەوە کە خزمەتی بە ناسیۆنالیزمی داگیرکەر دەکرد و دەبووە هۆی توانەوەی خۆی لە نێو نەتەوەی داگیرکەردا.

ئەگەر ئاورێک لە مێژووی کورد بدەینەوە، ئەوا دەبینین مێژووەکەی تژییە لەو حوکمڕانیانەی کە بەهۆی کاریگەری ئاینەوە بوونەتە قوربانی و لە ناو چوون، یەکێکیش لەو حوکمڕانیانە حوکمڕانی شێخ عوبەیدوڵای نەهرییە، شێخ عوبەیدوڵا خاوەن پێگەیەکی ئاینی و سەرۆکی تەریقەتی نەقشبەندی بوو، کە لە ساڵی ١٨٨٠ دا لە ناوچەکانی شەمزینان، هەکاری و مەهاباددا شۆرشی لە دژی دەستەڵاتی عوسمانی و قاجاریەکان بەرپا کرد. هەڵبەتە دوای لە ناو چوونی میرنشینە کوردیەکان بۆشایەکی سیاسی گەورە لە کوردستاندا دروست بوو، تەنها شتێک کە ئەم بۆشایە سیاسیە توانیبا پڕبکاتەوە، پیاوانی ئاینی بوون، بەحوکمی ئەوەی کە شێخ عوبەیدوڵا پێگەیەکی ئاینی هەبووە و خاوەن مورید و نفوسێکی زۆر بووە، ئەوا توانیی جلەوی دەستەڵات بگرێتە دەست. هەرچەندە شێخ عوبەیدوڵا کەسێکی ئاینیی بوو، بەڵام لە پاڵ ئەوەشدا کەسیکی نەتەوەیش بووە، کۆششی بۆ ڕزگاری نەتەوەکەی دەکرد و هەوڵیدەدا کورد بە جیاواز لە ئەوانیتر بناسینێت. بۆ ئەم مەبەستەش شێخ عوبەیدوڵا زۆر بەلێزانانە توانی کار لە سەر هەستیارترین لایەنی ڕوحی تاکی کورد بکات، ئەویش لایەنی ئاینی بوو، چونکە تاکی کورد تاکێک بوو وابەستەی ئاینەکەی بوو، کە ئەویش ئاینی ئیسلام بوو، بەهۆی ئەوەشەوە بوو ویستی لە ڕێگەی ئاینەوە برەو بە ناسیۆنالیزم بدات. هەروەها هەر لە ڕێگەی ئاینەوە توانی داگیرکەرانی عوسمانی و قاجاریەکان لە نێو کورددا وا وێنا بکات کە لە ئیسلام لایانداوە و خوا نەناسن، وای لەتاکی کورد گەیاند کە چیتر خۆی بە برای دینی داگیرکەران نەبینێت و هەستی خۆ بە بێگانە زانین لای چڕکەرە بکات.

هەرچەندە شێخ هەوڵیداوە لە ڕێگەی ئاینەوە برەو بە ناسیۆنالیزمی

کوردی بدات و ناسیۆنالیزمی کوردی بەرەو پێشەوە ببات، بەڵام لە ھەمانکاتدا ھەر بەھۆی ئاینەوە ناسنامەی نەتەوەکەی بێتە قوربانی، چونکە شێخ عەبەیدوڵا بەھۆی ھاوسۆزی ئاینییەوە وەلای بە خەلیفە و خەلافەتەکەی ھەر ھەبوو، ئەمەش بە ڕوونی لە قبولکردنی داواکاری سوڵتان عەبدول حەمید دەردەکەویت، کاتێک داوا لە شێخ عوبەیدوڵا دەکات بێتە بەرەی خەلافەتەکەی(عوسمانی) دژ بە دەسەڵاتی ڕووسی بجەنگێت لە ساڵی ١٨٧٧١٨٧٨ دا، ئەویش داواکەی سوڵتانی عوسمانی قەبوڵ کردوو لە دژی ڕووسەکان چووە جەنگەوە. قەبوڵکردنی ئەم داوایەی سوڵتانی عوسمانی لە لایەن پیاوانی ئاینی بەرز نرخێندرا و پشتگیری خۆشیان بە شێخ عوبەیدوڵا دەربڕی کە لەگەڵ وڵاتێکی ناموسڵمان چووتە جەنگەوە. ئەم لایەنگرییەی شێخ دەرخەری ئەوەیە کە نەیتوانیوە ئاین لە ڕەگەی ناسیونالیزمەوە تیەڕیزێ بکات و لە ڕوانگەیەکی نەتەوایەتییەوە سیاسیانە سوود لەو دۆخە سیاسییە لاوازییەی دەسەڵاتی عوسمانی وەربگرێت، چونکە بە چوونە جەنگی عوسمانی لە گەڵ وڵاتێکی وەکوو ڕووسیادا، ئەوا لە بەرژەوەندی کورددا دەبوو، چونکە ھەر لەسەرەتاشدا جولانەوەکەی شێخ عوبەیدوڵا بۆ ڕزگار بوون لەژێر دەستی عوسمانی بوو، گەر ھاتبا و پشتیوانی عوسمانیشی کردبا، ئەوا دەبا بەشیوەیەک پشتیوانیەی کردبا کە لە قازانجی میللەتەکەی دابا. بەڵام شێخ لەڕێگەی ئاینەوە فریوی خواد و نەیتوانی ئاین بکاتە وەسیلەیەک بۆ ڕزگار بوون لە ژیر دەستی. شێخ عوبەیدوڵا دژی بەرەیەک چووە جەنگەوە(ڕووسیا) کە ئەگەر ھاتبا کوردستانشی داگیر کردبا، ئەوە تەنھا بەچاوی داگیرکەرەوە لە کوردستانی دەڕوانی و تەنھا ئاماج لێی بەتاڵان بردنی سامانی کوردستان بوو، کەچی پشتگیری لایەنێکی کرد کە نەک ھەر کوردستانی داگیر کردبوو و سامانەکەی بە تاڵان دەبرد، بەڵکوو بەچاوی ئەوە سەیری خاکی کوردستانی دەکرد کە کوردستان بەشێکە لە خاکەکەی. ھەڵبەتە ئەو لایەنگرییەی شێخیش لە بەرئەنجامی کاریگەری ئاین و ھاوسۆزی بە خەلیفە بوو، کە بەمەش شێخ دەسەڵاتەکەیی وەک بەشێک لە سیاسەتی خەلافەتی عوسمانی وێناکرد. لێرەدا دەتوانین بڵێین کە شێخ عوبەیدوڵا نەیتوانی لە ڕێگەی ئاینەوە یەکێتییەکی نەتەوەیی لە نێو کورددا دروست بکات و بتوانێت تەریقەتی نەقشبەندی بکات بە ھەڵبازەکی ئاینی تایبەت بە کورد و ھەموو کورد بەدەوری ئەم ھەڵبازە ئاینە کە بکاتەوە، دواتریش ھەر لەم ڕێگەیەوە کورد ھانبدات بە ڕزگاری نیشتیمان، چونکە ئەم تەریقەتە تایبەت بە جوگرافیایەکی بەرتەسکی دیاریکراو نەبوو، کە وەک خەڵکێک تایبەت بە ناوچەیەک بێت، بەڵکوو سنورێکی جوگرافی بەرفراوانی ھەبوو، تەنانەت شوینکەوتوانی لە وڵاتانی تریشیدا ھەبوو، ھەروەھا لایانگرانی ئەم تەریقەتە

سزیکی گوایان ب شخ و تریقت هبوو، ئوا دکرا ئم تریقت ببت ب بنمایکی سرکی ل کردنوی کورد بدوریدا، دواتریش ئم بازیان خستبای خزمت نتوکیانوه. ل ئستشدا چندان پیاوی ئاینی و پارتی ئاینی ل کوردستاندا هن، بام ئوندی ل خمی مزهبی داگیرکراندان، ئوندی ل خمی گکیان دانین، ئمش ب ئوه دگریتوه ک کورد نیتوانیو ئاین ب کوردی بکات و ل گ تایبتمندیکانی کمگی کوردیدا بیانگونجنت، چونک هیچ ئاینک نیتوانیو بوشویی ک هی جبجبکرت، بکوو خی گونجاندوو.

هربی ئو پارت ئاینیانی ل کوردستاندا هن، درژ پدری ئو مزهب و ئاین هاوردین ک للاین واتی داگیرکرکانوه ب برودان بناسینالیزمی خیان هاوردیان کردووه و سزی کوردیان بای خیاندا راکشاو. ب ئوی کورد ل ژردسی رزگاری بت، ئوا پویست هموو بیروا جیاوازکان ل دوری یک ئامانج کبکاتوه، ک ئویش ئامانجی زگاری نیشتیمانییه. ل لایکی تریشوه پیویست تاکیک پروردبکرت ک نتوکی ل پشوی هموو شتکو بت و وابیربکاتوه ببوونی نتوه شتکانی تر هیچ مانایکیان نابت. هروها نابت لی پیاوانی ئاینیش ل بیر بکرت، چونک زربی تاکی کورد سزی گوالیان ب پیاوانی ئاینی هی. هربی پیاوانی ئاینی یکی گرنگیان ل ئاراستکردنی تاک و دروستکردنی خشویستی نیشتمان هی و پویست وا ل تاک بگینرت ک ئامانجی ئاین زگارکردنی مرڤ ل ژردستی، هربیش رزگارکردنی نیشتیمان ئرکیکی ئاینیی. ل کتایی ئم نووسینشدا دگین بو درئنجام ک سرهدانی ناسینالیزم ل ئنجامی شرشی پیشسازی و دروستبوونی چینی بوورژوازی ل ئوروپادا بوو. دواتریش بهی شرشی فرنسی ناسینالیزم وک ئایدلژیای جیاواز ب جیهاندا باوبوتوه. هروها ئاین و ناسینالیزم پیوندیکی مژوویان هی، زرک ل نتو ژردستکان ب هی دارشتنی تیریکی ئاینی نتوی بوون ب خاون دوتی خیان. واتا ل یگی ئاینوه پیان بناسینالیزمدا، وك: تورک و فارس. بام کورد لم وووه نیتوانی سود ل ئاین وربگرت و بیخات خزمت نتوکیوه، ئمیش بهی ئو تدامانی بزوتنو کوردیکان ل نوان ئاین و نتودا.

ئەو سەرچاوانەی بۆ ئەم نووسینە سوودیان لێوەرگیراوە:

- سەعید، هیوا عەزیز(٢٠٠٠). ناسیۆنالیزمی کوردی(١٨٨٠١٩٣٩).لە بڵاوکراوەکانی مەکتەبی بیروهۆشیاری(ی.ن.ک).

- سەلام، گۆران(٢٠٠٤). کاریگەری خێڵ وئاین لەسەر بزوتنەوەی ڕزگاری خوازی کورد لە نێوان ساڵانی ١٨٤٧_ ١٨٨١. چاپی سێیەم، چاپخانەی جەمال عیرفان، هەولێر.
- عەلی،جەعفەر(٢٠١٣).ناسیونالیزم و ناسیونالیزمی کوردی.چاپی دووەم،چاپخانەی رۆژهەڵات، هەولێر.
- قەرەداخی، عەتا(٢٠٠٧). گوتاری ناسیونالیستی کوردی_ بەرگی یەکەم. چاپی یەکەم، چاپخانەی رەنج.
- ناسیونالیزم و ئاین،٢٠٢٠. {online}. پەیجی چوارباغ، ٢٠٢٠\١٢\١١، کەناڵی یوتوبی کورد، ٢٠٢١\١١\٣، .https://youtu.be/q48aRyyqSMw
- هاڵیدا، فرید، (٢٠١٧).ناسیۆنالیزم رێبازێکی سیاسی بۆ بونیاتنانی وڵات. و:د.ئەنوەرمحەمەد فەرەج، چاپی یەکەم، سلێمانی، چاپخانەی سەردەم
- ئیروانی، موسڵح عەبدولقەهار، ٢٠٠٢. ئاین و ناسیونالیزم؛ ڕۆڵ و کاریگەری و پەیوەندی نێوانیان لەدوای راپەرینی ١٩٩١ لە هەریمی کوردستاندا. کۆلیژی ئاداب _ زانکۆی سەڵاحەدین.
- ئەمین، سەمیر(٢٠١٨).ناسیۆنالیزم. و:هاوار محەمەد، سلێمانی، چاپخانەی حەمەدی.

موحسین عیسا

ڕوقی داڵتۆن ئەو شاعیرە کۆمۆنیستەی بە غەدر تیرۆر کرا!.. ئامادەکردن و وەرگێڕانی : عەبدوڵا سەڵمان (مەشخەڵ)

ڕوقی داڵتۆن هەر بە تەنها شاعیر نەبوو، بەڵکو شاعیرێکی شۆڕشگێر بوو.

ئێستا نزیک بە نیو سەدە تێدەپەڕێت بەسەر تراژیدیای تیرۆرکردنی شاعیری کۆمۆنیستی وڵاتی سلفادۆر ڕوقی داڵتۆن؛ کە لە تەمەنێکی زۆر زوودا (چل ساڵ)، نەک هەر جەستەی ئەو شاعیرەیان خەڵتانی خوێن کرد، بەڵکوو ڕوحی داهێنانی ئەدەبیی و شیعرییشیان لە نێو بزووتنەوەی کۆمۆنیستی سلفادۆر بۆ ماوەیەک سڕ کرد. ڕوقی گەرچی کەم ژیا، بەڵام گەلێ بەرهەمی ئەدەبی و سیاسی دوای خۆی جێهێشت کە بە خوێندنەوەیان گەلێ سەرنج و تێڕامان لای خوێنەر دروست دەبێت. بەرزی ئیستاتیکای ئەدەبی و ڕەنگدانەوەی مارکسیزم لەسەر دەق و نووسینەکانی ڕوقی و گرنگتر لەمەش بێئۆقرەیی روحی شۆڕشگێرانە و گیانی گیڤارایی کە لە پراکتیکی ژیانی ئەم شاعیرە شەپۆڵی دەدا، کە گەواهیدەری

گیانفیدایی ئەم شاعیرە کۆمۆنیستە بوون، شایانی هەڵوەستە لەسەر کردنن. نووسین بۆ ئەم شاعیرە وەک هۆکارێکی گوزارشت، مەنفەسێکی گرنگی دەربڕینی تێڕوانینی شاعیرە بۆ ژیان و جیهان و کۆمەڵگە.

ئاه.. ئەی شیعری ئەمڕۆ
لەگەڵ تۆدا دەتوانرێ
هەموو شتێک بوترێ(١)

شیعر بۆ ڕوقی ئەو بانیژەیەیە کە لەڕوەی وەک شاعیرێکی شۆڕشگێڕ پەیامی خۆی بڵاو دەکاتەوە. ڕوقی داڵتەن یان ڕوقی ئەنتەنیۆ داڵتەن گارسیای شاعیر و نووسەر و ڕۆژنامەنووسی شۆڕشگێڕ و هەڵسوڕاوی کۆمۆنیستی لە وڵاتی سلڤادۆر لە ١٤ی ئایاری ساڵی ١٩٣٥ لە باوکێکی ئەمریکی خاوەن زاویوزار و دایکێکی سلڤادۆریی پەرستار لەدایکبووە. هەرچەندە هیچ بڕوانامەیەکی ئەکادیمی بەدەسی نەهێناوە، بەڵام لە زانکۆکانی شیلی و سلڤادۆر یاسای خوێندووە. ڕوقی ئەو کاتەی لە وڵاتی شیلی دەبێت، بەهۆی خوێندکارە چەپەکان و هەروەها دیکۆ ڕیڤارای شێوەکاری مەکسیسکی، مارکسیزم دەخوێنێتەوە و ئامانجی سۆشیالیزم وەک ئامانجی بەرزی ئینسانی خۆی دەبینێت. کاتێکیش دەگەڕێتەوە سلڤادۆر دەست بە هەڵسوڕانی سیاسی دەکات و ئینجا پاش کۆمەکیکردن بە دامەزراندنی حەلقەی ئەدیبان لە زانکۆ، ڕوقی دەست دەکات بە شیعر نووسین. دواتر پەیوەست دەبێت بە حیزبی کۆمۆنیستی سلڤادۆرەوە. ساڵانی ١٩٥٩ تا ١٩٦١ دەستگیر دەکرێت. لە ساڵی ١٩٦١ کاتێک لە زیندان دەبێت و سزای ئیعدامی دەبێت، خۆشبەختانە زەمین لەرزەیەک ڕوو دەدات و دیواری زیندانەکە دەڕووخێت و ڕوقیش ئەو دەرفەتە دەقۆزێتەوە و ڕا دەکات و ئینجا بەهۆی هاوڕێ شۆڕشگێڕەکانییەوە کۆمەک دەکرێت و لە سلڤادۆر دوور دەخرێتەوە و ئەویش بەناچاری دەچێتە مەکسیک و لەوێشەوە بەرەو کوبا دەڕوات کە لەوێ شیعرەکانی بڵاو دەکاتەوە و ئینجا لە وڵاتەکانی کوبا و مەکسیک و چیکسلۆڤاکیا پەرە بە نووسین دەدات و وەکو نووسەرێکی کرێکاریی دەناسرێت. لە وڵاتی کوبا چەندینجار مەشقی سەربازی دەکات و ساڵی ١٩٦٥ کەدەگەڕێتەوە بۆ سلڤادۆر جارێکی تر دەستگیر دەکرێتەوە. ساڵی ١٩٦٩ دەچێتەوە بۆ کوبا و لەوێشەوە بۆ پراگ تا وەک پەیامنێری گۆڤاری نێونەتەوەیی (ئارێشەکانی ئاشتی و سۆشیالیزم)(٢) کار بکات. لەهەمان ساڵ خەڵاتی (کاسا لە داس ئەمریکاس)ی(٣) پێدە بەخشرێت. دوای جێهێشتنی کوبا لە ساڵی ١٩٧٣، ڕوقی پەیوەست دەبێت بە (سوپای شۆڕشگێڕانەی خەڵک)(٤) و لەوێدا لەگەڵ فەرماندەی یەکەمی ئەو سوپایە دەکەوێتە ململانێیەکی توند و سەرەنجام بە تیرۆرکردنی ئەو شاعیرە کۆمۆنیستە،کۆتایی بەو ململانێیە

دێت. (٥)
لە سەرمایەداریدا درۆیە ئەگەر بڵێین
ئاگات لە خۆت بێت. تۆ کێشی خۆت زێڕ دەهێنیت
چونکوو لە سەرمایەداریدا تەنها خاوەن زێڕەکان
بەهای کێشیان زێڕ دەهێنن.

لە بنیادنانی سۆشیالیزمدا
هیچکەس درۆ ناکات و دەتوانرێت بوترێ
تۆ زیاتر لە کێشی خۆت زێڕ دەهێنیت
پێویستە ئاگادر خۆت بیت و
زێڕ موڵکی گشتییە و
ئاڵۆگۆڕی بیانیش گرنگە بۆ خۆی

تەنها لە کۆمۆنیزمدا دەکرێ بوترێت
تۆ شایانی ئەوەی کە دەیهێنیت
زێر هیچ پەیوەندییەکی بە کێش و بەهای تۆوە نییە

لە کۆمۆنیزمدا زێڕ تەنها لە میانی
بەکارهێنانی کرێکاران و هاووڵاتییانەوە بەهای دەدرێتێ
بۆ نموونە لە پزیشکی ددان
لە نەقشسازی
یان جوانکردنی مل و گوێی کچان .(٦)

شێوازی ژیان و کەسێتی ئەم شاعیرە لە بەرهەمە ئەدەبییەکانیدا ڕەنگیان داوەتەوە. ڕوقی سەرباری ئیلتزامی بە کێشەکانی سلقادەرەوە، هەروەها بەهۆی کارە هەمەجۆرەکانی کە سنوورەکانی بیروباوەڕی مارکسیستی خۆشی تێپەڕاندبوو، بووە یەکێک لە کاریگەرترین نووسەری سەردەمەکەی خۆی. بۆیە دوای مەرگی ئەم شاعیرە لەلایەن حکومەتی سلقادەرەوە دانی پیا دەنرێت و تا کار گەیشت بەوەی زانکۆی سلقادەر بڕوانامەی دکتۆرای فەخری بەخشی پێی. ساڵی ١٩٧٠ دەبێتە یەکێک لە سیما هەرە ناسراوەکانی بزووتنەوەی چەپی سلقادەر. بەڵام ئەم شاعیرە کۆمۆنیستە گەرچی سیاسەت و مارکسیزم سێبەری خستبووە سەر تەواوی ژیانی، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دڵی پڕ لە خۆشەویستی بوو بۆ ئینسان و ژن.

بەبێ دەستەکانی تۆ
دەم دووژمنی سینگمە.(٧)

ڕوقی داڵتۆن لەدوای خۆی پانزە کۆشیعر و ڕۆمانێک و شانۆنامەیەک و ژمارەیەک کورتەچیرۆک و ڕەخنەی ئەدەبی و نووسینی سیاسی جێهێشت.

بەشێک لە شیعرەکانی وەرگێڕدراونەتە سەر زمانەکانی ئینگلیزی و فەڕەنسی و چیکیی و ڕووسی و ئیتالی. ڕوقی دەڵێت (لەسەر شاعیر پێویستە وەپێش هەموو شاعیرێک لەسەر شاعیری کۆمۆنیستی پێویستە گوزارشت لە هەموو شتێکی ژیان بکات، خەباتی پرۆلیتاریا، جوانی ئەو کاتیدرالیانەی لەلایەن داگیرکەرانی ئیسپانییەوە بۆمان جێماوە. چێژی کاری سێکسی و پێشبینی داهاتووی بەرهەمدار بەهۆی نیشانەکانی ئەم سەردەمانەوە.)(٨)ڕوقی دالتۆن دڵی بە ئازادی لێدەدا، ئەو بڕوای وابوو کە تێکۆشانی مرۆڤە ستەمدیدەکان نەک هەر ڕەوایە، بەڵکوو جێی پشتیوانی و قوربانیدانیشە. شاعیر خوێنی خۆی وەک خوێنی خەڵکی شۆڕشگێڕ دەبینێت و ئامادەیە ئەو خوێنە لە پێناو ئازادیدا بڕژێنێت.

لەو بڕوایەدام جیهان جوانە
ئەم شیعرەشم وەکوو نان وایە بۆ هەموو کەس
دەمارەکانیشم لە نێو جەستەم کۆتاییان نایە
بەڵکوو لەناو خوێنی هەموو ئەوانە کۆتاییان دێت
کە لە پێناو خۆشەویستی و ژیان و شتومەک و گوند و
نان و شیعر بۆ هەمووان دەکەن، تێدەکۆشن.(٩)

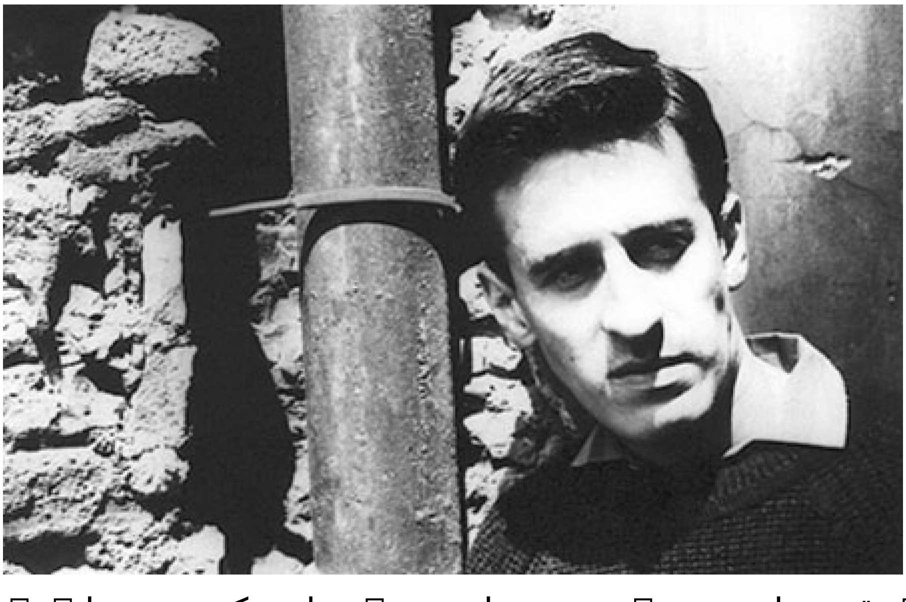

ڕوقی شاعیر هەموو ژیانی تەرخان کردبوو لە پێناو مەسەلە جەوهەری و بنەڕەتییەکانی خەبات و سۆشیالیزم. مارکسیزم ئەو باوەڕە بەرزەی شاعیر بوو کە لە سێبەریا هەناسەی ژیانی دەدا. بەڵام بەداخەوە ڕفاندنی ئەم شاعیرە مانگێک پێشتر و پاشان تیرۆرکردنی ئەم شاعیرە کۆمۆنیستە بەو شێوە تراژیدیایە، لەسەر دەستی پۆلێک لە گەریلاکانی سوپای شۆڕشگێڕانی خەڵک، کە هەر هاوڕێی خۆی بوون، بەبیانووی ئەوەی کە سەر بە دەزگای هەواڵگری کوبایە و دوایش تۆمەتەکەیان گۆڕی بەوەی کە سەر بە دەزگای هەواڵگری ئەمریکایە، پەڵەیەکی ڕەش بەسەر

مەژووی سیاسی سلڤادۆر و بزووتنەوەی ڕادیکاڵیزمی سلڤادۆر لەو قۆناغەدا. ڕوقی لەناو ژووری نووستنەکەی لە گەڕەکی سانتا ئەنیتا لە سلڤادۆر تیرۆر کرا، سەرەتا دەستڕێژی لە دەکرێت و بەر ناکەوێت. بۆیە یەکسەر خۆی فڕێ دەداتە سەر تەختە خەوەکەی و ئینجا هاوار دەکات مەمکوژن. بەڵام جاقوین ڤیلالۆبۆس و جۆرج مێڵێندز دووەم دەستڕێژی لێدەکەن و دەیکوژن. کار و یادەوەرییەکانی ئەم شاعیرە بوونە ئیلهامبەخشی ژمارەیەکی زۆر لە هەڵسوڕاوە چەپەکانی سلڤادۆر. لە مانگی ئایاری ساڵی ٢٠١٣ حکومەتی چەپی سلڤادۆر بڕیاریدا، چواردەی ئایاری هەموو ساڵێک بکرێتە ڕۆژی شیعری نەتەوەیی وەک ڕێزلێنانێک بۆ لەدایکبوونی ئەو شاعیرە بەغەدر تیرۆرکراوە.(١٠)

ئامادەکردن و وەرگێڕانی : عەبدوڵا **سلێمان (مەشخەڵ)**

سەرچاوە و پەراوێز :

Rouqi Dalton; Poet anf Revolutionary by Claribel Alegria(١)
https://www.jonathancohenweb.com/dalton.html

(٢)ئەم گۆڤارە ڕووسییە لە ساڵی ١٩٥٨ تا ساڵی ١٩٩٠ بەردەوام دەرچووە و لەلایەن حیزبە کرێکاریی و کۆمۆنیستەکانی جیهانەوە پشتیوانی لێدەرا.
(٣)کاسا لە داس ئەمەریکاس یان ماڵی هەردوو کیشوەری ئەمریکا، ئەم ڕێکخراوە لە وڵاتی کوبا ساڵی ١٩٥٩ چوار مانگ دوای سەرکەوتنی شۆڕشی کوبا، هاتە دامەزراندن. ئامانج لەم ڕێکخراوە پشتیوانی گەشەپێدان و پتەوکردنی ڕایەڵەی کۆمەڵایەتی – کلتووری لە وڵاتانی ئەمریکای لاتین و دەریای کاریبی و جیهانە لەڕێی بەخشینی خەڵاتەوە.

(٤)سوپای شۆڕشگێرانەی خەڵک، ڕێکخراوەکی چەپی گەریللایی بوو و ساڵی ١٩٧٠ لە سلڤادۆر لە ئەنجامی یەکگرتنی سێ ڕیکخراو هاتە دامەزراندن. باوەڕی زاڵی نەو ئەو ڕێکخراوە سۆشیالیزمی شۆڕشگێڕانە بوو. بەدەیەها چالاکی سەربازییان ئەنجام داوە و سەرەنجام لەساڵی ١٩٩٢ کۆتایی بە ئەم ڕێکخراوە دێت.
(٥)بۆ زانیاری و دیتەیڵی زیاتر بڕوانە
https://en.wikipedia.org/wiki/Roque_Dalton

(٦)و (٧) و (٨) و (٩) All of Life, Roque Dalton, poet and Revolutionary by Mickey Gallagher sep.3rd, 2013 . For more info please visit

https://www.peoplesworld.org/article/all-of-life-roque-dalton-poet-and-revolutionary/

https://www.telesurenglish.net/news/Roque-Dalton-The-Death-of-a-Revolutionary-Poet-20150510-0010.html(١٠)

کۆنگرەی ژینگە و دیموکراتی و بەرکوڵێك.. زاهیر باهیر

پاش پسکە پسکی دوو ساڵ و لە خشتەبردنی هەندێك کەسی دەسەڕز و پرس و ڕا بە هەندێك لەسەرانی یەکێتی نیشتمانی کوردستان، حیزبێکی نوێ سەری لێ هەڵکرد جوقان. لە ڕاستیدا دوکانێکی سیاسەتبازیی بۆ ڕامکردنی هەرچەند بکرێت لە خەڵکی داما و و بە هیوای کوردستان، کرایەوە ، دوکانێك گەر چی بە ناو نوێیە بەڵام کەلوپەلی کۆنەی پێیە، نەژەنی جەلالییەت و نەوشیوانییەت دەکاتەوە، دەیەوێت مێشکی گەنجانمان بە فکری کۆنی بەسەر چوو، زاخاوبداتەوە.
خەڵکینە بە ئاگا بن، زمانی شیرین و قسەی بریقەدار و دروشمی ڕەونەقدار، لەخشتەتان نەبەن، لەبیرتان بێت شکستێکی دیکەتان نەوشیروان ئاسا، بەسەردا نەهێنن، جارێکی تر بە هیوا و بە ئومێدتان نەکەن ، هەمان کەسانی جارانن و تەنها دەم و لەفزیان گۆڕیوە، هەمان ئیدۆلۆجیە و تەنها ڤێرشنەکەیان گۆڕیوە.
بەڵێ کەمەڵێك لە کۆنە جەلالی و کۆنە دەهۆڵ لێدەرانی بەناو بزوتنەوەی گۆڕان، پیاوانی کۆنی بەوەفا و بە ئەمەکی نەوشیروان، لە دیمەنێکی تردا، لە ژێر ڕوپۆشێکی دیکەدا، دەیانەوێت بەردەوامی بدەنەوە بە ڕێتا و کارەساتی کوردایەتی ، بە سیاسەتی لیبراڵ، بە پێناسەی ” ئەخلاق” کە دەزانین کە سیاسەی دەسەڵاتخواز هەرگیز ئەخلاقی نەبووە و نییە ، بە مەزدەی حکومەتی باش ، کە دەزانین حکومەتی باش هەر نییە.

من لێرەدا هەر بەرکوڵێك لەم ڕاگەیاندنەی ئەم چەند ڕۆژەی پێشویان دەکەم کە لە دروستبوونی حیزبی کۆنگرەی ژینگە و دیمۆکراتیی، ئاگەداریان کردینەوە. ڕاگەیاندنەکەیان پەیامێکی گرنگە زۆر بە کورتی و بە چڕو پڕی هەر هیچ نەبێت چەند خاڵێکی گرنگیان دەربڕیوە

و ئەوە هەدەفیانە کە بە من مایەی ڕەخنە و لەسەر نوسینە و بە ئەرکی سەرشانی هەموو ئازادیخواز و سۆشیالیست و شیوعییەکی دەزانم کە هەر لە ئەستاوە لە هەوڵی پوچکردنەوەی زیاتری پوچگەراییەکانی ئەم حیزبەدا بین، پێشئەوەی ئەمانیش بەرەو شکستەکی ترمان بەرن وەکو چەن جەلالیەت و مەلایەت و نەوشیروانییەت کردیان و بەردەوامن لە کردنیا.

من لێرەدا تەنها چەند خاڵێك لەو ڕاگەیاندنەیان دەگرم، هەر کاتیش پێرەو و پڕۆگرامیان کە کالایەکی بەسەرچووە کەوتە بازاڕەوە، ئەو کاتەش بە گوێرەی توانا و وەختم لەسەری دەنوسم.

لەم ڕاگەیاندنەدا "... کار بۆ ئەوە دەکات ئەو فۆرمە کوشندەو کلاسیکییە تێپەڕێنین، کە حیزب بۆ ئەوەی هەبێ دەبێت: عەمیلی وڵاتێک بێت، پارەو پڕۆژەی ناشەرعی و بارەگای گەورەی هەبێت.."
دروستبوونی هەر حیزبێك لە کوردستاندا لە هەوڵی دەستبەرکردنی دەسەڵاتدا بێت لەناو ئەو هەموو حیزب و ڕێکخراوانەی دیکە کە هەندێکیان خاوەنی هێزی گەورەی جەکدارن دوای ئەوەش وڵاتێکی وەکو کوردستان کە بەشەکە لە عێراق و عێراق-یش وەکو یاری گوریس گوریسێنە لە لایەکەوە تورکیا ڕای دەکێشێت و لە لایەکی دیکەوە ئێران و لەولاشەوە دەوڵەتانی ئەوروپا و ئەمریکا و هی ناوچەکە… ئایا لە بارودۆخێکی ئاوادا ئەوە قسەی خۆشەکانی ئاوەزدارن کە لە ڕاگەیاندنەکەیانا ئەوەی سەرەوە بڵێین؟ ئایا یەکێتی و پارتی هەتا ئیسلامییەکانیش حەز ناکەن کە سەربەخۆ بن؟ بۆچی بە خۆشی خۆیان و ئارەزوومەندیان چونەتە پال ئێران یا تورکیا یاخود دەوڵەتانی ئەوروپای ڕۆژئاوا و بریتانیا و ئەمەریکا؟ ئەوەیەك کە دەوڵەت و دەسەڵاتتان بووێت ئایا دەکرێت هەر لە دەرەوەی دەسەڵاتیش چجای لە دەسەڵاتدارێتیدا سەربەخۆ بن؟ ئایا دەتوانن راگەیاندنی نەك هەر توند و تیژ بەڵکو مرۆڤ و ژینگە دەستانەش بە بەردەوامی دژ بەو دەوڵەتانە بڵاو بکەنەوە؟ ڕەنگە بەتان بکرێت بەلام ئایا لە وەها کردنەکدا شانسەکی هاتنە دەسەڵاتتان دەبێت؟!!
بەڕێزان ئەم قسانە قسەی بێشەن، بێ بەڵگەن و قسەی خۆشەکانی مایەپوچن، پلانی ئایندە لەسەر قسەی ڕووت، نەبوونی شارەزایی لە مێژوو، دەرکنەکردنی واقیعی کوردستان و عێراق و ناوچەکە ، بێ ئاگایی لە سیاسەت و دیپلۆماسییەتی نێودەوڵەتیی-ن. دەکرێت بڵێن ئیوە کەمتر پاشکۆ دەبن، ئەوە کەمتر پیاوی دەوڵەتانی دەوروبەر و دەزگە سیخوڕییەکانیان دەبن، ئەمەیان ئامەننا بە هەرحاڵ بەڵام ئا بەو خۆستیێە و شەدەی بخەنەسەر جەگای باوەڕ نییە ، مەگەر لای کەسە ساویلکەکان.

“… کارکردنە لە سەر خولقاندنی فەرھەنگێکی نوێی سیاسی و کەرامەت و خۆناسین و لێبوردەیی؛ کارکردنە لە سەر کاری ھەرەوەزی مرۆڤە ئازاو دڵسۆزەکانی ئەم وڵاتە، لە پێناو بنیاتنانی داھاتوماندا”
کردنی ئەم جۆرە قسانە، ناردنە دەرەوەی ئەم جۆرە پەیامانە، کە لە دەرەوەی دەسەڵاتیت، زۆر ئاسانە. بەڵام کە تۆ چویتە دەسەڵات تاکە فەرھەنگێک کە ھەیە و ئەوانی دیکە کەلادەخات فەرھەنگی بازاڕی ئازادە ، فەرھەنگی سیاسەت و ئابوریی لیبراڵ و نیو-لیبراڵە .
سەراپای پڕۆگرامی پەرەوەردە و پێگەیاندن لە قوتابخانە و خوێندنی باڵا و زانکۆکانا ئەوەیە، کە تاکی خۆپەرست، خزمەت بە دەوڵەت و بە سیستەمەکە دروستدەکات. چ حیزبێك ھاتۆتە دەسەڵاتەوە کە کەرامەتی بووبێت؟ ئەخلاقی بووبێت؟ چ خۆخۆییەکی یا پێناسەیەکی جگە لە دەزگەیەکی مشەخۆری سەرکروتکەری دژ بە میللەت ھەبێت ؟ چ حکومەتێك ئەمڕۆ لە دونیادا ھەیە کە کار لەسەر پرۆژەی ھەرەوەزی بکات؟ کێیان ھەن لە خزمەتی بازاڕدا نەبن؟ نەبووبنە برغویەکی دشخوراوی [سلاکبوو] ئەم سیستەمە کە بە بوون و نەبوونی ئەوانەوە سیستەمەکە ھەر بەردەوامە و ئاراستەی خۆی بەرنادات. چ دەسەڵاتێک ھەیە کە مرۆڤدۆستی و مرۆڤە دڵسۆزەکانی وڵاتی خۆیان بناسن؟ دڵسۆزی بەکێ؟ تاکو ئێوە ئاوابن؟!!! .
لەمانەش زیاتر ئێوە ھەر پێشوەخت قسەکانتان لەسەر پرسی ھەرەوەزی ھەڵوەشانۆتەوە. ئێوەیەك کە باوەڕتان بە حکومەتی باش و پرۆسەی ھەڵبژاردن و دامەزراوەی پەڕلەمان ھەیە و سەربەستکردنی سەرمایەداران ھەیە، باشە پیمان ناڵێن ئەمانە لەگەڵ کاری ھەرەوەزیدا چی کۆیان دەکاتەوە؟ باشە ئێوە چۆن دەسەڵات، سەرمایەداران و تەراتێنکردنیان لە دونیای بازاڕی ئازاددا لە دەروازەی سیاسەتی ئابوری لیبراڵ نیو-لیبراڵەوە لەگەڵ کاری ھەرەوەزیانەدا جوتدەکەن؟ لە کوێی دونیادا ئەمە ھەبووە [دیارە من باسم لە ھەندێك کەس یا خود کۆمۆنێتییەك نییە ھێشتا ھەر ھەرەوزیانە دەژین]
“…ئەم مانیفێستە پێمان دەڵێت: حکومەتێکی باش و بەھێزو دیموکرات و دادپەروەر لە ھەناوی پارتێکی سیاسی باش و بەھێز و دیموکرات و دادپەروەرەوە دێتە دەرێ، ھەروەک پارتێکی لەم جۆرەش لە ھەناوی تاک و کۆمەڵگەیەکی ھوشیارو بەھێزو دیموکراتەوە دێتە دەرێ.”
ئەمەی کە ئێوە دیڵێنن ھەموو حیزبەکانی دونیا ھەمان شت دەڵێنەوە و دەڵێن و ھەموشیان خۆیان بە دادپەروەر و دیمۆکرات دەزانن و ئەوانەی ئێوەشیان دەوێت . ئادەی پێمان بڵێن حیزبێکی دەسەڵاتدار، دیکتاتۆرێکی سەرۆك لە ھیچ شوێنێکی ئەم دونیایەدا بە خۆی وتوە: من دیکتاتۆرم، پیاوکوژم، سەرکوتکەرم؟ … ھەر ھەموویان ھەمان دروشم و

قسە و ئامانجی ئەوەیان هەبووە، بەڵام ئایا دەسەڵات کە خۆی لەسەر بناخەی زوڵم و زۆر و سەرکوتکردن و کوشتن و بڕین خۆی ڕاگرتووە، دەتوانێت ببێتە حکومەتێکی باش؟ دەتوانێت ببێتە " باوکی میللەت"؟ سەیرە کە ئەوە خۆتان لە کردنی حیزبایەتی و مێژوی حیزبەکان، با هەر بەڕێین لە کوردستانا، غافڵ دەکەن ، خۆتان بە ئاگا و نەزان دەکەن. دەی ئەگەر ئاوا نییە تاکە حیزبێکی باش کە لە کوردستاندا کە لە شاخ و شاردا بووبێت، پارتێکی سیاسی باش و بەهێز و دیمۆکرات و دادپەروەر بووبێت؟!! . مرۆڤدۆستی، ژینگە دۆستی و ژیاندۆستی، دادپەروەری و دیمۆکراتی نەك هەر لەناو حیزبدا نییە بەڵکو خودی حیزب و دامەزراوەی حیزب تەواوی کار و کارنامەیان دژ بەوانەیە کە نوسیوتانە.

ئەوە ڕاستە تاکی باش کۆمەڵەی باش دەداتە دەست ، بەڵام کۆمەڵەی باش هەرگیز دەسەڵاتی باش ناداتە دەست ، چونکە سروشتی خودی دەسەڵات باش نییە، ئیتر ئەو دەسەڵاتە بە دەست هەر کەس و لایەن و حیزبێکەوە بێت. دەسەڵات باش و باشترینی نییە بەڵکو خراپ و خراپترینیان هەیە. دەسەڵاتێك نییە کە لەسەر بناخەی زوڵم و زۆر و مەحرومکردنی زۆرێك لە هاووڵاتیانی، دانەمەزرابێت ، دەسەڵاتێك نییە هەر ڕەنگ و دەنگێکی هەبێت، کاتێك بەرانبەری وەستایتەوە، گیان و نەریت و سروشتی کوشتن و بڕین و داپڵۆسین لە هەناویدا نەبێت.

بەڕێزان، کەرەسەکانی کە دەتانەوێت حکومەتی باشی پیدروستبکەن شتێکی نوێ و جیاوازمان لەوەی کە نەوشیروان موستەفا دەیویست دروستی بکات، ناداتە دەست . ئەویش ئابوری لیبراڵەی دەویست، دەستی بازاڕی ئازاد و مونافەسەی شەریفانە بوو ، ئەویش خەڵکانی تەکنەکراتی دەویست لە حوکما، ئەویش خەڵکی شیاوی بە شوێنی شیاو دەویست . بەڵام خۆشتان زۆر باش دەزانن دواتر ئەو لەسەر دانانی مودیر ناحیەیەك کە بە گۆڕان بێت، شەڕی لەتەك پارتی و یەکێتیدا دەکرد . باشە بەشێکی ئێوە لەو قوتابخانەوە هاتون و بەو سیاسەتە پەروەردە کراون هەمان شت دەڵێنەوە، ئیتر بۆچی خۆتانمان لێدەگۆڕن و گوایە شتێکی نوێترمان بۆ دروستدەکەن؟ ئیتر چۆن دەتوانن پێمانبڵین کە ئێوەش شکستێکی گەورەتر بەسەر ئەم میللەتە هەژارەدا ناهێنن؟

"…. داوای سەربەستکردنی سەرمایەداران لە ژێر چەپۆکی گروپەکانی دەستڕۆیشتوی خاوەن بەرژەوەندی تایبەت دەکات، داوای ئابوریەکی بەهێزی خۆژێنی ژینگە دۆست و دادپەروەری هەژار دۆست و ئازادی یاسایی دەکات".

دەبێت سوپاسگوزاریان بین بە ئەم بڕگەی مانیفێستەکەیان کە ئەو

ڕاستییەیان لێنەشاردوینەتەوە کە ئەوانیش کۆنترۆڵ و سزای سەرمایەداران ناکەن و نادەن. واتە خوێنمزژان و دز و جەردەی ئابوریی، لە قاچاخچییەکانی هێنانی کەرەسە و پێداویستییەکان ، کە بەشێکیان بەسەرچوون، لە دروستکەرانی قوتابخانە و خەستەخانە و جادەکان و خانو و شوقەکان، لە کردنەوەی کارگە و کارخانە بە چەوساندنەوەی کرێکاران و هەژاران و نەبوونی هێل و مەرجی سەلامەتییان و زۆری تر … هەموو ئەم خوێنمژانە لە دەستی حیزب و حکومەت دەردەهێنن و ئازادیان دەکەن، واتە بەرەڵایاندەکەنە گیانی هاووڵاتیانی کوردستان، هەر وەکو دەسەڵات و حیزبەکان کردویانە، تاکو بە ئارەزوی خۆیان سەرمایەی خۆیان دروستبکەن بێ لێپرسینەوە و سزادانێك، چونکە ئازادیی و سەربەستییان پێدراوە.

ئاخر ئەگەر ئابووری وڵات ئابووری قاچاخچێتی و زەربەدان بێت لە هاووڵاتیان بە پەیداکردنی زیاتری سەرمایە لە لایەن سەرمایەدارانەوە لە چوارچێوەی بازاڕ-ئازاددا، دەی چۆن دەکرێت کە ژینگە دۆست بێت، مرۆڤدۆست بێت، هەژارپەرست بێت؟ کەسێک لەم دونیایەدا، نەك هەر ئەوە بەڕێزان، دەتوانێت ئەوەمان بۆ ڕوونبکاتەوە کە بزنس و ژینگە دەستی، دژ بەیەك نین؟ ئەی نابینن کە ژینگە چۆن وێران بووە لە سای دەوڵەت و سیاسییەکان کە کارئاسانی بۆ بزنس و سەرمایەداران دەکەن بۆ چڕکردنەوەی زیاتری بازاڕی ئازاد؟ ئایا وێرانبوونی ژینگە لای ئەوە، حورمەتداران، مرۆڤکردە یاخود خوداکردە؟ ئەوەیەك کە بانگەشەی سەربەستی سەرمایەداران دەکەن، کە یانی بانگەشەی وێرانکردنی ژینگە لە هەر بوارێکدا کە بتوانرێت بەکاربهێنرێت بە مەبەستی کەڵەکەکردنی سەرمایە ، پاوانە بکرێت بۆ سوود و قازانجی سەرمایەداران. بەداخەوەم کە دەڵێم ئەمەش هەر قسە فڕێدانە لە هەوادا و باجی لەسەر خەڵکانی ساویلکە و کەسانی دەسەڵاتخواز لەسەر نییە.

بەڕێزان ئەمەی ئێوە ئاڵتەرناتیف بە بارودۆخی کوردستان و هیچ شوێنێکی ئەم دونیایە، نییە. ئاڵتەرناتیڤی دروست و واقیعانە دەستبەرداربوونی حیزب و حیزبایەتی و دەسەلات و دەسەڵاتخوازییە، دەستبەرداربوونی ڕادەستبوونی حوکمە ئیدی لە هەر ڕێگایەکەوە بێت ، چوونە دەرەوەی مشەخۆران و بازرگانانی سیاسی و ئابوری و دەسەڵاتدارانی پیاوکوژ و داپلۆسەرە لەم کایەیە، لەم یارییە قێزەوەندە خوێناوییە. ئەوەی کە دروستە بکرێت لای خەڵکی خۆی ، خۆڕێکخستنییەتی لە هەموو شوێنێکی ژیانیا، سەر کاریا، خوێندنیا، نێو خێزان و گەڕەك و شەقام شوێنەکانی دیکەیە ، لە گروپ و رێکخراوی ئاسۆیانەدا ، دەستکردنە بە کۆبونەوە جەماوەرییەکان و

دانی بڕیارەکان لە لایەن خودی خەڵکەکە خۆیەوە و هەوڵی بەڕێوەبردنی خۆیانە و دەستبەکاربوونی ژیانی هەرەوەزیانەیە.
“... ئەمە نامانەوێ بە شێوە کلاسیکییەکە بە بڵاوکردنەوەی بەیانێکی کتوپڕ پارتێکی سیاسی رابگەیەنین، چاویشمان لەوە نییە ببینە بەشێک لەم سیستەمە حکومڕانییە شکستخواردو و داڕزاوە، هەندێی مەبەستمانە پێش هەر شتێک بیرو باوەڕو تێگەیشتنمان رابگەیەنین و بگاتە هاووڵاتیان و خۆیان رۆڵیان هەبێ لە گفتوگۆو دروستبوون و گەشەو بەردەوامیماندا.”
لەم بڕگەیەدا ئەم برادەرانە پسکە پسکی دووساڵەیان لەگەڵ ئێم و ئەودا پشتڕاستکرێتەوە ، ئەمەشیان هەر قسەیەکی بێ مانایە وەکو ئەوانەی دیکەیان. باشە هەرگیز شتی ئاوا هەبووە کەسێك شەو خەوتبێت و بەیانی زوو حیزبێکی ڕاگەیاندبێت؟ باشە حیزب جەماعییە یا تاکڕەویانەیە ؟ ئەوەندەی بزانین حیزب ڕێکخراوی سیاسیانەی خەڵکە بە جەماعی، هەر لەبەر ئەوەش ناکرێت تۆ حیزبێك ڕابگەیەنیت بێ کردنی پسکە پسك و قسە لەگەڵ کەسانێکدا کە لەڕێی گفتوگۆ و ئەزمونەوە نزیکی و دووریان لە ڕاو بەچنتەوە، نەبێت. حیزبێك نییە لە دونیادا و نەبووە کە یەکسەر بەیانێکی کتوپڕی لە دەربڕینی پارتێکی سیاسیدا، بڵاوکردبێتەوە ، تەنها ئەوەی کە جیاوازە ماوەکەیە کە چەندی ویستووە بە ئەوەی کە بە ئاشکرا خۆی ڕابگەیەنێت.
ئەوەش دەزانین کە ئێوە بۆچی ناتانەوێت لە حوکمڕانییەکی شکستخواردو و داڕزاو ببنە بەشێك ، ئەویش ، نەك ئەوەی کە خۆتان دەیڵێن، بەڵکو لەبەر چەند هۆیەکە:

یەکەم: دەسەڵاتدارانی هەرێم چی تر لەسەرتان ناکەن و پێویستیان بە ئێوە نییە، هەندێکتان کاتی خۆی لە ناو بە ” حیزبی گۆڕاند” بوون چەند بە پەرۆشەوە ویستتان لەگەڵ یەکێتیدا ڕێکبکەون بەڵام ئەوان بەو مەرجانەی ئێوە ڕازی نەبوون و قەبوڵیان نەکردن .
دووەم: ئێوە هەندێکتان کە لە دەسەڵاتدا بوون ئیتر لە پلەی باڵا یا خوارتر بەشێکبوون لە گەندەڵی و خراپەکارییەکانی دەسەڵاتی هەرێم. ناکرێت نەزانن گەر بە هەمان پۆشاکەوە بچنەوە ناو ئەو دەسەڵاتە ، خەڵکی نە حسابتان بۆ دەکات و نە بە دڵسۆزی خۆیان و میللەتان دەزانن، لەبەر ئەوە پێویستە جلە پیس و پۆخڵەکانی پێشترتان فڕێ بدەن و جۆرێکی نوێ بپۆشن و بە دەمامکێکی ترەوە بێنەوە ناو خەڵك.
سێیەم: ئەوەیەك کە بەشێکتان لە دەسەڵاتدا بوون بەشێکی کەمی کێکەکەتان پێدەدرا ، بەڵام ئەوەش هەمویتان دەویست. ئێستا ئێوە

دەزانن دەستبەسەراگرتنی هەموو کێکەکە لە م ڕێگا تازەیەوەیە، ئەگەر میللەت باوەڕتان پێبکات و دەستتان لە دەسەڵات گیربێت ، تا ڕادەیەك ڕەنگە ڕووبدات.
بەڕێزان، ئەمە قومارێکە و دەیکەن پێشتر دۆڕاندوتانە و ئێستا دەتانەوێت بیبەنەوە، بەڵام من دڵنیاتان دەکەمەوە ئێوە تۆوی شکستی خۆتانتان هەر لەم سەرەتایەدا، لەهەناو و لەبنهەنگڵی خۆتانا چاندووە.

Zaherbaher.com
زاهیر باهیر
07/12/2021

سیناریۆیی برسێتی ب□ تامی تێربوون.. نوسینی: ڕزگار باهیر

١… ڕۆژە… دەشتێکە …دەرەوەیە.
کۆمەڵێك سەگی ڕەش وسپی و قاوەی و بەڵەکی ماندوو و هیلاکی لەڕو لاوازی برسی لە وەڕین و حەپە حەپ و قورسکانەوەدا نیشان دەدرێت.
٢… ڕۆژە … دوکانێکە … ناوەوەیە.
دەستێکی زلی دەسکێش ڕەش لەدەست ماسیەکی هێشتا زیندوو دەدات بەکۆنکرێتی س□□ک□ی بەردەم دوکانەک□ی□داو ب□چ□ق□ ت□ی□د□نیشێ و لەتوپەتی دەکات.
٣ … ڕۆژە … شەقامێکە … دەرەوەیە.
وێنەی هەردوو تایەی ماتۆڕێک نیشاندەدرێ لەکاتی لێخوریندا.
٤… ڕۆژە … دوکانی برژاندنی ماسی□ … ناوەوەیە.
خاوەنی دوکانەکە سەرقال□ی ناوسك دەرهێنانی ماسیەو نیازی ٥٥ ساڵەش دێتە ناو دوکانەکە.
نیاز:
کاکە گیان سڵاو .. ماسی□کی گەورەم دەوێت
ئەگەر بتوانن لە دوای سەعاتێکی تر بە دلیڤەری
بۆمان بهـێنن بۆ سەر ئاوەکەی لای پردەکە.
دوکاندار:

هەی بەسەرچاو …. بەڵام لەو وشکانیە چی دەکەن
ئاو مانا چیە تێیدا نەماوە بۆ نایەن لێرە بیخۆن مامۆستا.
نیاز:
نا کاکە گیان پارەی دلیق□ریەکە چەندە دەیدەین و لەوێ
دەیخۆین خۆمان حەزمان لێیە… ئەگەر بەئەرکی نەزانی
ئەو ناوسکی ماسی و زیادانەشم بدەیتێ مەمنونم .
نیاز دەست دەکات بەگیرفانیداو دەیەوێت پارە بدات بەڵام کابرا
دوکاندار دەیوەستینێ ....
دوکاندار:
پارەی ماسیەکە بدەن بەوەی دەیهێنێت بۆتان ..
چونکە جارێ نازانم چەند کیلۆیە، بەڵام مامۆستا
ئەو ناوسک و پیسیە ناخورێ بۆچیتە.
نیاز بە سەر سوڕمانەوە سەیرێکی کابرای دوکاندار دەکات …. هیچ
وەڵامی ناداتەوە................

٥ … ئێوارەیە … دەشتایی و چەمیکی وشکە …. دەرەوەیە.
لەچاوی سێ هاوڕێکەی نیازەوە کەهەموویان نزیك تەمەنی خۆین
..ئۆتۆمۆبیلەکەی نیاز دەردەکەوێت و دێت بەرەو ڕویان تا دەگاتە
لایان و دادەبەزێ و کیسەیەکی گەورەی پێیە و سەگەکان چوار دەوری
دەگرن و یەکێك لە هاوڕێکانی کیسەی ناوسکی ماسیەکان وەردەگرێ لە
نیاز و هەڵیدەڕێژێ بۆ سەگەکان کە زۆر بەپەرۆش و بە تامەزرۆوە
دەست دەکەن بەخواردنی .

٦ … ئێوارەیە … دوکانی ماسی فرۆشەکەیە … ناوەوەیە.
دەنگی ماتۆڕێك دێت و دەوەستێ پاشان دەکوژێنرێتەوە .. دانەری
تەمەن ١٧ ساڵ دێتە ژورێ بۆلای خاوەن دوکانی ماسییەکە.
دانەر:
وەستا گیان هەرچۆنێك بوو ماتۆڕەکەم چاککردەوە.
دوکاندار:
ئەم ماتۆڕە شڕەی تۆ مشتەریەکانی هەموو لێکردم
بۆ خاتری خوا بڕۆ وازم لێبێنە من ب□ تەکسییەکەی
نەوە جوجە دەینێرم بە نیوقیمەت .. ئەم فڕە فڕەم
لە کۆڵکەرەوە.
دانەر:
توو گۆڕی باوکت و باوکم وەستا فازیل بهێڵە ئیشکەم
… بڕوات بێت پارەم قەرزکردووە هەموو شوێنێکیان
بۆ چاککردومەتەوە.. ئەوە دوو ڕۆژە لای فیتەر نفت و

نوێیان کردۆتەوە بۆم … هیچ خەمت نەبێت.
دوکاندار:
هەتیو نازانم چیت لێبکەم بێتاقەت بووم بەدەستەوە …
بەڵام ئەمجارە ئەخیر جارت بێت من ماتۆرم ناوێت
بشکێ … دوای نیو سەعاتی تر ئەو ماسیە بەرە بۆ ئەو
سەرلێشێواوانە دیارە ئێستە ئەوەندەی ترسەرخۆشبوون
سەریان لێتێکچووە لە خوار پردەکەوەن لەو دەشتەیان.

٧ … ئیوارەیەکی تاریکە … دەشتایی وچەمێکی وشك … دەرەوەیە.
هەندێك لەسەگەکان سەریان لەو قاپە سەفەریانەدایە کەنیازو هاوڕێکانی ئاویان بۆ تێکردون و ئاو دەخۆنەوە … ئەندام بتڵێ بیرەی پێیەو دەینێت بەسەریەوە.
ئەندام:
ئەم سەگانە دەڵێی ئێستا لە گۆڕەوە هاتونەتەوە…

شەماڵ:
ئەم زەمەنە پێویستی بە دەنگی وەرین و وەفاو
خۆشەویستی ئەمان□ یە.

زەنگی تەلەفونەکەی نیاز دێت و وەڵام دەداتەوە ………………

نیاز:
بەڵێ ئەوم … کاکە گیان هەر لەولای پردەکەوە
بەدەستی ڕاستا وەرەخوارێ … ماتۆڕت پێیە ..
ئێ زۆرچاکە…
ڕزگار:
جاکەس هەیە ئەم جێگەیە نەزانێ… چەمێکی بێ
ئاووخاکێکی وشکی بێ بەرهەم پڕیش لە گیانەوەری
برسی…

٨ … ئێوارەیە … سەرەڕێگایەك … دەرەوەیە.
ماتۆڕێکی کۆنی نیمچە شڕ نیشاند□ر□ کەدانەر لێیدەخوڕێ ول□ بەشی دواوەی قەفەزێکی سوری لێبەستراوەو خواردنی تێدایە بەخێرایی دەڕوات تائەوکاتەی ماتۆڕەکە لەپڕ لە تاسەیەکی چاوەڕوان نەکراو دەدات و بەرزدەبێتەوە و وەردەگەڕێ.

٩ … ئێوارەیە … دەشتایی و چەمێکی وشکە… دەرەوەیە.
سەگەکان بەئارامی لەوناوەدا دێن ودەچن و پاڵدەکەون. نیاز و هاوڕێکانیشی خەریکی خواردنەوەن… لەم کاتەدا زەنگی تەلەفوونەکەی

نیاز لێدەدات.
نیاز:
چۆنی کاکە!!!!!ناتوانیت بێیت؟ بۆ کاکە تۆ ئێستا
ووتت بۆتانی دێنم … ئێستا بۆ پەشیمان بوویتەوە.
دەنگی دانەر لەتەلەفونەکەی نیازە دێت ....
دەنگ:
بەکەڵك نایە ماسییەکە سارد بۆتەوە وەرن لە دوکان
ماسیەکی ترتان بۆ دەکەین.
نیاز:
ئێمە ئەمانەوێ لێرە بیخۆین … چۆن با ساردبێت
کێشە نیە …سەیری تۆ برالە.. بەکەڵکنایە!!!!!!!
باشە کاکە بابزانم …خواحافیز .
هەموویان سەیری نیاز دەکەن چاو□□ن قسەیان بۆ بکات ....
شەماڵ:
چی بووە بۆ قسەی گۆڕی ..یەعنی چی سارد بۆتەوە!
ئەندام:
دیارە شتێك بووە .. ناڵێت بۆم نادۆزرێتەوە دەڵێت
دەڵێت ساردبۆتەوە… شوێن لەمە ئاسانتر نیە .
شەماڵ:
ئیتر ئەوە بڕوبیانووە.. ساختە چیە..
ڕزگار:
ئێ جەماعەت ئێرەش خەریکە بەتەواوی تاریك دەبێت
دەڵێن چی بیکەین بەشەو و بچین لای ماسی فرۆشەکە
بیخۆین.
نیازو هاوڕێکانی فکرەی ڕۆیشتن بۆ لای ماسی فرۆشەکە بەگونجاو دەزانن و خۆیان کۆدەکەنەوە….

١٠ … ئێوارەیە … سەرڕێگای نزیك پردێکە … دەرەوەیە.
دانەر خەریکی چاکردنی ما تۆرەکەیەتی کە بەوەرگەڕانەکە شکاوە سەبەتە سورەکەی پاش ماتۆڕەکەش شکاوەو خواردنەکەی ناویشی لەسەر زەوییەکە کەوتووە …. لەگەڵ خەریك بوونی بە ماتۆڕەکەی ، دانەر فرمێسك بەچاوانیا دێنە خوارێ، لەم کاتەدا نیاز و هاوڕێکانی بەئۆتۆمۆبیل دێن و لەنزیك دانەرەوە دەوەستن … دەنگی سەگەکانیش دێت.هەر لەپەنجەرەی ئۆتۆمۆبیلەکەوە یەکێکیان پرسیار لە دانەر دەکات.

ئەندام:

تۆ بوويت بەماتۆڕ ماسي□كەت بۆ ئەهێنايين؟

دانەر بەشەرم و جۆرێك بەدزييەوە چاوە فرمێسكاوي□كانى دەسڕێ و بە
سەر جوڵەى بەڵێ وەڵام دەداتەوە.
نيازو هاوڕێكانى دادەبەزن دەبينن ماتۆڕەكەى شكاوەو خواردنەكەى بۆ
ئەمانيشى هێنابوو لەولاوە لەسەر
زەوييەكە كەوتووە، هەموويان زۆر بەسۆزەوە سەيرى دەكەن.

دانەر:
ببوورن ئاوام لێهات بۆيە نەمتوانى خواردنەكەتان
بگەيەنمێ بەڵام دەتوانن بچينەوە دوكان و لەوێ لە
خزمەتانا دەبم.
نياز:
باى چەند بوو ماسييەكە و دليق□ريەكەت؟
دانەر:
هيچ ناكات ئێوە هيچتان نەخواردووە.
شەماڵ:
چۆن دەبێت تۆ زەرەر بكەيت.. ئەگەر نايڵێيت دەچين
لەدوكانەكە پارەكەى دەدەين.
دانەر:
نا ..نا .. باى بيست هەزارە … بەس ئاخر چۆن دەبێت
پارەبدەن.

جەماعەت پارە دەردەهێنن بۆى كۆدەكەنەوە وبەزۆر دەيدەنێ ....
شەماڵ:
فەرموو ئەوە بيست پێنج هەزاربۆ ماسييەكە ئەوەش
سى هەزار بۆ چاكردنەوەى ماتۆڕەكەت.
دانەر:
نابێت بەخوا چۆن شتى وادەبێت ....
جەماعەت بەزۆر دەيكەن بە گيرفانياو باوەشى پێدادەكەن و دڵى
دەدەنەوە … سەگەكان كەبەدواى ئۆتۆمۆبيلەكەدا هاتبوون خەريكى
خواردنى ماسى و خواردنەكەن كە دانەر بەدليق□رى هێنابووى كە لەسەر
زەوى كەوتووە.
نياز:
وەرە كوڕم بابتبەينەوە بۆ دوكان چى دەكەى لەم
چۆڵەوانييە بەم شەوە.
دانەر:
نابێت چۆن ئێوە عەزێت دەدەم ..دواى ئەوەش دەبێت

مات□□ك□م بەرمەوە.
شەماڵ:
بڕۆ باوكم عەزێت نيە … مات□□ك□شت بەياني
بەپيكابێك بەرەوە.
دانەر:
ناتوانم بێم وەستاكەم ئاوا بمبينێ دەرم دەكات.
ئەندام:
ئەوەيان كێشە نا بێت نزيك دوكانەكە داتدەگرين.
دانەر:
ئاخر تەلەفوونم بۆ هاوڕێيەكم كردووە ئەويش ماتۆڕي
هەيە و شتى چاكردنيش لەگەڵ خۆي دێنێت ئێستا بەڕێوەيە
بەرەو ئێرە دێت. توخوا بمبورن ئێوەم بەبرسێتى هێشتەوە.
نياز:
كوڕەكەم ئێمە تێر بووين هەر نان ناخۆين و ناشچين
بۆ دوكانەكەشتان بڕوات بێت… دەي مادام وايە ئێمە
دەڕۆين.
هەمووي‍‍ـان خواح‍‍ـافيزى لێ‍‍ـدەكەن س‍‍ـوارى ئۆتۆمۆبيلەكە دەب‍‍ـن
دەڕۆن......................

١١ … شەوە … شەقامێكى دەرەوەي شار… دەرەوەيە.
دەسكى بەنزين زيادكردنى ماتۆڕێك نيشان دەدرێ لەكاتى لێخوريندا،
لەسەرشەقامێكى دەرەوەي شار كە بەخێرايى دەڕوات.
١٢ … شەوە … شەقامێكى دەرەوەي شار… دەرەوەيە.
سەر هەمان ڕێگاوبانى ديمەنى ١٢يەو تەواوكەرێتى… تەنكەرێكى نەوت
نيشاندەدرێ دەنگى گۆرانى توركى دەبسترێ و شۆفێرەكەي سەرقاڵى
جگەرە خواردن و قسەكردنە بەتەلەفوون، لێخورينەكەي خێرايە … لەم
كاتەدا لە ناكاو لەگەڵ ماتۆڕي ديمەنى پێشوو بەتەواوى نزيكى يەك
دەبنەوە و دەنگى ئيستۆپى تايەو زرمەيەكى گەورە دێت لەگەڵ وێنەي
خشاندنى تايە.

١٣ … شەوە … سەر ڕێگاى پردێكە … دەرەوەيە.
دانەربەلاي ماتۆڕە شكاوەكەي لەسەر بەردێك دانيشتووە و چاو□□ي□،
س‍ـەگەكانيش لەو چ‍ـواردەورى پ‍ـاڵكەوتون جارجارێ‍ـك دەنگ‍ـى وەڕي‍ـن
وقوروسكانەوەيان دێت لەوشەوە تاريك و بێ دەنگەدا.
كۆتايى.

دڵشاد کاوانی نێوی دەچێتە نێو فیستیڤاڵێکی ئەدەبی ئیسپانی ەو... شەهلا رحیمی

دڵشاد کاوانی ئەو نووسەرە گەنجەی کورد کە نێوی دەچێتە نێو فیستیڤاڵێکی ئەدەبی ئیسپانی، کەچی شوناسی لە نێوان دوو وڵات و نەتەوە گوم دەبێت

شەهلا رحیمی: لە ئینسایکلۆپیدیای ئازادەوە.

گەلی کورد ئەو نەتەوە ژێردەستەیە کە کەپیتالیزمی جیهانی و گەلانی سەردەستە لە دەر زەمانەوە لە نێوان خۆیان دا جەنگ و موبارەزەیان لەسەر شکست پێهێنانی و قوماریان لەسەر ئینجاز و دەسکەوتەکانی کردووە، زۆر جاریش داهێنەرانی ئەم گەلەش لە کۆنەوە تا ئێستاکینە بوونەتە قوربانی یاری نێوان گەلانی دیکە، ئەمان خۆیان کردەتە خاوەنی دەستکەوتەکانی مێژوویی کورد لەسەرجەم بوارە جوداکان هەروەک زەردەشت و کاوە و زوحاک، سەلاحەددینی ئەیبوبی و عەبدولباست عەبدولسەمەد و سلیم بەرەکات، ئیبراهیم یونسی و یاشار کەمال، تاد.. ئەوەی زۆر سەرنجی منی بەخۆی ڕاکێشا و جێگەی تەئەسوفە دواین هەوڵی شێوانی شوناسی کوردی، ئەمیش رووی لە گەنجەکە کە بە خۆرایی لە دونیای ئەدەب دا سەر و سەربوردەی دەرکەوت و جێگەی پەنجەی خۆی لەسەر کایەی ئەدەبی دا نەخشاند، هەڵبەتە بە چاپکردنی ڕۆمانێک لە ژێر نێوی بە ڕێگاوە دا، کە وەک یەکەم ڕۆمانی سادیستی و ماسۆخیزمی دەرکەوت. ئەم بەرهەمەی نووسەر دوای ئەوەی لە ڕووی تەکنیک و گێڕانەوە و نێوەڕۆك بە تەواوی لە ڕۆمانەکانی تری پێش خۆی جیاوازە بوو، گرنگی ڕۆمانەکە لەوەدایە یەکەم ڕۆمانی سادیستی ماسۆخزمییە کە بە ڕۆمانی توند یان خوێنی دەناسێن، کە لە دوای ڕۆمانەکانی دۆناتا ئەلفۆنیس فڕانسۆ دیسادی فەڕەنسی و فۆن زاخر مازۆخی نەمساووی ئەم ڕێچکەیە تازە نووسراوەتەوە، کە لە جیهانی فارسی و ئەڕەبیش و وەك پێویست کاری لەسە نەکراوە. هەرچەندە نەجیب مەحفوزی ئەڕەب و سەلیم بەڕەکات لە هەندێك لایەنی نێو ڕۆمانەکەیان هەوڵیان داوە کەسێییەتی توندئاژۆ و خوێنرژی دەربخەن، وەلێ بەهۆی داخراوی

کۆمەڵگەی ئەرەبی نە چوونەتە قووڵایی سادیزمەوە، بۆیە بە ڕۆمانی سادیستی هەژمار ناکرێن. بۆ کورد جێگەی ئیفتخار و شانازییە کە دەشاد کاوانی ڕۆمانەکەی تاقە ڕۆمانی کوردییە بەرلەوەی تەواوی دەقی ڕۆمانەکە وەربگێردرێتە سەر زبانەکان، لەسەر ئاستی نێوەندی ئەرەبی و فارسی و ئینگلیسی لەسەری نووسراوە. لەوانە ڕۆژنامەکانی سەباح نیوسی توونسی و سەباح جەدیدی ئێڕاقی بە زبانی ئەرەبی و بیبیسی بە زبانی فارسی و ئێنگلیسی و ڕۆژنامەی هامشەهری فارسی و چەند پەیج و کاناڵی دیکەی ئێراقی و ئێرانی باسیان کردوە. هەر ئەمەش بووە هۆی ئەوەی کە پیدرۆ خوسە ئەندامی پێشووی شورای پارلەمانی ئیسپان و ئوستادی زانکۆ ، لەکاتێکدا هێشتا ڕەچەڵەکی ڕاستەقینەی ڕۆماننووس لە نێوان ئێران و ئێراق و یەکلای نەبۆتەوە، لە سەردانەکی بە ئێران لەپاش ژمارەیەک کتێبی ئەدەبی دیکەی فارسی ئەم ڕۆمانە کوردییەی ئیختیار کرد و خستییە نێو ساکی کتێبەکانی بۆ بەشداریکردن لە ئامادەسازی فیستیڤالی لەکالی زانکۆکانی غرناتە و کومبلتنسەی وڵاتی ئیسپان بە ئەدەبی ڕۆمان بە زبانە جوداکانی گەلان، وەک ئەرەبی و ئەمازغی و زبانە ئاریاییەکان لەو وڵاتە.

ئەمەش وایکرد کە شوناسی لە دایکبوون و ڕەچەڵەکی ڕۆماننوسی گەنج، بە دەستی ئەنقەست یاخود بە نائاگاهی لەنێوان فارسبوون و کوردیبوونی ڕۆماننووس بشێوندرێت، کەچی لە کاتێک دا نووسەر خۆی لە زیندەگی دایە، بۆیە پێشتر نووسەر روونکردنەوەیەکی لە میدیاکانی باشوور لەوانە ڕۆژنامەی زاری کرمانجی، وێبسایتی کوردستانپۆست، دەنگەکان، بڵاو کردۆتەوە، نیگەرانی خۆی نیشان داوە کە بەشێک لە میدیا نێوخۆیی و جیهانییەکان بەهۆی پشتبەستن بە راڤەیەکی فەرهەنگی فارسی (واژە یاب)واتە (ڕاڤەی وشەکان) کە گەورەترین تۆڕی فەرهەنگی فارسییە لەسەر ئاستی ئێران، ڕاڤە و لێکدانەوەی بە زیاتر لە یەك ملیۆن وشە و ئیدیۆمی زبانی فارسی کردووە. واژەیاب راڤە و شیکاری بۆ وشەی (کاوانی) کردوە کە نووسەر وەکوو هۆز و بنەماڵەکەی هەڵگری ئەم پاشناوەیە، بۆیە دەشاد کاوانی دەڵێ: پاشناوی کاوانی نەوەی بنەماڵە و هۆزەکەمە کە زیاتر لە دوو سەت ساڵە کۆچیان کردوە و هاتوونەتە باشوور و بۆتە نازناوی نووسینم، کە واژەیاب کە وشەی (کاوانی) بە درەفشی کاویانی و ئاڵای ئەختەریان گرێ داوە، بردویانەتەوە سەر ئەسفەهان، کە ئەمە هیچ ئیرتیباتی بە نەوەی منەوە نییە، ئەوەش بۆتە هۆکار بۆ بە فارس کردنم، بۆیەشە میدیاکان منیان بە نووسەر و ڕۆماننووسێکی کورد نەناساندوە.

کاوانی گوزارشتی زیاتر دەدات و دەڵێ: ڕاستە من لە دایکبوونم شاری قەزوێنی ئێرانە، ئەستا دانیشتووی شەقڵاوی هەولێرم. لە ئەوان مەبەستیان بووە، من وەك نووسەرێکی فارسی یان ئێرانی بناسێنن، لە

کاتێکدا من کوردم و خەڵکی باشووری کوردستانم. لە کاتێک دا دڵشاد کاوانی تاقە نووسەری کوردە کە لە تەمەنێکنی جەوانی و گەنجیەوە خاوەنی دە خەڵاتی ئەدەبیی و هەشت بڕوانامەی ڕێزلێنانە، لە دیدارێکی ئەدەبی دا کە لە پۆلەتیک دیار لەتیف لەگەڵی سازداوە نایاشارێتەوە و ئەم ڕاستییە تاڵە دەخاتەڕوو، کە بەختی نووسەرانی کوردە کە نێوەندی ئەکادیمی و ئەدەبییە کوردییەکان بە گشتی پشتگوێ خراوون. دەستەوەستانن ل□ بەرامبەر گرینگیدان بە نووسەری نێوخۆ و تەنیا ڕوویان لە نووسەرە بێگانەکانە و لە یەك جیانەکردنەوەی باش و خراپ و دەقی زیندوو و دەقی کرچ و کاڵ. گلەیی لە حکومەت و دەزگە و نێوەندە ئەدەبییەکانی باشوور دەکات کە خۆیان بە خاوەنی نازانن، کە لە نیشتمان و ڵاتەکەی خۆی لای لێ نەکراوەتەوە. لە کاتێک دا گەلانی دی شانازی پێوەدەکەن، ئەو خۆی بە بێ نازاترین نووسەر دەزانێت چونکە هیج فکرێکی سیاسی لە پشتەوە نییە و هەموو دەرگاکان لە ڕووی دا داخراوون. لە بەرامبەردا نووسەری خراپ و بێ نێونیشان گەورە دەکرێن.
دڵشاد کاوانی جگە لە ڕۆمانی بەڕێگاوە کۆمەڵە چیرۆکێکی دیکەی هەیە بە نێوی نۆبەرەی مەرگم دیت، کە ئەو نووسەرە لە باشوور بەقەڵەمی ه□زاران مەعرفی بووە. من خۆم دوای هەڵ وتەقەڵایەکی زۆر توانیم لە ڕێگەی هاوڕێ بابەکی ئازیز، لە بۆکان وێنەیەکم لە رۆمانەکە دەستکەوێت و بیخوێنمەوە، بەڕاستی بێ پێداهەڵگوتن ڕۆمانی بەڕێگاوە یەکێکە لە جوانترین و باشترین ڕۆمانە کوردییەکان، شایانی ئەوەیە هەرچی زوویی□ لەلای وەرگێڕانەوە بخرێتە سەر زبانەکانی دیکەی جیهانی مەخسوسەن زبانی فارسی، بۆ ناساندی ئەدەبی بەرزی ڕۆمانوسی کوردی ئاشابوون بەم شاکارە جوانە، وەلێ بەداخەوە دڵشاد کاوانی نووسەری ڕۆمانەکە بە وێب سایتی دیدی منی گتبوو: کە داوای سێ ملیۆن دیناری پوڵی ئێراقی لێ کراوە بۆ وەرگێڕانی ڕۆمانەکەی کەچی ئەو ئەم بڕە پوڵەی نییە بیدات و دەزگە پەخش و وابەستەکانی ئەدەب بۆ ئەم مەبەستە کۆمەکی ناکەن، خەڵکی دیکە خۆی بە خاوەنی ڕۆمانەکە دەزانێت و کەچی ل□ بەرابەر ئەمە دا بە هەزاران دۆلا لە باشوور بۆ ئاهەنگ و کلیپ و سەمای ڕۆژئاوایی خەرج دەکرێت.

سەرچاوەکان

کوردی

-دەیانەوێت بە زۆر بمکەن بە فارس، من ڕەچەڵکم کوردە و کوردستانیم. دڵشاد کاوانی کوردستان پۆست.

- دڵشاد کاوانی دووەم کتێبی بڵاو دەکاتەوە. ڕۆژنامەی وشە محمەد میران.
- بۆ دڵشاد کاوانی ق□□□م□ی هەژاران. قەڵەمەکەت ون مەکە، ئەگینا ژیان د□م□ر□ت…! میدیا خۆشناو. قەڵەم.

وێبەکان

-https://galawej.com/.html گەلاوێژ.

- https://ckb.wikipedia.org/wiki وکی پیدیا.

فارسی

-لام تاکام https://lamtakam.com/dictionaries/dehkhoda/

ع□ر□بی

- الصباح جيديد. الاثنين 17 اب 2020 العدد (4447) محمد هيلالي.

له ژنە شۆڕشگێڕەکانی کورد (قەدەم خێر).. رەزا شوان

“قەدەم خێر ئەی خوشکی پۆڵایین …. کۆشکی پەهلەویت هێنایه لەرزین”
کورد لە زووەوە وتوویەتی:” شێر له لانه دەرچێ چ نێر چ مێ” مێژووی دێرین و نوێی پڕ له شانازی و شکۆداری گەلەکەمان، لاپەڕه زێڕینەکانی بە ناوی دەیان ژنی هەڵکەوتووی کوردمان لەهەموو بوارەکاندا ڕازاندۆەتەوە، کە هەریەکەیان له بوارێکدا □و□کی بەرز و گرنگی بینیوه له خزمەتکردن و بەرگریکردن له کورد و کوردستان، له زانست و زانیاری، له بنیاتنانی شارستانیدا. له ناویاندا شازاده و میرزاده و سەرکرده و ش□□ سواری ئازا و دلێر و شۆڕشگێڕ و پێشمەرگه و شەرڤان و گەریلا و فەرمانڕەوا و زانا و سیاسەتمەدار و شاعیر و نووسەر و ئەفسەر و پارێزەر و میدیاکار و چالاکوان هونەرمەند و مامۆستای زانکۆ و.. تا دەگاته پەڕلەمانتار و وەزیر.

ئەگەر گەشتنامە و یادداشتنامە و کتێب و نووسینەکانی ئەو گەشتیار و گەڕیدە و ڕۆژهەڵاتناس و کوردناس و بازرگانە بیانییانە بخوێنینەوە، کە هاتوونەتە کوردستان و بە چاوی خۆیان ڕۆڵ و هەڵس و کەوتی کچان و ژنانی کوردیان بینوە، بە ویژدانەوە لە سەریان نووسیون. هەموویان جەخت لەسەر ئەو ڕاستییە دەکەن، کە کچان وژنانی و کورد، نموونەی کچان و ژنانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستن. لە ژنانی تورک و فارس و عەرەب ئازادتر و سەربەسترن. لە هەموو بوارەکاندا شان بەشانی پیاوان تێدەکۆشن و خزمەت دەکەن. لە بەرگری و شەڕیشدا لە جیهاندا بێوێنەن و بوونەتە نموونەی شۆڕشگێڕی و قارەمانێتی بۆ ژنانی جیهان. چەندین داستانی قارەمانێتی و نەبەردیان تۆمارکردووە. نەیارانی گەلەکەمان لە پێش دەستەکانماندا، دان بەم ڕاستییەدا دەنێن.

یەکێک لەو ژنە ناودارانەمان، میرزادە (قەدەم خێر)ی نەمرە، کەڵە ژنێکی قارەمان و شۆڕەسوار و سەرکردەیەکی شۆڕشگێڕی دلێر و چاونەترس و بەجەرگی کورد بوو، کورد و کوردستانپەروەرێکی کەم وێنە بوو، کوردستانی لە گیانی و ژیانی لەلا شیرینتر و لە پێشتر بوو. قەدەم خێر شۆڕشگێڕێکی نەتەوەییمان بوو. هیوا و ئاواتی ئەوەبوو کە هەموو بستێکی خاکی کوردستان لە داگیرکەرانی ڕەگەزپەرست و بێویژدان ڕزگار بکات. بۆ هێنانەدیی ئەم ئامانجە پیرۆزەش، لە گیانبازی و لە مردن سڵی نەکردەوە. چیتر جەور و زوڵم و ناڕەوایی و چەوسانەوەی کوردی، لەلایەن شای ئێران ڕەزا شا پەهلەوییەوە، پێ قبووڵ نەکرا "کەم بژی و کەڵ بژی"ی لە لای لە ژیانی ژێردەستی و دیلێتی پێ خۆشتر بوو. بۆیە چەکی کوردایەتی و مەردایەتی کردە شانی و لە ناوچەی (پشتکۆ) لە چیاکانی زاگرۆس، لە لوڕستانی بچووک لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، جاڕی ڕاپەڕین و شۆڕشی ڕاگەیاند. ویستی سەربەخۆیی لورستان ڕابگەیەنێت. بیکات بە دەروازەیەک بۆ ڕزگارکردنی هەموو کوردستان.

ناوچەی لوڕستان لە زۆربەی سەردەمەکاندا، لە سەردەمی عەبباسییەکان تا دەگاتە سەفەوییەکان لە ئێران، لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا، میرنشینە کوردە فەیلییەکان فەرمانڕەوایی ناوچەکەیان دەکرد، نیمچە سەربەخۆ بوون.

قەدەم خێر لە بنەماڵەیەکی ناسراوی کورد و کوردستان پەروەر، لە ساڵی (١٨٨٩) دا، لە باکووری شاری (ئەندیمەشک) لە ناو چیا سەرکەشەکانی لوڕستان لەدایک بوو. کچی میر (قەندی قەڵاوەندی) یە، کە سەرکردەی ناسراوی هۆزی قەڵاوەندی فەیلی بوو. قەدەم خێر تەنیا خوشکی (٩) برا بوو. کچێکی زیرەک و جوان و شەنگ و شۆخ و بالا بەرز و بەژن ڕێک

بوو . شووی بە میرزادەیەکی قەلاوەندی کرد. کوڕێکیان هەبوو.
وشەی (قەدەم خێر) یش بە واتا (پی بەخێر)ە.
قەدەم خێر هەشتا نیوچە کچ بوو، بەشداری لە هەموو ئەو شەڕانەدا کرد، کە براکانیان لە دژی سوپای ئیران کردیان. ئازا و چاونەترس و نیشان شکێنێکی لێهاتوو بوو.
ڕەزا شای ئێران، بە بیانووی چاکسازییەوە، سوپایەکی گەورە و دڕندەی ڕەوانەی ناوچەی لوڕستان کرد. ویستی بە سەرکوتکردن و کوشتن و تۆقاندن و بە زۆرداری دەسەڵاتی خۆی بەسەر ئەو دەڤەرەدا بسەپێنێت. ئەم نیازە گەڵاوەشی بە ئاسانی بەڕێ نەچووە سەر. سوپاکەی ڕووبەڕووی بەرگری و شەڕێکی سەخت بۆوە. شۆڕشگێڕانی لوڕستان بە سەرکردایەتی میر (شامراد خان) جوامێرانە بەرگرییان لە ناوچەکەیان کرد و زەبر و زیانێکی زۆریان لە سوپاکەی ئێران گەیاند.

دوای ئەوەی کە (شامراد خان) ی برای، کە سەرکردەی شۆڕشگێڕان بوو، لە سالەی (١٩٢٥) لەگەڵ برایەکی تری و هاوژینەکەشی لە شەڕێکی سەختی دەستەویەخەدا، لە بەرزاییەکانی (گاوازین) دا، فێڵفێڵیان لێیان کرد و شەهید بوون. قەدەم خێر بۆ کوشتنی نامەردانەی دوو براکەی و هاوژینەکەی زۆر تووڕە و ڕق ئەستوور بوو. ئەم نامەردی و ناهەقییەی شای پێ قبووڵ نەکرا. شوێنی شامراد خانی برای گرتەوە و بڵێسەی شۆڕشی گەشتر کرد و ئاڵای بەرگری لە لوڕستان بەرزکردەوە و درێژەی بە خەبات و شۆڕش دا. بەڵێنی دا کە زۆرداری و ژێردەستی و مل کەچی قبووڵ نەکات و نەهێڵێت وڵاتەکەی ببێت بە پاروویەکی ئاسان و شای ئێران قووتی بدات. لە ماوەیەکی کەمدا توانی هێزێکی باش لە فەیلییەکان پێکبهێنێت. جاڕی ڕاپەڕین و شۆڕشی دا. خۆشی بوو بە سەرکردەی شۆڕشەکە. بارەگای شۆڕشەکە لە (پشتکۆ) لە شاخەکانی زاگرۆس لە ناوچەی لوڕستان بوو. ویستی سەربەخۆیی لوڕستان ڕابگەیەنێت.
شۆڕشەکەی قەدم خێر هاوکات بوو لەگەڵ شۆڕشەکەی سەرکردەی گەلەکەمان سمکۆی شوکاک و شۆڕشی ئەزەرییەکان لە ئێران. بەراوردکردنی قەدەمخێری کورد لەگەڵ کچە سەرکردەی شۆڕشی فەرەنسا «ژاندارک» کە لە دژی ئینگلیزەکانی داگیرکەری وڵاتەکەی بوو. قەدەم خێر و ژاندارک تا ڕادەیەک لە رووی ئامانجەکانیانەوە لە یەک دەچوون، هەردووکیان نیشتمان پەروەر و ئازادیخواز و رزگاریخواز بوون. بەڵام قەدەم خێر لە ژاندارک ئازاتر بوو.
هەردووکیان زۆر بە نامەردی شەهید کران.

میرزادە "قەدەم خێر" کچی میر" قەندی قەلاوەندی"یە کە یەکێک بوو لە میرەکانی میرنشینی لورستانی بچووک. لە هۆزی لوڕی فەیلییە، کە بە قارەمانی و جوامێری و خۆشەویستی و دڵسۆزی و هاوبەستەبوونیان بۆ کورد و کوردستان ناسراون.
مێژووی جیاواز دەربارەی ساڵی شەهیدبوونی قەدەم خێر هەیە. لە هەندێ سەرچاوەدا ساڵێ (١٩٢٩) ز، بە ساڵی کۆچکردنی دانراوە. لە هەندێ سەرچاوەی تردا ساڵی (١٩٣٣) ز دانراوە. پێموایە کەیەکەمیان لە راستییەوە نزیکترە. بە تەلەفۆن پەیوەندیم لەگەڵ چەند خوشک و برایەکی ڕۆشنبیری فەیلیمان کرد. ئەوانیش نەیان زانی.
شۆڕشگێڕانی لوڕستان بە سەرکردایەتی قەدم خێر، چەندین جار و لە چەندن لاوە، شێرانە پەلاماری سوپاکەی رەزا شایان دا، لە شەڕی" بیرانوو" دا بە سەرکردایەتی قەدەم خێر، زەبرێکی گەورە و زیانێکی زۆریان بە سوپای ئێران گەیاند و و زەخیرە و چەک و جبەخانەیەکی زۆریشیان لەو شەڕەدا دەستکەوت. شای ئێران ویستی سەرۆکەکانی هۆزەکانی کورد بە پارە و پایە بخەڵەتێنێ و بیان کات بە جاش و بیان کات بە گژی شۆڕشگێڕەکاندا. شەڕی کورد بە کورد بکات. بەڵام کەسیان ئەم ناپاکییەیان قبووڵ نەکرد و ڕازی نەبوون کە دەست بخەنە خوێنی براکانیانەوە.

سوپای شاە چەند هێڕشێکی تری کردە سەر شۆڕشگێڕەکان. بەڵام لە بەردەم بڕوای پۆڵایین و هەڵمەت و لێدانی گورچکبڕی شۆڕشگێڕەکاندا، خۆیان ڕانەگرت و تووشی شکستی و زیانێکی زیاتر بوون. شۆڕشگێڕەکان لە ماوەیەکی کەمدا توانیان زۆربەی ناوچەکانی لوڕستان لە سوپای داگیرکەری ئێرانی پاک بکەنەوە.
قەدەم خێر نامەیەکی بۆ شێخ مەحموودی حەفید نارد. لە نامەکەیدا باسی ئەو ستەم و زۆردارییەی کردبوو کە لێیان دەکرێ. باسی لەوەش کردووە کە چۆن رەزا شا پەهلەوی بە ناڕەوا و بە نامەردی میر (شامراد خان) ی کاکی کوشتووە. هەر لەو نامەیەدا، داوای لە شێخی نەمر کردووە، کە هێزەکانیان، بکەن بە یەک و بە یەک هێزەوە پەلاماری داگیرکەران لە ڕۆژهەڵات و لە باشووری کوردستاندا بدەن. چونکە دەیزانی کە هێز لە یەکێتی و لە یەکڕیزی دایە. ئەوەشی بۆ نووسیوە من ئامادەم هەموو شۆڕشگێڕەکانمان، بخەمە ژێر فەرماندەی بەڕێزتان، لەگەڵ هەموو ئەو چەک و جبەخانەیەش کە هەمانە، کە بەشی دوو ساڵی شەڕکردن دەکەن. بەڵام شێخ مەحموود گوێی بە نامەکەی نەدا بە

هێندی نێزانی و بە دەنگی داخوازییەکەیەوە نەهات. گوایە شێخ لەوە ترساوە، ئەگەر ڕێکەوتنێکی وا بکات سوارەکانی لێی دووردەکەونەوە. چونکە لەوانەیە ئەوان بە هەڵە لێکیبدەنەوە و وابزانن کە شێخ لە پێناوی سەروەت و سامانی میرزادەیەکی دەوڵەمەندا، ئەم ڕێکەوتن و یەکگرتنەی کردووە.

ڕەزا شای پەهلەوی، دوای ئەوەی کە چەند جارێک سوپاکەی شکستی هێنا، پەنای بۆ فڕوفێڵ و درۆ و پیلان برد. شاندێکی بە کۆمەڵێک دیاریی بە نرخەوە، بۆ لای قەدەم خەیر نارد، بەڵێنی ئەوەیان داوە کە شا بڕیاری لێبووردنی گشتی بۆ هەموو چەکهەڵگرتووەکان دەرکردووە و بڕیاری ئەوەشی داوە، کە کۆمەڵێک چاکسازی و ئاوەدانی لە لوڕستاندا جێبەجێ بکات و باری گوزەران و ژیانی دانیشتوانیشی خۆشتر دەکات، داواشی کردووە کە قەدەم خەیر شووی پێ بکات. قەدەم خەیر زۆر لە شاندە نێراوەکەی شا تووڕە بوو. وتی: چی دیارییەکتان هێناوە هەرهەمووی لەگەڵ خوتاندا بیان بەرنەوە، دەقی ئەم قسەیەی منیش کە وەڵامی داخوازییەکەی شایەکەتانە، پێی ڕابگەیەنن کە قەدەم خەیر وتی:"من ژن نیم تاکو شوو بکەم، بەڵکو تۆ ژنیت". قەدەم خەیر بە باشی لە نیاز و مەبەستی گڵاوی شای بەدڕەوشت تێگەیشتبوو کە چییە.
کە ئەو وەڵامەی قەدەم خەیریان بۆ شا ڕاگەیاند"من ژن نیم و تۆ ژنیت" زۆر گرژ و تووڕە بوو. سوپایەکی زەبەلاحی بە بەهێزترین چەکی قورسەوە بەرەو لوڕستان بەڕێکرد. دەستیان لە هیچ کەسێک نە دەپاراست و بە سەدان منداڵ و ئافرەت و پیری بێ گوناهیان کوشت، بە دەیان ئاوایی لوڕستانیان کاولکرد و تەڕ و وشکیان سوتاند، تاڵان و دزییان کرد و سیاسەتی قەزاوەنی، سەر بۆ ئێمە و ماڵ بۆ ئێوە و زەوی سوتماکیان جێبەجێکرد. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا سەرکەوتنییان بە دەست نەهێنا و نەیان توانی شاخەکانی دەڤەری لورستان بگرن. شۆڕشگێڕەکان لە دیوی گەرمیانی باشووری کوردستاندا ڕیزەکانی خۆیان ڕێکخستەوە و دووبارە هاتنەوە بۆ دیوی لورستان و لە چەند قۆڵێکەوە هێرشیان کردە سەر سوپاکەی شای ئێرانی داگیرکەر و زەبرێکی کاریگەر و زیانێکی زۆریان بۆ سوپا بەزیوەکەی ئیران گەیاند. ڕەزاشای ئێران کە زانی ئێستەمە کە بتوانێت بە زەبری هێز و لەشکرکێشی بەسەر شۆڕشگێڕاندا زاڵ بێت و کۆتایی بە شۆڕشەکەی لوڕستان بهێنێت. کە شێوەی پارتیزانییان دەکرد. شای درۆزن دووبارە کەوتە فڕوفێڵ کردن و سوێندخواردن و بەڵێنی درۆ و پیلانێکی چەپەڵ و گڵاوتر.

ئەمجارەیان ویستی لە ڕێی ئایین و دڵپاکی و خۆشبڕوایی قەدەم خێر و فەرماندەکانی شۆڕشەکە بخەڵەتێنێت. شا شاندێکی تری بۆ لای قەدەم خێر نارد، کە پێکهاتبوون لە چەند مەلایەک و چەند سەرۆک هۆزێکی کورد، که نامەیەکی تری بۆ پێیاندا ناردبوو، هەر بە ئەم شاندەدا، نوسخەیەکی قورئانی بە دیاری بۆ قەدەم خێر ناردبوو، کە لەسەر بەرگی یەکەمی قورئانەکەدا، شای درۆزن مۆری شوێن دەستی خۆی لەسەر مۆرکردبوو، تا بڕوای پێبکەن و دڵنیابن، گوایە شا موسوڵمانێکی لە خواترسە و دەستی بە ئەم قورئانەدا داوە و نیەتی پاکە و قورئانەکەش شاهیدە. ئەوەشی بۆ نووسیبوو، کە دووبارە بڕیاری لێبووردنی گشتی دەرکردووە، کە بەپێی مەرجێک هەموو چەک هەڵگرێک دەگرێتەوە. لە لێپێچینەوەش لەگەڵ هیچ چەکدارێکدا ناکرێت. هەمووشتان دەگەڕێنەوە بۆ ناو ماڵ و منداڵی خۆتان. و لورستانیش لە جاران ئاوەدانتر دەکەینەوە.

زۆربەی شۆڕشگێڕەکان کە قورئانەکەیان بینی و دەستمۆری شایان لەسەر بینی، بڕوایان بە بەڵێن و بڕیار و بە درۆکەی شا کرد، بە چەکەکانیانەوە خۆیان بە دەست سوپای ئێرانەوە دا. تەنها قەدەم خێر و چەند شۆڕشگێڕێکی زۆر کەم نەبێت، ئەوانیش کە زانیان هیچ دەرەتانیان نییە، بە ناچاری لەگەڵ سەد سواری شۆڕشگێڕدا کە زۆربەیان فەرماندە بوون، خۆیان بەدەستەوە دا و بەرەو تارانی پایتەخت بەڕێ کەوتن. ئەگەرچی بڕواشیان بە لێبووردن و بە سوێند و پەیمان و بەڵێنەکەی شا نەبوو. لە پێشا بۆ چەواشەکاری بە گەرمی پێشوازیان لێکردن. ئەمەش یەکەمین جار و دووەمین جار نییە، کە سەرکردەکانی کوردمان بە بەڵێن و سوێند و بە فڕوفێڵ و بڕیارە درۆکانی دەسەڵاتدارە داگیرکەرەکانی کوردستان، لە ژێر پەردەی ئاینی ئیسلامدا بخەڵەتێن و تێبکەون. پێشتر و دواتریش چەندین سەرکردەی شۆڕشگێڕی کوردمان، پەند و وانەیان لە سوێند و بەڵێن و بڕیارە درۆکانی داگیرکەرانی کوردستان وەرنەگرت، بە هەمان پیلان و سوێند و بەڵێن هەڵخەڵەتان. گەلەکەشمان باجێکی زۆری ئەم نابەڵەدی و هەڵانەی سەرکردەکانی داوەتەوە. داگیرکەران و دوژمنانی کورد و کوردستان، دڵپاکی و خۆشبڕوایی، کە خاڵێکی لاواز و نەرێنی سەرکردەکانی کوردمانە قۆستوونەتەوە. چەندین جاری تر بە هەمان پیلان و بەڵێن و پەیمان و فڕوفێڵ، سەرکردەکانی کوردیان هەڵخەڵەتاندوون.

سوپای دڕندەی و ڕەگەزپەرستی ئێران، هەر لە یەکەم شەوی

خۆبەدەستەوەداندا، بە نامەردی زۆربەی شۆڕشگێڕەکانیان کوشت. قەدەم خێر و "١٧" لە سەرکردەکانی شۆڕشەکەشیان ناردن بۆ تاران، لە دوای ڕۆژێک هەر (١٧) سەرکردەکەیان لە سێدارە دا. هەندێک دەڵێن نامەردانە پرچی قەدەم خێریشیان بەست بە کلکی هێسترێکی چەمووشەوە، رایکرد و قەدم خێری ڕاکێشا. هەموو گیانی شکا و خوێنی لێ دەچۆڕایەوە. ئینجا خستیانە زیندانی تارانەوە. ڕۆژانە ئەشکەنجەی جەستەیی و دەروونیان دەدا. بەڵام قەدەم خێر زۆر ئازا و خۆڕاگربوو. داوای لێبووردن و بەزەیی لێ نەکردن. لە بەندیخانەدا، نەخۆش کەوت و لە ماوەیەکی زۆر کەمدا، ئەم شێرەژنە شۆڕشگێڕە سەرکردەیەمان، لە زیندانی تاراندا، بە سەربەرزی و بە مەردی لە ساڵی (١٩٢٩) ز کۆچی دوایی کرد. شانازی و سەروەریی و شکۆداری بۆ کورد و کوردستان و نەمریشی بۆ خۆی تۆمارکرد. تەرمەکەشیان لە گۆڕستانی شاری (کەربەلا) ناشت. تا ئەمڕۆ هیچ زانیارییەک لە بارەی شوێنی مەزارەکەیەوە نازانین.

شۆڕشەکەی قەدەم خێر (٣) ساڵی خایاند. لەو ماوە کورتەدا، چەندین داستانی قارەمانێتییان تۆمارکرد. شکستهێنانی شۆڕشەکەی قەدەم خێر بۆ ئەم هۆکارانە دەگەڕێتەوە:

١ـ نابەرانبەری هێز و چەک. چەکەکانی شۆڕشگێڕان کۆن و ساکار بوون. بەڵام سوپای ئێران قورسترین چەکی مۆدێرزمی ئەو سەردەمەیان لە دژی شۆڕشگێڕان بەکاردەهێنا. ژمارەی سەربازەکانیشیان سەد بە قەی ژمارەی شۆڕشگێڕان دەبوون.

٢ـ دووبەرەکی و ناکۆکی کەوتە نێوان شۆڕشگێڕەکانەوە. بەشێک لە فەرماندەکان و لە شۆڕشگێڕەکان هەڵخەڵەتان و بڕوایان بە بڕیاری لێبووردنی گشتی و بەڵێنی درۆی ڕەزا شا کرد. بە چەکەکانیانەوە خۆیان ڕادەستی سوپای ئێران کرد. ناپاکییان کرد و هەموو نهێنییەکانی شۆڕشەکەیان دا بە دوژمن دا.

٣ـ کەمبوونەوەی چەک و تەقەمەنی و ئازووقە و کەرەستەی پێویستی شۆڕشگێڕان.

٤ـ پشت تێکردنی سەرۆک هۆزەکانی کورد لە دەڤەرەکەدا، لە شۆڕشەکەی قەدەم خێر.

بە داخەوە، تا ئێستا زانیاری زۆر کەمە دەربارەی ئەم کەڵە ژنە شۆڕشگێڕەمان هەیە. دەبوایە مێژوونووسانی کوردمان لە پەرتووکێکدا، بە وردی و تەسەلی باسیان لە ژیاننامە و لە شۆڕشەکەی قەدم خێر بکردایە. دەبوایە هونەرمەندانی دەرهێنەری کوردمان،

ژیاننامە و شۆڕشەکەی قەدم خێریان بەرز رابگرتایە و بیان کردایە بە بابەتی فیلمێکی سینەمایی دیکۆمێنتاری، یان بە زنجیرە لە دراماییەکی تەلەفزیۆنی. پێشنیاری ئەوەش دەکەم، کە پەیکەرتاشێکی بە توانای کوردمان، بە هاوکاری لەگەڵ شارەوانی شارێکی باشووری کوردستان، لە گۆڕەپانێکی گونجاودا، بە بەرزراگرتنی یادی قەدەم خێری شۆڕشگێڕ و سەرکردە، پەیکەرێکی شایستەی بە دروست بکەن.

چیرۆکی قارەمانێتی قەدەمخێر، بووە بە بەشێک لە کەلەپووری نەتەوەییمان، کە شەوانی ساردی زستان، دایکان و داپیرە کوردە فەیلییەکان بە منداڵەکانیان دەیگێڕنەوە. تا ساڵانی پێنجاکانیش، وێنەی قەدم خێر لە زۆربەی ژوورەکانی ماڵە برا کوردە فەیلییەکانمان لە بەغدا هەڵواسرابوو.

بە دەیان شیعری ستایش و گۆرانیش بەسەر جوانی و شۆڕشگێڕی و قارەمانێتی قەدەم خێردا هەڵدراون کە تا ئەمڕۆش فەیلییەکان بە خۆشییەوە گوێ لەو گۆرانییانە دەگرن. دەنگخۆشەکانیشیان بە ئاوازەوە دەیانڵێنەوە. نووسەری ناسراوی کوردمان دکتۆر (زوهیر عەبدولمەلیک) دەڵێت:"لە ساڵانی حەفتاکانی سەدەی رابردوودا، شریتێکی تۆمارکراوم دەستکەوت، کە گۆرانییەکی بە بەرزڕاگرتنی یادی شۆڕشگێڕی فەیلی قەدەم خێری لەسەر تۆماکراوە، کە گۆرانییەکی ناوچەی (بابی) یە کە دەکەوێتە لوڕستانی ئەوپەڕی باشووری رۆژهەڵاتی کوردستان" ئەمەش دەقی وشەکانی گۆرانییەکەیە، کە نووسەر زوهیر عەبدولمەلیک لە دیالێکتی فەیلییەوە وەرگێڕاوە بە سەر زمانی عەرەبی. منیش لە زمانی عەرەبییەوە وەرمگێڕایە سەر زمانی کوردی:

لەسەر لووتکە چیاکانەوە
قەدەمخێر هاتە خوارەوە
سوورە لەسەر جەنگ و شەڕ
لە لێیەکانی پشتێنە ئاوریشمییەکەیدا
دەمانچەیەکی پێ لە فیشەک هەیە
قەدم خێر، ئەی کەوش قەدیفەیی و
قژ خەنەیی
جوانی بەدەرت سەرسامی کردووم
چەکەکەی دەستیشت گە لە پەرەشم بەردەدات
دوژمنەکانت لە گۆڕەپانی جەنگدا هەڵدەدەن
ئەوانەی بشمەنەوە بەشیان نەگبەتی و دەڵانە
خانمەکەم، دەست بە شەڕکردن بکە

کـەژاوەیـەکـت لـە رێحـانـە بـۆ دروسـت دەکـەم
تـا لـە تـیـنی گـەرمی خـۆر
چـاوە جـوانـەکـانـت بپـارێزێت

(*) تا رادەیـەک سـوودم لـەم سـەرچـاوانـە وەرگـرتـووە:
١ـ من تـراث النساء.. قـدم خـير الكـوردية. بقـلـم: الـدكتور زهـير عبـدالملك.
المنشـور في موقـع كـلكـامش في: ٢٣/ سبتـمبر/٢٠١٠
٢ـ لـە ئافـرەتـە نـاودارەکـانی کـورد.. قـەدەم خـێر.
نووسینی: رەزا شـوان ـ سـاڵی بـ□ڵاوکـردنەوەی لـە سایتـەکـاندا: ٢٠١٠
٣ـ ثـورة الاميـرة الـفـيـلـية قـدم خـير ـ بقـلـم الكـاتب: شهـاب القـرەلـوسي.
المنشور فی العـدد (١٥٣) ـ جـريـدة الاتحـاد: ١٤/ ئوكـتوبـر/٢٠٢١

٤ـ هەڵـۆی بەرزە فـڕی زاگـرۆس.. قـەدەم خـێر ـ سایتی (ژنها)
نووسەر: ت . پ.

٥ـ نضـال المـرأة الكـورديـة وإسـتـقـلال الـوطـن الكـوردسـتاني.
بقـلم: علاء يارکة ملك الماسبي ـ موقع: كلكامش. تاريخ النشر: ٢٦/ ينا ير/٢٠١٠
٦ـ ئافـرەتی شـۆڕشگـێڕی کـورد (قـەدەم خـێر) ی فـەیـلی.
نووسـینی : کـەریـم شارەزا
ناوەنـدی رەوەنـدی کـورد لـە دەرەوە ـ دوا نوێکـردنەوەی لـە: ١١/ ٦/٢٠٢١
٧ـ أعـلام الكـورد ـ الامـيرە قـدم خـير. بقـلـم: غـالـب عـلي.
موقع : كـلكـامش ـ تاريـخ النـشر: ٦/ سبتـمبر/ ٢٠١٠
رەزا شـوان
سـويـد: ٢٠٢١

لە بوختانەوە بۆ شیوعییەکی قارەمان و ئازاو تێکۆشەر.. ئەحمەد رەجەب

هاوریی خۆشەویستم یادی بەخیر عەلی حامید کتیبێکی بە ناو (بولێڵە) لە پاش کۆچکردنی بڵاوکرایەوەو باس لە زۆر بابەت دەکات و بەسەرهاتی خۆی نووسیوەتەوەو پشت بەوە دەبەستێت فڵانەکەس وتی، یەکێکی تر بۆی گیرامەوە یان بیستم وبیستی ئەوش ناورۆکی کتێبەکە بەلاریدا دەبات و سوودو بەهایەکی واینامێنێت و، دەبێتە جێی پرسیارو دروستبوونی بوختان.

خۆزگە هاوری عەلی لە ژیاندا بووایەو ئەم نووسینەی بدیبا.

هاورێ عەلی حامید لە لاپەرە (19) لە بابەتێك بەناو (پیاوە ماتۆرسوارەکە) دەڵێت : وەستا عەزیز حەسەن ناسراو بە عەزەی ئایشێ بۆی گێرامەوەو وتی : لە ساڵانی حەفتادا لە عەربەت لە دروستکردنی باڵەخانەیەکی نوێ بۆ بەرێوەبەرایەتی کشتوکاڵی عەربەتی خوارەوە ئیشم دەکرد ، پیاوێك بە سواری ماتۆر لە دەربەندیخانەوە وەکو چاودێر دەهات بۆ سەر ئیشەکە، هەستم دەکرد کە ئەو پیاوە لە لایەن حکومەتەوە چاودێری دەکرا. رۆژانە بەردەوام دەهات چاودێریی ئیشکردنی باڵەخانەکەی دەکرد.
رۆژێکیان هەواڵی ئەوەمان بیست حکومەت کابرای دەستگیر کردووە، دواتر لە ریگای حزبەوە زانیمان کە ماتۆر سوارەکە ئەحمەد رەجەب بوو.
ئەو گێرانەوەیە دوورە لە راستی و هەموو خەڵکی دەربەندیخان دەزانن قەت توخنی ماتۆر نەبووم و خاوەن ماتۆریش نەبووم بۆیە پشتبەستن بە گێرانەوە زۆر جار درۆیەو دەبێتە بوختان. .
بەڵی ئەو کات بەندە، ئەندامی لێژنەی جوتیاران بووم { بەرپرس بووم لە رێکخراوەکانی حزب لە سنووری قەرەداغ وباوەنورو شیخ تەویل و دەربەندیخان و وارماوا} و هەروا لە گەل هاورێیانی دێرینم تێکۆشەران جەلال کەریم { جەلال ئەبو شوارب} و عەلی ئەحمەد خورشید پێکەوە بەرپرس بووین لە رێکخراوی حزبی شیوعی تێکۆشەر لە دەربەندیخان { گەورەترین رێکخراوی حزب لە پاریزگای سلێمانی} ئەو کات و، ناحەزان و دوژمنانی حزب چەندین ناویان بۆ ئێمە دانابوو وەك : بقە ، ئاگرە سوورە، بایەقوش و هتدو… بۆ ئەوەی خەڵك لە ئێمە

دوور بخەنەوەو، هەر لەبەر ئەوەش بوو حکومەت بە هەموو شیوەیەك دژایەتی وچاودیریمانی دەکرد.
لە هەمان لاپەرەدا هاوری عەلی حامید دەنووسی : ئەحمەد رەجەب و حسین نادر کە هەردووکیان خەڵکی خانەقین بوون ، لە دوایدا دەرکەوت کە حسین نادر لە گەڵ شیخ عەلی بەرزنجی و توفیق ئەحمەد بە نهێنی ڕێکخراوەکانی حیزبیان لە کەرکووك سەرپەرشتی دەکردو دەبرد بە ڕێگاوە، ئەوە بوو ناوبراوان پاش ماوەیەك دەستگیرکران بەڵام لە دوای بەڵێنێکی کەم ئەحمەد رەجەب ئازاد کراو بە شوێن ئەویشدا حسین نادر و توفیق ئەحمەدیش ئازاد بوون، (توفیق ئەحمەدقەت نەگیراو روخاوو ئازاد بوو) ، بە بەردانەکانیاندا دیار بوو کە هەموویان ئێباڵ و بەرپرسیارێتی هەموو کارو ئەرکەکانی ڕێکخراوە نهێنییەکانی حیزبیان لە کەرکووك خستووەتە ئەستۆی شیخ عەلی.

من هیچ پەیوەندییەکم بە ڕێکخراوەکانی کەرکوك نەبووە.

بۆ زانینی هاوڕێیان و خەڵکی تر لە مانگی نیسانی 1971 بە نامەیەکی راستوخۆ لە مەکتەبی لێژنەی محەلی سلێمانی (ملمس) ئاگادار کرام بۆ کارێکی تایبەتی و، پیویستە بچم بۆ کەرکوك و، چووم بۆ ماڵێکی حزبی کە لە هەمان کاتدا ماڵی { شیوعی فەوزییەی رەجەبی خۆشکم وهاوسەرەکەی هاوڕێ حوسەێن نادر ئەمینی شوانی بوو} و، لەوی چاوم بە هاوڕێ { عەلی بەرزنجی} کەوت و، پێی وتم : ئێمە تۆمان بۆ کارێکی تایبەت هێناوەو وەك ئەرکێکی حزبی و جۆری ئەو ئەرکەی بۆم روونکردەوەو ئامادەییم پیشانداو. لەو ڕۆژانەدا لە ساڵی 1971 تەوفیق ئەحمەد (هەژار) ئەندامی کۆمیتە ناوەندی و سکرتێری ناوچەی بەغدا لە لایەن دەزگاکانی رژیمی بەعسی خوێنرێژ گیراو رووخاو، هاوکاری دەزگای ئەمنی کردو، ئەو دەزگانە بە هاتووچۆی گەڕێك بۆ ماڵە حزبییەکان و ناساندنی هاوڕێیان لە ماڵان و لە شەقامەکانی بەغدا تەوفیقی رووخاویان بە کارهێناو، ڕێکخراوی بەغدایان تەفروتوونا کردو، هەرچی زانیاری هەبوو خستییە بەر دەست بەعسییەکان و گرنگترینیان زانیاری لە سەر ماڵە حزبییەکان بوو لەوانەش ماڵی حوسەین نادرو فەوزیە رەجەب و شیخ عەلی بەرزنجی بوو، (تەوفیق کە رووخا نەگیراو ئەو بووە هۆی گرتنی ئێمە بۆ ئاگادری تەوفیق زانیاری تەواوی بە ئەمن دابوو لە بارەی چاپخانەکەو ئۆتۆمبێلێکی شفرولیت مودیل 58 کە بەناو خودی توفیق بوو). تەنها لە هێرشە چەپەلەکەی رژیمی حزبی بەعس کە لە بەهاری 1970 دەستیپێکرد تا هاوینی 1971، هەزاران شیوعی گیران و، درندانە ئەشکەنجە دران و زۆریان لە ژێر ئەشکەنجە یان بە تیرۆرکردن شەهید

بوون وەك: محەمەد ئەلخەزەری، عەلی بەرزنجی، ماجد ئەلعەبایجی، مشکور مەترود، حوسەین نادر، ئەحمەد رەجەب، عەبدوللا ساڵح، محەمەد حەسەن ئەلدوجەیلی ، عەبدئەلئەمیر رشاد، جواد عەتیە و ، لە پێش ئەو شاڵاوە درندەیە ستار خزەیر ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی و لە ژێر ئەشکەنجە کادری کرێکاری عەبدئەلئەمیر سەعید شەهید کران.
ئێبالی گرتن و زانیاری لە سەر شیخ عەلی دەکەوێتە سەر تەوفیق ئەحمەد (هەردووکیان ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی بوون) و، من زوو بەرەڵا نەکرام بەڵکو لە گەڵ هەزاران شیوعی تر لە پاش تشرینی دووەم (نۆڤەمبەر) 1971 ئازاد کرام کاتێك حزبی بەعسی عەرەبی (پرۆژەی کاری نیشتمانی) خستەروو حزبی شیوعی عێراق بەرەو بەرە ملشکێنە پر ریسوایەکە بریاریدا.

لە پاش ئازاد کردنم لە رێی سەروچاوەی رانیە بەرەو بەرسەرین و دەرگەڵە کەوتمەرێ بۆ بارەگای سەرکردایەتی و، لە پاش ماوەیەك چاوم بە هاورێ ئەبو فاروق ئەندامی مەکتەبی سیاسی کەوت و ئیتر گەرامەوە بۆ سلێمانی و دەربەندیخان و، وەك جاران دەستم بەکاری حزبی کردو کاتێك حزبی شیوعی عێراق لە گەڵ حزبی بەعسدا بەرەی نانیشتمانیان مۆرکردو، وەك لە نووسینێکی تردا ئاماژەم پێداوە چەند ئەرکێك بە من راسپێران وەك : تایبەتمەندی (مختصة) کرێکاران، نووسینگەی رۆژنامەگەری، کاروباری بارەگاو پەیامنێری رۆژنامەکانی حزب { طریق الشعب والفکر الجدید ـــ بیری نوێ } و، بووم بە نوێنەری نووسینگەی رۆژنامەوانی هەرێمی کوردستان لە گەڵ هاورێیان و یەکێك لەوانە هاوری (ئەحمەد حامید) برای هاورێ عەلی حامید بوو، بە پێی بریاری ئەنجومەنی سەرکردایەتی شۆرش (مجلس قیدة الثورة) گوازرامەوە بۆ پارێزگای میسان (العمارە) ئەوە بوو وازم لە کاروبار هێناو و هاوسەرەکەم و پینج منداڵم بەجێهێشت و چوومە شاخ و بوومە پێشمەرگەی حزب و لە زۆر بواردا کارم کردو گرنگترینیان لە راگەیاندن و بۆژەر لە یەکەمین ئێزکەی حزب و، لە کاتی دامەزراندنی مەڵبەندەکان بووم بە ئەندامی مەکتەبی بەتالیۆن لە گەل هاورێ (عومەر حامید) برای هاورێ عەلی حامیدو، لە کۆتاییدا بووم بە ئیداری مەڵبەندی سلێمانی وکەرکوك.
کاتێك خەرێکی (موعامەلاتی) زیندانی سیاسی بووم داوای شاهیدیان کردو یەکێك لەوانە هاورێ عەلی حامید بوو لە بەردەم دادوەر بە ئامادە بوونی هاوریی و برایان: مامۆستا کەمال ئەمین بشدەری و کاك ئەورەحمانی حاجی محەمەدو فاتیح فەرەج لە وەڵامی دادوەر هاورێ عەلی حامید وتی : بەڵێ ، ئەمە ئەحمەد رەجەبی قارەمان و ئازاو تێکۆشەری رۆژە سەختەکانە و لە ساڵانی حەفتاوە دەیناسم. هەزاران

سڵاو لە یادتان هاورێ عەلی حامیدو رەوانتان شادو ئاسوودە بێت.

لە ساڵانی شەستەکانەوە تا ئەو ئەو ڕۆژەی بووم بە پێشمەرگە 4 جار گیراوم و (بێ لە گرتنی سەرە مەقەست وراونان و تێهەڵدانی رژانەی ئەمن و ئیستخبارات) و، و کەس بە هۆی منەوە یان هیچ ڕێکخراوێك تووشی زەرەرو زیان نەبووە و، قەت لە حزبیش دانەبراوم و تا ئێستاش بەردەوامم.
نەمری بو شەهیدی قارەمان عەلی بەرزنجی و هاوریيانی و یادی هاوریم عەلی حامید بەخیر.
مردن بۆ دوژمنانی شیوعیيەت.

6/12/2021

چاوخشاندنێک بۆ براوەکانی هەشتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “دهۆک”

مەنسوور جیهانی –

براوەکانی بەشە جۆراوجۆرەکانی بەشی پێشبڕکێی “سینەمای جیهان” و بەشی پێشبڕکێی “سینەمای کوردی” هەشتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “دهۆک” دیاریکران.

ڕێوڕەسمی کۆتایی هەشتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “دهۆک” Duhok بە یادی سینەماکاری هەرمانی کورد “یەڵماز گۆنای” Yılmaz Güney دەرهێنەری براوەی خەڵاتی گەورەی “چڵە خورمای” فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “کان”ی فەڕەنسا (1982) و بە ئامادەبوونی دکتۆر “عەلی تەتەر” پارێزگاری دهۆک، “ئەمیر عەلی محەمەد تاهیر” سەرۆکی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “دهۆک”، “شەوکەت ئەمین کورکی” دەرهێنەری هونەری ئەم فێستیڤاڵە، ئەندامانی لیژنەی دادوەرانی بەشی پێشبڕکێی “سینەمای جیهان” و بەشی پێشبڕکێی “سینەمای کوردی”، سینەماکارانی بەشداربوو لەم ڕووداوە سینەماییە

و هۆگرانی هونەری سینەما لە هۆڵی "کۆنگرە"ی زانکۆی دهۆک لە شاری دهۆک لە هەرێمی کوردستان بەڕێوەچوو و براوەکانی بەشە جۆراوجۆرەکان ڕاگەیەندران و خەڵاتی زێڕینی "گەلای مێو" و خەڵاتی نوقرەیی "گەلای مێو"ی ئەم فێستیڤاڵە، لەوحەی فەخری و هەروەها خەڵاتی نەقدیی بەسەریاندا دابەشکرا.

بەشی پێشبڕکێی "سینەمای جیهان":

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی پێشبڕکێی "سینەمای جیهان"ی هەشتەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" کە بریتی بوون لە: "سەدیق بەرمەک" Siddiq Barmak دەرهێنەر و بەرهەمهێنەر لە وڵاتی ئەفغانستان (سەرۆکی لێژنەی دادوەران)، "فەیاز دۆمان" Feyyaz Duman ئەکتەر لە تورکیا، "حەسەن عەلی" Heseen Ali دەرهێنەر لە هەرێمی کوردستان، "هەڤین ئیل ـ سیندی" Havin Al-Sindy بەڕێوەبەری هونەری لە وڵاتی ئەڵمانیا و "موهەنەد حەیال" Mohanad Hayal دەرهێنەر لە عێراق، دەنگەکانی خۆیان بەم شێوەیە ڕاگەیاند:

ـ خەڵاتی "یەڵماز گۆنای" Yılmaz Güney بۆ فیلمی سینەمایی "ژیان" Jiyan لە دەرهێنانی "سوهەیلا شوێنک" Süheyla Schwenk لە وڵاتی ئەڵمانیا بەخشرا.

ـ خەڵاتی تایبەتی لێژنەی دادوەرانیش بۆ فیلمی سینەمایی "نامۆ" The Alien لە دەرهێنانی "نادر ساعی وەر" لە ئێران پێشکەش کرا.

بەشی پێشبڕکێی "سینەمای کوردی":

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی پێشبڕکێی "سینەمای کوردی" ئەم فێستیڤاڵە کە بریتی بوون لە: "حوسەین تەباک" Hüseyin Tabak سیناریۆنووس و دەرهێنەر لە وڵاتی ئەڵمانیا (سەرۆکی لێژنەی دادوەران)، "دیرک شێفەر" Dirk Schafer دەرهێنەر و مۆنتێر لە وڵاتی ئەڵمانیا، "ئەلیس وان مارکە" Elise Van Marcke بڵاوکەرەوە و بەرهەمهێنەر لە وڵاتی ڕۆمانی، "ساڵم سەڵەواتی" دەرهێنەر لە ئێران و خاتوو "زوبێدە بولوت" Zübeyde Bulut ئەکتەر لە تورکیا، دەنگەکانی خۆیان بەم شێوەیە ڕاگەیاند:

ـ خەڵاتی باشترین دەرهێنان بۆ "ئەرسەلان ئەمیری" بۆ دەرهێنانی فیلمی سینەمایی "زاڵاوا" Zalava لە ئێران بەخشرا.

ـ خەڵاتی باشترین ئەکتەری پیاو بۆ "نەوید پوورفەرەج" بۆ ڕۆڵ بینین لە فیلمی سینەمایی "زاڵاوا" لە ئێران پێشکەش کرا.

ـ خەڵاتی باشترین ئەکتەری ئافرەت بۆ خاتوو "مریەم بووبانی" بۆ ڕۆڵ بینین لە فیلمی سینەمایی "زەماوەندی عەلی و زەین" The Dance

of Ali and Zin لە ئێران بەخشرا.
– خەڵاتی باشترین فیلم بە فیلمی سینەمایی “سەدیق و پڵینگ” Sidik and the Panther لە دەرهێنانی “رۆبێر دۆسکی” Reber Dosky لە وڵاتی هۆڵەندا پێشکەش کرا.
– خەڵاتی باشترین سیناریۆ بە فیلمی سینەمایی “پارێزەریی برا” Brother‘s Keeper لە نووسینی هاوبەشی “گوڵستان ئاکێت” Gülistan Acet و “فەرید کاراهان” Ferit Karahan لە تورکیا بەخشرا.
– خەڵاتی تایبەتی لێژنەی دادوەرانیش بە “هەڵۆ ڕامشتی” Hello Ramshtî ئەکتەری فیلمی سینەمایی “نیشتمانی پیس” Dirty Land لە هەرێمی کوردستان پێشکەش کرا.

بەشی پێشبڕکێی “کورتە فیلم”:

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی پێشبڕکێی “سینەمای کوردی” هەشتەمین خولی فێستیقا□ی نێودەوڵەتی فیلمی “دهۆک” کە بریتی بوون لە: “کامیلا لارسۆن” Camilla Larsson بەڕێوەبەریی سندووقی نوێی نێودەوڵەتی فێستیقا□ی فیلمی “یۆتۆبۆری” Goteborg لە وڵاتی سوید (سەرۆکی لێژنەی دادوەران)، “ئاپۆ بازیدی” Apo Bazidi دەرهێنەر لە تورکیا و خاتوو “زەهرا غەندۆر” Zahraa Ghandour ئەکتەر لە عێراق، دەنگەکانی خۆیان بەم شێوەیە ڕاگەیاند:
– خەڵاتی باشترین فیلمی کوردی بە کورتە فیلمی “حەوت سەمفۆنیای زاگڕۆس” Seven Symphonies of Zagros لە دەرهێنانی “پەرویز ڕۆستەمی” لە ئێران بەخشرا.
– خەڵاتی باشترین فیلمی نێودەوڵەتی بە کورتە فیلمی “ڕیکۆردی گەورەی ئیستانبوول” The Great Istanbul Depression لە دەرهێنانی “زێنەب دیلان سۆرێن” Zeynep Dilan Süren لە تورکیا پێشکەش کرا.
– خەڵاتی تایبەتی ئەندامانی لێژنەی دادوەرانیش بە کورتە فیلمی “بێدەنگ” Silence لە دەرهێنانی “بڕوا وەهاپور” لە ئێران بەخشرا.

بەشی پێشبڕکێی “بەڵگەفیلم”:

ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی بەشی پێشبڕکێی “بەڵگەفیلم”ی ئەم خولەی فێستیقا□ی نێودەوڵەتی فیلمی “دهۆک” کە بریتی بوون لە: “تەلال دێرکی” Talal Derki دەرهێنەر لە ڕۆژئاوا، خاتوو “باوی یاسین” Bavi Yasin دەرهێنەر و بەرهەمهێنەر لە وڵاتی بەلژیکا و “شەماڵ سەبری” Shamal Sabri بەرهەمهێنەری سەربەخۆ و بەرپرسی نووسینگەی ئەنستیتۆی ئەڵمانی “گۆتە” لە هەرێمی کوردستان، دەنگەکانی خۆیان بەم شێوەیە ڕاگەیاند:
– خەڵاتی باشترین بەڵگەفیلمی کوردیی بە فیلمی دیکۆمێنتی “نانی

پیرۆز" Holy Bread لە دەرهێنانی ڕەوانشاد "ڕەحیم زەبیحی" و لە بەرهەمهێنانی "تووراج ئەسڵانی" لە ئێران بەخشرا.
ـ خەڵاتی باشترین بەڵگەفیلمی نێودەوڵەتی بۆ فیلمی دیکۆمێنتی "ئەو بەری ڕووبار" The Other Side of the River لە دەرهێنانی "ئانتۆنیا کیلیان" Antonia Kilian بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی ئەڵمانیا و فینلەندا پێشکەش کرا.

خەڵاتی فیپڕێشی:
ئەندامانی لێژنەی دادوەرانی فیدڕاسیۆنی نێودەوڵەتی ڕەخنەگرانی فیلم "فیپڕێشی" FIPRESCI ئەم فێستیڤاڵە کە بریتی بوون لە: دکتۆر "یلماز ئۆزدیل" Yılmaz Özdil ڕەخنەگری سینەما و مامۆستای زانکۆ لە تورکیا، "هینک بوڤێکێرک" Henk Bovekerk ڕۆژنامەنووسی سینەمایی لە وڵاتی هۆڵەندا و "ئیکسێل تیمۆ پۆڕ" Exel Timo Purr سەرنووسەر لە وڵاتی ئەفریقای باشوور؛ خەڵاتی فیپڕێشیان بۆ فیلمی سینەمایی "زەماوەندی عەلی و زەین" The Dance of Ali and Zin لە دەرهێنانی "محەمەد عەلی کۆنار" Mehmet Ali Konar لە تورکیا پێشکەش کرد.

فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" ئەندامی باوەڕپێکراوی ڕێوڕەسمی پێشکەشکردنی خەڵاتەکانی ئسکرین "ئاسیا پەسیفیک" ناسراو بە "ئۆسکاری ئاسیا" APSA لە وڵاتی ئۆستوڕاڵیایە و لە ئاستی وڵاتی عێراقدا بەرهەمە سینەمایی و بەڵگەفیلمەکان بەم ڕووداوە گرینگە سینەماییە دەناسێنێت.

فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "دهۆک" بە سەرۆکایەتی "ئەمیر عەلی محەمەد تاهیر" و بە دەرهێنانی هونەری "شەوکەت ئەمین کورکی" بە یادی سینەماکاری هەرمانی کورد "یەڵماز گۆنای" Yılmaz Güney دەرهێنەری براوەی خەڵاتی گەورەی "چڵە خورمای" فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "کان"ی فەڕەنسا (1982) و بە مەبەستی پردی پەیوەندی نێوان دەرهێنەرە کوردەکان و سینەماکارانی سەرتاسەری جیهان و هەروەها ڕەخساندنی ئاڵووگۆڕی کەلتووری نێوان نەتەوەکانی دنیا دامەزراوە.

هەشتەمین خولی ئەم فێستیڤاڵە، بە نمایشی 94 بەرهەم، لە چوارچێوەی فیلمە بەینەدە سینەماییەکان، کورتە فیلم و بەڵگەفیلمەکان لە چەندین بەشی پێشبڕکێی و دەرەوەی پێشبڕکێی لەوانە: بەشی پێشبڕکێی "سینەمای جیهان"، واتە: 9 فیلمی بەندی سینەمایی، 5 بەڵگەفیلم و 9 کورتە فیلم، بەشی پێشبڕکێی "سینەمای کوردی"، واتە: 6 فیلمی بەندی سینەمایی، 6 بەڵگەفیلم و 12 کورتە فیلم، بەشی "ڕوانینێک بۆ

سینەمای جیهان"، واتە: 8 فیلمی بەندی سینەمایی، 4 بەڵگەفیلم و 7 کورتە فیلم، بەشی "پانۆڕامای سینەمای کوردی"، واتە: 17 کورتە فیلم، بەشی "نمایشی تایبەت بە سینەمای ئەفغانستان" 8 فیلمی بەندی سینەمایی و هەروەها بەشی "نمایشی تایبەت بە سینەمای کوردستان" 4 فیلمی بەندی سینەمایی لە شاری دهۆک لە هەرێمی کوردستان بەڕێوەچوو.

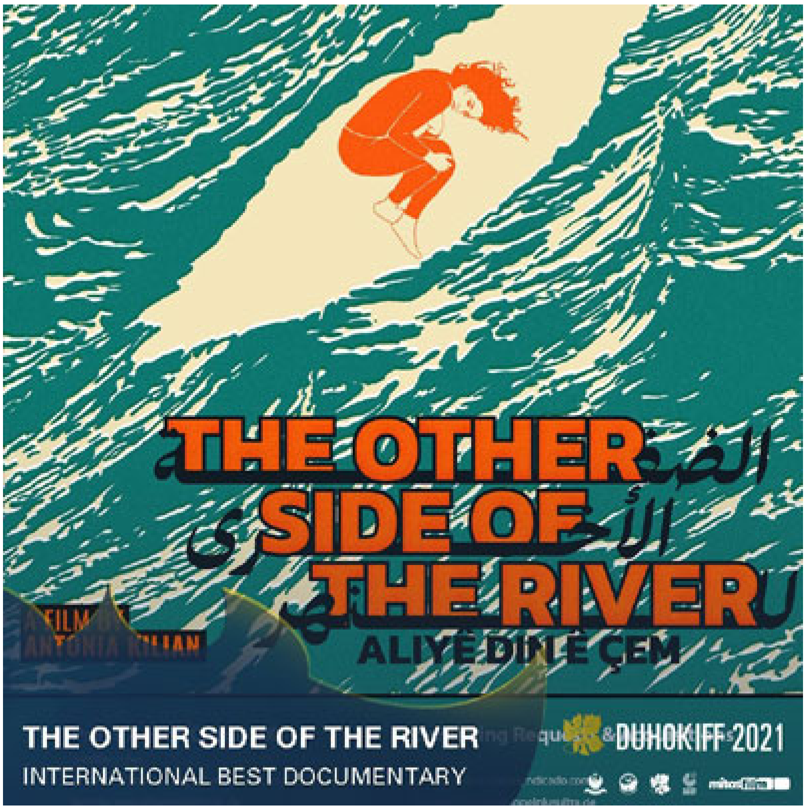

.

- 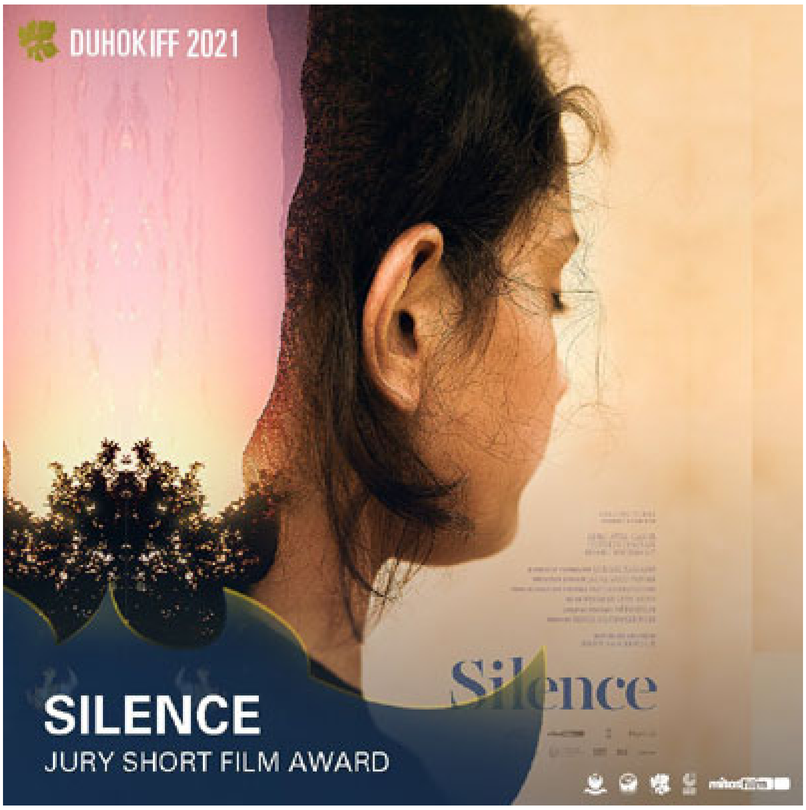
DUHOK IFF 2021
Silence
SILENCE
JURY SHORT FILM AWARD
-
THE
GREAT
ISTANBUL
DEPRESSION
GREAT ISTANBUL DEPRESSION
BEST INTERNATIONAL SHORT FILM

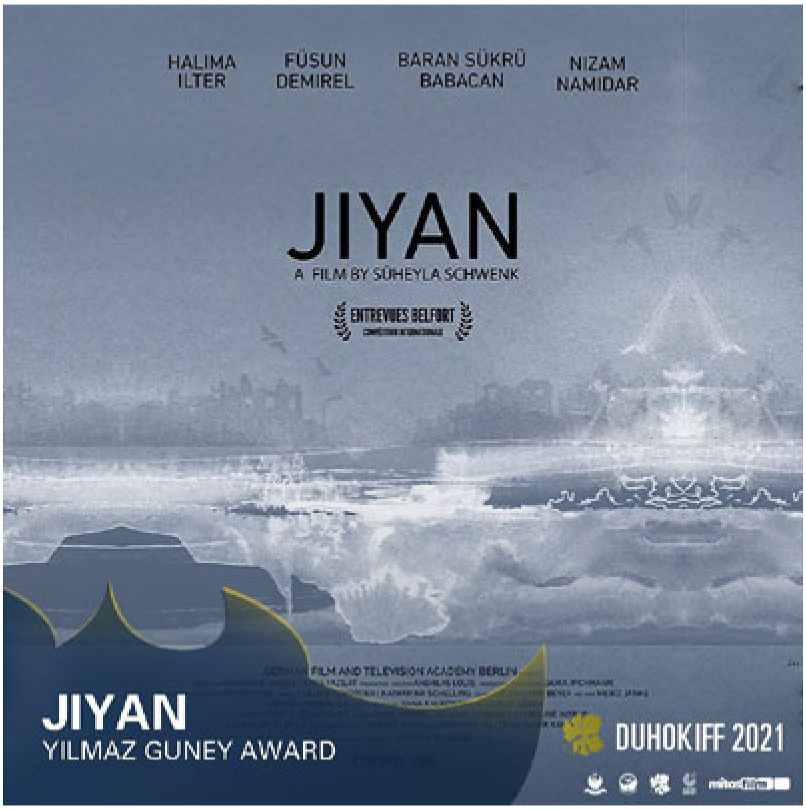

.

ب زانیاری زیاتر:
/http://www.duhokiff.com

دروازی غــــوربت .. شمــــــا بارونی

..
بهی تو
هشتا وشکانم محکومن ب نزیف
و
لهجی ستکانم لحاتی
سکوتدان

بهی تو
هی بارانی گریانم
ناسی

و
ئاشنای د□ق□ری خەم بووم

بەهۆی تۆوە
کەشتی ئومێدم
لەنۆکەندی دڵشکان لەنگەری گرت
و
گۆزەی ئاواتم شکا

بڕۆ ئازیز
نامەوێ چیتر
بەو هیلاکی عومرمەوە
بگەڕێمەوە
ناو زەمەنی خۆشباوەڕیم
و
دووبارە
لەکونی کۆنە عیشقێکەوە
چزوی خەیانەت
بمگەزێت

نامەوێ
جارێکیتر
لە ئاوێکی لێڵدا سەوڵ لێبدەمەوە
کەیەکەم بەڵەمم
تێیدا بەش□ پۆڵی غەدر خنکا

برۆ فرمێسکەکانت
ببەرەوە بۆ مەملەکەتی خەجاڵەتی
و
ملوانکەی پەشیمانیت
بەگەردنی تەریق بوونەوە بسپێرە

کە شعوری ئینجانەی حەلاجی
حەرفەکانم
بە گوڵە سورەکەی شبلی شکا

کە مەسنەوی موناجاتەکانم
بەفیراقی شەمس
سوتا

موتاڵا کردنی حەسرەتەکانی مەولانا
سودی چییە

کە تێکستەکانم
تووشی عەقیدەی خەمۆکی بوون
و
کتێبی شیعریم
ڕۆشتە سەر عەبەسترین مەزهەب
ب□ ئەرشیفکردنی سەراب
مانای چییە

تازە من چومەوە زەمەنی پیری و
وەرزەکانم
هەمووی بوو بەخەرابات

تازە
باڵندەی خەندەکانم
بەرەو خەرەندی فرمێسک
کۆچیان کرد
و
مەنفای دڵشکانیان کرد ب□ نیشتمانی
بێدەنگی

ببورە
من خەریکی کۆکردنەوەی
پاشماوەی بیرەوەری□تاڵەکانم
و
چیتر حەوسەڵەی گوێگرتن
لە سەرگوشتەی هەڵکڕوزانم
نەماوە

خۆمن تازە هەموو چرکاکەنم
لەکارکەوتوون
و
هەناسەکانم
لەلێواری ئیفلیجدان

من
لەمێژە چۆگەڵەی هەنسکەکانم

وشکی کردووە

لەمێژە ڕۆشتومەتەوە
سەر ڕەچەڵەکی عەزابێکی ڕەهاو
و
بوخچەی باوەڕم
تژی بووە لە دەهری بوون

لەمێژە
سپێدەی هەنگاوەکانم
بەرەو دەروازەی غوربەت
کەوتووەتەڕێ و
خۆری چاوەڕوانیم
بەرەو تخوبی ئاوابوون

لەمێژە
سەربردەکانم پڕبوون لە زام
و
مەوتنی ڕۆحم
سیخناخ لەچۆڵەوانی

لەمێژە چۆڵەکەی هێزم
لەفڕین کەوتووەو
و
تەرمی خەونەکانم
بە تابووتی نشووست سپاردووە

ببورە
من ئیدی چومەتە ئەو دیوی وەرزی کوژانەوە
و
میزاجی جارانم نەماوە
ڕادیکاڵانە خۆشم بوێیت

تازە چۆن بتوانم
ئەو هەموو پیرییە ل□ ئاوێنەی تەمەنم
بتەکێنم

چۆن گەمارۆی ئەو هەموو تاڵەسپیەی
قژی هۆنراوەکانم

بشکێنم

چۆن بتوانم
وەرزی پەرتبوون بەدەنگ بکەم
و
کەناری ئەقرەییم
لەشەپۆڵی هەراسان
بەتاڵ کەمەوە

ببورە
من ناتوانم
هیچ تەرجەمەیەکی
ئەو هەموو بێ تاقەتییەی
دەربەندی دەروونم
بکەم

ناتوانم
غوباری غروری
ئەو تاریکیە نەرسسیەی
باڵەخانەی
ڕەحم دوور خەمەوە

ئیتر
چۆن بتوانم
جارەکیتر
دوو ڕکعات نوێژی زەمهەریر دابەستم

ناتوانم
نا
ببورە من دەبێ بڕۆم
ئەوە
شەمەندەفەری مەرگ
وا دەگات
بۆ دوا سنورەکانی تەمەنم

خوا حافیز
ئەی ناپاکی

مەرگەساتی کۆرپەلەیەک.. شێرزاد حەسەن

بەر لە دوو هەفتەی رابـــردوو، گەرمـاوگەرم هەواڵــی لە دایکبـــوونی منداڵێک لە شارۆچکەی ‘زاخۆ’دا بڵاو بۆوە، کە تۆڕی کۆمەڵا یەتی و ماس- میدیا قۆستیانەوە و بوو بە هەواڵێکی تراژیک و سەمەرە و غەمهێن تا ئەوپەڕی بێچارەیی و دۆشداماوی کە نیگەران و غەمناکی کردم، بێگومانم کە کەسانی دیکەشی دڵتەنگ کردووە، بەڵام ئەوەی مایەی نیگەرانی زۆرینە بووە؛ ئەوە بوو کە ئەم وەک کۆرپەلەیەکی تازە لە دایکبوو، لە باری جەستەیی و تەندروستییەوە گرفتی کوشندەی هەبووە، بە واتا شێواوییەک لە بونیادی فیزیکی ئەودا هەبووە کە زێدە جەرگبڕ بووە کە کۆرپەلەکە بە یەک دەست و یەک قاچەوە هاتۆتە دونیاوە، “کۆم”ی نەبووە بۆ پیسایی و پاشەرۆک دەردان، هەروەها ئەندامی زایەندی سروشتی نەبووە تاوەکو بزاندرێت کچە یان کوڕە، بە واتا میزەڕۆی نەبووە، هەتا نێرەمووکیش نەبووە، کە نێرەمووک بوون لەم مەملەکەتەی ئێمە بۆ خۆی کارەساتێکی کوشندە و رسواکەرە، بە درێژایی تەمەنی خۆی، نێرەمووک لە ناو خێزانەکەی خۆیشی بێزراوە، بێجگە لە خەڵکی دیکە، گەرچی گوایە ئەویش هەر خەڵقەندەی خودایە!

کۆرپەلەی بێئاگا لە ژینگەی دەوروبەر هەرچی بخوات دەیهێنێتەوە و دەڕشێتەوە، نە گووی پێدەکرێت و نە میز، تەنها پێنج سەعات لە خەستەخانە بووە، گوایە خانەوادەکەی نائومێد بوون لە چارەسەرکردنی، ئیدی بە ملعندی و لەسەر ئەستۆی خۆیان بردوویانەتەوە بۆ ماڵی خۆیان کە ئەوەشیان جێگەی سەرنج و پرسیارە، چونکێ.. چارەنووسی کۆرپەلەکە دەخاتە مەترسییەکی کوشندەترەوە.

لە نێو دونیای پێشکەوتوودا بە مانا زانستی و نوژدارییەکەی ئەرک و کاری دەوڵەتداری و وەزارەتی تەندروستییە کە هەر لە سەرەتاوە کە خانمان ‘دووگیان/ ئاوس*’ دەبن و دەکەونە سەروەختی سکوزاکردن؛ پزیشکی پسپۆر و تیمێکی شارەزا هەنگاو بە هەنگاو چاودێری تەندروستی دایکەکان و ئەو دەڵەمە و کۆرپەگەلەیە دەکەن کە هێشتا تۆماوە و نەخەمڵیوە، ئاخر مەرجە هەر کۆرپەلەیەک بە ساغڵەمی و بە لەشێکی بونیاد تۆکمە و کامڵ و بێ کەموکوڕی بێتە دونیاوە کە خودی

‘یەزدان’ ئەو بەڵێنەی پێداوین، سەرباری ئەوەش كە هەر كۆرپەلەیەك مرۆڤێكە كە ئایندەی خانەوادە و نیشتمان و نەتەوەكان لەسەر هێز و هزر و توانای رۆحی و فیزیكی نەوەی نوێ وەستاون و پەرە بە خۆیان دەدەن لەسەر هەر هەموو ئاستەكان.

لە لای خۆمان لەم بوارەدا بێ سەر و بەرییەكی ئەوتۆ هەیە كە تا ئەوپەڕی بێبــاكی و كەمتەرخەمــی لە ئــارادایە و بگــرە لە دوای راپەڕین، ساڵ لە دوای ساڵ، لە پاشەكشێدایە، كە پتر دەدرێتە دەست رێكەوت و قەدەر و دانایی و تێنەگەیشتن و پەینەبردن بە ئەسراری ‘حیكمەتی ئیلاهی’. پەنا دەبرێتە بەر نوشتە و نزا و گەرمە شین و شەپۆڕ و خۆدانە دەست چارەنووس. سیستمی تەندروستی لای خۆمان زێدە سەرەتایی و پریمیتیڤ و بێ كەڵكە، چونكە خودی مرۆڤ لای ئێمە بەها و سەنگێكی ئەوتۆی نییە كە دڵخۆشكەر بێت. ئەو سەگ و پشیلانەی وان لە “رۆژئاوا” بەختەوەرترن بە بەڵگەی ئەوەی كە خانەوادەكان بیر لە تەندروســـتی گیانـــدارەكانی خۆیـــان دەكەنەوە، بە هەر هەمـــوو جۆرەكانییەوە، بگرە ناو و ناسنامە سەرجەلە و پاسپۆرتیان هەیە، خەســتەخانە و خۆراك و دەرمــانی تــایبەتی خۆیــان هەیە، ســەرباری بڕینەوەی شتێك لە بودجە و خەرجی و پێویستییەكانی ئەو گیاندارانــە: لە پشیلە و سەگ و مشكەوە بیگرە تا باڵندە و پەلەوەر و گیاندارانی ئاویی.

لە دێر زەمانەوە، مامەڵەیەكی خراپ و نامر□یانە لەتەك مەردمگەلی شكست و دەردەدار لە باری فیزیكی و رۆحی و سایكۆلۆژییەوە كراوە و تاوەكو ئێستاكی بەردەوامە، بۆ نموونە؛ لە “یۆنان”، بە تایبەتی لە شاری “سپارتا” وەك نموونەیەك لە مێژووی كۆنینەدا كە هەرێمێكی سەربەخۆ بـووە وەك لایەنـی حـوكمڕانییەكی خۆسـەری، كە دیـارە ئەو هەرێمە بەوە ناسراوە كە رۆحی جەنگاوەربوون و ئازایەتی لە شەڕدا بۆ هەمووان مەرجی جوامێری و ئازایەتی بووە، لەو رۆژگارەی كە رۆحی شەڕانگێزی و خەونی داگیركردنی خاك و خەلكی دیكە بەركەماڵ بووە، لەو سەروبەندەدا كەمئەندامەكان لەسەر ئاستی فیزیكی و عەقڵی و سایكۆلۆژی نەدەچوونە ناو بازنەی مرۆڤبوون و پیاوبوونەوە، لە سۆنگەی ئەوەی كە نەیاندەتوانی جەنگاوەری ناو كوشتارگاكان بن، كەواتە دەبــوو لە نــاو بــبرێن، هەمــان یاســا و رێســا لە لایەن “نازییەكان”ی سەردەمی ‘هیتلەر’ دووبارە دەبێتەوە، بە كورتی بە درێژایی مێژوو و هەم دەنێو جوگرافیای جیاوازدا كەسانی كەمئەندام وەك بارگرانی و بەڵا و نەفرەتزەدە چاویان لێكراوە، لەسەر ئاستی میللیگەرایــی و مەزهەبزەدەیــی هەنـدێكجارلە دایكبــوونی منــداڵانی

کەمئەندام زادەی بەدکاری و گوناهباری دایکان و و باوکانە، یانژی کەسانێک هەن وا مەزەندە دەکەن کە تاقیکردنەوەیەکە بە دایکان و باوکان و خودی خانەوادەکان کە لە لایەن ئاسمانەوە تاقیدەکرێنەوە کە بزاندرێت بایی چەندە خۆراگر و پشوودرێژن و شوکرانەبژێرن بەو پەند و حیکمەتەی کە تەنها ئاسمان خۆی دەیزانێت، بەدەر لەوەی کە لە نێو خودی کولتوور یان ئایینداڕەگی هەبێت یان نەبێت، یان لە یەکێکیاندا بووبێتە جۆرێک لە ڕوانینێکی جێگیر و هەقیقەت!

مێژووی مرۆڤایەتی سیخناخە لە مامەڵەکردنێکی ترسناک و خوێناوی بەرامبەر بەو منداڵانەی کە بە ناکامی و ناکامەی لە دایک دەبوون، بگرە لەسەر یاستی میللیگەرایی وا چاویان لێکراوە کە خودی خودا سزای داون.. دەنا وایان لێنەدەهات، بگرە کەسانی شێتەکە و گەلەکە دەکران بە کەسانی دەستخەڕۆ و فریو خواردووی 'شەیتان' و جنۆکە و لەمەچێتر کە گوایە لە ناو ڕۆحی ئەوانی دەللی و دێری و کاڵفام لانەیان چێکردووە، کە مەرجە بە زەبری سزا و ئازاردانی ئەوانی کاڵفام و شێتەکە، بە بیانووی دەرکردنی "شەیتان" و 'جنۆکەکان لە ناو گیانیاندا، هەرچی کوشندە و خوێناوییە پیادە دەکرا تا ئەندازەی کوشتنیان کە تاوەکو هەنووکەش لە هەندێک جوگرافیای ئێرە و ئەوەندەرە پیادە دەکرێت، بە واتا گەر نەکرا ڕۆحی شەڕانگێز و خراپ لە ناو گیانی ئەوانی دەردەدار دەربکرێن و قاو بدرێن، ئەوسا مەرجە بەدەم ئەشکەنجە و سزاوە بمرن، بە بیانووی دەرکردنی ڕۆحی بەد و پیس و نەگریس لە ناو ڕۆحی ئەوانی بیمار و دەردەداردا لە باری جەستەیی بووبێت یان ڕۆحی و سایکۆلۆژی کە بە ژمارە پترن. دیارە دیسانەوە وا لێکدراوەتەوە کە ڕۆحی شەڕانگێزی ئەوانی ناکامە و نەخۆش و کەمئەندام و گەلەکە و شێتەکە هی خودی "شەیتان"ە و بەرجەستەی ڕۆحی کەی شەڕ و خراپەکارییە کە گوایە 'خودا' خۆی بە تاقیکردنەوەی هەر هەموومان بەری داوەتە سەر ئەم سەرزەمینە کە مایەی تەمامان و پرسیارە، بگرە خودی هەردوو فەیلەسووفی یۆنانی:"ئەفلاتون" و "ئەرستۆتل" و دەیان بیرمەندی دیکە: نموونەی فەیلەسووفی ئەلمانی:"هیگل: ١٧٧٠-١٨٣١"ی هاوسۆزی لە ناوبردنی ئەو کەمئەندامانە بوون!

با بەمەوە لای کۆرپەلەی نامە و ناکام و ناکامە وەک بوونی جەستەیی کە لای خۆمان ئەو کەمئەندامانە بە {سەقەت} ناوزەد دەکرێن کە داتاشراوە لە زمانی عەرەبییەوە، لە هەنووکەدا کە مرۆیانەتر و شیاوترە بەو کەسانە دەگوترێت 'خاوەن پێداویستی تایبەت' کە نەزاکەتێکی تێدایە.

دیارە وەک مەزەندە کراوە لە نێو یەک ملیۆن کۆرپەلەی لە دایکبووی بەم شێواوییە، تەنها یەک دانەی وەک ئەم کۆرپەلەیەی ‘زاخۆ’ بە ناکامەی دەتە دونیاوە کە ئەمساڵ بوو بە خەڵات و دیاری بۆ ئێمە. پرسیاری من ئەوەیە کە بە گوێرەی {ئایەتی ژمارە ‘٤’ و لە سورەتی التین/ هەنجیرەکە}* بەت مەرجە بنیادەم کە مینا و موعجیزە و پەرجووی پەروەردگارە کە خودی ئایەتەکە ئاماژەیەکە بەوەی کە ‘خودە’ مرۆڤی بە جوانترین و باشترین وێنە و شێوە و شەمائیل خوڵقاندووە.

زۆر جاران کە پرسیار لە مەلا و ئاخوند و قەشە و حاخام و مەزهەبزەدە و دیندارەکان کراوە کە کوا ‘حیکمەتی ئیلاهی’ و یەکسانی و دادپەروەری؟ بۆچی دەبێت کۆرپەگەلێک لە دایک ببن بە ناکامەی؟ کوێر و لاڵ و کەڕ و ئۆتیزم و کەمئەندام و کاڵفام و شێتۆکە و گێلەکە… هتد؟ وەڵامی باوی زۆرینەیان لەوەدا چڕ بۆتەوە کە نهێنییەکە لای خودی ‘یەزدان’ی خالیقە. ڕۆژانە منداڵانێک هەن کە لە باری جەستەییەوە ناکامەانە دێنە دونیاوە، وەڵامی ساز و ئامادە ئەوەیە کە کامڵبوونی خولقاندنی لە لای ‘خودا’ بە تەنها مەبەستی “ئادەم و حەوا”یە و بەس، دوای ئەوان فاکتەری دیکەی ناکامڵبوونی خولقاندن گەلێک زۆرن کە مەرجە بیر لە سروشتی و ناسروشتی لایەنی بایۆلۆژی بکەینەوە لە نێو ئەو ژینگەیەی کە منداڵەکان تیایدا لە دایک دەبن، یان مەرجە ئەو هەڵە و پەڵە و ناجۆری گرفتەکانی زایەندی و پەیوەندی ژنان و پیاوان بە هەند وەربگرین، یانژی پیسی و پاکی لایەنی تەندروستی بە گشتی کە ئیدی مەرجە مەردمگەل خۆیان بەرپرس بن کە خاوەن ئاوەز و عەقڵن!

پارادۆکس و تەوسەکە لەوەدایە کە دایک و باوکی ئەو کۆرپەلەیەی “زاخۆ” هێشتا گەنجن، بڕیاریانداوە کە ئەگەر کۆرپەکە ژیا و کچ بوو: ناوی “فاتیمە”یە، گەر کوڕیش بوو: ناوی “ئەحمەد”ە کە دوو ناوی عەرەبی و ئیسلامین، دیارە لە باری سایکۆلۆژییەوە ئەم دایک و باوکە بیانوووی هەڵبژاردنی دوو ناوی پیرۆز بە مەرامی نزا و نماز و تکاکارییە لە خودا کە ئەم کۆرپەلەیە بکات بە خەڵاتی ئەم خانەوادەیە، بە من پرسیارە ئەوەیە کە بۆچی دوو ناوی سەردەمیانەیان هەڵنەبژاردووە؟ وەڵامی خۆم لەوەدا چڕ دەکەمەوە کە لە کنە منیش ئەوەیان ئاماژەیەکی ئاشکرا و ڕوونە کە ئێمەی کوردگەل لە ناوەکانمانەوە تا ناوەرۆک و ڕۆح و مێژوومان داگیر کراوین و تا هەنووکەش زۆرینەی پێیان ڕاست و ڕەوایە، کە زووتر لە دوا وتارەکی خۆمدا بە نێوی {دوا مانیفێستی من} دەیەها پرسی کوشندەترم درکاندووە سەبارەت بە داگیرکردنی ئێمەی کوردگەل لەسەر هەموو

ئاستەکاندا.
ئەوەی کە مایەی قەهر و تێڕامانە بۆ من ئەو هەموو حیزبە فشەڵانەی خۆمان کە دروشمی " ناسیۆنالیزم" و نەتەوەگەری و کواردایەتیان بەرز کردۆتەوە، تا هەنووکە نەیانتوانیوە وا بکەن کە لەسەر ئاستی دەوڵەتداری و دەزگایی هانی دایکان و باوکان بدەن کە هەرهیچ نەبێت وەک خەڵکانی بندەست و داگیرکراو لەسەر ئاستی هەرەمایەتی و نێونەتەوەیی و گڵۆبالیست، بە فەرمی ناوی کوردی بە کچەکان و کوڕەکانمان هەڵبژێرین کە سادەترین ئاماژەی هۆشیارییە بە نەتەوەیەک کە لەسەر خاکی خۆی پەنابەرە!

با بێینەوە لای کۆرپەلەی تایین کە ژمارەیەکی کەم بێت یان زۆر، شێواوی جەستەیی ئەم بە موعجیزە و پەرجوو دەزانن، سەبارەت بە پرسیارەکی ناحەزانەی من لە چاوی ژمارەیەک لە مەزهەبزەدەکان کە ئاخۆ چ پەند و حیکمەت و موعجیزەیەکی ئیلاهی لە پشت وەها خەڵقێندەیەکەوە هەیە؟ وا مەزەندە دەکەم بێجگە لە تەکفیر و تەفسیق و تەبدیع و نەفرەتکردن گوێبیستی هیچی دیکە نابم لە بەرامبەر ئەم پرسیارەم کە ئەوەشیان سەیر و سەمەرە نییە و خۆشە بوویمە!

بەربڵاوترین و سادەترین وەڵامی زۆرینەی ئەوەیە کە 'یەزدان' پێشتر رەسمی کردووە کە خوڵقاندن بە چ یاسا و رێسا و بەرنامە و رێنماییەکدا دەڕوات، بەڵام ژمارەیەکی بەرچاو لە خەڵکی ئەم شێواوی و ناکامڵییە دەگەڕێنەوە بۆ ئەو هەڵسوکەوت و مامەڵەکردنەی ژنان و پیاوان لەتەک یەکتریدا کە نازانن بە دروستی پەیڕەوی ئەو رێ و رەسمانە ناکەن کە خودا و هەم زانست و نوژداری دەیخوازن، یانژی هەڵە و پەڵەیەک و نەزانینێک هەیە سەبارەت بەو ژنگەل و پیاوانەی کە زاووزێ دەکەن، کە بە هەق لە باری سروشتی و دونیاییەوە راستییەکی تێدایە.

وەڵامەکی دیکەش هەیە کە لە لای مەزهەبزەدەکان بە مانا دینییەکەی گوێبیستی دەبین کە پتر لە پینەوپەڵەکردن دەچێت و لۆژیکی تێدا نییە، کە ئەوەشیان بێجگە لە پاساو و خۆپەڕاندنەوە لە خودی پرسیارەکەمان کە ئەویش ئەوەیە: ئایا بە راستی و دروستی دەکرێت 'یەزدان' خۆی دایکان و باوکان فەرامۆش بکات کە چلۆن بە پێچەوانەی یاسا و رێسا و بەرنامەی خودا مامەڵە بکەن؟ دیارە لە وڵاتانی بڕواهێن بە 'سێکیولاریزم' و زانست پەرجووی نوژداری: دەوڵەتداری ئەم ئەرکانە دەگرێتە ئەستۆی خۆی لە رێگەی نەخشە و پلانی تۆکمە و پێشین لە پێناو پاراستنی تەندروستی و زیندەگی هەمووان، هەرگیز رادەستی چارەنووس و ئاسمانی ناکەن.

” ئەبـو حامیـدی غەزالـی: ١٠٥٨-١١١١” لای وایە خـودا وەک مـالک و خاوەندار مافی رەهای هەیە بەسەر مر□ق و دروستکراوەکانی، کەسیش بۆی نییە کە پرسیار لە کار و کردەوەی ئیلاهی بکات. لە کاتێکدا زاتی ئیلاهی دەتوانێت پرسیار و لێپرسینەوە لە هەمووان بکات.

ئەو وەڵامانەی ‘مەزهەبزەدکان’ لەوەدا خۆی چڕ دەکاتەوە کە گریمان منداڵەکان و گەورەکان بە ناکامڵی دروست دەبن کە یان زگماکە، یان رووداوێکی سروشتی یان ناسروشتی کوشندە بۆتە ما یەی شێواوی و پەککەوتن، جا چ بە دیوە رۆحی و رەوانییەکەی بێت یان فیزیکی و جەستەیی، وەڵامی ئاسانی باوەڕدارەکان ئەوەیە کە خـودا خۆی میهرەبانە و لەو دونیا پاداشتیان دەداتەوە، هاوکات لە خۆشی و جوانی بەهەشت بەهرەمەندیان دەکات، بە مەرجێك بەدکار و گوناهبار نەبووبن و خودای خۆیان ناسیبێت. هەمان بەڵێنی خەڵات و پاداشت بۆ ئەو دایک و باوکانەش دابین کراوە، بە مەرجێک شوکرانەبژێر و ئارام و پشـوودرێژ بـن و ئەو دۆخەی خۆیـان و منـدا□□ و زارۆکەکانیـان تێیکەوتـوون و گیـرۆدە بـوون، وا رەواتـرە کە بە تـاقیکردنەوەی ئاسمانی تێبگەن بۆ بەندەکانی خودای تەبارەک و ت□عالا، بە دەردێکی وا کوشندەی نەزانن، بەڵام دیسانەوە مەرجی لە پێشینە بۆ دایان و باوان ئەوەیە کە پاکزاد و خوداناس بووبن!

ئەوەی کە منی خستۆتە گومان و پرسیارەوە، لە سەردەمانێکەوە کە هەرزەکار بووم تاوەکو ئێستاکێ: ئەوەیە کە بۆ هەمیشە بڕواداران لای خۆمان پاساو و بیانوو بۆ هەموو مەرگەسات و گرفتێکی ئینسانی د□ن□ن□وە، هەرچەندە کوشندە و ناماقووڵ بێت، ئاسانترین وەڵامیش ئەوەیە ک□ د□□□□ن: ئاسـمان خۆی دەزانێـت و ئێمە لە نهێنییەکـانی ‘مەلەکوتی ئەعلا’ تێناگەین، ئێمەی بەندە لەوە کاڵفامترین بیزانین و تێیبگەین و بگرە بێچارەین و بەو چارەنووسەش شوکرانەبژێرین!
م□ن وای دەبینـم کە ئـارامییەکی زۆر لای خەڵکـی ئێمە لەوەدایە کە پرسیار و گومانیان نەبێت و حەساوەترن گەر هەر هەموو مەرگەساتەکان رادەستی ئاسمان بکەنەوە، بەوەش سەریان سووکتر و خەویان خۆشترە.
دیوێکی زۆر غەمهێنی ئەم دۆخەی کە لە ئارادایە ئەوەیە کە منداڵان و کۆرپەگەلێک هەن کە هەرکە لە دایک دەبن دوچاری نەخۆشی کوشندەی شێرپەنجە بوون کە هەندێکیان دەمرن، لەوەش کوشندەتر ئەوەیە کە لەسەر ئاستی میللیگەرایی خەڵکانێک هەن بڕوایان بەوە هێناوە کە کێ ناڵێت ‘حیکمەتی ئیلاهی’ تێدا نییە کە ئەوانەی نابینا و کەڕ و گول و لاڵ و تلاوەی دەستی دەردی گرانن، هەر خودا خۆی دەیزانێت چلۆن وا بە ناکـامڵی و دەردەداری دەیـانخوڵقێنێت، چـونکە گـوایە ئەگەر

تەندروست و ساغڵەم بوونایە، لەوەدا بوو شەڕانگێز و بەدکار بوونایە و زیانیان بە خەڵکی بێگوناە و بیدەرەتان هەبووایە، بە واتا ناکامەی کەرپەلەکان گەر بە زگماکیش بێت، خەڵکانێکی بێشومار هەن وا مەزەندە دەکەن کە دانایی و ‘حیکمەتی ئیلاهی’ تەدایە کە ئەوەشیان خۆ دزینەوەیە لە کارەساتەکان، دیارە بە درێژایی تەمەنی خۆم تا هەنووکە گوێم لەم چەشنە لێکدانەوە و روانینە و بڕوایە دەبێت کە ئەوەشیان چەقبەستنەکە لە ناو تاکە وەڵامەکدا کە دەبوو چەندین سەدە لەمەوبەر وەڵامەکی تازەمان هەبووایە.. کە نیمانە!

ئەمن ناچارم ئاماژە بەوەش بدەم کە کەمئەندامی و نوقسانی بە تەنها لەسەر ئاستی فیزیکی و جەستەیی نییە، بەڵکو کۆی سیستمی ناسیستماتیکی ئەمە لەسەر ئاستی هەموو خانە پەروەردەییەکاندا وەها نارێک و شکست و بەربادە کە لە باری دەروونییەوە هەر هەمووماني نەخۆش خستووە، بە واتا هەر یەکێک لە ئێمە بیمارە لە باری رۆحی و رەوانی کە لە رەفتاری هەر هەمووماندا دەرکەوتەی زۆر خراپی هەبووە لەسەر ئاستی سیاسی و کۆمەڵایەتی و سایکۆلۆژی و سۆسیۆلۆژی و کەبەندی کولتووری بە مانا هەرە فراوانەکەی. سەرباری ئەوەی کە لە کۆمەڵگای ئێمەدا بە هەزارەها لە کەسانی دەڵەق و دەروون بیمار بە ناو و ناتۆرە و سووکایەتی کردن بە کەسانی “خاوەن پێداویستی تایبەت” و هاندیکاپ بەزم و رەزمی سەیر بەو زاتانە دەکەن کە لە باری فیزیکی و جەستەییەوە گرفت و کێشەیان هەیە، کە ئەوەشیان دەبێت بە مایەی خۆ بە کەم بینین و تێکشانێک و کەمبودی لە باری رۆحی و سایکۆلۆژییەوە کە دەمخواست بیانوسمەوە، بەڵام لیستەکی درێژە و هەمووتان دەیزانن!

هەر بە نموونە: من بە خۆم بە ماوەی پتر لە (١٠) دە ساڵ پێیاندەگوتم {کوندەمیز}دەرئەنجامی ئەوەی شەوەهای شەو بە چەندین ساڵ لە منداڵییەوە میزم بە خۆمدا دەکرد و بنە خۆم تەڕ دەکرد کە لە زۆربەی چیرۆکەکانمدا رەنگی داوەتەوە، یان منی لەڕ و باریک و بنەس و ‘جافیلەک’ لە پای لاوازی و ترس و شەرمی کوشندەی خۆم جێگەی مەزاق و پێڕابواردن بووم، یان پێیاندەگوتم “کوڕی زارە دەمە/ قەرەج” کە ئەم بابەتە هەڵدەگرم بۆ وتارێکی دیکە، بیرمە جاروبار دایکم دەگریا کە ئەگەر گەورە بم و ئیدی سەروەختی ئەوە هاتەپێشە کچێکم بۆ بخوازن، لە تاوان دایکم شینی دەگێڕا و دەیگۆت، “کوو حەیا و ناموسمان دەچیتە لە مەلەکەتە کە لە شەوی یەکەمی بە زاوابوون و چوونە پەردەوە ‘شەرە’ پێخەفی بووک و زاوایەتی لە میزدا نوقم بکاتن.. واوەیلا لە ئەوە رۆژە و.. هۆش و قوڕ بەسەر خۆت

زارێ؟ هەڵبەتە پێڕابواردن و شەرم و شکانی من و خووی میز بە خۆداکردنی من گەیشتە گوێی ژنان و کچانی گەڕەکێ، رێک ئەو کاتەی کە ئیدی باڵق ببووم بە ناخێری گیانم!

دێمەوە سەر چەمکی عەدالەت و 'دادپەروەری خواهانە' کە بۆ من ما یەی تێڕامان و تێفکرینە کە لە رۆمانی "برایانی کارامازوف"ی "فیۆدۆر دۆست□یفسکی: ۱۸۲۱-۱۸۸۱" کە لەسەر زمانی یەکێک لە کارەکتەرەکان پرسیارێکی ترسناک دەکات و دەژنەوێت، "خودایە.. بۆچی منداڵەکان دەخولقێنیت و کەچی زۆر زووش دەیانمرێنیت؟" لێرەدا گەرەکمە نموونەیەک بێنمەوە سەبارەت بە بوون و نەبوونی دادپەروەری 'یەزدان' کە لە ناوئاخنی هەمان رۆماندا دۆزیومەتەوە، لە میانەی ئەو رۆمانەدا تێبینی دەکەین کە خانەوادەی "کارامازوف" سیخناخە لە نێرینە و بە ژمارە براکان زۆرن، هەر یەکە و لە هەوای خۆیدا دەژی و تەواو لە یەکتری جیاوازن، جێگەی سەرنجیشە تارمایی کچێکی تێدا نییە و بێ خوشکن، لە نێوا براکاندا کە لێکدی ناچن، بە تایبەتی "دێمتری" و "ئیڤان□ق" ک□ وەک دوو برا سەرگەرمی جەنگێکئ فیکری و رەوشتمەندین لەگەڵ یەکتریدا کە کۆتایی نایەت، یەکێکیان ئاتەییست و خوانەناسە و ئەویدیکەیان خواناسێکی دەمارگیر و سەرسەختە، لە میانەی دیالۆگ و دەمەتەقێیەکی کوشندەدا سەبارەت بە 'خودا'یەکی هەستیار و دادپەروەر کە بە راست هەیە یان بێباک و کەمتەرخەمە و دەستی لە دونیای دوون شۆریوە؟ خوانەناسەکە پرسیارێکی جەرگبڕانە و زیرەکانە لە برا خواناسەکەی دەکات، بەو مەرجەی کە خوداناسەکە یەکسەر و یەکاندەردوو وەڵام بداتەوە، کە یەک چرکە نەوەستێت بۆ تێرامان و تێفکرین، چونکە بڕوادارە و پێویستی بەوە نییە خێرا و بە ی□کج□ناسە وەڵام نەداتەوە.

پرسیاری برا خوانەناسەکە لە برا خواناسەکەی ب□م ج□شنە دەبێت:
" هۆ برا ئایینداز□ک□م.. من دەزانم کە تۆ بڕوات بە دادپەروەری و هاوسەنگی خودای خۆت هەیە، ئایا قایل و رەزامەندی هەموو خەڵکانی مەملەکەتی {روسیا}ی خۆمان تێر و پۆشتە و پەرداغ و خۆشبەخت و بێخەم بن، بە مەرجێک لەسەر حیسابی تلانەوە و ئازار و برسییەتی یەک کەس بێت، کە دەکرێت ئەو کەسە من بم یان تۆ بیت، چ قەیدییە کە هەمووان تێر بن بەو مەرجەی من یان تۆ برسی بین؟"
خودانەناسەک□ س□□ و سەرسام و واقوڕماو.. جام دەبێت، بە پەریشانییەوە زاری گۆ ناکات و بەدەم تیفکرین و تێرامانەوە بۆ وەڵامێک دەگەڕێت کە خودا زویر نەکات.. ناتوانێت و لاڵ دەبێت بەرامبەر بە پرسیاری ترسناکی برا خوانەناسەکەی!

خودانەناسەکە بۆ برا ئیماندارەکەی دەڵێت:
“ئەتۆ لە من خوانەناس و بێ بڕواتریت مادامەکە بۆ وەڵامێک دەگەڕێیت کە دوو وشەیە: “نەخێر” یان “بەڵێ”، کەواتە ئەتۆش بڕوات بە دادپەروەری ئیلاهی نییە بە شێوەیەکی دیکەی جیاواز لە من!”

کەواتە منیش دەپرسم کە ئاخۆ ڕەوا و خواهانەیە کە کۆرپەلەیەک لە دایک بووە و نوقسانە بەوەی کە لەسەرەوە ئاماژەم پێدا، کە نە کەمی هەیە و نە کێر وگون و نە کوزیلە، دەست و قاچێکی لە ئاسمان بەجێماوە و بە دوو پەل: دەستێک و قاچێک، ڕەوانەی سەرزەمین کراوە کە دەکرێت هەر یەکە و بۆ وەڵامێک یانژی پەند و حیکمەتێکی ئیلاهی بگەڕێت، بە مەرجێک بوەرێت و بە تەنها بۆ خۆ دەربازکردن نەژنەوێت:
سوبحانەڵلا!
پارادۆکس و تەوسەکە لێرەدایە کە لەو ملیۆنەها یان ملیارەها فریشتەگەلی ژیر و میهرەبان و سەزدارەی ئاسمان، شتاقیان هاوارێک لەو کۆرپەلەیە ناکەن و تاق دەستەکەی بگرن و بیوەستێنن تاوەکولە کارگە سەراسیمەکەی ‘یەزدان’دا دەستیك و لاقێکی دیکەی بدەنێ و ئینجا ڕەوانەی لە ئیمەی بکەن!

***پەراوێز:**

- ئاوس: هەن دەستەواژەی “ئاوس” بوون بە خانمان بە نەشیاو دەزانن، کە وا نییە، چونکە لە لقی شێوە زاری دیکەی سەرانی، بە تایبەتی لە هەولێر، مایەی نەنگی و شەرم نییە، کە لە سلێمانی ‘دووگیان’ باوترە، ‘سکپڕ’یشمان هەیە.
- دیارە من وشەی “سەگتۆپ” یان “تۆپین” بە ڕەوا نابینم بۆ هیچ گیاندارێکی سەرزەمین، بە تایبەتیش بۆ “سەگ” کە ئەگەر ئەم گیاندارە نەبووایە قۆناغی “شوانکارەیی” کە یەکێکە لە قۆناغە هەرە پێشکەوتووەکانی زیندەگی مرۆڤایەتی، بە چەندین سەدەی دیکە دوا دەکەوت، دیارە هاوسۆزیم بە گیاندارەکان لەوەوە هاتووە کە ئەوان وەک ئێمە بەدکار و پڕخە نەبوون، چونکە ئەو گیاندارانەی کە فڕندە بن، یان پەلدار و سەر بە وشکانی. یانی ئاویی، هەرگیزاوهەرگیز ‘هەوا’ و ‘ئاو’ و ‘خاک’یان پیس و بۆگەن نەکردووە وەک ئێمە، بەڵام دەستەواژەی ‘سەگتۆپ’ لەسەر زاری ئێمە بەکار دێت بۆ سووکایەتی کردن بە کەسانێک کە گوایە خراپەکار و گەماون، بەڵام گیانداران و ئاژەڵان لە ئێمە بێ زیان و بەوەیترن، چونکە ئەوان ژینگەی

خۆیان وەک ئێمە ژەهراوی نەکردووە و تێکیان نەداوە، ئێمەیەک کە گوایە نازی ئەوە دەکەین کە مرۆڤ ‘خەلیفە’ی خودایە لەسەر زەمین، دەی.. ئەگەر دڕندەی خودا بووایە..چی دەکرد؟ چونکە شارازەیانی ژینگە پێشبینی بەدبینانە دەکەن کە ئەم ئەستێرە ڕەنگینەی کە ئێمە لەسەری دەلەوەڕێین و دەژین، سەردەمانێک دێت لەسەر دەستی ئێمەی مەردمگەل دەکوژێتەوە و نامێنێت!

“شێرزاد حەسەن”

گرفتەکانی مێژووناسی و مێژوونووسینی ڕوداوەکان.. مەحمود چاوەش

مێژووناس بەوە پێناسە دەکرێت، کە ڕوداوەکانی مێژوو بە چاویلکەی زانستیانە دەهزرێنێت (دەنرخێنێت)، توێژینەوە لەچوارچێوەی فاکت و بەڵگەنامە زانستییەکانی مێژوودا بەرپادەکات. فاکتە زانستییەکان دەکاتە بناغەی هەلسەنگاندنە مێژووییەکان، بە وردی و ویژدانی مرۆیی کار لە ڕووداوەکاندا دەکات، زیادە ناخاتە پاڵیان و کورت و بەچەژ و ئاوەژویان ناکاتەوە. ویژدانی مێژووناس لەوەدا پێناسە دەکرێت، سەنگی فاکتە زانستییەکانی و شیکار و گەرگومەنتەکانی بە بەڵگەنامەی زانستی و فاکتی مێژییی دەخاتە بەردەم خوێنەرانی، ئازار و ڕەنجکێشان و خۆشی سەرکەوتنەکان بە نەرم و پێوانەی زانستیانە دەپێوێت. مێژووناس یان توێژەری مێژوو کەسێکی زانستکارە (زانکارە)، کە ئەکادەمیانە و تەنها لە چاوگ و ئەدەبیاتی زانستییەوە بەشوێن ڕووداوەکاندا یان فێنۆمێنەکاندا دەگەڕێت، بەچاوی ڕەخنەوە شیکاریان دەکات، ڕێگە بەخۆی نادات، سۆزەکیانە لەگەڵیاندا مامەڵە بکات، فاکتە مێژووییەکان لەگەڵ هەڵاتلەدان (ئیدیعاکردن)دا بەیەکتر دەچوێنێت، تاکو بڕیاری کۆتایان لەسەر بدات. مێژووناس مێژوو بە دەسەڵاتداران ناهێنێتەوە، ڕووداوەکان بە دەستپاکییەوە دەگوێزێتەوە، فاکتە مێژووییەکان لە خوێنەر ناشارێتەوە، بە زانیاری لەخودهەڵێنجراو (ئاوەژووکراو) و فشەوفیشانە خوێنەر هەڵناخەڵەتێنێت. گەر پێویست بکات لەکچونە

مێژووییەکان لە سەردەمی جیاوازدا بە نموونە دەهێنێتەوە، لێ یەکێک لە خەسڵەتەکانی مێژوو دووبارەبوونەوەی ڕووداوەکانێتی. مێژووناس/مێژووزان یان توێژیاری مێژوو سەرقاڵی ڕابردوو یان ڕووداوەکانی مێژووە.

بە پێوەری زانستی ئەمڕۆ ئەو مێژوونووسانەی، کە لەسەر مێژووی ئەنتیک، سەدەکانی ناوەند و مێژووی تازەش کاریانکردووە بە توێژیار و مێژووناس ناوزەد ناکرێن،. بەم جۆرە کەسانە دەوترێت مێژوونووس یان دیرۆکنووس (Historiograf) ڕەنگە مێژوونووسە کۆنەکان لەم کاتیگۆرییەدا ناوزەدبکرێن. مێژووناس لە وشەی یۆنانی کۆن (Historiker) ەوە وەرگیراوە و بەمانای توێژەر/لێکۆڵەر (Erforschung) یان ناسینەوە (Erkennung) دێت. مێژووی توێژینەوەی زانستیانەی مێژوو بەشێکە لە زانستی مێژوو، لێ مێژووی نووسینەوەی مێژوو لە سەرتای ئەنتیکەو□ ب□وونی ه□ب□ووە لەچوارچێوەی مێژوونووسیندا، بەڵام توێژینەوەی مێژوو بەشێوە سیستێماتیکەکەی لە سەدەی 19 بەدوواوە دەستیپێکردووە. لە ڕەوتی (ڕێڕەوی) مێژووی نووسینی مێژوودا نووسەرانی جیاوازیش کاریان لەسەری کردووە و پەرەیان بەم بوارە داوە، بەڵام سەرتای مێتۆدی مامەڵەکردن لە پێداچونەوەی بابەتە مێژووییەکان بەوە پەیوەندیدارکراوە، کە داخۆ مێژووناسان بۆ توێژینەوەکانیان لەچ نووسینێکی پێش خۆیان سودیان وەرگرتووە. گەر بنەمای شیکاری ڕوداوەکان لەسەرچاوەی زانستییەوە هەڵنەهێجرابن، مێژوونووسان بە شێوەی بابەتی (ئۆبیەکتیق) □وداوەکان ناخەنە بەر دەمی خوێنەرانیان.

مێژوونووس (دیارە مەبەست لە هەموو مێژوونووسێک نییە) بەوە پێناسە دەکرێت، ڕووداوەکان/ناسینەوەکان لەچوارچێوەی زانستیدا شیکار ناکات، بەڵکو ڕووداوەکان هەندێجار بەمەیل و ئارەزووەکانی خۆی دەهۆنێتەوە، زیادە دەخاتە پاڵیان، چاودێرییە مێژووییەکان لە چاویلگەکانی خۆیەوە دەبینێت، ڕوداوەکان بێبەرن لە فاکتی زانستی و ئەرگومێنتەکانی لە بنەما زانستییەکان. ڕەنگە گەلەک ڕووداوی مێژوویی و بەسەرهات و ئەنجامەکانیان لەلایەن مێژوونووسانەوە بەبێ شیکار و فاکتی زانستی نووسرابێتنەوە. مێژووی ڕووداوەکان هەندێجار لەدیدی دەسەڵاتدارانەوە هۆنراونەتەوە، مێژوونووسەکان هەندێجار ڕوداوەکانیان بە ئارەزو حەزەکانی ئەوان نووسیوەتەوە. چەواشەکاری ڕاستیی□کان لای خوێنەرانی دەبنە فاکتێک بۆ ڕووداوە مێژووییەکان. مێژوو لێرەدا دەبێتە فیداکەری چەند پێنووسێکی بێویژدان. لە ڕاستیدا هەمووکەسێک دەتوانێت ببێتە مێژوونووس، لێ مێژوونووسی پیشەیەک نیە، کە لەلایەن یاساوە پارێزراوبێت، هەرکەسێک سەرقاڵی

مێژوونووسین بێت، یان کەسێکی ڕۆژنامەوان بێت، دەتوانێت خۆی بە مێژوونووس ناوزەد بکات، بەڵام کەسی مێژووناس دەبێت بە فاکتی زانستی ڕوداوەکان هەڵسەنگێنێت/معالەجەیان بکات. مێژوونووسانی کۆن خۆیان بە سەرهەڵدان و جوڵانەوە و چالاکیەکانی فیگەرە مێژووییەکانەوە سەرقاڵکردووە و لەسەریان نووسیون. مێژووی چەرخە کۆنەکان، مێژووی بابلیەکان، ئاشوری و میسری و فارسەکان، لە چاوگ و لەسەر بنەمای شیکاری زانستییەوە هەڵنەهینجراون، بەڵکو زۆرجار ڕوداوەکانیان بە شێوەی “حیکایەتخوازی” و بە سیستەمی دەماودەم لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەکی تر ڕاگواستەوە. لێرەدا ڕاوەستەیەک دەکەین و دەپرسین:
دەبێت لە گێڕانەوەی ڕوداوەکاندا چ ناهەقییەک بەرامبەر بە خودی مێژوو و مێژووی ڕوداوەکان کرابێت. دەبێت چەند کەسی بەتاوان بە تاوانی هەڵچنراو و بەدەر لە فاکتی زانسیتی و ڕاستپەرستییەوە حوکم درابێتن. بۆ نموونە نووسینەوەی مێژووی ڕووداوەکانی هێرشی مەنغۆلەکان بۆ ناوچەکانی جیهان، یەکەم و دووهەم جەنگی جیهانی ، مێژووی قەتڵوعام (کۆمەڵکوژییە) کانی ئیسلامی و فتوحاتی ئیسلامی، ڕوداوەکانی جەنۆسایدی ئەرمەنیەکان لە جەنگی جیهانی یەکەمدا بەبەرنین لە هەڵگێڕانەوەی ڕاستیەکان و ئارەزووماندانەی دەسەڵاتدارانی ئەو کاتە.
لەم نێوەدا ئاڕاستەی کۆمپلێکسێک دەبینەوە، کە لێرەدا بەکۆمپلێکسی مێژوو ناوزەدی دەکەین، کۆمپلێکسێکی ئاڵۆز و پڕکێشەیە، ئاخر ئەمە چۆن لە ڕوودا و بەڵگەنامە و فاکتەکانی مێژوو تێبگەین، گەر ئەم مێژووە بەهەڵە و تەزویر و نازانستیەنە هەنرابێتەوە، بە ئارەز و بەرژەوەندییەکانی دەسەڵاتداران و ئایندارەکان و بە ناو پیاوچاکانەوە نووسرابێتنەوە. چالاکوان و هەرزەکارە خوێنگەرمەکان چۆن لەم هەڵەمە مێژووییە تێبگەن و ئاگاداریان بن، گەر ڕاستیەکانیان لێ ئاوەژووکرابێت. دەسەڵاتدارانیان لێکرابێت بە خواپیاوان و ئایندارانیان لێکرابێتە پیاوچاکان، هەژاریان لێکرابێتە سوڵتان و دەوڵەمەندان بە پاتریەت. ئەمانە گیروگرفتەکانی ئەم کۆمپلێکسەیەی مێژوون.

پێش هەر باسێک لەم نێوەندەدا باشترە پێناسە ی ئەم دوو تێگەیە/مەفهومە بکەین. مێژووناس و مێژوونووس. مێژووناس بە لاتینیەکەی دەبێتە “Historiker, Geschichtswissenschaftler”. ئەو ئامرازەکانی نووسینەوەی مێژوو و ڕوداوەکانی لەسەر بناغەی فاکت و شیکارە زانستییەکان بەرنامەڕێژ دەکات، دوورن لە بەرژەوەندی کەسی و ئارەزوومەندی و بەرژەوەندی دەسەڵاتداران. ڕوداوەکان بە مێژووی

پێش خۆیان و سات و کاتی ترەوە گرێدەدەن. “کون و کەلەبەریان” تێدا نیە، فاکتەکان تەنها لە ڕوانگەی زانستییەوە شیکاردەکەن. بابەتگەران و بەویژدانی مر□قپ□روەرانە کاریان تێدا دەکەن.

دەبێت ئەوەش بخرێتەڕو، کە لەهەمان کاتدا مەرج نییە مێژوونووسان هەموویان ناڕاستبێژییان لە ڕووداوەکاندا کردبێت و ئاوەژو و خودمەندانە دەسکاریانکردبێت، بەڵکو تەنها ئەوەیە کارەکانیان بێبەرن لە فاکت و بنەمای زانستی، چونکە هەندێک لە مێژوونووسان هەمیشە بەدوای بنەما زانستیەکاندا نەگەڕاون و نەیانکردۆتە مێتۆدی نووسینەکانیان.

لێرەدا گرنگە، کە چەند ڕووداوێکی مێژوویی بە نموون□ ب□ه□نینەوە، کە تاکو ئەم سەردەمەش بەشێوەی جیاواز لە ڕاستیەکانیان باسدەکرێت.

دوو جەمسەری ناکۆک لەنوسەرانی، لێرەدا مەبەست مێژووناسان و مێژوونووسانی ڕووداوەکانە، ئەم مێژووە بە شێوەی جیاواز شیکار دەکەن، هەندێکیان مێژوونووسانی ڕووداوەکانن، کە لە بەرژەوەندی دەسەڵاتداراندا ڕووداوەکانیان هۆنیوەتەوە. دیارە بەرژەوەندی سیاسی و ئابوری، بەرژەوەندی بازرگانی و دیپلۆماتی لە پشتی مەرامەکانیانەو□ بوون. لەسەر هەمان ئەو ڕووداوانە کەسانی مێژووناسیش لەسەریان نووسیون، بەڵام بە بەڵگەنامە و توێژینەوە لەسەر بنەمای فاکتەکانی ئەو ڕووداوانە. یەکێک لە ڕووناترین ڕووداوەکانی دووسەدەی ڕابردوو گێنۆسایدی (ناسراو بە قەتڵ و عام یان کۆمەڵکوژی) ئەرمەنەکانە لەپێش تاکۆتایی یەکەم جەنگی جیهانی.

مێژوونووسانی سەر بە ئیمپڕاتۆری عوسمانی و سوڵتان عەبدوولحەمیدی دووەم/٢ مێژووی ڕووداوەکانیان لە بەرژەوەندی سیاسی، ئابوری و دیپلۆماتی ئەو سەردەمە هۆنیوەتەوە. دیارە مێژوونووسانیش توێژینەوەیان لەسەر ڕووداوەکان کردووە و بە شوێن بنج و بناوانی، واتە ڕاستیەکان و هۆکاری ڕووداوەکاندا گەڕاون.

ئەگەر ئیمپراتۆرییەتی عوسمانی زیمبۆلی دەسەڵات و هێز یان مێژووی (پاڵەوانەکانی) تۆمار کردبێت، ئەرکی مێژووناسان و توێژینەوەی مێژوو لەسەر ڕووداوەکان بێگومان ئەوە نییە، لایەنگری دەسەڵاتداران و حکومداران بکات، بەڵکو توێژینەوەیەکی زانستیانە و ڕەخنەگرانە دەبێتە ئەرکی ئەو کەسانەی مێژووی ڕوداوەکان تۆمار دەکەن.

مێژووناسان دەبێت لە هۆکارەکانی (بزواندن و هاندەرەکان)ی، لە ڕەوت و شێوازی سیاسی و ئابورییەکانی ڕووداوەکان بکۆڵنەوە ڕەخنەگرانە کاری تێدابکەن. ئەمەش دەمانگەیەنێتە تێمای (بابەتی) خێر و شەڕ. خاوەندەسەڵات لە هەر سێکتەرێکی کۆمەڵدا بێت، بەدەوڵەمەندەکانیشەوە، نا بێت هێزەکانی/هێزەکانیان وەک د□س□□اتنواندن و بەکارهێنانی زەبروزەنگ بەرامبەر کەمینەکان

بەکاربهێنێت، بەڵکو پێویستە لەڕێگەی ئاوەزمەندێتی (عەقڵانییەت) و لۆگیکی بەخشندەییەوە ئاڵوگۆڕ و هاوسەنگییەکانی ئەم دەسەڵاتە پێناسەبکات و دابەشیان بکات (مەبەست دابەشکردنی هێزەکانە بە شاقوڵی و ئەستونی).

ئەگەر سەرچاوە زانستییەکان و توێژینەوە ڕەخنەییەکانی مێژووی ڕووداوەکانی جێنۆسایدی ئەرمەنەکان لە ستاندارتێکی مێژووییەوە وەربگرین، زۆر زوو بۆمان ڕووندەبێتەوە، کە مێژوونووسانی تورکی عوسمان و لاوانی تورکی دوای سوڵیان مەحمودی دووەم ٢ ڕووداوەکان لەبەرژەوەندی دەسەڵاتدارانی ئەو سەردەمە و پارێزەرانی کۆمارەکەیەندا هێنیوەتەوە. بەرامبەر درۆ و ئاوەژووکردنی ڕاستییەکان گەلێک سەرچاوە و فاکتی مێژوویی هەنە، کە لەسەر بناغەی زانستی و چاودێرییەکانەوە ئەم ڕووداوە مێژوییە هەڵدەسەنگێنن. یەکێک لەو چاوگە زانستیانە، کە باس لەم ڕووداوانە دەکات کتێبە بەناوبانگەکەی یۆهانس لێپسیۆس (Johannes Lepsius)1، کە بەڕوونی تاوانەکانی سوڵتان مەحمودی دووەم ٢ بەرامبەر ئەرمەنییەکان ئاشکرادەکات و دڕندەییەتی دانیشتوانی سیڤیلی تورکی ئەو سەردەمەمان بۆ ڕووندەکاتەوە. یۆهانس لێپسیۆس ئەو کاتە خۆی چاودێری ڕووداوەکانی کردووە و بەشێوەیەکی ڕاستگۆیانە و بەویژدانانە لەسەر ڕووداوەکانی نووسیوە. لە کتێبەکەیدا زۆرێک لە فاکتە مێژیییەکان و هۆکاری ئەم "قەتڵوعامە" ڕووندەکاتەوە.
لێپسیۆس بەم شێوەیە باسی ڕووداوەکانی ساڵی 1985 دەکات:
“ڕاوەدونانی ئەرمەنییەکان لە تورکیا لە پایزی ساڵی 1985 وە دەستیپێکرد” 2 و لەپاشدا لێپسیۆس وەکو شاهێدێکی زانستکاری ئەو سەردەمە لە کتێبەکەیدا دەنووسێت: “ئەمەش بووە کوشتار و خوێنڕشتن تادەگات بەکۆمەڵکوژی ئەرمەنییەکان لەزۆر ناوچەی جیاوازدا لە لایەن تورکەکانەوە.3 لەماوەی دوو ساڵ (1894 بۆ 1896)دا 312.000 ئەرمەنی لەناوبران. لە کۆتایی ساڵی 1897 دا تەنها لە ناوچەی کیلیکیەن (Kilikien) 2500 گوندی ئەرمەنی و 500 کەنیسە وێران و تاڵان (فەرهود) کران. 300 کەنیسە کرانە مزگەوت و 50.000 منداڵی ئەرمەنی باوانیان لەدەستچوو.4

زۆرینەی گەلی تورک و بانگەشەی فەرمی حکومەتە یەک لەدوای یەکی کۆماری تورکیاش تاکو ئەم ساتەش دانیان بە جێنۆسایدی (کۆمەڵکوژی) ئەرمەنەکاندا نەناوە و بەڕەسمی داوای لێبوردنیان لەگەڵی ئەرمەن نەکردووە. لێرەدا زۆر بەڕوونی دیارە، کە تورکەکان بەرامبەر هەڵە مێژووییەکانیاندا نەوەستاونەتەوە و شەرپێنجەی خوێناوی مێژوویان

بە نەوەکانی داهاتویان بەدەمارەکانی جەستەی ناسیۆنالیستی و شۆفێنیستی تورکیدا گواستەتەوە. مەخابن کە لە وڵاتەکەیاندا ملیۆنەها ئەرمەنی بوونەتە قوربانی سیاسەتی سوڵتان و تورکە لاوەکانی کۆماری تورکیا.

پرسیاری سەرەکی لێرەدا ئەوەیە، نەوەی ئێستا و لاوەکانی مۆدێرنی تورک چۆن بەوانە ڕووداوێکی مێژوویی وڵاتەکەیان، ئەگەر فاکت و توێژینەوە زانستییەکان بەژێر گڵەدا کرابن، ڕاستییەکانیان لەئاوەژوو کرابن. لاوان گەلێک توانای بووژاننەوە و جقاکی کۆمەڵایەتی و مێژووییان هەیە، کە مێژووی ڕووداوەکان بە شێوەیەکی باوەڕپێکراو و ڕاستبێژی لەبەر دەستیاندا بێت و کاری تێدابکەن.

دیارە مێژوو تەنها لەلایەن مێژوونووسانەوە تۆمار نەکراوە، بەڵکو مێژووناسان توانیویانە بەشوێن سەرچاوە زانستییەکانی ئەم ڕووداوانەدا بگەڕێن و بیروڕای خۆیانی لەسەر بدەن.

مێژوو ئاوێنەیەک نییە، کە ڕووداوەکان کتومت بپێرچێنێت، بەڵکو کۆمپلێکسێکی کرفتلەخۆگرە و ڕووداوەکانی پێویستیان بە هزری ڕەخنەگرانە و توێژینەوە هەیە. هەڵسەنگاندیان چاوانی تیژبین و ویژدانی مرۆڤانەیان گەرەکە. گەر بەراوردێکی مێژوویی لەتەک ڕووداوەکانی مێژووی قەتڵوعامی ئەرمەن لە تورکیادا بە ڕووداوەکانی دووەم جەنگی جیهانی لەلایەن نازییەکانی ئەڵمانیاوە لە ڕوانگەی شکاری زانستیانەوە بکەین، ڕون و ئاشکرا دەبێت، کە هەندێک لە مێژووناسانی ئەڵمانی (لێرەدا مەبەست لە سەرچاوە ئەڵمانییەکانە، کە بۆ ئەم نووسینە سودی لێوەرگیراوە) توانیان ڕوداوەکانی جەنۆسایدی جوەکان لە دووەم جەنگی جیهانیدا بە شێوەیەکی ڕەخنەگرانە و بە مەتۆدی زانستیانە شیکار بکەن، کە هێزی شەڕانخوازی نازییەکان بەرامبەر ئەوان کردوویانە. نەک مێژووناسانی ئەڵمان، بەڵکو بەشێکی زۆرینەش لە گەلی ئەڵمان دانیان بە شرۆڤە ڕەخنەییەکاندا هێناوە، هەستیان بەو هەموو تاوانە بەرامبەر گەلان و کەمینە و کەمئەندامان و کەسانیتر کردووە. ئەڵمانەکانی دوای جەنگ گەلێک بە خێرایی دەستیان هەڵبڕی و داوای لێبوردنیان لە جیهان و لە گەلانی ناوچەکە و لە جوەکانی هەموو جیهان کرد. تورکەکان تاکو ئەم ساتەش دان بە تاوانەکانی قەتلوعامی ئەرمەنەکان ناکەن، چجا داوای لێبوردن. مێژووناسانی ئەڵمان دیارە کارێکی زۆر و کاریگەرییەکی زۆریان هەبووە لەم "ڕاستبێژییەی مێژووەکەیاندا". ئەوان توانیان ڕوداوەکان بە پێوەرێکی زانستی و ویژدانێکی مێژووییەوە شیکاربکەن و ڕەخنەیان لێبگرن، بۆ ئەوەی ئەو هەڵە مێژووییە دووبارە نەکەنەوە. ڕەنگە ئەمە بە "هەستیاریکردن بەرامبەر بە مێژوو"

پێناسەبکرێت و حیکمەتی/هەژمەندی لێوەربگیرێت.

گێرهارد ڕیتەر (Gerhard Ritter)5 یەکێکە لەو مێژووناسانەی ئەڵمان، کە بە مێتۆدێکی زانستیانە و ڕاستگۆیانە ناوەڕۆکی ڕوداوەکانی مێژووی جێنۆساید و بەربەرێتی ڕژێمی نازییەکانی ئەڵمانیای شیکار کردووە و بەکۆمەڵگەی ئەڵمانی و جیهانی ناساندووە. ڕیتەر زۆر بەڕوونی و بەبێ پێچوپەنا ئەم هاوکێشە پڕگرفتە لەم ڕستەیەدا دەهێنێتەوە. "مرۆڤایەتی ئەوروپا لە هەموو سات و سەردەمەکاندا خولیا و مەفتونی دەسەڵات بووە، کە ئەویش بەشێک بووە لەو هۆشدارییەی ترسنهێنەرە و دووفاقەئاساو چەتوونییەی دەسەڵات "6
ڕاستبێژی و ویژدانی دادپەروەرانەی مێژووناسێکی وەک ڕیتەر دەنگێکی بەرز و ڕاچڵەکانێکی ویژدانی و مێژوویی بوون بۆ گەلێکی وەکو ئەڵمان، کە دوو جەنگی جیهانی بەرپاکردبوو. ئەو پێیان دەڵێت هەڵەکانمان تەنها بە ڕاستبێژی و ویژدانی مرۆڤپەروەرانە ڕاستدەکەینەوە. ئەگەر ڕەخنەگرانە لە ڕووداوەکان نەڕوانین، لەسەر هەڵەکانمان بەردەوام دەبین. دیارە گێرهارد ڕیتەر تەنها مێژووناسێکی ئەڵمان نەبووە،کە لەسەر ئەم ڕووداوانەی نووسیبێت، زۆرێک لە نووسەران و فەیلەسوفان و مێژووناسانی تری ئەڵمانی بەچاوی ڕەخنەگرانە لەسەر ڕوداوەکانیان نووسیوە.
نەک لایەنە فەرمییەکان، بەڵکو زۆرینەی گەلی ئەڵمانیش دانی بەم تاوانەدا ناوە وداوای لێبوردنیان کردووە، کە ڕۆڵی مێژووناس و ڕۆشنبیرانی گەلێک نیشاندەدات. ئەوان ڕاستی ڕووداوە مێژووییەکان لەبەر چاودەنێن و هەما و هەڵە سەرەکییەکانی ئاشتیخوازانە بەیەکتر دەگەیەنن.

ئەگەر چاوێک بە مێژووی پەنجاساڵ لەوەپێشدا بخشێنین، جارێکی تر ڕووبەڕووی هەمان گرفت و کۆمپلێکسی مێژوویی دەبینەوە، پرسیار دەکەین ئایا مێژوو کە دەینووسێتەوە، دەسەڵاتداران و کاربەدەستەکانیان، یان مێژووناسان و ڕۆشنبیر و ئەکادیمەکانیان؟ ئەمە گرفتەکەیە، کە زۆرێکی ڕوداوە مێژوییەکان بنەمای زانستی مێژوویی ئەوتۆیان نییە، کە مێژووناسانی سەردەم بیکەنە بنەمای پێداچونەوەکانیان و بیروڕای خۆیانی لەسەر بدەن. گەر بە کۆنکرێتی چاوێک بەم مێژووەدا بخشێنین، بە ڕوونی دەبینین، کە حکومەتە یەکلەدویەکەکانی دەوڵەتی تورکیا تاکو ئەم ساتەوەختەش بەردەوامن لەهەڵە مێژووییەکانیاندا و پەلاماری گەلانی ناوچەکە دەدەن. زۆرجار دەڵێن "مێژوو عیبرەتە"، ئایا گەلان سودیان لەم عیبرەتە وەر نەگرتووە، یان مێژوو دووبارەبوونەوەیەکی خۆڕەکئاسایە و دەبێت دووبارە و چەندبارەی

بکەینەوە؟

سەرچاوە:

1. Lepsius J.: Armenien und Europa. Eine Anklage-Schrift wider die christlichen Großmächte und ein Aufruf an das christliche Deutschland Berlin Westend 1896. ئەرمەنیا و ئەوروپا. سکاڵانامەیەک دژی وڵاتە زلهێزە مەسیحییەکان و بانگەوازێک (جاڕنامەیەک) ئاڕاستەی ئەڵمانیای مەسیحی.
2. یۆهانس لێپسیەس لە 15.12.1858 لەدایک بووە، لە 03.02.1926 دا کۆچی دوایی کردووە. تیۆلۆگێکی پڕۆتێستانت و ڕۆژهەڵاتناسێکی (ئۆرێنتالیست)ی باش بووە، بەتایبەتی لەسەر مێژووی گەلی ئەرمەنی. لە ساڵی 1880 دا دوکتۆرای لە بەشی فەلسەفەدا بەدەستهێناوە و لەکۆتاییدا سەرقاڵی دراساتی تیۆلۆگی (زانستی خوداناسی) بووە. ئەندامی دامەزرێنەری "پێیامبەرانی مەسیحی ڕۆژهەڵاتناسانی ئەڵمانیا" بووە. لە نزیکەوە و بە شێوەیەکی زانستی توێژینەوەی لەسەر جێنۆسایدی ئەرمەنەکان لە تورکیادا کردووە.
3. هەمان سەرچاوە لا 33
4. هەمان سەرچاوە لا 123ـ124
5. G. Koutcharian: Der Völkermord an den Armenier und seine Auswirkungen. In: Pogrom Nr.: 72/73, 1980, S. 9-20, hier Seite 10 کۆمەڵکوژی ئەرمەنییەکان و ئاکامەکانی، لە گۆڤاری پۆگرۆم، ژمارە 73/72 دا، ساڵی 1980، لاپەڕەی 10
6. Gerhard Ritter: Die Dämonie der Macht. Beitrag über Geschichte und Wesen des Machtproblems im politischen Denken, Heinrich F.C. Hansmann Verlag Stuttgart, 1947 گێرهارد ڕیتەر، دێوەزمەی دەسەڵات: تێڕوانین بۆ مێژوو و چییەتی گرفتەکانی دەسەڵات لە هزری سیاسی سەردەمی نوێدا.
7. هەمان سەرچاوە، لاپەڕە 197

دیارە دەبێت لێرەدا ئەوە لە یادنەکەین، کە کوردەکان و هەندێک لە عەشیرەتەکانی کوردیش بەشداری ئەم تاوانەیان کردووە، سوارەی حەمیدی و هەندێ لە کاربەدەستە کوردەکانی ئەو سەردەمە، بە عەشیرەتە کوردەکانیشەوە، لەژێر فەرمانڕەوایی سوڵتان حەمیدی دووەم/ ٢ دا لە هەندێک ناوچەدا قڕتەوعامی ئەرمەنییەکانیان کردووە.

گەر ئەمەی کوردیش پەند لە ئەزمونە مێژووییەکانی خۆمان وەرگرین، دەبێت بە فەرمی و کۆلێکتیف داوای لێبوردن لەگەلی ئەرمەنی بکەین.

هێڕشەکانی داعش لە بەرژوەندی دەسەڵاتدارانی هەرێمە.. زاهیر باهیر

بە داخەوە کە چڕبوونەوەی هێڕشەکانی داعش لەم ماوەیەدا بووە هۆی بە قوربانیدانی کۆمەڵێک چەکداری ڕەش و ڕوت، کە ئەوەی پاڵیان پێوەدەنێت کە خۆیان بدەنە کوشت و منداڵ و خێزانیان و ئازیزانیان لەدوای خۆیان بە ئازارەوە، سەرگەردان بکەن، بژێوی ژیانیانە دەنا کەسێکیان نییە کە باوەڕی بە کوردایەتی و پاراستنی خاك و نیشتمان و نیشتمانیبوون، بێت.
هاوکاتیش زۆرێك لە ڕۆشنبیران و نوسەران و ئەهلی فەیسبوك نەك هەر گلەیی لە حیزبەکانی دەسەڵاتدار و سەرانی کورد، دەکەن ، بەڵکو هێڕشیشیان دەکەنە سەر و بە خائینیان دادەنێن کە لە کاتێکدا ئامادەنین هیچ جۆرە ئاسانکارییەك بۆ چەکدارەکانیان لە بەرانبەرر هێڕشی داعش-دا بۆ بکەن. لەوانەش ناردنی چەکی باش و سەیارەی هەمەر و ئامادەبوونی ئیسعاف لە کاتی زەرووریدا بۆ گواستنەوەی برینداران یا هەر هیچ نەبێت راهێننانی دووان لە چەکداران لە سەنگەرەکانیانا دەربارەی ئیسعافاتی ئەوەلی و زیادە موچە یاخود هەر هیچ نەبێت پێزانین و سوپاسگوزاریەکیان .
لە ڕاستیدا ئەوانەی سەرەوە کارێکی ئاسانە و تەچونەکی زۆریشی تێناچێت لە بەرانبەر بەهیزکردنی هێڵی پێشینەی جەنگ و بەرەی شەڕ دژ بە داعش.

بەڵام بۆچی ناکرێن؟
دەسەڵاتدارانی کوردی باشوور زۆر زیرەکن و خۆیان دەزانن چی دەکەن . ئەوان ئەو جۆرە ئەرکانە یاخود تاکتیکانە بەکارناهێنن لە پێناوی بەرگریی یاخود پارێزگاری لە ستراتیجیان، بەڵکو ئەوان ئەو تاکتیکانە دەکەنە قوربانیی لە پێناوی ستراتیجییەتیانا.

ستراتیجەتی دەسەڵاتداران مانەوەیانە لە حوکمڕانیدا، مانەوەشیان لە حوکمڕانیدا یانی هەر بە تەنها بوونی دەسەڵاتی سیاسی نییە بەڵکو دەسەڵاتی ئابووری و فەرهەنگی و کولتوریی و پێگەی کۆمەڵایەتی و نەو خێزانی و پاراستنی ئەجێندەکانی دەوڵەتانی ناوچەکە و ڕۆژئاوا و ئەمەریکایە. بۆ ئەمەش ئەوان پێویستیان بەوە هەیە کە خۆیان لە مەترسی خۆپیشاندان و پرۆتێستی گەورە کە ڕەنگە کۆتاییەکەی بە ڕاپەڕین بێت، بپارێزن.

دەسەڵاتداران چۆن ئەمە دەکەن؟

هەموو حکومەتەکانی سەر زەمین بە تایبەتی حکومەتەکانی وەکو وڵاتانی ڕۆژئاوا و ئەمریکا و کەنەدە و ڕوسیا، لە کاتێکدا کە ڕووبەڕووی مەترسییەك دەبنەوە بە لە خشتەبردنی هاووڵاتیانیان و بەلاڕێبردنیاندا و سەرنجڕخستنە سەر داخوازییە هەنووکەییەکانیان، دیمەنێکیان بە دەهێننە پێشەوە کە پلانیان لە کردنیا، پێشوەخت کردوە.
دیارە ئەم بەلاڕێبردن و لە خشتەبردنە لە کوردستانا جیاوازە تاکو با بڵێین وڵاتێکی وەکو بریتانیادا، چونکە هەر یەکەیان بە جۆرێك لە جۆرەکان کە پێویست بکات ئەو تاکتیکە بەکاردەهێنن. بۆ نموونە تۆنی کلیف-ی کۆنە پەرلەمانتاری حیزبی کرێکارانی بریتانیا دەڵێت: کەسایەتی مارگرێت تاچەر سەرەکوەزیرانی ئەو کاتەی بریتانیا ئەوەندە دابەزیبوو هاتە خوارەوە بۆ لە سەدا 17 ئیتر ئەوە نەنگی بوو بۆی. بۆیە باشترین کارێك بۆ بەرزکردنەوەی کەسایەتی و پاراستنی حوکمەکەی هات کێشەی دوورگەی فۆکلەندی لە تەك ئەرجەنتینا کردە بەهانەیەکی زۆر گەورە و لە 02/04/1982 دا شەڕی هەڵگیرسان. دوای بردنەوەی ئەم شەڕەش کە ڕاپرسی کرایەوە لەسەر کەسایەتی تاچەر، ڕادەی کەسایەتی ئەو بۆ لە سەدا 67 بەرزبووەوە.
هەر دوور نەڕۆین جەنگی ئێران و عێراق بووە هۆی درێژبوونەوەی رژێمی ئاخوندەکانی ئێران کە لە سای ئەو جەنگەدا نەك هەر خەڵکێکی زۆری ئێرانیان گەمژاند بەڵکو هەموو موعارەزەی ناو ئێرانیشیان تێشکان و ئیدۆلۆجی دەسەڵاتخوازی ئیسلامیان برەو پێدا و چەندەها حیزب و هێزیان لە وڵاتانی ناوچەکەدا بۆ دروستکرد. ئەمە جگەلەوەی کە ئەمەریکایان بە مەترسی گەورە لەسەر نەتەوەکانی ئێران، زەقکردەوە تاکو تێکۆشان دژ بە ئەمریکا سەراپای نەهامەتیەکانی کە دانیشتوانی ئێران رووبەڕووی بووبوونەوە، خەفە بکرێت.
لە ئەمەریکا لە هێڕشی ڕاستڕەوەکان بۆ سەر کۆشکی سپی لە دیسەمبەری ساڵی پێشوودا و زەقکردنەوەی ئەم کێشەیە کە تا ئیستاش

بە بەردەوامی لە ناو میدیاو سەنەتای ئەمەریکیدا باس دەکرێت و لیژنەی لێکۆڵینەوەی لەسەر دانراوە کە بە دەیەها ملیۆن دۆلاری تێدەچێت، ئەمانە هەمووی بۆ خەفەکردنی کێشە سەرەکییەکانی خەڵکی ئەمریکی بوو بۆ داپۆشینی ئەو کێشانە و لابردنی سەرنجی هاووڵاتیان بوو بۆ سەرنجڕاکێشانیان کە گوایە پرسی " دیمۆکراسی" لە مەترسیدایە و ئەمە کێشەی سەرەکی هاووڵاتیانی ئەمەریکییە .
من دەتوانم دەیەها نموونەی جۆرا و جۆر لە زۆر وڵاتدا بۆ هەمان مەبەست بهێنمەوە، بەڵام لێرەدا دەوەستم و دەگەڕێمەوە سەر کوردستان
.

ئەی لە کوردستاندا ئەمە چۆن دەکرێت؟

لە کوردستاندا بۆ لابردنی مەترسی و لە بیرلادانی خەڵکی ، " خودا" داعشی داوە . پێشتر بەعس بوو کە هەر خەڵکی گلەیی لێبەرز دەبووەوە ، بەوە دەمکوتدەکران کە حکومەتەکەیان ساوایە، دەبێت خەڵك ئەوە لەبیرنەکەن. بەڵام ئێستا کە داعش هەیە ئەمان بۆ هەموو شێوەیەک مەترسی لە کاتی کردنی ئەم هەڵشانەدا بۆ خەڵکی دەفرۆشنەوە کە گەورەترین مەترسی لەسەر کوردستان و قەوارەکەی هەیە، بۆیە هەر بەرپرسێك لە لایەکەوە سەبارەت بەو مەترسییە لاوەکییە کە دەتوانرێت زۆر بە ئاسانی و بە تێچوونێکی کەم چارەسەر بکرێت ، ڕاگەیاندن دەدات. ببینن:
"مەسرور بارزانی: داعش بۆتە هەڕەشەیەکی ڕاستەقینە بۆ سەر ناوچە کوردستانییەکان."
" قوباد تاڵەبانی: زۆربونی هێرشەکان سەلمێنەری ئەوەن کە مەترسی ئەو داعش هێشتا زیندوە"
نابێت باوەڕ بەمانە هیچی بکرێت شلکردنی جڵەوی داعش و توندکردنەوەی بە دەستی خۆیانە [تکایە واتەمەگۆڕ کە بەڵام ئەمان بەشێکن لە داعش و پەیوەندی گەرموگوڕ و ڕاستەوخۆیان هەیە] بەڵام هەر بیهێننەوە بەرچاوی خۆتان ، باشە بۆچی کە لە ئێستادا کە خۆپیشاندانی گەورەکراون و هەن، هەڵشی داعش لە زۆر لاوە بەردەوامە؟!!
گەر ئەمە بۆ تۆ خاڵێك نەبێت، لای من فەرامۆش ناکرێت، جێگای بیرکردنەوە و تێڕامانە.

Zaherbaher.com

زاهیر باهیر
05/12/2021

ڕەوەندی سیاسی پاش هەڵبژاردن لە عێراقدا.. موئەیەد ئەحمەد

هەڵبژاردن و ڕاپەڕین

هەڵبژاردنەکانی ئەم دواییەی پەرلەمانی عیراق، هەڵبژاردنێکی هێزەکانی دژە شۆڕش بوو، ئەمەش بەسادەیی لەبەرئەوەی هەڵبژاردن کاتیک توانرا بخرێتەڕوو و سازبدرێت کە بەهێزترین هەڵچوونی شۆڕشگێڕانەی جەماوەریی کرێکاران و زەحمەتکێشان و نەداران و لاوانی کچ و کوڕی ئەم چین و توێژانە، سەرکوتکران و بەلێشاو نوقمی خوێن کران. لە ئاکامی ئەم تاوانکاری و خوێنڕێژییەی ڕژێمی بورژوا ئیسلامی و قەومی و میلیشیاکانی، زیاتر لە (٨٠٠) خۆپیشاندەر کوژران و هەزارانیشیان لەگیرا و تیرۆر و بێ سەروشوێن کران، و دەیان هەزاریشیان بریندار کران. لە هەرێمی کوردستان و بەدیاریکراوی لە دێسەمبەری (٢٠٢٠)دا ژمارەیەک خۆپیشاندەریان خەڵتانی خوێن کرد و بە زەبروزەنگ و گرتن و ڕاودوونان توانیان بەشێوەیەکی کاتی کۆنترۆڵی بارودۆخەکە بکەن، و لەم دوایانەشدا ڕاپەڕینی خوێندکاران و گەنجان لە زۆربەی شارەکانی کوردستان بۆ چەندین ڕۆژ بەردەوام بوو.

گەر لە شوێن و پێگەی ڕاپەڕینی ئۆکتۆبەر لە عێراق و ناڕەزایەتییەکانی خەڵک لەهەرێمی کوردستانەوە، و لە هیوا و ئامانجە ئازادیخوازەکانیانەوە، ورد ببینەوە لەوەی کە گوزەراوە و ئەگوزەرێ، تابلۆی خوێنتکان ئەبینین لەسەرجەم جەستەی ئەم هەڵبژاردنەدا، و ئازار ئەشکەنجەکانی هەزاران بەسەروشوێنکراوان و گیراوان و برینداران و ناڵەی کەسوکاریان ئەخۆڵنینەوە، و ڕیسوایی هەموو ئەو لایەن و کەسانە ئەبینین کە بەناوی ڕاپەڕینەوە بەشداری ئەم هەڵبژاردنەیان کرد. ئەم تابلۆیە واقع و مانای ئەم هەڵبژاردنە دژە شۆڕشییە بە جەماوەری نەداری ئەم کۆمەڵگەیە کە بە (١٨٠) پلە بە پێچەوانەی پیاهەڵخوێندنەکانی دەسەڵاتداران و هێز و حزبەکانیانە.

کارکتەری سیاسی جیاکەرەوەی هەڵبژاردنی ئەم جارە، بە پەرلەمانی

عێراق، لەوانەی پێشووتر، ئەم پەیوەندییەی هەڵبژاردن بوو بە سەرکوتی ڕاپەرینەوە. جەوهەری هەڵبژاردن، وەک کردەوەیەکی سیاسی و ئامرازێکی دەستی هێزەکانی دژە شۆرش، بریتی بوو لەم پەیوەندییە و لەم سەرکوتە، و مەبەست لێی بە پلەی سەرەکی چنینەوەی بەرهەمەکانی سەرکوتی ڕاپەرین بوو لە بەرژەوەندی بورژوازی ئیسلامی و قەومی و نیولیبرالی دەسەڵاتدار نەک جێبەجێکردنی ئامانج و داوکارییەکانی ڕاپەڕین.

بۆ هێزەکانی دەسەڵات هەڵبژاردن ئامرازێکی سیاسی ”نەرم“ی تەواوکەری پڕۆسەی سەرکوتی خوێناوی ڕاپەرین بوو. لیڵکردن و شێواندنی ئامانج و داواکارییەکانی ڕاپەرین بەوەی کە هەڵبژاردنی پێشوەخت جێبەجێکردنی داواکاری ڕاپەرینی ئۆکتۆبەرە و بەقسەی موستەفا کازمی بۆ فەراهەمهێنانی ”دەوڵەت و ڕیفورم و ڕەفزی گەندەڵی“ بوو، بە ئاشکرا ئەم تەواوکارییەی پرۆسەی سەرکۆت دەرئەخات. کازمی لەم گوتەیەیدا لە تیوتەر نە قسەیک لەسەر ئەوە ئەکات کە ڕاپەرین بە دژی سیستم و نایەکسانی و هەژاری و بیکاری بوو و نە ئەچێتە سەر ئەوەی کە ئامانج و دروشمی ڕاپەرین ڕوخاندنی سەرجەم ڕژێمەکە و دەسەڵاتی حزبەکان بوو، وە نە باسی ئەوەش ئەکات کە جەماوەری شۆرشگێر ئەیەویست گەندەڵی لە مەخەوە هەڵکێشێ و وەک سیستم دایەمەنی.

هەروەک ئاماژەم پێدا، هەڵبژاردن، وەک نەخشە و سیاسەتی بورژوازی دەسەڵاتدار، لە پەیوەندیدا بە ڕاپەرینەوە، بە چنینەوەی بەرهەمەکانی سەرکوتی ڕاپەرین و سەقامگیرکردنی ڕژێم خرایەڕوو، و لەم ڕاستاییەشدا بە کەمکردنەوەی ئاسەوارەکانی ئەو کوتەکە گەورەیەی کە ڕاپەرین سرەواندییە پەیکەرەی سیاسی و ئایدیۆلۆژی ئیسلامی سیاسی و تایفەگەرییەتی لە عیراقدا. ستراتیژێک کە هێزەکانی ڕژێم لەم بوارەدا بەڕێوەیان برد و ئیستاش بەڕێوەی ئەبەن چەناڵیزەکردنی ئەو گۆڕانکارییە سیاسی و فیکریانەیە کە ڕاپەرین فەراهەمیهیناوە تا بەئارامی هەرس ببن لە جەستەی سەرخانی سیاسی و فیکری سیستمی زاڵی سەرمایەداری و ببنە هۆی سەقامگیرکردنی ڕژێمی سیاسی حاکم.

حزب و هێز و ڕەوتە فکری و سیاسییەکانی بورژوازی هەم لەناو دەسەڵاتدا و هەم ئەوانەشیان کە لە ئۆپۆزسیۆندان وە یا لە بەرەی بایکۆت دان، و هەندێک لەوانەش کە لەناو ڕاپەریندا بوون، و بەناوی ”تشرینەوە“، واتە ئۆکتۆبەرەوە، ئەدوێن، هەموو ئەمانە بەکردەوە خەریک بوون و ئیستاش بەردەوامن کە بەربەستی ئەو زەڕبەیە بکەن کە ڕاپەرین داویەتی لە پەیکەرەی رەوتی ئیسلامی سیاسی و نیزامی سیاسی

بورژوازی لە عێراقدا. هەڵبژاردنی پەرلەمانیش ساتێک بوو لە ساتەکانی ئەم پرۆسەیە، و یەکانگیرکردنەوەی ئەم هەوڵوتەقەلا کۆنەپەرستانەیەی هەموو ئەم لایەنانە و چەنەڵایزەکردنی بوو بە مەبەستی جێگیرکردنی نیزامی سیاسی دەسەڵاتدار و تواندنەوەی هێواش و لەسەرخۆی دەستکەوتە فیکری و سیاسیەکانی ڕاپەرین لەناو سیستم و ڕژێمدا.

میکانیزمی سەرلەنوێ بەرهەمهێنانەوەی دەسەڵاتداریەتی هێزە ئیسلامی و قەومیەکان، و دینامیزمی سیاسی ناو کۆمەڵگەی بورژوازی لە عێراقدا، بە بەردەوام و بەشیوەی جۆراوجۆر خەڵکی کرێکار و نەداری ئەو کۆمەڵگەیە و ڕیزی بەرینی بێکاران و ژنانی ستمەدیدە و لاوانی شۆرشگیر ئەخاتە ژێر باری قورسی ئەم هێرشە ئایدیۆلۆژی و تیۆری و سیاسیەی ڕەوت و لایەنەکانی بۆرژوازی و سیاسەتە دوژمنکاریەکانی هێزەکانی دژە شۆڕش. ئەمەش بەمەبەستی ئەوەی کە نەهێڵرێت خەباتی سەربەخۆی ئەم چین و توێژە نەدار و چەوساوانە بەرەوپێش بچێت و ئاکامەکانی هەڵچوونی شۆڕشگێڕانەی خۆیان بچننەوە و دەستکەوتە شۆڕشگێرانەکانیان ببەتە هۆکاری بەرزکردنەوەی زیاتری هوشیاری سیاسی و فیکری سەربەخۆیان و جێگیرتر ببێت لە ئاستێکی کۆمەڵایەتی بەریندا.

هەر لەم ڕاستایەشدا، هێزەکانی بۆرژوازی دەسەڵاتدار و پاڵپشتە نێودەوڵەتەکانیان و بە مەبەستی ملنەدان بەهیچ داواکاریەکی ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی ئازادیخوازانەی جەماوەری نەدار و شۆرشگێڕ و هێزە کۆمەڵایەتی و چینایەتیە پرۆلیتاریەکەی ڕاپەرین، هەڵبژاردنیان لە جێگەیدا دانا کە بەخۆی لە بەرژەوەندی جێگیرکردنی سیستمی زالەی بورژوازیە. دیارە ئەوان باش ئەزانن کە داسەپاندنی سادەترین داواکاری ئابوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی ئازادیخوازانەی ئەو جەماوەرە نەدار و شۆڕشگێڕە بەسەر بورژوازی و ڕژیمەکەیدا ئەبێتە دەسکەوتی جێگیر نەک هەر بە ئەنجامدانی باشبژێوی لە ژیانی چین و توێژە نەدارەکان بەڵکو بە گۆڕینی پارسەنگی هیزی چینایەتی بەلای ئەم چین و توێژانەدا و بەرزکردنەوەی ئاستی سیاسی و فیکریان و لە دواشیکردنەوەدا بەهیزترکردنی پرۆسەی خەباتی شۆڕشگێڕانە لە کۆمەڵگەدا.
بەڵام لەگەڵ هەموو ئەو هەوڵە و تەقەلا کۆنەپەرستانەیەی بەرەی دژە شۆرش، کەس ناتوانی ئەوە ڕەت بکاتەوە کە ڕیزی بەرینی جەماوەری زەحمەتکێش و نەدار و بیکارانی کچ و کوڕ لەوپەڕی بێزاریدان و ناڕەزایەتیەکان لەناو دەروونی کۆمەڵگەدا جمەی دێت و هەمەلایەنەتر

بووە، و ڕێژەی بەرزی بایکۆت و دەنگنەدان بەگوێرەی راپۆرتەکان نزیکەی (٨٠%)ی دەنگدەران بوو و هەموو هێزە سەرەکییەکانی دەسەڵات ژمارەی دەنگەکانیان کەمتر بووەتەوە. هەموو ئەمانەش دیاردەی قەیرانیکی قوڵ و بەرینە کە نیزامی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی زاڵ لە عیراقدا دەرگیریەتی، و هەردەم ئەبێتە هۆی بەردەوامی ناڕەزایەتی و هەوڵوتەقەلاکانی نەداران و کرێکاران و بێکاران و گەنجان بۆ گۆرینی دۆخی زاڵ. لە ئیستادا ئەبینین خۆپێشاندانەکانی خوێندکاران و لاوان لە کوردستاندا بەردەوامە و پێشبینی ئەوە ئەکرێت کە دەورەیەکی نوێ لە ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان لەئاستی هەموو عیراقدا دەستپێبکاتەوە لە سەر زەمینەیەکی بەهێزتر و هەمەلایەنەتر.

دۆخی دوای هەڵبژاردن و سەقامگیکردنی ڕژێمی سیاسی بورژوازی

ڕژێمی سیاسی لە پێش هەڵبژاردن و لە دوای هەڵبژاردندا لەسەر بنەمای سیستمی تایفی و قەومی و هێزی میلیشیایی دامەزراوە و درێژەی پێئەدرێ، و هەڵبژاردن نەک دەستکاری ئەم سیستمە ناکات، بەڵکو چاکسازییەکانیش کە بە فۆڕماڵیستی باسی لەوە ئەکری بۆ سەرلەنوێ بەرهەمهینانەوە و جێگیرکردنی زیاتری ئەم سیستمەیە. بەڵام ئەوەی کە گرنگە ئەوەیە کە ئەم سیستمە خۆی دەرگیری قەیرانە و زۆربەی زۆری جەماوەر سەنگەریان لێگرتووە.
خاسیەتی سەرەکی ئەم دەورەیەی پاش هەڵبژاردن قوڵتربوونەوە و بەرینتربوونەوەی قەیرانی دەسەڵاتداریەتی بورژوا ئیسلامیزم و ناسیۆنالیزمە لە عێراق و کوردستاندا و سەرچاوەکەشی، بە پلەی سەرەکی، قوڵتربونەوەی قەیرانێکی کۆمەڵایەتیی بەرینە کە هەڵقوڵاوی توندوتیژبوونەوەی ناکۆکییەکانی سیستمی ئابوری زاڵی سەرمایەداری نیولیبرالیزم و دینامیزمی ژیانی کۆمەڵایەتییە لە چوارچێوەیدا، و هەروەها لەقبوون و لێکترازانی هیژمۆنی ئایدیۆلۆژیا و ئاسۆی سیاسی و فیکری ئیسلامی سیاسی و قەومییە بەسەر زەینی جەماوەری بەرینی نەداران و کرێکاران و لاوانی کچ و کوڕی ئەم کۆمەڵگەیە. بۆیە ئەم قەیرانە سیاسییەی ڕژێم و ئەم جەمسەرگیرییەی جەماوەر لە بەرامبەر دەسەڵاتدا هەردەم تەشەنە ئەکات و قوڵتر ئەبێتەوە و کار بەئاستێک گەیشتەتە کە بەناچاری ئەبێ ئاڵوگۆڕییەک، لە بەرژەوەندی جەماوەر یا بە دژی، بێتە ئاراوە و ئەوەی ئیستا هەیە و زاڵە تێپەڕێنرێ.

پرسیاری سەرەکی ئەوەیە کە بە فەراهەمهێنانی ئەو ئاڵوگۆڕییە، هەم هێزە چینایەتی و کۆمەڵایەتییەکانی کریکاران و نەداران و گەنجانی کچ و کوڕی ناڕازی و سۆشیالیست و ئازادیخواز لە کێشمەکێشدان لە

بەرامبەر چینی بۆرژوازی با□د□ست و ڕەوت و حزب و هیزە سیاسیەکانی، لەناو دەسەڵات وە یا لە ناو ئۆپۆزسیون، وە هەم ئەم حزب و هێزانەی بۆرژوازیش کەوتونەتە گیانی یەکتری و لە ململانێدان و لە هەمانکاتیشدا یەکدەستن بە دژی پرۆلیتاریا و بەرەی شۆرش.

تا ئەو شوێنەی باسەکەمان لەسەر دەسەڵات و دەوڵەتە لە عێراقدا، کێشمەکێشی نیوان هێز و باڵەکانی دەسەڵات تەنها لایەنێک و بەشێک لە کارەکتەری دەوڵەت و نیزامی سیاسی لە عێراقدا پێک ئەهێنی، بەڵام مەسەلەی بناغەیی لەم بوارەدا ئەوەیە کە هێزە سەرەکی□کانی دەسەڵات و گەورە سەرمایەداران و تۆێژە دەستڕۆیشتووەکانی بورژوازی ناوخۆیی و هەروها بۆرژوا ئیمپریالیزمی ڕۆژئاوا و هاوپەیمانە نیودەوڵەتیەکانی و تەنانەت هێزە ناوچەیەکانیش، لەوانە ئیران، چوونیەکن و یەکدەستن لەسەر سەقامگیرکردنی دەسەڵاتی دەوڵەتی بورژوازی لە ڕیگەی ئەم فۆرمە سیاسی□ ئیسلامی و قەومیە پشکپشکێنەیەی کە هەیە لە عیراقدا.

هەموو ئەم هێزانەی بورژازی نەک هەر کێشەیەکیان نییە لەسەر ئەوەی کە پاراستنی نیزامی سەرمایەداری و کارکردی جوڵە و کەڵەکەی سەرمایە، کە بەشێکە لەجوڵەی سەرمایەی جیهانی، بەم ڕژێمە گەندڵ و سەرکوتگەرە دابین بکەن، بەڵکو وەک زەرورەتێک مامەڵەی لەگەڵ ئەکەن و لە هەوڵی سەقامگیرکردنیدان. هەروه□ها کار لەسەر ئەوە ئەکەن ڕژیم سەقامگیر بکەن و ئیحتوای هەر هەوڵوتەقەلایەکی شۆڕشگێڕانەی پرۆلیتاریا و نەدارن و ئازادیخوازن و سۆشیالیستەکان بکەن، و نەهێڵن لە سەروسیمادان بەو ئال□گ□ریەی کە بوەتە ناچاری ڕۆلیان هەبێ و هەر لەم ڕاستایەشدا قەیرانەکەیان بەجۆرێک چارەسەربکەن ک□ ب□ب□تە هۆی جێگیرترکردنی دەسەڵاتداریەتی بورژوازی ئیسلامی و قەومی و پایەکانی دەوڵەت و دکتاتۆریەتی بورژوازی.

بۆ ئەمریکا و بورژوازی نێودەوڵەتی هاوپەیمانانی، گرنگ ئەوەیە کە ئەم هێزانە بتوانن ڕژێمەکە درێژە پێبدەن و دەور و کارکردی هێزەکانی سەر بە جمهوری ئیسلامی ئێران کەم بکەنەوە و هەنگاو بنێن بۆ سەقامگیرکردنی ڕژێمی سیاسی بورژوازی لە وڵاتدا. ئیتر ئەوە نەک هەر گرنگ نیە بۆیان کە کۆنەپەرسترین هیزی وەک (سەدر)ییەکان و (پارتی)یەکان و (حەلبوسی)یەکان و هاوپەیمانەکانی تریان بتوانن حکومەتی زۆرینە دامەزرێنن و پایەکانی ڕژیمی سیاسی بورژوازی بەم شێوەیە سەقامگیر بکەن، بەڵکو جێگەی دەستخۆشانە و پشتگیریانە.

(سەدر)ییەکان چۆن سەرکوتی هاوڵاتیان ئەکەن و چ بێمافی و دیلیەتیک بەسەر ژناندا ئەسەپێنن، و (پارتی) چی بەسەر جەماوەری کوردستاندا ئەهێنی و حوکمی بەعس ئاسای چۆن لە کوردستاندا بەهێزتر ئەکا، و (حەلبوسی)یەکان و هاوپەیمانانی چ سەودایەک بە چارەنوسی

دانیشتوانی ناوچەکانی ڕۆژئاوای "غەربیە"ی عێراقەوە ئەکەن، ئەمانە هیچیان نیگەرانیەکانی ئەوان نین و هێنانەدی بەرژەوەندیە ئابوری و سیاسی و جیۆسیاسیەکانیان مەشغەڵەتیانە.

چەڵەنجی سەرەکی بەردەم پرۆلیتاریا

لەگەڵ سەرکوتکردنی ڕاپەرین، هێزە کۆمەڵایەتییە پرۆلیتاریەکەی کەوتە ئەو دۆخەی کە ناچار بێت لە فۆرمی تردا بەردەوامی بەخەباتی بدات تا دەرەویەکی تازەی هەڵچوونی جەماوەری. گەندەڵکاری سیاسی بەشێک لە چالاکەوانانی ئۆپۆرتیونیستی ناو ڕاپەرین کە بەحوسن و ڕەزای خۆیان بونەتە پاشکۆی ڕژێم و بەشێکیان بونەتە هەڵمات بەدەست لایەنەکانی ئۆپۆزسیۆنی بورژوازی، سەر بەم دەوڵەوت ئەو دەوڵەتی جیهانی و ناوچەیی، تەنها دیاردەی داڕوخانی ئەم بەشەی لە چالاکەوانانی ڕاپەرین و هیچی تر، و بەشێکە لە پرۆسەی بەرەو پیشچوونی جەمسەرگیری زیاتری هیزەکانی شۆرش و دژە شۆرش، هێزەکانی گۆرانکاری و کۆمەڵگەی نوێ و هێزەکانی کۆنەپارێزی و ئیستبداد.

جەماوەری کریکار و زەحمەتکێشی لە عێراق و لە کوردستانیش بەشێوەی دیاریکراوی خۆی، لە بەردەم چەڵینجێکی گەورەدایە لە بارودۆخی پاش ئەنجامدانی هەڵبژاردن. سەقامگیربوونی ڕژیمی بورژوازی و دەوڵەتی بورژوازی ئیسلامی و قەومی لە عێراقدا کە ڕێک بێتەوە لەگەڵ بەرژەوەندیەکانی بورژوازی نێودەوڵەتی و کەمپی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی، لە بارودۆخی ئیستادا بە شیوەیەکی ئاڵۆز و ڕێکهەڵپیکراو لە ئارادایە، و ئەوەی کە پێشێلی ئەکەن بەرژەوەندیەکانی جەماوەری نەداری عێراقە بە فەراهمهێنانی ئاڵوگۆریی سیاسی شۆرشگێرانە و ڕیشەیی.

هەر بۆیە لەم دەورەیەدا بوار بۆ تەمومژی سیاسی نەماوەتەوە و ڕەوەندی کێشمکێشی سیاسی چینایەتی نێو کۆمەڵگە جەمسەرگیری ڕۆشنتری بە خۆیەوە دیوە و بەرژوازی دەسەڵاتدار و هاوپەیمانە نێودەوڵەتییەکانیان ئەیانەوێت دەوڵەتی بورژوازی لە عێراقدا بەم فورمە سیاسیە ئیسلامی و قەومیەیەوە بچەسپێنن و سەقامگیری بکەن و نایەنەوێت بە ئاسانی ئەوەی بەدەستیان هیناوە لە دەستی بدەن. هەر بەم پێیەش دەوری ئەو بەشە لە ڕابەران و چالاکەوانانی ڕاپەرین، کە کەوتونەتە ژێر کاریگەریەکانی ئەم ستراتیژەی بورژوازی، بەسەرچووە، و دیاردەی پاشکۆبونیان بە ڕژێم و بە هێزە ئۆپۆزسیونەکانی بەرژوازی، لە نێوانیاندا گەشەیکردووە و ئۆپۆرتیۆنیزمی سیاسیان بووە بە پراتیکێکی ڕیسوابوو.

دیارە تەیفی تازەی ڕاپەرینکاران و پرۆلیتاریا لە ناو کۆمەڵگەدا لە جمووجوڵدایە، بەڵام ئەوەی گەرنگە سیاسەتی ئەپەرتەنیستی لافلەدەرانی ڕیفۆڕم و چالاکەوانانی گەندەڵکار و دژە حزبی و دژە سیاسی پێشوو، ناتوانن کاریگەری جارانیان هەبێ لەسەر ئەو جموجۆڵەی کە لە دەرونی کۆمەڵگەدا لە پێشکەوتندایە.
گەشەدان بە بەڵاوکردنەوەی خوڕافاتی قەومی و دینی و تایفەگەری کارکتەری سەرکی سیاسەت و ڕەفتاری باڵەکانی بورژوازییە، کە بەپلەی سەرەکی وەزیفەی دژە شۆرش بوونیان بەرجەستە ئەکاتەوە و بریتییە لە هەوڵەکانیان بۆ تێپەڕاندنی ئەم دۆخە بە بەهیزکردنی پۆتینسی شۆڕشگێڕانەی جەماوەری نەدار و زەحمەتکێش و کولکردنی هەر ئایدیایەکی سۆشیالیستی و شۆرشگێرانە. ئەمە سەرباری ئەوەی لەژێر کوتەکی شۆرش و بەرەو پێشجوونی پڕۆسەی شۆرشگێریدا ئەگەری ئەوە هەیە پەنا بەرنە بەر بەهێزکردنی دڕندانەترین ڕەوتی فاشیستی و میلیتاریزەکردن دۆخەکە و بەرپاکردنی جەنگی پرۆکسی و تیرۆر و تەنانەت داگیرکردنی سەربازی.
تاکە زەمانەت لە بەرامبەر هەموو ئەم ئەگەرانەدا یەکخستنی ڕیزی سەربەخۆی کرێکاران و نەدارن و زەحمەتکێشانە لە دەوری ئاسۆی سیاسی سەربەخۆی خۆیان و ئەڵتەرناتیفی سۆشیالیستیان. ئەزمونی ڕاپەرینی ئۆکتوبەر و هەموو ئەزمونە شۆڕشگیریە جەماوەریەکانی تری ناوچەکە ئەمەمان بۆ ئەسەلمێنی.

بەدیلی سۆشیالیستی

خاڵی دەستپیکردنی ناسینی خودی ئەو قەیران و کێشمەکێشە هەمەلایەنەییەی کە ئەگوزەرێ لە عیراقدا ناسینیەتی وەک کولیەتێک و پرۆسەیەکی نەوەستاو و لێکهاڵپێکراو. مەسەلەی سەرەکی ئەوەیە کە بەدیلی شۆرشگیرانە و سۆشیالیستی و ئازادیخوازی چۆن بتوانی ئەم کێشمەکێشە سیاسی و کۆمەڵایەتییە بە ئاراستەیکدا بەرەو پێش بەرێت کە هەردەم سەربەخۆیی سیاسی و چینایەتی سۆشیالیستی پرۆلیتاریا زامن بکات و فەراهەمی بهێنێتەوە لە هەموو وەرچەرخانە سیاسیەکاندا.
هەموو هیزەکانی بورژوازی بە هەموو ئەوانەی کە لەناو دەسەڵاتدان و ئەوانەشی کە لە ئۆپۆزسیۆندان مۆدیل و بەدیلێکی ئابوریان نیە بۆ کۆمەڵگە و ڕێکخستنی ژیانی کۆمەڵایەتی و ئابوریەکەی جگە لە کەپیتالیزمی نیولیبرالیی هاوچەرخ، و هێچ ئاسۆیکی ئابوری لە ئەجندەیاندا نیە کە خۆشگوزەرانی بۆ جەماوەر دابین بکات. ئەمەش بەخۆی خاڵی لاوازیانە و زەمینەی ئەو قەیرانە کۆمەڵایەتییەیە کە هەردەم قەیرانی سیاسیان توندوتیژتر ئەکاتەوە. هەربۆیە

بە پیچەوانەی بانگەشەکانی دوژمنانی سۆشیالیزم و کۆمۆنیزم کە هەردەم باسی کۆتاییهاتنی بەدیلی سۆشیالیستی و کۆمۆنیستی ئەکەن، ئەوە سەرمایەداری نیولیبرالیزم و ناکۆکیە کارەساتبارەکانیەتی کە کۆتایی پێهاتووە، و بە زەبروزەنگ و بە هەکاری پارسەنگی هیزی سیاسی چینایەتی لە بەرژەوەندی بورژوازی بەڕێوەوە ئەبرێ.

خولانەوە لە بازنەی فەراهەمهێنانی ڕیفورم لە سەرخانی سیاسی نیزامی سەرمایە و خولانەوە لەناو کایەی سیاسەتی بورژوازی بەبێ گرتنەبەری ئاسۆی گۆڕانکاری ئابوری و سۆشیالیزم و چارەسەری کوللییەتی ئەم بارودۆخە هیچ دەردێکی پرۆلیتاریا دەرمان ناکات. کێشە و مەسەلەکانی جەماوەری نەدار و زەحمەتکێش نە لە بازنەی هەڵبژاردن و بایکۆتدا وەڵام وەرئەگرنەوە، وە نە لە بازنەی گۆڕینی سیستمی سیاسی بە گوێرەی مۆدێلەکانی بورژوازی و ڕیفۆرمیان.
بە پرۆلیتاریای سۆشیالیست چوونەپای خەباتی چینایەتی و کێشمەکێشی سیاسی چینایەتی سەربەخۆی خۆی مانایەکی نییە بەبێ بەرزکردنەوەی ئاڵای سۆشیالیزم و ئاسۆی گۆڕانکاری شۆڕشگیرانەی ئابوری و ڕزگاربوون لە کۆتوبەندی سەرمایە و سەرمایەداری. ئەو تەنها بە ئاسۆی سۆشیالیستی ئینتەرناسیۆنالیستیەوە ئەتوانێ بەهیز و تواناوە بەرەو ڕووی ئەم دەورەیە لە گۆڕانکاریە سیاسی و کۆمەڵایەتیەکان ببێتەوە و لە بەرژەوەندی نەداران و زەحمەتکێشان بیانشکێنێتەوە، و تەنانەت ڕیفورمەش لە پرۆسەی ئەم خەباتەیدا بەدەستبهێنێ بە ئەوەی شۆڕش بەرپا بکات بە سەر هەموو ئەو سەرخانە سیاسیەی کە بورژوازی قەومی و دینی و لیبرالی لە عێراقدا کردویانە بە قەڵای کۆنەپەرستی و درێژەدانی دیلیەتی ملیونەها ئینسان و ژیانی کارەساتباریان.

٢٩ نوڤەمبەری ٢٠٢١

ڕۆمانەشیعر-دەقی واڵای (زەریا و بەستەڵەکی باشوور بە تامی

شیعر)ی پێشەوا کاکەیی بڵاو دەکرێتەوە

لەبارەی ئەم پەڕ**تووکەوە پێشەوا کاکەیی دەڵێت:**

ئەم بەرهەمە: ئەزموونێکی نوێی شیعری منە کە لە (ڕۆمانەشیعر-دەقی واڵا)دا خۆی دەبینێتەوە. پڕۆژەی پێنجەمی کارنامەی (شیعرەڕێ)ـمە کە لە ساڵی ٢٠١٦ـەوە کاری لەسەر دەکەم. ئەمەش دوای ئەوەی دێت کە پڕۆژەی سێیەم و چوارەمم (ئەمریکانامە بۆ تامی شیعر) وەک (ڕۆمانەشیعر-قەسیدە) لە ساڵی ٢٠١٧ نووسرا و لە ساڵی ٢٠١٨ چاپ کرا. لەو پەڕتووکەدا، پێشەکی و کورتەیەکی تێدایە لە هەمبەر (ڕۆمانەشیعر-دەقی واڵا) وەک ژانرێکی نوێی شیعری، کە ئەم ژانرە خۆم لێکم داوە و بەرهەمم هێناوەتەوە وەک ژانرێکی نوێی شیعری. بە واتایەکی تر، من خاوەنی ئەم ژانرەم لە مێژووی شیعردا. لەو پەڕتووکەدا، سێ کاری جیاوازم خستووەتە ڕوو، کە ئەویش ئەوەیە یەکەمین جارە ڕۆمانەشیعر-دەقی واڵا دێتە بەرهەم. هەروەها، یەکەمین جارە (ڕۆمانەشیعر-دەقی واڵا) لە بارەی ئەم قاڕەوە دەنووسرێت بە شیعر. هەروەها، یەکەمین جارە شیعری تێدا بزێتەوە و بە شیعر ببەسترێتەوە. ئەم پڕۆژە شیعرییە، خەم و ئازار و حەیرانی کەسێکە کە دەیەوێت لەناو شەپۆلەکانی زەریا و بەستێڵەکی باشووردا شتێک بگێڕێتەوە، خەمی کورد وەک بوون و هەبوو بەر باس بدات. کورد دەباتە ناو ئەو گەلانەی کە لەو قاڕەدا دەژین و گەلانیش ڕادەکێشێتە ناو خۆیەوە، لەوەوە هەم ڕەخنە لە خۆی و هەمیش لە جیهان دەگرێت. لەگەڵ ئەوەشدا، کوردێکی گەڕیدە لەناو و ئاو و بەفر و بەستێڵەکدا جیهانی ژینگە بەر باس دەدات. داهاتوو دەخوێنێتەوە.

پەرەگرافیک لە پەڕتووکەکە:

قەت بە قەد قەدی درەختێک ڕوو لە با نەوەستاوم،
با، ئاوسم بە مەشکی ئاوریشمم،
نازانم ئاوم یان ئاور،
چۆن قەت بە قەد قەدی درەختێک
لە جێی خۆم نەوەستاوم.
ئێستا ڕاوەستاوم لە ئەدنبرەی حەوتدەریایی،
لەسەر دەفتەری هەوا، دەنووسم (با.)
ئەی با! کە هاتی،
ناونیشانم، ئاو و ئاورە،

لەم شیعرەدا بۆت دەر دەکەوە،
باکەنەکم نییە لەم جیهانەدا؛
کە هاتیت، بمبە لەگەڵ خۆتدا و
لە جیهانی خۆتدا نیشتەجێم بکە!

پەشێوا کاکەیی

پەشێوا عەبدوڵڵا عەبدولڕەحمان، نازناوی (پەشێوا کاکەیی)ــیە، لە ١٩/ ٤/ 1984. لە گەڕەکی "جووتکانیان"ــی شاری قەڵادزێ لە دایک بووە. پاش ڕاپەڕینەکەی ساڵی 1991 ەوە لە خوێندن بە زمانی دایکزاد دەنێت و هەر لە قەڵادزێ خوێندنەکەی کۆتایی پێ دێنێت و ساڵی 2005-2006 بۆ درێژەدان بە خوێندنەکەی لە ئاستی باڵادا ڕوو لە زانستگەی سلێمانی و کۆلیژی یاسا و ڕامیاری دەکات و بڕوانامەی بەکالۆریۆس لە زانستە سیاسییەکاندا وەردەگرێت. ئێستایش فەرمانبەری زانستگەی ڕاپەڕینە.

لە گەلێک ڕۆژنامە و بڵاڤۆکدا بابەتەکانی بڵاو کردۆتەوە. چەندین توێژینەوە و خوێندنەوە بۆ شیعرەکانی کراوە و ئێستاکە سێ کتێبی وەرگێڕدراوەتە سەر زمانی فارسی، دانەیەکیان چاپ و بڵاو کراوەتەوە و کۆمەڵێ شیعرەکیشی وەردەگێڕدرێ بۆ زمانی عەرەبی. لە داهاتوودا دەکەونە بەر دیدی خوێنەرانی فارسزمان و عەرەبزمان. چەند شیعرێکیشی وەرگێڕدراونەتە سەر زمانی تر…

بەرهەمە شیعریی و ئەدەبییەکانی بریتین لە:

١. پاشماوەی هەناسەکان، کۆمەڵە شیعر، چاپی یەکەم، چاپخانەی گەنج، سلێمانی، 2008.
٢. منم، دیدەوانیی گوێ دەکەم، چامە- شیعر، چاپی یەکەم، چاپخانەی دیلان، سلێمانی، ٢٠١١، چاپی دووەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠١٩.
٣. باغ غەزەلی تۆ، شیعر، چاپی یەکەم، چاپخانەی پەنجەرە (تاران،).2015
٤. لە خانەچکەکەی ماڵی پوورە خونچەمەوە بۆ کەلاوەکەی سەعیدیان، (دەقی واڵا،) چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ،.2017
٥. ئەفریقانامە و زەمینەنامە بۆ تامی شیعر، (پەڕەی یەکەم و دووەم،) شیعر، پەخشان، پەخشانەشیعر و گەڕانەوە، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، 2018.
٦. ئەمریکانامە بۆ تامی شیعر، (پەڕەی سێیەم و چوارەم،) ڕۆمانەشیعر- قەسیدە، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، 2018.
٧. گەردوونامە، شیعر، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، بڵاوکراوەکانی

کتێبی نووسیار، سلێمانی، 2019.
٨. بونیادنانەوەی ڕووناکی لە گێڕانەوەی زەردەشتی ئەحمەد مەلادا، لێکۆڵینەوە، ناوەندی ڕۆشنبیریی ئەندێشە، چاپی یەکەم، سلێمانی، ٢٠٢٠.
٩. نەمرەڵ، چامە-کتێب، چاپی یەکەم، چاپخانەی جەنگەڵ، تاران، بڵاوکراوەکانی نووسیار، سلێمانی، ٢٠٢١.
١٠. بیری شیعر و خەیاڵی زمان، دیدار لەبارەی شیعرەوە، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، 2021.

11. زەریا و بەستەڵەکی باشوور بۆ تامی شیعر، (پێڕۆژەی پێنجەم) ڕۆمانەشیعر-دەقی واڵا، چاپی یەکەم، چاپخانەی کارۆ، سلێمانی، ٢٠٢٢.

لە قاڵبدانی منداڵ.. زاهیر باهیر

پەروەردە و قوتابخانە بەهرەی سروشتیی لە منداڵان دەسەنەوە. شتێك نییە جگە لە قاڵبدانی منداڵان، ئاوەز و تەفکرینیان سنوردار دەکات ، مەیلی سروشییی و داهێنانیان کۆنترۆڵ دەکات ، ئازادیی و ژیانی سروشتیانەیان لێ زەوت دەکات، دەیانکاتە دوژمنی یەکدی، گیانی بەریەککەوتن و کێبەکێیی نێوانیان زیاددەکات، سەرەنجام مەخلوقێك دەبن کە زیاتر خزمەتی بازاڕ دەکەن تاکو کۆمەڵ. خۆشەویستییان بۆ پارە و موڵکییەت و کەڵەکەکردنی سامان بەردەوام زیاتر دەبێت لە خۆشەویستییان بو دەوروبەریان. مەخلوقێك دەبن کە چینی حوکمڕان بۆ خولقاندنی جۆرێك لە کرێکار پێویستی پێیان دەبێت، کە لەڕاستیدا قوتابخانە و پەروەردە بەگشتی دەبێت ئاراستەی هاوکاریکردنی تەواوی ئازادیی تاک بکات.
زۆرێك لەوانەی کە داهێنەربوون، خزمەتی کۆمەنەتییەکە و خەڵکیان کردووە یا خوێندەوارییەکی کەمیان هەبووە، یاخود لە قۆناخێك لە قۆناخەکانی ژیانی خوێندنیانا چی تر نەیانتوانیوە لەگەڵ قوتابخانەدا هەڵکەن و لەی هەڵهاتوون.
گەر منداڵان بە جۆرێکی دیکە لە قوتابخانەی مۆدێرینی هاوچەرخ]

نەك مۆدێرنی سەردەمی ئێستا] بخرێنە بەر خوێندن و پەروەردە بکرێن، بە داهێنان و دەستپێشکەری خۆیان زۆر جیاواز دەبن لەوەی ئێستایان و بە دڵنیاییشەوە کۆمەڵی ئایندە کە ئەوان تاکە هەر هۆشیارەکانین زۆر جیاواز دەبێت لەمەی ئێستا. بەڕای من منداڵان فێری شتەکان نەبن بەڵکو فێری مانای شتەکان ببن.

ئێمە نمونەمان زۆرە لەو منداڵانەی ئەو بەهرە و توانایەیان لە بوارێکدا و لە سەردەمێکی خوێندندا تێدا دەرکەوتووە بەڵام بە حوکمی پەروەردە و پڕۆگرامی باو و خزمەت بە سیاسەت و بە کوڵتوری دواکەوتووی کۆمەڵ ڕیگایان لێگیراوە و کراونەتەوە بە قاوغەکەی خۆیانا. وەکو د□یقد گرەیبەر دەڵێت " دەزگەکان جەنگیان بەرانبەر بە خەیاڵ و بیرکردنەوە بەرپاکردووە، ئەوان قەوارەی خەیاڵ و بیرکردنەوەمان بۆ دادەنێن لە ڕێگایەکەوە کە بە سیستەمێکی تایبەتی سوودمەند بێت"

فرەنسیسکۆ فیرەر، Francisco Ferrer ، کە ئەنارکستێکی کەتەلۆنیای ئیسپانی بووە لە 31/05/1906 دا بە تاوانی بەشداریکردن لە پیلانی کوشتنی 26 کەس برینداركردنی زیاتر لە 100 کەسی تر لە زەماوەندی پاشادا، ڕۆژی دواتر گیرا و دوای ماوەیەك بەردرا بەڵام دووبارە گرتیانەوە لەسەر ئەوەی کە یە کێکی زۆر چالاك بووە و لە پشتی ڕاپەڕینەکانی ئەو چەند ساڵەوە بووە ، ئیتر دووبارە ئەو پرسەی پێشتریشی بۆ زیندوکرایەوە لە تەمەنی 59 ساڵیدا لە 13/10/1909 ڕەمی دەکرێت. ئەو وەختێکی زۆری خۆی بۆ پەروەردە و قوتابخانەی مۆدیرن بەکاردەبات. بۆ ئەمەش چەند ساڵێک بە هەوڵێکی زۆر لە بەرشەلۆنە لە 08/09/1901 دا بە هاوکاریی خەڵکانی بە توانای دیکە توانیوێتی ئامانجەکەی بپێکێت. یەکەم بڵاوکراوەکەی [نەشرە] قوتابخانەکەش لە 30/10/901 دا دەرکرد کە ئیتر بوو بە بڵاوکراوەیەکی مانگانە. ئامانجی ئەم بڵاکراوەیەش ئافراندنی پلاتفۆرمێك بوو بۆ گەشەپێکردنی تئیوری پەروەردەی ماقوڵ. گەر چی زۆربەی وتارەکان دەربارەی پرسی پەروەردە و پیداگۆگی بوو، بەڵام هاوکاتیش زانستی کۆمەڵایەتیی و [سۆشیال ساینس] فێمەنیزم و زانستی تاوان [کریمۆلۆجی] و ئاین و مێژو و چینەکان و پاکوخاوێنی و داوودەرمان… گەلێکی تر لەم بابەتانە دەگرتە خۆی. بەداخەوە کە ئەم بڵاوکراوەیە لە 31/05/1906 وەستا بە گیرانی خودی فرانسیسکۆ فیرەر بە داخستنی قوتابخانەکەش.

فیرەر ئەوەندە باوەڕی بە توانا و دەستپێشکەری و خۆ خۆیی منداڵ هەبووە لە یەکێک لە قسەکانیا دەڵێت " من پێمباشترە ئازادیی خۆخۆیانەی منداڵم هەبێت کە هیچ شتێک زیاتر لە زانیارییەکی لەفزی/دەمیی و زیرەکییەکی شێواو، نازانن، ئەمەم لا پەسەندترە لە

كەسێك كە ئەزموونگەری پەروەردەی ئەم سیستەمە هەنوكەییەی هەبێت"
ئ□م□ا گۆڵدمانیش لە وت□اری " من□داڵ و دووژمنەكەی" كە سیست□□می
پەروەردەی ترەدیشنەڵ ڕەخنە دەكات دەڵێت" سیستەمەكانی پەروەردە لە
فایلەكانا گردكراونەتەوە، ناونوس و بەژمارە كراون. ئەو سیستەمانە
نوقسانی تۆوی بە پیت و بەهێزیان هەیە كە لە زەوی بە پێزدا
دەچێنرێت، تاكو منداڵان وا لێبكات كە گەشەی باڵا بكەن،
سیستەمەكان پارچە پارچە و زەرەرمەندن و توانای بە ئاگاهاتنەوەیان
لە خۆبەخۆیی كاراكتەرەكە نییە" لە وتارێكی دیكەیدا دەڵێت"
پەروەردە پرۆسەی دەرهـێنانە نەك چونە ناوەوەیە، لێوەرگرتنە نەك
پێدان، نیشانگرتنە لە گریمانی/ شانسی بەجێهێڵانی منداڵەكە كە
ئازاد بێت لە گەشەكردنی خۆخۆیيدا، ئاراستەی تواناكانی خۆبە بەخۆی
بكات و لقەكانی زانیاری كە خۆی ئارەزوی خوێندنی دەكات،
هەڵبژێرێت"
سەبارەت بە لێهاتوویی و داهێنان و بیرڕۆشنی منداڵە قوتابییەكانی
كە لەو قوتابخانەیەدا دەیانخوێند لە كتێبی ' پەروەردەی
ئەناكستانە و قوتابخانەی مۆدێرن ' ی فرانسیسكۆ فیرەر دەیەها
نموونە لە دەمی منداڵانی بە ڕەگەز و تەمەن جیاوازەوە دەگێڕێتەوە
وەكو بەڵگەی نیشاندانی ئاوەز و ڕۆشنفكریی و موبادەرەی زۆر جوان
كە هاوكات بەو شێوەیەی گونجاوە لەگەڵ ئارەزو ویست ودەستپێشكەری و
داهێنانیاندا .
بۆ بەرچاوخستنی خوێنەر چەند دانەیەك لە نوسین و هەڵوێستی ئەو
قوتابییە مندالانەم هەڵبژاردووە و دەیخەمە پێش چاوی خوێنەر.

• كچێكی 9 ساڵ بە تێڕوانینی خۆی ئەمەی نوسیوە " تاوانبار حوكمی
مردن دەدرێت، ئەگەر بكوژ شایانی ئەم سزایە بێت، ئەوەی كە حوكمی
كوشتنی ئەم دەدات و ئەوەشی كە دەیكوژێت، هەردوكیان بكوژن. كەواتە
ئەگەر لۆژكانە تێیبروانین دەبێت ئەوانیش بمرن ، ئا بەم شێوەیە
مرۆڤا یەتی كۆتایی دێت. لەبری ئەوەی سزای تاوانبارێك بە تاوانێكی
تر، بدرێت، باشترە كە ئامۆژگارییەكی باشی بكەین تاكو جارێكی تر
دووبارەی ئەوە نەكاتەوە. لە سەروو ئەمەشەوە ئەگەر ئێمە هەموومان
یەكسانبین ئەوە نە دز و بكوژ دەبێت و نە هەژار و دەوڵەمەند،
بەڵكو هەموان یەكسان دەبن ل□ تەك هەبونی خۆشەویستی و ئازادیی.."

• كوڕێكی 12 ساڵ سەبارەت بە ڕاستگۆیی و دڵسۆزیی دەنوسێت و دەڵێت
" ئەو، كە ڕاستگۆ و دڵسۆز نییە بە ئاشتیانە ناژی ، ئەو هەمیشە لە
مەترسی كەشفبوونی ئەوەدایە. كاتێك كە كەسێك دڵسۆزە و ئەگەر یەكێك
هەڵەیەكی كرد بانگەشەی دڵسۆزی ویژدانی پاكدەكاتەوە. ئەگەر یەكێك
لە منداڵیدا درۆی كرد، كاتێك كە گەورە دەبێت درۆی گەورەتر دەكات

كە زیانی زیاترە. كەیسیش هەیە كە كەسەكە دەبێت ڕاستگۆ و دڵسۆز نەبێت . بۆ نموونە، یەكێك لە پۆلیس هەڵهاتووە و دێتە مالەكەمان، دواتر پرسیارمان لێدەكرێت ئەگەر ئێمە ئەومان بینیوە ، پێویستە نكوڵی لێبكەین، پێچەوانەكەی خیانەتە و ترسنۆكییە…”

• كچێكی 13 سال□ س□بارەت بە تێڕوانینی توندڕەوێتی كە كاراكتەرێكی خراپە و لە وڵاتێكی دواكەوتووەوەیە توێژینەوەی بۆ دەكات هۆكارەكەی دەدۆزێتەوە، دەنوسێت ” توندڕەوێتی سەرەنجامی حاڵەتی بێ دەربەستییە [ئیهمالییەت] و دواكەوتوویی□تییە كە ژنێك خۆی لەوێدا دەبینێتەو□. ئ□ ل□و بارەدا كاسۆلیك نایەوێت كە ژنەكە خۆی ڕۆشنبیربكات چونكە ژنەكە هاوكاری مەبادیئەكانیانە،……….”

• سەبارەت بە قوتابخانەی تێكەڵاو ، كچان و كوڕان، كچێكی 13 ساڵان دەنوسێت ” قوتابخانەی تێكەڵاو كە بۆ هەردوو ڕەگەزەكەیە، بە پلەیەكی باڵا ز□رروورییە. كوڕ كە لە شانی ئەوەوە دەخوێنێت و كاردەكات و یاریدەكات وردە وردە فێڕی ڕێزلێگرتن و یارمەتی دانی كچەكە دەبێت، هەمان شتیش بۆ كچ. بەڵام ئەگەر بە جیا لە یەكدی پەروەردەبكرێن، بە كوڕ بوترێت كە كچ هاوەلێكی باش نییە و خراپترە لەو ، ئیتر كوڕ ڕێز لە ژنان ناگرێت كاتێك كە ئەو پیاوێكە وەكو ئامرازێكی یاریكردن [لەعابە] یاخود ك□ل□یەك حساب بۆ ژن دەكات، ئەمە ئاوای ب□یە لە ئەمڕۆدا ژنان بەهایان هاتۆتە خوارەوە. كەواتە دەبێت ئێمە هەموومان كار بۆ بیناكردنی قوتابخانەی هەردوو ڕەگەزەكە بكەین لە هەر شوێنیكدا دەكرێت، لە شوێنێكیشدا كە ناكرێت دەبێت هەوڵی لابردنی ناڕەحەتی و تەگەرەكانی بدەین.”.

• كچێكی 11 سال□ س□بارەت بە جەنگ و جیاوازی نێوانی چینە كۆمەڵایەتییەكان، كە تێیدا دەوڵەمەند لەسەر كاری كەسانی دیكە و مەحرومكردنی هەژاران دەژی، دەنوسێت ” ل□ بری یەكدی كوشتن لە جەنگەكانا و □□ك و كینە بەرانبەر بە یەكتری بە هۆی جیاوازی چینایەتییەوە. بۆچی پیاوان بە ئاگاییەوە خۆیان بۆ كار و دۆزینەوەی شتی باش بۆ مرۆڤایەتی، خۆیان تەرخان ناكەن؟ پیاوان دەكرێت یەكبگرن لە خۆشەویستی یەكدیدا و برایانە بژین ….”

• كوڕێكی 10 سال□ س□بارەت بە قوتابخانەكە و قوتابییەكان نوسیوێتی ” كۆبوونەوەمان لە ژێر بنمیچێكدا [سەقفێكدا] ئارەوزی فێربوونی ئەوەین كە نایزانین بێ جیاوازی چینایەتیی، ئێمە خوشك و براین و بە هەمان ئامانج ئاڕاستی دەكرێین…. پیاوی جاهیل بەتاڵە ، تۆزێك یاخود هەر هیچ چاوەڕوانی لێدەكرێت. ئەو ئاگەدارمان دەكاتەوە كە

وەخت بە زایە نەدەین وامان لێدەکات کە لەوەوە سوودبینین لە دواترا خەڵاتمان دەدرێتێ ....ئێمە هەرگیز سوودی قوتابخانەی باش لەبیرناکەین و مامۆستاکانمان، خانەوادەکانمان کۆمەڵەکامان کە دەمانەوێت بەختەوەرانە بژین، شەرەفمەند دەکەین "

• قوتابییەکی کچی 10 ساڵ فەلسەفانە سەبارەت بە هەڵەی بەشەرییەت دەدوێت و کە بە بۆچونی ئەو دەکرێت ئەو هەڵانە لە ڕێگای ئامۆژگاریی و نێتب□اشییەوە مرۆڤەکان خۆی لێنەدەن " لە نێو هەڵەکانی بەشەرییەتدا دووڕوویی و خۆپەرستی و غروور هەیە. ئەگەر پیاوان ، بە تایبەتی ژنان باشتر ئامۆژگاری بکرێن هەرەەوها ئەگەر ژنان بە تەواوی یەکسان بن بە پیاوان، ئەم هەڵانە بزردەبن. ناکرێت باوکان و دایکان منداڵەکانیان بنێرن بۆ قوتابخانە دینییەکان کە ئایدیای درۆیان تێدا دەچێنن، بەڵکو بیاننێرن بۆ قوتابخانەی ماقوڵ کە لەوێ وانەی لە سەرو سروشتەوە فێرنابن، کە بوونی نییە یاخود دروستکردنی جەنگ بەڵکو ژیان لە هاوپشتی و کارکردن بە جەماعیی فێردەبن...."

• سەبارەت بە ک□م□□□ی هەنوکەیی کچە قوتابییەکی 9 ساڵ دەنوسێت " کرێکاران، بۆ تۆی خوشەویست بۆ ئەو کارانەی کە لە وەکالەتی کۆمەڵەوە دەیانکەیت ، کە دەبێت پێزانین و تەقدیربکرێن لە بەرهەمهێنانی هەموو ئەو شتانەی کە بۆ کۆمەڵ زەروورن، نەك بۆ دەوڵەمەند کە کرێیەکی مەمرە و مەژیت پێدەدات، پارەی ژیانت پێنادات، چونکە ئەگەر تۆ کارت نەکردایە ئەوان دەبوایە خۆیان ئەو کارەیان بکردایە."

• قوتابییەکی 9 ساڵانی کو□، د□□□ت " دەبێت زەوی بۆ کرێکاران هەروەها بۆ هەموو کەسانی دیکە بێت. سروشت پیاوانێکی نەخولقاندووە تاکو هەموو شتێکیان هەبێت . دەبێت زەوی بک□□□ر□ت بێ ئەوەی کە کەسانێک کاری تێدا دەکەن بچەوسێنرێنەوە و ئەوی دیکە میوەکەی یا بەرەکەی بخوات. کرێکار لە ماڵێکی بچوك و تاریکدا دەژی ، تۆزێك خواردن دەخوات ئەویش جۆری خراپە و وەکو بورجوازی سەیارە لێناخوڕێت......پاشان کە کرێکاران زۆرن و بە زۆرری، یاخود باشترە بوترێت ئەوەی کە ئارەزوی دەکەن دەتوانرێت یەکسەر دەستیان بکەوێت..."

• کچە قوتابییەکی 11 سا□ د□□□□ت " کە کار زیاتر دەبێت ئیتر زیاتر حسابی بۆ دەکرێت ، هۆکارێك قۆرخی دەکات، زانست سەردەکەوێت ، هەروەها چینەکانی کۆمەڵیش بزردەبن . بەرپرسێتی پیاو ئەوەیە ئەوەی

کە دەکرێت بیکات، ئیتر لە ڕێگای کاری دەستییەوە / جەستەییەوە بێت یاخود کاری زهنی.........”

• قوتابییەکی کوڕی 12 ساڵ دەڵێت ” کە چێژ لەبەری کار دەبینێت؟ دەوڵەمەند. دەوڵەمەند باشی چییە؟ ئەم پیاوانە بێ بەرهەمن . ئەوانی دیکە تەنها بۆ هەنگ بەراورددەکرێن… جگە لەوەی کە سمارتن چونکە مشەخۆران دەکوژن.”

• کچێکی 12 ساڵ دەنوسێت ” .. کرێکار کۆیلەی بورجوازییە … کاتێك کە دەوڵەمەند چێژ لە ژیانی خۆیان دەبینن، پیاسە لە باخچەکانیانا دەکەن ، هەر ئاواش کرێکاران هەن منداڵەکانیان داوای نانیان لێدەکەن ، بەڵام هیچیان نییە بیاندەنێ. بۆچی ئەمە ڕوودەدات، چونکە دەوڵەمەند هەمووی دەخوات.”

• کچیکی 12 ساڵ نوسیوێتی ” ئەی کرێکاران ئەوە مەسافەکان بۆ ڕێگای قیتارەکان نزیکدەکەنەوە ، ڕەنگە ڕۆژێك بێت توانای ئەوەتان هەبێت کە سنورەکان بسڕنەوە کە نەتەوەکانی لە یەکدی دابڕیوە. ئەوە زۆر بەخێر هاتن بێ ئەگەر چونکە لەتەك قیتاری سەرزەوی پیشەسازی گەشەدەکات و فراوان دەبێت ئەو کاتەش خەڵك لەگەڵ وڵاتە دوورەکانا بەیەکەوە دەبەسترێنەوە. “

• کوڕێکی 12 ساڵ دەنوسێت ” هەژاری ڕێکخستنی کۆمەڵایەتی، زۆر ناڕەوایانەی نەوانی پیاوانی خولقاندووە ، لەوە کاتەوەی کە دوو چین لە پیاوان هەیە… ئەوانە کە کاردەکەن و ئەوانەی کە نایکەن . …کاتێك کە مانگرتنە پاسەوانە مەدەنییەکان لە بەردەم دەرگەکانی کارگەکان ئامادەن بۆ بەکارهێنانی ڕووپۆشەکەیان ، باشتر نەبوو لەبری ئەوە مامەڵەی بە سوودیان هەڵبژاردایە؟..

• کچێکی 12 ساڵ دەڵێت ” .. سەبارەت بە کرێکار دەبێت ڕێزی لێبگیرێت وەکو هەموو پیاوێك ڕێزی لێبگیرێت، هەروەها بە مافەکانی دەبێت سەرکەوێت بۆ ئەوەی کە سوکایەتی پێبکرێت یاخود ڕقیان لێهەڵبگیرێت ئەو دەبێت خۆی پەروەردە بکات.”

• کچێکی 13 ساڵ دەنوسێت ” چەوساندنەوەی پیاو لەلایەن پیاوەوە کارێکی بێڕەحمانەیە، نامرۆڤانەیە و دڕندانەیە.........ئەو ڕۆژە دێت کاتێك کە کرێکاران یەکدەگرن و داوادەکەن کە بورجوازییەت بۆ هەمیشە شەڕەنگێزی چەوساندنەوە بوەستێنێت.”

• کچێکی 14 ساڵ دەنوسێت ” گەڕان مافی هەموو پیاوێکە بۆ

پێداکردنی ئەوەی باشە و بە سوودە بۆ خۆی و بۆ هاوەڵانی بکات ، ئەوەندەی بکرێت یارمەتیان بدات هاوبەشی خەم و ناخۆشییەکانیان بکات . ئەوەی کە ئەمە نەکات شایستەی ئەوە نییە کە بە مرۆڤ بانگبکرێت. هاوپشتی ، برایەتی ، یەکسانی گەورەترین ئیلهامی ئایندەیە”

بەرەنجام:

ئەمانە چەند نموونەیەکن لە دەیەها نمونەی کە لەو کتێبەدا هاتوە. ڕەنگە هەندێک لەو نموونانە کە من وەرمگێڕاون مانای تەواو نەدەن بەدەست ، بەڵام لەبەر ئەوەی کە ئەوانە نوسینی منداڵانن هەر بە داڕشتن و شێوەی دەربڕینی ئاسایانەی خۆیان نوسراونەتەوە هەر وەکو لە ئینگلیزییەکەدا هاتون، منیش وەکو خۆیان بە ناوەونی وەرمگێڕاون، نەدەکرا بیانکەمە دەقی مرۆڤێکی گەورە و نوسەرێکی باش.
ئەوەی گرنگە لەو نمونانەدا هەستکردنە بە توانا و بەهرەی ئەو منداڵانە کە هەندێك قسەیان لە هی گەورەیەکی ئەزموومدار، دەچێت. ئەمە جگە لەوەی کە ئەو سەردەمە چونکە بزوتنەوەی کرێکاران بەهێز بووە کارایی خۆی لەسەر گەورە و بچوکی خێزانە کرێکارەکان دادەنا هەر لەبەر ئەمەشە کە نابێت سەرسام ببین بەو کورتە نوسینانەی ئەو منداڵانە کە سەراپای قسەکانیان ڕەنگدانەوەی ژیانی نێوخێزانی و کۆمەڵایەتیان بووە. هەموویان منداڵانی خێزانە کرێکارەکان بوون ، نەك هی خێزانەکی چینی مامناوەندی یاخود چینی باڵا .
ئەوەی کە هەستی پێدەکەین جیاوازی منداڵانی سەردەمی کۆن و منداڵانی ئێستایە لەڕووی هۆشارییەوە کە زۆر کەلێنەکی گەورە لە نێوانیانا هەیە. دیارە منداڵانی ئێستا بە گشتی چابوك و زیرەکن لە بەکارهێنان و شارەزاییانا لە تەکنەلۆجیای نوێی سەردەمدا. ئەوان بازاڕییکردن و ڕێکلامەکانی کە سەبارەت بە کاڵای نوێ و ئالەتی نوێنن ، هەست و بیر هۆشیانی داگیرکردووە. ئەمان زیاتر سەرسامن بە کەسە مەشوورەکانی یانەکانی وەرزش، جەستە جوانەکان و ئەوانەی کە لەسەر شاشەی تی ڤییەکان یاخود کرتە ڤیدۆییەکان دەردەکەون . وەکو لە سەرەتادا وتم ئەم وەچانەی ئێستا بوونەتە کۆیلەی بازاڕ، بەهۆکاری ئەوانەی سەرەوە هۆشیاری و توانا و بەهرەی ئەمان لە کەشە چیانیەتیی و کۆمەڵایەتییەکانا دەرناکەوێت و ڕەنگنادانەوە. لە کاتێکیشدا کە بزوتنەوەی کرێکاران لەوپەڕی لاوازیدایە، هەر ئاواش لەسەر ژیانی منداڵانی چینی کرێکاران و هەژاران ڕەنگیداوەتەوە.
لەگەڵ هەبوونی هەموو ئەمانەشدا پیداویستی بوونی قوتابخانەی مەدرن بۆ مانایەی کە منداڵان لە کەش و هەوایەکی ئازادانەی

ئاوادا پەروەردە ببن کە هەموو توانا و دەستپێشکەری و پێشنیار و سەلیقەکانی خۆیانی تێدا گەشە بکات و بەرەو پێشەوە بڕوات بەرپرسێتی کۆمەڵی ئایندەیان بکەوێتە ئەستۆ، نابێت فەرامۆشبکرێت.

بەڕای من ئەمە هەموومان دەبێت جەنگێکی بێ ڕەحمانە دژ بە ڕۆتینیات بکەین کار لەسەر فێرکردنی خۆمان یەکەم لە تەك ئەزموونگەری خودی خۆمانا، بکەین و دواتریش هاندانی هەمان ڕیفۆرم بین لە قوتابخانەکانا. لە باشترین بوار و ڕێکەوتێکی باشیشا گەر بکرێت و گریمانی هەبێت قوتابخانەی مۆدێرنی لەو جۆرە کە دەمانەوێت بکرێتەوە، گەر چی تا ڕادەیەك ئەمە کارێکە ئێکجار ئەستەمە کە توانای داراییەکی زۆری دەوێت هەم لە بەیەکادان و بەرکەوتنیشدا دەبێت لەگەڵ ڕژێمی سیاسی و پەروەردەی ئەو ڕژێمەدا.

خەسڵەتی گەورەی ئەم جۆرە پەروەردەیە جیاکردنەوەیەتی لە پەرروەردەی دینی / ئاینی کە بە ڕۆشنی تیشک دەخاتە سەر مێشك لە ڕێگای بەڵگە و دەلیلە زانستییەکانەوە چونکە ئەو پەروەردەیە بە بەردەوامی بە سەلماندنی ئەزموونەکانەوە، خۆی بنیاتدەنێ و ڕاستییەکان دەگەیەنێت.
گرنگە لە پەروەردەی ئاوادا مامۆستاکان کار لەسەر بەتواناکردنی قوتابیە لاوازەکان/کەمتواناکان بکەن لەبری وەسف و سەنای زۆری قوتابییە زیرەکەکان و هیچ جۆرە چیرۆکێك کە باس لە بتەکان بکات، باسیان بۆ قوتابیان نەکرێت، هەر ئاواش مامۆستا دەبێت خۆی بپارێزێت لە پرسیارکردن کە هەمیشە لە هەمان قوتابی دەکات. بەڵکو لە قوتابییەکانی دیکە دەبێت بکرێت تاکو ئەوانیش متمانە بەخۆیان پەیدا بکەن، دەبێت مامۆستا ئەوەندەش بە ئاگا بێت کە منداڵ هەست نەکات کە بە زۆربەی کات پرسیار لەو دەکات، نەبا قوتابییەکە گومانی خراپی لا دروست بێت و دواجار ئەوەش کاردانەوەی خراپتری لەسەر دروست بکات. کەواتە پەروەردە دەبێت بە بەتوانا و بەهێزکردنی بیرکردنەوەی سەربەستانە بێت، هاوکاتیش دەبێت جیاوازی لە نیوانی وتنەوەی وانە و پەروەردەدا بکرێت.

....

زاهیر باهیر
03/12/2021

گۆشە نیگاکانی ڕۆژانە.. نەوزاد بەندی

گەنجێ بە تی شێرتێکەوە ، گاڵتە بە زستان ئەکا ..
پێکەنێنێ لە لووتکەکەی قاقادا ئەڕوا دەنگ بە گریان ئەدا ..
پیرەمێردێ بە پاڵتۆیەکەوە ، ئەیەوێ هاوین تووڕە کا ..
کۆمەڵێ بازرگان خۆیان مات داوە لە تەنیشت قەیوان و کۆڕەکا ..
کچێ بە بۆتۆکسێکەوە ،
بە نیازە کۆمەڵێ گەنج سەرخۆش کا ..
زانکۆیەک بە گردبوونەوە ، بە تەمایە قاسەی ئاغاکان بۆش کا ..
دوو هێزی ئاڵودە بە برنج و فاسۆڵیا ، هێشتا مێشولەیەکیان نەخستۆتە خوارەوە ..
هەورێ فێری پیاسە بووە ، هەفتەی جارێ دێ بە لانجە و لارەوە ..
شارێکی گەورە کراسێکی قەناعەتی تەسکی ل□ بەر کراوە ..
هەزاران بڕوا نامە ، لە دەوری تورێکی قوڕاوی ، خێمەیان هەڵداوە ..
ئایفۆنێ هەزاران جنێو و جڕت و تانە و تەشەری ل□ بار کراوە ..
نەخۆشخانەیەک هەزاران لەشساغی دروون نەخۆش ، تێی داوە ..
سەرقەبرانێ تایبەت بە نووسەری تیرۆر کراو ..
تەندەری خۆ کوشتن ، تایبەت بە کچی هەژار و شاعیری لە بیرکراو ..
پەیکەرتاشێکی جیهانیی ، لە چاپخانەی کرێکاران ، کەوتۆتە ژێر پێلەقەی خەمۆکی ..
دەریایەک نەوت ، برسێتی توند گرتوێتی بەرۆکی ..
زانست و زانیاریی ، وەک چڵم بە لووتی نەخوێندەوارێکا هاتۆتە خوار ..لێی ئەخوا و لێی ئەخواتەوە ..
دکتۆرا یەک ، گێزەر و گون لە یەکتر جیاناکاتەوە ..
شتی تریش ..

نەوزاد بەندی

شەش قەسیدە لە (ئانا ئەخماتۆ□ڤا)ـەوە.. و: نەژاد عزیز سورمێ

(ئانا ئەخماتۆ□ڤا) ، شاعیری ڕووسی بە ڕەگەز ئۆکرانیایی یەکێکە لەو ژنەشاعیرانەی
هەمیشە جێی سەرنج بووە و خاڵی کاریگەر لە شیعری نوێی ڕووسی ..
ئەخماتۆ□ڤا لە ئۆکراین لە دایك بووە ، لێ زیاتر لە ڕووسیا ژیاوە و بە شاعیری
لە پێشەوەی ئەدەبیاتی ڕووس ناسراوە و لە تەمەنی یازدە ساڵییەوە دەستی داوەتە شیعرنووسین و چەند جارێك بۆ خەڵاتی نۆبل دەسنیشان کراوە و بەرهەمەکانی بۆ زۆر زمانی دونیا وەرگێڕدراون .
ئەخماتۆ□ڤا لە بەرەی ئۆپۆزیسۆندا بووە و ناڕازی بووە لە هەڵوێستی شۆڕشی بەڵشەفی لە بەرابەر نووسەر و ڕۆشنبیراندا ، لەگەڵ ئەوەشدا هەرگیز وڵاتەکەی بەجێ نەهێشت تەنانەت سەرەڕای ئەوەی هاوسەرەکەیان ساڵی 1921 لە سێدارە دا .

- **کەسێ بەرەو پێش دەڕوا**

کەسێ بەرەو پێش دەچێ
کەسێکی دی بە شێوەیەکی بازنەیی دەڕێیێ دایە
ئەمە‌یان چاوەڕێی گەڕانەوەیە بۆ ماڵی باوکی
ئەوی دیيان چاوەڕێی دۆستە کۆنەکەیەتی
لێ من ،
دەڕۆم و کارەساتم بە دواوەیە
نە لە‌ ڕێیەکی ڕاست و نە ڕێیەکی پێچاوپێچ
بەڵکو بۆ ناشوێن
بۆ نائاراستە
وەك شەمەندەفەرێك
لە ڕێڕەوی خۆی لای دابێ .

- **تۆ دەژی ، بەڵام من نا**

تۆ دەژی ، بەڵام ڕەنگە من نا
ئەوە دوا بادانەوەیە

ئای بە چ دڵڕەقییەك ،
فرت و فێڵی نادیاری قەدەر
دەستی لە بینەقاقامان ناوە ..

هەر یەك بە شێوازی خۆی دەمانپێكێ
هەر یەك بە □□ی خۆی
هەر یەك بە بەشی خۆی
هەر گورگێكیش
چار نییە
دەبێ بپێكرێ ..

گورگ کە ئازادن گەورە دەبن
لێ وادەیان کورتە
لە ناو بەفر ، لە شەختە ، لە نێو گیادا
هەموو گورگێك
دەبێ بپێكرێ ..

گەر لە گەرما یا لە سەرما بی
کەگوێت لە بانگی خەمبار و بێئومێدی من بوو
مەگری دۆستی خۆشەویستم !

• **دەنگێك لەوێدا بوو**

دەنگێك لەوێدا بوو ، بانگی کردم
هێورم بكاتەوە
وتی : وەرە ئێرە !
واز لەو وڵاتە چۆل و هۆڵە‌ هەڵەیە بێنە
تا هەتایێ ڕووسیا بەجێ بێڵە
من دەستەکانت لە خوێن پاك دەكەمەوە
شوورەیی ڕەش لە دڵت دەردێنم
بە ناوێكی نوێوە دەتشارمەوە
ئازاری خەم و شكستت لێ دادەماڵم
بەڵام من بە هێمنی و بێباكییەوە
بە لەپی دەست گوێیەكانم گرتن
تا ئەو قسە سووك و چرووكانە‌
ڕۆحی خەمگینم گڵاو نەکەن .

• **بۆردوومانی نامەكەم مەكە برادەر**

بۆردوومانی نامەکەم مەکە برادەر !
تا کۆتایی بیخوێنەوە
وەڕس بووم لەوەی
لە ڕێگاتدا
نامۆ و نادیار بمێنمەوە .

ئاوا ڕووگرژ و مۆن مەڕوانە !
من خۆشەویستی تۆم ، من بۆ تۆم
من نە شوانم و نە شازادە
دێرنشینیش نیم
ڕەنگە هێشتا
لە پۆشاکی خۆڵەمێشی ئاسایی خۆمدا بم
بەسەر دوو پاژنەی کۆنەوە ..
بەڵام من وەك جاران
لە ئامێزتێوەرێناندا گەرمم و
چاوە گەورەکانم تژی ترس دەبن ..
بۆردوومانی نامەکەم مەکە برادەرەکەم !
بە درۆیەکی شیرینەوە مەگری !
نامەکە لە جانتا هەژارەکەی سەفەرت دانێ
لە هەمان قووڵایی بنیدا .

• **دوا پێك**

پێکی ماڵی کاول هەڵئەدەم
بۆ ژیانی کوێرەوەریم و
ئەو تەنیاییەی پێکەوەی تێداین ..
لە پێناوی تۆشدا
پێکێك دەخۆمەوە
بۆ لێوە درۆیینەکانت
کە ناپاکیان لێ کردم
بۆ چاوە وەك مەرگ ساردەکانت
بۆ ڕاستییەك
کە ئەم جیهانە دڵڕەق و بێ وەفایە ..
خواوەندیش ڕزگاری نەکردین .

• **تۆ بە خۆت دەزانی**

تۆ خۆت دەزانی

ئاهەنگم
بۆ ڕۆژی تاڵی پ□ککگەیشتنمان ناوێ
چیت بە یادگاری بۆ بەجێ بێڵم ؟
سێبەرم ؟
چی لە سێبەرم دەکەی ؟
پێشکەشی ئەو شانۆییەی دەکەی سووتاندم و
خۆڵەمێشی لێچووەوە ؟
یا ئەو وێنە دژوارەی ساڵی نوێ
کە ئێستا لە چوارچێوەکەی دێتە دەرێ ؟
یا ئەو مووچڕکە پەنهانەی
دار چنارێ لە گۆشە پەنهانەکان ؟
یا ئەوەی لەبارەی خۆشەویستی ئەوانی دی
لە بێ وەختییان نەمان وتبوو ؟

• ئەم شیعرانە لە ماڵپەڕی (القصيدة كوم)ـەوە کراون بە کوردی.
بڕوانە : https://www.alqasidah.com/epoem.php?ie=2800

‌

بۆشایی ئەمنی.. فازیل شەوڕۆ

لەگەڵ پەرلامارە خوێناویەکانی ئەو دوایەیی ت□□□ستانی داعش بۆ سەر چەند بنکە و سەنگەرێکی پێشمەرگە و چەند کوێرە گوندێکی تخوبی سنووری هەڕێمی کوردستان ـــ کە بە زاراوی جیا جیا پێناسە دەکرێ، لە میدیاکاندا، دەستەواژەی (بۆشایی ئەمنی) بووە بنێشتە خۆشەی سەر زاری هەمووان، لە گەورەترین سەرکردەوە بگرە تا پەیامنێرێکی ئاسایی. ئەم دەستەواژە ڕازاقورسە، خوێن و فرمێسک و مەرگەسات و نەهاماتییەکی دڵتەزێنی بەدوای خوێدا هێنا، چەندان پۆلە پێشمەرگەی گیان لەسەردەست و خەڵکی سقیل و منداڵ□ی بێ گوناح بوونە قوربانی، بە دەیان شێرەژن بوونە بێوەژن و بە دەیان دایک جەرگی بە کوچکێوە نراوە و بە سەدان منداڵ□ ه□تیوو بوون… .

بەداخەوە، دەستەواژەی (بۆشایی ئەمنی)، نەک هەر نەیتوانی هاوڵاتی سەرشەقام و خەڵکی عەوام و ڕۆشنبیر ئیقناع بکات و کارەساتەکان

پەردەپۆش کات، بەڵکو بووە هاندەر بۆ چارشیولادان لەسەر چەندان خاڵی ئیستراتیژی و بایەخدار بۆ ئاسایشی نەتەوایەتی و ئایندەی خاک و نەتەوەکەمان.

ئەگەر مەبەست لە (بەشایی ئەمنی) ئەو پارچە زەوییانە بێ کە بە چۆڵ و هۆڵی لە نێوان هێزی پێشمەرگە و سوپای عێراقن، دوای ڕووداوەکانی ساڵی (٢٠١٧)، و ئیمڕۆ بوونەتە هۆتێل و مۆتێلی پێنج ئەستێرە بۆ چەکدارانی داعشی تیرۆرست و کەنە بەعسییەکانی ڕژێمی پێشوو، خەڵک دەپرسێ: ئەدی ئەو هەموو ساڵە، ئەو دوو حکومەتە لە کوێ بوون ئەم بەشایانە پڕ بکەنەوە؟ ئەدی کە بە چاوی خۆیان کاروانەکانی داعش و قەڵقەی ماتۆڕسکلێکانیان دەدیت، بۆ هیچ کاردانەوەیەکیان نەبوو؟ بۆچی لە نێو بەرلەمانی بەغدا و لە دیوەخانی کۆشکی کۆماری و لە مەجلیس و کۆبوونەوە و بەزم و ئاهەنگەکاندا، ئەو بەشاییە ئەمنییە لە نێوانی سەرانی حکومەتی ناوەندە و حکومەتی هەرێمدا بوونی نییە؟ بەڵام لەو چۆڵەوانییەدا بەشایی هەیە؟ خەڵک دەپرسن: شارەکانی کوردستان، بوونەتە ئارامگە و ماڵی عەرەبەکانی هەموو عێراق، ئە باشە، خێرە! نابێ پێشمەرگەی کورد و سەربازی عەرەبی بێیەکەوە، لە ژێر دەوارێکدا، لەو ناوچانە، پاسەوانی خاک و وڵات بکەن؟
خەڵک دەپرسێ: بۆچی گوندنشین بتوانێ بەو چەکە سووکەی هەیەتی دیفاع لە کوێرە گوندەکەی خۆی بکات، بەڵام نزیکەی ملیۆنێک هێزی چەکداری عێراق ـ بە سوپا و حەشد و پێشمەرگەوە، نەتوانن بە هاواری (١٢) ماڵە بچن کە (٦) سەعات گیانفیدایانە بەرگرییان لە خۆیان کردووە؟

هاووڵاتییەک، گوتی:" ئەو پەلامارانەی داعش، زۆر نهێنیی کەشف کرد، کە چ گەندەڵییەک لە چەک و چۆڵ و داپێویستییەکانی ئەو پێشمەرگە بوێر و ئازا و نەبەردانە دەکرێت، کە بەو حاڵە شڕە، ڕەوانەی بەرەکانی شەڕی نابەرانبەری داعش دەکرێن!"

کە ئەم دەرانە دەخوێنینەوە، کزەمان لە جەرگییەوە دێ، لە خەمخۆری خەمانە بە خوێنی شەهیدان و ئایندەی زێدەکەمان. چونکە چاوخشانەوە بەو (بەشایی ئەمنی)یانە، ئەمڕۆ لە هەموو کاتێک پتر پێویستەوە و هی ئەوە نییە دەقیقەیەک دواخرێ.

بەشایی ئەمنی تەنها لە تخوبی سنوورەکەماندا نییە، بەشایی (پەروەردەیی) ئەوا دە هەرس بە پیرۆزترین و گرنگترین کەڵەکەی ئەم نیشتمانە بە نە، کە کەرتی پەروەردەیە، چارەنووسی ملیۆن و نیوێک فەرخواز لە مەحەکدایە!

بەشایی (تەندرووستی) وا دەوەک پەتا و تاعون، ڕۆحی ژن و منداڵ و گەورە و گچە دەماشێتەوە، پێ گرفتن نەخۆشخانە و دەرمانخانە و ژینگە و تەندرووستیمان!

بەشایی (ئابووری)، تەواو بازاڕی شەپرێڵەداوە و ڕیزی دوکان و هوتێل و بازاڕە داخراوەکان ڕۆژ بە ڕۆژ زیاد دەکەن. سەر شەستەکانی چییر جە کرێکاری بە کاری نابەتەوە! ئابووریمان شەکەستە، چارەی دەوە!

بەشایی(ئاسایشیی) لە کوشتن و خۆکوشتن و ژن کوشتن و شەواندنی باری دەروونی خەڵک، بەو وەزع و بارودۆخە تەلەزگەییەی هاتووەتە ئاراوە، لە زەربەی شوێنەکاندا، عیلاجی دەوە.

بەشایی(کۆمەڵایەتی) ئەو هەموو لەکترازان و دابڕانەی خێزان و هەڵاتن و کۆچکردن و نغروو بوون لە بێئومێدی و نامرادی و بێ مرازی. هەڵچوونی ڕێژەی تەڵاق لە عێراق، گەیشتووەتە ڕادەیەک، بە درێژایی مێژوو شتی وا ڕووی نەداوە، لە هەر سەعاتێک، (١٠) خێزان لەبەر یەک هەڵدەوشێتەوە. هەر کچە دەبێتە قەیرە و هەر کوڕە دەبێتە ڕەبەن!

بەشایی(ژینگەیی)، شارەکان بوونەتە یەک پارچە کۆنکریتی چەمەنتۆ، هەموو سەرە کۆڵانێک و دەووری شار زبڵخانەیە. دارودرەخت بڕانەوە، سەوزایی نەماوە. گیاندار و تەروتووارەکانیشمان لەگەڵ خۆمان گرفتار کردووەو، وەک خۆمان لە ناویان دەبەین!

بەشایی(ڕێگاوبانەکان)، بەڕاستی قەسابخانەی سەبەخێیە، لەو ڕێگاو بانە، خەڵکی کۆیە و ڕانیە و کەلار و کفری و زاخۆ و ئامیدی و چۆمان، کە سەفەر دەکەن، وەسیەت دەکەن، چونکە ڕێگایەکانیان، بە ڕیگای مەرگ ناوزەند کراون.

(بەشای ئەمنی)یەکانمان، لە ژمارە نایەن، بەڵام ئێستاش گەر نیەت و ئیرادە و بەرنامە و پلان هەبێ، پڕکردنەوەیان ئاسانە و ئەستەم نییە.

کورتەنامەی شیعریی(بەشی پازدەم),, فەتاح حەسەن

زەردەخەنە لێم تۆراوە
هەرکەسێ ئاشتمان کاتەوە
دەیخەمە خانەی..
ئازیزان.

هەر دڵێ
تۆوی خۆشەویستیی تیانەڕوێ
بە مشتێ کەپەك بیگۆڕییەوە..
هێشتا زەرەرتە.

هەرجوانێك ببینم
ب□ تۆی دەچوێنم
ل□ تۆ جوانتر
کەسی نەدیوە.. چاوانم.

تاڵاوی تەنیاییم زۆر چەشتوە
هەرب□ یە..
ناهێڵم تەنها بێ، خەم.

ڕۆژێ دادێ
بەماچی ، دەم
مردوو..
زیندوو، ببێتەوە.

پەلکێشت کەن، بەرەو د□زخ

دەبمە سايەت،
کە، تۆ لەدۆزەخ بيت..
کەی ڕەوای هەقە،
بەهەشت بێت..
جێم!!

هەرکات..
بێ دڵی من نەکەی
دڵنيا بە،
نزاکانت بەرەو يەزدان
گيرا دەبن.

فەتاح حەسەن
دانيمارك/ ڤالبی

ڕوونکردنەوەيەک بۆ سەرنجەکانی کاک هەڵو بەرزنجی

دوای سێ ساڵ لە نووسينێکی ڕێزدار (هەڵۆ بەرزنجی) سەبارەت بە پەرتووکی (پارتی سۆسيالستی کورد_ پاسۆک) ، کە لە٤/١٤/ ٢٠١٩ بڵاوی کردووەتەوە، بە باشم زانی لەئێستادا لەڕێگای چەند ڕوونکردنەوەيەکەوە وەڵامی سەرنجەکانی بەڕێزيان بدەمەوە، هۆکاری دواکەوتنی ئەم ڕوونکردنەوەيەم، بە مەبەست بوو، چونکە دەمويست زۆرترين کەس پەرتووکەکەی ئێمە بخوێنێتەوە، لەلايەکی ترەوە ئەو نووسينەی بەڕێزيان وەک پاڵپشتيک بۆ ناسينی پەرتووکەکەمان لێکمانداوەتەوە، بۆيە لەئێستادا دەمانەوێت، خاڵ بە خاڵ ڕوونکردنەوەی پێويست بخەينە بەردەستی بەرێزيان و هەروەها تەواوی ئەو ئازیزانەی پەرتووکەکەی ئێمەيان خويندووەتەوە.

دەستپێک:
دەمەوێت بۆ جاری دووەم سوپاسی تايبەتی کاک هەڵۆ بکەمەوە، چونکە

هەر لەگەڵ دەستپێکردنی توێژینەوەکەم و پەیوەندیکردن بە بەڕێزیان بۆ هاوکاریکردنمان، زۆر بە پەرۆشەوە بەدەم داوکارییەکەمانەوە هات؛ هەر لەگەڵ دەستپێکردنی تویژینەوەکەمان تا کۆتایی هاوکارمان بووە، بە پێدانی زانیاریی و سەرچاوەی پێویست بە بابەتەکەمان، وەرای بینینی بەڕێزیان و ئەنجامدانی چاوپێکەوتن لەگەڵیدا.

ڕوونکردنەوە و وەڵام:

پێش خستنەڕووی سەرنج و تێبینییەکانی، کاک هەڵۆ درکی بە ماندوێتیی ئێمە کردووە، چونکە بەڕێزیان دەزانن پاسۆک ئەرشیفێکی نەبوو تابتوانین سوودی لێوەربگرین، وەرای ئەوەی زۆرێک لە هاوبیرانی پاسۆک یەکیان نەدەناسی، ئەمەش زەحمەتییەکی زۆری بۆ دروست کردبووین، چونکە ئەندامێتیی لە پاسۆکدا زۆر قورس و مەرجدار بووه، ڕێکخستنێکی زۆر تووندی هەبووە، وێڕای ئەوەی هەندێکی تریان ئامادە نەبوون قسەمان بۆ بکەن، بە هەکاری جیاجیا، هەر لەگەڵ دەستپێکی سەرنجەکانیدا تێبینی ئەوەی لا دروست بووە، کە ئێمە نەدەبوو لە شۆڕشی (١٤/تەمموزم١٩٥٨)ەوه دەست پێ بکەین! لەکاتێکدا باس لە پارتێکی نەتەوەیی دەکەین.

بەڕێزیان ئاگادارن، کە پاسۆک هەر کاژیک بوو لە فۆرمێکی تردا، هەرووهانیش دەزانین شۆڕشی ١٤ی تەمموز، هۆکاری گۆڕانکارییە سیاسییەکان و دەرکەوتنی هزر و ڕەوتە جیاوازەکان بوو لە عێراق، بەتایبەتی ڕەوتی چەپ و نەتەوەییەکان، بۆیە باسنەکردن لە گۆڕانکارییەکان دەبوو هۆکاری کەمیی لە توێژینەوەکەماندا. لەبەرەوە هەوڵ دەدەم خاڵ بە خاڵ قسە لەسەر سەرنجەکانی بەڕێزیان بکەم:

1- بەرگی کتێبەکەمان دەکەوێتە سنووری کاری توێژینەوەکان ([illegible]1975) [illegible]
[illegible] -2 [illegible]
[illegible]! [illegible]
[illegible] (١٤/٤/١٩٥٩)، كاژيك [illegible]، وێڕای ئەوەی توێژینەوەیەکی ئەمەی توێژینەوەیەکی (مێژوویی سیاسی)یە، بەڵام هاوکات پشتمان بە میتۆدی (وەصفی _شیکاری)یش بەستووە.

3- ڕەنگە کاک هەڵۆ پێویست بکات جارێکی تر پەرتووکەکە بخوێنێتەوە، چونکە لە باسکردنی هەڵوێستی پاسۆک بەرانبەر بەرەی کوردستانی وامان نووسیوە: (لە هاوینی ١٩٧٦ بە ئامانجی یەکگرتنی هەموو پارت و ڕێکخراوەکان بۆ دروشمی تا ملکەچی یەکی نەخستووین با بۆ ئازادیی یەک بگرین) پرۆژەیەکی بە ناوی (بەرەیەکی هاوتا و یەکسان) خستە بەردەم ڕێکخراو و لایەنە سیاسییەکان، نەک ئەوەی بەڕێزیان دەیڵێن گوایە تەنها وتوومانە پێشکەشی کۆمەڵەی کردووە! (بڕوانە لاپەڕە ١٧٨_١٩٨)

4- ئەمە لە باسکردنی نەبەستنی کۆنگرەدا، وەک تەعن و کەموکورتی باسمان نەکردووە، تەنها وەک ڕاستییەکی مێژوویی خستوومانەتە ڕوو، ئەمەش لە چوارچێوەی کاری زانستیدا ئەنجم دراوە، بەڵام کاک (ئازاد مستەفا)، نەبەستنی کۆنگرەی بە هەر بیانوویەک بە عەیبەیەکی گەورە زانیوە بۆ حیزب، لەکاتێکدا بەڕێزیان کەسی یەکەمی پاسۆک بووە لە نێوان ساڵانی ١٩٧٦_١٩٨٩.

5- سەبارەت بە گۆڕینی ناوی حزب لە کۆنگرەدا زۆر ئاسایی و سروشتییە، هەر لە کۆنگرەدا چەند ناوێک پێشنیاز کراوە، پارتی سەربەخۆی کورد بە ٧٠ دەنگ پەسەند دەکرێت، بەڵام بەڕێزیان تێبینی ئەوەیان کردووە، که نەدەبوو لە بەرانبەر پارتی سەربەخۆی کورد کورتکراوەی پاسۆک بەکاربهێنرێت، ڕاستە، ئەمە هەڵەی تایپە بە هۆی زۆر بەکارهێنانی وشەی پاسۆک بووە. (بڕوانە لاپەڕە ١٠٤)

6- لە ناساندنی بڵاوکراوەکانی پاسۆکدا، نەمانوتووە (سەربەخۆیی) گۆڤار بووە، بەڵکوو وتوومانە (سەربەخۆ: بڵاوکراوەیەک بوو، سەر بە ئۆرگانەکانی ناوەندیی پارتی سوشیالستی کورد_پاسۆک بوو)، لەدوای نەمانی ئاڵای سوری کوردایەتی دەردەکرا بە دروشمی (کوردستان تەنها موڵکی کوردە) (بڕوانە لاپەڕە١٣٣)

7- لە کاتی ئەنجامدانی چالاکییەکانی پاسۆک لەناو شاردا، تیشکمان خستووەتە سەر یەکێک لە گرنگترین چالاکییەکانی پیشمەرگەکانی پاسۆک لە ١٥/٢/١٩٨١، کە ئەویش گرتنی (٢٧ فەرخوازی ئوردنی) بووە، بە ئەم مەبەستەیش وەڕای ساغکردنەوەی لە ڕیگای چاوپێکەوتن لەگەڵ هەندێک لە پێشمەرگەکان بە تایبەتی (ملازم شوان)، کە سەرپەرشتیی چالاکییەکەی کردبوو و بەدەستخستنی بەڵگەنامەی گرنگ و تایبەت بەو چالاکییە، تیشکمان خستووتە سەر گەورەیی چالاکییەکە، سەبارەت بەوەی پاسۆک مەرجی ئازادکردنی ١٠خێزانی بە خۆی دانابوو، کاک هەڵۆیش دەزانێ، که پاسۆک لەڕووی ژمارەوە کەمتر بوو لەوانیتر، ژمارەکان دیسان

هەڵەی تایپ بووە ئەگەرنا ئێمە ئەو ژمارانەمان لە گۆڤاری سوری کوردایەتی (ژمارە٣، لاپەرە ٤٥ وەرگرتووە) (بڕوانە لاپەڕە ١٣٢)

8- لە کاتی دروستبوونی جوقد، هەموو هێزە سیاسییەکان دەیانویست بەشداریی بکەن، پاسۆکیش یەکێک بووە لەو هێزانە، کاک هەڵۆیش دەزانێت مولازم مەنصور ئەندامی سەرکردایەتیی پاسۆک و یەکێک بووە لە پێشمەرگە سەرەتاییەکانی پاسۆک، وێڕای ئەوەی یەکەمین کۆنفرانسی پاسۆک لە ساڵی ١٩٧٧ لە ماڵی ملازم مەنصور دەبەسترێت و ئاگاداری ڕووداوەکان بووە، بۆیه بەڕێزیان بە نوێنەرایەتیی پاسۆک ڕۆیشتووە بۆ لای یەکێتی، بە بەڵگەی تۆماری دەنگی، قسەکانی بەڕێزیان لای ئێمه پارێزراوه. (بڕوانە لاپەڕە ١٣٩_١٦٠.)

9- سەبارەت بە شەڕی مامەخەڵان، ئێمە تەنها ڕای کەسی یەکەممان وەرگرتووە، توێژەریش بۆ گەیشتن بە ڕاستی دەبێ هەر ئەو کارە بکات، ئێمە نەهاتووین ڕەوایەتیی بە شەڕەکە بدەین، بەڵکوو باسمان لە هۆکارەکانی تێکچوونی پەیوەندییەکانی پاسۆک و یەکێتی کردووە، پێشمەرگەکانی پاسۆک لە تۆڵەی (بێستوون و فارس) لە شەڕی گەڕەدێ ژمارەیەک لە پێشمەرگەکانی کۆمەڵە، کە باڵێکی سەر بە یەکێتی بوون، دەکۆژن، هەموو ئەو بەڕێزانەیش چاوپێکەتنمان لەگەڵ ئەنجامداون سەبارەت بە شەڕی مامخەلان، هەموویان پاسۆک بوون، نەک یەکێتی، کاک هەڵۆ وێرای ئەوەی ئاگاداری هۆکارەکانی شەڕەکە نەبووە، لە کاتی نووسینی سەرنجەکانی ڕاستی نووسینەکانی ئێمەی نەخستووه‌تە بەرباس، بەڵکوو بەشێکی نەبێ، کە بەلای بەڕێزیانەوه پەسەند نەبووە، لەکاتێکدا ئێمە لە باسی شەڕی مامەخەلان باسمان لە چوار هۆکار کردووە. (بڕوانە لاپەڕە ١٥١_١٥٥)

10- وەك پێشتریش ئاماژەم پێی دا، بە هۆی ڕێوشوێنی توندی ڕێکخستنەکانی پاسۆکەوە، هەندێک لە هاوبیرانی پاسۆک ئێستایشی لەگەڵدا بێ یەکتر ناناسن، دەنگی (کاك فوئاد) لای ئێمە پارێزاوە، کاک هەڵویش دەزانێت، پاسۆک پەیوەندییان زیاتر لەگەڵ پارتی بەهێز بووە وەک لە حزبەکانی تر، تەنانەت لەدوای نەمانی حیزبی یەکگرتن لە کۆتایی ساڵی ١٩٩٤، کە پاسۆک بەشێک بوو لێی، زۆرێک لە هاوبیرانی پاسۆک بوون بە پارتی، ئەمەش ئاساییە.

11- لەباسکردنی سیاسەتی پاسۆک بەرانبەر بە بەرەی جود، بەڵگەنامەمان بەکار هێناوە، لە کاتی ئەنجامدانی توێژینەوە بەڵگەنامەکان بە باشترین سەرچاوە داد□ن□ن. دیسان□و□ د□□□ین تەنها ڕاستیی ڕووداوەکانمان خستووه‌تە بەرباس. (وانە لاپەڕە

(١٤٩_١٦٠)

12- سوپاس.

13- هەڵویستی پاسۆک سەبارەت بە دەوڵەتانی داگیرکەر، ڕوون و ئاشکرایە، دژایەتی هەموو نزیکبوونەوەیەکیان کردووە لەگەڵ حکومەتی عێراق. بۆیە ئەو بەیاننامانەی هەموویان لە توێژینەوەکەماندا دانراون، وەک بەڵگەنامەی بڵاونەکراوە بەکارمان هێناون.

14- وەک کاک هەڵۆ دەڵێت، پاسۆک بەدرێژایی مێژووی خەباتیان هیچ کات گومرک و سەرانەیان لە کەس وەرنەگرتووە، بەڵام هەموو ئەوانەی باسیان لە یارمەتی یەکێتی کردووە بۆ پاسۆک، هەموویان پێشمەرگەی پاسۆک بوونە، کە ئێمە زانیاریمان بۆ توێژینەوەکە لێ وەرگرتوون. (بڕوانە لاپەڕە ١٩٩_٢٠٦)

15- وێڕای پشتیوانیکردنم لە سەرنجەکانی خاڵی (16)، بەڵام کاک هەڵۆ لێرەشدا ئەو بەشەی بەدڵی بووە باس کردووە، (بڕوانە لاپەڕە ٢٠٦) بەڵام باسی دژایەتیی پارتی دیموکراتی کوردستانی نەکردووە لە کاتی هەڵکردنی ئاڵای کوردستان، کاک غاندی لە ساڵی ١٩٩١ بەرپرسی مەڵبەندی پاسۆک دەبێ لە دهۆک (لە ئێستایشدا ئەندامی ئەنجومەنی پدک لە سلێمانی) دەڵێت: پاش ڕاپەڕین پاسۆک ئاڵای کوردستانی لەسەر بارەگاکان هەڵ کرد، پارتی نوێنەری خۆی ناردە لامان، پێیان وتین دەبێت ئەو ئاڵایە بهێننە خوارەوە یان بارەگاکانتان دادەخەن یان ڕووبەڕووی ئێمە ببنەوە، چونکە بە مەترسیان دەزانی بۆ سەر خۆیان. (بڕوانە لاپەڕە ٢٠٩)

16- سەبارەت بەوەی بۆ نەیتوانیوە لەگەڵ یەکێتی پەیوەندییان باش بێت، ئەمە هەڵکاری خۆی هەبووە، هەموو ئەو هەکارانەمان ڕوون کردووەتەوە بە پشتبەستن بە سەرچاوەی ڕەسەن، وێڕای جیاوازیی فیکری نێوان پاسۆک و کۆمەڵە، کە باڵێکی سەرەکیی یەکیتی بوون. (بۆ زانیاریی زیاتر بڕوانە لاپەڕە ٢٠٥)

17- تەواوی چالاکییەکانی پاسۆک بەوردیی خراونەتە ڕوو لە دوو باسدا، بە ناونیشانی: چالاکییەکانی پاسۆک لە شاخدا، چالاکییەکانی پاسۆک لە شاردا، چالاکیەکانی پاسۆك لەناو شاردا، کە لە باسانەدا چالاکییەکانی نووسین و هەڵواسینی پۆستەرەکان کراوە، بۆیە بۆ جاری دووەم داوا لە بەڕێزیان دەکەم پەرتووکەکەمان جارێکی تر بخوێنێتەوە. (بڕوانە لاپەڕە ١١٥_١٣٩)

18- لە نووسینی نامەی ئەکادیمیدا، ڕێگا بە بڵاوکردنەوەی هەندێک وێنە نادرێت، بۆیە نەمانتوانیوە وێنە بڵاوبکەینەوە.

19- ئەمەش پاڵپشت بە سەرچاوەکان، ئەوەمان سەلماندووە لە پێناو دۆزی کورد و گەیشتن بە دەوڵەتی کوردی، پاسەک لەگەڵ دەستپکردنی شۆڕشی نوێ داوای لە لایەنەکان کردووە، لە بەرەیەکی یەکگرتوودا کۆببنەوە، بۆ مەبەستی یەکخستنی تواناکانیان و بەکارهێنانی لە دژی دوژمنانی کورد، بۆ پشتڕاستکردنەوەی ئەمەش بڕوانە (لاپەڕە ١٧٨-١٩٩)

20- توێژینەوەکەی ئێمە، وەک لە سەرەتاشدا ئاماژەم پێی دا، توێژینەوەیەکی مێژوویی سیاسییە، سەرەڕای ئەوەی پێیەوە پرۆگرامی پاسەک بەتەواویی پشتی پێبەستراوە و سەرچاوەی سەرەکیی توێژینەوەکەمان بووە، بەوردیی باسمان لە ستراتیژ و بیروباوەڕەکانی پاسەک کردووە، باسێکی تایبەتیشمان بۆ تەرخان کردووە. (بڕوانە لاپەڕە ١٠٦_١١٢)

ماوەتەوە بڵێم، هیچ توێژینەوەیەک بێ کەموکورتی نابێ، بەڵام ئێمە هەوڵمان داوە زۆرترین زانیاریی کۆبکەینەوە، تابتوانین ڕۆڵی (پارتی سۆسیالیستی کورد_پاسەک) بەزیندوویی بمێنێتەوە، مێژوویان ون نەبێت، لەوەشدا بە درێژایی هەوڵەکانمان خۆمان لە لایەنگیریی و دژایەتیی بەدوور گرتووە، بەرپرسیارانە مامەڵەمان لەگەڵ نووسینەوە و تۆمارکردنی ڕووداوەکاندا کردووە.

بۆ ئیدریس کەریم لە دادگا چاومان بە یەکتر دەکەوێتەوە.. ستیڤان شەمزینی

پاش ئەوی وەڵامی ئیدریس کەریمم دابووەوە لەسەر دزینی ناونیشان و تاڵانکردنی خەیاڵ و رووتکردنەوەی ئەندێشەی شیعریم لەلایەن کاوە عوسمانەوە ئەو پرسە دەبەمە دادگا لەبەرئەوەی:
یەکەم: بە بەڵگەوە لە بەرسقی پێشوودا سەلماندم، لانیکەم لە نێوان دەقەکانی من و کاوەدا سێ ساڵ ماوە هەیە، بەوەی دەقەکانی من بۆ سێ

ساڵ پێشتر نووسراون و لە کتێبێکدا بەناوی "وەرزە سەوزەکانی ئەوین" لە ساڵی 2018دا چاپ بوون، ئەگەر دزییەک لە ئارادا بێت ئەوە کاوە لە منی کردووە نەک بە پێچەوانەوە.
دووەم: بە شاردنەوەی دزییەکەی کاوە و تاڵانکردنی بیرۆکە شیعرییەکانم ئیدریس ناوێک "کە تائێستا ناوی لە کولێکەی تەڵەیشدا نەبووە" هەستاوە بە نووسینی وتارێکی پڕ کینە و شکاندن لە دژی من.
سێیەم: لە وتارەکەی ئیدریس دا "ئەگەر کاوە خۆی نەبێت بە شک دەزانێت کێیە" ناوبانگی تایبەتی من زڕێنراوە کە چارەگە سەدەیەکە سەرقاڵی کاری نووسین و ڕۆژنامەوانی و ئەدەبیم، کە لەو ماوە درێژەشدا بەسەر زیاتر لە یەک ڕشتەی ڕۆشنبیرییدا کراومەتەوە، دە ساڵ سەرنووسەری گۆڤار و ڕۆژنامە بووم، هاوکات خاوەنی 21 کتێبی چاپکراوم لە بوارەکانی کولتوور و سیاسەت و فیکر و شیعردا.
چوارەم: دادگا "کە بێگومان لە ئەوروپا دەبێت" باشترین بژاردەیە، من بەدەر لە کاری نووسین، یاسانسیشم. دەمەوێت هەموو کارەکان بە شێوەیەکی یاسایی مەجرای خۆیان وەربگرن، ئەنجامی دادگاش هەرچۆنێک بێت جارێکی تر من لە سایت و ڕۆژنامەکاندا بڵاوی دەکەمەوە.
پێنجەم: نەریتێکی نوێ دادەهێنم تا لەم پاشگەردانی و بازاڕی عوکازەدا، ئەدیبی ساختە و ئەدیبی ڕاستەقینە ڕوون ببێتەوە کێیە؟.
هەروەها ئەمە دەبێتە فاکتەرێکی ترسیش "هەڵبەتە ترسی یاسایی" کە هیچ کەسی تر بە تۆمەتی بێ بناغە و ناڕاست نووسەرێک یان هاووڵاتییەکی ئاسایی تاوانبار نەکات.
شەشەم: من سکرینی نووسینەکانی ئیدریس ناوێکەم کردووە، هەروەها ئەم نووسینەی خۆم و وەڵامەکەی پێشووشم، ڕادەستی پۆلیسی دەکەم تا ئەو بابایە "ئیدریس" فێر نەبێت لە خۆیەوە قەڵەم بخاتە سەر کاغەز و هێرشی نەیارانە و شکێنەرانە بکاتە سەر کەسێک یەک چارەگە سەدە مێژوو و باکگراوەندی کاری ڕۆشنبیریی و ئەدەبی و ڕۆژنامەوانی هەیە.
باقی وەلسەلام

ستیڤان شەمزینی
2021-12-4

شیعر/ ئاونگ.. سەردار جاف

سپێدەیە
تک تک دەتکێی بە سەر ڕۆحی
خەرمانەی دڵی شێت بووما
نمەت ئاشنای پەڕەی گوڵ بوو
یا دیلی نێو داوی ڕاوچی
گلای بە سەر
هەناسەی پەرتبووی تێکچووما
....
لە تاریکی شەوڕا هاتووي
دڵم خۆری تیا ڕواوە
بە ئومێدەوە بڕوانە
ژیان پێکەوە تەواوە
....
پەنجەکانی تۆ ئاونگن
بە سەر ڕایەڵەی نێوانمان
لەنجەیانە
سپێدان بەر لە گوڵ کەوتن
بۆنی سەبای ڕۆژگاریانە
. . ..
گوڵ و شەونم
دار و گەڵا
هەور و باران
نسرمی شەوی تریفە
پێکڕا لە ژوانی بەیان
چاو و نیگا
دەست و گوشین
هەست و قوڵپ
دڵ وترپە
جاڕدانێکن بۆ گوڵ و سەمای ژیان
....
پەنجەکانم
دەبا یەک یەک هەڵبوەرێن
ئەگەر ئازاری نیاز بێ
چاوەکانم

لە ئاستتدا نابینا بن
گەر بە هەڵە لە دیقەتدان
بێ بۆن و سۆزی پڕ ناز بێ

ئەڵمانیا
٢٠٢١ . ١٢ .٥

شیعر/ کۆمەڵێک چەقۆی فێندەمێنتالیست.. شەماڵ بارەوانی

..
تەعریبتان باش
من ناوم قەرەچوخە
دوێنێ شەو
ڕەوێک شمشێری توندئاژۆ
بەکۆمەڵێک
فەتوای خوڕافەو
زەمبیلێک جەهال□ تەوە

بەسەتڵێک ڕق و
ئارپیچیەک دەمارگیریەوە

خۆیان کرد بە کەندیناوەمدا
و
جەستەی خدرجیجەیان
شەلالی خوێن کرد

کۆترێکیان شەهیدکردم
هێشتا گمەی نەگرتبوو

کانیەکیان کوێرکردمەوە
هەزاران ساڵە

دروشمی کوردایەتی دەوتەوە

درەختێکیان سەر بڕیم
هێشتا زامی دەستی سەدام
و
خوێنی ئازادی لێدەچۆڕا

کۆمەڵێک شەوەزەنگ
لەڕەنگی ڕەش تاریکتربوون
زمانیان نەدەزانی

نەمزانی کێن
بەڵام گوتیان ئێمە
لەشکری سەحراین

سەر بەچەمکی بەربەرین و
و
لەئارشیفی فەرهودەوە هاتووین

لەڕەچڵەکی قەحتان و نەوەی عەدنانین

لەمنداڵدانی عروبەوە لەدایک بووین
و
ڕەگمان دەچێتەوە سەر فتوحات

ئێمە درێژکراوەی مێژووی هەزارو چوارسەت ساڵ
بەر لەئێستاین و هاتووین پرۆسە
تەواونەکراوەکەی تەعریب تەواوکەین

کۆمەڵێک چەقۆی دەمارگیرو توندڕۆ
پڕ بوون لە توڕەیی و نەفرەت
دەستیان هەمووی خوێن بوو

بۆنی بەغداو بەعس
بۆنی ئەبو عیزرائیل و زەڕقاوی
بۆنی ئیمان و ئەنفالیان لێدەهات

نەمزانی کێن
بەڵام
گوتیان ئێمە پاشماوەی غەزەبی خوداوەندین

لە قافلەی مەعاویەو
سەربە توخمی مەرگین

لەدەماری عەفلەقەوە هەڵقوڵاوین
لەناو پۆستاڵەکانی عەلی کیمیاوییەوە
هاتووین
و
بە ئەسڵ دەچینەوە
سەر شەرعی ئیفلاس

هاتووین
تا سرودی ئەی رەقیبتان
مەحکوم بەزەندیک بکەین
و
دوایین یەزدەکوردتان
بسڕینەوە

بەڵێ ئەوان
کۆمەڵێک قەمەی ڕادیکاڵ و
بە حوشترێک لە تەعریب و
ڕەشماڵێک ئەجێندای سیاسی و
فنجانێک پیلانی عروبەوە هاتبوون

بەڵێ ئەوان
کۆمەڵێک چەقۆی فێندەمێنتالیست بوون
گوتیان کە
لەزۆنگاوی تیرۆرو
تونێڵی تاریکیەوە هاتووین

نەسەبمان دەچێتەوە
سەر خالد
و
لەمەزهەبی ڕەجمین

ئێمە
مۆڵەتی خوداوەندمان پێیە

بەمیتۆدی قەعقاع و
بە ئاگاداری

دیپلۆماسییەتی قەسریی تورکیا لە داعش و ریفراندۆمەوە، بە کودەتا دژی لاهور.. لاوان ع عەلیی - کامیار سابیر

لە دوای هەڵوەشاندنەوەی ئیمپراتۆریای عوثمانیی و دروستبوونی تورکیا بەم جیۆگرافیا سیاسییەی ئێستایەوە، دەوڵەتی قووڵی تورکیا، هەمیشە کاری لەسەر رەهەندی پانتورکیی، هەندێجار پانتۆرانیی و زۆرتریش لەسەر ناسیۆنالیزمی تورکیی ناو تورکیا، کردووە. لە دوای هاتنی حیزبەکەی ئەردۆغان بۆ دەسەڵات کە باکگراوندێکی ئیخوانیی-ئیسلامیی هەبوو، ئەم روئیەیە سیاسییەی ئەردۆغان، بە رەهەندێکی فراوان گوزەری کرد و ناسیۆنالیزمی نەژادیی- تورکیی و هەژموونی دینیی تێکەڵ کرد و ناسیۆنالیزمی دینیی religious nationalism بە باکگراوندێکی ئیخوانیی و تەعەصوبی نەژادیی و سوننیبوونەوە، جێکەوت کرد. ئەم ناسیۆنالیزمە دینییە(دروستترە بگوترێ ناسیۆنالیزمی طائیفیی)، حەنینی بۆ ئەمجادی سوڵطانە عوثمانییەکان ئەگەڕایەوە و خەونی بەوەوە ئەبینی کە بەشێک لە جیۆگرافیا سیاسییەکەی جارانی وەکو فەرع، بە سەر کەتەرەی رزییوی عوثمانییەکان بگەڕێنێتەوە.

لە سەرەتای دروستبوونی داعشەوە، دەوڵەتی قووڵی تورکیا، بە عەسکەر و ئەمنەوە، بە سیاسەت، بە موخابەرات و دیپلۆماسییەتەوە، تەنانەت لە ئاستی پۆپیولیزمی نەژادییشدا، پاڵپشتیی سەرکەوتنی پرۆژەی داعشیان ئەکرد و هەرچی حیقدی طائیفیی و عوروبیی(نیسبەت بە سوننەکانی سوریا) و تورکیی(نیسبەت بە تورکمانەکانی سوریا) هەبوو بەسەر رژێمە عەلەوییەکەی ئەسەددا رشتیان و بە تەواویی کەوتنە کار بە سەرخستنی پرۆژەکەی داعش، کاتێکیش داعش پەلی کێشا بە عێراق، بە هەموو ئیمکانییاتی دەوڵەتی تورکیا و بە هاوکاریی پرۆکسییەکانی

خۆی(حەشدی کوردایەتییەکەی بارزانیی و بەعثییە عوروبییەکانی سوننەی عەرەب و تەعاظومی ماسوولکەی پانتورکیبوونەکانی تورکمانە سوننەکانی عێراق)، هاوکات لەگەڵ شێخەکانی خەلیجدا، لە هەوڵی روخاندنی حکومەتی عێراق و دابڕیینی ناوچە سوننییەکانی عێراقدا(عەرەبی سوننە و کورد) بوون. دەعمی عەسکەریی و لۆجیستیی و مەعنەویی تورکیا، لە ناردنی چەک و کردنەوەی سنوورەکان بۆ بازرگانیی داعش و هێشتنەوەی قونس□خانەی تورکیا بە کراوەیی لە موصڵ بۆ ئەوەی شەرعییەت بدات بە داعش، دەستیپێکرد. تاوانەکانی داعش دەرهەق بە ئێزیدییەکانیش، بە تەنسیقی حەشدی کوردایەتیی و حەشدی ئەردۆغانیی و داعش بوو، بە واتایەکی فیکریی، ناسیۆنالیزمی دیینیی- تورکیی-عەرەبیی-سوننیی- ئیخوانیی تێیدا بەشدار بوون.

کاتێ داعش، جەنیین(الجنین)ە شەرعییەکەی ئەردۆغان و موخابەراتە ئیقلیمیی و نێودەوڵەتییەکان لە باری عەسکەریی و ئەمنییەوە لە عێراق و لە سوریا، کەم تا زۆر شکستیان خوارد، بە هاوکاریی هێزە عێراقییەکان و حەشدی شەعبیی و هێزە کوردییەکانی کوردستانی سوریا(قەسەدە) و هێزی پێشمەرگە. ئەوکات، تورکیا تێگەیشت کە خەونی گەڕانەوەی ویلایەتی موصڵ و خورافاتی میثاقی مییلیی، لە لایەن ئەمێریکا، ئەوروپا، روسیا، ئێران و و□تانی عەرەبیی و تەنانەت چاینەشەوە(چین)، نەک هەر مەرفوضە بەڵکو موستەحیلە لێ گەڕێن ئەوە روو بدات. دواتر کارتی ریفراندۆمی ناڕاستەوخۆ لە رێگەی بارزانییەوە، بۆ گەیشتن بە نەوتی کەرکوک و غازی چەمچەماڵ، بۆ بەهێزکردنی پێگەی ئابووریی و سیاسیی تورکیا، بەگەڕ خست. هەر زوو تێگەیشت ئەمەیشیانی بۆ ناچێتە سەر، هەر بۆیە بێدەنگیی لە ریفراندۆم کرد، لە سەروبەندی ریفراندۆمەکەشدا، بە سووکایەتییەوە کەوتە گاڵتەکردن بە بارزانیی، بەڵام نێچیرقان بارزانیی، چونکە لە ئەردۆغانەوە نزیک بوو، هەر لەسەرەتاوە، لەگەڵ ریفراندۆمدا نەبوو، بەڵام لە ترسی مامی، هەر لە ژێر لێوەوە، منگەمنگی ئەکرد.

دیپلۆماسییەتی قەسریی یان جەبریی(ئەوەی بە ئینگلیزیی پێیئەگوترێ کەوێسیف Coercive)، ئ□کرێ بە کوردیی پێیبگوترێ دیپلۆماسییەت بە تۆبزیی، لەباری ثێورییەوە ئەوە ئەگەیەنێت، دەوڵەتێک یان کیانێک، ئەجێندا سیاسیی و عەسکەریی، ئابووریی و کولتوورییەکانی خۆی، وەکو ئەمری واقیع ئەسەپێنێت، بێئەوەی پەنا بۆ شەڕی راستەوخۆ و رووبەڕووبوونەوەی عەسکەریی بەرێت. ئێستا تورکیا ئەیەوێت، میثاقی مییلیی بە شێوە فەنتازیا دیپلۆماسییەکە تەوظیف بکات، بە کەمترین بەکارهێنانی هێز، یان ئەصڵەن هەر هێز بەکار نەهێنێت. کودێتاکەی ماڵی تاڵەبانیی و ئیبراهیم ئەحمەد بە موبارەکە و موبادەرە و

ماستەرمایندی تورکیا و پارتیی و بەدەنگیی ئێران، رێک جێکەوتکردنی دیپلۆماسییەتی قەسریی تورکیایە لە ناوچەکانی سلێمانیی و لەم رێگەیەشەوە، ئینقیلابیان بەسەر لاهوردا کرد. راستە شەهییەی ئینقیلابەکە بە حەزی خاوەندارییەتیی بنەماڵەی تاڵەبانیی ئەگەڕێتەوە کە بە دەسەڵات و پارەی دەیان میلیارد دۆلارییە، بەڵام فاکتەری ئیقلیمیی و لۆکاڵیی(ماڵی بارزانیی)، فۆرمەلە و ثیۆرایز و پراکتیزەی ئەم ئینقیلابەیان کرد و بەدەنگیی ئێرانیان(بە تەنازولاتە نەزانراوەکانی پارتیی بە ئێران) لەو قۆناغەدا، مسۆگەر کرد و بە فیعلیی، لاهوریان لای کەم لەم دۆخەدا لە دەسەڵات، خست.

فراوانخوازیی و باڵابوونی هەژموونی تورکیا، مەترسیدارە. بە قەبارەی مەترسییەکانی داعش، بگرە تورکیا بە دیپلۆماسییەت و مرووەنەت ئەیکات، لە کاتێکدا داعش بە سەربڕیین و سەبایاکردنی ژنانەوە، ئەیکرد. دیپلۆماسییەتە قەسرییەکەی تورکیا ئەکرێ بگوترێ باشتر ئەچێتە ناو خەڵکەوە، بە تایبەتیی باکگراوندی سوننییبوون و ئیخوانییبوونی هێزە ئیسلامییەکانی کوردستانی عێراق و ئیمارەتی شێخنشینەکانی کوردایەتیی و حیقد و کەراهییەتی نەتەوەییەکانی کورد لە عەرەب و لە شیعە و لە عێراق، هەموویان موقەوەماتی ئەم پاوانخوازییەی تورکیا، حەشدی ئەردۆغانیی و دیپلۆماسییەتە قەسرییەکەین. داعش، بە زەبری هێز و فەنتازیای ئایدیۆلۆژیی، ئەیویست عێراق و سوریا، هەڵبوەشێنێتەوە و ئیمتیدادی عوثمانییەکان بەسەر شام و عێراقدا بسەپێنێتەوە لە ژێر ناوی دەوڵەتی ئیسلامیی، دەی ئێستایش ئیخوانییەکان و قەومییەکانی کورد و زەرینەی رەهای ئەوانەی بە حیقدی طائیفیی و نەژادیی دوای مەهزەلەی ریفراندۆم و دەوڵەتی شاعیرانەی کوردیی کەوتن، پاسیڤانە و بە قەناعەتەوە، لایەنگریی لە دیپلۆماسییەتەکەی تورکیا ئەکەن و حەز ئەکەن رۆژێک عێراق، لە خەونی ئەواندا، زووتر هەڵبوەشێتەوە و سلێمانیی، گەرمیان و دەڤەری راپەڕیین، بگرە بیرە نەوتەکانی کەرکوک و غازەکەی چەمچەماڵیش، وەکو هەولێر و دهۆک، بە ژێر دیپلۆماسییەتە قەسرییەکەی تورکیا و هەژموونە فراوانخوازییەکەی، لای کەم وەکو دیفاکتۆیەکی وەنەکراو، بگەڕێنەنەوە.

سەرەنجام، تورکیا و ئەردۆغان، کارتی داعش و ریفراندۆمی بارزانییان، سوتا، ئێستا، پەنا بە ئەکتی سیاسیی تر ئەبەن و لە رێگەی دیپلۆماسییەت و هەڕەشە و عەمەلیاتی ئیرهابییەوە، ئەیانەوێ ناوچەکانی سلێمانیی و کەرکوکیش، بخەنە ژێر هەیمەنەی دەسەڵاتێکی لۆکاڵیی و لۆردێکی کوردایەتیی و والییەکی موطیع کە ئەجەندا

ئابووریی، سیاسیی و ئەمنییەکانی تورکیا لەبەرچاو بگرێت. کودەتای ٨ی تەمموز دژی لاهوری هاوسەرۆکی یەکێتیی، بەبێ گەڕپی سۆزی ئێران و بەدەنگبوونی ئێران و بگرە بەشدارییکردنی ناڕاستەوخۆ، جێکەوت نابوو، چونکە تورکیا و موخابەراتەکەی باش ئەزانن کە سەرکەشییەکی لەو جۆرە، چوونە بن سنوورەکانی ئێرانەوە لە ناوچەکانی یەکێتییەوە، نەک هەر کۆتاییهاتنی ماڵەی تاڵەبانیی بەدوادا دێت و سەریان ئەخوات، بەڵکو ڕووبەڕووبوونەوەیەکی ڕاستەوخۆی تورکیا ئەبێت لە دژی هەیمەنەی ئێران لە ناوچەکەدا.

بەدەنگیی ئێران و بە ناڕاستەوخۆ، بووە هۆکاری سەرەکیی لە سەرگرتنی ئینقیلابەکەدا، هەروەها ئەگەڕێتەوە بۆ دەدەنگییان لە لاهور و کارە موخابەراتییەکانی ڕابردووی لەگەڵ ئەمەریکیی و بریتانییەکاندا، بە تایبەتییش بۆ ئەو هەموو بەڵێنانەی پارتیی بە ئێرانیی داوە کە لە هەڵبژاردنەکانی عێراقدا، ملهوڕیی نەکات و بەرژەوەندیی حەلیفەکانی ئێران لەبەر چاو بگرێت و ئۆپۆزیسیۆنە کوردەکانی ئێرانیش، کەتوبەند بکات. هاوکات، نایەوێت ئاڵۆزیی لە ناوچەکەدا دروست بێت لە کاتێکدا گفتوگۆی مەلەفی نەوەویی زۆر بەلای ئێرانەوە گرنگە. بە دڵنیاییەوە، دوای ئەوەی دەرکەوت کە پارتیی و حیلفی سوننیی و صەدر، بەهاوکاریی حکومەتەکەی کاظمیی، سوودیان لە بایکۆتەکی گەورە و تەزویراتی ئەلیکترۆنیی کردووە و لە وڵاتانی ئیقلیمییەوە، ئینتیخاباتەکە، ئیدارە دراوە، ئێران تێگەیشتووە کە چەن فێڵییان لێکردووە و تورکیا بە خشکەیی چەن گەیشتووەتە سنوورەکانی ئێران لە ناوچەکانی یەکێتییەوە؟ هەر ئەمەشە کە مانەوەی لاهور دوای ئینقیلابەکە و گەڕانەوەی بۆ ساحەی سیاسیی لە ئاییندەی دوور یان نزیکدا، ڕاستەوخۆ پەیوەندیی بە بەرژەوەندییە ستراتیژییەکانی ئێران و پلانەکانی ئاییندەی ئێرانەوە، بە تایبەتییش، دروستبوونی حکومەتی ئاییندەی عێراق و گفتوگۆی مەلەفی نەوەوییەوە، هەیە. بە واتایەکی تر، تەنانەت ئەگەر بە زەبری هێزی ڕەقیش، لاهور ئەمری واقیع بسەپێنێت و تەواوی ناوچەکانی یەکێتیی کۆنترۆڵ بکات، بەبێ موافەقەتی ئێران، ئەوە تورکیا و پارتیی، ئەکەونە وەزەیەوە.

سەرەکی دەسگای زانیاریی یەکێتیی کە کەسێکی باکگراوند ئیسلامیی- ئیخوانییە و برای پارلمانتارێکی یەکگرتووە، هەر بە خێرایی نەهێنراوەتە پێشەوە و سەرە ڕمی ئەم ئینقیلابە بێت. بە پێچەوانەی ئەو زانیارییە هەڵانەی بە مایکە ڕەبین ئەدرێن گوایە بەرپرسی زانیاریی کەسەکە لە ئێرانەوە نزیکە، بۆیە ئێران بەدەنگیی لە

کودێتاکە کردووە، رێک پێچەوانەکەی راستە کە سەر بە دەسگای موخابەراتی تورکیایە و سوود لەو باکگراوندە ئیخوانیی-ئیسلامییەی وەرگیراوە و رێکوڕەوان، دەسگای زانیاریی یەکێتیی کە هێزەکانی دژە تێرۆریش لە ژێر کۆنترۆڵی ئەودایە، پشکی سیاسیی، ئەمنیی و ئایدیۆلۆژیی تورکیا و حەشدی ئەردۆغانییە لەو ئینقیلابەدا. بە واتایەکی تر، ئێستا، تورکیا ئیدامە بە ئیدارەکردنی ئینقیلابەکە ئەدات بە هاوکاریی پارتیی و هەموو ئەوانەی لە ناو یەکێتییدا، بەرژەوەندیان لەگەڵ باڵابوونی هەژموونی تورکیادایە لە ناوچەکەدا. هاوکات، سەرۆکی دەسگای زانیاریی، دوو سەرە و سێ سەرە، ئیش ئەکات و ئەکرێ لە یەک کاتدا، بۆ بەرژەوەندیی تورکیا، ئێران، پارتیی و ماڵی تاڵەبانییش، رۆڵ بگێڕێت.

جێکەوتبوونی ئەم ئینقیلابە بەسەر لاهوردا یان هەڵگەڕانەوەی ئەم ئینقیلابە بەسەر ماڵی تاڵەبانییدا، رێک پێوەندیی بەوەوە هەیە کە تا چەند پارتیی، وەعدەکانی بۆ ئێران جێکەوت ئەکات و چەندیش ئێران و ئەمێریکا لە مەلەفی ئەتۆمیدا، ئەگەنە رێککەوتن یان نزیکبوونەوە؟ هاوکات، چەندیش پێکھێنانی حکومەتی عێراق بە خواستی ئێران ئەبێت؟ وێڕای ئەوەی، ئێران، هەرگیز نایەوێت تورکیا و ئەجێنداکانی بێنە نزیک سنووری□کانی(لە سنووری یەکێتییەوە)، بەڵام ماڵی تاڵەبانییش ناتوانن ئەم گەمە و تەحالوفاتە ئاڵۆسکاون□، تا سەر ئیدارە بدەن و رۆڵی والییەکی چاو لە دەست و بەردەستی والییەکەی هەولێر بۆ تورکیا و فراوانخوازییەکانی، لە رێگەی پارتییەوە بگێڕن. هەموو ئەم فاکتەرانە، کات دەستنیشانیان ئەکات، وێڕای ئەوەی گرووپەکەی لاهور لە باری راگەیاندن و دیپلۆماسییەتەوە، لاوازییان پێوە دیارە و نەیانتوانیوە، ئەبعادە سیاسیی، ئایدیۆلۆژیی و ئابوورییەکانی ئەم ئینقیلابە بۆ لایەنگرانی خۆیان و بۆ خەڵکی کوردستان و تەنانەت بۆ موخابەراتی ئێرانیی، ئەمێریکیی و عێراقییش روون بکەنەوە، لە بەرامبەریشدا، لە ژێر کەمپەینێکی گەورەی تەخویینکردندان کە مێدیای سێبەری پارتیی بە گشتیی و ماڵی تاڵەبانیی بە تایبەتیی، لەگەڵ هەموو ئەوانەی غەز و بەز، ر□ی□ع و ن□ف□ع بە ماڵی تاڵەبانیی و پارتییەوە، ئەیانبەستێتەوە، تا دێت ئەم تەخویین و تەوهینە، زیاتر و زیاتر ئەکەن. لە بەرامبەریشدا، گرووپی نزیک لە لاهور، نەیانتوانیوە، تەنانەت سایتێکی موعتەبەری مێدیاییش، دابنێن و بەرپەرچی تەخویینەکانی پارتیی و مێدیا سێبەرەکانی پارتیی و ماڵی تاڵەبانیی، بدەنەوە و گوتارێکی پێچەوانە، سەرپێ بخەن.

لاوان ع عەلیی –
کامیار سابیر

یەکێتی قومبەلەی ژێر ماڵی کورد.. ئومەد محەمەد فەرەج

یەکێتی نیشتیمانی کوردستان، لەسەرەتای دروستبوونییەوە بەتەنها ئامانجێکی سەرەکی دروستبوو، ئەویش تێکدانی ناو ماڵی کوردبوو. هەربۆیە لەژێر سەرپەرشتی ڕاستەوخۆی وڵاتانی دووژمنی کورد دروستبوو وە لەدیمەشقی پایتەختی سوریای عەرەبی دروستبوو، کە سوریا یەکێکە لەم وڵاتانەی بەدوژمنی کورد هەژمار دەکرێت و ئامانجی کورتخایەن و درێژخایەنی هەیە بۆ نەهێشتنی کورد، ئاسانترین ڕێگەش ئەوەیە کە ئامانجەکانی بە کوردێ ناپاک و خۆفرۆشەکان بپێکێت، ئەوکاتیش لە جەلال تاڵەبانی و برایم ئەحمەد گونجاوتری نەدۆزیەوە، تەبعەن ئەوەی ئەیڵێم بە وڵاتانی عێڕاق و تورکیا و ئێرانیش ڕاستە، ئەوانیش دوژمنی کوردن و بەردەوام هەوڵیان داوە بەدەستی کورد ناوماڵی کورد تێکبدەن. جا ئەگەر چاوێکی خێرا بگێڕینەوە بۆ مێژوودا دەبینین سەرەتای دروستبوونی یەکێتی بەسەرپەرشتی سوریا بوو وە بە ئامانجی لەدانی شۆڕشی کوردیی ئەوکات دامەزرا، پێشتریش جەلال تاڵەبانی و برایم ئەحمەد ناپاکیان لەشۆڕشی کورد کردو لەساڵی ٦٦ تەسلیم بە دەوڵەتی عێڕاقی دوژمن بوونەوەو تائادەیەک شکستیان بەشۆڕشی کورد هێنا. دواتریش لە حەفتاکانەوە هەتا ساڵی ٩١ دەیان جار شەڕی ناوخۆو براکوژیان ئەنجامداو هیچ حیزبێکی کوردی نەما کە شەڕی لەگەڵ نەکەن. دواتریش دیسان لەساڵی ٩٤ تاکو ٩٨ شەڕێکی کوشندەی ناوخۆییان هەڵگیرساند کە تێیدا ٣٦ هەزار گەنجی کورد کوژران، کە هەڵگیرسێنەری ئەم شەڕە یەکێتی بوو چونکە لە هەڵبژاردنی پەرلەمان دۆڕاو پارتی دیموکڕاتی کوردستان ببوو بەهێزی یەکەم. دواتریش لەساڵی ٢٠٠٠ دیسان شەڕێکیتری خوێناوی براکوژییان لەگەڵ پەکەکە هەڵگیرساند، ڕاستی ئەگەر خیانەتەکانی یەکێتی بژمێرم سەدان لاپەڕەم پێویستە، بۆیە تەنها دواهەمین خیانەتی مەزنی یەکێتی بیردێنمەوە، کە ئەویش ١٦ی ئۆکتۆبەر بوو لە ٢٠١٧ کە خەنجەرێکی ژەهراویان دا لە پشتی کوردو

نیوەی خاکی کوردستانییان هەرزانفرۆشکرد، گەیشتە ئەوادەیەی کە ناویان نا لە یەکێتی نوسینگەی فرۆشتنی زەوی و زاری نیشتیمان.

ئەگەر بگەڕێینەوە بۆ شەڕەی ناوخۆی پێشوتری یەکێتی و پارتی تاڕادەیەک ئەوەی زامنی ڕاگرتنی شەڕی ناوخۆبوو ڕێککەوتنی ستراتیجی نێوان یەکێتی و پارتی بوو، بەڵام چەند هۆکارێک هەبوو کە بەهۆیانەوە ڕێککەوتننامەی ستراتیجیی پارتی دیموکراتی کوردستان و یەکێتیی نیشتمانیی کوردستان کۆتایی هات.

یەکێتی خیانەتی لە پارتی کرد، بۆیە ڕێککەوتننامەکەی نێوانیان کۆتایی هاتووە. هەروەها لە٢٠١٨ فواد حوسێنی کاندیدی پارتی بۆ پۆستی سەرۆک کۆماری عێراق، بەهێزتربوو لە د.بەرهەم ساڵحی کاندیدی یەکێتی، بۆیە ئەوکاتەی ململانێیەکی توند هەبوو لەنێوان ئەم دوو کاندیدە بۆ وەرگرتنی پۆستی سەرۆککۆمار، ئەوسا یەکێتی هەوڵیدا بۆ هێرشکردنە سەر ژیانی تایبەتی فواد حوسێن و ویستی کەسایەتی بشکێنێت، هەروەها یەکێتییەکان ئەوکات وتیان هاوسەری فواد حوسێن جوولەکەیە و پرسیاری ئەوەیان دەکرد، کە "ئایا هاووڵاتییانی عێراق قبوڵ دەکەن خانمی یەکەمی وڵاتەکەیان جوولەکە بێت؟ ئەمە لەکاتێکدایە هاوسەری قوباد تاڵەبانی سەرۆکی ئێستای یەکێتی کچی ملیاردێرێکی جوولەکەیە و لایەنگرێکی سەرسەختی ئیسرائیلە.

ئەمە هێرشانە تاڕادەیەک کاریگەری خراپیان هەبوو لەسەر کاندیدی پارتی، بەڵام لەئاستی جەماوەریی و سیاسیی یەکێتی گەڕایەوە دواوەو بەپێچەوانەوە ئاستی جەماوەریی و سیاسیی پارتی فراوانتر بوو.

خیانەتی یەکێتی لە پارتی، کە لە چەند بارێکدا ئەنجامی داوە، لەوانە، هاوکاریکردن و داواکردنی یەکێتی لە حکوومەتی عێراق بۆ بڕینی بەشەبودجەی کوردستان. ڕادەستکردنی کەرکووک بە میلیشیاکانی حەشدی شەعبی... هەستکردنی پارتی بەوەی بە بەردەوام بوون لە ڕێککەوتننامەی ستراتیجی، یەکێتی لەو تاوانانە پاک دەکاتەوە کە وەک "غەدرێکی سیاسی" لە بابەتی ڕیفراندۆم و کێشەی کەرکووکدا کردی.

هەر کەسێک یاداشتەکانی سەرکردە و بەرپرسە باڵاکانی یەکێتی خوێندبێتەوە، تێدەگات کە یەکێتی لەوەتەی دروست بووە ، هێزێک بووە دژی یاسا و دادپەروەری و حوکمی قانون بووە، چونکە وەک هێزێکی سەرلێشێواوی توندڕەوو چەپڕەوی سەر بە قوتابخانەی ستالین، بەکوشتن و تیرۆر و تۆقاندن حوکمی کردووە . بەشی زۆری ئەو تیرۆر و تۆقاندنەش یەکەمجار ئاراستەی ئەندامەکانی خۆی کردووە بۆ ئەوەی ملکەچی خۆیان بکات و چاوترسێنیان بکات . ئینجا ویستویانە سیاسەتی شەڕانگێزانەی خۆیان بەسەر حیزب و لایەنەکانی تردا بسەپێنن.

کوشتنی دەیان کادیر و سەرکردەی یەکێتی و خەڵکی دیکە لە شاخ و شارەکان کە یەکێتی مەفرەزەی تایبەتی تیرۆری هەبوو ، پەڕەیەکی ڕەشن لە مێژووی خوێناوی ئەو حیزبەدا . مرۆڤ تەنیا یاداشتەکانی نەوشیروان مستەفا و مەلا بەختیار بخوێنێتەوە تێدەگات مێژووی ئەو حیزبە چەند خوێناوییە و چەند پڕە لە شەرمەزاری .

لە دوای ڕاپەڕین و لە کاتی شەڕی ناوخۆشدا ، خەڵکی هەولێر و ناوچەکانی تری بندەستی یەکێتی ، حوکمی قەرەقەشیانەی ئەو حیزبەیان هەر لە یاد ماوە کە کوشتن و تاڵان و بڕۆ وەکو ئاوخواردنەوە بووە بە چەکدار و بەرپرسانی ئەو حیزبە.

لە چەند ساڵی ڕابردووشدا ئیرهابێکی بێ وێنەیان بەرامبەر خەڵکی سلێمانی پەیڕەو کردووە و ئەوەی حیسابی بۆ ناکرێت دادگا و یاسایە .چونکە جیا لەو تاڵان و بڕۆ و قاچاخچیەتییەی لەدەروازە سنوورییەکانی سلێمانی دەکرێ کە هەر شەوێک بە یەکێک لە سەرانی خەفرۆشی شازدەی ئۆکتۆبەرە،

ڕۆژ نییە دەیان تاوانی کوشتن لەسنوری سلێمانی ڕونەدات. کوشتنی کاوە گەرمیانی و ئامانج بابانی و لانەی خەزانی و پاسەوانە تایبەتەکەی مام جەلال و تەسلیم کردنەوەی مستەفا سەلیمی و کوشتنی خۆپێشاندەران و دواهەمینییان لەم مانگی ١١ی ٢٠٢١ بوو کە فەرماندەیەکی گەورە بە پلەی عەقید بەناوی موراد کانی کوردە لەلایەن جەللادەکانی باڤڵ تاڵەبانیی کوژرا، ئەمانەو دەیان تاوانی دیکە بەشەکن لە تیرۆر و تەقاندنەکانی تاقمە دەسەڵاتدارەکەی یەکێتی کە ئەستا لەسەر کەیسی حوکمدراوان موزایەدەیەکی پووچ و بێ مانا دەکەن.

مەکتەبی سیاسی یەکێتی تەنیا ناوێکی بێ دەسەڵاتە و بڕیاردەری یەکەم و کۆتایی سەرانی خاکفرۆشی شازدەی ئۆکتۆبەرن کە دڵنیاین ئەگەر واز لە سیاسەتی شەڕانگێزانەی خۆیان نەهێنن، یەکێتی بەرەو هەڵدێر و کارەساتی گەورە دەبەن. تەبعەن کە کەمێک لەخراپەکانی یەکێتی باس دەکەم، ئەوە بەو مانایە نییە، کە پارتی فریشتەیەو یەکێتی شەیتانە، ڕاستی هەردووک حیزب خراپن و خراپترن لەخراپیی، بەس لێرەدا باسەکەی من بەس لەسەر یەکێتی بوو.

ئومێد محەمەد فەرەج

ڕۆڵی ژن لەسەردەمە جیاوازەکاندا.. ڕەسوڵ بێسکێنی

بەتوێژینەوەی ورد لەڕۆژگاری ڕابردوو زۆر لایەنی شاراوەی مێژووی ڕووداوەکانمان بۆ دەردەکەوێ و ناوەرۆکی بابەتەکان زیاتر بۆمان ڕوون دەبێتەوە، یەکێك لەو بابەتانەی دەمانەوێ ئاماژەی بۆ بکەین دەربارەی ژن و کێشەکانی بەپێی سەردەمەکان، ئەو قۆناغانەی ژن پێیدا تێپەڕیوە، تەنانەت ئەفسانەکانی پێوەندیدار بەو بابەتانەوە پێویستە لێکۆڵینەوەی وردی لەسەربکرێ. دیارە سەردەمێك ژن هەم لەناو خێزان و هەم لەکۆمەڵگادا پایەکی بەرزی هەبووە، تەنانەت لەسەردەمێکدا مرۆڤ بۆ تەفسیرکردنی دیاردەسروشتیەکان پەنای بۆ پەرستنی ژن بردووەو پەیکەری بۆ دروست کردووە، ئەو قۆناغە بەکەلتوری ژنسالاری ناسراوە، ژن خاوەنی ڕێز و پیرۆزی بووە، ئەمەش بەهۆی قۆناغی پێشتر، کەمرۆڤ لەئەشکەوت و ڕاوشکارەوە، گەشەی کردو هەنگاوینا بەرەو شێوە ژیانی تازەو پێشکەوتوتر، وەکو چاندنی زەوی و کشتوکاڵکردن و ماڵیکردنی گیانداران و نیشتەجێبوونی لەشوێنێکی دیاریکراودا، ژن تێیدا ڕۆڵی سەرەکی و بەرچاوتری گێڕاوە، بەپێی لێکۆڵینەوەکان لەوە بەدواوە پێگەی ژنان لەپیاوان فراوانتربوو، چونکە لەئەرکی چاودێری و سەرپەرشتیکردن و بەڕێوەچوونی ژیان لەپیاوان لێهاتووتربوو، یان بابڵێم ئەرکی زیاتری کەوتە سەرشان،

بۆیە بەشێکی زۆر لەئەرك و بڕیارەکانی کۆمەڵگایان گرتەدەست، سەرەڕای ئەوەی پیاو زۆربەی لایەنەکانی ژیانی بەرزەفت کردووە، بەڵام لەهەندێك سەردەم و کۆمەڵگا و ناوچەی جیاوازدا هەوڵ و چالاکی لەکاردابووە، بۆ سەلماندنی ڕۆڵ و پێگەی ژن لەکۆمەڵگادا، وەکو پێگەی خوا ژنی خۆشەویستی و جوانی (عەشتار)ی میسۆپۆتامیا و خاتو خواوەند (انانا)ی سومەری و (ئەفرۆدێت)ی یۆنانی کۆن و (ڤینۆس)ی ڕۆمانی و (ئاناهیتا)ی ئێرانی و …هتد، مەبەستیان بووە ژن بۆ ڕوناکی (نوری) خوداکان بگێڕنەوە و هەوڵیانداوە توانای ژن لەئافراندنی مرۆڤدا، وەك سەرچاوەی ژیان و زاوزێ نیشانبدەن و بیخەنە خزمەت بەهێزی پێگەی ژنانەوە.

ئەم قۆناغە سەدان ساڵ درێژەی کێشاوە، بەڵام بەهۆی گۆڕانی بارودۆخی کۆمەڵایەتیەوە، ژن نەیتوانی تاسەر پارێزگاری لەبەهاکانی پێگەی خۆی بکا و پلەکەی خۆی لەدەست داوە، بەهۆی مامەڵەی خۆویستی پیاوان و سوودبینین لەبەهێزی جەستەیان، بەهۆی خوداوەندی دەستکرد و ئایینە ئاسمانییەکان، جێگایان بەژنان لەقکرد و دەسەڵاتی پیاو زیادی کرد، نەریتی پیاوسالاری بەدەرکەوت و ژن پلەیەك کەوتنە دوای پیاوانەوە، ئیتر قۆناخ بەقۆناخ پێگەی کۆمەڵایەتی ژن هەم لەکۆمەڵگا و هەم لەخێزان و بنەماڵە دابەزی.
قۆناغی دواتر رەوتی گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتیەکان بەقازانجی پیاو بووە و لەکۆمەڵگادا پلەی بەرزی بەدەست هێناوە، لەبەرامبەردا پێگەی ژن دابەزی و کەوتە دوای پیاوانەوە، دواتر گەیشتە قۆناغی چەوساندنەوە و سووکایەتی و زیندەبەچاڵ کردن. ئەم قۆناغە بۆ ماوەی هەزاران ساڵ بەردەوام بووەو پیاوان پارێزگاریان لەپلەی خۆیان کردووەو تائێستاش لەسەر هەمان ڕێچکە بەردەوامی هەیە. لەڕاستیدا ئەم بارودۆخە بۆ هیچ لایەنێك جێگای شانازی و سەرکەوتن نییە، چونکە مرۆڤ بونەوەرێکی کۆمەڵایەتیە و بەتێکەڵاوی پێکەوە دەژین و تەواوکەری یەکترن، هەرچەند لەباری فیسیۆلۆژی و سایکۆلۆژییەوە لەیەکتری جیاوازبن، بەڵام لەکۆتاییدا هەردووکیان دوولایەنی بنیاتنەری مرۆڤایەتین.

گۆڕانکاریە کۆمەڵایەتیەکان لەبەردەوامی ڕۆژگاری ڕابردوو لەپێگەی ژندا ڕۆڵی بەرچاوی گێڕاوە، چیرۆکە ئەفسانەییەکان کەتاڕادەیەکی زۆر لەشێوەی ژیانی ڕاستەقینەی ئادەمیزاد نزیك بوون، بەرهەمی گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتیەکان و بارودۆخی ژیانی رابردوو بەهەندێك زیادوکەم بەچینی داهاتووی سپاردووە، بێگومان ئەفسانەکان لەناوچەیەکەوە بۆ ناوچەیەکی دیکە جیاوازە، سەرەڕای ئەوەش داستانە

قارەمانێتیەکان و چیرۆکە راستەقینە و ئەوینداریەکانی مرۆڤ، هەر کامیان پلە و پێگەی ژن لەسەردەمی خۆیدا دیاری دەکات.

پێگەی ژن و ئایین

ئایینەکان بەگشتی و ئایینە ئاسمانییەکان بەتایبەتی زۆرترین جەماوەر و شوێنکەوتویان هەیە، دەربارەی مرۆڤ بەگشتی و ژن بەتایبەتی تێڕوانینی جیاوازیان هەیە، هەڵوێستی هەموو ئاینەکان سەبارەت بە ژن تاڕادەیەك وەکو یەك بووە، سەبارەت بەوەی تاکو ئێستاش لەچاخی پیاوسالاری داین، ئایینەکان ڕۆڵی بەرچاویان لە هێز و دەسەڵاتی پیاو گرێداوە بە هێزێکی میتافیزیکی خواییەوە.
ئاینی ئیسلام لەهەموو ئاینەکانی دیکە زیاتر ئاوڕی لەژن داوەتەوە، بێگومان لەسەردەمی خۆیدا ئاینی ئیسلام گەورەترین چاکسازی لە وڵاتی عەرەب و هەندێ لە وڵاتانی ئیسلامی کردووە، ئاینی ئیسلام یاساکانی چەندان ژنی بۆیەك پیاو قەدەغەن کرد و دایبەزاندە ئاستی چوار ژنی و گەورەترین گۆڕانکاری ئاینی، کومەڵایەتی … هتد پێکهێنا. بەڵام هەروەك دینەکانی دیکە لەسەرەتاوە پشتیوانی بەهێزی لەو سیستمە کۆمەڵایەتیەی پێش خۆی کرد، وەك: پێکهێنانی خێزان و ژیانی ژن و مێردایەتی، خاوەنداریەتی و کاروباری ئابوری هتد… بۆ پیاوان دیاری کردووە.
هەڵبەت دەبێ ئەوە لەبەرچاوبگرین سنوردارکردنی هەڵسوکەوتی مرۆڤ لەئاینەکاندا نەك بۆ ژنان، بەڵکو بۆ پیاوانیش لەزۆرێك لەو بوارانەی دیاریکراون، وەکو ژنان ئەوانیش دەگرێتەوە، چونکە بەبڕوای ئایینەکان لەناوئازادی رەهاو بێ سنوردا مرۆڤ بەهاوئاکاری شیاوی خۆی لە دەست دەدات.
ئایینەکانی دیکە لەدوای رینسانس لەبەرنامەی خۆیاندا چاکسازی دینیان ئەنجامداوە. ئاینی ئیسلام هەرچەندە ڕیفۆرمخوازە ئیسلامیەکان هەندێك گۆڕانکاریان دەربارەی کێشەی ژن کردووە، لەمەسەلەی تەڵاق و دەنگدان و هەندێك بواری تر، بەڵام سەبارەت بەحیجاب و میرات و هەندێ بواری تر نەگۆڕاوەو وەکو خۆی ماوەتەوە، لەلایەکی تر ئایینی ئیسلام ئەرك و بەڕێوەبردنی خێزانی بۆ پیاو وەکو ڕێز و بەرزی کەسایەتی ژن داناوە، لەگەڵ ئەوەشدا دەکرێ ژن هەمان ئەرك و بەڕێوەبەری هەبێ، ئایینی ئیسلام سەبارەت بەمافی ژنان بۆچوونی تایبەتی هەیە، دیارە ئەمەش بەپێی لێکدانەوەی هزری مرۆڤی ئەم سەردەمە ژن زیانی لەم مامەڵەیە بەرکەوتووە، ئەوەش پێویستی زیاتر بەڕوون کردنەوە هەیە، بۆ زیاتر ئاشناکردنی خەڵك بەکێشەی ژن و گەیشتن بەزیاتری مافەکانیان.

رزگارکردنی ژن لەلایەن ئیسلامەوە

ئایینی ئیسلام وەك ئاماژەمان پێدا لەسەرەتای هاتنیدا گۆڕانگاری و چاكسازی زۆری لەكێشەی ژنداكردووە، ئەوەی جێگای سەرنجە ئایینی ئیسلام جەختی لەسەر دەكاتەوە پێش پەیدابوونی ئیسلام ژنان زیندەبەچاڵ دەكران، بەڵام ئیسلام هات و ئەو دیاردەیەی نەهێشت، لەڕاستیدا ناكرێ ئەم دیاردەیە گشتی بووبێت، دەشێت ئەو مامەڵە توندوتیژ و زیندەبەچاڵ كردنە، نەریتی تایبەتی كۆمەڵگای عەرەب یابەشێكی بووبێت، ئەگینا هیچ ڕێی تێناچێت كۆمەڵگایەك هەموو ژنەكانیان بكوژن و تەنیا پیاو بمێنێتەوە، ئەی كەوایە لەدایك بوون و بەردەوامی ڕەچەڵەكی مرۆڤ لەكام سەرچاوەبووە، بەتایبەت لەسەرەتای هاتنی ئیسلام ڕووبەری دەسەڵاتی ئیسلام لەسنوورێكی كەم دابووە و تەنیا شاری مەككە و مەدینەی دەگرتەوە، لەو سەردەمەشدا (تاڵانكاری) و (الغزو) پێكهێنەری كەلتوری عەرەبی بووە و مرۆڤی عەرەبی بەسروشتی خۆی تاڵانكاری بەڕێگایەكی ڕەوا و سەربەرزانە بۆ رزق و بژێوی زانیوە و دەستكەوتەكانیشی لە زیندە و مردە بەڕەوا زانیوە .

لەلایەكی تر پێش ئەو سەردەمەی ئیسلام ناوی ناوە (سەردەمی جاهیلی و زیندەبەچاڵ كردنی ژن)، بۆزیاتر لەهەزارساڵ پێش ئیسلام لەسەردەمی فیرعەونەكاندا لەمیسر خاتوو(نەفرتیتی) بەهێزترین و ناودارترین ئافرەتی ئەو سەردەمە، فیرعەونی میسر لەژێر كاریگەری ئەودا ئایینی یەكتاپەرستی ڕاگەیاند، ئەمەش بەوەرچەرخانێكی گرنگ دادەنرێت، ژنێك بتوانێ بەدی بێنێ، هەروەها لە یەمەنی پاڵ مەككە و مەدینەش بەلقیس شاژنێكی بەهێزبووە و ئێستاش پاشماوە شوێنەوارییەكانی شارستانیەتی شانشینەكەی نیشانەی بەهێزی ئەو دەردەخات.
سەرەڕای ئەوەش هەزارساڵ پیش ئیسلام،لە بابل نەبوخەزنەسر لە بەرخاتری ژنە خۆشەویستەكەی سەرسوڕهینترین باخچەی دروستكردووە، كەتائێستاش بە باخچە هەلواسراوەكانی بابل ناسراون.
بێگومان دەبێت ئیسلام مەبەستی لەجاهل خێڵە عەرەبەكانی مەككەو مەدینە بووبێت، ئەگینا چۆن دەگونجێت بۆبنیاتنەرانی ئەهرامەكان و تەختی بەلقیس و باخچە هەڵواسراوەكانی بابل و چەندانی تر، بڵێ جاهیل و بەسەردەمی تاڵانكاری و شەڕوشۆڕ و كوشتارەكانی عەرەب بڵێ سەردەمی پێشكەوتن و شارستانیەت.

ڕەسوڵ بێسكێنی

هـای لـەمـن شەروا□□□..
عەبدولڕەحمان فەرهادی

شەرواڵەکەم دوو سێ پینەی پێوه بوو، چوار ساڵ بوو □□زانە بۆ قوتابخانە هەر ئەوەم لە پێ هەڵدەکێشا، زۆرجاران کە مامۆستاکان بۆ وەرامی پرسیاران هەڵیاندەستاندم، هەوڵم دەدا بە هەردوو دەستم پینەکانی سەر چۆکی شەرواڵەکەم وەشێرم. منداڵ□ی خواپێداوەکان گەر ناچار نەبان نەیاندەدواندم، لەبەر ئەوەی لە زۆربەی قوتابیيان ژیرتر و هۆشیارتر بووم، پێش چوونە مەکتەب لە مزگەوت سەرەدەرەی خوێندەواری و پەروەردەیەکی ئاینیم هەبوو، لە دووی سەرەتایی نامیلکە چیڕۆکی پیاوە بچکۆڵەکە ی فەرەیدوون عەلی ئەمین م خوێندەوە، پێموایە ئەمە یەکەم کتێب بوو لە ژیانم خوێندبێتمەوە، پاشتر هەر لە قۆناغی سەرەتاییم، ڕشتەی مرواری و ئەمیر ئەرسەلان و بەرهەمەکانی کاکەی فەلاح و عومەر عەبدلڕەحیم و ع. ع. شەونم و کەریم شارەزا م خوێندنەوە. ڕۆژێکیان مامۆستا نادر حەسەن یادی بەخێر کە لە سێی سەرەتایی وانەی خوێندنی کوردیی پێدەگوتین، دەقە شیعرێکی کەریم شارەزای هەر لە کتێبەکە بۆ خوێندینەوە، کە ئێستایش سەرل□ بەریم ل□ بەرکردووە، شیعرەکە ئەمە بوو:

“میللەت کە هاتە مەیدانی ژیان
بەرزەکاتەوە ئاڵای تێکۆشان
ئاڵای ئازادی و بەرزیی وڵاتی
دروشمی ڕێگەی هەوڵ و خەباتی
… تاد.”

پاشان، داوای کرد کێ دەتوانێ وەکوو من بە ڕەوانی بیخوێنێتەوە، یەکەوسەر دەستم بڵند کرد جوان و پوختە خوێندمەوە، کە لێبوومەوە چەپڵەیەکی قایمیان بۆ لێدام، مامۆستا نادر گوتی ئافەرین، کتومت وەکوو منت خوێندەوە، پاشان داوای کرد بۆ سبیانێ دەبێ شیعرەکە کە هەشت جۆتدێڕی بوو ڕەوان بکەین، من لە ڕەوانکردنی شیعران ئازا بووم و حەزیشم لە شیعر بوو، بۆیێ بەلامەوە کارێکی گران نەبوو، سبەینێ کە هاتینەوە، یەکە یەکە قوتابیيانی هەڵدەستان و شیعرەکەی پێ دەگوتن، لەمن بترازێ شتاقە قوتابی سەرلەبەری ڕەوان نەکردبوو،

ئەو ڕۆژە دیسانەوە چەپڵەیەکی حێلم بۆ لێدرا. قوتابییە پۆشتە گیرفان پڕەکان ئیرەیییان پێ دەبردم، ئی وایان تێدابوو جارجارە گاڵتەی پێ دەکردم یان هەبوون شەڕیان دەفرۆشتمێ، بەڵام من گران و سەنگین، پەروەردەی باب و حوجرەی مزگەوت بووم و وەک پیاوێک دەڕەفتاریم، منداڵ□□ د□وڵەمەندەکان بەشێکیان تورکومانی کۆڵانە خۆشەکانی ئەودیو سینەما سەڵاحەددین بوون، کە ئەوێ بە ناوقەسران دەناسرا، زۆرجاران بەناچاری بۆ شیکاری پرسیارەکانی ژمارە و پێوان، دەهاتنە لام و سوودیان لێ دەبینیم. ڕۆژێکیان لە وانەی دووەم، کە وانەی مامۆستا عەبدوڵڵا شەفیع مان هەبوو (کۆمەڵایەتی)، بەڕێوەبەری قوتابخانە مامۆستا جەمال مەجید عەزیز لەگەڵ مامۆستا ئەسوەد بەژوور کەوتن، مامۆستا عەبدوڵڵای کۆمەڵایەتی لەگەڵ قوتابییان یەکجار توندوتیژ بوو، لەختوخۆڕا بە داران وەرماندەگەڕایێ، بە سەتان قوتابیی لاتوپات و زیرەک لەترسی ئەو مامۆستایە قوتابخانەیان بەجێهێشت و ببڕای ببڕ توخنی خوێندن نەکەوتنەوە. کە بەڕێوەبەر و یاریدد□رەکەی هاتنە ژوورەوە و ئەو ماوەیەی لەکنمان مانەوە، هەناسەی ئۆخەیمان هەڵدەکێشا و خەنی بووین تا کاتی دەرسەکەمان لێ بڕوات، ئەوان بۆ ئەوە هاتنە ژوورێ تا ناوی قوتابییە هەژار و نەدار و باب مردووەکان، یان بڵێین هێتیمەکان بنووسن و پێیان گوتین دەمانەوێ بۆ هەریەکە لەوان سەرو پارچە قوماشێکیان بدەینێ، ئەو□ بوو یەکە یەکە لێیان دەپرسین باوکتان چ کارەیە؟ کە نۆرە گەیشتە من گوتم من کوڕە مەلام، مامۆستا ئەسوەد بابی منی دەناسی، گوتی کوڕێ من ئەتۆ دانیشە، بەدڵ حەزم دەکرد منیش قوماشەکەم بدرێتێ، کەچی لەگەڵ منداڵ□□ ن□داران ناونووس نەکرام. سەلیمی هاوپۆلم کە لە تەنیشتم دادەنیشت، بابی ڕاوچی بوو پێیان دەگوت سەلیم ڕەشید کێشکەکوژ، ناونووس کراو ڕۆژی دواتر شەش گەز قوماشی شینی درایێ، ئەوانەی قوماشیان درایێ پێشیان گوتن دەبێ ل□ بەرتان ببینین، سەلیم کە حەزی لە کەشخەیی بوو، کەچی کورتەک و جلوبەرگی هەمووی جینگوڕ بوون. هەفتەی دواتر مامۆستا ڕابەرەکانی پۆل لە قوتابییەکانیان دەپرسییەوە ئاخۆ قوماشتان درووی□و□ یان نا! ئادەی بزانین کردۆتتە چی؟ یەکە یەکە بە قوتابییەکاندا دەهاتن بزانن قوماشەکانیان بە درووای پۆشیوە یان نا! لە سەلیمی مام ڕەشیدی کێشکەکوژ بترازی□، ئ□وانی دی هەموویان کردبوویانە شەرواڵ و لەبەریاندابوو، دایکی سەلیم چووبوو قوماشی دابووە مامۆژنێکی بەرگدرووی، مامۆژنە بە سەلیمی گوتبوو: کوڕێ من ئەتۆ شەرواڵت هەن، با ئەم قوماشە جوانەت بۆ بکەم بە دوو پانتۆڕ و وەک ئەفەندییان جوان بیت، سەلیم کە قەت خۆی بە قوون و پانتۆڕەوە نەبینیبوو، بە پێشنیازەکەی مامۆژن ڕازی ببوو. ئەو ڕۆژە لە سەلیم و یەک دووانێک

بترازـێ لە قوتابخانەکە کەسی دی پاتۆڕی لەبەر نەبوو. مامۆستای ڕابەر کە گەیشتە سەر تەوقی سەلیم، لێی پرسی: هەتیوە قوماشەکەت کردووە بە چی؟ سەلیم قیت بۆوە گوتی: مامۆستا، ئەوەش پانت□□ک□م. ئەو وەختە جگە لە ئەفەندی و مامۆستا و مەئموورانی حکوومەت، کێ پانتۆڕی هەبوو؟ مامۆستای ڕابەر پانتۆڕ لەبەرکردنەکەی سەلیمی پێ قووت نەچوو، تا هێزی تێدابوو زللەیەکی خێواندە بناگوێی سەلیم، زللەکەی شرقەی وەک دەمانچە هات. مامۆستای ڕابەر لەبەر خۆیەوە دەیگوت: خوێڕی، بۆم بووە بە ئەفەندی، پانتۆڕی لەبەر دەکات. سەلیم لەڕووی دەروونییەوە مانگێک زیاتر نەهاتەوە سەرەخۆی.
سەلیم کە قۆناغی سەرەتایی پێ نەقەتێنرا، ئێستا شەرواڵلەبەرێکی کەشخە و مەعلانە، دوکانی کەمالیاتی لە بازاڕی کووران هەیە، کە دەمبینن□ت دەڵێ: ئێ خۆ من داوای قوماشم نەکردبوو، خۆیان دامیانێ و نەشیانگوت ئیللا دەبی بیکەی بە شەرواڵ.
منیش دەیڵێمێ: های لە سەلیم شەرواڵێ.
بەرسقم دەداتەوە: های لەمن شەرواڵێ!

بۆ خوێندنەوەی بابن□ت□کانی تری نووسەر کلیکی ئێر□ بکەن..

بەشی یەکەم..

بەشی دووەم..

ک□ورتە چیرۆک/ نەوەی ن□و□.. گۆران سەباح

چاوەڕێی گرنگترین دیمانە بوو.
کتێبەکەی پێوەدا. خستییەوە ناو کۆڵەپشتی. سەری دەبە ئاوەکەی کردەوە، قومێکی لێ دا. مۆبایلەکەی کردەوە، نەیتوانی بڕیار بدات کامە ئاپ بکاتەوە. دایخستەوە. کتێبەکەی دەرهێناوە و کردی□وە.
لاپەڕە هەشتا و هەشتی دەخوێندەوە: "یەکێک لە بنەما سەرەکییەکانی ئینتیما خزمەتکردنی وڵاتە . . ."
پێنج دەقیقەی تر، کتێبەکەی پێوەداوە و خستییەوە ناو کۆڵەپشتەکەی و قومێکی تری ئاو خواردەوە و مۆبایلەکەی کردەوە و هیچ ئاپێکی

نەکردەوە.
بۆ جاری نەیەم سەیرێکی دەوروبەری کرد: هەر لا دیوارێک ڕەنگێکی تەخ بوو: سوور، شین، زەرد. لەگەڵ ڕەنگی نەو تابلۆ ئەوروپییە گرانبەهاکان دەهاتەوە، لەگەڵ ڕەنگی لۆگۆی کۆمپانیاکەش. گۆرانی (ئاڵای سپی)ی دایدە. تاخم قەنەفەیەکی سپی چەرم ئیتاڵی، فەرشێکی سپی سپی سەفاقیە.
ویستی کتێبەکەی دەر بێنێتەوە. لەباتیان چوو لە سکرتێرەکەی پرسی. لچ ئەستووری ڕوومەت خۆ، جاری یەکەم وەڵامی پرسیارەکەی نەداوە.
دووبارەی کردەوە: "لەمێژە چاوەڕێی دەکەم، دیمانەکەم چی لێهاتەوە؟"
"عربی عینی."
سەیرێکی کرد و چوو لە شوێنی خۆی دانیشتەوە. هەرچەندە لە سیڤییەکەی نووسیبووی عەرەبی دەزانێت، بەس نەیتوانی قسەی پێ بکات.
کتێبەکەی دەرهێناوە. لاپەڕە ٩٠: "تاک دەبێ ئاگای لە مێژووی وڵاتەکەی بێ؛ ئەگەر مێژووەکەی نەزانێت، چۆن بیناسێت، ئەگەر نەیناسێت، چۆن ئینتیمای بۆ دروست دەبێت؟"
سکرتێرەکە پێی گوت، "تفضل." بە پەلە کتێبەکەی خستەوە شوێنی خۆی و قومێکی تر ئاوی خواردەوە و مۆبایلەکەی خستە ناو گیرفانی.
ژووری بەڕێوەبەر زۆتر بە ژووری هوتێلێکی حەفت ئەستێرەیی دەچوو، نەک نووسینگەی کار. بەرامبەری دانیشت، دڵی خێرا لێی دەدا، دەستیشی ئارەقی کردبوو.
"چەند زمان دەزانی؟"
سوور هەڵگەڕا، چاوەڕێی نەدەکرد ئەوە پرسیاری یەکەم بێت. چوار زمانی نووسیبوو لەسەر سیڤییکەی.
"کوردییەکەم زۆر باشە. عەرەبی و ئینگلیزی و فارسیش تێدەگەم."
بەڕێوەبەر کردییە عەرەبی.
وای دەزانی گوێزی بۆ دەتە ژماردن. کردییە ئینگلیزی. هەر خراپتر. باش بوو بەڕێوەبەر فارسی نەدەزانی، ئەگەر نا لەوە لەشەرمان لەخۆ دەچوو.
"خیبرەت هەیە لە عالەمی ڕێکلام؟"
"بەڵێ، پەیجێکی سۆشیاڵ میدیا بەڕێوە دەبەم."
" پەیجەکە چییە ناوی؟"
دەمی تەک ئاڵا، تەنگاو بوو، هەندەی نەمابوو بخنکێ.
"چ بەرنامەیەکی دیزاین دەزانی؟"
ئارەقی کرد. لەسەر سیڤییەکەی نووسیبووی بەرنامەی (ئین دیزاین) دەزانێت.
"جەنابت بە غەڵەت لە سیڤی فەهمت کردییە."
سەری لە بەر خۆی نا و نوتقی گیرا.

لە ناو پاس، پرسیارەکان لە مێشکی دەزرینگانەوە. بەڕێوەبەر بە چەند قسەیەک ئازاری دا. "باشە جامیعەت تەواو کردییە، قسم میدیا، ئەوجە نازانی دیزاین بکەی، یعنی شلۆن عەرەبی نازانی، شلۆن شت دەنووسی لەسەر سیڤی و واقیع شتەکی موختەلیفە؟"
لای هێڵی زەرد دابەزی و بە پێیان چۆوە ماڵ. نانی نیوەڕۆی نەخوارد. لە ژوورەکەی نەهاتە دەرەوە. لەگەڵ بانگی مەغریب، دایکی لێی بەژوور کەوت.
"ئەوە چییە کوڕم؟"
کتێبەکەی کردبووە سەت پارچە. هەر پارچەی کەوتبووە لایەک. چەند ئەیفۆڕێکی بە دیوارەوە هەڵواسیبوو. لەسەر هەر ئەیفۆڕێک، بە ماجیکی سوور ڕستەیەکی بە گەورەیی نووسیبوو:
"ئینتیما واتە فێربوونی عەرەبی."
"گوو بە مێژوو."
"ئینتیما واتە زانینی دیزاین."
"ئینتیما واتە ڕەکلام."
"ئینتیما . . ."

کورد و شوێنەوار.. جواد خەلیل

(دەربارەی شوێنەوارناسیی لای کورد و ئەزموونی تەها باقر)

هەموو ئەوانەی سەروکاریان لەگەڵ شوێنەوار و مێژوودا هەیە، بە تایبەتی مێژووی کۆنی جیهان و شارستانییە دێرینەکانی دۆڵی دووئاوان و نیل، ئاشنایەتیان لەگەڵ ناوی (تەها باقر)دا هەیە و دەزانن لە هەمبەر چ گەوهەرێکی درەوشاوە و بەنرخی جیهانی شوێنەواردا وەستاون.

تەها باقر (١٩١٢-١٩٨٤) بە گەورەترین و تایبەتترین شوێنەوارناس و مێژوونوس دادەنرێت لە مێژووی عێراقدا، ئاخر دەستکەوت و دۆزینەوەکانی ئەو ئەمەندە زۆرن، لە ژماردن نایەن! ئەو جگە لەوەی شوێنەوارناس و مێژونوس بوو، توانایەکی سەرسوڕهێنەریشی هەبوو لە فێربوونی زمانانی کۆن و نوێی جیهاندا، لەوانە: ئینگلیزی و فەرەنسی و ئەڵمانی و ئەکەدی و ئارامی و سۆمەری.

لە بابل گەورەببوو، لە فەلەستین و لوبنان و ئەمریکا خوێندبووی، ئەوەندە بەباشی زمانی شارستانییەتە کۆنەکان فێرببوو، کاتێک "داستانی گلگامێش"ی لە ئەکەدییەوە کرد بە عەرەبی، زۆرێک پێیان وابوو مەحاڵی ئەنجامداوە! ئەو هەر بەمەوە نەوەستا و کنەو پشکنینی بۆ زۆرێک لە شوێنەوارە دێرینەکانی عێراق کرد و دەرئەنجام یاسای ئەشنونای دۆزییەوە، ئەمە بەجگە لە کردنەوەی کۆدی تابلۆ بابلییەکان و دۆزینەوەی شاری شادوبومی سۆمەری و وەرگێڕانی کتێبە دانسقەکانی مێژوو لە زمانی یەکەمەوە !

تەها باقر هیچ بابەتێکی دەربارەی مێژووی کۆن نەدەنووسی، ئەگەر بەڵگە و پاڵپشتی دروستی مێژوویی لەگەڵدا نەبووایە.
بە نموونە یەکێک لە کتێبەکانی: (پێشەکییەک دەربارەی مێژووی شارستانییەتە کۆنەکان) هێندە تەژی لە بەڵگە و زانستییانە نووسیوە، کە زۆرینەی مێژونوسان و شوێنەوارناسان، جگە لەوەی بە گرنگترین کتێبی بواری مێژووی شارستانییەتە کۆنەکانی دادەنێن، لەو باوەڕەشدان هیچ کتێبێکی دیکە نییە لەو بوارەدا، گەیشتبێتە ئاستی ئەو!

شوێنەوارناسیی لایکورد

ئەو شوێنەی ئەمڕۆ ئێمەی کوردی لەسەر دەژین، پێش چەند هەزار ساڵێک شارستانییەتی گەورەی تێدا دەرکەوتووە و پەیوەندییەکی پتەویشی بە شارستانییەتی دۆڵی دووئاوانەوە هەبووە.
پرسیار لێرەدا ئەوەیە کە بۆچی ئێمە لە چەند ڕاڤە و زانیارییەکی سەرەتایی زیاتر، هیچی ئەوتۆ لەبارەی ئەو شارستانییەتانەوە نازانین؟! وەڵامی ئەمە ئەگەر چەند هۆکارێکیش بێت، بێگومان گرنگترین و یەکەمین هۆکاریان نەبوونی شوێنەوارناسێکی پسپۆڕ و زمانزانی وەک تەها باقرە لە نێو کورد-دا، شوێنەوارناسەکانی ئێمە زیاتر لە مێژوونوسەوە نزیکن وەک لە شوێنەوارناس! زۆرجار کە کتێبی شوێنەوارناسانی کورد دەخوێنمەوە، وای دادەنێم مێژونوسێک نووسیبێتی، چون ئەوانیش هەروەک مێژونوس هێندەی پشت بە سەرچاوەی نووسراو دەبەستن، نیو هێندە کنە و پشکنینی ڕاستەقینە ئەنجام نادەن و ئەوەی دەیکەن زیاتر شێواندنی حەقیقەتە مێژووییەکانە.
ئاخر کنە و پشکنین ئەگەر پشتئەستور نەبە بە پاشخانێکی مەعریفی فراوان و زەخیرەیەکی گەورەی زمانیی و پاڵپشتییەکی بەهێزی دەوڵەت، هەرچەندە بە ڕووکەش دەسەزانە دیاربە، دواجار هەر دەبێتە کارێکی سەتحی و لاواز و زیان بە ڕەوڕەوی ڕاستەقینەی دۆزینەوەکانیش دەگەیەنێت.

کەشەیەکی دیکە کە بەرەکی "شوێنەوارناسیی کوردیی" گرتووە، پێدانی پۆست و بەرپرسیارەتی شوێنەوارییە بە کەسانێک کە هیچ لە بارەی ئەلفوبێی شوێنەوارەوە نازانن. زۆرینەی ئەوانەی کراونەتە بەرپرسی بەڕێوەبەرایەتییەکانی شوێنەوار، نەک هەر وەکو تەها باقر زمانانی دێرین نازانن، نەک هیچ لە کنە و پشکنین و ڕێکارەکانی نەژێنکردنەوەی شوێنەوار نازانن، نەک جگە لە کوردی هیچ زمانێکی تر نازانن، بەڵکو زۆریان هەر ناشزانن شوێنەوار چییە و بەچی گرنگە و ئیشی شوێنەوارناس چییە! بەڕێوەبەرایەتییەکانی شوێنەوار تەنها بۆ ئەوە هەن حیزبی کوردی وەک دیارییەک و پاداشتێک بیداتە کادیر و ئەندامە هیچ نەزانەکانی خۆی، تا گلەیی ئەوە نەکەن کە خەباتی شاخیان بەفیڕۆ چووە و پاداشت نەکراون. حیزب بە کادیرە ماندووەکانی خۆی دەڵێت:(خەباتت کردووە ئازیزم؟ پێشمەرگە بووی بەو شاخ و داخەوە؟ دەی پیرۆزت بێ پلە نوێیەکەت، ئەوە کرای بە بەرپرسی شوێنەوار).

ئەمە ئاوها حکومڕانیی دەکەین، ئا بەم شێوەیە لە هونەری ئیدارەدان گەیشتووین. ئەوە بۆیە ڕۆژ بە ڕۆژ وێرانتر دەبین، ڕۆژ لە دوای ڕۆژ زیاتر لە شارستانییەت دادەبڕێین. ئەمە بەم عەقڵییەتی ئیدارەدانەوە، بەم ئەزموونە شکستخواردووەوە، نەک تەنها ئێستا و دواڕۆژی نەتەوەیەک ناشرین و وێران دەکەین، بەڵکو ڕابردوویشی دەسڕینەوە و یەک بە یەکی شوێنەوارەکان لە سەر دەستی کادیر و ئەندامە خۆبەشتزانەکانی حیزب، دەکەین بە کەلاوە!

جواد خەلیل

کورد وەک میللەتێکی دیل و کۆیلە.. کاروان حەسەن

لەمابەینی کڵاو سوور و کڵاو ڕەش
پەرەشان و دیارن میسلی گای بەش

حاجی قادری کۆیی

کورد میللەتێکی دیل و کۆیلەی ژێردەستی دوژمن، لەوەتەی هەیە ژێر دەست بووە و هەمیشە گوێڕایەڵی بێگانە و دوژمن و ناحەزان بووە، ئەگەرچی جارجار توانیویەتی لەسنوری میرنشین، هەرێم، حکوومەت چەند ناوچەیەک بەڕێوە ببات. بەڵام دواجار بەویستی بێگانە و لەژێر فشاری حکوومەتە سنورییەکانی دەورووبەری و دەستی ڕەشی پیسی ناوخۆ بەرەو هەڵدێر چووەو هاتەتەوە خاڵی سفر. لەدەر زەمانەوە دوژمن توانیویەتی ئەو دەستەڕەشە پیسەی ناوخۆ بکڕێ و دەستەمەی بکا بۆ مەرام و نیازە گڵاوەکانی خۆی هەرکاتێکیش کورد بەرەو بەهێز بوون چوبێ و بێنیازی بەدیهێنانی مافەکانی بووبێ ئەوا دەستی لەرزۆکی ناوخۆ زۆر بێ بەزەییانە و دوور لەبەها مرۆڤایەتییەکان لەخزمەت دوژمن وەستاوە بۆ نەهاتنەدی ئامانج و مافەکانی میللەتی کورد ئەگەرچی ئەمانە بەڕەچەڵەک کوردیشن ! بەڵام لەئەرک و ئەخلاق و بنەما نەتەوەییەکانی خۆیان لایانداوە و لەپێناو چەند پاداشتێکی کاتی میللەت و گەل و نەتەوە و خاکی خۆیان هەڕاجی دەستی دوژمن کردووە.

لەبەرەوە دەبینە سەرباسی هەندە شیعری شاعیران لەبارەی ئەو دەستە ڕەشە چەکنە ناوخۆییە و بۆ چاوخشاندنێک شتێکی لە هەڵدەکۆڵین، بەهیوای سوود وەرگرتن .

حاجی قادری کۆیی (١٨١٧- ١٨٩٧) لە دیوانەکەیدا کە پڕیەتی لە پەند و ئامۆژگاری و وانە، لەچەند شوێنێک باس لەیەکڕیزی و ناتەبایی و بێ دەوڵەتی و دەستی پیسی ناوخۆ دەکات و لەهەموو ئەو دێڕانەشدا ئامۆژگاریمان دەکات کە خزمەتی وڵات، نیشتمان، نەتەوە بکەین و بەیەکڕیزی و یەکگرتووی دەتوانین مافەکانمان بەدەست بێنین ئەوەتا دەڵێ:

هەتا وەک ئاگری بن کان لەگەڵ یەک
ئەگەر تۆفان بۆ لەشکرتان بەپووشێک

لەدوو دێڕی تردا حاجی زۆر بەڕاستی دەدوێ و ئەوەمان پێ دەڵێ ئەگەر یەکگر و تەبا ویەکگرتوو بین، دەتوانین جیهان بگرن و ببن بە خاوەنی دەوڵەت، هەروەک دەڵێ:

کوردی ئێمە نەزان و پاشکەوتن
پێکەوە پووش و ئاگر و نەوتن
بۆ ئەگەر دەستی یەکتری بگرن
وەک سکەندەر جیهان هەموو دەگرن

حاجی ناوەستێ و دەڵێ دەستی میللەت دەگرم تاکو ڕێگای ڕاست دەدۆزنەوە . بەڵام مخابن حاجی ئەوە (١٢٤) ساڵە مردووە هەشتا قسەکانمان بەهەند وەرنەگرتووە مخابن.
لەدێڕێکی تردا دەڵێ:

تاڕێک نەکەون قەبیلی ئەکراد
هەروا دەبنە خەراپە ئاباد

حاجی قادری کۆیی باش لەوەگەیشتبوو کەکورد خۆخۆر و دەست خەرەی بێگانەن و هەریەکەیان بەلایەکدا ڕۆیشتوون و هەرلایەنێک لەدژی ئەوی تر بوونەتە دارە دەستە و دەسکەلای بێگانە، دوژمن چۆنی بوێ وای لێدەخۆڕێ لەدژی براکانی تری مەبەست کورد بەکورد کوشتن و شەڕی براکانە کەئامانجی دوژمن ئەوەیە کورد بکوژێ و لەدژی یەک هاریان بکات ئەوەتا تاکو ئێستاشی لەگەڵدا بێ کوردی نەگبەت هەر لایەنێک لەدژی ئەوی تر پاڵپشت و مەیتەری دەوڵە تێکە لەدەوڵەتانی هاوسنور .حاجی قادر زۆر جوان وتوویەتی :

لەمابەینی کڵاو سوور و کڵاو ڕەش
پەرێشان و دیارن میسلی گای بەش

کەلێرەدا حاجی مەبەستی لەکڵاو سوور تورکە عوسمانییەکانە چونکە فەسی سووریان لەسەربوو ، کڵاو ڕەشیش مەبەستی لەئێرانییە قاجارییەکان بوو کەفەسی ڕەشیان لەسەربوو..

کاروان حەسەن ٢٠٢١/١٢/٢
هەولێر

کتێب/ برایەتی.. نەژاد عزیز سورمێ

- ن□ژاد عزیز سورمێ

-" برای□تی" ی□ک□مین ڕۆژنامەی ڕۆژانە لە مێژووی ڕۆژنامەگەری کوردی دا لێکۆڵینەوە و بیبلۆگرافیا

– بەرگ: نووسەر خۆی

– دیزاین: کاروان محەمەد سینۆ

– چاپی یەکەم1991چاپخانەی خەبات هەروەها وەکات لە گۆڤاری)یەکگرتن(کە لە دانیمارك) دەردەچوو ، لە هەمان ساڵدا چاپی دووهم1997چاپخانەی وەزارهتی پەروەردە – هەولێر

– چاپی سێیهم 2021 بڵاوکردنەوەی (ڕۆژنامەی خەبات)

– ژمارەی سپاردنی لە بەڕێوەبەرایەتی گشتیی کتێبخانەکانی هەرێمی کوردستان 861 ساڵی 2021.

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێر□ بکەن..

بۆ خوێندنەوەی با بەتەکانی تری نووسەر کلیکی ئێر□ بکەن..

بەشی یەکەم..

بەشی دووەم..

وەڵامێک لە نەخۆشخانەوە بۆ ئیدریس کەریم ناوێک.. ستیڤان

شەمزینی

تا ساحێب ماڵ دزی گرت، دز خاوەن ماڵی گرت

ئەمڕۆ کە هاوکات بە دەردی شێرپەنجە و کۆرۆناوە دەناڵێنم، هاوڕێیەکم ئاگاداری کردم کە بابایەک بەناوی ئیدریس کەریم، بابەتێکی هەڵپەڕکاندووە گوایە من شیعرێکی بەرێز کاوە عوسمانم کۆپی کردووە و لە بۆتەی شیعرێکی تردا بەناوی خۆمەوە دامڕشتۆتەوە. بەڵام من لێرە سەرنجی خوێنەر و ئیدریس بۆ چەند خاڵێک رادەکێشم:

یەکەم: ئەو قەسیدەیەی من لە هاوینی ساڵی 2018دا لە نەخۆشخانە گلیاد ئاینس نووسراوە و واتە لانیکەم بە سێ ساڵ و سێ مانگ بەر لە دووبارە بڵاوکردنەوەی لە سایتی بەڕێزی دەنگەکان دەگەڕێتەوە.

دووەم: بۆ سەلماندنی راستی لای سەرەوە، ئەم قەسیدەیە لە دیوانی "وەرزە سەوزەکانی ئەوین" کە هەر ساڵی 2018 چاپ و بڵاوکراوەتەوە، چاپ بووە.

سێیەم: لەگەڵ ئەم بابەتە فایلی پی دی ئێفی دیوانەکە و چەند وێنەیەکی مەراسیمی بڵاوکردنەوە هاوپێچ دەکەین و داوا لە سایتی دەنگەکان دەکەین هەموو وێنەکان و فایلە پی دی ئێفەکە بڵاوبکاتەوە.

چوارەم: ئەمە نامانەوێت کاک کاوە بە دزی ئەدەبی تۆمەتبار بکەین، بەڵام بە هەقیقەت نە کاک کاوە لەو ئاستەیە من شتی لێ بدزم، نە تێکستەکەی ئەو پێشی ئەوەی منە تا بیسەلمێنێ من لەوم دزیوە، چۆن دەکرێت تێکستێک سێ ساڵ و سێ مانگ پێشتر بدزرێت؟ ئەی بە پێچەوانەکەی راست نەبێت؟.

پێنجەم: ئەگەر ئیدریس کەریم کە وای بۆ دەچم ناوێکی فەیک بێت بە نووسینێکی تر داوای لێبوردن نەکات ئەوا دادگای لێ دەگرم، ئەگەر ئەوەشی نەکرد پێویستە سایتی دەنگەکان بابەتەکەی بسڕێتەوە و هیچ جارێکی تر بابەتی بڵاونەکاتەوە.

شەشەم: ماوەی بیست و سێ رۆژە من نەشتەرگەریم کردبوو بە هەڵدانەوەی کاسەسەرم و هاوکات تووشی پەتای کۆرۆنا بووم، پێموایە ئەو بێشاییە و نائامادەییەم بە هەڵ زانراوە بە ئەو تۆمەتە بێ بناغەیە، لەم هەلومەرجە سەختەی تەندروستیمدا ناچاربووم روونکردنەوە بدەم، کە هیچ کات لە نووسەری ئەو بابەتە خۆشنابم بە نووسینی بابەتێکی تر نەبێت بە داوای لێبوردن.

ستیڤان شەمزینی

نەخۆشخانەی گلیاد ئاینس

2021-12-2

-__________

ناوی کتێب: وەرزە سەوزەکانی ئەوین
بابەت: شیعر
نووسینی: ستیڤان شەمزینی
تایپ: نووسەر
دیزاین: هەرێم عوسمان
چاپ: چاپخانەی کارۆ
تیراژ: 1000 دانە
نرخ: 5000 دینار
ساڵی چاپ:2018
نۆبەتی چاپ: چاپی یەکەم

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..

-
-
کوردۆنیا

.

ئ􏰀لف و ب􏰀ی د􏰀داری.. ش􏰀ما􏰀 بار􏰀وانی

١
ئ􏰀فسووس
ه􏰀شتا
ئ􏰀لف و ب􏰀ی د􏰀داریم
پ􏰀ی ن􏰀گرتبوو
ه􏰀شووی 􏰀􏰀زمانی د􏰀􏰀کانم
کا􏰀بوو􏰀ی􏰀و􏰀
ه􏰀شتا
ئیعرابی 􏰀ست􏰀کانم
با􏰀ق ن􏰀بوبوون
ه􏰀موو ح􏰀رف􏰀کانم

مەحکوم بوون بەسەراب

٢

تازە درەنگە بۆ ژماردنی
قەتماغەی خۆزگەکانم

خۆمن
من ئێستا
جگە لەلەتێک هوڕژن و
بوخچەیەک دڵشکان
چیترم نەماوە

دەسنووسی بیرەرەوریەکانم
هەمووی
بەحەسرەت سەریان نایەوە
و
نەغمەی حەزەکانم
سەراپا بوون بەخۆڵەمێش

من چیتر
ناتوانم سەمای عیشق
لەسەر خەڵووزی چاوەڕوانی
دابەستم
و
فریای سڕکردنی
ئەو هەموو فوغانەی
مارشی قەڵەقیم بکەوم

تازە فانۆزی
هیلاکیم
پێی نایه سنورەکانی کزی
و
باڵندەی خەمەکانم
گەیشتن بە تخوبی
موستەحیل

٣

بێزاربووم
هێندەی

موتاڵای سورەتی
دڵشکان بکەم

هێندەی یاسینی
حوزن
بەدیار نەزیفی جەستەی
یەئسەکانمەوە بخوێنم

٣
ئۆه خودایە
چ زوو
شەقامی مەراقم
وشکی کرد
و
هەموو خەونەکانم
هەر بەکاڵی کوژانەوە

چ زوو
دۆسیەی شیعرەکانم
پۆشاکی ماتەمیان پۆشی
و
وشەکانم
چونەحاڵەتی فەنابوون

٤
من ئیتر
هیچ گەڵای پێکەنینێکم
پێوە نەماوە بۆ ڕنینەوەو
تنوکێک خەم بۆ ڕژان

خودایە
ئەوە چ عەبەسێک بوو
ل□ پێدەشتی تەنیاییم دایکرد

ئەوە چ هەڵک□وزانێک بوو
لەدەربەندی ڕۆحم
داگیرسا

ئەوە چ تەڵبەندێک بوو

ل□ نیشتمانی ئەمەلم هەڵتۆقا
و
ئەوە چ هەڵوەرینێک بوو
لە ئامێزی دارستانی
هیواکانم هەڵیکرد

خودایە
تۆ پێم بڵێ
ئەوە قانونی عیشق بوو
یان سیاسەتی
سوتان!

دیسان تۆ.. نەوزاد بەندی

ئەڵێم شیعرێکت بۆ
بنووسم و
نازانم کەی ..
نازانم چۆن ..

ئەترسم ئەم ووشانەیشم ،
وەک ئەوانەی تر ،
کۆن ببن ..
کۆن ببن ..
کۆن ..

ئاخر ووشەکانیش ،
وەک ڕۆژەکان ،
تاوێ ئەمێننەوە و
ئەڕۆن ..

خۆشی ه□ بێ ،
پێئەکەنن ..
ناخۆشیش ه□ بێ ،
خەم ئەخۆن ..

ئاخر بۆیە ،
نازانم کەی ..
نازانم چۆن ..!!

نەوزاد بەندی ـــــ 2/12/2021

پریاسکە.. ستار ئەحمەد

بەدەم خەندەی گوڵەوە
شنەی با دەخۆمەوە
لەکوێی جەستەمدا
گوێ لەدەنگی تۆ بگرم
بوومەتە پارچەی شکاوی شووشە
هەر کەرتێکم لەخۆمدا
خووی داوەتە تەکانی مردن
بەرەو کوێ تەرمم هەڵدەگرن
لەپاڵ کام داردا دەمشۆنەوە
بسمیلم بەچی دەردەکەن
من خۆم دارەمەیتێکم
لەژاڵەی بەردەرگەی ماڵەکەتان
سازیان دام و
بەبەرامەی تۆ بزەیان پێبەخشیم
لەخۆم تێناگەم
لەتۆشدا گومان دەمگەستێ
چاوەڕوانی دەمفڕێنێ
ژوان ئاڵای سنوورم بۆ هەڵدەکا
خۆزگە بەخۆڵ دەمپێچێتەوە
دابڕان دەمداتە دەستی چارەنووسی بەردەوە
لەچیدا شانۆی بەخشین بنوێنم
لەکام شەڕگەدا پریاسکەی تاسە بکەمەوە
رابوورد .. ئەو کاتانەی بەدوو دەست
لوتکەمان دەگووشی
خاکمان ماچ دەکرد

ئەو ساتانە زەمەنی عەشق بوون
مەودای دڵو خۆزگە
پەنجەو قەڵەم بوون
ئەمێستا بارێك لەتریفە
پڕ دەمێك وشە دانا گیرسێنێ
پەرچەمی رستەیەك ناكاتەوە
شیعرێك لەپاژنەی هەنگاوا نادوێنێ
دەڕۆم چۆن باران
ئەمساڵی تۆراندووە
پشتی كردووە لەخاك و
هەنسكێك بۆ گوڵێك ناڕژێنێ
رووەمەتی مناڵێكی گرینۆك ناشواتەوە
بەو شێوەیە دەچم
لەخۆم دەرباز دەبم
لەتۆدا دەبمە ئاڵای سرەوتن
بەدەم شكانی خۆمەوە
لەژانی دەروونتا یەك دەگرمەوەز.

ستار ئەحمەد

مێـــژووی گریـــان بێ مێـــژووی گریان!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

بێگومان هیچ مرۋ□ك نییە بە جۆرێك لە جۆرەكان و بۆ ساتێك لە ژیانیـدا، بـە هۆی ڕوو داو و كارەسـاتێكی دڵتەزێنـەوە نەگریـا بێت. گریان، بەشێكە لە سرووشتی سایكۆلۆژی و بایۆلۆژیانەی هەموو مرۋ□ك و مرۋیش بوونەوەرێكی كۆمەڵایەتییە و پێكهاتەیەكە لە هەست و سۆز و ئاوەز و ماكەكان، بۆیە زۆر ئاسایە بگری، ئەگەرچی لە كۆمەلگەی ئێمەدا، گریانی پیاو وەك جۆرێك لە شوورەی كۆمەڵایەتی دەبینرێت. گریان هەر تەنها خاڵی كردنەوەی كەف و كوڵێكی ناخی نییـە، بەڵكـو ڕەنگـدانەوەی ئـەو پەیوەنـدییە ڕوحـی و كەسـی و دەرونیەیە، كە مرۋ هەیەتی و لە بەریەككەوتن دابووە لە گەڵ

ڕووداوێك یان كارەساتێك. دیارە لێرەدا مەبەستمان ئەو گریانە نییە، كە بە هۆی دڵخۆشی و سەركەوتنەوە دەبینرێت و ڕوودەدات، چونكە بە بڕوای من، هەموو ڕەهەند و دەلالەتەكانی گریان، لەو كەشە غەمگینییە دایە كە مرۆڤ تێی دەكەوێت و هەرگیزاو هەرگیز، گریانی سەركەوتن و خۆشی، بەراورد ناكرێت بە گریانی دڵتەنگی و هەبوونی خەمێكی گەورە و قووڵ. گریان لە كەیەوە دروست بووە؟ یەكەم مرۆڤ كێ بووە گریاوە؟ ئەمانە ئەو پرسیارە ئەنترۆپۆلۆژیانەن، كە ڕەنگە تا ئێستاش بێ وەڵام مابنەوە. دیاریكردنی مێژوویەك بۆ گریان، ساغكردنەوەی مێژوویی و ئەنترۆپۆلۆژی و بگرە سرووتیشی دەوێت، چونكە گریان وابەستەی هەر یەك لەو ڕووانەی ژیانە. كتێبی (مێژووی گریان)، كتێبێكە لە بارەی دیاردەی سرووشتییانەی گریان و پەیوەندی مرۆڤ بە گریان و هەموو ئەو فاكتانەی دەبنە هۆكاری دروستبوونی گریان لای مرۆڤ. كتێبەكە، گەرچی لێكۆڵینەوەیەكی درێژ و چڕە، بەڵام لە ڕوانگەی من وەك خوێنەرێك، لێكۆڵینەوەیەكی تەواوكاری نییە، بەلایەنی كەمەوە لە بارەی مێژووی گریان. ناونیشانی كتێبەكە مێژووی گریانە، بێگومان هەمووشمان دەزانین كە مێژووی هەر ڕووداو كارەسات و دیاردەیەك، دەبێ لە ڕوانگەیەكی زانستی و ئەریكۆلۆژی، ساغبكرێتەوە. مێژوو، بە تایبەتیش ئەگەر بمانەوێت لە ڕەهەندێكی زانستییەوە لێی بدوێین، دەبێ بە ئەرگۆمێنت، بەڵگەكانی بخرێنە ڕوو. لەو ڕوانگەیەوە گەرچی ئەو كتێبە ناوی (مێژووی گریانە) بەڵام نووسەری كتێبەكە، نەیتوانیوە وەڵامی ئەو پرسیارە مێژووییە بداتەوە، كە گریان كەی دروست بووە. تەنانەت خۆی لەو پرسیارە دەدزێتەوە و بە هەندێك بۆچوونی سادە و نا بڕواهێنەر، خۆی لەو بابەتە لادەدات. ئەو لە بارەی مێژووی گریانەوە دەنووسێت:(یەكەمین مرۆڤ كێ بووە گریاوە، یەكەمین هۆكار چی بووە بۆ گریان، وا باشە خۆمان نەخەینە نێو ئەم پرسیارە قووڵانەوە، ئەگەر خۆشمان تێخست، بە ئاسانی لێی دەرنایەین. لا 83) لێرەدا دەكرێ بپرسین، ئەگەر نووسەری كتێبەكە نەتوانێت مێژوویەك بۆ گریانی مرۆڤ دیاری بكات، كەواتا ناونانی كتێبەكەی بە مێژووی گریان ، نووسەر ناخاتە ژێر پرسیاری خوێنەرانەوە؟ مێژووی گریان وەك ئەوەی لە ناونیشانەكە هاتووە، ئاخۆ بە مانای ئەوە نایەت، كە نووسەر سەرەتا مێژووییەكانی گریان باس دەكات؟ كەی و چۆن و كێ یەكەم كەس بووە گریاوە؟ گریمان ئەگەر ئەو پرسیارانە، پرسیاری فیكری ئاڵۆز و بێ وەڵام و مێژوویەكی دیاریكراو بن، كەواتا ناونانی كتێبەكە بە مێژووی گریان، دەسپێكێكی هەڵەیە. بۆیە دەبوو ناونیشانی كتێبەكە، بە جۆرێكی دیكە بووایە. چونكە ناكرێت بانگەشەی مێژووی گریان بكەیت و نەشتوانیت بە بەڵگەی مێژوویی ئەو مێژووە ساغبكەیتەوە و

دەریبخەیت و تەنانەت خۆشت لە باسەکە بدزییەوە. ئەمە یەکەم ئیشکالییەتی بەرکەوتنی خوێنەرە بەو کتێبە. چونکە ئەو بەر بابەتێك دەکەوێت، کە هیچ سەرەداوێکی مێژوویی تێدا نییە و ڕوانگەی نووسەری کتێبەکەش، وەك ڕوانگەی هەموو ئەوانیترە، کە نازانن گریان کەی سەریهەڵداوە. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە، لە درێژەی باسەکەیدا دەربارەی مێژووی گریان، نووسەر ئەو بۆچوونەی خۆی ڕەت دەکاتەوە و ئەمجارەیان گریان دەبەستێتەوە بە چەند دیاردەیەکی سرووشتی و مرۆیی و ئەنتۆلۆژی و مێژوویەکی بۆ دیاری دەکات، کە من بڕوام وایە ئەمیش خۆی لە خۆیدا هەڵەیەکی دیکەی نووسەری کتێبەکەیە.

نووسەر ئەمجارەیان دەنووسێت:(لە دەستدانی وڵات و نیشتمان و هاوڕێ و تووڕەبوونی خواکان، یەکەم سەرچاوە بووە بۆ گریانی مرۆڤ و وروژاندنی هەستی گریان و فرمێسك ڕشتن. لا 193) ئەگەر لە پەراوێزی ئەو بۆچوونەوە بڕوانینە سەرەتاکانی دەرکەوتنی گریان، ئەوا نووسەر ئەمجارەیان مێژوویەك بۆ گریان بە تێگەیشتنی خۆی دیاری دەکات، بەڵام بێگومان دیسانەوە ئەو بۆچوونە و ئەو مێژووە، بۆچوونێکی نالۆژیکی و نا مێژووییە. ئەگەر یەکەم گریانی مرۆڤ بۆ هاوڕێ و لە دەستدانی خاك و نیشتمان بێت، ئێمە ڕووبەڕووی ئەو پرسیارە دەبینەوە، کە ئایا مرۆڤ لە سەرەتادا هاوڕێ و نیشتمانی هەبووە؟ بە دەربڕینێکی تر، هەموو سەرچاوە ئەریکۆلۆژیی و شوێنەواریی و مێژووییەکان باس لەوە دەکەن، کە مرۆڤ سەرەتا بە شێوەیەکی ساکار و بە تەنها لە ئەشکەوتەکاندا ژیاوە و ژیانی بە ڕاوکردن گوزەراندووە و پاشانیش ئاگری دۆزیوەتەوە و لە شاخاکانەوە هاتۆتە نێو دەشتەکان و کشتوکاڵی کردووە. لە دەرەنجامی ئەو گردبوونەوە کۆمەڵایەتی و تێکەڵاوییە خێڵەکی و گشتییەوە، ئیدی زمان و ژیانی بە کۆمەڵ و پێداویستییەکانی دیکەی دۆزیوەتەوە و دەستەبەر کردووە. کەواتا مرۆڤ لە سەرەتادا نە هاوڕێ، نە نیشتمانی هەبووە، نە خوداشی ناسیوە. ئیدی نازانم نووسەری کتێبەکە بە پشت بەستن بە کام بەڵگەی زانستی و مێژوویی و ئەریکۆلۆژی، باس لەوە دەکات کە یەکەم جار مرۆڤ بۆ هاوڕێکانی گریاوە؟ بێگومان ئەو بۆچوونە، بۆ چوونێکە ناتوانرێت لە ڕووی مێژووی و فەلسەفی و بوونیشەوە، پشتی پێ ببەسترێت و بکرێتە سەرچاوە، بەڵکو هەر تەنها ڕایەکی کەسی و تایبەتی و قسەیەکی ئاسایی نووسەری کتێبەکەیە. مێژوو، ساغکردنەوە و خستنەڕووی بەڵگەی باوەڕپێکراوە. بە تایبەتیش مێژوویەك کە پەیوەندی بە ژیانی مرۆڤ، وەك بوونەوەرێکەوە هەبێت. بۆ نموونە: لە ئەشکەوتی نیاندرتاڵ یان شانەدرە، ئێسك و پرووسکی مرۆڤ دۆزراوەتەوە، کە مێژووەکەیان بۆ ملیۆنان ساڵ دەگەڕێتەوە و

سەلمێندراویشە. بۆیە هەر کەسێك لە ئێمە، دەتوانێ مێژووێکی زارەکی و بێ ئەرگۆمێنت، بداتە پاڵ گریان، یان هەر داهێنراوێکی دیکەی مێژوویی و زانستی و ئەو بۆ چوونەی نووسەر، بەهایەکی زانستی و مەعریفی نییە. هەر لە درێژەی باسەکەیدا لە بارەی گریانەوە، نووسەر دەنووسێت:_(هیچ کەسێك و هیچ سەرچاوەیەك نییە بتوانێت، بە تەواویی دەست نیشانی ساتەکانی گریان لای مرۆڤێك بکات و ساتێك بۆ وروژاندنی هەستەکانی دابنێت. لا 53).

بە بڕوای من، زۆر بە پێچەوانەی ئەو بۆچوونە ڕەهایەی نووسەرەوە، مرۆڤ زۆر بە ئاسانی دەتوانێت، هەستەکانی بوروژێنێت و تەنانەت ب ەڕێگەیەکی زۆر سەرەتاییش، هەستی بەرامبەرەکەشی بوروژێنێت. زەحمەتییەکی زۆری ناوێت، تا مرۆڤێك بگریێت و هەستەکانی بوروژێت. مەگەر مرۆڤ، کە دیمەنێکی تراژیدی دەبینێت، فرمێسك ناڕێژێت؟ کە گوێبیستی هەواڵێکی دڵتەزێن، کە پەیوەندی بە ڕووداوێکی تراژیدیەوە هەیە دەبێت، زۆر بە ئاسانی ناگری و ناوروژێت؟ ساتە ناخۆشەکانی مرۆڤ، بە تایبەتیش لە کۆمەڵگایەکی وەك ئێمەدا، ئەوەندە زۆرن و ئەوەندە کارەسات و ڕووداوی تراژیدی هەن ڕوویانداوە و بە ئێستاشەوە ڕوودەدەن، کە زۆر بە سانایی مرۆڤ دەگریێنن و کاری لێ دەکەن. کاتێ هەواڵی شەهیدبوونی پێشمەرگەیەك، دەدرێتە دایکی، چەند بە خێرایی و بە زوویی دەوروژێت و شین و لاوانەوە دەکات. بۆیە ئەوە نییە نەتوانیین دەست نیشانی سەرچاوەی هەستەکانی مرۆڤ و گریان بکەین. تەنانەت ئەگەر هەواڵێکی ناخۆش بە هەڵە و تەنها بۆ گاڵتەش بێت، بە بەرامبەرەکەتی بگەیەنی، دەوروژێت و دەکەوێتە پەشێکان و دوودڵییەوە. بە پێچەوانەوە مرۆڤ سرووشتێکی کۆمەڵایەتییانەی هێندە سەیر و ئاڵۆزی هەیە، کە تەنانەت بە یەك قسە و کۆمێنت و گاڵتە پێکردنێك، ئەتمۆسفێری تووڕەیی دەفرێت و کورد گوتەنی دڵ و دڵشاو تێکەڵ دەکات. وروژاندنی هەستەکانی مرۆڤی بەرامبەرمان، بە دیوێکی خۆشی یان ناخۆشی بێت، ئاسانترین کارێکە ئەگەر مەبستمان بێت، بیکەین. بۆیە ئەوە نییە کەس نەتوانێت بەرامبەرەکەی بوروژێنێت، وەك ئەوەی نووسەری کتێبەکە نووسیویەتی. دواجار دەڵێم ئەم کتێبە گەرچی گەلێك باسی لە بارەی گریانەوە تێدایە، بەڵام گەلێك لە بابەتەکانیش، بۆ خوێنەر مایەی گومان و پرسیارکردنن، کە لە کتێبەکەدا بۆ وەڵامن.

▪ پەراوێز: مێژووی گریان، نووسینی: سەڵاح حەسەن پاڵەوان، بڵاوکراوەی: وەشانخانەی مادیار _ کوردستانی ڕۆژهەڵات_2020.

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی هەولێر ژمارە (3479) ڕۆژی 8/6/2021 بڵاوکراوەتەوە.

خوێندنەوەیەک بۆ کتێبی (مەیادە، کیژەکەی عێراق) یان سەربوردەی ژنە زیندانییەکانی ناو دەزگای ئەمنی بەغدا

هیوا ناسیح

کتێبی (مەیادە کچەکەی عێراق، ژنێک ئەشکەنجەی زیندانەکەی دەگێڕێتەوە). ئەم کتێبە کە نزیکەی ٤٠٠ لاپەڕەی قەبارە مامناوەندە، بە زمانی ئینگلیزی ساڵی ٢٠٠٣ دوای روخانی رژێم لە نیویۆرک چاپ و بڵاو دەبێتەوە. بریتییە لە گێڕانەوەی چیرۆکی راستینە و سەربوردەی کۆمەڵێک ژن و کچی زیندانیکراوی سەردەمی بەعس لە نێو دەزگای بەدناوی ئەمنی بەڵەدییەی لە بەغدا لە ساڵی 1999دا. خانمەڕۆژنامەنوسی ناسراوی ئەمریکی (جین سەسۆن) دایڕشتۆتەوە و بڵاویکردۆتەوە، ئەمەش بە رێککەوتن لەگەڵ مەیادە عەسکەری، خاوەنی گێرانەوە و رووداوەکان. یەکەم چاپی ئەڵمانی هەمان ساڵ کە لەلایەن چوارکەسەوە وەرگێڕراوە لە ئەڵمانیا بڵاوکراوەتەوە, تا ساڵی ٢٠٠٨ چاپی پێنجەمی لەوێ بڵاوکراوەتەوە، من ئەمەیانم خوێندۆتەوە.
ئەم خانمە ڕۆژنامەنوسە ناسراوەی کە نزیکەی ١٢ ساڵ لە سعودییە ژیاوە، بۆیە باش شارەزای ژیان و گوەزران و نەریت و بەهاکانی عەرەبی و ئیسلامییە، هاوینی ساڵی ٢٠٠٨ سەروەختی حوکمی سەددام و گەمارۆی ئابوری بە هۆی سزاکانی ئەنجومەنی ئاسایشی نێودەوڵەتی لەسەر عێراق بە هۆی بوونی چەکی کیمیاوی و بایۆلۆجی، کە سەددام نکۆڵی لێدەکرد، ئەم بۆ کاری راگەیاندن وەک رۆژنامەنوسێک سەردانی بەغدا دەکات و لەوێ مەیادە دەناسێت و دەبێت بە وەرگێڕی ناوبراو. دوای چەند هەفتەیەک کارەکەی تەواو دەبێت و دەگەڕێتەوە ئەمریکا. بەڵام پەیوەندییەکی زۆر توند و رۆحی لە نێوانیان دروست دەبێت و

به نامه و تەلەفون بەردەوام دەبێت. مەیادە ماوەیەک ون دەبێت و دوای دەرکەوتنەوەی کە لەزیندان بووە، دەگاتە لای دایکی لە عەممان و لەوێوە بەش بەش چیرۆکی زیندانیکردنی و ڕەوشی قێزەونی ناو زیندانەکەی بۆ جین دەنێرێت، تا لە ئەنجامدا ئەم کتێبەی لێ بەرهەم دێت.

مەیادە، کە ناوی تەواوی (مەیادە نزار جەعفەر عەسکەریی)ە، واتە کوڕەزای جەعفەر عەسکەرییە، کە لە ساڵانی بیستەکان و سییەکانی سەدەی ڕابردوودا یەک لە کەسایەتییە سیاسی و سەربازییە کاریگەرەکانی عێراق بووە، ماوەیەک وەزیری بەرگری و دووجاریش سەرۆکوەزیرانی عێراق بووە. نوری سەعید کە دەکاتە خاڵی باوکی مەیادە ساڵانێکی درێژ سەرۆکوەزیرانی عێراق بووە، چونکە جەعفەر عەسکەریی زاوای نوری سەعیدی بووە،. لە دایکیشەوە مەیادە هەر لە خێزانێکی بەناوبانگی بەغدایە، دایکی ناوبراو ناوی سەلوایە کچی (ساتع الحوسری)یە کە بە دامەزرێنەر و باوکی بیری نەتەوەیی عەرەبی دادەنرێت و نوسەر و ئەکادیمییەکی ناسراوی سەردەمی خۆی بووە، ئەم یەکەم جار لە مێژووی عێراقدا وەزارەتی پەروەردەی دروستکردوە و قۆناغەکانی خوێندنی عێراقی بە پرۆگرام و شێوازی ئەکادیمی ڕێکخستوە، چونکە شارەزای ئەو بوارە بووە، کە لەوسەردەمەدا ئەو پسپۆڕییە زۆر دەگمەن بووە. ماوەیەکیش خۆی وەزیر بووە. خێزانی مەیادە بەم هۆیەوە یەکێك بوو لە خانەوادە ناودار و بەدەستەڵات و دەوڵەمەندەکانی عێراق. باوکی لە بەهاری تەمەنیدا بە سەرەتان کۆچی دوایی دەکات، دایکیشی کە پەیوەندییەکی زۆر باشی بە دەستەڵاتدارانی بەغدا و عەرەب و هەندێک دیپلۆماسییە بیانییەکانیشەوە هەبووە لە عومانی پایتەختی ئوردون ژیاوە.

مەیادە لە ئەوروپا خوێندویەتی و بڕوانامەی زانکۆی هێناوە و ئینگلیزییەکی زۆر باشی زانیوە، لە گەنجیدا دەست دەکات بە کاری ڕۆژنامەنوسی و یەکێک دەبێت لە ڕۆژنامەنوسە بەتواناکانی سەردەمی خۆی لە سەرەتای هەشتاکاندا و بەم هۆیەوە سەددام دوو جار خەڵاتی دەکات (وێنەکانی ناوبراو لەگەڵ سەددامدا لە کتێبەکەدا بڵاوکراوەتەوە). دواتر لە مێردەکەی جیادەبێتەوە، ئەم کە دوو منداڵی هەیە، کە ناویان عەلی و فایە. ئیتر چاپخانەیەک لە بەغدا دەکاتەوە و چەند کەسێک کاری تێدا دەکەن و خۆی بەڕێوەی دەبات. لەوێدا کاری چاپکردنی مەلزەمە و پۆستەر و لەبەرگرتنەوە دەکات. ڕۆژێکی ئاسایی دەچێتە سەر کار و لە پڕ دوو کارمەندی ئەمنی بەعسی دێن و داوای لێدەکەن لەگەڵیان بچێت، ئیتر دەیبەن بۆ زیندانی بەلەدییات لە بەغدا، بەشی ٥٢ کە تەرخانە بۆ ژنە زیندانییەکان.

ئەو زیندانە یەکێک بووە لە بەدناوترین شووێنی ئەشکەنجەدان و ئازاری جەستەیی و دەروونی زیندانییانی سیاسی. ئیتر لێرەوە چیرۆکەکە دەست پێ دەکات.
مەیادە کە نازانێت لە سەر چی گیراوە لە بەشی ٥٢ی زیندانەکە لە گەڵ ١٧ کچ و ژنی تردا زیندانی دەکرێت، کە تەمەنییان لە نێوان بیستەکان و پەنجاکاندایە، ئەو ژنانە هەندێکیان چەندان مانگ و هی تریان چەندان ساڵە لە ژێر ئەشکەنجەی دەرونی و جەستەیی و سەختدان. ئەو هەموو ناوبانگ و دەوڵەمەندی و ناسراوی و پەیوەندییە تایبەتییانەیان لە سەرەتادا هیچ دادی نادا و لە هەمان دۆخی ئازاراوی و سەختی زیندانەکەدا وەک ئەوانی دی دەژی و کات بەسەر دەبات و ئەشکەنجەی توند و بێبەزییانەش دەدرێت. نەک هەر ئەمە ڕۆژانە گوێیان لە ئازار و هاوار و ناڵەی زیندانییەکان و ئەشکەنجەدانیان دەبێت. ئەو ژنە لە بەر تاریکی و سامناکی زیندانەکە لە کتێبەکەدا بە (ژنانی تارمایی) ناوی هاوزیندانییانی دەهێنێت، زۆربەیان لەسەر تاوانی بچوک، کە هیچ پەیوەندی بە سیاسەتیشەوە نییە، گومانییان لێ کراوە و بە سیاسیی تاوانبار کراون. ڕۆژانە بە بەرنامە بۆ لێکۆڵینەوە و ئەشکەنجەدان بانگ دەکرێن و دواتر لە هۆشێکی تەواو بێهێزی و زۆرجار بە بێهۆشی بە لەش و سەروچاوی خوێناوییەوە دەگەڕێنرێنەوە زیندانەکە. هەندێکیان کچی زۆر جوان و دڵگیرن و پێدەچێت تەنها بۆ ملکەچپێکردن و تێرکردنی ئارەزوو و رابواردنی بەڕێوبەرانی زیندان تاوانییان خرابێتە پاڵ و زیندانیکرابێتن. هەندێکیان لەسەر کەسوکاریان گیراون. مرۆڤ کە ئەو ئەشکەنجە و سوکایەتییانە دەبینێت، کە دەگاتە ڕادەی لە مرۆڤ خستنی زیندانییان و شکاندنی شکۆ و کەرامەتیان، درک بە دڕندایەتی بەعس و پاسەوانانی زیندان دەکات، کە چەندە دڕەق و بێبەزەیی و نامرۆڤ بوونە! دیارە سەرجەم دەستەڵاتە دیکتاتۆر و تاکڕەو و پۆلیسییەکان هاوشێوەن لەمەدا.

مەیادە دەڵێت (کاتی خۆی لە ڕۆمانێکدا خوێندومەتەوە، کە گوێلێبوون لە ئەشکەنجەدانی بێبەزییانەی کەسێکی بێتاوان، لەوە دڵتەزێن و بەئازارترە کە خودی خۆت ئەشکەنجە بدرێی، ئێستە تێگەیشتم ئەم وتەیە ڕاستە). لە نێو کچە زیندانییەکاندا یەکێکیان کە ناوی (سەمارا)یە، ژنێکی زۆر بێوینەیە لە ئیرادە و توانا و ملکەچنەبوون، سەرەڕای ئەو ئەشکەنجە زۆرانەی خۆی، کەچی وەک دەستەخوشکێک و پەرستیارێک بە سەرجەم ئەوانەی تردا ڕادەگات و تەداوییان دەکات، دەیانشۆڵێت، بەدەوریاندا دێت و دڵیان دەداتەوە. ئەم ژنانە کە لە چین و توێژی جیاجیای کۆمەڵگاوە هاتون، هەر یەکە

و چیرۆکی خۆی هەیە، ڕۆژان و شەوانی تاریک و سامناک و درێژی زیندان بە دڵدانەوەی یەکتری و گێڕانەوەی چیرۆک بۆ یەکتری بەسەر دەبەن، هەندێک لەمانە خوێندەواری بەرزن، هەیانە دایکی چەند منداڵە و هەشیانە بەخێوکەری دایکوباوکە پیرەکەیەتی. یەکێکیان دکتۆرە. باسی کچە کوردێک دەکات ناوی (سەفانە یان زەفانە) و تەمەنی بیست ساڵ بووە، باوکی لە جەنگی کوێت کوژراوە، لە زانکۆ خوێندویەتی و لە بانکێک کاری کردوە، لەسەر ئەوەی بە ئیمزای ئەمەوە پارە بە ناوی نەناسراوەوە وەرگیراوە دەسگیرکراوە و ئەشکەنجە دەدرێت، چونکە گومانی سیاسی بوونی کارەکە دەکەن.
مەیادە کاتێک زۆر بێتاقەت و بێزار دەبێت و نازانێت چۆن ئەو هەموو کاتە بەتاڵەی زیندان پڕ بکاتەوە، بەراوردی دەکات بەو ڕۆژانەی زۆر سەرقاڵ و پڕ کار و بێکات بوو دەڵێت (بیرمە پێشتر ئەوەندە سەرقاڵی ژیانم بووم، کە سەعاتەکانی ڕۆژ بەشی نەدەکردم، تا ئەرکەکانم جێبەجێ بکەم، کەچی ئێستا لەم زیندانەدا ژیانم بەشی ئەوە ناکات، کە سەعاتەکانی ڕۆژانەی ئێرەی پێ پڕ بکەمەوە!). ئەو کەبەردەوام دڵی لای کچ و کوڕەکەیەتی، کە دەبێت ئێستا لای کێ بن و کێ سەرپەرشتییان بکات.
ئەم چونکە پێشینەیەکی ڕۆشنبیری فراوانی هەیە، دەست دەکات بە گێڕانەوەی مێژوو بۆ هاوزیندانییەکانی، دامەزراندنی وڵاتی عێراق، تا مردنی شا فەیسەڵی یەکەم ١٩٣٣ لە سویسرا، ئینجا شای نوێ و تا ڕوخاندنی شا و دامەزراندنی کۆماریی ساڵی ١٩٥٨. چیرۆکی ژیانی خۆی و باوانی و بنەماڵەکەیان، هەروەها چیرۆکی نهێنییەکانی ماڵی سەدام و پەیوەندی خراپ و ناکۆکی نێوان سەدام و ساجیدەی ژنی و هێنانەوەی ژن بەسەریدا لە لایەن سەدامی مێردییەوە. کە بەوردی ئاگادارە و زانیاری هەبووە. هەروەها باسی فازڵ بەڕاک دەکات، کە سەرکردەیەکی دڵسۆز و وریای بەعس بووە و پەیوەندییەکی توند و تۆڵی لەگەڵ ماڵی ئەماندا هەبووە، ئەو پیاوە دەگاتە سەرۆکی گشتی هەواڵگریی (ئیستخبارات)ی عێراق و یەک لە کەسە هەرە نزیک و دڵسۆزەکانی سەددام بووە، کەچی تەنها لەبەر ئەوەی ژمارە حسابییەکی بانکی لە سویسرا دەکاتەوە، دەیخەنە زیندان و پاش سوکایەتی و ئەشکەنجەدانێکی زۆر دەیکوژن. وەک چۆن هیچ دەستەڵاتێکی ستەمکار وەفای بۆ کەسە دڵسۆز و هەرە نزیکەکانی خۆشی نییە و ڕۆژێک لەناویان دەبات، کە کاری پێیان نەما! ئەمە لە نێو حزبە کوردییەکانیشدا هەیە.

لە باسی دڕندەی سەددامدا دەڵێت، سەدام بە ئەنقەست دەرمانی پێویستی نەخۆشیی کوشندەی نەدەنارد بۆ نەخۆشخانەکان تا زۆرترین

مناڵ ببنە قوربانی و لە میدیای جیهانیدا وەک بەرئەنجامی ئابڵۆقەی ئابوری سەر عێراق دەنگبداتەوە، هەر بە هەمان مەبەست کاروانی ڕیزی تابوتی بەتاڵی رێکدەخست بەرەوگۆڕستان، گوایا مناڵی ساوای مردون لەبەر نەبوونی شیر و دەرمان…هتد. پاشان دێتە سەر چاوپێکەوتنێکی رۆژنامەوانی لەگەڵ عەلی حەسەن مەجید، و دەڵێت عەلی کیمیاوی کەسێکی زۆر گێل خۆبەشتزان و کەمزانیاری بوو بەڵام نکۆڵی لە ژیانی مناڵێتیی بە کولەمەرگی و هەژاری خۆی نەدەکرد.

پاش بەسەربردنی نزیکەی مانگێک ئینجا مەیادە تێدەگات، کە هەندێک بەیاننامەی دژ بە رژێم لە یەکێک لە خانەی چاپ و لەبەرگرتنەوانەی ئەو ناوچەیەی بەغدا چاپکراوە، کەچی بەعس دێت بۆ ئەوەی بەڵگەی لە سەر هیچ یەکێکیان هەبێت سەرجەم خاوەنی ئەو خانەی چاپکردنانە دەستگیردەکات و ئەشکەنجە دەدات، ئەمیش یەکێکە لەو گومانلێکراوانە!

دوای نزیکەی مانگێک دایکی مەیادە، کە وەک وتمان کەسایەتییەکی ناسراو بووە و پەیوەندییەکی بەرفراوانی هەبووە، واسیتەی بۆ دەکات و بە مۆڵەت و بەشێوەی کاتیی ئازاد دەکرێت، ئیتر دوای ئەمە، مەیاددە کەتەواو بێئومێد بووە لە ژیانی عێراق، بە یەکجاری لەگەڵ مناڵەکانیدا بەرەو ئوردن دەچێت و لەوێ نیشتەجێ دەبێت، وەک بەڵێنیشی بە ژنە زیندانییەکان دابوو، هەواڵی ئەوان بگەیەنێت بە کەسوکارییان لە رێگەی ژمارە تەلەفونەکانییانەوە، کە هەندێکیانی لەبەرکردبوو، هەندێکیانیشی لەسەر دیوی ناوەوەی تەنورەکەی نوسیبوو! هەروەک پەیمانیشی پێیان دابوو سەرجەم چیرۆکەکانیان بنوسێتەوە و بیگەیەنێتە دونیای دەرەوە، تا چیرۆکی ئازار و ئەشکەنجەی نامرۆڤانە و بێبەزەییانەیان بۆ جیهان ئاشکرا بێت.

ئەوەی جێگەی سەرنجە لێرەدا، دەڵێت، کاتێک سەدان کۆچکەر لە گەراجی گەورەی بەغدا بووین بەرەو عەمان بچین، لە پڕ عودەی بە خۆی و پڵنگێکەوە، کە بەزنجیرێکەوە بە دەستییەوە بوو لە سەیارە دابەزی و بە نێوماندا گەڕا، جوێنی دەدات و تفی لێ دەکردین و دەیگوت: ئێوە ناپاکن، عێراقی خۆشەویست بەجێدێڵن و دەچن بۆ دەرەوە!

وەک رەخنە و سەرنج، ناوبراو هەرچەندە بەعسی نەبووە، بەڵام رۆژنامەنوسێکی چالاکی دەزگای راگەیاندنی بەعس بووە. زۆریش سەرسامە بە بیروباوەر و فەلسەفەی فکریی ساتع ئەلحوسریی باپیری (باوکی دایکی)، لە کاتێکدا کە بیروباوەڕەکانی ئەو هەندێکیان شۆڤێنین، بۆ نمونە باوەڕی وایە سەرجەم کەمەنەتەوەکانی نێو وڵاتانی عەرەبی لەنێو بۆتەقەی ئوممە عەرەبیدا بتوێنەوە بۆ خزمەتی عەرەب و عروبە،

وە ڕای وایە عەرەببوون شانازییە و دەبێت هەموو شتێکی بەقوربان بکرێت، تەنانەت یەک لە کتێبەکانی بە ناوی (العروبە اولا)ەوەیە! دەبوو مەیادە وەک کەسێک کە لە ئەوروپا خوێندوێتی، رەخنەی لەو بیرکردنەوانەی گرتبا. لەمانەش هەموو سەیرتر، پاش ئەو هەموو ئازاردان و سوکایەتییانەی پێی دەکرێت، تەنها رەخنە لە کاروکردەوەکانی سەددام و بەعس دەگرێت، بەڵام نابێتە ئەندام لە حزبێکی نەیاری سەددامدا یان دژی رژێم هیچ چالاکییەک ناکات، یان لای کەمی لەو کتێبەدا باس نەکراوە، کە کارێکی دژ بە رژێم کردبێت وەک خەبات دژ بە دیکتاتۆرییەت و سەرکوتکردن. دواتر چیرۆکی زۆربەی ژنەزیندانییەکان دەگێڕێتەوە. لە بەدواداگەڕانیشم بۆ ئەم ژنە، زانیم کە ساڵی ٢٠٠٥ بە شێرپەنجە کۆچی دوایی کردوە.
تێبینی: باسکردن لە زەبروزەنگی بەعس ئەوەندەی گەردیلەیەک لە ستەم و بێدادی و زۆرداری دەستەڵاتی کوردی کەمناکاتەوە.

سەرچاوە: MAYADA; Tochter des Iraks, Eine Frau berichtet von den Schrecken ihrer Folterhaft, Weltbid, 5. Auflage 2008, ISBN 978-3-89897-832-3

کتێبی/ شیعر شارای شیعری شاعری کەوتنە خوارەوەی گەردون.. سەڵاح جەلال عەبدوڵڵا

ژیاننامە
سەلاح جەلال عبداللە رەحیم
یەکەم
موالیدی 1963 سلێمانی شارباژێڕ. لەدایك بونی دەگەڕێتەوە بۆ رۆژی کەوتنە خوارەوەی(عبدالسلام عارف) لە تەیارە هەروەك هەمیشە دایکی جەختی لەسەرکردۆتەوە.
خوێندنی سەرەتایی و ناوەندی لە سلێمانی بووە.
زانستی ئیسلامی لەمزگەوت و تەکیەکاندا خوێندووە.
دەرچوی ئامادەیی ئاینی ئیسلامیە/ لە وەزارەتی ئەوقاف وکاروباری

ئاینی لە شاری هەولێر ساڵی 2009 – 2010
دەرچوی زانکۆی عراقییە لە بەغداد/ کۆلیژی زانستە ئیسلامیەکان/ بەشی ئاینەکان و مەزهەبەکان و دایەلۆژی شارستانی لە ساڵی/2011-2012 لە ساڵی 2014- 2015 –تەواوی کردووە.
بڕوانامەی ماستەری بەدەست هێناوە بەپلەی زۆر باشە لە هەمان بەش بۆ سالی 2018=2021.
ئەندامی یەکێتی نوسەرانی کوردستانە.
ئەندامی یەکێتی گشتی ئەدیبان و نوسەرانی عێراقە .
ئەندامی یانەی ڕۆژنامەنوسانی کوردستانە.
ئەندامی یانەی ڕۆژنامەنوسانی عێراقە.
ئەندامی یانەی هونەرمەندانی عێراقە.

دووەم
لە ساڵی 1983 دەستی بە نوسین کردووە.
لە ساڵی 1989 یەکەم دیوانی شیعری بەناونیشانی (ئیشککر)پێشکەش کردوە بەبەڕێوەبەرێتی ڕۆشنبیری کورد لەبەغداد. لەلایەن پسپۆڕەکانی ڕژێمی عێراقەوە لە چاپدانی قەدەغە کراوە.
لە هەمان ساڵدا(کفن پێش و کەونی) بڵاوکردۆتەوە بە 130 دێڕ قرتاندنەوە.
زۆر دیوانی شیعری و ڕۆمان و دەقی ترو لێکۆڵینەوە وتاری بڵاوکردۆتەوە بە هەردو زمانی عەرەبی و کوردی.
ئەو بەرهەمانەی بە زمانی عەرەبی بڵاوبونەتەوە:

سێیەم
1-(سقوگ الکون) دیوان شعری 2000 .
2-(سدره الحسین) دیوان شعری 2012 .

• چوارەم
ئەو بەرهەمانەی بەزمانی کوردی بڵاوی کردونەتەوە.
1- کەوتنە خوارەوەی گەردون/ شارای شیعریم/ کۆی بەرهەمەکانی 1989/2012 .

2. (ئێقیانوسی مەرگەسات) دەقی شانۆیی/2003.
3. (چیای ئاو) دەقی شانۆیی /2003.
4. (سیمیا لە شانۆدا) 2009 لێکۆڵینەوەی شانۆ.
5. (ئاوێنەی بورکانی ژەنەڕاڵ) ڕۆمان/1992-2012 بەرگی یەکەم.
6. ئاوێنەی بورکانی ژەنەڕاڵ/ڕۆمان/بەرگی یەك و دو/چاپی یەکەم/2019 چاپی دووەم 2021.

7- (موسیقای مەرگی ناوەختە) رومان/1997-2020

8- (نەفخ و وێنەی با)ڕۆمان 2020 چاپی یەکەم.

9- کۆجیتۆی جەلال تاڵەبانی/1/ 2018 بەرگی یەکەم

10-کچانی بەفر (لادێن سیما)/ سیناریۆی فیلمی سینەمایی. چاپی یەکەم 2021

- پێنجەم

ئەو بەرهەمانەی ئامادەی چاپن بەزمانی کوردی .

1-(ریشاڵی تیۆری ڕۆمانی کوردی).لێکۆڵینەوە.

2-کۆجیتۆی جەلال تاڵەبانی /2019بەرگی یەك و دووەم.

3-کەوتنە خوارەوەی گەردون/ شارای شیعریم/ کۆی بەرهەمەکانی تا ئێستا ئامادەی چاپە.

4- کرێکارانی مەعریفەو شۆڕشی سپی/ وتار

- شەشەم

ئەو بەرهەمانەی ئامادەی چاپن بەزمانی عەرەبی .

7. (سور النور) دیوانی شعری .

2.لاشخصیه اللغه . مقالات ودراسات.

8. فنون قتالیه فی کردستان. مقالات

9. الشعریه تعنی الرؤیا التی لاتستقر. مقابلات.

10. صلاح جلال کهربه الزات الشاعره/ مقالات ودراسات مکتوب علی دواوینه.

- حەوتەم

ئەو بەرهەمانەی لەزمانی عەرەبیەوە وەریگێڕاونەتە سەر زمانی کوردی ئامادەی چاپن :

1.سەرلەنوێ نوسینەوەی کوژاوەکان (تگریسات) مجموعه قصصیه للقاص والباحپ عباس عبدالجاسم. ئامادەی چاپە.

2.(احلام مبلله)دیوان شعری للشاعر(جابر محمد جابر). ئامادەی چاپە.

- هەشتەم

- لەساڵی 1996ەوە دەستی بەکاری ڕۆژنامە نوسی کردوە، یەکەم بەرهەمی لە ڕۆژنامەی . المۆتمر العراقی بوە.
- لەڕۆژنامەی الادیب الپقافیه لە سالی 2003 تائێستا بەسیفەتی نێرەری ڕۆژنامەنوسی کاری کردوە دوایی بوە بە دەستەی نوسەران لە ڕۆژنامەکەدا .
- لە ڕۆژنامەی المۆتمر العراقی ماوەیەکی زەمەنی کاری کردوە.
  لە ڕۆژنامەی القاصد ماوەیەکی زەمەنی کاری کردوە
- بەرهەمەکانی بەهەردو زمانی کوردی وعەربی بڵاوکردۆتەوە .

▪ لە فیستیڤاڵەکاندا بەشداری کردوە لەوانە جەواهیری و مەربەد و هی تر.

[بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن..]

کۆپی کردنی وێنەی شیعری و تایتڵی شیعر دزییەکی شاراوەی ئەدەبیە.. ئیدریس کەریم

یەکێك لە دەرکەوتە نەخوازراوەکانی بەناو شۆڕشی تەکنەلۆجیا هاتنە کایەی کایەی ڕۆشنبیری ساختەیە ، گرنگترینیان دیاردەی کۆپی کردنی هەموو ئەو بەرهەمە ئەدەبی و کەڵتوریانەیە کە لەلایەن نوسەرانی لۆکاڵ یان جیهانی ئەنوسرێت. لە نێو ئەو لیشاوی زانیارییەی کە هەموو بوارەکانی ژیانی گرتوەتەوە زۆر ئەستەمە کە مرۆڤ بتوانێت گوێبژێری بکات لە نێوان ئەدەبی ڕەسەن و ئەدەبی ساختە. هەڵبەت لە نێو هەموو ئەو بەرهەمە ساختە ئەدەبی و کەڵتوریانە دیاردەیەک لە جیهاندا سەری هەڵداوە کە ئەویش ئەدەبی دزراو یان ئەدەبی کۆپی کراوە، ئەم دیاردەیە گەرچی تەنها تایبەت نیە بە سەردەمی مۆدێرنە بەڵام لەگەڵ ئاسانبوونی دەستکەوتنی بەرهەمی ئەدەبی و زۆری و جەنجاڵی تۆڕە کۆمەڵایەتی و نەمانی سنورە کلاسیکیەکانی نێوان ئەدەبی نزم و باڵا و لە هەمووی گرنگتر نەمانی ئەو چاودێریە ڕەسەنەی کە بتوانێ ئەدەبی دزراو لە ئەدەبی ڕەسەن جیاکاتەوە ، ئیتر ئاسانە بۆ هەر نیمچە نوسەرێک کە بە ئارەزووی خۆی سەدان دێڕی بەسەرو بەر ڕیزکات و وەک بەهاراتیش چەند دێڕی شاعیرێکی ناسراوی جیهانی یان لۆکاڵی تێکەڵ کات و بە ناوی شیعرو ڕۆمان بەناوی بکاتەوە. کۆپی کردنی ئەدەبی یاخود پلەیجەریزم بە مانا ئینگلیزیەکەی ئێستا لە هەموو کاتێک زیاتر هەڕەشەیە بۆ ئەدەبی ڕەسەن و مەترسیەکی شاراوەشە بۆ بەفیڕۆچوونی توانا و بەهرەو ماندووبوونی هەموو ئەو نوسەر و ڕۆشنفیکرانەی کە شەو و ڕۆژو فرمێسک و ئەشکەنجەو ئازاری خۆیان وەک مەم ئەتوێنەوە بۆ بەرهەمهێنانی تێکستی ڕەسەن. چەند بە ئازارە ببینی تێکستێکی نوسراو لە لایەن

ڕاوکەرێکی ئەدەبی پەلاماردراوە و هەموو هەناوی ئەو تەکستە وەک ئاسکێکی شەلتاخ لە خوێن شیتاوە شیتاڵکراوە و زەربەی زۆری یان بەشێک لە ئەرگانەکانی دزراوە و لە تەکستێکی تری ساختەدا ئاوێتەکراوە و ناونراوە تەکستی شیعری.
دزینی ئەدەبی تەنها کۆپی کردنی تەواوی تەکستێک نیە، بەڵکو وەک نوسەران ئاماژەی پێدەدەن هەر کۆپی کردنێکی نایاسایی تایتڵ و ستایڵ و وشەکاری و وێنەی شیعری، تەنانەت فۆتۆو فیگەری پاشکۆو هاوپێچی تەکستێک بەشێکە لە پرۆسەی دزینی ئەدەبی.نوسەری کۆپیکەر بۆ ئەوەی تاوانی دزینی نەخرێتە پاڵ پێویستە ریفرانس و سەرچاوەی وەرگیراو هەمیشە ئیشارەت پێبدات. لە کوردستان دیاردەی دزینی ئەدەبی بووەتە دیاردەو دەیان کۆلکە نوسەر و کۆپیکەری تەکستی ئەدەبی وەشانخانەو چاپخانەکانیان پڕ کردوە لە تەکستی دزراو.
لێرەدا وەک ئاماژەیەک بەو کەڵتوریی ئەدەبی دزراو چەند گوێپژێرێک لە نێوان دوو نوسەری بڵاوکراوەی دەنگەکان دەکەم ، یەکێکیان بە ناوی ستیڤان شەمزینی و ئەوی تر بەناوی کاوە عوسمان . من لێرەدا کارم بەوە نیە ئەم دوو نوسەرە تاچەند تەکستەکانیان بەهای ئەدەبیی و هونەری هەیە، و کاری منیش نیە بچمە کایەی ڕەخنەی ئەدەبی قووڵ و بەراوردکاری بەرز و نزمی ئاست لە نێوان تەکستی ئەو دوو نوسەرە، ئەوەیان بە ڕەخنە گرانی تر جێدەهێڵم ، باشترە هەر نوسەرێک بواری ئەدەبی خۆی بناسێ و ڕەخنەی تەکستی ئەدەبی بە کەسانی شارەزاو پرۆفیشنال بەجێبهێڵێت، بەڵام ئەوەی سەرنجی ڕاکێشام وەرگرتن و کۆپیکردنێکی ئاشکرایە لە ستایڵی شیعری و وێنای شیعری چەند تەکستێکی نوسەر کاوە عوسمان لە لایەن ستیڤان شەمزینیەوە.

من تەنها لێرەدا چەند نمونەیەک لە کۆپی کردنی وێنەی شیعری و تایتڵ و تەنانەت وێنەی باکگراوندی تەکستەکانی کاوە عوسمان ئەدەم لە لایەن نوسەر ستیڤان شەمزینی و با خوێنەر خۆی بڕیاردەربێ ، هەڵبەت من لێرەدا نامەوێت بچمە دایلۆگ و وەڵامدانەوەی بێسوود و بێمانا لەگەڵ هیچ کەس لەو دوو نوسەرە و کاریشم بەوە نیە ڕایان چی ئەبێت لەسەر ئەم نوسینە بەڵام ئەم نوسینە تەنها ئاماژەدانێکی خێرایە بە کارێکی کۆپی کردنی تەکست لە لایەن نوسەر ستیڤان شەمزینی بە چەند تەکستی کەسانی تر.

تکایە خوێنەر بەراوردێک بکات لە نێوان تەکستێک بە ناوی (ژوانێک لە جەنگا) کە لە لایەن کاوە عوسمانەوە لە ڕۆژنامەی دەنگەکان لە

٢٠٢١/ ٧/١١

لینکی شیعرەکە لە ڕۆژنامەی ئەلیکترۆنی دەنگەکان

[illegible]

ژوانێک لە جەنگا.. شیعر/ کاوە عوسمان عومەر – Dengekan
November 7, 2021
dengekan.info

پرۆسەی کۆپی کردنی تایتڵ و وێنای شیعری تێکستەکە لە لایەن ستیڤان شەمزینی

یەکەم /

گەر خوێنەر سەرنج بدات هەمان تایتڵ و وێنەی شیعری تێکستەکەی کاوە عوسمان لە لایەن ستیڤان شەمزینیەوە کۆپی کراوە و بە شێوازێکی سەیر تێکستێکی تری دروستکردوە کە نیوەی تایتڵەکەی شیعری پێشوتری کاوە عوسمانەوە و نیوەی تری تایتڵەکەکە بەشێکی تری تایتڵی تێسکستێکی تری کاوە عوسمانە کە ستیڤان شەمزینی کردوینیەتە یەک تایتڵ لە یەک تێکستا! بێ ئەوەی هیچ ئیشارەتێک بدات بە تێکستی پێشووتر! ، واتە دوو تایتڵی شیعری کاوە عوسمان کراوە بە یەک تێکستی شیعری بە تێکەڵ کردنی دوو تایتڵ و تەنانەت فیگور و وێنەی باکگراوندی شیعری دوەمی کاوە عوسمان لە گەڵ تایتڵی شیعری یەکەم و بەشێکی تری تایتڵی شیعری دوەم کۆپیکراوە لەلایەن ستیڤان شەمزینی!

ئەمەش تێکستی ستیڤان شەمزینیە کە لەدەنگەکان بڵاوکراوەتەوە بە چەند ڕۆژێکی کەم لە ١١. ١١. ٢٠٢١ دوای بڵاوبونەوەی شیعرەکەی کاوە عوسمان تەنها بە بە چوار ڕۆژ !
گەر خوێنەر سەرنج بدات، ستیڤان شەمزینی هەمان نیوەی تایتڵی تێکستەکەی کاوە عومسانی ی بەکارهێناوەتەوە بێ ئاماژە کردنێک بەو وەرگرتنە.

[illegible]

ژوانێک تەڕتر لە باران.. شیعری: ستیڤان شەمزینی – Dengekan

دووەم/

تکامە خوێنەر جوان تەماشای وێنەکەش بکات و نیوەی تایتڵی شیعرەکەش سەرنج بدات تا بزانێ چۆن هەردوکیان لە تێکستێکی تری نوسەر کاوە عوسمان وەرگیراوە کە ساڵێ پێشتر هەر لە ڕۆژنامەی دەنگەکان بڵاوبوەتەوە!

گەر خوێنەر سەرنج بدات هەمان وێنەی باکگراوند و هەمان تایتڵ بە ئایدیای باران بارین ئاشکراو ڕوونە لەم تێکستە ئەسڵیەکەی کاوە عوسمان کە پێش ساڵێک بڵاوبوەتەوە لە
٢٣/٨ /٢٠٢٠
لە دەنگەکان !

لینکی تێکستەکە

[illegible]

توانەوە لە ژێر بارانا … کاوە عوسمان عومەر – Dengekan

تەبینی . لەبەر نەبوونی کات و بوار بۆ ووردبینیەکی چڕتر بە بەراوردکاری لە نێوان تێکستی ئەو دوو نوسەرە ، تەنها ئەو چەند تێکستەم مەبەست بوو تیشکی خەمە سەر، بەڵام ئەوەی سەرنجی ڕاکێشام هەمان نوسەر ستیڤان شەمزینی لە تێکستی تریشا تایتڵو وێنای شیعری هەمان نوسەر کاوە عوسمانی کۆپی کردوە و بردویەتی و بۆ تایتڵی تر تێکستی نوسیوە ، بۆ نمونە ، نوسەر کاوە عوسمان دوو تێکستی بە ناوی وەرزێک لە نەفرەت و وەرزێک لە پەرادیسا لە دەنگەکان بڵاوکردوەتەوە ، یەکێکیان ساڵێک لەمەو پێش و ئەوی تر لە مانگی مارسی ئەمساڵدا.

تێکستی یەکەم

وەرزێک لە نەفرەت لە ٢٩/٦ /٢٠٢٠ لە دەنگەکان بڵاوبوەتەوە.

لینکی تێکست
https://dengekan.info/archives/15993

تێکستی دوەم

وەرزێک لە پەرادیسا لە ٢١/٣ /٢٠٢١ لە دەنگەکان بڵاوبوەتەوە.

لینکی تێکستەکە

https://dengekan.info/archives/19243

گەر خوێنەر سەرنج بدات نوسەر ستیڤان شەمزینی جارێکی تر هەمان ئایدیای شیعری وەرزێک ، واتە تایتڵی شیعرەکەی کۆپی کردوە و تێکستی تری لێبەرهەمێناوە! پاش بڵاو کردنەوەی هەردوو تێکستەکەی کاوە عوسمان.

تێکستەکەی ستیڤان شەمزینی بەناونیشانی وەرزە سەوزەکانی ئەوین لە ٢٠٢١/ ٧/٩

لینکی تێکست

□□□□□□□□ □□□□□□□ :□□□□□□ □□□□□□.. □□□□□ □□□□□□ □□□□□.. □□□□□ □□□□□□□□□□ □□□□□□

نوسینی- ئیدریس کەریم
هۆڵندا ، امستردام

Edrees.karim1983@yahoo.com

بووکی دەریا – ی کورد، قوربانیی نائومێدی.. بکر عویضة.. وەرگێڕانی: فازیل شەوڕۆ

“بووکی دەریا”، وەک دەزانین، زادەی خەیاڵدانی فۆلکلۆری میل□تانە، داستان و ئەفسانەکانی میللی پڕن لە سیمای ئەو “بووکە”. لە فەرهەنگی ئینگلیزیشدا، پێی دەگوترێ (Mermaid) . لێ، لە نێوان شەوی سێشەممە و سەحەری چوارشەممەدا، لە حەفتەی ڕابردوو، قەدەر، لە چاوەڕوانی “بووکی دەریا”یەک بوو، لە کۆشی ژیانێکی حەقیقیدا، بەڕاستی، خوێن لە نێو دەمارەکانی ئەو بووکەدا گڤەی دەهات و گۆشتی نەرم و ناسک ئێسقانەکانی داپۆشیبوو. خەونی ئەو

قەدەرە ئەوەبوو، ئەو بووکە بفڕینێ و بیخاتە باوەشی دەستگیرانەکەی لە بەریتانیا. بۆ ئەو مرازە، بووک خۆی دایە دەستی بەلەمەک، کەسێوەکانی لەدەستی بازرگانەکانی ڕۆحی مرۆڤن بوون. خەون و خەیاڵێک، بووکی لە ئامێز گرتبوو، کە لە کەناڵی ئینگلیزی(دەریای مانش) دەپەڕێتەوە و دەگاتە کەناری ئاسوودەیی و ئامێزی خۆشەویستەکەی! بەڵام، ئاخ! قەدەر، پێشوەخت قەڵەمی لە چارەنووسدابووە و مەرگ دەمێکە بوو، لەوێ، لەچاوەڕوانی ئەو بووکەدا بوو، مەرگێک، کە حەقە، لە زۆر بە نامرادی نەشکرا. بەڵام هەر ئەم (حەقە)شە کە پێ بە دەم هاواردەکا:(ولا تُلقوا بأيديكم في التهلكة). ئێستا، کە هەیە نهێنیی عوزری قوربانییەکانی ئەو بەلەمە نغرۆبووە بزانێ، لە پێش هەمووشیان هی ئەو "بووکە کوردە"؟ عوزری، مریەم نوری محەمەدی، (٢٤)بەهاری، کە یەکەم کەس بوو لە نێو قوربانییەکاندا ناسرایەوە؟

بەڵام، تێکڕای عوزرەکان، دەکرێ لە یەک تاکە عوزوردا چڕبکەینەوە، ئەوەیش تاریکستانی نائومێدییە، کە تێیدا هەموو چراکان خامۆشکراون، هەرچی پەیوەندیی و ئیحساسە بە ژیان و بوون، وجوودیان نەماوە! ژیان لە (هیچ) بەولاوە شتێکی دیکە نییە.

جا لۆژیکی ژیانی ڕۆژانەمان، پێمان دەڵێ، ئەم بێئومێدییە بەردەوام بوونی هەیە، نەک هەر بۆ ئەو کەسانەی، لە دۆزەخەدا ڕادەکەن بەرەو کەنارەکانی ئەوروپا کە گۆیا بەهەشتە و نێرگزجاڕ و گولستان و باخەکانی، گەزۆ و هەنگوێنت بەسەردا دەبارێنن، بەڵکو بۆ ئەو کەسانەی کە نغرۆش نەبووین و هیوایان لێ ون بووە و بە سەدرەی سەران ترووسکاییەک ڕۆناکی لەو سەری تۆنێڵەکەدا بەدی ناکەن! ئەمەش بۆ تێکڕای کۆمەڵگایەکان هەر وایە، بە هەموو چین و توێژەکان، بە هەژار و دەوڵەمەندەوە، هەمووان یەکسانن، لە نێو گەرداوی نامرای و بێمرازی و جیاوازیی چینایەتی و کەلتوور و پاشەگەردانیدا. بێئومێدی، هێندە بێ ڕەحمانە دەست دەنێتە بەنە قاقایان، تا نەیانخنکێنێ دەست شل ناکا.

ئەو نائومێدییەی کە قوربانییەکان ڕادەستی کارەساتەکانی بەلەمی بازرگانانی مرۆڤ فرۆش دەکا، تایبەتمەندییەکی جیاوازی هەیە: یەکەم: وێرانکاریی لە ڕادەبەدەری، وڵاتانی ئەو قوربانییانە. چەندە جەنگەی داخە، وڵاتێکی وەکو عێراق، ئەوە چارەنووسی بێ! لە کاتێکدا، تا دوینێ لە هەرچوار ئیقلیمی دونیا بۆ نان پەیدا کردن ڕوویان تێدەکرد و بە ژیانی شەڕەفمەندانە ئەقرەتیان تێدا دەگرت و لە دیوەخانی گەرم و گوڕ پێشوازیان لێدەکراو، ژن و ژنخوازی تێدا

دەکرا و لەگەڵ یەکتریدا دەبوونە دەست و ئاشنا. ئێستاش، بڕوانن، چۆن ئەو هەموو عێراقییە، لە نێو زوخم و سەهۆڵبەندانی سنوورەکانی ئۆکرانیا و ڕووسیای سپی لە ژێر دەواری شەدا، لانەوازانە، دەتلێنەوە. ئەدی سوریا؟ ڕەنگ بۆ نەوە نوێ سەیری پێ بێ، گەر بڵێین تا شەستەکان و حەفتاکانی سەدەی ڕابردوو، عەرەبەکانی درواسێ دەچوون لە دیمەشق کار و کاسبیان دەکرد، ئیمرۆ، وا پتر لە (١٠) ملیۆن سووری ئاوارە و دەربەدەری زێدی خۆیانن یان پەناهەندەی وڵاتانن. وڵاتێکی وەکو لیبیا، کە سەرچاوەی عەیش و ڕزقی چەندان ملیۆن کریکاری میسری بوو لە سەردەمی عەقید موعەممەر قەزافیدا، ئێستا ئەوانیش پەرتەوازەی وڵاتانی ئەوروپا بووین و وڵاتەکەیان بووەتە کاروانسەرای کۆچکەرانی ئەفریقیا. راستە، لیبییەکان نەبوونەتە قوربانی بازرگانەکانی ڕۆحی مرۆڤ، بەڵام بە درێژایی ئەو (١٠) ساڵەی شەڕوشۆریش، ئەوانیش هیچ خێرو خۆشییەکیان لە خۆیان نەدیوە.

پرسیارەکە، ئەوە: هیچ چارەیەک بەدی دەکرێ؟ کێشەکە تا ئێستا هیچ روون نییە. بەڵام ڕوون و ئاشکرایە کە وڵاتانی ئەوروپا لە نێو خۆیاندا مشت و مڕیانە چۆن ڕووبەڕووی ئەو کارەساتە مرۆییانە ببنەوە، کە لەڕێی دەریای ناوەند یان لە ئەفریقیاوە کۆچ دەکەن. سەیرکە چۆن. سەرۆک وەزیرانی بەریتانیا — بۆریس جۆنسۆن، سەرکۆنەی سەرۆکی فەرەنسی - مانوێل ماکرۆن دەکات و گلەیی لە یەکتری دەکەن، گۆیا پەیوەندیی نێوانیشیان خۆشە، کە ڕیایەکی سیاسییە! بێگومان بۆ ئەوان بەرژەوەندیی خۆیان بە پلەی یەکەم دێ، بەڵام بووکە جوانەمەرگی کوردی، تەنیا قوربانییەکە لە بەلەمەک کە نائومێدی لەسەر دەڕژێ. لە حیساباتی ئەو سیاسییانەدا تەنها (نائومێدییەک) بوونی هەیە کە ئەوان ئەسەفی بۆ دەخۆن و بەس!

• ئەم بابەتە لە نووسینی ڕۆژنامەوانی فەلەستینی (بکر عویضة) کە لە ژمارەی ١٥٧٠٩ی ڕۆژنامەی شرق الاوسط - چوارشەممە ١/١٢/٢٠٢١، بڵاوکراوەتەوە

عروس البحر الكردية ضحية يأس